1289/6

MAHAN

POMORSKA STRATEGIJA

VOJNA BIBLIOTEKA

KLASICI

KNJIGA JEDANAESTA

UREĐIVAČKI ODBOR

Rade BULAT, Savo DRLJEVIĆ, Milinko ĐUROVIĆ
Vekoslav KOLB, Pero LALOVIĆ, Božo LAZAREVIĆ
Srećko MANOLA, Bogdan PECOTIĆ, Rade PEHAČEK
Milisav PERIŠIĆ (odgovorni urednik)

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA
»VOJNO DELO«
BEOGRAD
1960

MAHAN

POMORSKA STRATEGIJA

NASLOV DELA U ORIGINALU:

NAVAL STRATEGY

COMPARED AND CONTRASTED WITH THE PRINCIPLES AND PRACTICE OF MILITARY OPERATIONS ON LAND

LECTURES DELIVERED AT U. S. NAVAL WAR COLLEGE, NEWPORT, R. I., BETWEEN THE YEARS 1887 AND 1911

BY

CAPTAIN A. T. MAHAN, D.C.L., LL.D.
United States Navu

*

Sa engleskog prevela
Dr Olga Humo

Redigovao prema originalu
potpukovnik
Momčilo S. Popović

COPYRIGHT BOSTON, LITTLE, BROWN, AND COMPANY 1919

NAPOMENE REDAKCIJE UZ NAŠE IZDANJE

Mahan je poznat našim čitaocima iz dela »Tvorci moderne strategije« od Erla u kome ima svoje poglavlje. Za Mahana se može reći da je po ugledu na Žominijevu teoriju rata na kopnu prvi detaljnije razradio teoriju rata na moru. Nijedan od vojnih teoretičara nije više doprineo razvoju vojne misli rata na moru nego što je to učinio krajem prošlog veka Alfred Tejer Mahan. Njegova su dela odigrala veliku ulogu u prihvatanju ideja o razvoju pomorske moći u svim admiralitetima sveta krajem XIX i početkom XX veka.

Mahan je pisao svoja dela u vremenu kada su proizvodne snage već bile izvršile industrisku revoluciju u brodogradnji, jer su »jedra bila ustupila svoje mesto pari, drvena brodska korita zamenjena gvozdenim koritima i oklopnim pločama, a glatke topovske cevi su ustupile svoje mesto olučnoj artiljeriji.« Međutim, pomorska vojna misao je zaostajala za tehnikom izgradnje brodova. Kao nastavnik Pomorske ratne škole (SAD), posle stečenog praktičnog iskustva u Građanskom ratu, Mahan se odao proučavanju istorije pomorskih ratova, a naročito onih koje su nekada vodile Španija, Holandija, Francuska, Engleska, kao i Rusko-japanskog rata iz 1904/5 godine. Rezultat tog njegovog dugogodišnjeg naučnog rada jesu mnoga njegova napisana dela, među koja spada i ova »Pomorska strategija«.

Analizom uticajnih elemenata: geografskog položaja države, njenog fizičkog oblika, prostranstva teritorije, stanovništva, nacionalnog karaktera itd., Mahan je došao do zaključka da je pomorska moć od presudnog značaja za nacionalnu bezbednost i prosperitet zemlje. A kako je osamdesetih godina prošlog veka vladalo intenzivno takmičenje među evropskim nacijama za tržišta, sirovine i kolonije, to je Mahan u svojim delima podržavao ideje imperijalizma. Zato se prema njemu danas treba odnositi kritički. Pored toga, či-

talac će naći u ovom delu dosta zastarelih misli, koje su interesantne jedino ukoliko pokazuju kako se o pojedinim problemima iz domena pomorske problematike mislilo početkom ovog veka i ranije. S druge strane, oba protekla svetska rata potvrdila su mnoge Mahanove postavke. Mnoge studije iz Drugog svetskog rata pokazuju da je Mahan bio u pravu (iznenađenje, zauzimanje primorskih tvrđava sa kopna, razdvajanje pomorskih snaga, nestalnost prevlasti na moru, itd.).

Mahan je priznati klasik na polju teorije rata na moru. On se teško može obići, ako se želi dublje sagledati razvoj i problematika rata na moru, koju je on tako studiozno prikazao na ratnim primerima prošlosti.)*

---

*) Kapetan bojnog broda, docnije kontra-admiral A. Mahan napisao je, pored mnogobrojnih rasprava, i ova važnija dela:

— *The Influence of Sea Power upon History, 1660—1783.*
— *The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire.*
— *The Life of Nelson, the Embodiment of the Sea Power of Great Britain.*
— *Sea Power in its Relations to the War of 1812.*
— *Naval Strategy,* kao predavanja sa Pomorske ratne škole od 1887 do 1911 godine. Pisac je umro 1 decembra 1914 godine.

PREDGOVOR PISCA

Kao što je izneto na naslovnoj strani, sadržinu ove knjige stvarno pretstavljaju predavanja održana u Pomorskom ratnom koledžu u različitim periodima vremena između 1887 i 1911 godine.

Originalna predavanja, koja i sama pretstavljaju jednu metodičnu obradu, makako kratku, izložena su *redom* u sedam glava, od šeste do dvanaeste uključno. U ovima je bilo izvesne izmene detalja, uglavnom zbog velikog razmaka u vremenu koje je izmenilo uslove, ali u suštini i u pogledu plana glave su ostale onakve kao što su prvobitno sastavljene.

Odajem priznanje i zahvalnost vlasnicima i urednicima časopisa *United Service Magazine* (London), za odobrenje da se preštampa jedan moj članak koji je izišao u njihovom časopisu 1893 godine. Njegova sadržina se nalazi između 222 i 242 strane originala.

Dugujem zahvalnost i kontra-admiralu Rejmondu P. Rodžeru, načelniku Koledža, i kapetanu V. Makarti Litlu, iz štaba Koledža za predusretljivost i pomoć koje su mi stalno pružali.

oktobar, 1911

A. T. Mahan

Glava I

UVOD

Predavanja o pomorskoj strategiji, koja će se u revidiranom i proširenom obliku održati pred vama u toku ove nastavne godine Koledža (1909), prvo su napisana 1887 godine; te godine su i održana za vreme jesenjeg tečaja, pa posle ponovo 1888 godine. Posle toga je državni sekretar Vitni (Whitney) ukinuo Koledž kao zasebnu ustanovu; međutim, i u bazi za torpiljarke, s kojom se Koledž privremeno fuzionisao, pa i onda kada je ponovo obrazovan kao zasebna ustanova pod sekretarom Trejsijem (Tracy) 1892 godine, ova predavanja su stalno čitana iz godine u godinu sve do danas, bilo da ih čitam ja ili neki drugi oficir.

S vremena na vreme, u ovom periodu, značajni dodaci su unošeni u tekst, ali nije bilo pokušaja da se predavanja iz osnova izmene. Okvir je ostao isti kao u početku — postavljanje niza načela. Dodaci i promene odnose se uglavnom na primere bilo istoriskih događaja, bilo na ponovna razmatranja savremenih političkih događaja. Uostalom, sve su ove izmene bile samo mestimične, čak i uzgredne. Kada se pojavila neka misao koja je izgledala prikladna, ona je ubeležena; nikad nije bilo metodične revizije, niti bi sada došlo do nje da nije bilo predloga, prvo, admirala Ljusa (Luce), oca Koledža, a zatim kontra-admirala Merela (Merrell) koji je bio načelnik Koledža 1908 godine, kada je počela ova revizija.

Od prvog pisanja do potpunije revizije, prema tome, protekla je dvadeset i jedna godina — period od rođenja do punoletstva čoveka. Za to vreme je gradivo u predavanjima ostalo u onim granicama nesistematskog dopunjavanja o kome je bilo reči. Pokušaj sistematske revizije do koje je sada došlo, prirodno, navodi na razmišljanje o promenjenim uslovima u međuvremenu, koji su uticali na vođenje rata.

Najvažnije od tih promena u samom predmetu pomorske strategije su sporijeg koraktera; tako je moralo i biti. One imaju veliki uticaj na nju — ali taj je uticaj spoljašnji. Pomorska strategija se zasniva na izvesnim temeljnim istinama, koje se, kad se tačno formulišu, s pravom nazivaju načelima, i te su istine, kada se jednom utvrde, nepromenljive; međutim, iz toga nikako ne sledi da se, rasvetljavanjem i proformulacijom, ili ratnim iskustvom, ne može nova svetlost bacati na načela i da se ne mogu uvesti novi

metodi u njihovu primenu. U tome će se baš i sastojati razvoj kako u praksi pomorske strategije, tako i u onom iznošenju njenih zakona i načela koje mi nazivamo teorijom. Egzaktne nauke ovde nam pružaju pogodne analogije. Zakoni koji njima vladaju, naprimer, kod elektriciteta, nepromenljivi su; međutim, u primeni tih zakona, životni rok jedne generacije svedoči kolike su tu moguće velike promene i napredak. Mogući su i vrše se samim tim što se njima bavi mnogo umova i što se čine mnogobrojni opiti; tome, u našoj ratnoj profesiji, odgovara iskustvo ratovanja.

Izgleda da je ovde mesto da se, bar uzgred, pomenu izvesne promene u naoružanju kojim se ratuje. Naročito treba obratiti pažnju na nestanak kljuna broda *(ram)* kao važnog taktičkog sredstva; s druge strane, treba obratiti pažnju na napredak podmornice, na ogromno povećanje dometa motornog torpeda i otkriće bežične telegrafije. Godine 1887 efektivni domet torpeda računao se nešto malo preko pet stotina jardi; podmornica, iako je kao zamisao već dugo postojala i sazrela, jedva da je dolazila u obzir kao praktični činilac; a bežična telegrafija je bila nepoznata — bar što se tiče javnosti. Prilikom držanja prvog kursa predavanja u Koledžu 1886 godine, pre nego što su počela ova koja sada razmatramo, ja sam nabacio, kao mogućnost jedne flote koja bi blokirala obalu Sjedinjenih Država, da bi se veza između odvojenih eskadri, naprimer, ispred Njujorka, Delavera i Česapika, mogla održavati pomoću podmorskog kabla[1]). To je mažda bilo ostvarljivo; međutim, isti se cilj danas može postići mnogo brže, lakše i sigurnije pomoću bežične telegrafije.

S druge strane, podmornica i veći domet torpeda nametnuće mnogo veći napor blokadnim snagama i primoraće ih da se drže na mnogo većem otstojanju. Ove posledice neće promeniti načela strategije, ali će delovati na njihovu primenu. Primer za ovo pružaju japanski ratni brodovi koji su zauzeli položaj 60 milja od Port Artura (Lušun), koji su držali pod prismotrom, kod Elijotovih Ostrva, kao i složene mere koje su na istom mestu preduzete protiv torpednih napada; druge mere su obezbeđivale njihovu mogućnost da na vreme stignu na bitačnu prostoriju u slučaju da se neprijatelj odluči da izađe. Što se tiče uticaja bežične telegrafije, Togo je mogao da čeka Rožestvenskog, kao što je i učinio, usidren, zato što mu je bežična telegrafija obezbeđivala kraći put do mesta predviđenog sukoba. Da je mogao znati o približavanju neprijatelja jedino putem sistema izviđanja koji je, iako po sebi isto tako dobar, zavisio od zastava ili svetlosnih signala za predavanje obaveštenja, on bi možda morao da se drži bliže neprijateljskom putu, i pri tome bi verovatno bio u nepovoljnijem položaju te bi morao da ostane na moru. Ovo ni u čemu ne menja opšte priznato, davnašnje strategisko načelo o vrednosti unutrašnjih pravaca dejstva; međutim, tim

[1]) *Influence* of Sea Power upon History (Uticaj pomorske snage na istoriju) str. 85 originala.

se još itekako ozbiljno menja njegova primena, i meni izgleda kao nova potvrda Žominijeve postavke *(dictum)* da promene u naoružanju menjaju praksu, ali ne i načela.

Ovih dvadeset i jedna godina, koje sada neposredno razmatramo, nisu bile lišene kako doprinosa razvoja, tako ni ratnog iskustva ni obrade rata od strane stručnih pisaca. U pogledu iskustva, bila su tri rata u kojima su mornarice igrale aktivnu ulogu: između Kine i Japana, 1894 godine; između Sjedinjenih Država i Španije, 1898, i između Japana i Rusije, 1904—1905 godine. Isto tako, očigledno, iako nije u tolikoj meri izbio na površinu, može se pomenuti i rat između Velike Britanije i Burskih Republika u Africi. Britanska mornarica, kao mornarica, nije opalila nijedan top; međutim, u Evropi je bilo takvo raspoloženje da je odlučna nadmoćnost britanske flote nad svakom mogućom kombinacijom protiv nje obezbeđivala njenu prevlast na moru, a zajedno s njom i neophodno prebacivanje snaga bez opasnosti od smetnji. Ako samo pogledamo nedavna otkrića o razvoju nemačke mornarice i njihov uticaj na britansko javno mnjenje, mi ćemo shvatiti kakve će biti brige Velike Britanije za nekoliko godina u slučaju da je zadesi sličan rat, i to sa nemačkom mornaricom onakvom kakva će izgleda biti. Pomorska strategija se rasvetljava i razvija; ali mi još nismo blizu vremena kada će ona zastariti.

Dokaz da je ona još u naponu snage, i to rane snage, nalazi se u izmeni rasporeda mornarica, do koje je došlo od vremena kada su ova predavanja prvo pisana. Mi se svi sećamo — nema ovde skoro nijednog tako mladog da se ne bi mogao sećati — rasporeda naše sopstvene mornarice pre 20 godina: evropska eskadra; aziska eskadra; pacifička eskadra itd. Ovo nije bila nikakva specijalnost SAD; to se ogledalo u svim velikim mornaricama. To se zvalo policiska služba, i to sasvim tačno; jer je raspodela bila policiska, a ne raspodela jedne vojne organizacije sračunate na vojničku upotrebu. Tako su američki brodovi, i brodovi drugih naroda, bili pojedinačno rasuti po svetu, u posebnim lukama; imali su svaki svoj sektor, kao i policajac.

Koliko su drukčiji sadašnji uslovi, koliko je koncentracija — vojnički pojam — zauzela mesto rasturanja, o tome nije potrebno govoriti! Ovo je posledica pomorske strategije prilagođene promenjenim uslovima; međutim, pravo je, kad se skreće pažnja na promenu, da se naglasi ponovo da se načela pomorske strategije nisu izmenila. Ona su se prosto razbistrila zahvaljujući iskustvu i razmišljanju. Ljudski umovi su se okrenuli — tačnije, vratili — idejama i praksi koje su bile još kako poznate našim prethodnicima, koji su učili školu u samom ratu, načelima koja su, u otsustvu tog odličnog učitelja, ponestala iz svesti. Ovo vraćanje došlo je delimično usled ratova o kojima je bilo reči, delimično usled poznatih promena u međunarodnim odnosima, ali velikim delom, nema sumnje, i usled priznavanja uticaja mora i prevlasti na moru za vreme rata, a odatle

potiču i misli o tome kako najbolje da se upotrebi pomorska snaga, što pretstavlja mentalni proces koji je ovim priznavanjem njenog značaja potstaknut i pothranjen.

Ovakva upotreba pomorskih snaga jeste pomorska strategija, primenjena bilo u miru bilo u ratu; a proučavanje pomorske strategije, sistematsko, počelo je ovde u našem Pomorskom ratnom koledžu. Pre je bilo dosta pomorske strategije; u vreme rata zdrav razum jednih i genije drugih vidi i tačno primenjuje sredstva na ciljeve, a pomorska strategija je, kao i pomorska taktika, kad se rezimira, jednostavno pravilna upotreba sredstava da se postignu ciljevi. Međutim, u miru, ili zbog lenjosti, takve stvari se smetnu s uma, osim ako se sistematski ne obezbedi da se one stalno drže u svesti. U ovom cilju je i osnovan ovaj Koledž; i kad bi mu jedino postignuće bilo to da pomorski oficiri duboko uvide ludost deljenja borbene flote, u miru kao i u ratu, on bi samim tim opravdao svoje postojanje i troškove svog postojanja. Poznata je odluka Glavne uprave *(General Board)* o tome da je nekorisno deliti borbenu flotu između dva okeana i da je ona bila velikim delom rezultat iskustva ratnih igara u ovom Koledžu. Ovo sam saznao od pokojnog admirala Sperija, čiju nedavnu smrt mornarica još oplakuje. Dobro je stalno se sećati da je Senat Sjedinjenih Država, godine 1909, usvojio preporuku pretsedniku SAD da se sadašnja borbena flota podeli prema atlantskoj i pacifičkoj obali. Kod tako podeljene flote, deo koji bi došao na svaki okean bio bi nesumnjivo slabiji od inostrane ratne flote koja bi se tamo zadesila. U odnosu na takvu flotu oba dela naše flote bila bi jednaka, ali nadmoćnija da su zajedno. Ne postoji, koliko je meni poznato, ubedljiviji argumenat o potrebi da državnici i narod znaju nešto o A B C pomorske strategije; samo ovo načelo koncentracije i jeste A B C. Kao i A, grčko B, koje je dalo ime celoj njihovoj i našoj azbuci, tako i sama koncentracija u sebi sadrži sve druge faktore, celokupnu azbuku borbene moći u ratu. Na drugi način, Napoleon je ovo izrazio u čuvenoj izreci *Sasređivanje napora samo na jedan cilj jeste tajna velikih uspeha*).* To sasređivanje znači koncentraciju volje na jedan cilj uz isključenje svih drugih. Tako se postiže koncentracija mentalnog i moralnog pogleda, odluke koja je isto toliko stvarna kao i fizička koncentracija raspoloživih snaga; a kada se kod vojnog komandanta nalazi moralna sasređenost, doći će i do fizičke koncentracije, isto toliko sigurno kao što svaka posledica sledi svome uzroku.

Da bismo ilustrovali stalnost zaključaka pomorske strategije, zaključaka koji ustvari nisu toliko načela koliko izvor načela, koji prema njima imaju onaj odnos koji ima plod prema drvetu, citiraćemo tri događaja koji su, mada vremenski na velikom otstojanju i površno gledajući različiti, ipak blisko vezani sa načelom koje je zajedničko za sve njih;

---

*) »Exclusiveness of purpose is the secret of great successes«. — Prim. red.

1) Nelson, pre više od sto godina, prilikom svoje poslednje posete Engleskoj, u trenutku kada je javno mnjenje bilo jako uzbuđeno u očekivanju sukoba između britanske flote pod Kolderom (Calder) i mnogo nadmoćnije neprijateljske snage, rekao je: »Mogu slobodno da kažem, da, kada budu potukli Koldera, neće više smetati Engleskoj ove godine«. Time je hteo da kaže da bi tada i neprijatelj, kao i Kolder, bio skinut s pozornice, i da bi britanske rezervne snage još uvek dominirale situacijom.

2) Skoro devedeset godina posle toga, prilikom otvaranja tečaja Koledža 1892 godine, imao sam prilike, u vezi sa zastarelošću ratnih brodova, da citiram jedno mišljenje koje je onda bilo savremeno, a koje smatram da je bilo potpuno tačno. Citat je glasio ovako: »Poslednji izraz stručnog mišljenja u inostranstvu u vezi s ovim takozvanim zastarelim ratnim brodovima jeste da će, u kasnijim fazama rata, kada najnoviji brodovi budu istrošeni i prošli kroz sito i rešeto, odneti pobedu onaj narod koji tada bude magao da izide sa najvećom rezervom brodova starijeg tipa«.

3) Ovo vodi direktnim putem od jednog ranijeg ka jednom savremenom primeru, zanimljivoj ilustraciji istoriskog toka i povezanosti pouke, počev od Nelsonovih brodova 74 do današnjih drednota. Prilikom uzbudljive debate u britanskom Parlamentu marta 1909 godine svi su pretpostavljali da će za tri godine broj nemačkih drednota skoro dostići broj britanskih. O ovoj opasnoj činjenici postojala je skoro jednoglasnost, iako su se procene razlikovale u pojedinostima. Međutim, pri kraju debate, pretsednik vlade je tvrdio, i po mom mišljenju tačno, da će Britaniji, iako bi snage mogle biti opasno slične po broju, njena velika nadmoćnost u brodovima druge linije ipak obezbediti nadmoćnost na moru. To bi bilo zato što bi dve flote drednota, u trenutku kad bi se rastale, bez obzira ko bi pobedio, kao Kolder i Vilnev 1805 godine, bile uklonjene sa »šahovske table« za izvesno vreme, — Nelsonova »ova godina«, — i u igru bi ušla rezerva.

Načelo koje pokazuje isti zaključak u ove tri različite epohe jeste načelo održavanja nadmoćne snage u odlučujućem trenutku; ovo je izraženo poznatom izrekom: treba stići na mesto prvi i sa više ljudi. Ovo je opet, drugim rečima, koncentracija, blagovremena koncentracija. ABC strategije, sa čega se prelazi dalje na DEF. Važnost rezerve pretstavlja odlučujući faktor u tri citirana primera. Rezerva, pravilno predviđena po brojnoj snazi i položaju, omogućuje da se u kritičnom trenutku prvi nađete na mestu, i to sa najvećom snagom; drugim rečima, da se *koncentrišete*, i to u odlučnom trenutku jedne bitke ili kampanje. Obezbeđenje brojne nadmoćnosti pretstavlja jedan od mnogih metoda, a svaki se metod primenjuje prema njemu odgovarajućem, specifičnom sticaju okolnosti. Predviđanje rezerve primorava na razumno uzdržavanje od preranog »škartiranja« brodova, na proces koji je svojim uticajem na neku kampanju strategiskog značaja po svojoj prirodi. Da su Rusi u

nedavnom ratu s Japancima pravilno sagledali i primenili funkciju rezerve, da njihovo nacionalno rezonovanje o pomorskim stvarima nije bilo do krajnosti poremećeno njihovom omiljenom teorijom o »tvrđavskoj floti« *(fortress-fleet)*, oni bi kod Port Autura rezonovali kao što je rezonovao Nelson 1805 godine: kada Togo bude uništio eskadru kod Port Artura, on za neko vreme neće biti u stanju da učini veće zlo, i Rožestvenski može sa sigurnošću da produži napredovanje. Očigledno da je eskadra u Port Arturu bila dužna da se u sukobu bori toliko žilavo da bi rezervama ostalo široko polje. Japan ih nije imao; Rusija jeste. Ako je ikad jedna država uzela svoju sudbinu u obe ruke i bacila je kroz prozor, to je uradila Rusija u poslednjem ratu sa Japanom; a kad kažemo Rusija, ne mislimo na bespomoćnu, neodgovornu masu stanovništva, već na ljude koji su u odnosu na vladu u Rusiji bili u istom položaju u kome mogu jednog dana da se nađu prema vladi Sjedinjenih Država oni koji su danas ovde prisutni. Takvi ljudi su odgovorni za neuspeh Rusije; a odatle je došla i aneksija Bosne i Hercegovine — usled nesposobnosti Rusije da se afirmiše. Ova slabost Rusije, koja se pet godina ranije pripremala lošim pomorskim rukovođenjem, oslobodila je Nemačku ruske opasnosti na svojim istočnim granicama, i time je doprinela porastu nemačke mornarice, koji opet dovodi do revolucionarnih izmena međunarodnih odnosa u obe hemisfere.

Ne treba ni pomenuti da samo skup načela, iako je koristan za stručnjaka, jer može da ga učvrsti u trenucima sumnje ili nedoumice, malo vredi za novajliju koji ih nije obukao u primere iz lučkog iskustva; ili, kao u gornjim primerima, iz istorije, koja je iskustvo drugih, zabeleženo za našu upotrebu. Čoveku ovako nenaoružanom, načela, makoliko zdrava, nisu ništa drugo nego tvrdnje oslonjene na spoljne autoritete, koje nisu poduprte unutrašnjim ubeđenjem i prihvatanjem koji nam jedino mogu dati snagu u trenutku potrebe. Situacija kod Kopenhagena, pisao je jednom Nelson, izgleda početniku u ratu teža nego što jeste. Ovo je izraz i primer ličnog iskustva primenjenog na sadašnje stanje i problem. To je izraz, uopšten, one intuitivne veštine koju daje iskustvo u oceni jedne situacije. Francuzi to nazivaju *coup d' oeil* — baciti pogled. Napoleon je rekao: Na bojnom polju najsrećnija inspiracija — opet *coup d' oeil* — često je samo jedno sećanje. Ovo je svedočanstvo o vrednosti istoriskog primera koji nije ništa drugo nego zabeleženo iskustvo koje se, bilo da se radi o sećanju nečega što je uradio drugi čovek, bilo da se radi o nekom događaju koji smo sami videli i koga se sećamo, u oba slučaja hrani prošlošću; pa i to ne u uopštenom smislu, već u specifičnoj primeni na jednu trenutnu potrebu, shvaćenu na prvi pogled i to baš zato što za nas nije potpuno nova.

Obe izreke se dopunjuju. Nelson potvrđuje značaj iskustva — koje nije ništa drugo nego istorija u stvaranju, u razvijanju sposobnosti brzog i tačnog procenjivanja situacije. Napoleon govori o vrednosti istorije — koja je zabeleženo iskustvo — u davanju presedana,

kojim se, kao primerom, možemo poslužiti u datom slučaju. Jedna je primedba opšta, druga specifična. Korbet, u svom »Sedmogodišnjem ratu« *(Seven Year's War)*, delu koje vam toplo preporučujem, beleži brižljivo komentare koje je Vulf, osvajač Kvibeka, napravio u vezi sa vojnim pokretima u kojima je učestvovao kao potčinjeni; on je sačuvao svedočanstvo o svom sopstvenom iskustvu da bi mu ono u budućnosti pružilo podršku u njegovoj pobedonosnoj karijeri kao glavnokomandujućeg. Međutim, čovek koji tako beleži sopstvena zapažanja ima osobine onoga koji skuplja zapažanja i iz istorije: osobine naučnika. Kada se Porterova flotila našla kao ulovljena iznad vodopada Crvene Reke (Red River) 1864 godine usled pada vode, on je na svoju sreću imao uza se ljude koji su stekli iskustva u sličnim okolnostima. Zidanje nasipa, a time i spasavanje brodova, nije došlo iz nadahnuća, već iz iskustva i sećanja.

Na taj način načela i primeri dejstvuju jedni na druge, i ovo međusobno dejstvo pokazuje potrebu i jednog i drugog. Čovek koji vlada načelom može za tren oka da shvati primer — da oceni njegovu vrednost. U jednom radu o pomorskoj strategiji, koji je izdao naš Pomorski institut *(Naval Institute)*, admiral Ljus citira sledeće reči Lorda Vulzlija (Woleseley), koji piše o američkom Građanskom ratu: »Pod snažnim sam utiskom manjih operacija tog perioda koje nam pruža istorija i *primera* starih ratnih načela čija je vrednost uvek aktuelna«; on navodi dva primera i kaže: »Oba su propala, *kao što se moglo predvideti*«. S druge strane, od trenutka kad čovek, raspolažući načelom, prvi put vidi jedan ratni događaj, jedan primer, on se bolje i čvršće drži ratnog načela — on ga bolje shvata. Jedno dete shvata činjenicu da vatra gori onda kada se opeče i na taj način je doživi kao takvu; dok čovek koji koristi svoja zapažanja o posledicama vatre na koži drugog čoveka samo pokazuje koliko vredi razumna pažnja koju poklanja onome što se dešava oko njega. Dešava se da čovek gleda kako drugi strada, čak i kako propada, a da sam ne postane ni najmanje mudriji; to dolazi otuda što sam nije razumeo zbog čega je došlo do toga — a nije razumeo bilo zato što ne shvata koji je princip unesrećeni prekršio, bilo zato što ne shvata primenu tog principa u slučaju toga čoveka, pa prema tome ni u svom.

Da damo jedan primer: kad je Senat izglasao preporuku da se naša borbena flota podeli između atlantske i pacifičke obale, nije bilo prošlo ni četiri godine od vremena kad su rusku flotu potukli Japanci, i to uglavnom baš zbog toga što je bila podeljena između baltičke i aziske obale Rusije. Načelo koncentracije nepromišljeno je bilo prekršeno; iako su i dalje bili apsolutno nadmoćni, Rusi su i dalje stizali poslednji i sa najmanje ljudstva. Čoveku koji poznaje načela strategije i njene primere iz prošlosti, nisu potrebni najnoviji primeri da bi se uverio u pogrešnost ruskog postupka, — u pogrešku koja je naizgled proistekla iz potcenjivanja neprijatelja, jer je izlaganje opasnosti verovatno bilo posledica nepažnje, a ne nezna-

nja; međutim, za one koji nisu bili upoznati tim načelima, svako dalje ilustrovanje bilo bi potpuno beskorisno. Oni su videli kako se njihov sused opekao, a nisu imali ni pojma zašto je do toga došlo; i, kao dete koje se još nije opeklo, lakomisleno su izlagali svoju zemlju istom riziku.

Prema tome, neka niko ne padne u grešku da potceni vrednost vojnih studija; te studije nisu ništa drugo nego promišljeno posmatranje slučajeva, događaja, i izvlačenje iz njih zaključaka koje mi nazivamo načelima. Ovo čini nauka; i što imamo veći broj primera — zapažanja — to će nam i zaključci biti sigurniji. Prošlost je za nas učinila mnogo. Ono što mi nazivamo istorijom sačuvalo nam je primere, i iz tih primera formulisana su načela, gotova za našu upotrebu. Na nama je da ih prenosimo dalje; da ih u akciji primenimo u našim prilikama; najzad, da uočavamo kako na rezultate utiče prihvatanje ili zanemarivanje načela, bilo s naše strane bilo sa strane drugih.

Među pomorskim oficirima se razvilo vrlo budno interesovanje za tekuće i prošle događaje otkad su ova predavanja prvi put bila napisana. Iz toga je proisteklo prikupljanje velikih količina materijala za proučavanje, koji ranije nije bio formulisan ili nije bio savladan. Dozvolite mi da kao primer ovakvog toka stvari ponovo koristim citat iz govora koji sam održao prilikom ponovnog otvaranja Koledža u novoj zgradi. Rekao sam tada: »Ne samo dok sam stvarno boravio ovde, 1886—1888 godine, nego i u toku četiri godine koje su otada prošle, ja sam uobičajio da tražim da mi se šalju katalozi glavnih vojnih i pomorskih knjižara, u zemlji i inostranstvu, i da ih pažljivo pregledam. Sve ono što je moglo u njima da se nađe, a što je bilo ma u kakvoj vezi sa veštinom pomorskog ratovanja, ja sam poručio za biblioteku Koledža; zbog toga vi možete sve ono što se odnosi na predmet pomorske taktike naći na jednoj jedinoj od onih kratkih polica za knjige koje se nalaze dole; skoro polovinu toga prostora zauzimaju detaljne rasprave o taktici jedrenjaka, od Pol Hosta do Šopara«. Ovoj svojoj primedbi nisam dodao ništa o pomorskoj strategiji; osim povremenih radova, članaka po časopisima, nije bilo prave rasprave o njoj sve do Kolomovog »Pomorskog ratovanja« *(Colomb's Naval Warfare)*, objavljenog 1890 godine. Principi pomorske strategije jedino su se mogli oslanjati na radove posvećene kopnenoj strategiji.

Ne bih mogao reći da se u pomorskoj strategiji pokazala ona vrsta razvoja koja se ispoljava u velikom broju pisanih knjiga. Formalno tretiranje kopnene strategije mnogo je starije; i nama ne bi bilo potrebno veliko povećanje broja naših prstiju da bismo izbrojali knjige o njoj. Onih knjiga koje bi po opštem priznanju mogle da se nazovu standardnim još je manje. Međutim, osim plodonosnog pisanja, postoje dovoljni znakovi jednog interesovanja tako povećanog da ono deluje kao pokretač studiranja u svim zemljama. Sam raspored flote pokazuje prevagu zdravijeg načina mi-

šljenja; a priznanje potrebe formalnog proučavanja vidi se iz uvođenja i kod drugih naroda onakvih kurseva kakav mi držimo u ovom Koledžu. Veća se pažnja posvećuje pomorskoj strategiji na rukovodećim mestima, u upravama koje odgovaraju našem Ministarstvu pomorstva. Ponovna raspodela dužnosti u britanskom Admiralitetu po naredbi vlade (Order in Council) od avgusta 1904 godine nosi obeležje ove promene; dužnosti koje su po njoj koncentrisane u rukama prvog lorda Admiraliteta su po svojoj funkciji suštinski strategiske.

Međutim, bilo je dosta knjiga koje pokazuju novo široko interesovanje. Ako govorimo o knjigama napisanim samo na dva jezika, koja su meni poznata, francuskom i engleskom, mislim da se bez preterivanja može reći da se onakva dela kao što su Darijevo (Darrieus) i Davlijevo (Daveley) u Francuskoj ili istoriski radovi Džulijana Korbeta (Julian Corbett) u Engleskoj, — ja ovde govorim naročito o njegovoj »Engleskoj na Sredozemnom Moru *(England in the Mediterranean)* i »Engleskoj u Sedmogodišnjem ratu« *(England in the Seven Years' War)*, — nisu mogla napisati pre trideset godina. Nisu mogla, i to ne zato što materijal za njih nije postojao, niti zato što nisu postojali umovi koji bi iskoristili materijal, već zato što nije postojalo ono opšte interesovanje koje dovodi umove i materijal u plodonosni kontakt. Da je nemačko pomorsko mišljenje bilo toliko aktivno u ovom pravcu, kao što se moglo i očekivati na osnovu razvoja vojne nauke u toj zemlji, to dobro znam; između ostalog to se moglo očekivati sudeći i po onim radovima koje su mi ljubazno slali. Moram stalno da žalim što mi je nepoznavanje tog jezika u mojim godinama onemogućilo da koristim ovaj izvor stručnog bogaćenja.

Ako je, a mislim da jeste, ovaj Koledž imao velikog udela u osnivanju ovog stručnog tečaja, biće zanimljivo da se pogleda unatrag i to na svaki od njegovih nekoliko izvora. Kao što svi znate, Koledž je osnovan zahvaljujući upornom zalaganju admirala Ljusa u Ministarstvu mornarice. Među razlozima koji su ga pokrenuli da to preduzme i da dosledno ide tim putem bilo je i njegovo lično iskustvo o nedostatku vojničkog zapažanja, onog *coup d' oeil*-a u radu ministarstva koje je vodilo američki Građanski rat. Meseci, stotine života i milioni dolara potrošeni su na direktan frontalan napad na luku Čarlston od strane vojske i monitora, — od kojih je jedan bio pod njegovom komandom, — sa učinkom, između ostalih, da se For Samter pretvori u gomilu ruševina; grad, međutim, iako potresen bombardovanjem, još se držao, i zastava Konfederacije još je prkosno lepršala nad onom gomilom koja je nekada bila Samter. Tako su stvari stajale kada je Šermanova vojska stigla u Savanu iz Atlante.

Citiram neposredno iz pisanja admiralovog:

»Sa monitora *Nantucket-a* ja sam premešten za komandanta topovnjače *Pontiac*, i, 5 januara 1865, naređeno mi je da se javim

generalu Šermanu, tada u Savani, za zadatke na reci Savani u vezi sa kopnenom vojskom.

Kada sam se javio u komandu, general Šerman je izložio u nekoliko kratkih, sažetih rečenica, pomoću karte, plan svoje operacije od Savane na sever. General Slokam, koji je komandovao levim krilom armije, trebalo je da krene do Sisters Ferija (Sister's Ferry), oko četrdeset milja iznad grada, i da pređe preko reke Savane pomoću pontonskog mosta u Južnu Karolinu. Cilj je bio da topovnjača *Pontiac* krene uz reku iznad prelaza i da tako zaštiti pontonski most od uništenja koje bi mu pretilo od konfederalista; smatralo se da se oni nalaze sa većim snagama negde u pravcu Auguste. »Kada dođem na čvrstu zemlju«, rekao je (jer veliki deo tog terena bio je poplavljen), »neko će morati da se skloni s puta!« I dodao je, u onom prijatnom šaljivom tonu kojim je imao običaj da govori sa pomorskim oficirima: »Vi, pomorci, lupate po Čarlstonu već tri godine. Ali samo čekajte dok ja dođem u Južnu Karolinu. Ja ću mu preseći komunikacije i Čarlston će vam pasti u ruke kao zrela kruška«. I to se baš i desilo.

Pošto sam saslušao jasno izlaganje generala Šermana o vojnoj situaciji, kao da mi se koprena skinula s očiju. »Evo,« rekao sam u sebi, »vojnika koji zna svoj posao!« Palo mi je napamet da postoje izvesna bitna načela u osnovi ratnih operacija koje ne bi bilo rđavo pogledati; opšta načela, bilo da se operacije vode na kopnu ili na moru.

Napuštajući Pokataligo, držeći sada vojsku čvrsto u rukama, general Šerman je marširao na Kolumbiju i zauzeo grad sa malo teškoća. Ovo je odmah dovelo do evakuacije Čarlstona 17 februara 1865, ili nešto više od tri godine posle zauzeća Port Rojala. Port Rojal je bio isturena pomorska baza u vodama Južne Karoline, od koje je zavisio frontalan napad na Čarlston.«

U vezi sa revizijom ovih predavanja, ja sam pažljivo pročitao, između ostalog materijala, četiri knjige — dve francuske i dve engelske — koje sam vam spomenuo kao pogodne ilustracije zanimljive promene u odnosu na pomorske misli za poslednjih trideset godina. Darije i Davli, upuštajući se široko u slikovite primere, formalno prihvataju, i do izvesne mere sistematski, metod mojih predavanja, dosada neobjavljenih. Tojest, oni postavljaju načela koja razvijaju diskusijom; onda iznose svoje primere koji osvetljavaju načela, i kao da im daju krv i meso žive akcije, u čemu i jeste razlika između živog čoveka i skeleta. Na taj način, sledeći predavanja, dosada neobjavljenih. Tojest, oni postavljaju načela proglašenih takvim, način izlaganja koji naročito odgovara jasnom francuskom intelektu i jeziku, oni takođe zadržavaju istoriski metod za koji Davli jasno izražava naklonost. Tako on kaže: »Istorija, kao zabeleženo iskustvo, ako se iscrpno prouči, pokazuje *sve* raznolike činioce koji ulaze u rat; — istorija, makoliko nesavršena, ne zaboravlja nijednog od njih. Istorija je fotografski proces; racionalan,

međutim, tj. kad čovek, pošto je postavio izvestan osnov istinitosti, izgrađuje svoj sistem iz njega ne proveravajući ga istorijom, »racionalni procesi imaju selektivnu tendenciju«. Istorija nam, jednom rečju, daje sve uticajne činioce, dok razum, zaljubljen u sopstvene prefinjenosti, može i da zanemari ono što bi moglo da ih izmeri. Nešto slično tome, general Šerman mi je jednom izrazio sumnju u vrednost manevara; rekao je da se ne mogu inscenirati onaj uticajni ljudski faktor strepnje i drugi različiti moralni uticaji koji deluju na vojnu akciju.

Verna istorija daje nam celinu; ne možemo izbeći uticaju ili koristi toga ako je savesno upotrebljavamo. Ali istoriji treba prići sa sposobnošću da se oceni ono što nam ona daje, a za to treba raspolagati onom jasnošću pogleda koju nam daju određena načela. Istoriji treba prilaziti snabdeven merilima. Iz tog razloga pretpostavljam da bi Davli i Darije, ukoliko izdrže probu, a i ova moja predavanja, pretstavljali poželjnu pripremu za radove kao što je Korbetov, o kome smo govorili. Sam Korbet imao je to preimućstvo, kao vojni — ili pomorski — istoričar, da je prilazio svojoj temi naoružan jasno formulisanim načelima, izvučenim, — a on to mnogo ne krije, — iz knjiga standardnih vojnih pisaca. Što se tiče mog iskustva, i ja sam tako prišao proučavanju istorije sa vojnog aspekta. Počevši od Žominijeve »Ratne veštine«,*) formalnog udžbenika kao što su Davlijev i Darijev, kao i njegove »Istorije ratova Francuske revolucije«, u kojoj daje istoriju propraćenu strategiskom i taktičkom analizom događaja, ja sam prešao na pisanje jednog niza istoriskih predavanja koja su kasnije objavljena pod naslovom »Uticaj pomorske moći na istoriju« *(The Influence of Sea Power upon History)*. Na toj osnovi sam tada formulisao načela pomorske strategije izložena u prvobitnim predavanjima, koja se ovde mogu pročitati u prerađenom i proširenom obliku. Prerada i proširenje sastoje se uglavnom u novim primerima i preinačenim formulacijama — nikako u novim načelima, iako možda ima neke novine u njihovoj primeni.

Nadam se da sam u ovim napomenama, zamišljenim najviše kao uvod u predavanja o pomorskoj strategiji, dovoljno razjasnio uzajamno delovanje načela i istoriskih primera. Svaki od njih je delimičan vaspitač; kombinovani, oni čine savršenog instruktora. Od tog dvoga je sama istorija bolja nego sama formulisana načela; u vezi s tim, istorija, kao izveštaj o postupcima, ima ulogu koju obično nazivamo praktičnom. To je povest o praktičnom iskustvu. Ali, svi smo, nadam se, prešli fazu misaone navike, zasnovanu na prostom praktičnom, ličnom iskustvu, a ne na praksi osvetljenoj načelima i učvršćenoj znanjem koje su razvili mnogi ljudi u mnogim oblastima. Savladajte svoja načela, i onda ih dobro potkrepite primerima koje daje istorija.

*) Žomini, *Pregled ratne veštine*, izdanje VIZ JNA »Vojno delo« 1952 godine. — Prim. red.

Na kraju, ja bih naročito želeo da privučem vašu pažnju na jednu Korbetovu primedbu. Mislim da od njega na odgovarajućem mestu upotrebim više događaja kao primer; ali primedba koju ću ovde da citiram odnosi se na jedan neophodan elemenat pomorske strategiske misli, preko koje se ranije ne samo prelazilo, već koja je stvarno bila diskreditovana i omalovažavana. Mislim na priznavanje međunarodnih odnosa kao bitnog činioca u svim vojnim planovima. Citiraću jedan primer koji nam je neposredno pred očima. Kada Nemačka bude završila brodove predviđene pomorskim programom koji je formalno prihvatila, ona će imati mornaricu mnogo jaču od mornarice Sjedinjenih Država, osim ako ne izmenimo sadašnji tempo našeg izgrađivanja i ne obezbedimo veća postrojenja (fabrike, brodogradilišta). Na šta će se tada oslanjati Monroova doktrina,*) a na šta sigurnost održavanja Panamskog Kanala? Održavanje jednog i drugog zavisi od flote.

Pitanje bi, makar i samo pitanje vojne snage, bilo jednostavno: nadmoćna flota dominira, ako je koeficijenat nadmoćnosti dovoljan. Pitanje političkih odnosa je ono što unosi teško rešljive faktore; a vojni savetnik jedne vlade neće biti na visini svog zadatka ako, poznavanjem prilika i iskustvom u njihovoj proceni, ne buge mogao pravilno da oceni koliko bi manja brojna snaga mogla da bude pojačana usled drugih okolnosti koje bi se mogle upotrebiti protiv zamišljenog neprijatelja. Svaki pomorski oficir treba svoja proučavanja i svoju pažnju da usmeri na savremene događaje u zemlji i inostranstvu sa mišlju da jednog dana može biti vladin savetnik, a u svakom slučaju da može povoljno uticati na događaje svojim pravilnim ocenjivanjem svetskih zbivanja.

Baš sada sam izneo jedno načelo, naime, potrebu da se politički — međunarodni — uslovi obuhvate u predviđanju vojnih mera. Primer koji služi kao dopuna ovog načela jesu savremeni istoriski odnosi Nemačke i Sjedinjenih Država sa drugim zemljama. Naprimer: između Nemačke i Austrije postoji solidarnost u akciji, što je nedavno pokazao i pritisak Nemačke na Rusiju da ona bez obzira na Veliku Britaniju i Francusku, prizna austrisku aneksiju Bosne i Hercegovine. Ne mogu, naravno, ovde da se upustim u detaljnu analizu svega onoga što ovaj nemački potez znači, ali mogu da ukažem na to da je tu za nas važno ovo pitanje: ako bi Nemačka želela da uputi svoju flotu na kakav pokušaj preko Atlantika, u kojoj meri će joj njeni odnosi sa drugim evropskim državama dozvoliti da to učini? Kad mi ne bismo imali nikakvu flotu, ona bi, bez sumnje, mogla to sebi da dozvoli. Ali, ako mi imamo devet brodova na njenih deset, ona verovatno ne bi mogla to sebi da dozvoli; naš otpor, bez obzira na ishod, ostavio bi je za izvesno vreme bez mornarice kojom bi se suprotstavljala Evropi. S druge strane, kada bi nas naši građani sa pacifičke obale gurnuli u rat, ili čak

*) Doktrina koja odbija svako evropsko mešanje u američke stvari. — Prim. prev.

u ozbiljnije zategnute odnose s Japanom, taj pritisak na nas pojačao bi snagu nemačke flote. U našem dugom sporu sa Velikom Britanijom, zasnovanom na Monroovoj doktrini, mi smo stalno napredovali do Hej-Ponsfotovog ugovora od pre deset godina. On je značio uspeh Monroove doktrine, koju je prošlog meseca (maja 1911) otvoreno prihvatio britanski ministar inostranih poslova. Za sve ovo vreme naša je mornarica bila beznadežno slabija od britanske; čak u smešnoj meri ponekad. Ipak smo pobedili. Zašto? I da li smo u isto tako povoljnom položaju i u odnosu na novu pomorsku silu? Kakav stav treba da zauzme Velika Britanija u slučaju da imamo neprijatnosti sa Nemačkom? A kakav treba da je naš stav u protivnom slučaju?

Korbet primećuje da je u Sedmogodišnjem ratu snaga britanskog dejstva počivala na činjenici da su se u rukama jednog jedinog velikog čoveka, prvog Pita, nalazili i pomorski, i vojni, a i diplomatski činioci. Na taj način su razni uslovi mereni i usklađivani u zajedničko dejstvo, kome su svi doprinosili svoj najveći uticaj i uzajamno je pomagali. Želja za rezultatom mora da nas učini svesnim činjenice da se zajedničko dejstvo u našoj zemlji nikad neće postići preko jednog čoveka, nego samo saradnjom više njih. Ti ljudi biće državnici i vojni i pomorski autoriteti; a, da bi njihova saradnja bila plodonosna, svaki od njih mora da razume uslove koji utiču na one druge. Načelo koje smo ovde izneli doživelo je izvanredno priznanje prilikom nedavne Imperijalne konferencije (1911 godine), kada je vlada Velike Britanije, na tajnom zasedanju ministara Kanade, Australije, Južne Afrike i Novog Zelanda i Imperijalnog komiteta za odbranu, objasnila kako imperijalna i međunarodna situacija utiču na opšte interese imperije. Od ovih zajedničkih interesa glavni je odbrana imperije; njena organizacija odbrane prema tome po opštem priznanju zavisi od jedinstvenih pogleda na međunarodnu situaciju. Neuspeh u sadejstvu vojnih i pomorskih operacija prema tome nije toliko dolazio od sitničave zavisti koliko od otsustva takvih jedinstvenih pogleda; a da bi se pravilno prišlo ratnim pripremama i planovima, vojna lica jednog i drugog vida oružane sile treba da budu prožeta poznavanjem međunarodnih odnosa. Od tih odnosa zavisi količina raspoložive snage kod svih zainteresovanih. Tako Darije tačno primećuje:

»Svaki pomorski poduhvat koji ne vodi računa ni o međunarodnim odnosima jedne velike nacije, niti o materijalnim granicama koje joj određuju njene mogućnosti, počiva na slaboj i nesigurnoj osnovi. Inostrana politika i strategija povezane su neuništivom vezom«. U vezi s ovim on citira Nemca von der Golca: »Kogod piše o strategiji i taktici ne bi trebalo u svojim teorijama da zanemari tačku gledišta svog sopstvenog naroda. On treba da nam da nacionalnu strategiju, nacionalnu taktiku«.

Monroova doktrina je tačka gledišta američkog naroda; nikakva strategiska shema — kao što su brojevi i sastav neke flote — nije zdrava ako ne vodi računa o ovoj okolnosti.

Poslednja reč koju ću vam uputiti, znači, u ovim uvodnim napomenama jeste da savladate razvoj tekućih događaja u vama savremenoj istoriji i da ostanete u stalnom dodiru s njim. Shvatite njihov smisao. Vaša sopstvena struka, s vojne strane, naravno, traži vašu glavnu i najveću pažnju; ali vi ćete svi imati dovoljno vremena da čitate vojnu istoriju, usvajajući njeno učenje, a takođe možete da budete u toku međunarodnih odnosa do te mere da ćete, kada budete stekli položaje najveće odgovornosti, svojim trenutnim pogledom — svojim *coup d'oeuil*, da ponovimo francuski idiom, — brzo obuhvatiti celu sliku interesa vaše zemlje u kritičnoj situaciji, bilo neposrednoj bilo daljoj. Da se poslužimo Nelsonovim izrazom: vi nećete biti novajlija; a nećete, zato što ćete u svojoj karijeri, kao što je on u svojoj, stalno primenjivati ono rasuđivanje koje će vam tada biti neophodno potrebno. Setite se takođe onog drugog Nelsonovog izraza: »Oficir treba da ima političke hrabrosti«. Politička hrabrost, da bude čvrsto zasnovana, traži i političko znanje. Izbegavajte, kako biste se celishodno mogli koncentrisati na ovo neophodno znanje, da rasipate svoje snage na unutrašnja pitanja zemlje — pitanja finansija, sociologije, ekonomije i slično. Oblast mornarice je isključivo međunarodna. To je ono što je čini tako bliskom sferi državnika. Imajte za cilj da sami budete i državnici, pored toga što ste pomorci. Biografije i istorija naše struke daće vam slavna imena ljudi koji su bili i jedno i drugo. Verujem da će budućnost pokazati mnogo takvih među slušaocima ovog Koledža.

Glava II

ISTORIJSKI PRIMERI I OBJAŠNJENJA

(Skice 4, 7, 5, 6, 1, 13)

Pri razmatranju nekog stvarnog ili mogućeg ratišta, ili predviđenog bitačnog poprišta, prvo i najbitnije jeste da se odredi koji položaj, ili niz položaja, omogućuje, prirodnim preimućstvima koja su mu svojstvena, prevlast nad njegovim najvećim delom. Onaj koji to bitačno poprište proučava mora tačno da proceni faktore koji pružaju takvu prevlast kako bi sam došao do pravilnih zaključaka i zatim ih saopštio drugima.

Tako, u svojoj analizi velikog ratišta u Nemačkoj, koje se prostire istočno od Rajne do Češke, a severno od Švajcarske i Tirola do reke Majne (v. sk. 4) pa i preko nje, austriski nadvojvoda Karlo istakao je da deo Dunava od Ulma do Regenzburga (Ratisbona) sa vojničke tačke gledišta pretstavlja ključni predeo te zemlje, i da je to već dve hiljade godina, bez obzira na sve promene u taktici*) koje su tokom vremena usledile kao posledica razvoja naoružanja. Ona strana koja ga je čvrsto držala uvek je izlazila kao pobednik u borbi za ceo taj kraj. Ovo tvrđenje nadvojvoda potkrepljuje sa nekoliko istoriskih primera. Uzroci presudnog uticaja ovog sektora Dunava na celo ovo ratište su sledeći: reka, svojom prirodom, svuda pretstavlja prepreku za slobodno kretanje vojski; teško ju je preći; međutim, naročito ju je teško preći između Ulma i Regenzburga, zato što su obale visoke i strme i obrazuju tesnac. Osim toga, ovaj deo reke je i središnji, ne samo u odnosu na severne i južne granice ovog ratišta, nego i u odnosu na istočni i zapadni front koji su baze zaraćenih vojski. Ulm je otprilike isto toliko udaljen od Rajne koliko Regenzburg od Češke. Prema tome, ona vojska koja kontroliše nesmetano prelaženje preko ove prepreke, koja se nalazi na samom centru ratišta, ima odlučno preimućstvo nad neprijateljem, koji je, ma s koje se strane nalazio, otsečen od one druge strane; ili, ako mu se deo snaga nalazi na suprotnoj strani, onda ne može lako da se spoji s njim. Ovom prirodnom preimućstvu treba dodati još i postojanje mnogobrojnih mostova na ovom delu Dunava, od kojih nekoliko ima bitan značaj, a koji su jako utvrđeni. Kod njih se

*) Ovde se misli na širi pojam nego što je to kod nas uobičajeno za taktiku. — Prim. red.

susreću ne samo drumovi koji idu duž njihovih obala, nego i putevi koji vode na sever i jug do raznih mesta. Drugim rečima, komunikacije ove zemlje, linije kojima vojske i njihovi pomoćni delovi moraju da se kreću, stiču se i ukrštaju baš kod tih mostova. Za trista godina, od vremena Fransoa I i Karla V, od Rišeljea i Luja XIV do vremena nadvojvode Karla i Napoleona, nemačke države u ovoj oblasti bile su predmet francuskih i austriskih priželjkivanja, iz ovih ili onih političkih pobuda koje su često dovodile i do rata. To je ratište, prema tome, bilo mesto sticanja mnogih iskustava.

Nadvojvoda Karlo, kao što je poznato, bio je istaknuti austriski general Napoleonovog doba, ali možda nije u istoj meri poznato svima da je on bio daleko najsposobniji vojskovođa svog vremena, dostojan čak da se meri i sa samim velikim carem. Iako je 1809 godine bio primoran da otstupi pred Napoleonovim većim genijem, on se časno povukao posle teško iznuđenog poraza. Sa vidnim zaslugama Karlo je na istom ratištu komandovao i 1796 godine, kada je veštinom i odlučnošću svojih pokreta savladao dve francuske armije, koje su, zajedno, daleko prevazilazile njegove snage, od kojih je jednom komandovao Žurdan, a drugom Moro, dva izuzetno darovita generala, ali koji su se, po predviđenom planu operacija, kretali jedan severno a drugi južno od Dunava, dok se sam Karlo povukao na jedan deo ovog tesnaca od odlučujućeg značaja i držao ga. Kod ovako razdvojenog neprijatelja, nadvojvoda Karlo se naglo okrenuo protiv severne francuske armije (Žurdan), što mu je u najvećoj meri olakšavalo njegovo držanje reke, potisnuo je brzo na Majnu i preko nje natrag na Rajnu. Tada je južna armija (Moro), primetivši ga na svom boku i u svojoj pozadini i to sa nadmoćnijim snagama od svojih, bila takođe primorana da otstupi, i to kroz Švarcvald umesto severno od njega, kao prilikom napredovanja, i da pređe Rajnu kod Hiningena i Brajzaha umesto kod Strazbura, odakle je pošla, a gde sad nije mogla da se vrati.

1809 godine nadvojvoda Karlo je ponovo komandovao na ovom ratištu, — tada protiv samog Napoleona, — a u međuvremenu je dolina Dunava dvaput već bila poprište velikih francuskih pohoda; jednog pod komandom Moroa, koji se završio čuvenom bitkom kod Hoenlindena, i kasnije, 1805, pod Napoleonom, čiji je vrhunac bio još više proslavljena bitka kod Austerlica, kada su, i jednom i drugom prilikom, Austrijanci do nogu potučeni. Zbog toga je ovo ratište jako privuklo njegovu pažnju, i to kako zbog svog teoriskog značaja, tako i zbog svog uticaja na sudbinu njegove zemlje. Njegova vojnička veština, i naročiti interes koji je ovo ratište imalo za njega, koje je on praktično upoznao prilikom ličnog komandovanja, kao i osećanje odgovornosti i neobična iskrenost kojom on ukazuje na sopstvene greške, kao i na greške drugih, bilo da su oni njegovi neprijatelji ili njegovi potčinjeni, jamče za vrednost njegove strategiske studije o ovom istoriskom ratištu i njegove primere. Ovakav dokaz njene vrednosti udvostručen je još i pohval-

nim rečima Žominija, o čijoj slavi kao vojnog pisca i kritičara ne treba da govorim, a koji je preveo i izdao ovo delo sa komentarom, koji je istina oskudan, ali koji pokazuje njegovo bitno slaganje sa pogledima nadvojvode Karla.

Ja sam u svoje vreme na ovom mestu izložio ove pokrete iz rata 1796 godine, sa detaljnim skicama, koje su grafički pokazale uzastopne položaje i brojno stanje upotrebljenih snaga u kritičnim danima tog rata. Takvo ulaženje u pojedinosti nije potrebno s obzirom na naš današnji cilj. Dovoljno je jednostavno pokazati, putem linija na planu, daljine do kojih je doprla svaka od francuskih armija, i naznačiti relativnu raspodelu angažovanih snaga sa obe strane u trenutku kada je severna francuska armija bila primorana na povlačenje. Posle ovog njenog pokreta unazad, južna armija je i dalje napredovala, kao što se vidi, sve dok Moro nije saznao za povlačenje Žurdanovo i klopku u koju ga je njegovo napredovanje otada sve više uvlačilo. Bilo je očigledno da Žurdan neće moći da stane pre Rajne i da njegova armija, demoralisana porazom i povlačenjem, neće moći u dogledno vreme suzbiti nikakav pokušaj nadvojvode da Morou prepreči put. Zato je Moro takođe počeo žurno da se povlači. Ali, pre nego što je mogao da stigne do Rajne, pritisak Austrijanaca na gornji tok reke postao je tako snažan da su Francuzi bili primorani da skrenu na jug, i izbegli su da im neprijatelj preseče otstupnicu samo zahvaljujući tome što su prešli Rajnu kod Brajzaha umesto kod Strazbura odakle su pošli.

Sada bih želeo da vam iznesem istoriske primere o značaju i vrednosti: (1) koncentracije kao i sredstva za to; (2) jedne centralne linije ili položaja kao što je dolina Dunava; (3) pravaca unutrašnjih pokreta koje pruža takav položaj, kao i (4) uticaja komunikacija na održavanje pozicija i na uspeh — a za sve to služi kao primer otstupanje koje je nametnuto Morou. Najrazrađeniji primer za ovo pitanje koje ću izneti uzet je iz ratova koji su za više od sto godina prethodili ratu iz 1796. On ima jedno preimućstvo nad čuvenim postignućem nadvojvode, a to je da ne samo dovodi kopnene i pomorske pokrete u kontrast i na taj način služi njihovom uzajamnom jasnijem ocrtavanju, već ih pokazuje u konkretnom sadejstvu. Situacija je, u svojim osobenostima, delom kopnena, delom pomorska. Može se sasvim umesno nazvati kombinovanom, kopnenom i pomorskom situacijom, zavisnom i od kopnenih i od pomorskih uslova, tako da se kampanje tog rata mogu nazvati kombinovanim operacijama, iako kombinacija nije tako očigledna da se može shvatiti bez pažljivog ispitivanja. Ovo će se postići kratkim opisom čisto pomorskog rata koji su od 1652 do 1654 godine vodili Holanđani i Englezi, kojim će se izlaganje završiti, a koji već i sam izrazito daje iste pouke, o koncentraciji, centralnim položajima i unutrašnjim pravcima dejstva.

Operacije o kojima će se govoriti jesu, prema tome, prvo, čisto kopnene iz rata 1796 godine u Nemačkoj, o kojima je već bilo reči;

drugo, mešovite ili kombinovane pomorske i kopnene operacije u ratu Francuske i njenih saveznika protiv saveznika Austrije i Španije, 1635—1648 godine, u kome je centralni položaj označen komunikaciskim pravcem od Španije do Đenove preko Sredozemnog Mora i odatle preko Milana do doline Rajne (v. sk. 7); treće, čista pomorska neprijateljstva između Holanđana i Engleza, 1652—1654 godine, koja su se dogodila kratko vreme posle rata Francuske i Austrije, i koja su bila kao neki izdanak tog rata (v. sk. 5 i 6).

Za poslednja dva primera dugujem za mnoge podatke, a donekle i sugestiju, Korbetovoj knjizi *(England in the Mediterranean)*, *(Engleska u Sredozemnom Moru)*, proširene, kako je potreba zahtevala, pozivanjem na druge pisce. Korbet je u toj knjizi dodao vrlo važno poglavlje istoriji pomorstva, a preko toga i opštoj istoriji, time što je izneo u povezanoj celini one događaje koji su Veliku Britaniju izveli na Sredozemno More i postavili je kao sredozemnu silu stvaranjem sigurnih baza za njenu mornaricu u tom moru, i, dalje, time što je pokazao nužni vojni uticaj na celokupan tok događaja — uticaj na kopnu — usled prisustva britanske mornarice sa nadmoćnijim snagama.

Period kojim se bavi knjiga *Engleska u Sredozemnom Moru* zahvata vreme od oko 1600 do 1713 godine, grubo rečeno, od smrti Elizabete engleske kraljice do smrti kraljice Ane ili Utrehtskog mira. Na početku i na kraju mi ćemo se dotaći nekolikih događaja iz ovog perioda; ali vreme na kome ćemo se najviše zadržati biće period od trideset godina, od 1630 do 1660 godine. Već 1640 godine, početkom Građanskog rata između kralja i parlamenta, Engleska je onemogućena na spoljnem frontu; francusku silu je učvrstio Rišelje, a borba, koja je trajala znatno više od jednog veka, bila je počela između francuske i austriske dinastije koja je tada vladala ne samo na nemačkoj teritoriji, kojoj sada dajem njeno ime, nego i Španijom.

Ova borba između burbonske i austriske dinastije bila je samo deo opšteg sukoba koji je u istoriji poznat kao Tridesetogodišnji rat (1618—1648) koji je obuhvatio ceo evropski kontinent na zapadu od Rusije. Ovaj rat, mada je u suštini bio verski u pogledu svog porekla i po karakteristikama, ipak je na kraju uzeo oblik političkog sukoba između te dve dinastije. Iako su obadve bile strogo rimokatoličke, njihovo je neprijateljstvo ustvari poteklo od činjenice da je nemačka Austrija služila jačanju većeg dela nemačkih država pod nemačkim carem koji je bio iz austriske dinastije; a ovu veliku koncentraciju snage podržavali su novac i još uvek ogromna vojna sila i vojne pozicije Španije, kojom su takođe vladali austriski kraljevi. Prethodni vek video je istu kombinaciju u rukama jednog jedinog monarha, čuvenog cara Karla V. Francuska politika je sada bila usretsređena na to da spreči ponavljanje takvog stanja; nju je formulisao Anri IV a prihvatio ju je Rišelje. U tom cilju oni su se udružili sa protestantskim silama na severu Evrope: Holandijom,

Švedskom i mnogobrojnim nezavisnim ali srazmerno malim protestantskim državama severne Nemačke. Ovi savezi imaju naročiti istoriski značaj, jer označavaju prelaz sa verskog motiva, koji je bio osnovni u prethodnom veku — veku Reformacije, na čisto političke kombinacije kakve su bile uobičajene u toku sledećih dvesta godina. Ovo je vredno podvući i zbog toga što je politika Olivera Kromvela, kojom se moramo pozabaviti (1650—1658), kada je bio ojačao snagu Velike Britanije za dejstvo van zemlje, bila ne samo obojena verskim motivom nego i pod snažnim njegovim uticajem.

Položaj Francuske, što se tiče dveju velikih austriskih država, bio je centralan, a njena je snaga bila veća nego snaga ma koje od njih uzete posebno. Njena je potreba, prema tome, bila u tome da ih drži tako odvojene jednu od druge da sila jedne ne bi mogla da pojača silu druge. Oni koji proučavaju vojna pitanja zapaziće ovde takvu vojnu situaciju koja se ne dešava retko, ali koja je uvek od ogromnog interesa. U svim takvim slučajevima suština je ista; ali primena se menja prema uslovima, tako da se dobijaju uvek nove i raznolike slike. Stanje u Francuskoj u slučaju koji sad posmatramo u suštini pretstavlja ponavljanje, ali ne u okolnostima one situacije u kojoj se nalazio nadvojvoda Karlo između Žurdana i Moroa 1796 godine, o kojoj smo malopre govorili; a vojna strana ove situacije takođe ima svoj dunavski tesnac u lancu položaja Đenova, Milano, Valtelinski Prelazi na Alpima. Dopunske, ali isto toliko od životne važnosti kao ovi položaji, bile su pomorske komunikacije iz Španije do Đenove, s jedne, i do Nizozemske, s druge strane.

Pošto je Francuska bila neprijatelj, nije potrebno ni pogledati kartu pa da se zna da su pojačanja iz Španije, u ljudstvu i materijalu, mogla da stignu do nemačke Austrije jedino morem. Najveći deo Francuske, od Pirineja do Rajne bio je na putu; ali s one strane njene istočne granice, obeležene grubo, ne precizno, Rajnom, španska Austrija držala je Belgiju, koja se tada zvala Španska Nizozemska, na Severnom Moru, i vojvodstvo Milano u severnoj Italiji. Ovom poslednjem imala je pristupa preko Đenove koja je tada bila u savezu sa Španijom. Govoreći o ovim uslovima, veliki nemački istoričar Ranke, u jednom od svojih najznačajnijih dela, kaže: »Veza Španije sa Nizozemskom, s jedne, i sa južnom Italijom i Milanom, s druge strane, bila je ono što je naročito uticalo na tok međunarodne politike od 1500 do 1700 godine«. To je bio rezultat onog dana kada je Karlo V austriski postao u isto vreme nemački car i španski kralj. Od majke je nasledio Španiju i Italiju, a od oca Holandiju i Belgiju. U vremenu o kome je sada reč, 1630—1650 godine, Holandija je bila ostvarila istinsku nezavisnost koja, doduše, još nije bila priznata, ali je Belgija ostala u rukama Španije.

Iz toga je proizilazilo da bi Španija, u slučaju da su morski putevi otvoreni, pošto bi doprla do Nizozemske, s jedne strane, ili do Đenove, s druge, tada mogla, što je u nekim prilikama i činila,

da produži suvim do koje bilo usputne tačke na nemačkoj teritoriji. Ušima dvadesetog veka čudno zvuči kretanje španskih trupa po srednjoj Rajni, a i to da su došle iz Belgije. Engleska mornarica bila je u to doba paralizovana unutrašnjim teškoćama. Sve dok te teškoće nisu dostigle vrhunac, politika Čarlsa I, mada kolebljiva, bila je uglavnom povoljna za Španiju; ali, holandska mornarica bila je snažna i za Španiju neprijateljska. Ona je sprečavala da se preko okeana i kanala Lamanša dođe do Nizozemske, a time i do Nemačke. Španska mornarica nije mogla da povede borbu sa holandskom. Pokušaj učinjen 1639 godine da se pošalje 10.000 ljudi ovim putem doveo je do teškog poraza pomorskog konvoja, koji su Holanđani napali na sidrištu u Daunzu gde se bio sklonio pod zaštitu Engleza.

Na Sredozemnom Moru bio je drukčiji slučaj. Francuska tamo nije držala nikakvu snagu koja bi mogla da se meri sa holandskom mornaricom u Severnom Moru; prema tome, Španiji je bio otvoren prolaz za Đenovu, a odatle preko Milana i Tirola u unutrašnjost Nemačke. Njen posebni put bio je različit prema vremenskim uslovima ili ratnoj sreći; ali uopšte uzevši, on je išao preko Đenove i Milana, a odatle preko alpiskih prelaza za dolinu Rajne, ili dolinu Dunava. Rajna je bila kraći i zgodniji put, ali pošto je francuska sila sprečavala prolaz njime, mogao se upotrebiti i duži, spoljni put prema istoku, kroz srce Nemačke.

Na taj način nalazimo onu situaciju sa Dunava koji i u ovim italijanskim oblastima i na obližnjim obalama Sredozemnog Mora seče teritoriju na severnu i južnu, uvučene između Belgije i Nemačke, s jedne, i Španije, s druge strane. Španske trupe i španska dobra mogla su da dođu do Đenove jedino Sredozemnim Morem. Zato je za Španiju postalo potrebno da kontroliše ovaj morski put, a za Francusku je postalo potrebno da je liši bilo njega, bilo italijanskih provincija, ili i jednog i drugog; jer, isto kao i mostovi na Dunavu, to je davalo mogućnost austriskoj sili da se prebacuje s jedne strane na drugu, i da time ostvari brzu lokalnu nadmoćnost putem koncentracije, što je osnovni cilj u svim vojnim kombinacijama. Ti isti položaji, kada bi bili u rukama Francuske, omogućili bi joj da koncentriše odbranbenu snagu dovoljnu da spreči koncentraciju neprijatelja. Iz ovih razloga, još u vreme engleskog kralja Džemsa I, pre nego što je silu kraljevine poljuljao građanski razdor, i dok je politika Stjuarta oklevala da li da bude »za Španiju« ili »protiv Španije« ser Valter Rali (Walter Raleigh) predložio je, 1617 godine, da izvrši vojni pohod na Đenovu. Ovaj predlog ponovo je 1626 godine stavljen na diskusiju, ali od toga oba puta nije bilo ništa. Da je proveden s uspehom, ovakva akcija bi presekla španske komunikacije za celo vreme okupacije. Valtelinski prelazi na Alpima pretstavljali su sličnu ključnu vezu.

Položaj Francuske u odnosu na njene neprijatelje iz ovog vremena — Španiju i Austriju — pokazuje tri elementa strategije koji

se često navode, a koje bi dobro bilo i ovde pomenuti i definisati, kao i ilustrovati primerom koji se nalazi pred vama.

1. — Postoji centralan položaj. To je položaj Francuske, čija se nacionalna sila i vlast prostire na teritoriji koja se nalazi između njenih neprijatelja. A ako bi osigurana obala održavala odgovarajuću mornaricu, ta se vlast ne bi prostirala samo na kopnu, jer bi u tom slučaju francuska mornarica takođe pretstavljala prepreku i između španskih i italijanskih luka. Na sličan način je i Dunav primer centralnog položaja.

2. — Unutrašnji pravci dejstva. Karakteristika unutrašnjih pravaca je ista kao i kod centralnog položaja koji bi bio produžen u jednom ili više pravaca, i time omogućavao stalno razdvajanje neprijateljskih delova; s tim u vezi, onaj koji vlada unutrašnjim pravcima ima mogućnost i da se koncentriše protiv jednog ili drugog dela neprijatelja, a da u isto vreme veže i onaj drugi deo, i to možda znatno manjom snagom. Unutrašnji pravac može da se zamisli kao produženje jednog centralnog položaja, ili kao niz centralnih položaja povezanih između sebe, onako kao što geometriska linija pretstavlja neprekidan niz geometriskih tačaka. Izraz »unutrašnji pravci dejstva« označava da se iz jednog središnjeg položaja mogu prikupiti snage na jednom od dva suprotna fronta lakše nego što to može neprijatelj, i da se zato mogu snage korisnije upotrebiti. Posebni primeri pomorskih unutrašnjih pravaca mogu se naći i poređenjem prolaza kroz Suecki Kanal sa putem oko Rta Dobre Nade, i prolaza kroz Panamski Kanal sa putem kroz Magelanov Moreuz. Kilski Kanal tako isto daje unutrašnji pravac između Baltičkog i Severnog Mora, u odnosu na prolaze kroz prirodne kanale oko Danske, ili između danskih ostrva — kroz kanale Sund i dva Belta[1]). Ovi primeri »unutrašnjih« pravaca dejstva potsetiće vas na jednu geometrisku teoremu iz vašeg dečaštva, naime na to da su duži povučene od jedne tačke u unutrašnjosti trougla do dva temena kraće od odgovarajućih strana samog trougla. Ukratko rečeno, unutrašnji pravci su linije vremenski kraće od onih koje neprijatelj može da upotrebi. Francuska je, naprimer, u slučaju koji imamo pred očima, mogla da prebaci 20.000 ljudi na Rajnu ili na Pirineje, ili da tamo pošalje potreban materijal, brže nego što bi Španija mogla da uputi isti broj na Rajnu ili Austrija na Pirineje, čak i kad bi more bilo otvoreno njihovom brodovlju.

---

[1]) Zanimljiv primer predviđanja i metodičnosti, kojima treba zahvaliti što se svi oblici nemačke pomorske izgradnje razvijaju istovremeno paralelno, nalazi se u činjenici da će u vreme kada tri drednota (oklopnjače), koja su započeta 1911, budu gotova, a sa njima i dve kompletne eskadrile, svaka od po osam drednota, — što će verovatno, biti 1914, — i Kilski Kanal dotle biti proširen tako da im omogući prolaz. Tada će flota imati 38 ratnih brodova, zajedno sa ovih 16 drednota, od kojih će 8 biti stacionirani u Severnom a 8 u Baltičkom Moru, a koji će u svrhu sadejstva biti povezani središnim kanalom. Program predvida stalno i plansko zamenjivanje sadašnjih pred-drednota drednotima.

3. — Položaj Francuske u odnosu na Nemačku i Španiju takođe ilustruje pitanje komunikacija. »Komunikacije« su opšti termin koji označava pravce kretanja kojima vojni kontingent, kopneni ili pomorski, ostaje u živoj vezi sa nacionalnom snagom. Pošto je ovo glavna odlika komunikacija, one se mogu suštinski smatrati kao pravci odbranbenih dejstava; unutrašnji pravci, međutim, pre su ofanzivnog karaktera, pošto omogućuju onoj zaraćenoj strani koja se njima služi da snažno napadne jedan deo neprijateljske linije položaja pre nego što neprijatelj stigne da je pojača, jer je napadač bliži od prijatelja. Da uzmemo konkretan primer, onaj nesrećni pokušaj Španije, koji smo već pomenuli, 1639 godine, da pošalje pojačanja Kanalom a koji je išao pomorskim putem od Korune do Doverskog Moreuza. Išao je tim putem zato što su u tom trenutku uspesi Francuske dali Španiji prevlast nad delom Rajnske doline, koja je zato bila nepristupačna Špancima iz Milana; istočniji put, preko Nemačke, bili su preprečili Švedani koji su u Tridesetogodišnjem ratu bili saveznici Francuske. Kanal je zato u tom trenutku bio jedini otvoren put iz Španije za Nizozemsku, i zato je postao komunikaciska linija između njih. Čak i da je pokušaj bio uspešan, ipak je ta veza spoljašnja; jer bi, pretpostavljajući jednaku brzinu kretanja, deset hiljada ljudi koji bi pošli iz središta Francuske pre stigli na bojno polje.

Središnji položaj Francuske, prema tome, davao je i defanzivna i ofanzivna preimućstva. Zahvaljujući svom položaju, ona je imala unutrašnje pravce, kraće pravce, kojima je mogla da vrši napad, a isto tako i njene komunikacije do oba fronta ležale su iza fronta, i bile pod zaštitom vojske na frontu; drugim rečima, imale su dobru odbranu, pored toga što su bile i kraće od onih komunikacija kojima je mogao neprijatelj sa jednog fronta da šalje pojačanja na drugi front. Dalje, zahvaljujući svom položaju, francuske luke na Atlantiku i Kanalu bile su na boku španskih pomorskih komunikacija.

U sadašnjem trenutku Nemačka i Austro-Ugarska, kao članovi Trojnog saveza, imaju ista preimućstva centralnog i koncentrisanog položaja prema Trojnoj *antanti*, Rusiji, Francuskoj i Velikoj Britaniji.

Sada obratite ponovo pažnju na Dunav uzimajući da je ratno poprište u toj oblasti, kao što je to bilo 1796 godine, i kao što je često bilo u vremenu o kome sad govorimo. Naprimer, tu se, 1634 godine, u Nordlingenu, odigrala veoma važna bitka između Španaca i južnih Nemaca, s jedne, i Švedana i severnih Nemaca, s druge strane. Do tog vremena masa francuske mornarice ostajala je u atlantskim lukama. Pod ovim uslovom, Španija je imala otvorenu komunikaciju na moru sa Đenovom i Milanom, a spajanjem španskih trupa iz Milana i nemačkih koje su već bile na mestu došlo je do odlučujuće pobede, posle čega su Španci produžili za Nizozemsku. Ranije ste videli da bi, u slučaju rata između Austrije i Francuske,

kao što je to često bio slučaj, onaj koji bi držao Dunav imao centralan položaj u toj oblasti. Držati, znači imati pod vojnom silom koja može da se upotrebi u potpunosti i protiv severa i protiv juga — ofanzivna sila — daleko lakše nego što bi mogli sever i jug da se udruže protiv nje, jer je ona bliža svakom od njih nego što su oni između sebe (v. sk. 1). Kada bi sa severa htelo da se pošalje veliko pojačanje na jug, ono ne bi moglo da pređe preko onog dela Dunava koji je u neprijateljskim rukama nego bi moralo da ga obiđe odozgo ili odozdo, tačno onako kao što su, 1640 godine, pojačanja iz Španije upućena prema Rajni, morala, takoreći, da obiđu Francusku. U takvom kretanju kopnom, pojačanje koje se kreće mora da bude u dugoj koloni, jer drumovi ne dozvoljavaju da se veliki broj ljudi kreće uporedo. Put kojim se ide pokazuje ustvari položaj u kome se nalazi pojačanje iz dana u dan; i zato što ono svojim kretanjem stalno okreće svoju stranu neprijatelju oko koga se kreće, za neprijateljski položaj se kaže da je na boku pokreta, što pretstavlja očiglednu opasnost. Svejedno je da li je linija pokreta prava ili kriva, protezanje po toj liniji pretstavlja opasnost, jer je sama linija, pošto je tanka, vrlo slaba, izložena snažnom napadu na relativno mali deo svoje celine. Komunikacije su izložene, a neprijatelj ima u svojim rukama unutrašnji pravac dejstva.

Kao primeri taktičkih pokreta, sličnih ovome koji je pretstavljen na skici 1, mogu da posluže Austerlic, u pogledu ruskih i austriskih saveznika prema Napoleonu, a takođe i armije Konfederacije pod komandom Stounvola Džeksona u Čanselerzvilu. Prvi, koji je izvršen pred očima Napoleona, završio se teškim porazom kada je Napoleon izvršio koncentrični napad na komunikaciju između dva neprijateljska krila, kada se pokret već bio toliko razvio da nije bilo povratka. Džeksonov pokret, iako je sam po sebi bio u sličnoj meri neoprezan kao i pokret saveznika kod Austerlica, uspeo je zato što je glavnokomandujući Unije*) propustio da otkrije neprijateljeve namere, te zato nije shvatio da je vojska pred njim podeljena na dva dela koje je mogao da razdvoji svojom koncentrisanom snagom. On je zapazio jedino opasnost koja je pretila njegovom desnom boku i pozadini.

Situacija je ova: čim odred, veliki ili mali, stupi u pokret, recimo sa severa, razmak između njega i glavnine odmah postaje komunikaciska linija. Što se dalje kreće, iz dana u dan, to je ta linija duža. Ako se pretpostavi da ima dosta materijala, pa čak i tada, on se sve više udaljava od mogućnosti pojačanja, izlaže svoje komunikacije i biva upućen na samog sebe — i ta okolnost traje sve dok ne stupi u vezu sa podrškom sa juga. Za vreme pokreta je cela nacionalna vojska, kojoj pripada i severna i južna, podeljena na tri dela, od kojih se najmanje jedan — odred — ne oslanja na utvrđen položaj, kao što se može biti dva glavna dela oslanjaju i kao što je

*) Misli se na uniju severnih država u građanskom ratu u Americi (od 1861—1865). — Prim. red.

svakako slučaj s neprijateljem, jer je sama reka odbranbena linija, a i utvrđena je kod mostova.

Centralan položaj ne pati ni od jedne od tih slabosti. Marš od jednog dela do drugog ne povlači za sobom nikakvo izlaganje. To ne znači da neprijatelj ne može da napadne, nego da sam pokret povlači za sobom povećanje opasnosti. Osvojena linija, koja je zaposednuta kao položaj, ne mora da bude slaba; zato što je postojana, ne postoji nikakva potreba za pokretima duž drumova i trupe mogu da se rasporede sa isključivim ciljem da se uzajamno podržavaju. U tome je defanzivna snaga centralnog položaja; veza između delova sigurna je; nema praznina, nema slabih karika. Za ofanzivne potrebe postoje unutrašnji pravci. Centar je uvek bliži severu i jugu nego što su oni jedan drugome; on uvek može da baci svu snagu u ofanzivu protiv jednog ili drugog pre nego što oni mogu da se udruže za odbranu; a isto tako i u slučaju pokreta, kakav smo sada razmatrali, koji ima za cilj da poboljša opšte stanje pregrupisavanjem snaga, centar ima mogućnost da udari na jedan od tri neprijateljska dela pre nego što ostala dva mogu da mu priteknu u pomoć.

Ovo pokazuje značaj Napoleonove izreke: »Rat je stvar pozicija (položaja)«. Cela ova diskusija okreće se oko pozicija: običnih, polustalnih, centra, severa i juga, ili niza pozicija koje zauzima deo snaga (the detachment) na komunikacijama na kojima se kreće. Ovo pokazuje značaj položaja u jednom pojedinačnom slučaju, ali nikako ne iscrpljuje taj značaj. Da bi se to potpuno razumelo, potrebno je proučiti vojnu i pomorsku istoriju; stalno treba imati na umu Napoleonovu izreku, kao i definicije centralnog položaja, unutrašnjih pravaca i komunikacija.

Uzmimo jedan primer tako svež da ga se sećaju ljudi koji još nisu ostareli — turski položaj kod Plevne (v. sk. 2) 1877 godine. Ovaj je zaustavio rusko nadiranje ka Carigradu skoro za pet meseci. Zašto? Zato što bi, da su Rusi pošli napred, Plevna bila suviše blizu njihovih komunikacija, i u centralnom položaju u odnosu na njihove snage na frontu, kao i na one u pozadini ili iza Dunava. Ona je takođe bila tako blizu da bi, u slučaju da je neprijatelj daleko napredovao, plevanjski garnizon mogao stići do mosta preko Dunava kod Svištova, i mogao da ga uništi pre nego što bi došla pojačanja, tj. Plevna je imala unutrašnji pravac prema tački od najvećeg značaja. Pod ovim je okolnostima sama Plevna zadržavala celo rusko kretanje. U nedavnom ratu između Japana i Rusije (v. sk. 13), flota je kod Port Artura na sličan način pretila japanskom komunikaciskom pravcu između Japana i Mandžurije i tako uticala na celo vođenje rata. Ona je bila centralna u odnosu na Japan i Liaujang ili Mukden. Proučavanje takvih uslova utvrđuje znanje pružajući mnogobrojne slikovite primere položaja pod vrlo različitim okolnostima.

Da se sada vratimo od nadvojvode Karla, Dunava i njegovog centra, severa i juga, komunikacijama između španske obale i austriske armije u Nemačkoj. Ako vladajuća kuća Austrije u Španiji želi da pošalje veća pojačanja na Dunav ili na Rajnu preko Italije, ona to može, pod uslovom da vlada morem, a takođe i pod uslovom da Francuska nije ugrozila njeno držanje severne Italije. Takva situacija znači otvorene i bezbedne komunikacije. Ako, međutim, prevlast na moru nije obezbeđena, ako je francuska mornarica, naprimer u Tulonu, jednaka španskoj mornarici u njenom susedstvu, postoji opasnost represalija; dok u slučaju da je francuska mornarica lokalno nadmoćna, postoji velika opasnost ne samo od represalija nego i od katastrofe. U takvom slučaju je francuska mornarica, ili tulonska luka, na boku španskog komunikaciskog pravca — opet jedan primer položaja. Kad je reč o položaju, Tulon bi tu odgovarao Plevni i Port Arturu. Ovaj primer ilustruje, kao što je to izrazito ilustrovao Port Artur, da se vrednost položaja ne sastoji u samom položaju, nego u njegovoj upotrebi. Treba naglasiti da ono nije ništa drugo nego tvrdnja da uopšte vrednost svega što čovek poseduje, vrednost njegove pameti ili njegovog bogatstva, zavisi od načina kako će ih upotrebiti. Kad bi francuska mornarica bila neosporno lokalno slabija od španske, Tulon bi izgubio svoj značaj. Kao položaj on je još dobar, ali ne može da se upotrebi. To je neiskoristljivo preimućstvo. Tako i kod Plevne, da je garnizon bio tako mali da ne bi mogao da prihvati boj, ona bi bila ili osvojena ili bi bila pod prismotrom jednog odreda, dok bi ruska glavnina nadirala. Kod Port Artura je neefikasnost ruske mornarice dozvolila Japancima ovako rešenje. Oni su na to mesto vojskom i mornaricom budno motrili i išli dalje prema Mandžuriji. Čak i tada, opasnost koja je proisticala iz tog položaja primoravala je da se drži u pripravnosti ogroman deo trupa potrebnih za opsadu, što je u velikoj meri slabilo glavninu vojske u njenom dejstvu.

Treba primetiti da je blizina Tulona, kao i Plevne, ta koja pretstavlja opasnost za komunikaciski pravac; pravac od luke do pravca komunikacija je na taj način unutrašnji pravac, kratak, koji omogućava iznenadan napad ili napad jačom snagom. Iz istih uzroka su u svoje doba Kadiz, sada Gibraltar, kao i Malta i Gvantanamski Zaliv, ključni položaji: jedni za brodove koji idu Sredozemnim Morem u Suec i natrag, drugi za brodove koji idu do Panamskog Zemljouza (Prevlake) i natrag. Da je Španiji bilo moguće da svoja pojačanja prebaci južno od Sardinije a odatle na sever, Tulon bi tada mnogo izgubio od svog značaja. Što bi se više pravac primicao Denovi, to bi postajao važniji, ali samo u izvesnoj meri, tj. u manjoj meri i na kraće vreme. Ustvari, takvi okolišni pravci, *fausses routes*, kako ih je zvao Napoleon, igrali su krupnu ulogu u strategiji slabije strane. Najzgodniji trgovački put ne mora biti i najznačajniji za strategiju. Napoleon, naprimer, na putu za Egipat iz Malte 1798 godine nije išao pravo, nego se prvo uputio na Krit,

pa je odatle skrenuo za Egipat. Zbog toga Nelson koji ga je gonio nije naišao na Francuze pošto je, naravno, išao pravo.

Isti povoljan rezultat — ista mera zaštite koju može da dâ okolišni put — mogla se postići da je španska mornarica na atlantskoj obali zapretila francuskim lukama i trgovini i tako naterala Francusku da svoju mornaricu, celu ili jedan njen deo, drži na tom sektoru i time oslabi njenu snagu kod Tulona, tako da, iako povoljno postavljena, ne bi imala dovoljno snage da napadne. To je i bio slučaj sve do 1634 godine, kada je poraz saveznika Francuske kod Nordilingena, zbog pojačanja španskih trupa iz Italije carskim armijama u Nemačkoj, primorao Francusku da objavi otvoren rat Španiji i prebaci svoju flotu u Sredozemno More. Slično se desilo i 1898 godine sa Sjedinjenim Državama — ne zbog španske flote, koja je bila bezopasna u svemu, osim u pričama, nego i zbog strahovanja američkog naroda, koje je uticalo na američku vladu da zadrži tzv. leteću eskadru u Hampton Roudzu, umesto blizu verovatnog ratnog poprišta. Zbog ovakvog rasporeda, da je Serverina (Cervera) eskadra bila efikasna, ona je mogla da uđe u Sienfuegos (Cienfuegos) mesto u Santjago — što bi bio mnogo tvrdi orah zato što je u bliskoj drumskoj vezi sa Havanom i velikom masom španske vojske na Kubi. Ista vrsta neinteligentnog straha sada vrši pritisak da se pošalje pola ubojne flote na Pacifik. Ništa ne bi moglo biti od veće usluge neprijatelju niti bi moglo više da paralište flotu Sjedinjenih Država nego to. Sve ili ništa; neka je borbena flota koncentrisana, pa ili na Pacifiku ili na Atlantiku.

Setićete se da je u ratu sa Španijom mornarica SAD ponovila situaciju — koju sam opisao — jednog odreda koji je pokušao da obiđe Dunav sa severa na jug. *Oregon* je bio takav odred, i on je morao da se pridruži američkoj floti u Zapadnoj Indiji, uprkos španskoj eskadri. Stigao je do Barbadosa 18 maja, dan pre nego što je Servera ušao u Santjago, i šest dana pošto je napustio Martinik, koji je svega 100 milja od Barbadosa. Potpuna nesposobnost španske mornarice učinila je da smo izgubili iz vida opasnost za *Oregon*, koju je oštro osetio njegov komandant, i u vezi s kojom su mi u ovom trenutku dva bivša sekretara mornarice izrazila svoju brigu. I pored ovog iskustva, ima i sada kod nas ljudi koji bi hteli da to ponove — pola flote u Pacifiku a pola u Atlantiku; to je tačno situacija Žurdana i Moroa. Da tada izbije rat sa nekom evropskom državom, ili sa Japanom, svakom bi neprijatelju bilo moguće da zauzme »dunavski položaj« između naša dva dela snaga, kao što je Togo učinio između portarturske i baltičke eskadre.

Kao stvar iskustva, u borbi u kojoj su učestvovale Francuska, Španija i Nemačko carstvo između 1630 i 1660 godine, značaj komunikaciskog pravca od Španije do Đenove postao je tako očigledan da je on izmenio opšti raspored francuske mornarice, a takođe doveo i do njegovog povećanja. Rišelje, koji je umro 1642 godine, reorganizovao je i učvrstio flotu; mnogi Francuzi u njemu vide pravog

oca svoje mornarice. Njegova prva raspodela, međutim, odnosila se na prilike na Atlantiku. Okean i Sredozemno More pretstavljaju za Francusku istu dilemu koju Atlantik i Pacifik pretstavljaju za Sjedinjene Države. Rišelje je prvo postavio tri eskadre na okeanu, tj. u Kanalu Lamanšu i Biskajskom Zalivu; u Lionskom Zalivu samo jednu, i to od galija, a ne jedrenjaka. Njegova prvobitna pobuda kada je reorganizovao mornaricu bila je, kao što to obično biva, zaštita trgovine i obala. Uz to, ukoliko je sve veća moć austriske vladajuće kuće sve više i više dovodila Francusku u neprijateljski položaj prema obema svojim granama, u Španiji i Nemačkoj, treba dodati još i potrebu da se zapreče komunikacije između njih morem, naročito u Lamanšu i u Sredozemnom Moru.

Francuska je otvoreno ušla u Tridesetogodišnji rat maja 1635 godine. Ona se neko vreme i pre toga indirektno suprotstavljala Austriji pomažući njene neprijatelje novcem i drugim delimičnim merama; međutim, neposredan povod za nju da pređe u aktivno dejstvo bio je poraz u Nordlingenu, 27 avgusta 1634, koji su pretrpeli njeni saveznici, Šveđani i severni Nemci. Kada je ovo učinjeno, Španci su produžili da nadiru Rajnom prema Belgiji — svojoj Nizozemskoj. Može se tome dodati da je ovo veliko pojačanje španske vojne snage u Nizozemskoj možda mnogo uticalo na španske uspehe sledećih godina, tokom kojih je u jednom trenutku (1636) ugrožen bio čak i Pariz.

Rišelje je u svojim dalekosežnim političkim namerama već pomišljao i na Rajnu kao na istočnu granicu Francuske; ali u ovo vreme je njegov uži vojnički cilj bio da preseče komunikacije iz Italije kroz južnu Nemačku, gde je bila austriska snaga, za Nizozemsku, na koju je mislio da usmeri svu težinu svog napada na Španiju, i koju je mislio da podeli između Francuske i Holandije. Da bi sproveo u delo ovo presecanje komunikacija, on je još 1633 godine zaposeo Loren, tada nezavisnu nemačku državu, blizu Rajne, ali zapadno od nje, zato što je pomagala cara. Odatle su francuske snage takođe ušle i u Alzas, koji se graniči tom rekom. Tako je Francuska prekinula komunikaciju dolinom Rajne; međutim, dalji događaji, koji su dostigli vrhunac bitkom kod Nordlingena, otvorili su Španiji drugu komunikaciju, spoljnu u odnosu na dolinu Rajne; ona je bila duža, ali upotrebljiva. Ona je bila isuviše duboko u unutrašnjosti Nemačke da bi Francuska tada mogla da je dosegne; zbog toga se tada ukazala potreba da se napadne onaj dugi komunikaciski pravac koji je išao morem, tj. od istočne obale Španije do Denove. Prema tome, Rišelje je 1636 godine naredio svojim atlantskim eskadrama da se vrate u Tulon. Kao što je često slučaj, razloga za ovaj pokret mogao je imati više. Gardiner, poslednji i najiscrpniji istoričar ovog perioda, pretpostavlja da je namera bila da se francuskoj mornarici onemogući susret sa Englezima; engleski kralj, Čarls I, naime, iako je formalno bio neutralan, pomogao je Španiji u Kanalu. Engleski ratni brodovi pratili su španske transporte ljud-

stva, materijala i novca sve do Denkerka, koji je, iako je sada francuski, tada bio ratna luka španske Nizozemske. Rišelje nije želeo prekid sa Engleskom, a najsigurniji način da se to spreči bio je da drži svoje brodove na otstojanju. Ovo je bilo tim važnije što je engleski kralj tada sa zavišću gledao na francuske napore da izgrade mornaricu isto onako kao što danas britanski narod sa strahom i nepoverenjem posmatra razvoj nemačke mornarice. Španska mornarica bila je tada već davno svršen čin, na koji se Engleska bila navikla, a i na to da je tuče, francuska mornarica je bila nova i pretstavljala je novu opasnost. Osim toga, Španija je bila daleko; Francuska, kao sada Nemačka, graničila se uskim morima (Narrow Seas).

Ma šta bio razlog, činjenica je sigurna da je 1636 godine francuska mornarica napustila Atlantik i koncentrisala se u Tulonu, koji je tada bio jedan nepotpuno razvijen arsenal samo za galije. U međuvremenu su Španci, da bi osigurali pomorske komunikacije, prigrabili Lerinska Ostrva između Tulona i Đenove, i utvrđivali ih. Na ovom položaju imali su bazu sa koje su mogli da onemoguće francusku priobalnu trgovinu (ofanzivna uloga), a takođe i da podržavaju svoje komunikacije sa Đenovom (defanzivna uloga). Ovom potezu Španaca Korbet naročito pripisuje koncentraciju francuske mornarice u Tulonu, u kom slučaju ovaj pokret ne bi bio primer vojničke dalekovidosti i mudrosti nego samo obično sagledavanje jednog nastalog stanja isuviše očiglednog da bi moglo da se prenebregne. Uskoro posle toga su Španci, na svoju nevolju, smanjili garnizon na Lerinima, što je Francuzima omogućilo da ih vrate 1637 godine. Tako je preimućstvo položaja vraćeno Tulonu.

Glava III

ISTORIJSKI PRIMERI I OBJAŠNJENJA

(nastavak)

Opšti rat protiv austriske dinastije, onako kako ga je vodio Rišelje, izgleda da je patio od iste slabosti koja podriva snagu mnogih ratova; on je preduzeo suviše stvari odjedanput, mesto da se koncentrisao na to da postigne odlučno preimućstvo na jednom ili dva mesta. Za takvu koncentraciju imao je povoljne uslove, zahvaljujući centralnom položaju i unutrašnjim pravcima koje je imala Francuska. Imao je mogućnosti da upotrebi veliku snagu bilo u Belgiji, ili na Rajni, ili u Italiji ili prema Španiji. Štaviše, imao je početno preimućstvo prirodne koncentracije: jedna država protiv dve, a te dve prostorno rastavljene. Poslovična slabost saveza dolazi od slabije mogućnosti koncentracije. Pretpostavljajući podjednaki zbir snaga, on nije nikad isti u dve ruke kao u jednoj, zato što snage nisu potpuno koncentrisane. Svaki član nekog saveza obično ima svoj poseban cilj, što podvaja dejstvo. U svakoj vojnoj kombinaciji koja dolazi pred vas, neka prvo pitanje koje će te sebi postaviti bude: »da li se ovo slaže sa potrebama koncentracije«? Nikad nemojte da se upuštate u dva istovremena zadatka, osim ako vam je snaga tako neosporno nadmoćna da očigledno imate više nego dovoljno za svaki od tih zadataka.

Naša profesija nikad nije dala čoveka smelijeg u svojim poduhvatima niti veštijeg u rukovođenju od Nelsona. Sećajte se zato, i to uvek, da je on, kad je slao dve fregate na neki zadatak, skretao pažnju kapetanima:

»Ako sretnete dva neprijatelja, nemojte svaki od vas da napadnete po jednoga. Udružite se obojica protiv jednog od neprijatelja; taj vam sigurno neće izmaći, a možda ćete posle i drugoga savladati; a taj drugi, bilo da pobegne ili ne, vaša će zemlja ipak odneti pobedu i dobiti jedan brod«.

Isto važi i za projektovanje brodova. Ne može da se ima sve. Ako to pokušate, izgubićete sve; a time želim da kažem da neće ni u jednoj izdvojenoj osobini vaš brod biti toliko efikasan kao kad ste se usretsredili na tu jednu. Pri datoj tonaži, — što u brodogradnji odgovara datoj veličini vojske ili flote, — ne može da postoji i najveća brzina, i najteža baterija, i najdeblji oklop, i najduže tra-

janje goriva, što bi pri datoj tonaži bilo mogućno ako bi se svaki taj cilj izdvojio. Ako pokušate, ponovićete Rišeljeovu grešku kada je pokušao da vodi ofanzivan rat na četiri granice. On je takođe hteo četiri stvari. U Nizozemskoj hteo je osvajanje; na Rajni da drži španske komunikacije, možda i tu osvajanje takođe; u Italiji da drži komunikacije; najzad, u Španiji da podrži pobunu u Kataloniji sa ciljem da tu oblast prisajedini Francuskoj. Rat je trajao do kraja njegovog života, iako je živeo još sedam godina od njegovog početka. Srećom za Francusku, silom prilika mogla je njena mornarica da ostane koncentrisana u Sredozemnom Moru. Ovo je delimično dolazilo otuda što je engleska flota, koja je bila na strani Španije, ometana u svojim pokušajima sve većim razdorom između kralja i parlamenta; glavni razlog, međutim, bio je u tome što je Holandija bila saveznik Francuske. Holandska flota bila je dovoljno jaka da Špance zaustavi u Kanalu bez francuske pomoći, uprkos Karlovom prijateljskom stavu prema Španiji: jer se kralj bojao da izazove neprijateljstva jednom suviše određenom akcijom protiv Holandije, pošto bi tada morao da sazove parlament da bi dobio novac za rat.

Ja sam uvek za upotrebu analogija u vojnim stvarima. Ovim mislim da treba ukazati na postojanje i uticaj jednog jedinog načela koje deluje i odlučuje u uslovima koji, površno posmatrani izgledaju jako različiti. Uzmite, naprimer, dugu graničnu liniju preko koje je Rišelje morao da operiše — Nizozemska, dolina Rajne, italijanski Alpi, obala Sredozemnog Mora od Tulona do Đenove, najzad, Španiju. Pravilan put ne bi bio da pokuša sve najedanput, nego da se što brže i što tajnije stvori velika nadmoćnost snaga na jednoj strani, dok bi na drugim delovima fronta stav trebalo da bude strogo defanzivan, ali bi ovu činjenicu trebalo prikriti obmanom — isticanjem snaga ili zveckanjem oružjem, odnosno »dižući veliku prašinu« (making a big smoke), kao što izreka kaže. E, ovo pravilo koncentracije isto tako važi i za relativno kratku liniju bojnog polja. Tojest: pravilo se primenjuje na ograničeno polje taktike kao i na šire polje strategije. Ako uzmemo da su dva protivnika približno istih snaga, cilj svakoga od njih treba da bude ne da imaju ravnomerno raspoređenu snagu širinom celog fronta, već da bace težinu na jedan sektor, dok na ostalim sektorima akcija treba da se svede na obmanu neprijatelja ili na izbegavanje odlučnih sukoba. Ovo poslednje, u vojničkom govoru, ustvari znači zadržati od sukoba deo svojih snaga, bez obzira na to koliko snažne i ozbiljne njihove demonstracije mogu izgledati.

U kopnenom ratovanju obično zavisi od osobina zemljišta koji će se deo neprijatelja napasti; naime, u osobinama zemljišta, uz lokalnu brojnu nadmoćnost, koju ostvarujete koncentracijom, treba tražiti neku slabost negde u položaju neprijatelja i prema tome veću korist za sebe. Naprimer, jedan bok neprijatelja može da se oslanja na neku reku, i to nepremostivu, ili sa nedovoljnim mosto-

vima. Ako napadnete drugi bok, možete ga tako obrnuti da dođe leđima okrenut reci — te će, u slučaju poraza, očigledno biti u opasnosti da bude uništen. Ili, potisnuvši jedan bok neprijatelja, možete mu celu liniju pomeriti pod pravim uglovima i oterati ga sa druma u njegovoj pozadini kojim se snabdeva, prekidajući tako njegove komunikacije. Ovo je Velington očekivao da će učiniti Napoleon kod Vaterloa da bi otsekao Britance od mora. Ili, opet, može da bude nečega u okolnostima što nagoni na napad na neprijateljski centar; jer, ako se probijete, zahvaljujući zadobijenoj poziciji, moći ćete da parališete jednu neprijateljevu polovinu, dok glavninu bacate na drugu (v. sk. 3). Napoleon je u Italiji, naprimer, tako uspešno upotrebio centralan položaj protiv brojno daleko nadmoćnijeg neprijatelja koji je učinio pogrešku, sličnu grešci Žurdana i Moroa, da nastupa duž spoljnih linija, sa obe strane jezera Garde, koje je, ističući rekom Minćo, tako postalo njihova dolina Dunava. Njihov komandant odlučio se na ovu podelu zbog slabo ubedljive misli da bi, dok on sam napada na istoku, spreda, brojno nadmoćan, potiskujući Francuze, zapadni deo delovao u pozadini i otsekao francuske komunikacije sa Milanom i Đenovom. U tom trenutku je Bonaparta zauzimao Veronu i opsedao Mantovu. Napustivši obe ove pozicije, on se vratio na Minćo i njegovu zapadnu obalu, koje je prema istočnim austriskim snagama držao sa malom snagom, koju je pojačavala reka, te je tako, dobivši u vremenu, imao mogućnosti da daleko većim brojem svojih snaga napadne zapadne austriske snage kod Lonata. Oni među vama koji će se potruditi da čitaju Žominijeve »*Ratove Francuske revolucije*«, naročito Bonapartu u Italiji 1796 godine, naći će u njima pouku o upotrebi terena. Ovaj rat je zahtevao naročitu pažnju pri upotrebi položaja, jer je Napoleon obično bio brojno slabiji.

Uopšte govoreći, u ratu na kopnu radije se pribegava napadu na bok neprijateljskog rasporeda, osim ako postoje jaki suprotni razlozi u samoj prirodi terena. Mislim da je glavni uzrok tome sledeći: svaki je bok dalji jedan od drugoga nego što je ijedan od njih od centra rasporeda snaga. Prema tome, svaki bok, i oba boka, mogu da pomažu centar lakše nego što može jedan bok da pomogne drugome. Ukratko, to je pitanje razdaljine, ili, da govorimo preciznije, vremena. Naprimer, da se vratimo na Rišeljeovu liniju, videće se da bi španskim pojačanjima iz Italije, kad bi svom snagom napao Nizozemsku na jednom boku, u tom slučaju trebalo mnogo više vremena da tamo stignu nego da je napao centar na Rajni. U pomorskoj taktici, isto kao na bojnim poljima na kopnu, to isto treba imati u vidu, pošto to obično odlučuje u karakteru napada. Ima i izuzetaka. U bici kod Rta Svetoga Vinsenta britanski admiral napao je neprijateljski centar; međutim, to je bilo zato što je neprijatelj dozvolio da mu centar bude tako slab, — može se reći bez odbrane — da je britanskoj floti bilo mogućno da se ubaci između dva boka

i zametne boj samo s jednim od njih, onako kao što je Napoleon razbio neprijateljski centar kod Austerlica.

Bojni poredak u mornarici još pretstavlja jednu liniju, bolje reći kolonu, pošto su brodovi poređani jedan pored drugog. Međutim, ako se pogleda raspored artiljerije od čela do začelja, videće se da su brodovi ustvari razvijeni u redu okrenutom prema neprijatelju. Kao po pravilu, u organizovanom pomorskom ratovanju napad se vršio na jedan bok te linije. Obično se to zove napad na čelo ili začelje, zato što su brodovi postrojeni u koloni, ali to je ustvari bočni napad; ma koji se bok izabrao, u načelu se izbegava i napad na onaj drugi, pošto upotrebljene snage ne bi bile dovoljne da završe napad uspešno. Vrhunac perioda jedrenjaka — Trafalgar — imao je tačno ovakav karakter. Nelson je koncentrisao glavninu svoje flote, nadmoćniju snagu, na levi bok neprijatelja, koji je ustvari bio začelje; protiv desnog boka poslao je manju snagu. On, naravno, nije dao izričito naređenje manjoj snazi da ne napadne niti da izbegne boj. To nije bio njegov način. Ustvari, on je mislio da uzme na sebe ovaj napad manjom snagom, i da se rukovodi okolnostima; ali rezultat se pokazao u činjenici da je veći deo neprijateljskog desnog boka pobegao, a pobegao bi verovatno sav da je dobro manevrisao. Neprijateljski gubitak pogodio je naročito drugi bok i centar; i ne samo da se to stvarno dogodilo, nego je Nelson u svom planu i u svojim zapovestima imao baš tu nameru. Koncentrisan napad poverio je svom zameniku; »ja ću se«, rekao je, »pobrinuti da drugi neprijateljski bok ne smeta«. Uslovi su donekle izmenili njegovo dejstvo, ali ono je bilo takvo, i, mada je on i u tim uslovima stvarno probio neprijateljski centar, ipak je posle toga dalji napad bio uperen na onaj bok koji je prvobitno mislio da napadne, dok su drugome onemogućili svako mešanje zadnji brodovi iz samog Nelsonovog odreda. Ovi su napredujući u koloni, bili u pravom uglu prema liniji kojom bi neprijateljsko čelo, hvatajući vetar, prišlo začelju ili drugom boku; i na taj način su mu oni sprečili da se tim putem primakne pre nego što je to postalo kasno.

Nelson, koji je bio promišljen koliko i smeo taktičar, objašnjavao je svoje razloge za napad na taj bok pre nego na onaj drugi različitim uslovima u kojima bi se flote našle; ali, uopšte uzev, bolje je bilo napadati začelje, zato što čelo nije moglo, i ne može, tako brzo da pritekne u pomoć začelju kao što začelje može da pritekne u pomoć čelu. Pre svega, ono mora da se odluči, a malo je njih koji se brzo odlučuju, sem ako to nisu unapred učinili. Sve ovo traži vremena. Osim toga, napadač može lakše da prepreči put čelu u takvom jednom njegovom novom pokretu nego što može da zadrži začelje koje bi se primaklo po liniji kojom se već kreće. Ipak, ima i argumenata za čelo. Nelson je 1801 godine kazao da bi u eventualnom sukobu sa ruskom flotom napao čelo, zato što bi povreda čela bacila neprijateljski borbeni poredak u zabunu, a ruski manevar nije bio na takvoj visini da bi mogao ponovo da ga dovede u

red. To je poseban razlog, ne opšte pravilo. On uzima u obzir jednu naročitu okolnost, kao što general na kopnu uzima posebne terenske prilike. Kad je Faragut prošao utvrđenja kod Mobila, njegovo je čelo razbijeno i svi znaju kakav je to bio kritičan trenutak. Sam događaj nema velikog značaja, glavno je da se prouzrokuje zabuna u neprijateljskim redovima.

U bici u Japanskom Moru opet je napad bio na bok, i to na prethodnicu. Da li je to bilo usled ranije namere Japanaca, ili je prosto iskrslo u datim prilikama, ne znam; u svakom slučaju, tendencija je bila da se izazove zabuna. Međutim, ja ovde nemam nameru da raspravim jedno taktičko pitanje. Moj predmet je strategija, i ja se služim taktikom samo da bih pokazao prvenstven značaj svuda, pod svim uslovima i u samoj prirodi stvari, onog velikog načela koncentracije, i to zapravo značaj specifične metode takvog rasporeda vlastitih snaga, da bismo bili nadmoćni nad neprijateljem na jednom sektoru, dok ga na drugom zadržavamo toliko vremena koliko nam treba da bi naš glavni napad postigao svoj cilj. Takvo potrebno vreme može da bude pola sata na nekom bojnom polju; u jednoj kampanji to mogu da budu dani, nedelje, možda i više.

U daljim primerima ja bih hteo da primenim ovaj princip i ovu metodu na pitanje odbrane i napada obale. Kad je jedna zemlja u ratu, cela njena granica, kao i cela granica njenog protivnika, izložena je napadu. U ovome se sastoji defanzivni vid granica. One, takođe, mogu da se upotrebe celom svojom dužinom kao niz položaja za napad; a ovo je njihov ofanzivni vid s jedne i druge strane. U ratovanju na kopnu, kao što je, naprimer, bio slučaj između Francuske i Nemačke 1870 godine, ili u ratovima Rišeljea, o kojima je malopre bila reč, često će se desiti da su zaraćene strane susedne, da politička granica nije samo zajednička nego i identična — jedna linija za obe strane. Ovo, naravno, nije uvek slučaj. Nedavni rat između Japana i Rusije vodio se najviše na kineskom tlu, a Belgija je već klasično bojno polje za svađe u kojima njeni stanovnici nemaju velikog nacionalnog interesa. Svejedno, vojnička granica, linija između dva fronta operacija, najčešće je zajednička za obe ratujuće strane. U pomorskom ratovanju ovo ne može da bude slučaj. Ovde more pretstavlja za svakoga od dva protivnika političku granicu, koja je kao takva zajednička, ali koja zbog svoje širine nije identična. More između protivnika nije toliko linija koliko položaj, *centralan* za obojicu, koji ih deli jednog od drugog, i utoliko pruža onu karakteristiku koju smo uočili na Dunavu. Lako se može videti da ona sila koja zaista vlada morem, kao što je u izvesnim periodima vladala Velika Britanija, uživa tačno ono preimućstvo sa Dunava; ona može da baca velike snage u kom bilo pravcu, za odbranu ili za napad.

Rat između Velike Britanije i Sjedinjenih Država 1812 godine može da služi kao primer za obe vrste granica. Bila je granica

na kopnu između Kanade i Sjedinjenih Država; uz to je postojala i američka okeanska granica protiv koje je Velika Britanija operisala kako je htela, jer je vladala morem — centralnim položajem između Amerike i Britanskih ostrva. U mom *Ratu 1812 (War of* 1812) dao sam pregled opšte situacije koja se razvijala između dve granice, a takođe i posebnih uslova svake, koji su diktirali Sjedinjenim Državama gde da preduzima ofanzivu a gde defanzivu; očigledno, svi sektori nisu bili podjednako povoljni za ofanzivnu akciju, niti je zemlja raspolagala takvim snagama koje bi bile u stanju da preduzmu ofanzivu gde bilo. Spominjem ove rasprave zato što one, bile moje procene tačne ili ne, služe da ilustruju činjenicu da ofanzivan napor na svakoj graničnoj liniji ili strategiskom operaciskom frontu, ili kojoj bilo borbenoj liniji, može, i zato mora, da bude koncentrisan na jednom sektoru a ne raspoređen po celoj liniji. Ovu mogućnost, i zgodan način da se ona iskaže, Žomini je izrazio jednim aforizmom koji se lako pamti zato što ukratko definiše jedan važan momenat u svakoj vojničkoj situaciji — bilo to na strategiskom frontu operacija u jednoj kampanji, bilo u taktičkom borbenom rasporedu ili na nekoj granici. Svaka takva situacija, kaže Žomini, može tačno da se posmatra kao linija, a svaka linija deli se logički i stvarno u tri dela — centar i dva krila ili boka.

Nemojte nipošto, razume se, da zamisliti *tri jednaka* dela. Mi ovde nemamo posla s matematikom nego s vojnim pojmovima. Radi praktične svrhe da odmah uzmemo kao primer Sjedinjene Države. Sjedinjene Države imaju dugu okeansku granicu, prekinutu kod Meksika kopnenom granicom, kao što se Francuska pomorska granica prekida kod Pirineja; ipak obalske linije, isto kao francuske, imaju izvestan pomorski kontinuitet, u tom smislu što brodovi mogu morem da prolaze s jednog kraja do drugog. U takvim slučajevima može da se kaže bez preterivanja, da je okeanska granica neprekidna. U ovom trenutku Sjedinjene Države imaju jednu granicu koja je zaista neprekidna, kopnom i morem, od obale Mejna do Rio Grande. Ona se prirodno deli na tri glavna dela: Atlantik, Meksikansko More i Floridski Moreuz. Ja ne osporavam da se za lakše proučavanje ova linija može i dalje da deli; ali je neosporno da su ova tri dela jasna, osnovna i glavna. Po dužini su ona sasvim različita, a sa vojničke tačke gledišta i po važnosti; jer, dok poluostrvo Florida nema neki veći značaj za zemlju u industriskom pogledu, dotle bi jedna veća neprijateljska flota, čvrsto bazirana u Floridskom Moreuzu, mogla efikasno da drži pod kontrolom pomorski saobraćaj između dva boka. Ona bi imala centralan položaj; i zahvaljujući tom centralnom položaju, ona ne bi imala da se hvata u koštac sa celom flotom SAD, pretpostavljajući da bi ova bila podeljena ovim centralnim položajem. Zamišljeni neprijatelj u ovakvom položaju trebalo bi samo da ima odlučnu nadmoćnost nad svakim od ta dva dela pojedinačno; međutim, da su ona sjedinjenja,

neprijatelj bi morao da ima nadmoćnost nad celinom. Iz ovakvih obzira je Kuba u prvom veku našeg nacionalnog postojanja imala najveći značaj za naše međunarodne odnose. Ona je ležala na boku naših nacionalnih komunikacija, kako trgovačkih tako i vojnih. Mi znamo da u našoj zemlji postoji jedno shvatanje koje bi takvu situaciju, koju nam je dao naš geografski položaj, preseklo kao dva dečka jabuku. Ovim bi flota bila podeljena na dve obale, da nikome ne bude krivo; jer, po tom shvatanju ili, bolje, po borbi za njega — tada bi ih branile obe. Ovo, međutim, ni u kom slučaju ne bi bila koncentracija, niti bi bilo efikasno.

Pre nego što pođemo dalje, obratite pažnju na veliku sličnost između poluostrva Floride i poluostrva Koreje. Togo, kod Masana (Masampo), bio je za Rožestvenskog i ruske snage kod Vladivostoka isto ono što bi neprijateljska flota u Floridskom Moreuzu bila za američke delove flote u Meksikanskom Moru i kod Hempton Roudza*). Na sličan način su još ranije Togo i Kamimura, dejstvujući odvojeno ali po unutrašnjim pravcima, otsekli tri solidna ratna broda u Vladivostoku od eskadre u Port Arturu.

Sjedinjene Države, međutim, imaju još kritičniju graničnu situaciju na obalama Atlantika i Tihog Okeana. Ako je moja postavka tačna, u primeru Francuske, da je morska granica neprekidna kad je moguć prolaz morem od jednog kraja do drugog, onda je i naša granica neprekidna; a naša borbena flota je ovo tačno pokazala poslednjih godina. Sjedinjene Države, na taj način, imaju pomorsku granicu od Istporta u Mejnu do Padžet Saunda; i, kao druge vojničke linije, ona se deli na tri jasno odvojena glavna dela — na atlantsku obalu, obalu Tihog Okeana i liniju između njih. Suština ovoga neće biti ništa istinitija niti korisnija za razmatranje ako linija bude prolazila Panamom umesto Magelanovim Moreuzom, ali će, svakako, biti očiglednija. Tada će se lako videti, kao što se sada vidi pouzdano, da je glavni deo ove druge linije i sada, kao što će biti i ubuduće, centar, jer on obezbeđuje ili sprečava prebacivanje snaga s jedne strane na drugu — jednom rečju, komunikacije. Ovo je opet onaj položaj na Dunavu, a tako isto i lanac španskih položaja od Đenove do Belgije. Ovo je opet centralan položaj s kojim smo se susretali ranije u tako različitim mestima i vremenima; ali centralan položaj Paname ima prednost nad onim kojim sada raspolažemo, Magelanovim Moreuzom, u unutrašnjim pravcima u kojima zaista razlika između postojećih i budućih puteva pruža karakterističan primer.

Da bi ovo bilo jasno, moramo da se vratimo na neke ranije zaključke. U čemu se sastoji prednost centralnog položaja? U samom položaju, u njegovog jačini? Ne; nego u tome kako ćemo ga iskoristiti. Centralan položaj koristan je u jednoj situaciji, ali nije ni

*) *Hampton Roads* zahvata kanal i pristaništa na južnom izlazu iz zaliva Česapik. — Prim. red.

osnovni, ni jedini, ni glavni njen elemenat. Malo pomaže centralan položaj ako je neprijatelj sa obe strane jači nego vi. Ukratko, snaga plus položaj je ono što daje prednost nad snagom bez položaja; ili, da se poslužimo naučnim izrazima, jednačine snaga sastoje se iz različitih stepena snage i položaja — pri čemu višak jednog činioca nadoknađuje nedostatak drugog. Ako je pokretna snaga, kopnena ili pomorska, dosta velika da se samo održava na kom bilo delu fronta ili na kom bilo sektoru granice, ona drži centralan položaj zahvaljujući svojoj sopstvenoj moći, i to gde god se nalazila. U slučaju da je američka flota dovoljno jaka da se probije sa jedne obale na drugu, ona drži centralan položaj zahvaljujući svojoj snazi. Kada se Panamski Kanal bude utvrdio i kada se njegove ustanove obezbede od izdajstva, flota će imati i snagu i položaj, i to utvrđen položaj; sve dotle, flota će morati da se oslanja na svoju sopstvenu snagu da bi držala pod svojom vlašću centar granične linije i slobodu kretanja sa boka na bok — od Atlantika do Pacifika ili *obratno (vice versa)*. Dokle god flota bude dovoljno jaka za to, protiv kog bilo neprijatelja, dotle će centar granice biti obezbeđen, a prema tome i komunikacije. Tada, sa čisto vojničke tačke gledišta, sve što je potrebno jednom ili drugom boku jeste to da bude dovoljno jak da se odupre napadu dok mu flota ne priskoči u pomoć. Drugim rečima, njima su potrebna odgovarajuća utvrđenja u širokom smislu pod kojim treba razumeti lučke uređaje, artiljeriju, posadu i torpednu opremu; a isto tako im je potrebna i organizovana kopnena snaga koja može da spreči neprijateljskoj vojsci da se utvrdi na nekom ključnom položaju.

Iz toga, naravno, izlazi da će tamo gde je položaj obezbeđen i u srazmeri sa tim obezbeđenjem, biti možda potrebno manje snage. Ipak, kada bi Sjedinjene Države imale jednog neprijatelja u Atlantiku a drugog u Pacifiku, nikakva prednost položaja neće ih osloboditi potrebe da imaju flotu snažniju i od jednog i od drugog posebno. To je kriterijum »jedne snage«, minimuma koji je zasada potreban Sjedinjenim Državama. »Nacionalna revija« *(National Review)* od jula 1909 godine donela je članak pod naslovom »Mornarica i carstvo«, u kome se nalazi sledeća definicija koju smatram tačnom: »Kriterijum »dve snage« mora da znači održavanje dveju flota, od kojih će jedna biti u svakom naoružanju jača od one inostarne flote koja po snazi dolazi odmah posle nje«, što znači ona koja dolazi odmah posle britanske, »a druga jača u svakom naoružanju od one inostrane flote koja opet dolazi posle ove po snazi». Ja ovde ne mislim da kažem da Sjedinjene Države treba da imaju kriterijum »dve snage«, kao što možda treba da ima Velika Britanija; ali, ako bi imale, ovo je tačna definicija takvog kriterijuma. Ako razmatramo sadašnje prilike u Evropi, i sadašnje pomorske programe, kriterijum »dve snage« traži da Velika Britanija drži u domaćim vodama flotu odlučno nadmoćnu nad nemačkom, i da u isto vreme

može da prebaci u Sredozemno More flotu koja će takođe biti superiorna nad flotama Italije i Austrije zajedno.

Unutrašnji položaj će vam poslužiti da stignete brže na mesto ali tu prestaje njegovo preimućstvo. On ne daje onaj »višak ljudstva« potreban da svi uslovi nadmoćnosti budu ispunjeni. Sam položaj ne daje veći broj ljudstva; a kada se napusti, služi samo u defanzivne svrhe kao pribežište, kao baza za snabdevanje, kao komunikaciona linija. On se ne može preneti na borbeni front kao pojačanje. Ali ako imate jednog neprijatelja na Atlantiku, a drugog na Pacifiku, a jači ste od svakog od njih posebno, ali ne i od obojice zajedno, centralan položaj može da vam pruži priliku da se obračunate s jednim ili drugim posebno i odlučno; da sprečite da se oni spoje u jednu snagu sa kojom nećete moći da se merite. Tako je, usled ruske nesposobnosti, Togo jedno za ddrugim imao da se obračuna sa eskadrama iz Port Artura, Vladivostoka i Baltika.

Moglo bi se reći da često upotrebljavamo reč »ako« i »ali«. Tačno; i svaki put kada razmatrate jedan konkretan ratni problem vi ćete naći da »ako« i »ali« igraju ogromnu ulogu. »Ali« i »ako« pretstavljaju osnovnu dilemu glavnokomandujućeg; međutim, kada ih on reši i savlada, one mu služe na čast. Proučite one »ali« i »ako« koje je Napoleon imao pred sobom uoči Austerlica. Naći ćete ih u sažetom obliku u Roupsovoj (Ropes) biografiji Napoleona. Setite se takođe da ste i sami za deset godina imali prilike da vidite baš takav problem, nešto što se odigralo pred vašim očima. Japan — Togo — imao je centralan položaj, unutrašnje pravce i veću snagu nego ijedna od neprijateljskih eskadra uzetih posebno, ona na Baltiku i ona na Dalekom Istoku, koje su bile na svakom njegovom boku. Ove neprijateljske snage bile su odvojene otstojanjem nešto malo manjim nego što je otstojanje od Hempton Roudza (Hampton Roads) do San Franciska preko Magelanovog Moreuza, a mnogo većim nego preko Panamskog Kanala. Ujedinjene dve ruske flote bile bi toliko nadmoćne da bismo se mogli pitati da li bi Togo bio u stanju da im se suprotstavi u prvom periodu rata; ako bi mogao, to bi bilo zbog nadmoćne sopstvene efikasnosti a ne zbog brojne jednakosti. Možemo li pretpostavljati da nije bilo dosta »ali« i »ako« u mesecima pre onog časa kada je poručio svojoj floti da »bezbednost carstva zavisi od ishoda ovoga dana«?

Mi znamo da je to bilo tako; da su od početka Japanci, zbog svoje brojne inferiornosti, bili primorani da štedljivo upotrebljavaju svoje ratne brodove, i da je najveću zabrinutost, čak i zaprepašćenje, izazvalo to što se Port Artur neočekivano dugo držao i time odložio trenutak kada je flota pred njim mogla da se povuče i reorganizuje za susret sa baltičkom flotom. Pretpostavljajući da je poruka bila istinita, koliko bi daleko istinitija bila i kako bi bile kritične okolnosti da je eskadra u Port Arturu i dalje bila u istom stanju kao i ranijeg leta, ili *da je* Rožestvenski došao deset meseci

ranije, *ali* Rožestvenski je došao kasno; *ali* kada je došao eskadra Port Artura više nije postojala.

Čak i tada, admiral Togo imao je da se nosi sa drugim »ako« i »ali«. Jedan japanski oficir iz štaba flote pisao je o trenutku pre dolaska Rožestvenskog:

»Najveću brigu osećali smo dva tri dana pre bitke. Mi smo očekivali da će naši najjužniji brodovi ugledati rusku flotu 23 ili najdalje 25 maja; ali oni nisu ništa izveštavali niti smo iz ikakvih izvora dobili ikakva obaveštenja o ruskoj floti. Sad smo počeli da sumnjamo da je neprijatelj možda ušao u Pacifik i prošao moreuz Soja ili Cugaru. Ne znajući put neprijatelja, ovo je za nas bilo najteže vreme. Čak je admiral Togo, iako je bio duboko ubeđen da će neprijatelj doći preko Cušime, izgleda bio prilično zabrinut u ovo vreme«.

Razmislite o mnogim »ali« i »ako«, kojima je imao da se bavi nadvojvoda Karlo u ratu 1796 godine, (v. sk. 4), koji je uzet kao primer za ovu vrstu strategiskog postupka. Vreme njegovih operacija palo je, široko uzev, u period Bonapartinih sjajnih uspeha, u njegovoj besmrtnoj kampanji iste godine u Italiji — u vreme uspeha koji su sami po sebi pretstavljali jedno džinovsko »ako« za austriska predviđanja. Nadvojvodina slabost u odnosu na njegova dva neposredna protivnika, Žurdana i Moroa, *ako* bi oni bili ujedinjeni, unela bi bezbrojna »ako« i »ali« za njega samog. On ih je sve prihvatio i na kraju savladao upotrebivši koncentraciju nasuprot rasutosti, kao i majstorskom upotrebom centralnog položaja i unutrašnjih pravaca na temelju jakih preimućstava Dunava. Ovu reku i njene južne pritoke upotrebio je onako kao što je u to vreme Bonaparta upotrebio omanju reku Minćo koja ističe iz jezera Garde u Italiji. Nadvojvoda je, krećući protiv Žurdana na severu, bacio daleko jače snage na levi bok opšteg francuskog nadiranja, koji možemo da smatramo kao njegov desni bok, a svojim levim bokom južno od Dunava izbegavao je odlučnu borbu. To jest, suprotstavivši manje snage Morou na jugu reke, on je naredio komandantu ove operacije da se bori za svaki potok, ali da ne dozvoli da bude uvučen u odlučnu bitku. Naprotiv, naređeno mu je da se stalno povlači, a da mu snage pri tome ostanu u suštini neoštećene. U vezi sa ovim naređenjem on je upotrebio neobično ubedljiv izraz koji jasno pokazuje onu isključivost cilja koju je Napoleon cenio i praktikovao: jedinstvo misli i koncentracija napora, kojom jedan veliki vojskovođa rešava svoja »ako« i »ali« držeći se uporno jednog najvažnijeg cilja. Sumnji može da bude mnogo; istina je jedna. »Ne mari«, rekao je nadvojvoda, »da li će Moro stići do Beča, samo ako ja u međuvremenu potučem Žurdana«.

U ovoj lepoj formulaciji imamo odgovor onima koji bi hteli ratnu flotu da podele između Atlantika i Pacifika. Da je nadvojvoda podelio svoju snagu i bacio je pola protiv Žurdana i pola protiv Moroa, jošte kako bi bilo važno da li će Moro stići u Beč, jer bi

mu Žurdan, pošto bi na severu Austrijanci bili slabiji i morali stalno da se povlače, bio pri ruci i mogao da se pridruži svom kolegi. Ovako, kad je Moro bio najbliži Beču, Žurdan je bio na Rajni u brzom povlačenju; a Morou nije ništa drugo ostajalo nego da se žurno povuče ili da bude otsečen od strane nadmoćnog neprijatelja koji bi ga sačekivao i zaustavljao na njegovim komunikacijama. Jednom rečju, situacija je bila situacija Rožestvenskog, i kao i ona imala je nesrećne, mada ne i toliko pogibeljne posledice.

Ishod bi bio isti čak i da je Beč pao. Moskva je pala 1812 godine, i mi znamo šta je iz toga proisteklo. Napoleon, gospodar središta Evrope, pokušao je, sa svoga centralnog položaja, da dejstvuje istovremeno na oba svoja boka — na Rusiju i Španiju; a čak i njegova tada džinovska s ila nije bila dorasla za taj napor, iako njegova naređenja Marmonu pokazuju da je mislio da dejstvo svojih snaga na poluostrvu svede na defanzivno. Za nas može biti odličnih razloga da držimo flotu na Pacifiku ili u Atlantiku, ali nema ni jednog dobrog razloga koji bi mogao da nas rukovodi da je podelimo nadvoje. Izaberite jedan ili drugi bok na kome će flota da dejstvuje ofanzivno, kao što flota treba da dejstvuje, mora da dejstvuje; a odbite borbu na drugom boku, i, što se tiče pomorske delatnosti, držite ga u defanzivi. Da se poslužimo nadvojvodinim rečima: »Ne mari šta će se tamo desiti, ako flota potuče svog protivnika«. Vi ćete, naravno, razumeti da se ovim ne misli da ništa neprijatno ne može da se desi, nikakva nesreća; za Austrijance bi bilo veoma neprijatno da je Moro stigao do Beča. Godine 1898 Leteća eskadra je držana u Hempton Roudzu uglavnom zato da se ništa neprijatno ne bi dogodilo na našoj severnoj obali. Ratovi u kojima se niko ne povredi ne ulaze u naše razmatranje. U vojničkom smislu, s obzirom na krajnju nacionalnu bezbednost i pobedu, neće biti važno ako jedna obala pretrpi napad, blokadu, bombardovanje ili zauzeće, ako se u međuvremenu uništi neprijateljska flota. To uništenje učiniće svaki drugi gubitak naknadivim *ukoliko* se zemlja koja nije voljna da se unapred vojnički pripremi pokaže voljnom da podnese teret takvih napora koji mogu biti potrebni da potisnu jednog napadača kome su otsečene komunikacije i otstupnica. Jedna vojska može pod takvim okolnostima da postoji van svoje zemlje, kao što je, naprimer, Hanibalova; ali može da bude samo jedan kraj ljudstvu i vojnom materijalu kada se odvoji od mora. Može biti lako da se prodre u neku zemlju a teško da se izvuče iz nje. More je spaslo Velingtona i u skorije vreme Japance, kao što je gubitak mora bio propast za Hanibala i Francuze u Egiptu, od 1798 do 1801 godine, a da skoro nikakav dalji napor nije bio potreban.

Iz toga svega izlazi, da ni centralan položaj, ni unutrašnji pravci, ni koncentracija snaga, uzeti svaki naosob ili svi zajedno, kao što ih je imao Togo, ne daju bezbednost i sigurnost. Jedino preimućstvo svih njih je samo u tome da su nesumnjivo povoljni; da u jednoj jednačini snaga bilo koji od njih, sa jedne ili druge

strane znaka jednakosti, nisu količine ravne nuli, ni beznačajne količine, već količine sa odlučujućom vrednošću; da druga strana, da bi ih savladala, mora mnogo da se poveća. Ako pretpostavimo da je ruska mornarica u celini bila za dvadeset pet otsto jača od japanske, ona bi bila odlučno jača od ove poslednje, da su se obe flote susrele u celini. Ako je podelimo nadvoje, svaki deo iznosiće svega 62,5% od neprijatelja koji drži centralan položaj i koji je u stanju da se kreće prema jednom ili drugom delu linijom kraćom nego linija koja bi povezivala ta dva dela između sebe. Prostim računom, ovo znači da će u sukobu onaj manji deo, da bi njegova strana pobedila, toliko morati da ošteti svog nadmoćnog neprijatelja da on spadne ne samo na tih 62,5 procenata, nego i ispod njih. Ma kakav bio krajnji rezultat, — a biće tu i slučajnosti, — u najmanju je ruku sumnjivo da li će onaj prvi deo, pred takvom brojnom nadmoćnošću, moći da nanese takvo oštećenje. Ako ne može i ako koncentrisana snaga pobedi, ona će dugovati za svoj uspeh svojim unutrašnjim pravcima, svom centralnom položaju, i činjenici da je, iako slabija, bila koncentrisana. Ona će se tada okrenuti drugom neprijatelju sa snagom dosta umanjenom u odnosu na snagu koju je imala prilikom prvog sukoba, — umanjenom možda toliko da je sad jedva jednaka neprijateljskoj; ali će zato sada raspolagati nečim čime njen novi protivnik ne raspolaže, onim velikim moralnim činiocem koji udvostručava energiju, za koju je Napoleon rekao da je osnovno u ratu, — zanosom samopouzdanja posle postignutog uspeha.

Glava IV

ISTORISKI PRIMERI I OBJAŠNJENJA

(nastavak)

(Skica 7)

Pošto se sada spremamo da produžimo sa istoriskim prikazom rata koji je vodila Francuska pod Rišeljeom protiv kombinovanih snaga Austrije i Španije, ja ću vas potsetiti na ono što je rečeno na početku prošlog predavanja, — a to je: da je kampanja nadvojvode Karla u dolini Dunava primer načela koncentracije, centralnog položaja i unutrašnjih pravaca dejstva jedino sa gledišta rata na kopnu; da je rat između Francuske i Austrije, koji smo posle toga razmatrali, i o kome će još biti potrebno da se progovori, slučaj u kome se radi i o operacijama kopnenih i pomorskih snaga; a da će tome da sledi primer Kromvelovog ratovanja sa Holanđanima, u kome će se opisati jedna pomorska kampanja. Ovo poslednje je glavna tema sadašnjeg predavanja.

Dosada smo se poslužili primerom Francuske i njene borbe sa dve grane austriske vladajuće kuće, Nemačkom i Španijom, u danima Rišeljea i Mazarena, kao istoriskim primerom koji objašnjava izvesna načela strategije. U istoriskoj pripovesti mi smo se zaustavili na jednom trenutku koji se podudara otprilike sa smrću Rišeljea, decembra 1642; tu smo stali kako bismo pouke ratnog iskustva mogli da primenimo na ta velika načela. U ovoj primeni dopustile su se izvesne slobodne digresije o drugim istoriskim primerima radi efikasnije ilustracije; jer je poželjno utvrditi jednoobraznost načela u najrazličitijim vojnim uslovima. Ja mislim da je od velike koristi za čoveka da ustanovi da se vojno načelo koncentracije može primeniti kad je reč o jednom brodu kao i kad je reč o sastavu cele flote ili o mirnodopskom rasporedu mornarice isto onako tačno kao i pri planiranju jedne kampanje ili pri borbenom rasporedu.

Sada ću produžiti istoriski prikaz od smrti Rišeljeove; cilj mi je, pri tome, da iznesem samo toliko koliko može da posluži kao pozadina toku događaja i da istakne vojničku pouku. Kada je umro Rišelje, vlast u Francuskoj prešla je za kraći period u ruke Mazarena, čija je opšta spoljna politika bila u neposrednom produženju politike Anrija IV i Rišeljea. Opšti odnos snaga u Evropi još uvek je bio — Francuska protiv dveju grana austriske vladajuće kuće,

ali sam rat, koji je u početku imao obeležje jednog neodređenog meteža, u kome je teško odrediti neku povezanost ili određenost, zbog mnoštva događaja i izukrštanih ciljeva mnogih od zaraćenih, postepeno je primio jasniji karakter. Ukratko, može se reći da su sad u savezu sa Francuskom bile Holandija, Švedska i kneževi severne Nemačke; uz Španiju i Austriju bile su Bavarska i uglavnom južna Nemačka. Rat, koji je počeo kao verski, postao je uglavnom politički u pogledu ciljeva. Pritisak Francuske postao je snažniji na desnom boku njenih neprijatelja — njenom levom boku; drugim rečima, protiv Nemačke, a naročito protiv Belgije, koja se tada zvala španska Nizozemska. U Italiji ona pokušava da dobije u vremenu, a slično tome i u Kataloniji, gde joj pomaže pobuna stanovništva. U međuvremenu je njene unutrašnje teškoće bio rešio Rišelje. Unutrašnja snaga države je koncentrisana i ojačana, kao i njena spoljašnja sila. U njoj se podigao kadar vojskovođa i ona je nizala pobede. Španija, naprotiv, stalno je opadala u udarnoj moći, oslabljena je pobunom u Kataloniji kao i u Portugaliji koja je tada (1640) ponovo došla do nezavisnosti koju joj je otela Španija 1580 godine. Katalonci nisu doživeli sličan uspeh.

Na taj način je Francuska bivala sve jača i jača, a Španija i stvar Austrije sve slabiji i slabiji. Godine 1646 prodrli su Francuzi i Švedani u Bavarsku, nametnuli joj danak, i na taj način je odvojili od Austrije. Onda su Francuzi sa svoje strane napustili svoje saveznike Švedane, koji su operisali u Nemačkoj, i bacili se svom snagom na Nizozemsku, gde im je pomagala Holandija, ali ne više mnogo revnosno. Uspesi saveznika izazvali su zavist između njih. Koncentracija snaga između njih postala je nemogućna jer se još uvek svaki od njih bojao da onaj drugi suviše ne ojača. Ovo se naročito isticalo kod Holandije, koja je uglavnom raspolagala samo pomorskom snagom, pod uslovima u kojima joj je bilo nemogućno da se meri sa Francuskom na kopnu ili u teritorijalnim aspiracijama. Holandija prema tome nije mogla mirno da posmatra približavanje francuske granice njenoj, posle osvajanja u Nizozemskoj.

Rezultat je bio da je Holandija, koja je neko vreme popuštala u borbenom duhu, a čije je dejstvo bilo ništavno, 1648 godine sklopila separatan mir sa Španijom, napuštajući Francusku; krajem iste godine, oktobra, Francuska i Švedska, sa svojim saveznicima, sklopile su Vestfalski mir sa Nemačkim carstvom i Bavarskom, koje su na taj način izdale svog saveznika, Španiju. Ovi ugovori označili su svršetak Tridesetogodišnjeg rata. Španija nije prihvatila uslove, i neprijateljstva su se produžila između same nje i Francuske, a nijedna od njih nije imala saveznika. Prema tome, Francuska je u ovom trenutku jedino stekla teritorije na račun Nemačke. Dobila je oblast koju mi danas nazivamo Alzasom, koja je ostala u njenim rukama sve do Francusko-nemačkog rata 1870 godine. Ovim je ona proširila svoju granicu do tog dela Rajne na dužini od stotinu milja; a njena vlast na sektoru reke utvrđena je ustupanjem dveju tvr-

đava, Filipsburga i Brajzaha, na nemačkoj strani reke, od kojih je svaka na jednom kraju granice Alzasa. Biće poučno da se uporedi položaj ovih dveju tvrđava sa položajem Siudad Rodriga (Ciudad Rodrigo) i Badahoza (Badajoz) u Pirinejskom ratu *(Peninsular War)* (v. sk. 7), koje su označavale granice operacijskog fronta između Britanaca u Portugaliji i Francuza u Španiji i podupirale prevlast nad pozadinom one strane koja ih je držala, a pretstavljale i baze za ofanzivne pokrete napred. Njihovo osvajanje 1812 godine bilo je bitan uslov za dalje Velingtonovo napredovanje, kojim su Francuzi isterani iz Španije.

U vreme Vestfalskog ugovora, koji je ostavio Francusku i Španiju u ratu još deset godina, pojavila se nova snaga na evropskoj pozornici. To je bila Engleska pod Oliverom Kromvelom, čija je jaka ruka i vojna snaga nametnula mir iznutra i time mu omogućila da vrši na spoljnu politiku onaj uticaj koji Stjuarti nikad nisu postigli zbog stalnog sukoba sa narodom u Parlamentu. Čarls I je pogubljen januara 1649, tri meseca posle potpisivanja Vestfalskog mira; a skoro deset godina posle toga — tojest baš za vreme daljeg ratovanja između Francuske i Španije — vršio je neograničenu vlast engleski protektor. Jedan od prvih i najglavnijih koraka nove vlade bila je reorganizacija mornarice u duhu politike koja je od savremene engleske vojske bila napravila neobično efikasan organ. U ovoj rekonstrukciji mornarice bila su dva odlučujuća činioca: 1) mesto raznolike snage, koja se u mnogome oslanjala na trgovačke brodove koji su se koristili prema potrebi, stvorena je regularna mornarica sa brodovima sagrađenim naročito za državne i ratne ciljeve; 2) rukovanje ovom snagom, u disciplinskom, taktičkom i strategiskom pogledu, povereno je vojnim licima, generalima i pukovnicima, koji su od nje napravili efikasnu vojnu organizaciju. Dotadašnje pomorske tradicije nisu bile takve da se moglo od samih pomoraca očekivati da nametnu takva vojna načela; ona su mogla da poteknu jedino od ljudi koji su bili vojnici pre nego što su postali pomorci. Tako je nastala ratna mornarica kakva u takvom isključivom smislu nije nikad ranije ni postojala.

Sa ovakvim snažnim oružjem, poduprtim vojskom isto toliko efikasnom, uz iskustvo nekoliko godina ratovanja i oduševljenom skoro stalnim pobedama, ostrvska država gledala je Evropu, i to nikako sa prijateljskim očima. Izrazito protestantska republika posmatrala je kako dva rimokatolička kraljevstva ratuju. Kao pomorska i trgovačka država gledala je preko mora suparnika u Holandiji — bila je i ona protestantska a i republika od koje bi mogla da se očekuje prijateljska veza; ali je bilo starih nerešenih sporova i sadašnjih nejednakosti u pitanjima moreplovstva i trgovine. Za pedeset godina otkako su se Holanđani uz englesku pomoć postepeno oslobađali španskog iga, oni su podrivali englesko moreplovstvo takmičeći se s njim jeftinijim brodovljem i manjim platama, dok

nisu preoteli Engleskoj skoro sve preimućstvo u trgovačkom pomorskom saobraćaju.

Motivi Kromvelove politike ostaju mračni i sporni zato što je sama ta politika u mnogom pogledu bila krivudava i prevrtljiva. Ja mislim, međutim, da je tajna u činjenici što je on, pre svega, bio čovek religiozan, i to u politici kao i u običnom životu. Drugim rečima, pored nesumnjive lične pobožnosti, on je na tok svetskih događaja gledao kao na volju proviđenja čije je namere razumevao i s kojim mu je određeno da sarađuje. Tamo gde je čovek potpuno ubeđen, kao što je bio Kromvel, da su on i njegova stranka nosioci istine i da je njihova stvar — stvar božja, postoji opasnost da to ubeđenje ne dovede do beskrupuloznosti, do uverenja da cilj opravdava sredstva. Državništvo tog vremena nije poznavalo kritičko merilo u tom smislu. Malo je bilo državnika koji su išli tako daleko da se uopšte pitaju o opravdanosti sredstava koja su bila potrebna, ako je cilj bio poželjan.

Na taj način su protestantizam, i to ekstremnog kalvinističkog tipa, a u crkvenoj vlasti nezavisnost, ili ono što danas nazivamo kongregacionalizmom, proglašeni za božju volju. Pružati podršku protestantizmu na kontinentu kao i u zemlji značilo je ispunjavati božju volju; a to se moglo postići diplomatskim putevima i mačem, tj. pomoću dva glavna sredstva u međunarodnim odnosima. U tadašnjem stanju svetskih odnosa problem je bio vojni. To je bilo pitanje kombinatorike i snage; gledano sa ostrvskog položaja Engleske, međutim, i njene visoko organizovane vojske i mornarice, Kromvel je bio taj koji je u svojim rukama držao ravnotežu snaga, odlučujuću reč, dotle bar dok bi trajao rat između dveju glavnih katoličkih država, a to je bilo za vreme celog njegovog života. Francuska i Španija su uskoro uvidele da između njih stoji protestantski fanatik, sposoban da okrene točak sreće.

Kromvelov prvi korak bio je da pokuša koncentraciju svih protestantskih snaga. Osim približavanja drugim protestantskim državama, predložena je saradnja i Holandiji — i to ne moljakanjem savezništva, nego predlogom političkog sjedinjenja dveju republika. U tome je Holandija, naravno, oklevala, pošto je u to vreme u svojim rukama držala najveći deo trgovačkog saobraćaja u svetu; inače je u tom trenutku bila mirna u pogledu svog opasnog suseda, Francuske. Osim toga, prošla istorija Engleske i njena sadašnja snaga ukazivale su na to da bi za Holandiju, kao slabijeg partnera, sjedinjenje značilo potčinjavanje, ako ne i nestanak. Predlog je propao; ipak moramo naglasiti da je ponovljen, i zaista i primljen četrdeset godina kasnije, kada je Viljem III, holandski princ, seo na engleski presto. Tada je baš ta koncentracija, koju je Kromvel uzalud pokušao da ostvari, srozala moć Luja XIV kada je ona bila na vrhuncu; ali je u isto vreme Holandija za svagda došla na drugo mesto, iako je njen vladar vladao Engleskom i služio kao potsticaj kombinovanoj akciji u Evropi.

Odgovor na holandsko odbijanje bio je od strane Engleza Navigacioni akt, koji je imao za cilj, i u tome uspeo, da potkopa prevlast Holandije u trgovačkom saobraćaju. Akt je donesen oktobra 1651, a maja 1652 počela su neprijateljstva. Akt verovatno nije bio odlučujući uzrok rata. On je doprineo da dođe do rata; ali u naš cilj ne spada ispitivanje uzroka tadašnjih zamršenih međunarodnih odnosa, pošto on obuhvata tok rata, a ne njegove uzroke. Usledila je dvogodišnja borba između republika; a to nam daje zgodan primer koncentracije, i u isto vreme nagoveštava izvesne misli o međunarodnim uslovima savremenim nama.

Pre Kromvelove vladavine engleska mornarica se samo retko i izuzetno viđala u Sredozemnom Moru. Trgovački brodovi su morali sami da se čuvaju. Ono što mi nazivamo sistemom konvoja, iako se u izvesnoj meri praktikovalo u uskim morima i na Atlantiku u trgovanju sa Francuskom i Španijom, nije se protezalo i na Sredozemno More. Tu je trgovinu obavljalo povlašćeno društvo, Levantsko društvo; a brodovi, radi sopstvene zaštite, bili su takve veličine i naoružanja da nisu, po tadašnjim merilima, mogli biti od velike koristi za samu trgovinu. Sredozemna trgovina Engleske imala je srazmerno manji trgovački značaj za nju, a usto su i Holanđani bili nadmoćniji od nje kako u trgovačkim, tako i u ratnim brodovima. Pod prvim Stjuartima, tj. do dolaska Kromvela na vlast, snažnija spoljna politika bila je nemogućna; jer, da bi je sprovodili, morao se sazivati Parlamenat radi sredstava, a on bi za njih tražio odgovarajuće koncesije, koje monarh nije bio voljan da dâ. Otuda je mornarica bila brojno nedovoljna, te je davala punu mogućnost razmaha gusarenju. Gusarski brodovi vrvili su čak i po engleskim vodama; za šest godina, zaključno sa 1651, gusari su zarobili 150 engleskih brodova. Francuski i španski gusari slično su postupali sa engleskim brodovima u periodu pre Kromvela.

Republika (Commonwealth) je izmenila sve ovo. Do mere koja nikad ranije nije bila poznata, država je uzela na sebe sistematsku zaštitu trgovine ratnom mornaricom. Ovo je, kao što je istakao Korbet, neizbežno unelo novu strategisku ideju u pomorsku nauku, naime, kontrolu trgovačkih puteva. Kontrola trgovačkih puteva traži dva strategiska činioca: 1) mobilnu mornaricu i 2) lokalne luke u blizini puteva, na koje mornarica može da se oslanja kao na operaciske baze. U morima gde država nema nikakvih nacionalnih poseda, mornarica se najpre oslanja na prijateljske luke, ko što je Đui (Dewey) 1898 godine zavisio od Hong Konga dok se nije objavio rat; ali nepogodnost i nesigurnost takve zavisnosti dovodi direktno do prisvajanja takvih luka. Ulazak britanske mornarice u Sredozemno More, radi zaštite britanskog brodovlja, doveo je tokom niza godina i do seljakanja i do zauzimanja Gibraltara, Malte, Kipra, najzad Sueca, Adena i dalje. Uzgred, Engleska je jedno vreme držala i Tandžer, zatim i Korziku, a posle izvesnog dužeg perioda i Menorku.

Na taj način, kada je 1652 godine izbio rat i Holanđani i Englezi imali su jedinice u Sredozemnom Moru, osim glavnina flota u domaćim vodama. Engleska eskadra bazirala je u Livornu, glavnoj luci Toskane, čiji je veliki knez za dobrobit svog kneževstva iskoristio njegov položaj uporišta i centra engleske trgovine. Veći deo holandske flote u Sredozemnom Moru u vreme izbijanja rata bio je koncentrisan u blizini Tulona, iz razloga koji nisu ni do danas sigurno poznati. Engleska je formalno bila u miru sa obe druge zaraćene strane, Francuskom i Španijom, ali je Kromvelova politika tada bila više naklonjena Španiji; ovakvo stanje stvari učinilo je da je Porto Longone, na ostrvu Elbi, koje je tada pripadalo Španiji, bilo gostoljubivo raspoloženo prema Englezima. Francuska je pod upravom Mazarena bila manje sklona nego Španija u to doba da prizna republiku koja je stvorena posle pogubljenja kralja. Ali obe države su uskoro počele da traže Kromvelovu podršku.

Okolnost na koju treba naročito da obratite pažnju jeste ta, da su, pod tadašnjim uslovima, Sredozemno i Severno More reprodukovali onaj problem koji se i danas postavlja pred Veliku Britaniju u tim morima, a takođe i pred Sjedinjene Države u njenim istovremenim potrebama u Atlantiku i Pacifiku. Zanimljivo je da sada vidimo koncentraciju britanske ratne mornarice, i to sa oko 85% svog brodovlja, tačno tamo gde je mornarica morala da se drži u doba Kromvela; i to iz istog razloga, naime, zbog uzdizanja nove pomorske sile blizu domaćih voda. Pre 1566 godine provincije koje sad sačinjavaju Holandiju bile su prosto prirepci Španije. Za idućih četrdeset godina, za vladavine Jelisavete bile su zauzete borbom koja im je donela nezavisnost, velikim delom uz englesku pomoć, u toku koje se razvila njihova trgovačka i pomorska snaga. Kada je Kromvel postao protektor, holandsko trgovačko brodovolje bilo je brojno daleko nadmoćnije od britanskog, dok su dve mornarice na početku rata bile, može se reći, otprilike jednake po snazi. Ovi uslovi, i trenutan raspored mornarica koji je odatle proizišao, imali su znatan uticaj na tok sukoba koji je poznat pod imenom Prvog holandskog rata, 1652—1654 godine, koji je dalje trajao istovremeno sa ratom Francuske i Španije. Ovo nisu jedini činioci, ali su glavni. Politički sastav holandske republike, labave konfederacije provincija sa svojim međusobnim nesuglasicama, ometao je jedinstvo administracije i organizacije neophodne za vojnu efikasnost, dok je u istom trenutku Kromvelov snažan vojnički smisao stvarao od engleske mornarice vojnu organizaciju, po duhu i obliku onakvu kakva ranije nije nikad bila. Ipak, ratna sreća se menjala prema mogućnostima koncentracije.

Kada su neprijateljstva otpočela, holandska sredozemna snaga bila je moćnija kao celina. Englezi su, brojno slabiji u celini, bili i podeljeni. Jedan deo im je bio u Livornu, sa komandantom, dok je drugi deo bio daleko na Levantu u konvojskoj službi. Nemam nameru da opširno iznesem pokrete raznih engleskih delova. Do-

voljno je reći da se holandski komandant stavio između njih prvo osmatrajući, ili, kao što se obično kaže za ovakvu meru, blokirajući Livorno (položaj 1, a, skica 5), zatim dobro smišljenim pokretima po unutrašnjim pravcima, kojima je, dok je prikrivao svoje položaje i namere, održao stalno centralan položaj između dva neprijateljska dela. Usled toga je engleski levantski odred, pojačan, kao što je tada još bio slučaj, nekim od jačih trgovačkih brodova, primoran na dejstvo nedaleko od Elbe (b, skica 5). Pošto je bio prilično slabiji, pretrpeo je težak poraz i sklonio se u Porto Longone, izgubivši jedan brod, koji su međutim, povratili kasnije u neutralnim vodama Livorna engleski brodovi koji su se tamo nalazili i on se ponovo pridružio brodovima kod Porto Longonea. Ova je bitka bila 28 avgusta 1652.

Holandski admiral i dalje se kretao između ostrva i Livorna, održavajući svoje preimućstvo položaja. Dvojica engleskih komandanata, međutim, mogla su da se sporazumevaju, i odlučila su da se sjedine i stupe u borbu posle popravke elbskih brodova. Vlasti u zemlji, nezadovoljne komandantom iz Livorna, prenele su komandu na onoga sa Elbe, koji je dao precizna naređenja za svaku mogućnu eventualnost. Okolnosti, međutim, i u brojevima i u pogledu položaja, bile su protiv njega; osim toga je jedan od najboljih holandskih pomoraca imao centralan položaj. Štaviše, dogodilo se nešto što nije predviđeno, — jedna slučajnost, — tako da je, sve u svemu, odred iz Livorna pojedinačno izazvan na akciju, bio potučen, i ceo, osim jednog broda, zarobljen (položaj 2, c, skica 5). Ovo je bilo početkom marta 1653, šest meseci posle prve bitke. Novom komandantu nije ništa drugo preostalo nego da se sa elbskim brodovima povuče iz Moreuza. Ovo je i učinio (d) napustivši Sredozemno More, gde se Englezi nisu više vraćali u toku rata.

U međuvremenu, posle prve od ovih bitaka, oba pomenuta engleska oficira, kao i diplomatski pretstavnik Republike u Livornu, pisali su vladi u zemlji i žurno tražili pojačanja kako bi održali svoj položaj i čast zastave; a ovo je vlada i preduzela da izvrši. Prvi događaji rata u Severnom Moru i Kanalu bili su uglavnom povoljni za Engleze, koji su tada bili u većoj snazi; međutim, jednom prilikom, kada su se uglavnom jednake snage susrele pod jednakim okolnostima, blizu Plimauta, avgusta 1652, rezultat bitke bio je neodlučan što se tiče flota (v. sk. 6, položaj 1, a). Ustvari, pošto je holandski admiral, Rojter (Ruyter), uspeo tom prilikom da se probije sa konvojem ne izgubivši ni jedan ratni ni trgovački brod, dok su se Englezi povukli u luke i tamo ostali, Holanđani bi mogli da sebe smatraju pobednicima. Rojter je otpratio konvoj srećno u Atlantik, pokupio neke trgovačke brodove koji su se vraćali, i zadržao se u gornjem delu Kanala, gde se sastao sa glavninom flote koja se bila otisla na more pod komandom admirala De Vita (De With). Posle ovoga došlo je 28 septembra 1652 do akcije protiv neprijatelja (b) nazvane bitka kod Kentiš Noka (Kentish Knock).

Holanđani su opet bili brojno slabiji, kao i u kvalitetu brodovlja (c); ali je brojni odnos 68 prema 64 bio tako blizu jednakosti, da navodi na misao da je njihova velika nadmoć u Sredozemnom Moru bila skupo plaćena inferiornošću na odlučujućem centru rata.

Englezi su odneli nedvosmislenu pobedu. Potstaknuta ovim uspehom i smatrajući da je on toliko značajan da se Holanđani, uzimajući u obzir još i kasno doba godine, više neće pojavljivati sa dovoljnom snagom, engleska vlada podelila je svoju flotu dodelivši joj nekoliko zadataka (v. sk. 6, položaj 2, a, a, a, a,). Između ostalog, posvetila se pažnja pozivu sa Sredozemnog Mora; tamo je poslata eskadra od 20 brodova. Holanđani, međutim, nisu se obeshrabrili. Otpremili su snagu od 300 trgovačkih brodova u pravcu Atlantika, sa konvojem od 73 ratna broda pod svojim tada najvećim admiralom, Trompom. Glavnina engleske flote, pod Blejkom, oslabljena za 37 brodova zbog odašiljanja delova na razne zadatke, pretrpela je težak poraz 30 novembra (b). Divizija koja je bila na putu za Sredozemno More opozvata je (c) i pridružila se glavnini flote. Usled ovog poraza Kanal je nekoliko nedelja bio pun holandskih krstarica, jer nije bilo snage da ih potisne. Isto tako, kada je u Livorno stigla vest, veliki knez, koji je već bio uvređen zbog povrede njegovih vođa, promenio je politiku i izjavio da više ne može da trpi da njegove luke upotrebljavaju zaraćene strane. Ovo je ubrzalo onaj pomenuti nesrećni pokušaj sredozemnih komandanata da se ujedine i stupe u borbu.

Poučena ovim iskustvima u pomorskim stvarima, engleska vlada, koja je tada bila potpuno vojnički nastrojena po duhu i bila u stanju da dejstvuje, koncentrisala je celokupnu mornaricu u domaće vode. Kada se Tromp deset nedelja kasnije, februara 1653, vratio iz Atlantika sa konvojem njegovih 70 brodova sačekalo je 80 engleskih brodova, i došlo je do žestokog gonjenja u Kanalu. (d) Konvoj je naravno, pretstavljao jedno opterećenje više holandskom admiralu, uz njegovo slabije brojno stanje. Pored toga, ako se ima u vidu engleski poraz od pre tri meseca, a i činjenica da su Holanđani pored otežavajućih okolnosti ovde ponovo pružili snažan otpor, rezultat mora uglavnom da se pripiše koncentraciji engleske flote. 4 ili 5 holandskih ratnih brodova potopljeno je, a 4 ratna i jedno 35 trgovačkih brodova zarobljeno.

U ovo vreme general Mank (Monk), vojnik koji se istakao u nizozemskim ratovima i nedavnom Građanskom ratu, isti onaj koji je nekoliko godina kasnije bio glavni faktor u restauraciji Karla II, prebačen je u mornaricu. Komandovao je jednom divizijom u pomenutoj bici, 18 februara 1653. Njegova je zasluga što se nije više dozvolilo nikakvo deljenje jedne snage koja i onako nije bila suviše velika za zadatak koji je stajao pred njom.

Položaj Velike Britanije prema trgovačkim prilazima Holandije, kako Kanalom tako i Severnim Morem, dao joj je strategisko preimućstvo nad tadašnjim neprijateljem, slično onome koji svojim

položajem danas uživa u odnosu na Nemačku. Međutim, kao što je već rečeno, preimućstvo položaja, makoliko ono bilo stvarno i veliko, zavisi od načina na koji će se iskoristiti. Razvitak nemačke mornarice danas treba pripisati, barem delimično, priznanju ove nepovoljnosti položaja, dok je koncentracija britanskog ratnog brodovlja u domaćim vodama ogledalo nemačkog razvitka. Mere i jedne i druge zemlje logične su i neizbežne rezultante snaga — strategiskih, trgovačkih i ekonomskih — koje deluju na interese naroda o kojima je reč.

Koncentracija engleske mornarice 1653 godine, i kasnije, kombinovana sa nadmoćnom vojnom organizacijom flote i pravilnim vojničkim merama vlade, ustvari su odlučili o ishodu rata. Posle 18 meseci je kontrola prilaza Holandiji učinila kraj holandskoj trgovini. Zarobljeno je 1.500 holandskih brodova. Ovaj broj, kažu nam, bio je dvaput veći od broja engleskog trgovačkog brodovlja tog vremena — suprotnost koja baca svetlost na surevnjivost dvaju naroda u pogledu pobuda engleskog Navigacionog akta. Izvori holandskih prihoda presušili su. Radionice su se zatvarale, rad se obustavljao. Zojdersko Jezero postalo je šuma jarbola, a zemlja se ispunila prosjacima. Ulice su zarasle u travu, a u Amsterdamu je 1.500 kuća bilo nenastanjeno. Ovo je bila posledica, ne toliko same borbe koliko strategiske kontrole glavnih trgovačkih puteva.

Kromvel je 1654 godine ponudio uslove mira mnogo povoljnije nego što se moglo očekivati prema preimućstvu koje je imao. U njegovu politiku nije spadalo da uništi protestantsku državu. Vojnik Mank bio je ljut, gledajući samo na neposredan vojnički cilj, a državnik je uvideo da je savremena evropska situacija bila takva da je Engleskoj bila potrebna jaka, a ne iscrpljena Holandija. Mir i saradnja bolje su odgovarali njegovoj politici, koja je uzimala u obzir opšte spoljne uslove i u Evropi i na drugim kontinentima. Za 4 godine života, koje su mu ostajale, trebalo je da odluči od kakve je koristi za Englesku i stvar protestantizma mogao da bude tekući rat između Francuske i Španije. Između ovih dveju njegova je politika neko vreme oklevala, na način i do stepena koji još pretstavlja zamršeno pitanje za istoričare.

Pre nego što napustimo ovaj deo naše materije, izgleda mi korisno da se ogradim od prividno čisto dogmatske upornosti u pogledu tesne koncentracije u neposrednom susretu. Kao svako zdravo načelo, koncentracija važi i treba da se primenjuje u duhu, a ne samo po slovu; treba je vršiti sa razumevanjem, a ne samo doslovce. U osnovi je bitna misao o uzajamnoj pomoći; da cela snaga, ma kako bila trenutno raspodeljena, dejstvuje tako da svaki deo rasterećuju ostali delovi; da taj deo čini to isto i njima, dok raspored locirania takođe olakšava blagovremenu masovnu koncentraciju. Japanski admirali Togo i Kamimura, pre pada Port Artura, bili su razdvojeni, i to s razlogom; međutim, svaki je pružao podršku drugome samim svojim položajima koji su bili između dva glavna nepri-

jateljska dela — tj. centralni. Prema tome, svaki je pomagao svom kolegi pritiskom koji je vršio na svog neposrednog protivnika. Centralan položaj takođe je olakšavao sjedinjavanje ili pojačanje, — prebacivanje snaga — u slučaju potrebe; takva se potreba ukazala u sukobu 10 avgusta 1904, kada je Kamimura izvršio pokret preko ulaza u Žuto More u cilju jednog sadejstva koje se posle pokazalo izlišnim pošto se ruska flota vratila u Port Artur. Razdvojenost može da bude mnogo dalja nego nekada, zato što para i elektricitet čine pokrete sigurnijim i saobraćaj bržim nego u stara vremena; ali te promene nisu ni u kom smislu izmenile osnovnu potrebu da razni delovi moraju da budu tako raspoređeni da podržavaju jedan drugoga i da mogu da sadejstvuju i da se sjedine pre nego što neka neprijateljska kombinacija može da nadvlada bilo koga od njih. Ovo razmatranje, po mom mišljenju, apsolutno zabranjuje deobu sadašnje flote Sjedinjenih Država između dve glavne obale. Takva deoba postaće dopustiva samo tada kada svaki deo bude nadmoćan nad ma kojim mogućim neprijateljem u celini, kao što je Togo bio nadmoćan nad eskadrom u Port Arturu, a Kamimura onom u Vladivostoku, ili kada, čvrstim držanjem jednog centralnog položaja, oni budu u mogućnosti da se blagovremeno sjedine i izlože neprijatelju svoju ujedinjenu masu.

Glava V

ISTORIJSKI PRIMERI I OBJAŠNJENJA

(kraj)

(Skica 7)

Pre nego što počnem današnje predavanje, doprineće boljem razumevanju njegove osnovne teze ako sada kažem da ono, dok uzgred pruža nove primere strategiskog preimućstva načela (principa) koncentracije, centralnog položaja i unutrašnjih pravaca dejstva, kao glavnu pouku, onu koju želim najviše da podvučem, treba da istaknem neizbežnost kojom pojava jedne mornarice na jednom vojištu udaljenom od njene zemlje dovodi do sticanja stalnih položaja u takvoj oblasti i potreba takvih položaja za uspešnost izvršenja pomorskih dejstava.

Želeo bih najpre da ukratko bacim pogled, samo toliko da dobijete utisak o kontinuiranoj istoriskoj pozadini naših časova, na događaje između prvog rata Holanđana i Engleza, 1652—1654 godine, i onih opštih evropskih ratova, počev od 1689 godine, u kome je sjedinjenje dvaju naroda pod jednim suverenom dovelo do one koncentracije napora za kojom je najpre težio Kromvel. U ovom međuvremenu dogodila su se između njih još dva rata, o kojima pitanje koje je pred nama ne traži da govorimo. Sjedinjenje pod jednim monarhom postignuto je za kratko vreme, 1688—1702 godine, kada je namesnik Holandije, koji je u isto vreme bio i vrhovni komandant njenih pomorskih i kopnenih snaga, bio i kralj Velike Britanije, Viljem III. Ova privremena zajednica dveju zemalja dovela je do koncentracije mornarica pod jedinstvenom komandom — uslov koji je, s obzirom na ogromnu snagu Luja XIV, bio od životne važnosti, ali koji se ne bi mogao tako savršeno ostvariti da nije bilo tog kratkog perioda pod jednim vladarom. Njime je omogućeno blisko savezništvo koje je došlo posle njegove smrti, a koje je iziskivala preka potreba. Kromvel je to isto bio pokušao, i nije uspeo. On je, zbog toga, bio primoran da potuče Holanđane kako bi postigao svoju željenu koncentraciju time što bi paralizovao suparnika koga nije mogao da natera na savezništvo. Najpre ćemo razmotriti akciju i efikasnost ove koncentrisane pomorske snage pod Kromvelom; kasnije, akciju i efikasnost koncentracije ujedinjenjem pod

jednom ličnošću, Viljemom III, kao i, za izvesno vreme, savezništvo njegovog neposrednog naslednika, kraljice Ane.

Iako je holandska mornarica preživela rat o kome smo govorili, i ona i zemlja su tako teško prepatili da Holanđani nisu imali volje da nastave ratovanje. Ovakav rezultat, posle koga je engleska mornarica postala moćnija od svake druge u Evropi, praktično je koncentrisao pomorsku silu u Kromvelove ruke, i to ne savezom sa Holandijom, već njenim eliminisanjem; utoliko pre što su Španija i Francuska, i dalje ratujući, neizbežno stvarale ravnotežu pomorske snage između sebe. Mazarenovo iskustvo o povoljnom dejstvu francuske mornarice na komunikacije između Španije i Italije posle smrti Rišeljea 1642 godine, dovelo je do onakvog razvoja njegove politike na moru, koji obično dolazi posle stupanja jedne flote na novo ratište. On je tražio isturene baze u Sredozemnom Moru, koje bi svojom čvrstinom doprinele da se opseg i zamah delatnosti francuske flote prošire, a time i politička sila Francuske. Najpre su, 1646 godine, zauzeti Elba i Piombino, luka u Italiji preko puta ostrva Elbe, a posle toga je Mazaren pokušao da u Napulju uspostavi novu vlast, prijateljski raspoloženu prema Francuskoj (v. sk. 7). Ovaj pokušaj daljeg prodiranja imao je samo trenutan uspeh. Ovi događaji, 1646—1648 godine, odigrali su se pre Kromvelovog dolaska na vlast.

Nedostatak upravo takvih lokalnih baza u početku, učinio je da posle završetka holandskog rata, pojava i uticaj engleske flote u Gibraltarskom Moreuzu budu prolazni i kratkog veka, čak i pod upravljačem onako sposobnim i odlučnim kao što je bio Kromvel. Postignuti su veliki uspesi, ali su bili trenutni — može se skoro reći, negativni, a ne pozitivni, i, mada značajni, zavisili su pre od samog postojanja flote nego od njene akcije. Politiku Francuske i Španije manje je poklolebalo ono što je radila engleska flota nego osećanje o tome šta bi ona mogla da uradi kad bi prišla jednoj ili drugoj strani. Ovo pokazuje od kolikog je odlučujućeg značaja naoružanje, čak i kad ne dođe do krvoprolića; povoljan uticaj naoružanja vidi se i iz primera uzetih iz savremenih uslova. Može lako da bude da je prećutno obeležje takve akcije onemogućilo Kromvelu da jasno vidi koliki je pritisak izvršilo samo prisustvo flote kada je admiral Blejk stigao u Gibraltar — koji je tada još bio španska luka — novembra 1654, šest meseci posle mira sa Holandijom. U tom trenutku se jedna francuska ekspedicija iskrcala u Napulju da bi ponovo pokušala da ga odvoji od Španije. Uspeh je neizbežno zavisio od toga ko vlada morima, a ta je vlast sada bila tim nesigurnija što su unutrašnje trzavice u Francuskoj, poznate pod imenom Fronde, omogućile Španiji da vrati Elbu i Piombino. Blejk je u Gibraltaru stajao između francuske mornarice u Sredozemnom Moru, koja je tada bila u Napulju, i jednog velikog pojačanja, koje je bilo pošlo iz Bresta.

Zakašnjenje odreda iz Bresta onemogućilo je Blejku da zauzme ovaj centralan položaj, Gibraltar, gde je gostoljubivo primljen — naime, u to doba, iako Engleska nije formalno bila u ratu ni sa Francuskom ni sa Španijom, svi su smatrali da stanje represalija, koje se održavalo prema Francuskoj zbog toga što su neke francuske krstarice bile zaplenile engleske trgovačke brodove, prethodi neposrednom napadu na francuske ratne brodove u slučaju susreta. Na dve godine pre toga, 1652 godine, Blejk je izvršio takav napad u Kanalu na francuska pojačanja koja su išla u Denkerk, što je imalo za neposrednu posledicu da su ovu luku, koja je dotle bila u francuskim rukama, prigrabili Španci. Sada se u Napulju saznalo da je isti admiral u Gibraltaru, dok je drugi francuski odred još bio u Atlantiku, iako se nije znalo tačno gde ni u kakvom stanju. Ustvari, on se bio zaustavio u Lisabonu i nije činio nikakav napor da krene dalje. Dok je Blejk, prema naređenjima koja je imao, čekao da sazna nešto o njemu, flota u Napulju je stigla da pobegne u Tulon, ali po cenu odustajanja od svog zadatka. Da je Blejk odmah produžio put, mogao je da je uništi; ovako, on ju je naterao na bekstvo samim svojim položajem. Postignuto je odlučujuće dejstvo iako bez borbe.

Korbet pravilno ističe da ovakav rezultat, koji sam nazvao »negativnim«, često prođe neprimećen, ili bar ne zadržava pažnju toliko da to utiče na buduću akciju. Tako, u poslednjem ratu, Port Artur se računa kao japanska pobeda; malo njih uviđa činjenicu da je on, dok nije pao, vezao i od glavnina snaga u Mandžuriji odvojio mnogo više Japanaca nego Rusa, i time dao mnogo vremena baltičkoj floti da stigne. To što ona nije stigla u tom vremenu, nije se moglo pripisati Port-Arturu. U slučaju koji razmatramo Kromvel nije uočio posledicu samog Blejkovog prisustva; ako jeste, nije mu pripisao toliko značaja da bi obratio pažnju na Sredozemno More, a odvratio je od Atlantika i Amerike, koji su se, po tradiciji Jelisavete, Drejka i Ralija, dotle smatrali glavnim ciljem britanskih pomorskih ambicija.

Ovaj pravac nacionalnih ambicija držao se zajedno sa upornim konzervatizmom karakterističnim za Engleze, a pojačan je drugom, isto tako snažnom, tradicijom povezivanja protestantizma sa severnim evropskim silama, među kojima i Francuskom, radi odupiranja Španiji i Austriji, političkim pretstavnicima rimskog katolicizma. Kromvel je bio skoro fanatično otelotvorenje tog stremljenja. Sredozemno More je za njega bilo sporedno. Ovo Korbet, čija je tema Sredozemno More, želi. Ja sâm mislim da je Kromvel imao pravo sa čisto političkog gledišta; međutim, ne opravdavam njegovo držanje, čak i kad se uzme u obzir uobičajena diplomatska beskrupuloznost tog vremena.

Evo šta je uradio. Dok je Blejk u Gibraltaru pružao podršku Španiji time što je smetao Francuzima, i dok su spolja odnosi između Engleske i Španije imali najprijateljskije obeležje, u tišini

se pripremala i uputila ekspedicija protiv španskih Zapadnoindijskih ostrva. Pošla je decembra 1654, iste one godine kada je sklopljen mir sa Holandijom, u samom trenutku kada je Blejk, uživajući gostoprimstvo Španije u Gibraltaru, svojim prisustvom tamo naterao Francuze da odustanu od nameravane akcije na Napulj, koji je bio španski posed. Maja 1655, pretrpevši poraz u San-Domingu, zapadnoindiska ekspedicija zauzela je Jamajku; otada je ona u engleskim rukama.

Šest meseci posle ovoga, novembra 1655, formalan mir sa Francuskom učinio je kraj ranijem stanju represalija. Na to je Španija objavila rat Engleskoj idućeg februara, 1656 godine. Godinu dana kasnije, marta 1657, Engleska i Francuska su sklopile ofanzivan savez protiv Španije. Uslovi su bili da će, u naknadu za pomoć engleske flote i engleskih pomoćnih trupa od 600.000 ljudi, francuske trupe preoteti Denkerk i Mardik (Mardyke) na Doverskom Moreuzu od Španije i predati ih Englezima. Osvajanje ovih luka bi lišilo gusarenje, ne samo baze za ometanje engleske trgovine, već bi Engleskoj dalo mostobran za iskrcavanje na kontinentu, na liniji Kromvelovog raspoloženja da pruži podršku protestantskoj stvari u severnoj Evropi. Ove bi luke zauzele ono mesto koje je nekad imao njihov sused, Kale. Ovo verovatno nije bilo po volji Mazarenu; ali mu je Alijansa pomogla u Nizozemskoj, gde je najviše gledao da se koristi na račun Španije, a takođe se nadao da Kromvela prevari i izvuče nešto za Francusku. U licu protektora, međutim, on je našao ravnog sebi, jer je ovaj uporno ostao na tome da se dve flamanske luke moraju zauzeti; i one su došle pod englesku vlast jula 1658, tri meseca pre nego što je Kromvel umro. Španija, iscrpena ovom moćnom kombinacijom snaga uperenom protiv nje, a i unutrašnjim rasulom, pogodila se sa Francuskom godinu dana kasnije — 1659 godine — jednim ugovorom poznatim pod imenom Pirinejskog mira. Francuska je dobila oblast Artoa u Nizozemskoj i Rusijon uz Istočne Pirineje, osim drugih proširenja njenih istočnih granica, glavnog cilja njenih stremljenja. Ovaj rat Španije sa udruženom Engleskom i Francuskom ubrzao je konačan pad španske monarhije, koji je već od izvesnog vremena bio u toku. On označava onu odlučnu prekretnicu kada se očigledno moglo videti da je Španija zauvek sišla sa svog mesta glavne sile u Evropi.

Pokolenje koje je došlo posle Kromvela osudilo ga je što je pomogao Francuskoj da dođe do takve snage, koja ju je za vreme Luja XIV napravila glavnom i pretećom silom u Evropi. Mi ovde ne možemo do kraja da uđemo u to pitanje, tim pre što bi nemoguće bilo očekivati takav zaključak koji bi bio prihvatljiv za sve i po opštem priznanju učinio kraj diskusiji. Ima argumenata *za* i *protiv*, a odlučivanje između njih je pre stvar temperamenta i naklonosti nego zdravog razuma. Sa vojničke tačke gledišta dovoljno je istaći da je Kromvel ostavio Englesku unutra učvršćenu, sa nadmoćnom mornaricom, efikasnom vojskom, i, zadobijanjem dveju

luka, sa povoljnim položajem za intervenciju na kontinentu u slučaju potrebe. Ovo je obezbedilo njen položaj u Evropi za sve one eventualnosti koje su tada izgledale verovatne; van Evrope, u Americi i na Istoku, međutim, budućnost je zavisila od odnosa sila u Evropi, naročito mornarica. Za te vanevropske posede evropske zemlje su bile baze operacija. Prekomorskim postignućima morala je da prethodi odluka u Evropi.

U velikoj borbi sa Lujem XIV, do koje je ubrzo došlo, engleska mornarica, tada ne više nadmoćna, pojačana je savezom sa Holandijom, kao i engleska kopnena vojska. I holandske luke tada su pretstavljale onaj mostobran koji je Čarls II ustupio kada je Denkerk predao Francuzima ubrzo posle svoga povratka na presto; a savez sa Holandijom olakšala su jaka nacionalna i verska ubeđenja koja su naterala Kromvela da koncentriše delatnost Engleske na severnu Evropu mesto na Sredozemno More, gde je tek trebalo da se ona razvije. U tome je bila opravdanost njegovog ustručavanja da suviše oslabi Holandiju. Mislim da ne bi bilo preterano reći da je put Viljema III od trenutka kada je postao engleski kralj opravdavao Kromvelovu politiku; jer iako neposredan protivnik nije više bio isti, situacija je bila dosta slična i glavne crte akcije bile su paralelne, — vojska je operisala na severu Evrope, flota u Kanalu ili na Sredozemnom Moru, onako kako su prilike zahtevale. Kromvelova politika se zasnivala na stanju njegovih vojnih službi u trenutku njegove smrti, a ne na potrebama budućih kraljeva Stjuarta, koje nije mogao ni na koji način da predvidi. Oni, a ne on, omogućili su veličinu Luja XIV.

Da li je potrebno da nagovestim da su danas ponovo jedna kopnena vojska, sposobna za akciju van zemlje, kao i čvrste pozicije u severnoj Evropi, upravo oni zahtevi kojima se Velika Britanija bori da udovolji? A i to da od takve konsolidacije u domaćim vodama zavisi i sudbina njenih prekomorskih poseda, sa mogućim izuzetkom Kanade? Sjedinjene Države teško bi mogle da otrpe mešanje jedne strane sile u stvari Kanade a da ne stupe u dejstvo. U ovom trenutku, međutim, Francuska, Rusija i Velika Britanija pretstavljaju Englesku, Holandiju i Nemačku iz vremena Viljema III; a koncentracija flote u Severnom Moru pretstavlja obnavljanje uslova koji su postojali za vladavine holandskog kralja. Danas je međutim Nemačka strašan neprijatelj, a ne Francuska.

Od smrti Kromvelove do revolucije koja je Džemsa II zbacila sa engleskog prestola proteklo je 30 godina, 1658—1688. Na njima se neću zadržavati. Englesku politiku u ovo doba, međunarodnu i vojničku, ometala je i paralizovala težnja dva stjuartovska kralja da održe svoju ličnu vlast i da izbegnu ustupke narodu. Ovaj cilj zahtevao je nemešanje Parlamenta, što se do izvesne mere postiglo koristeći ga protiv Luja XIV; ali vojne operacije tražile su novac, a njega je samo Parlament mogao da dâ. Čarls II i Džems II održavali su zbog toga sa francuskim kraljem finansiske i lične odnose

koji su ih na kraju doveli do zavisnosti od njega. Na taj način su se francuske agresije u Evropi odvijale bez smetnji sa engleske strane — što ne znači da je engleski narod bio ravnodušan prema njima. Denkerk i Mardik na Kanalu predati Francuskoj, a Tandžer zadobijen u Sredozemlju — pokazuju slabe i stidljive pokušaje promene spoljne politike; ali efikasna spoljna politika ne može da postoji tamo gde postoji unutrašnji sukob, bilo između lokalizovanih stranaka, kao što je to bilo između Severa i Juga u Sjedinjenim Državama pre 50 godina, bilo između naroda i vladara, kao što je bio slučaj koji sada razmatramo i kao što je uopšte bio slučaj sa svim vladarima iz dinastije Stjuarta.

Jedan sasvim nov francuski pomorski autor, kapetan Davli (Daveluy), kaže koliko istinito toliko i ubedljivo:

»Dokle god jedna nacija ne učvrsti svoje jedinstvo, *sva* njena sredstva nisu suvišna za upotrebu na njenoj sopstvenoj teritoriji. Iz ovih razloga Engleska nije mogla da postavi temelj svog kolonijalnog carstva do posle svog ujedinjenja sa Škotskom. Zbog ovoga francuska mornarica počinje sa Lujem XIV[1]). Zato nemačka mornarica potiče iz vremena osnivanja carstva«.

Neće biti na odmet da znate i da imate u vidu kao važan savremen politički faktor da su se godišnji izdaci na nemačku mornaricu koji su iznosili manje od 10 miliona dolara 1875, posle rata sa Francuskom, povećali na preko 50 miliona 1905 godine; a da se izdaci za daljih deset godina mogu proceniti na preko 100 miliona godišnje. Tome možemo dodati da Sjedinjene Države nisu izdržavale jaku mornaricu niti se upuštale u prekomorska dejstva sve dok se pitanje ropstva nije rešilo i dok period preteranih »prava država«, kao i onaj period određivanja položaja Juga *posle rata,* nije ostao za njima. Da se spor sa Španijom, koji je dostigao vrhunac 1898 godine, pojavio pre Građanskog rata, Sever bi kao celina video u ratu jedino pokušaj proširenja robovlasničke teritorije na Kubu, pošto se znalo da je to bila omiljena težnja južnjačkih vođa.

Ovaj uticaj unutrašnjeg učvršćenja na spoljnu akciju možemo ubedljivo, iako kratko, da ilustrujemo primerima iz perioda koje smo sada razmatrali. Godine 1622, posle dvanaest godina slabog interegnuma po smrti Anrija IV, 1610 godine, Rišelje je postao vladar Francuske. Godine 1624, sav zaokupljen svojom namerom da odvoji Austriju i Španiju zauzećem severne Italije i alpiskih prevoja, osvojio je oblast Valtelinu, istočno od jezera Komo, kroz koju idu tri glavna prelaza na severnu Rajnu i na In. Na to je došla pobuna Hugenota sa građanskim ratom. Tada je morao da napusti Valtelinu, 1626 godine, i da koncentriše svoje snage na sopstvenu kraljevinu; opsada La Rošela, poznata iz Diminih *Tri musketara,* bio je u tome istaknut i odlučan događaj, jer je tada Engleska pretila intervencijom, a Rišelje uvideo da Francuska mora

[1]) Tačnije bi bilo reći od Rišeljea koji je ovu naciju učvrstio.

da ima mornaricu. Oktobra 1628 pad tvrđave La Rošel bio je znak konačnog pada protestantizma kao opasnog političkog činioca u Francuskoj. Za šest meseci Rišelje se bio vratio u Italiju i zauzimanjem Kazala, marta 1629, ovladao je Pijemontom kao bazom protiv Španije. Dve godine kasnije, 1631, novčanom pomoći Švedskoj ojačao je Gustava Adolfa u borbi protiv Austrije. Godine 1633 on je zauzeo Loren, pa iz Lorena Alzas, sprečavajući time austriske i španske pokrete dolinom Rajne i olakšavajući francusku invaziju Nemačke. Godine 1634, posle švedskog poraza kod Nordlingena, stupio je u formalan savez sa Švedskom i Holandijom, protestantskim zemljama, a 1635 godine otvoreno je objavio rat Španiji. Godine 1636, da bi podvukla svoju vlast nad komunikacijama iz Španije u severnu Italiju, francuska se mornarica koncentrisala u Sredozemnom Moru i tamo ostala do 1655 godine, kada se pojavila engleska flota pod Blejkom i stanje se izmenilo. Spoljne mere koje su usledile jedna za drugom označavale su napredak unutrašnjeg jedinstva koje je bilo temelj na kome je Rišelje gradio velike projekte svoje spoljne politike.

Ovim Rišeljeovim akcijama počelo je stalno napredovanje Francuske ka prevlasti nad čitavom Evropom, što je bilo karakteristično za prvih trideset godina lične vladavine Luja XIV. Onih šezdeset godina od pada La Rošela do proterivanja Džemsa II iz Engleske, 1628—1688, obeleženo je neprekinutom politikom trojice velikih vladara: Rišeljea, Mazarena i Luja XIV. Jedini je prekid bio one četiri godine od 1649 do 1653, pod Mazarenom, kad je unutrašnja pobuna, nazvana Frondom, ponovo onemogućila spoljnu akciju. Stvarno, džinovski porast francuske moći imao je nekoliko razloga, ali se svi oni mogu podvesti pod dva poglavlja: nacionalno jedinstvo u Francuskoj i bezizlazna podeljenost u Evropi. Ova podeljenost je uglavnom imala za razlog to što je Engleska, usled politike svojih kraljeva, ostajala po strani od interesa na kontinentu. Engleski kralj je još imao moći da spreči nacionalnu politiku, iako nije mogao da sprovede akciju koja bi bila u suprotnosti sa voljom nacije. Neposredna opasnost od francuske veličine i moći bila je očigledna, ali zbog držanja engleskih kraljeva bilo je nemoguće preduzeti odgovarajuće protivmere.

Prelazeći na završne ratove Luja XIV, 1688—1713 godine, ulazim u period o kome sam ovde pre dvadeset godina držao predavanja koja su kasnije izdata pod naslovom *Uticaj pomorske sile na istoriju (Influence of Sea Power upon History)*. Korbetova knjiga *Engleska u Sredozemnom Moru (England in the Mediterranean)* bavi se istom materijom, ali njegov cilj je drugačiji. Moj je cilj bio da pokažem uticaj mornarica na opšti ishod spora. Njegov je bio da podvuče specifičnu važnost Sredozemnog Mora u jednom sukobu koji se, što se tiče samih bitaka, odigrao na istočnoj i severoistočnoj granici Francuske. Ako izređamo imena bitaka i opsada, — Fleris (Fleurus), Mons, Namir, Štajnkirk, Landen, Blenhajm, Ramiji (Ra-

millies), Odenard, Malplake (Malplaquet), — dobićemo istiniti utisak žive akcije uglavnom u Nizozemskoj i na Rajni uprkos Evgenijevim podvizima u severnoj Italiji i Piteborovim (Peterborough) u Španiji. Međutim, kao u Napoleonovim ratovima, odlučnu bitku nije odigralo oružje već nemi pritisak mornarica, i to uglavnom na Sredozemnom Moru.

Dozvolite da ovde ponovim da ono što posebno hoću da podvučem u ovom predavanju, a naročito u ovome što ću sad da kažem, jeste značaj *stalnih položaja* ili, da upotrebim tehnički izraz, baza za operacije; u sto vreme želim da podvučem neizbežnu težnju ili potrebu za postepenim zadobijanjem takvih baza onog trenutka kada jedna nacionalna politika uputi mornaricu na novo poprište delatnosti. Ovi položaji, svojom ustaljenošću, razlikuju se od onih koje vojska ili mornarica s vremena na vreme privremeno zauzimaju u toku neke kampanje, a pre liče na stalna utvrđenja duž neke nacionalne granice. Razmatranja centralnog položaja, unutrašnjih pravaca, uticaja na komunikacije zajednička su i za privremene i za stalne položaje, a neki položaj koristan kao stalna baza može da bude isto tako koristan za aktivne operacije jedne kampanje; međutim, ako nove baze hoće da se učine stalnim, drugi obziri počinju da igraju ulogu, i za njih ćemo sada dati jedan istoriski primer. Značaj Dunava usled njegovog položaja, toka i prirodnih osobina njegovog korita doveo je do uspostavljanja utvrđenih položaja na njegovim kritičnim tačkama; to su tvrđave koje su bile lokalne operaciske baze i u isto vreme služile da se osigura prelaz preko reke. Tako je važnost Sredozemnog Mora zbog njegovog položaja u odnosu na zemlje koje ga opkoljavaju tražila zadobijanje utvrđenih luka koje su bile baze za flotu a u isto vreme pružale mogućnost prevlasti nad pomorskim komunikacijama. Pomorska baza *(naval base)* i pomorsko uporište *(naval station)* nisu sinonimi.

Obratite pažnju, prvo, na to da je Sredozemno More kao celina, a naročito njegov zapadni deo od italijanskog do španskog poluostrva, sam po sebi bio i još ostaje vojni *položaj* od najvećeg značaja (v. sk. 7). Ovo je u suštini Korbetova teorija koju on opširno razvija. Prevlast na moru u toj oblasti imala je neocenjive posledice koje su menjale tok istorije; ali da bi taj uticaj došao do punog izražaja, bile su potrebne stalne baze. Gibraltar, Malta, Kipar, Egipat, ponekad Menorka, igrali su tu ulogu; isto tako i francuske luke Tulon, Alžir, Bizerta. Možda će neki od vas doživeti da na ovom spisku vide i nemačke luke, a nije neverovatno da će biti i drugih austriskih luka osim Trsta i Rijeke*). Nas trenutno zanima razvoj događaja posle pada Džemsa II 1682 godine.

Srž političke situacije, a prema tome i vojne, bila je u tome da je vlast Francuske koju su izvojevali Rišelje, Mazaren i Luj XIV

*) Knjiga je pisana 1911 godine kada je Rijeku držala Austro-Ugarska. — Prim. red.

dostigla stepen koji ju je, zahvaljujući još i njenom centralnom položaju i njenim sredstvima, činio glavnom silom u Evropi. Ona je bila ta, a ne Engleska, koja je vršila u to vreme uticaj davanjem novčanih pomoći. Svoju silu ona je bezobzirno upotrebljavala za dalju agresiju i proširenje svojih granica. Zajednička opasnost zahtevala je opšti savez radi zajedničke odbrane. Velika Britanija, Holandija, Austrija, Španija i severna Italija pod savojskom dinastijom — čitav kontinent zapadno od Poljske — svi su se udružili protiv zajedničkog neprijatelja.

Ove mase, vršeći pritisak sa svih strana, bile su u stanju da preovladaju u ratu koji je počeo 1689 i trajao do 1697 godine; ali koalicije su, kao što je poznato, slabe, dok je Francuska bila jaka i centralna. Njene teritorijalne pretenzije bile su uperene protiv Španije, Nizozemske i Rajne; ona je želela da osvajanjem proširi svoje posede u oba pravca. Prema tome, njen je glavni cilj bio da svojim levim bokom i levim delom centra operiše protiv savezničke desnice, dok se branila na svojoj desnoj strani u Španiji i Italiji. Tojest, kako ja tumačim njene postupke, njene demonstracije u ovim oblastima bile su pre pretnje koje su imale za cilj da spreče ova dva člana saveza da učestvuju u ometanju njegovog glavnog udarca na istok i severoistok, osim u samoodbrani. Ali ovo nije bilo sve. Male snage u odnosu na one koje su bile potrebne za njenu glavnu akciju bile bi dovoljne za ovaj cilj; kao što to biva kad neki general ili admiral upotrebi manje snage na onom boku gde odbija primanje bitke; međutim, ako bi ta demonstracija ili pretnja bila dovoljna da zaplaši napadnutu zemlju, mogla bi i da je izbaci iz saveza. U takvom slučaju *sva* snaga upotrebljena za demonstraciju mogla bi da se prebaci na ratište glavnog napada na severoistoku i istoku kao što je bio slučaj kada su snage koje su opsedale Port Artur prebačene u Mandžuriju posle predaje te tvrđave.

Moglo bi se reći da je, upravo zbog toga što je Francuska želela da dejstvuje na svom levom boku u Nizozemskoj i u Nemačkoj, trebalo da saveznici nastoje da je primoraju da dejstvuje na desnom boku; a upravo na ovaj način je Sredozemno More i ušlo kao činilac, onako kao što je bilo kasnije, a kao što je bivalo i ranije. »Sada se opet«, kaže Ranke, »pojavljuje ona situacija međunarodne politike koja je za dva prošla veka naročito uticala na tok politike — vezu između Španije i Indije sa južnom Italijom i Milanom«. Ova politička veza zavisila je od vladanja Sredozemnim Morem. U odnosu na samu Španiju i na njene posede, — Napulj i Milano, — i na njenog sadašnjeg saveznika, Savoju, Sredozemno More je pretstavljalo veliki centralni položaj. Zato što su se zemlje kojima je Francuska neposredno pretila, Katalonija na zapadu i Pijemont (Savoja) na istoku, graničile morem ili ga dodirivale, na vojničke operacije za i protiv odlučno je uticalo pitanje ko vlada vodom.

Da je koalicija protiv Francuske mogla da vlada zapadnim delom Sredozemnog Mora jednom velikom flotom, njene bi vode postale centralna pozicija sa koje bi pojačanja mogla da se upućuju na jednu ili na drugu stranu, u Španiju ili u Italiju, kako su prilike zahtevale. U pismima Malboroa i princa Evgenija, komandanta savezničkih snaga u Nizozemskoj i u Italiji, često se spominje ovaj činilac i njegov uticaj. Održavanje pomorske kontrole, koje je pod ranijim međunarodnim uslovima uticalo na određivanje pitanja komunikacija između Španije i Nemačke, sada je pružilo preimućstvo centralnog položaja za akciju u dva pravca — protiv neprijatelja koji je operisao na dva razna sektora, u Kataloniji i u Pijemontu, a koji nije mogao da se sastane i koji je imao dugačke i teške komunikacije. Dalje, Sredozemno More, sa svog položaja prema dugom frontu francuskih operacija, od Nizozemske do Katalonije, vršilo je pritisak na bok te linije, i to na onaj bok koji je bio suprotan onome na kome je Francuska htela da uperi oštricu svojih napora. Prema tome, situacija, pravilno iskorišćena, omogućavala je pritisak na krajnji bok, bočni napad, koji bi imao tendenciju da oslabi francusko dejstvo na ostalim sektorima. To je ono što je bilo karakteristično za uticaj Sredozemnog Mora u dva velika rata, 1689 do 1697 i 1702 do 1714 godine.

Zajedno uzeta pomorska sila savezničkih pomorskih država, Engleske i Holandije, bila je jača od Francuske; ali je trebalo vremena da se njihova snaga razvije, i u početku prvog rata situacija u Engleskoj, Škotskoj i Irskoj, zbog unutrašnjih sukoba koji su usledili zbacivanju Džemsa II, zahtevala je da one zadrže svoje flote u blizini Britanskih ostrva. U tom trenutku nije bilo nikakvih engleskih ratnih brodova u Sredozemnom Moru, gde je Francuska bila tada odlučno nadmoćna. Odvajajući jake odrede od ove snage, Francuska je za prve dve godine rata i dalje imala veći broj brodova u Kanalu nego saveznici. U bici kod Biči Heda (Beachy Head) 1690 godine bilo je 78 francuskih brodova prema 60 neprijateljskih; ali na jugu je zbog toga došlo do neaktivnosti na moru, tako da je situacija na kopnu ostala bez pomoći i bez uticaja vladavine morem, koju je inače Francuska mogla da iskoristi. Mesto toga dalji odredi prelazili su svake godine u Atlantik sve do posle bitke kod La Uga (La Hougue), čiji je gubitak delimično došao zbog toga što je on napadnut pre dolaska jednog odreda iz Tulona. Ova pobeda 1692 godine učvrstila je kontrolu uskih mora u rukama saveznika i uspostavila komunikacije između Engleske i kontinenta. Francuska flota koja je brojala 71 brod vratila se u Sredozemno More 1693 godine, spremna za operacije 1694 kada joj se pridružila dalja formacija od 22 broda. Međutim, izgleda da nisu mogli da se iskoriste svi brodovi.

Posledica ovog zakašnjenja Francuske da stupi u dejstvo na Sredozemnom Moru bila je da se politička situacija tamo i dalje nije rešavala. Ovo je postalo stalan izvor diverzije francuske snage, kada su saveznici, ponovo zadobivši svoje komunikacije sa kontinen-

tom, mogli da učvrste svoje glavne kopnene operacije u Nizozemskoj. Ranijih godina njihova je snaga uglavnom bila zauzeta jačanjem vlasti kralja Viljema na Britanskim ostrvima i uspostavljanjem pomorske dominacije u domaćim vodama. Postalo je očigledno da je Luj XIV precenio izdržljivost Francuske, i pod pritiskom koji je sada nastao on se odlučio za ozbiljne operacije na sredozemnim obalama koje bi Španiju i Savoju naterale na mir, oslobađajući francuske snage u tim oblastima za prebacivanje u Nizozemsku ili Nemačku. Ovo je bio cilj iznenadnog prebacivanja flote u Tulon, pod komandom Turvila (Tourville), najvećeg francuskog admirala toga vremena. Ova flota je poslužila kao pojačanje kopnenoj vojsci koja je na katalonskoj obali pretila Barseloni. U isto vreme, i neprekidno, činili su se napori da se Savoja odvoji od saveza.

Kontra-pokreti saveznika, ustvari Viljema III, izazvani ovim francuskim dejstvom, bili su očigledni a pokazali su se i kao neodoljivi. Glavnina flote pod komandom pobednika kod La Uga pratila je neprijatelja; ona, iako je kasno stigla na poprište, ipak nije zakasnila. Da upotrebimo poznatu izreku: francuska flota stigla je prva, ali ne sa najviše ljudstva; ovo je komentar o relativnoj vrednosti brzine i o borbenoj snazi brodova. Kao slabija, ona je morala hitno da se povuče i da se utvrdi u Tulonu; operacije francuske vojske prestale su sa povlačenjem flote; a pojava savezničkih mornarica, britanske i holandske, dala je potstreka Savoji da se drži, pošto je videla perspektivu boljeg ishoda za sebe u ovakvom odnosu snaga.

Ovde se odmah pojavilo pitanje baze. U tom trenutku, kao i za daljih pedeset godina, smatralo se neostvarljivo da se flota borbenih brodova uputi u Biskajski Zaliv posle oktobra meseca. U početku sledećeg rata, 1702 godine, tadašnji glavnokomandujući pisao je: »Nikakva usluga koju bi mogli da učine naši veliki brodovi ne bi odgovarala opasnosti da se oni vrate kući zimi«. Da bi stigli u domaće luke na vreme, oni su Sredozemno More morali napustiti do kraja avgusta. Ovo bi dozvolilo neprijatelju, koji drži Tulon u svojim rukama, da produži operacije na obali sa dobrim izgledima te godine, tako da isplovi idućeg proleća pre dolaska Engleza. Očigledno je da je *razlog* zašto je jedna flota primorana da napusti pozornicu operacija beznačajan. Bitno je samo napuštanje, premeštanje snage. Nikakvu razliku ne čini da li je jedna flota primorana da se premesti zbog opasnosti na samom moru ili što nema goriva. Za jedan i za drugi slučaj lek je lokalna baza. U primeru koji posmatramo, da su britanska i holandska flota napustile Sredozemno More, Barselona bi mogla da padne, Španija da bude primorana na mir, Savoja bi bila odvojena jednom kombinacijom pretnji i obećanja i cela francuska vojska oslobođena za pojačanje onog sektora koji je za sve zaraćene strane bio glavno ratno poprište — Nizozemsku i Rajnu.

U to vreme, 1694 godine, Velika Britanija nije imala svoje luke na Sredozemnom Moru; Tandžer koji je dobila na dar od Por-

tugalije kao deo miraza prilikom venčanja Čarlsa II, napušten je pred samu smrt tog monarha 1685 godine. Nedostatak stalne luke nužno je značio otsustvo svega onoga što ide uz pomorsku bazu, bezbednosti i sredstava; jer ovi traže prethodnu pripremu, koja se ne može izvršiti dok se taj položaj ne zadobije. Gibraltar, koji je zauzet deset godina kasnije, bio je latentan cilj odluke koju je sada doneo Viljem III, za koju Korbet tačno kaže da je jedna od najsmelijih, kao i jedna od najvažnijih i odlučujućih u istoriji pomorstva. Makoli je primetio, iako ne u vezi sa ovim, da Viljem, u prvom redu, nije bio vojskovođa po svom pogledu na bojno polje, ali da je imao u najsavršenijem vidu oko velikog državnika za sve eventualnosti rata. Imao je instinkt stratega, i osećao je da Savoja i Španija moraju da budu međusobno verne ako se ne želi da Francuska prikupi nadmoćne snage u Nizozemskoj; da je jedini način da se one zadrže stalni uticaj savezničke flote u Sredozemnom Moru, a da bi se ovo ostvarilo, ona mora da ostane tamo ili u blizini; tako, uprkos svim tradicijama i profesionalnim zamerkama pomoraca, a i bez podrške britanskog ministarstva, Viljem, stranac koji nije uživao poverenje, na svoju ličnu odgovornost izdao je naređenje da flota prezimi u Kadizu. Na taj način ona bi mogla da ostane aktivna do poslednjeg trenutka jesenjih operacija, da bude pri ruci preko zime, i da bude spremna za povratak sa prvim dahom proleća.

Primetiće se da ovo lociranje većeg dela savezničkih mornarica u Sredozemnom Moru, koje je srazmerno oduzelo značaj snazi u Kanalu, odgovara tačno izboru koji će jednog dana možda Sjedinjene Države morati da izvrše: naime, da prikupe celokupnu snagu flote u Atlantiku ili Pacifiku, prema prirodi opasnosti, ostavljajući napuštenoj obali odbranbenu ulogu. Razmatrajući danas odluku Viljema III, poučno će biti uočiti tri činioca, koja će kao poglavlja obuhvatiti potrebe pomorske baze, o čemu će biti govora u daljim glavama: 1) položaj ili bolje situacija; 2) snaga i 3) sredstva. Viljemov prvi zahtev bio je jednostavno da flota ostane u dejstvu. Glavnokomandujući je energično protestvovao. Nije bilo luke; osim toga, otsustvo flote bi izložilo Veliku Britaniju invaziji. Ovo poslednje, opet, argumenat je koji se ističe u prilog deobe američke flote između Atlantika i Pacifika. Što se tiče luke, engleska vlada predložila je admiralu Napulj, Mesinu i Port Mahon. Napulj je, odgovorio je on, bez odbrane, tojest nedostaje mu snaga; Mesina je suviše mala; Port Mahon ne može da zadovolji u pogledu snabdevanja. U ovome je ovaj poslednji bio bez dovoljnih sredstava kao što Mesina nije imala dovoljno sidrenog prostora. Odluka za Kadiz, iako je samo delimično odgovarala zahtevima snage i sredstava, davala je potrebno preimućstvo položaja i zadovoljavala admiralov zahtev u pogledu opasnosti za britanska ostrva. Skoro kao i Gibraltar, ona je činila mogućnom kontrolu moreuza; Kadiz je bio centralan u odnosu na odred francuske mornarice u Tulonu i onaj koji je ostajao u Atlantiku, a centralan takođe i u pogledu pokreta ka

Tulonu ili Kanalu. U Kadizu bi ona raspolagala dobrim komunikacijama; materijal se mogao slati iz Engleske radi potrebne dopune sredstava same luke. Ova su inače bila dovoljna; mogućnosti sidrenja bile su velike i sigurne.

Usled inferiornosti francuske mornarice u ovo vreme, položaj kod Kadiza nametnuo je Tulonu pomorsku neaktivnost; a ova je neaktivnost onemogućila francuske kopnene operacije u Kataloniji i obezbedila prilaženje Savoje. Britanska flota je ostala u Sredozemnom Moru u toku 1695 godine i ponovo se vratila u Kadiz da prezimi. Tada je beznadežnost situacije privolela Luja da preduzme protivdemonstraciju. On je prikupio snage u Kaleu, preteći invazijom. Strah od ovoga, koji se ponavljao i docnije 1779, 1781, 1799, 1801 i 1805 godine, izazvao je uzbuđenje zbog koga je morala da se zadrži u Engleskoj eskadra koja je bila namenjena Kadizu, da bi zamenila onesposobljene brodove koji su se vraćali. Domaća flota sačinjena na taj način bila je bazirana u Daunzu (Downs) 1696 godine. Kako je povratak onesposobljenih brodova došao u istom trenutku kad i zadržavanje njihovih pojačanja, eskadra u Kadizu ostala je brojno inferiorna, a Sredozemno More otvoreno. Ratni brodovi tulonske flote izbegli su u Brest, i njihova koncentracija tamo naterala je i britansku i holandsku flotu da preduzmu sličnu lokalnu koncentraciju. Ovo je bila greška, jer, s obzirom na celokupnu nadmoćnost saveznika, oni su mogli uspešno da dejstvuju na oba sektora. Ovako, pošto su brodovi koji su ostali u Tulonu izbačeni iz stroja, Barselona je pala i Savoja je sklopila mir. Narodna uznemirenost vrši ogroman onespokojavajući uticaj na racionalne vojničke mere. Panika ima dosta zajedničkog sa gubitkom razuma.

Međutim, dve godine koje su se dobile time što je britanska flota ostala na položaju u Kadizu — to je dokrajčilo iscrpljenje Francuske. Možda ćete se setiti da je američka eskadra na jezeru Samplejn (Champlain), 1776 godine, koja je gospodarila vodom samim svojim prisustvom, tako odložila britansko napredovanje da je Tajkonderoga (Ticonderoga) te zime ostala u američkim rukama. Idućeg proleća Britanci su bili prikupili daleko nadmoćniju pomorsku snagu, američka eskadra je uništena i Tajkonderoga je pala; ali onaj dobitak u vremenu dozvolio je da se američke snage učvrste u Saratogi, zbog čega je Bergojnova (Burgoyne) kampanja 1777 godine pretrpela neuspeh tako da je njegova vojska bila primorana da se preda. Odlaganje je velika dobit za odbranu. Na ovaj način, kao što je Mantua 1796 godine odbranila Austriju od jednog Napoleonovog nadiranja, britanska flota u Kadizu odbranila je Kataloniju, Savoju i uopšte Italiju. Ona je na taj način postigla dobitak u vremenu, koji je u krajnjoj liniji iscrpeo Luja XIV i konačno zaustavio dotada pobedonosno napredovanje Francuske. Ova tri primera su odlične ilustracije strategiskog značaja vojnog položaja. Sličnosti sa ovima mogu se naći i u dobitku vremena kojim se koristio probuđeni otpor francuskog garnizona u Đenovi i tako do-

prineo punom razvoju Bonapartinih planova u operaciji kod Marenga 1800 godine; u ulozi Ledismita (Ladysmith) pri napredovanju Bura 1899 godine; najzad u otporu Port-Artura 1904 godine.

Mir između Francuske i koalicije, koja je ustala protiv nje, sklopljen je 1697 godine. U moju sadašnju temu ne spada da opširno izlažem događaje sledećeg rata koji je počeo 1702 godine. Politička kombinacija bila je slična kao i ranije, samo što su Španija i Francuska bile postale saveznici u zajedničkom cilju dovođenja burbonskog kneza na španski presto koji je ostao upražnjen posle smrti poslednjeg austriskog kralja. Ovo samo po sebi nije činilo veliku razliku, osim na samom poluostrvu; tamo je nacionalno osećanje, kao i u Napoleonovo vreme, bilo uz suverena koga je nacija bila izabrala. U Nemačkoj, Bavarska je sada stala uz Francusku. Savoja je u početku održavala neutralnost koja je u odnosu na Francusku bila više nego blagonaklona, ali koja je uskoro (oktobra 1703) pretvorena u otvoreno neprijateljstvo zbog ultimativnih francuskih zahteva. Trajni značaj ovog Rata za špansko nasleđe jeste u tome što je on sredio prilike u Evropi od kojih su zavisili ishodi velikih kolonijalnih ratova daljih 100 godina. Utrehtski mir, koji je okončao rat 1713 godine, uspostavio je one karakteristične teritorijalne odnose u Evropi za to stoleće, a u isto vreme i evropske baze na kojima su počivale operacije koje su na kraju izbacile Francusku iz Amerike i Istočne Indije i postavile Veliku Britaniju na njeno mesto. Ova međunarodna rešenja, prema tome, odgovaraju onoj unutrašnjoj konsolidaciji koja prethodi nacionalnoj ekspanziji.

Ocenivši pravilno uticaj koji je pritisak na južnu Francusku izvršio na operacije na njenoj istočnoj i severoistočnoj granici, Viljem III je odlučio da počne novi rat zauzećem Kadiza, koji sad više nije bio savezнички, kako bi mogao da posluži kao baza za sredozemnu flotu. Ovaj pokušaj 1702 godine propao je. Ali je 1704 godine zauzeće Gibraltara poslužilo u istu svrhu i imalo je kao dalju posledicu to da je Gibraltar trajno ostao u rukama Velike Britanije, što bi teško moglo da se desi sa Kadizom.

U međuvremenu je Viljem umro, a na njegovo mesto, kao vrhovni rukovodilac opšteg rata na kopnu i na moru, došao je Malboro (Marlborough) koji se strogo držao Viljemovih pogleda na Sredozemlje. Ukratko, iako je budućnost španskih dominiona bio glavni cilj sukoba, Malboro je, da bi sprečio Francuze da postave francuskog princa na španski presto i da bi pružio podršku austriskom pretendentu, odlučio da rat na španskom poluostrvu ostane sporedan — više-manje diverzija — dok bi savezнička mornarica, pritiskom na obalu od Barselone do Đenove, pomogla Savoji time što bi Francuzima zatvorila put dolinom Poa koji je služio kao alternativa dunavskoj dolini za prodor u Austriju. To zatvaranje puta Francuzima značilo je takođe i da se on drži otvoren za austrisku vojsku koja bi pošla na Tulon. Onesposobljavanje ovog mesta bio je stvarni i odlučujući cilj na Sredozemlju. Time bi saveznici dobili

jaku luku i stalan strategiski položaj za tadašnji rat, neposredno na popriŝtu pomorskih operacija, što bi usto lokalno paralizovalo i francusku mornaricu. Položaj bi ostao kao mostobran za iskrcavanja u južnoj Francuskoj, a zbog straha od ovih iskrcavanja veliki broj francuskih trupa ne bi bio poslat kao pojačanje otporu savezničkim armijama u Nizozemskoj, ni na nemačku granicu.

Ovo je bio najširi unutrašnji cilj pomorske kampanje 1704 godine, u kojoj je pao Gibraltar. On je pao iz razloga koji su suviše složeni da bi ih ovde ispitivali; ali uticaj prisustva flote na Savoju, pritisak na ovaj francuski bok, doprineo je povoljnim promenama na glavnom ratištu u Nemačkoj i na gornjoj Rajni (v. sk. 7). Da bi Savoja ostala u svom stavu neprijateljstva prema Francuskoj, bila je potrebna podrška savezničke flote kao i koalicionih trupa. Ovo je dozvolilo princu Evgeniju, koji je u svoje vreme komandovao operacijama u Italiji, da se 1704 godine, kada se Savoja odvojila od Francuske, sastane u dunavskoj dolini sa Malboroom koji je u tom cilju bio došao sa svojom vojskom iz Nizozemske na jug; iz toga je proizašla čuvena bitka kod Blenhajma, koja je Francuzima nanela strašan poraz. Ova pobeda je u isto vreme oslabila i pritisak na Savoju, a ovo je bio jedan od glavnih Malboroovih ciljeva kada je preduzeo svoj veliki bočni pokret; ovo je zanimljiv primer preplitanja događaja u ratu.

Malboro i Evgenije ostali su pri svojoj nameri da onemoguće Tulon, što se završilo neposrednim napadom 1707 godine. I ovaj napad je propao; međutim, značaj ovog zajedničkog pokreta flota i kopnenih vojski koalicije, ovaj bočni napad, bio je u tome što je prouzrokovao tako veliku koncentraciju francuskih trupa na tom sektoru da je Francuska na ostalim sektorima bila primorana na pasivnost. Posle ove godine Francuzi su napustili Italiju. Malboro je 1708 godine posle neuspeha kod Tulona, izrazio žaljenje što je britansko ministarstvo smatralo da je teško držati flotu u Sredozemnom Moru preko zime. »Dokle god ona ne bude tamo, ja sam duboko uveren da nećete uspeti u Španiji«. Potreba za još jednom bazom osim Gibraltara dovela je iste godine do zauzeća Menorke. Ona je, zajedno sa Gibraltarom, data Engleskoj mirovnim ugovorom. Tako je Menorka ispala korisniji uspeh nego Tulon, isto onako kao što je Gibraltar više vredeo nego Kadiz, a to zato što je bilo mogućno da se postigne trajno ustupanje, odnosno zauzeće, što bi bilo veoma teško kad se radi o dvema kontinentalnim lukama.

Na taj način, zadobijanjem stalnih pomorskih baza za Englesku je Utrehtski mir značio mogućnost održavanja stalnog strategiskog položaja flote na Sredozemnom Moru uz mogućnost dejstvovanja duž cele obalske linije, sa onom nepredviđenom i nepredvidljivom brzinom koju dozvoljava pokretljivost pomorskih snaga. Zbog karakterističnog teritorijalnog lika Francuske i Španije, koji im nameće potrebe u trgovačkom i vojnom smislu kako na Atlantiku tako i na Sredozemnom Moru, jedna nadmoćna mornarica, kao što

je bila engleska, operišući na Sredozemnom Moru i prema ulazu u njega, vrši isto onakvo dejstvo kao što je vršio nadvojvoda na Dunavu. Samo more postaje veza, most, drum, centralan položaj za mornaricu koja je u stanju da ga sa dovoljnom snagom zaposedne. Ono daje unutrašnje pravce dejstva, centralan položaj i vojnički obezbeđene komunikacije; ali njegovo držanje traži uspostavljanje baza, utvrđenja, onakvih kao ona o kojima smo govorili. Slično ovome, sva ova preimućstva proistekla su i iz ovladavanja američkim jezerima, 1812 do 1814 godine, koja su sama po sebi Sredozemna Mora. »Ako se ova jezera ne drže mornaricom«, pisao je vojvoda od Velingtona, »uspešne kopnene operacije nemoguće su na toj granici«.

Glava VI

OSNOVI I NAČELA

U prvoj koncepciji trebalo je da ova predavanja u glavnim crtama obuhvate elemente pomorske strategije kao uvod jednoj diskusiji o strategiskim osobinama Karipskog i Meksikanskog Mora. Deo ovog prethodnog gradiva, bile su primedbe o strategiskom značaju Dunava, zasnovane na radovima nadvojvode Karla; ovome sam kao dopunu sada dodao i izlaganje o sličnoj ulozi koju je odigrala u ratovima XVI i XVII veka linija položaja od Đenove, preko Milana, do doline Rajne, kao i Sredozemno More, posmatrano kao vojni položaj. Ovi primeri pokazuju, i to na više načina, vrednost centralnog položaja i unutrašnjih pravaca dejstva; Kromvelovi pomorski ratovi, koje smo takođe razmatrali, daju dragocenu pouku o istim strategiskim predmetima i o potrebi koncentracije, tog važnog faktora u strategiji.

Kada smo počeli ova predavanja 1887 godine, interes Sjedinjenih Država u Karipskom i Meksikanskom Moru bio je isti onakav kao i meksikanski u doba Džefersona, tojest u početku XIX veka. Kako su godine prolazile, kako su Sjedinjene Države zauzele Lujzijanu i Floridu, kako je špansko kolonijalno carstvo u Americi uništeno i na njegovo mesto došle nezavisne države, sa proglašenjem Monroove doktrine, taj je interes rastao u stepenu ali se malo menjao u svom cilju. Potpuno sprečavanje dalje evropske kolonizacije i uopšte vlasti, a što je moguće više i evropskog mešanja, bilo je srž američke politike. Proširenje nacionalnih poseda imalo je kao glavni razlog isključenje evropskih uticaja oduzimanjem zemljišta; Lujzijana i Florida su uzastopni primeri te brige. Ova tradicija primenjena je i na Kubu; za Sjedinjene Države bi bilo nedopustivo da to ostrvo pređe u ruke neke jake pomorske države. Čak je Džeferson smatrao poželjnim da ga obuhvati u naše planove nacionalnog širenja, iako je bio protivan svakom osvajanju koje bi tražilo pomorsko obezbeđenje. Dalje od Kube, rekao je konačno, mi ne treba da uzimamo u obzir nikakvo napredovanje.

Silom prilika, međutim, aktivni interesi Sjedinjenih Država prevazišli su Kubu i uperili se na Panamski Zemljouz. Ovo je došlo neposredno posle napretka obale Tihog Okeana, koji je ubrzan osvajanjem Kalifornije koju je držao Meksiko i pronalaskom tamošnjeg zlata. Značaj Panamskog Zemljouza za jednu naciju sa posedima na

oba okeana bio je, naravno, očigledan od samog početka. On je bio očigledan Španiji, kada su to zahtevali interesi njenog kolonijalnog carstva, i uticao je na njenu politiku i politiku njenih neprijatelja; a Sjedinjenim Državama je taj značaj postao jasan kada su i one imale političke i trgovačke interese na dve obale, a priznavanje tog značaja raslo je srazmerno sa razvojem tih interesa. Od tog vremena je američka diplomatija, čije je najznačajnije obeležje još i 1887 godine bio ugovor Klejton-Bulver (Clayton-Bulwer), sklopljen 1851 godine, bila sve više zainteresovana ne samo pitanjem tranzita već i pitanjem onih položaja od kojih bi mogao da zavisi taj tranzit, i to zbog njihovog uticaja na komunikacije, a naročito na najvitalniju kariku tih komunikacija — Panamski Zemljouz.

Primetiće se da Zemljouz na svoj posebni način ponovo daje opštu sliku odnosa reke Dunava i vlasti nad njegovom dolinom; a isto tako i odnosa Valtelinskih prelaza i španskih komunikacija kroz Italiju i Nemačku do Nizozemske, o čemu smo govorili u uvodnim predavanjima. U slučaju Karipskog Mora ponovljen je središni položaj Sredozemnog Mora. Ovo je istina čak i ako se radi samo o kopnenom tranzitu kao što je bio slučaj 1887 godine kada nije bilo neposrednog izgleda za izgradnju kanala; a istina je i danas iako je dovršenje kanala sada verovatno blisko. Kada se kanal dovrši, vodena komunikacija biće povezana i paralela sa ostalim primerima biće tačna; tada će kontrola biti nužna za pomorsku aktivnost na obe nacionalne obale. Tada će Panamski Zemljouz da bude ono što je bio Dunav — prepreka između zemalja sa svake strane; kanal će biti most, i onaj koji ga bude držao, imaće obezbeđen prelaz. Izgubiti vlast nad njim značilo bi otežati mogućnost koncentracije u bilo kom pravcu, mogućnost koju je Dunav davao jednom generalu u Nemačkoj, a Valtelinska teritorija Špancima XVI i XVII veka. Ove okolnosti daju Zemljouzu međunarodnu važnost, osim nacionalne važnosti za Sjedinjene Države; ali interes Sjedinjenih Država je poseban i tako veliki da bi s razlogom mogao da očekuje priznanje drugih zemalja.

Otkad su ova predavanja pisana, pre jedno dvadeset godina, i otkad su delimično popravljena 1897 godine, deset godina kasnije, došlo je do ključne promene u celokupnim američkim spoljnim odnosima. Sve do rata sa Španijom 1898 godine ugovor Klejton-Bulver još je bio na snazi; on nije ukinut sve do ugovora Hej-Ponsfot (Hay-Pauncefote) 1901 godine. Ovaj poslednji imao je kao posledicu da dâ Sjedinjenim Državama odrešene ruke na Zemljouzu, što se tiče Evrope; u ovom pitanju nije bilo diplomatskih obaveza prema ijednoj zemlji, osim prema Velikoj Britaniji. Zaključenje ovog ugovora, međutim, značajno je, pre svega, zato što pretstavlja završetak jednog procesa koji je trajao već više od pola veka; ovaj je proces pri kraju obeležen priličnom gorčinom zbog snažnog osećanja koje se bilo razvilo u Sjedinjenim Državama u pogledu njihovog bitnog interesa za Zemljouz.

Jednom čudnom ironijom, Španski rat koji je doveo do pobede Monroove doktrine — istim je potezom uveo Sjedinjene Države u krug interesa evropske porodice naroda do stepena koji naši preci nikad nisu predviđali. Ja ovim ne mislim da kažem da se mi zasada osećamo pogođeni čisto evropskim svađama; ali mislim da su posle Španskog rata naši spoljni odnosi toliko izmenjeni i prošireni da bi relativna snaga evropskih država, to što oni tamo zovu ravnotežom sila, mogla u svako doba, pa i neočekivano, da nas blisko dotakne. Zato smo primorani da pažljivo posmatramo svako poremećenje te ravnoteže čije su oscilacije stalne kao oscilacije klatna iako nisu tako ravnomerne.

Zato sam sklon da odlučno izmenim kao neodrživo, ako je to ikad i bilo, mišljenje izraženo 1897 godine, da evropsku politiku skoro uopšte ne treba smatrati kao deo programa Ratnog koledža. Istina je da je najpre ovo tvrđenje bilo pažljivo ograničeno primedbom da su evropske nacije tada bile, i to već neko vreme, zauzete težnjom za kolonijalnim proširenjem, koja je pokazivala duh koji bi mogao da ih dovede u sukob sa američkim shvatanjem izraženim u Monroovoj doktrini; prema tome, rečeno je tada, pošto sva takva delatnost zavisi od pomorske sile, bilo je potrebno za studente pomorske strategije da je zabeleže. Ali sada se stanje u mnogome zaoštrilo; to dolazi delimično otuda što su Sjedinjene Države toliko proširile svoju spoljnu delatnost, a najviše otuda što su se unutrašnji odnosi same Evrope, i njeni odnosi sa Azijom, tako revolucionarno izmenili, da to praktično utiče na mogućnost, a naročito na relativnu mogućnost, na moru nekolicine evropskih država da se umešaju, ako to žele, bilo odupiranjem nekoj političkoj liniji u Americi ili Aziji, bilo njenom podrškom.

Spoljna delatnost Evrope, posmatrana pre dvanaest i više godina, sada je u izvesnoj meri ponovo potisnuta suparništvom u samoj Evropi. Ta suparništva, međutim, posledica su ranije spoljne delatnosti i u krajnjoj analizi zavise od nemačkog trgovačkog razvoja. Ovo je dalo nemačkom carstvu potstreka za jedan džinovski pomorski program koji se tiče cele Evrope i koji bi mogao da se tiče Sjedinjenih Država. Godine 1897 ja sam sumirao dva izrazito evropska uslova kao tadašnju ravnotežu između Francuske i Nemačke, svaka sa svojim saveznicima, i kao povlačenje Velike Britanije iz aktivnog učešća u kontinentalnim stvarima. U to doba je Trojni savez — Austrija, Nemačka i Italija — stajao nasuprot Dvojnog saveza — Francuske i Rusije; Velika Britanija je stajala po strani i jednog i drugog, ali sa elementima antagonizma prema Rusiji i Francuskoj, a ne prema nemačkim monarhijama, ni prema Italiji. Ovi antagonizmi su isključivo nastali iz uslova van Evrope, — u Indiji protiv Rusije, a u Africi protiv Francuske. Kasnije je Francuska, pošto je Rusija bila paralizovana porazom u Japanu i svojim unutrašnjim trzavicama, za neko vreme ostala usamljena; za to vreme je Nemačka, ovako obezbeđena od napada sa kopna, lakše

mogla da posveti više novčanih sredstava floti kao zaštitniku njene sve razvijenije trgovine. Iz toga je proizašao projekt o ogromnoj nemačkoj mornarici, a i nemački spor s Francuskom u pitanju Maroka; incidenti koji su u Velikoj Britaniji probudili svest o opasnosti na moru i primorali je na sporazume — svejedno koliko oni značili — sa Francuskom i Rusijom, koji su sada poznati pod imenom trojne *antante*. Ukratko, Velika Britanija je napustila izolaciju od pre dvadeset godina, prišla je Dvojnom savezu i on je time postao Trojna *antanta*.

Za Sjedinjene Države ovo znači da Velika Britanija, — nekada naš glavni protivnik u pitanjima o kojima govori Monroova doktrina, ali koja je kasnije, logikom događaja, morala da odustane od tog stava, tako da nas je skoro podupirala protiv Evrope 1898 godine i posle toga podržala Panamski sporazum poznat kao ugovor Hej-Ponsfot, — ne može danas da znači ono što je značila u pomorskom pogledu za ceo svet. To za Sjedinjene Države i Japan znači da Velika Britanija ima suviše mnogo svojih problema da bi se pridružila jednom ili drugom, čak i da hoće, sem ukoliko je vezuje ugovor sa uzajamnim obavezama. Između nje i Japana postoje takve obaveze. U odnosu na Sjedinjene Države one ne postoje; a pitanje da li su dve zemlje raspoložene da pomognu jedna drugu, i ako jesu do koje mere, ili kakav bi bio stav Velike Britanije u slučaju sukoba između Japana i Sjedinjenih Država — spadaju u pitanja koja se neposredno dotiču pomorske strategije[1]).

U ovom trenutku Velika Britanija zaista drži Nemačku u takvom položaju da ni Nemačko carstvo ne može ništa drugo nego da pazi na svoje evropske interese; međutim, kada bi Veliku Britaniju snašla propast na moru, kada bi Nemačka ostala gospodar situacije na moru, svet bi ponovo video nadmoćnu flotu koja uživa podršku nadmoćne kopnene vojske, ali u rukama ne države zasićene kolonijalnim posedima, kao što je Velika Britanija, već države koja je kasno prodrla u svetske odnose i koja takvih poseda od stvarne vrednosti takoreći nema. Usko je ono gledište koje ne vidi da će mornarica koju Nemačka sada gradi biti korisna za druge svrhe osim onih neposrednih. Postojanje takve flote je stalan činilac u savremenoj politici; uloga koju će ona odigrati zavisi od okolnosti koje se ne mogu predvideti. Iako se kolonijalnim težnjama Nemačke zasada ne dozvoljava da dođu do izražaja, ne može biti da ne postoji želja kod nje za proširenjem svoje teritorije, stranim osvajanjem, za uspostavljanjem spoljnih baza za zaštitu trgovinskih ili političkih interesa, za izgradnjom takvih sličnih zajednica, kao što su one koje

[1]) Otkada je ovo pisano potpisan je, 13 jula 1911, nov ugovor o savezu između Velike Britanije i Japana sa trajanjem od deset godina. Po njegovim odredbama i jedna i druga sila biće razrešene svojih vojnih obaveza prema drugoj protiv kakve treće sile sa kojom može imati ugovor o opštoj arbitraži (of general arbitration) onakav kakav je predviđen između Velike Britanije i Sjedinjenih Država.

sad sačinjavaju Britansko carstvo, utočišta za emigrante, tržišta za industriju, izvora sirovina koje su potrebne tim industrijama.

Sve te uslove i težnje, strategija, pravilno shvaćena, mora da obuhvati. Tačke Monroove doktrine jedna za drugom ističu stav Sjedinjenih Država da nijedan delić američkog tla ne sme da pređe u ruke kakve neameričke države, osim dosadašnjih posednika. Po toj doktrini nijedan uspešan rat između stranih država, nijedna kupovina, nijedna zamena, nijedno udruženje, kao što bi moglo, naprimer, nastati između Holandije i Nemačke, ne mogu da budu opravdanje za takvo prelaženje. Ovo je vrlo širok poduhvat; jedina njegova garantija može da bude odgovarajuća flota, kako god se pojam »odgovarajuća« shvatio. Adekvatnost često ne zavisi samo od postojeće ravnoteže sila, kakva, naprimer, danas postoji između britanske i nemačke mornarice, koja u ovom trenutku obezbeđuje poštovanje doktrine. Takođe se mora uzeti u obzir svaka politika koja preti da poremeti takvu ravnotežu, kao što je zvanična izjava Nemačke o svom cilju da stvori »flotu takve snage da će, čak i za najmoćniju pomorsku silu, rat sa Nemačkom značiti takav rizik da bi ona u njemu mogla da izgubi svoju nadmoćnost«. Ovo u najmanju ruku znači da se Velika Britanija neće usuditi kao 1898 godine da pruži podršku Sjedinjenim Državama protiv evropskog mešanja, niti da pruži podršku Francuskoj u Maroku, niti da sprovodi protiv Nemačke savez sa Japanom. Od velikog je značaja za pomorsku strategiju da je Velika Britanija, koja je dugo vremena bila u sporu sa Sjedinjenim Državama, i to u onim pitanjima koja su obuhvaćena Monroovom doktrinom, najzad došla do bitnog razumevanja američkog gledišta, bez obzira što se ne upušta u zvanične izjave u tom smislu[1]). Ovakvi odnosi između država na prvom su mestu briga državnika, stvar međunarodne politike; ali istovremeno oni pretstavljaju podatke kojima strateg, i pomorski i kopneni, mora da se bavi, zato što spadaju u one elemente koji određuju sastav i veličinu nacionalne flote.

Ovde sa odobravanjem citiram izjavu francuskog kapetana Darjea (Darrieus).

»Među složenim problemima koji iskrsavaju u vezi sa strategijom, nema važnijeg nego što je izgradnja flote; a svaki projekt koji ne uzima u obzir inostrane odnose jedne velike nacije, ni granice njenih sredstava, počiva na slaboj i nestabilnoj bazi«.

Ponoviću i citat fon der Golca (von der Goltz): »Mi moramo imati *nacionalnu* strategiju, *nacionalnu* taktiku«. Ne mogu dovoljno odlučno da se odreknem svake svoje uzgredne reči u kojoj bi se izražavao onaj ton koji je u svoje vreme bio toliko tradicionalan u mornarici da bi se mogao nazvati i profesionalnim, — da »politička pitanja su stvar pre državnika, nego vojnika«. Ja takve reči

[1]) Otkad su ove reči pisane jedan član britanske vlade, ser Edvard Grej, državni sekretar za spoljne poslove, dao je takvu izjavu 23 maja 1911 (*The Mail*, 24 maja, 1911).

nalazim u svojim starim predavanjima, ali sam se vrlo brzo popravio, i to po ugledu na svog najboljeg vojničkog prijatelja Žominija (Jomini); ja verujem da nijedna moja štampana knjiga ne izražava shvatanje da spoljna politika ne spada u profesionalne brige vojnika.

U saglasnosti sa ovim izmenjenim mišljenjem ja sam 1895, i ponovo 1897 godine, sumirao evropsku situaciju onako kao što sam je ja shvatao, ističući da je u to doba glavna njena odlika bila stvaranje ravnoteže na kontinentu, ono što se naziva ravnotežom sila, i u vezi sa primirjem koje iz nje proističe, ogroman kolonizatorski pokret u kome su u suštini zainteresovane sve velike sile. Istakao sam da ovo zaslužuje pažnju pomorskih stratega zato što ima delova američkih kontinenata koji bi iz raznih uzroka mogli da privuku na sebe ovaj pokret bez obzira na Monroovu doktrinu.

Otada su se uslovi mnogo promenili, a za tu promenu je karakterističan nemački razvoj u industriskom, trgovačkom i pomorskom pogledu — i to u sva tri; ona u isto vreme održava i svoju odličnu kopnenu vojsku, mada je i na to njeno preimućstvo uticalo poboljšanje francuske vojske isto onako kao što je razvitak nemačke mornarice uticao na britansku pomorsku nadmoćnost. U isto vreme sa ovim nemačkim napretkom pada i opadanje Rusije zbog poznatih uzroka; Francuska stagnira u porastu stanovništva, dok se Nemačka povećala za 50%. Takođe su se u ovom periodu znatno približile Nemačka i Austrija iz mnogo dubljih razloga nego što se može osetiti iz samog ugovora koji ih spaja. Rezultat svega toga jeste da danas centralna Evropa, tj. Austrija i Nemačka, u suštini čine jedno jedinstveno telo, koje se proteže od jedne vode do druge, od Severnog Mora do Jadranskog, i raspolaže vojnom silom protiv koje na kopnu nijedna evropska kombinacija ne može da opstane. Ravnoteža sila više ne postoji, — ako je pravilna moja ocena uslova i rasporeda ostalih država u odnosu na centralnu masu.

Ova situacija, zajedno sa britanskim trgovačkim suparništvom u odnosu na nove nemačke industrije i na nemački pomorski program, primorala je Veliku Britaniju da napusti onu izolaciju koju joj je dozvoljavala ravnoteža sila. Njene *antante* su pokušaj da se ispravi poremećaj ravnoteže; međutim, iako im je to tendencija, one nisu u stanju da potpuno postignu željeni rezultat. Ravnoteža ostaje nejednaka; prema tome, evropska pažnja usretsređena je na evropske uslove mesto na kolonizatorske pokrete od pre dvadeset godina. Nemačka se čak zvanično ogradila od takvih kolonizatorskih težnji izjavom svog ambasadora u Sjedinjenim Državama, koju je potvrdio njen ministar spoljnih poslova, iako su one pre jedno dvanaest godina bile očigledne. U vezi sa ovim kolonizatorskim pokretima moglo bi zaista da se kaže da se oni nalaze u trenutku zatišja, ravnoteže, dok je Evropa iznutra duboko uznemirena, kako su to pokazali razni događaji.

Za nas je ovde važna sve veća snaga Nemačkog carstva u kome je efikasnost države kao organske celine toliko superiorna nad Velikom Britanijom, a koja može da se pokaže superiornom i nad Sjedinjenim Državama. Dve zemlje engleskog jezika, svaka naosob, raspolažu znatno većim bogatstvom nego Nemačka, a daleko većim uzete zajedno. Ali ni kod jedne ni kod druge ne može se sposobnost vlasti da rukuju tim sredstvima porediti sa nemačkom; isto tako, ne vidi se mogućnost, niti za to postoji kakva priznata pobuda, njihove saradnje, onakve kakva je nemačka i austriska saradnja u Evropi. Posledica toga jeste da bi Nemačka mogla da se obračuna sa svakom od njih ponaosob mnogo uspešnije nego što one danas žele da to vide; Evropa nema snage da utiče na taj ishod dokle god Austrija bude stajala uz Nemačku, što joj nameće njen pravilno shvaćen interes.

U sklopu ovih rasuđivanja vidi se i snaga nemačke mornarice kao stvar od osnovnog značaja za Sjedinjene Države. U Evropi ne postoji snaga koja bi mogla da se odupre razvoju Nemačke, osim britanske mornarice. Ako se društveni i politički uslovi u Velikoj Britaniji budu razvijali onako kao što sada izgleda, britanska mornarica će verovatno da opadne u relativnoj snazi tako da se neće usuditi da se suprotstavi Nemačkoj u širem političkom obimu, već jedino u najužem smislu neposrednih britanskih interesa. Čak i ova okolnost može da nestane, jer izgleda kao da nacionalni život Velike Britanije vene u istom trenutku kada nemački cveta. Stvar je u tome što Nemačka, zahvaljujući tradicijama koje postoje već dva veka, sada nasleđuje sistem državne vlasti, ne samo visoko razvijen nego i sa narodom koji je navikao na njega — važan elemenat snage; a sve ovo dolazi u vreme kada je potčinjenost pojedinca zajednici, tj. državi, sve više odlika vremena. Nemačka ima u ovome veliko preimućstvo. Isto tako i Japan.

Kada se setimo da se Sjedinjenim Državama, kao i Britaniji i Japanu, može prići jedino s mora, mi ne možemo da ne vidimo da naša snaga za obezbeđenje svoje granice i podržavanje svoje spoljne politike, čija su danas dva glavna elementa Monroova doktrina i politika »otvorenih vrata«, počiva u prvom redu na moru. O Monroovoj doktrini je pretsednik Taft u svojoj prvoj poruci Kongresu rekao da se značajno približila opštem prihvatanju, i da će održavanje njenih stavova u budućnosti zahtevati manje brige nego u prošlosti. Ako prihvatimo ovo, a pređemo preko činjenice da to što Evropa poštuje Monroovu doktrinu dolazi, bar delimično, od evropskih suparništava koja utiču na njenu mogućnost mešanja — okolnost koja može da se izmeni isto onako naglo kao i snaga Rusije za deset godina — ipak ostaje jasno da politika »otvorenih vrata« traži pomorsku snagu isto onako stvarno, a skoro i isto tako neposredno, kao Monroova doktrina. Poprište spore politike »otvorenih vrata« je Tihi Okean; kapiju u Tihi Okean za Sjedinjene Države pretstavlja Panamski Zemljouz. Komunikacije sa Zemljouzom

idu preko Meksikanskog i Karipskog Mora. Prema tome, značaj te pomorske oblasti veći je sada nego što je bio kada sam ja prvi put preuzeo da ga strategiski obradim pre više od dvadeset godina. Značaj Zemljouza u odnosu na Monroovu doktrinu i na opšte trgovačke interese ostaje, mada izmenjen.

Kada sam prvi put pokušao da izradim ovu studiju o Karipskom Moru i da formulišem neke principe pomorske strategije teško se moglo govoriti o nekoj određenoj svesti javnosti, o evropskoj i američkoj zainteresovanosti za pomorske snage i metodima njihove primene, što obuhvata studiranje strategije. Najizrazitiji znak ovog neshvatanja mora može se naći kod Bizmarka koji je u konstruktivnom smislu bio najveći evropski državnik svoga vremena. Posle rata sa Francuskom i zadobijanja Alzasa i Lorena on je govorio o Nemačkoj kao o državi zasićenoj teritorijalnom ekspanzijom. Po spoljnoj politici ona je dostigla granice njegovih ambicija; on se otada duhom posvetio njenom unutrašnjem razvitku, sređivanju, unutrašnjih političkih prilika i osiguranju jedinstva Nemačke i snage, što joj je bio izvojevao. Njegove koncepcije spoljnih odnosa nisu se protezale van Evrope. On je tada bio suviše star da bi promenio te koncepcije, iako nije zaostajao za narodom u sve većim industriskim i trgovačkim zahtevima.

Suprotnost između ravnodušnosti prema moru, koja se vidi kod njega, i sadašnjeg odnosa veoma je upadljiva, i Nemačko carstvo, koje duguje njemu više nego ijednom drugom državniku za svoju sadašnju veličinu, najočiglednije pokazuje ovu promenu. Nove velike svetske mornarice, posle 1887 godine, jesu: nemačka, japanska i američka. Svaka evropska država sada je budna prema činjenici da su neposredni budući svetski interesi, pa prema tome i sopstveni nacionalni interesi, na drugim kontinentima. Evropa u svojim srazmerno sređenim prilikama pruža ustvari bazu za preduzimanje operacija i za odlučne događaje koji će se odigrati u zemljama gde će politička i ekonomska zaostalost morati da ustupi mesto skoro revolucionarnom napretku. Ovaj napredak teško će moći da se ostvari bez poremećaja sadašnjeg stanja i to silom. Takva sila kod ma koje evropske države — sa jedinim izuzetkom Rusije i možda u manjoj meri Austrije, moći će da se ispolji samo mornaricom.

Uporedo sa ovim sve većim smislom za svetsku situaciju i za zavisnost budućnosti od mora, prirodno, razvila se i literatura koja se bavi tim odnosima. Ovo je nova crta u pomorskim stvarima. Ovo ne znači da veliki deo, ako ne i sav materijal koji obrađuje nova literatura, nije i ranije bio poznat i priznat. Time hoće da se kaže samo to da je pokušaj sistematizacije nov; da su to nastojanja da se srede podaci, da se istakne njihov značaj, da se iz njih izvuku pouke i da se izraze u principima i definicijama koje olakšavaju razumevanja strategiskih pitanja. Zdrav razum svih ljudi odavno je ukazao na neka priznata načela ratovanja, dok ih je intuicija

viših genija dalje razvijala i otkrivala druge; ipak, tek su srazmerno u novije vreme ova načela tako svarena i sređena, tako prikazana i utvrđena da pretstavljaju »kodeks« koji svi priznaju u teoriji ma koliko ga slabo primenjivali u praksi. U korespondenciji pomoraca naših dana i u prošlosti, u postupcima i proračunima državnika, u pomorskoj istoriji uopšte, naći ćemo obimne primere razumevanja vrednosti određenih činilaca samih po sebi i njihovog uticaja na bliže i dalje interese.

Pomorske kampanje takođe do izvesne mere ilustruju razna načela ratovanja, koja su, iako je značajno da su ona najzanimljivija i najjasnije obeležena vojnom intuicijom, u njihovim osnovnim crtama stvorili ljudi koji nisu toliko bili pomorci koliko vojnici. Zavisnost Kromvelove mornarice od kopnene vojske u ovom smislu dobro je poznata. Čak i reorganizacija flote poverena je trojici pukovnika, koji su postali i koje su nazvali »generalima na moru«. Za njih može da se kaže da su obnovili mornaricu i strategiju Drejka, Hokinza i Ralija (Drake, Hawkins and Raleigh). Osnovna namera bila je da se flota rekonstruiše na linijama kopnene vojske Republike, tada najbolje u Evropi. I svim vojnim potezima rukovodili su vojnici, od kojih je Robert Blejk (Blake) najistaknutija ličnost. Posle njegove smrti ovu je tradiciju otelotvorio Mank (Monk), sposoban vojnik i strateg.

Ove su prilike, iako izmenjene, trajale do vremena Viljema III. Pod njegovom vladavinom mornarica se potpuno, kao profesija, odvojila od kopnene vojske. Uprkos tome su ne samo Viljem, kralj, već i njegov naslednik u vojničkim stvarima i glavni komandant kopnenih snaga Malboro, general, bili ti koji su određivali strategiska kretanja flote; oni su priznavali vojsku i flotu kao nerazdvojne činioce koji sarađuju u velikim ratnim kombinacijama kojima su ova dva istaknuta vojnika jedan za drugim rukovodili. Trafalgarsku kampanju sa francuske strane vodio je od početka do kraja Napoleon; a Korbet nam kaže da je nju u glavnim crtama razradio još četrdeset godina ranije jedan francuski državnik. Za vreme prvog Pita (Pitt) te je kombinacije stvarao on sam; koliko god se on služio stručnim savetnicima, krajnju strategisku odluku donosio je sam. Međutim, u Ratu za američku nezavisnost, kao i u Napoleonovim ratovima, ljudi kao Rodni, Sent Vinsent i Nelson (Rodney, St. Vincent and Nelson) ostali su stratezi u najboljem smislu. Rukovođenje britanskim operacijama pre Trafalgara bilo je na velikoj visini u strategiskom pogledu i temeljito pripremljeno.

U gore pomenutim analima ratova, u korespondenciji u vezi sa njima, u pomorskoj istoriji i biografijama, čak i vrlo rano, možemo naći mnogo materijala iz koga može da se uobliči nauka o pomorskom ratovanju; ali to je sirovo gradivo, nesređeno, koje tek traži da se obradi. To obilje samo po sebi ne čini nauku kao što gomila cigala ne čini kuću. Verovatno da je nesigurnost kretanja jedrenjaka u mnogome doprinela zaostalosti ratne veštine na moru.

Admiralu nije bilo moguće da svoja otstojanja pretvara u dane kao što je bilo mogućno generalu da ih pretvara u dnevne marševe. Nelson se, goneći neprijatelja, odupirao besnom zapadnom vetru, dok je na 200 milja od njega Vilnev (Villeneuve) u bekstvu promakao kroz Gibraltar uz povoljan istočni vetar. I ratovanje na kopnu bilo je podložno raznim neprilikama, ali nije bilo pod pritiskom ove stalne neizvesnosti. Sa otstojanjima koja su tako zavisila od vetra i struja, strategiske, pa i taktičke kombinacije postajale su obeshrabrujući nesigurne. Kod Trafalgara vetar je Nelsonu onemogućio da izvede predviđeni plan, iako je uspeo da zadrži osnovne linije. Iz toga proizišla nenaklonost prema sistematskom proučavanju pojačana je ravnodušnošću prve mornarice u Evropi prema vojničkoj strani svoje profesije, za razliku od čisto pomorske veštine.

Moramo se potsetiti, u vezi sa ovim, da u vreme pisanja ovih predavanja još nije bilo pomorskih kampanja sa parobrodima. U Građanskom ratu u Sjedinjenim Državama nije bilo sukoba flota. U ovome je on bio jednostran, iako nije bio bez plodonosnih pouka u pogledu uticaja pomorskih snaga. Isto se može reći i za rat između Francuske i Nemačke 1870 godine i između Rusije i Turske 1877 godine. Otkad su ova predavanja napisana odigrao se sukob između Kine i Japana 1894 godine, između Sjedinjenih Država i Španije 1898 godine i između Japana i Rusije od 1904 do 1905 godine. O ovom poslednjem ćemo diskutovati kasnije zasebno; ali čak i sa poukom koja se može izvesti iz njega daleko preovladava i dalje istorisko iskustvo koje počiva na flotama jedrenjaka.

Para je unela srazmernu sigurnost i tačnost u pokretima flota. Vetrovi u lice i protivne struje sada odgovaraju samo blatnjavim i planinskim putevima s kojima se uvek može računati. Okretaji vijka na parobrodu omogućavaju čak preciznije predračune nego noge vojnika. Nauka o pomorskom ratovanju postaje mogućna; ona postaje i neophodna iz same činjenice da brza, mnogostruka delatnost u razvoju naoružanja stvara zabunu u duhovima, kojoj mora na svaki način, ako je mogućno, da se učini kraj. Štaviše, ako razjasnimo stvari u svojim glavama i sredimo svoja ubeđenja, možda ćemo izvršiti i neki uticaj na javno mnjenje, što je više nego potrebno; to se videlo iz neinteligentne galame osetljivih ljudi za vreme Španskog rata i tadašnjih zahteva u vezi sa raspodelom flote. Ako je mogućno, moramo da dođemo do onih načela koja su, uprkos svim promenama, stalna u pomorskom ratovanju; do onih osnovnih crta oko kojih se mogu složiti manje pojedinosti koje se na njih odnose, po kojima možemo da ocenimo ovu ili onu pretpostavku koja izgleda očigledna, i po kojima možemo videti da li je ona zdrava ili trula, a prema tome i da li se ona u osnovi slaže ili sukobljava sa utvrđenom istinom.

Tako, kada se tvrdi, kao što se već tvrdilo i kao što će se svakako ponovo tvrditi vrlo odlučno, da našu borbenu flotu treba podeliti podjednako između naše dve obale, mi sa isto toliko odlučnosti

možemo da ukažemo na holandsko i britansko iskustvo od 1652 do 1654 godine kada su oni tako podelili flotu između Severnog i Sredozemnog Mora, ili na iskustvo Rusije dva i po veka kasnije, kada je ona svoju flotu podelila između Baltika i Port Artura. Možemo i da citiramo mišljenje Napoleona o onom istoriskom događaju pred Trafalgarom kada je Kornvolis (Cornwallis) sa unutrašnjim položajem i 34 broda nepristrasno podelio brodove, kao što se od nas danas traži, u dve skoro jednake formacije od 16 i 18 brodova i time učinio onoliko sigurnim, koliko je to moglo da uoči ljudsko predviđanje, da će neprijatelj u sukobu s jednim ili drugim delom biti u velikoj nadmoćnosti.

[Korbert u svojoj »Bici kod Trafalgara« *(Campaign of Trafalgar)*, koja je nedavno izišla, jasno ustaje protiv ove Napoleonove kritike i opravdava podelu kojom je Kornvolis, imajući pred sobom 29 neprijateljskih savezničkih brodova kod Ferola, osim 21 kod Bresta, podelio svoja 34 broda na dve formacije, 18 pred Ferolom i 16 pred Brestom. On ovo opravdava, kako sam ja shvatio, time što bi brodovi kod Ferola mogli da pođu u Sredozemno More i tamo ovladaju situacijom za koju se britanska vlada trudila da je dovede u sklad sa koalicijom koja se stvarala između Austrije i Rusije.

Svaka teška vojna situacija uvek će uroditi razlikom u mišljenju i dovoljno će biti istaći, bez dogmatiziranja, razloge zbog kojih je Napoleonova ocena verovatno bila pravilna, a Korbetova verovatno pogrešna. Savezn̈ička eskadra koja se tada nalazila u Ferolu namerno je napustila Sredozemno More tri do četiri meseca ranije i otplovila u Zapadnu Indiju. Pri povratku, mesto da se skloni u Sredozemno More, što bi joj bilo lakše, ona se s teškoćom probila do Ferola, gde ju je čekalo pojačanje. U isto vreme francuski brodovi kod Bresta prešli su u spoljno sidrište pod teškim baterijama da bi bili što spremniji za sadejstvo u slučaju dolaska brodova iz Ferola. Nelson, tada glavni komandant na Sredozemnom Moru, pratio je do Zapadnoindiskih ostrva brodove iz Tulona i Kadiza, koji su sada bili na okupu u Ferolu. Ne našavši ih kod Zapadnoindiskih ostrva, on se sa svojom flotom vratio u Sredozemno More, jer je, pošto mu je to bio glavni zadatak, morao da se brine za ovaj sektor sve dok nije imao dovoljno razloga da pretpostavi da je on van opasnosti i dok nije iskrsla potreba da sa svojim snagama krene na drugo mesto. Ovo se desilo kada je u Gibraltaru dobio obaveštenje da je eskadra, koja je doskora bila u Tulonu, krenula na sever. On je, prema tome, poveo svoje brodove na sever i pridružio se floti koja se već nalazila pred Brestom. Sve ovo može da se uzme kao znak Nelsonovog mišljenja da je opasnost bila na severu i da je Sredozemno More za taj trenutak bilo sigurno. Sa ovim opštim zaključkom bio je saglasan i Kolingvud (Collingwood) koji je sa vrlo malo brodova ostao pred Kadizom i produžio da komanduje malom snagom krstarica koju je Nelson ostavio u Sredozemnom Moru.

Rezultat je bio da se u vreme kada je Kornvolis podelio svoju flotu na dva dela, po 18 i 16 brodova, koji su bili udaljeni za preko 300 milja, 29 ferolskih brodova otisnulo na more i došlo na 25 milja zapadno-severozapadno od Ferola, gde su bili u položaju povoljnom za akciju u bilo kom pravcu kao takozvana »nevidljiva rošforska eskadra« koja je u ovom kritičnom periodu lutala po susednim morima neotkrivena. Stanje koje je na taj način stvorio Kornvolis podelom svojih snaga bilo je takvo da je postalo vrlo verovatno da bi onih 18 ili 16 brodova mogli bez ikakvog pojačanja da susretnu savezničkih 29 brodova; isto tako, ako bi napustili Brest, postalo bi mogućno sadejstvo tamošnjih francuskih brodova.

Tu bi se, verovatno, ispoljila na dostojan način britanska veština i junaštvo. Možda bi došlo i do sjajne pobede nad nadmoćnim neprijateljem. Ali, kao što je Nelson kazao, ono što je bilo potrebno Velikoj Britaniji, posle dve mučne godine čekanja, bilo je ne blistava pobeda, već uništenje neprijatelja, a »samo brojevi mogu da unište«. Njegova druga izreka koja se odnosila na samu situaciju o kojoj je ovde reč: »ako Kolder (Calder) sa svojih 18 brodova uspe da priđe njihovim brodovima, kojih je bilo 27 ili 28, kada neprijatelj bude dobro potukao našu flotu, on nam više neće učiniti nikakvo zlo ove godine« — bila je isto toliko tačna; ali jedna je stvar istaći razumnu utehu koju možemo da izvučemo iz jedne situacije, a sasvim je druga stvar odobriti postupak iz koje ona proističe. Britanskih 18 protiv savezničkih 29 brodova moglo bi da ukloni i jedne i druge sa poprišta ostavljajući isti odnos snaga; britanskih 34 broda protiv istog broja savezničkih značilo bi sigurno uništenje. Odnos 29 prema 18 bio je skoro isti koji je Nelson malo ranije bio predvideo u svom rasporedu — 20 prema 12, i, mada je priznao svoju nameru da se bori pod takvim okolnostima, on se u tom priznanju ograničio takvim ogradama iz kojih se vidi njegovo mišljenje o ozbiljnosti poduhvata.]

Istraživanje i postavljanje vodećih načela — uvek ih je malo — za koja su vezane mnoge razrade pomoći će da se nedovoljno određeni utisci svedu na jednostavnost i neposrednost misli i, prema tome, na lakoću razumevanja. Mora se, takođe, primetiti da je para, iako je olakšala sve pomorske pokrete, bilo strategiske ili taktičke, unela i elemenat komunikacija sa novim značajem. Komunikacije su možda najvažniji elemenat koji karakteriše kopnenu strategiju; a zavisnost parobroda od svoje ograničene rezerve uglja, nasuprot nezavisnosti jedrenjaka u ovom pogledu, tačno odgovara zavisnosti jedne vojske od svojih komunikacija. Može se takođe primetiti da vremenske prilike danas, u krajnjoj liniji, prosečno čine dan istim i za jednog i za drugog protivnika, dok je u danima jedrenja bilo manje one nejednakosti koja danas proizilazi iz zavisnosti od stanica za snabdevanje ugljem ili od blizine nacionalne baze ratnom poprištu. Ugalj će možda malo duže trajati nego materijal koji vojska može poneti sa sobom na ubrzanom maršu, ali briga za jed-

nim ili drugim istog je karaktera; i u krajnjoj analizi su namirnice i ugalj, a ne noge i mašine, pokretačke snage u oba slučaja.

Prošli su dani kada su flote ostajale bez vetra, to je istina; ali su prošli i dani kada su one sa namirnicama i vodom za četiri—pet meseci pod palubom bile spremne da prate neprijatelja na drugu stranu sveta bez zaustavljanja. Nelson je od 1803 do 1805 godine uvek imao na brodu hrane i vode za tri meseca, a hteo je da ima i za pet meseci, tj. da ne zavisi od komunikacija skoro pet meseci. Ako se hoće da smanji strategiska teškoća time što će se nositi više uglja, onda se samim tim stvara taktička smetnja usled većeg opterećenja, koje prouzrokuje i manju brzinu i sporiji manevar; ili, ako se tonaža ne poveća, onda se žrtvuju oklop i topovi, što je još važnije. Iskustvo admirala Rožestvenskog u ovom pitanju novog je datuma i poučno. Njegove teškoće u snabdevanju, a najviše ugljem, poznate su. Najkrupnija posledica toga je nepromišljen način na koji je bez potrebe pretrpao svoje brodove ugljem za poslednju etapu od jedva hiljadu milja. Što je ovo učinio može se s razlogom pripisati jedino utisku koji su na njega učinile teškoće sa gorivom, jer je očigledna posledica ovog nerazumnog postupka bila ta da je stavio svoje brodove u nepovoljne uslove za bitku za koju je znao da je skoro neizbežna.

I moć i teškoće koje su došle upotrebom pare iziskuju razumniju i sistematskiju primenu ratne veštine na moru i uspostavljanje određenih načela na kojima ona počiva. Ovo je samo jedan od primera osnovnog cilja zbog koga Ratni koledž postoji. Pošto su načela ratne veštine malobrojna, a obuhvataju mnogo momenata, to je i princip Ratnog koledža jedan. Naime, proučavanje ratne veštine i izlaganje njenih načela. Kao telo, on ima jednu kičmu, a mnogo rebara. Kada smo ova načela više-manje uspešno odredili, put je otvoren za jasnije razumevanje istorije pomorstva, za tačnije razumevanje uspeha ili neuspeha u pomorskim kampanjama. Proučavanje ovih, uz pravilno razumevanje principa, pruža pomorskom strategu upravo onu dobit koju čoveku pruža praksa u jednoj profesiji — pravniku, naprimer — koji je već ovladao teorijom. Široko proučavanje primera daje čvršće shvatanje, dublje razumevanje, šire poglede, veću sposobnost i brzinu predviđanja kritičnih momenata u pojedinačnom slučaju za razliku od srazmerno manje značajnih pojedinosti.

Kada sam bio zastavnik (midshipman), jedan vrlo spreman oficir, pokojni admiral Goldsboro (Goldsborough) pričao mi je kako ne može da se snađe kada sluša argumente istaknutih pravnika na kakvom teškom suđenju. Kasnije, istog dana, srevši sudiju koji je pretsedavao, on mu je rekao: »Moram da kažem da ne razumem kako se snađete u tom lavirintu na izgled verovatnih stvari koje su isticale obe strane«. Sudija je odgovorio: »U ovakvim sporovima postoji za razmatranje vrlo malo, možda samo jedna ili dve stvarno odlučujuće činjenice ili principa; ako njih imamo čvrsto na umu,

mnogo argumentacije otpadne kao suvišno ili bezvredno i ocena je, prema tome, laka«. Ovo je preimućstvo misaone navike vaspitane studiranjem kada su principi shvaćeni. Ova razmatranja radi donošenja odluke u suštini odgovaraju osnovnoj karakteristici ili glavnim karakteristikama koje sačinjavaju »ključ« jedne vojničke situacije[1]). Masa zamršenih događaja spliće se oko izvesnih bitnih postavki. I ako se njih čvrsto držite, vi ćete ne samo lakše razumeti rešavajuće faktore u jednom posebnom slučaju, već ćete se sve više osposobljavati za ocenu svog vojničkog slučaja koji iskrsne pred vas, i to sa brzinom koju često iziskuje neodložnost vojničke situacije.

Ovde vidimo značaj kopnenog ratovanja za one koji proučavaju pomorsku strategiju. Na prvom mestu, kopneno ratovanje raspolaže mnogo većim istoriskim materijalom jer je bilo mnogo više ratovanja na kopnu nego na moru; takođe, možda usled ove veće količine materijala, učinjeno je i više napora da se formalnom analizom otkriju osnovna načela tog ratovanja. Dalje, sa prestankom nesigurnosti i nastupanjem sigurnosti u pogonskoj snazi nestalo je i jedne od glavnih razlika između pokreta flota i vojski. Prema tome, osim ako smo spremni da odbacimo kao nepotrebno ono što su naučili naši prethodnici, mi ćemo kod najboljih vojnih pisaca naći najšire temelje na kojima možemo da sagradimo novu teoriju. Odričući se uzaludnog i nepotrebnog truda da krčimo na novom zemljištu, mi ćemo ono što je već urađeno prihvatiti kao čistu dobit i graditi dalje. Besumnje, ali i bez bojazni — mi ćemo naići na dosta razlika. Niko neće novu kuću kada bude gotova zameniti starom; ali obe će imati veliku sličnost, a najizrazitije razlike će samo istaći jasnije nego ikada njihove zajedničke značajne crte.

Definicije strategije onako kao što se obično daju svode primenu te reči na vojničke kombinacije koje obuhvataju jedno ili više vojišta, ili potpuno različitih ili međusobno zavisnih, ali koja se uvek smatraju kao stvarna ili neposredno pretstojeća ratna poprišta. Ma kako ovo bilo na kopnu, jedan francuski pisac nesumnjivo ima pravo kad ističe da je takva definicija suviše uska za pomorsku strategiju.

»Ovo se«, kaže on, »razlikuje od vojne (kopnene) strategije u tome što je isto toliko potrebna u miru kao i u ratu. Zaista, ona u miru može da postiže značajne pobede zauzimanjem u nekoj zemlji, kupovinom ili ugovorom, odličnih položaja koji bi se možda teško dobili u ratu. To nas uči da koristimo sve mogućnosti da se utvrdimo

[1]) Klauzevic (Clausevitz) se blago potsmeva izrazu »ključ« jednog ratnog poprišta ili situacije; on se možda zaista suviše olako izgovara ili piše kao da sam po sebi sadrži čitavu enciklopediju objašnjenja. Međutim, analogija upotrebe ove reči u drugim oblastima opravdava je i u vojničkom jeziku. Po mišljenju pisca, njegova upotreba ima naročito dobru stranu što izaziva poželjan utisak da u većini vojnih situacija ili problema postoji jedna osnovna karakteristika čiji je značaj takav da među mnogim važnim pojedinostima ona daje onu središnu misao za koju mogu da se vežu i usretsrede cilj i odluke i time postigne jedinstven plan dejstva.

na nekoj izabranoj tački obale i time učinimo trajnom okupaciju koja je u početku bila privremena«.

Ovakvo razlikovanje pomorske strategije dolazi od nesređenih i slabih političkih prilika oblasti koje su pristupačne moru, do kojih kopnene vojske mogu doći jedino pomoću mornarica i u kojima operacije vojske, ako se i pokušaju, zavise od prevlasti na moru. Ako jedna nacija želi da izvrši politički uticaj u takvim nesređenim oblastima, ona mora da ima baze koje su podesno postavljene; u vreme mira potrebe trgovine često nameću potrebu za takvim posedima i do njih se dolazi, kao što kaže francuski pisac, čim se pruži prilika.

U Evropi velike vojske sada sprečavaju takve dobitke, osim po cenu ratovanja; možda je malo teško braniti ovo tvrđenje kada imamo u vidu nedavnu aneksiju Bosne i Hercegovine. Ustvari, međutim, jugoistočna Evropa, usled slabosti Turske, donosi na zadnja vrata Evrope upravo onu vrstu okolnosti koja se samo nalazi u zabačenim oblastima koje su obično pristupačne mornaricama; s druge strane, politički poremećaj u Turskoj dao je priliku i povod Austriji da postupi onako kako bi se ojačala jednom strategiskom pozicijom koja je u najmanju ruku približava Egejskom Moru, cilju koji je poželjan s obzirom na budućnost njene trgovine. Tako je, takođe, da pređemo preko starijih istoriskih primera, i Engleska za deset godina mira okupirala Kipar i Egipat pod uslovima i okolnostima koji su izgledali privremeni; međutim, oni su u prvom slučaju doveli do zvaničnog ustupanja, a u drugom, posle više od četvrtine veka, još se nisu završili evakuacijom iz te zemlje. Ona tamo još drži svoj posed na način koji je skoro ozakonjen uprkos dugom, ali sada naizgled stišanom nezadovoljstvu Francuske i Rusije.

Slično ovome Francuska se kasnije dokopala teritorije Tunisa i njegove luke Bizerte, veoma dragocene kao pomorske baze i, izgleda, bolja od alžirske u važnim hidrografskim pojedinostima, kao i u tome što se nalazi u blizini jednog uskog dela Sredozemnog Mora, tj. u blizini ove važne komunikaciske linije između Gibraltarskog Moreuza i Sueckog Kanala, te kritične karike na evropskom putu za Daleki Istok, za Indiju i za Australiju. Isto tako, postoji i nemačka pozicija Kiao Čau za koju je nemački kancelar u svoje vreme kazao da je potrebna kao baza na Dalekom Istoku kako iz trgovačkih tako i iz političkih tj. pomorskih razloga, čije je ustupanje od strane Kine odavno bilo predviđeno. Prema tome, pogodnom prilikom ta je baza i zauzeta pritiskom na Kinu. Karolinška i druga ostrva Tihog Okeana, koja je Nemačka otkupila otkada su ova predavanja prvi put pisana, mogu da posluže kao dokazi one istine u vezi s kojom je citirani francuski pisac rekao da »Pomorska strategija ima za cilj da uspostavi, podrži i poveća, *kako u miru tako i u ratu*, pomorsku moć jedne zemlje«. Verujem da je to isto možda tačno i za kopnenu strategiju; ali pozicije za koje se ona interesuje — kopnena ratišta — tako se sama po sebi razumeju i tako se čvrsto

drže davno osveštanim pravom da uglavnom ne mogu prelaziti iz ruke u ruku, osim po cenu rata. Diplomata, po pravilu, samo potvrđuje ugovoren rad koji je već učinio pobedonosan vojnik. Ovo nije slučaj sa jednim velikim delom strategiskih tačaka na moru. Ovi položaji su zadobijeni u miru, bez neprijateljstava. Na ovaj način su Sjedinjene Države zaposele Havajska Ostrva, dugo vremena posle pisanja prvih predavanja. Ovi se posedi često postižu bez stvarnog rata zato što prvobitni sopstvenici, usled slabosti, nisu u stanju da pruže onaj otpor koji dovodi do rata; ili što, iz istog razloga slabosti, osećaju potrebu da se politički vežu za neku snažnu pomorsku državu.

U bliskoj je vezi sa ovom okolnošću, koja zavisi od obične udaljenosti ovako stečenih položaja od zemlje koja ih stiče, i veliki geografski prostor na kome se odigravaju pomorske operacije za razliku od kopnenih. Ovaj aspekt je pao u oči pokojnom generalu Šermanu, kada mi je učinio ljubaznost da pročita prvobitni nacrt ovih predavanja. Baze koje se podudaraju sa čitavom obalom jedne zemlje, komunikaciske linije duge stotine milja koje vode do isto tako udaljenih ciljeva, pokreti od stotina milja dnevno, napravili su utisak na maštu onoga koji je zamislio i izvršio čuveni »marš na moru« (March to the Sea).

Još jedan primer pomorske strategije u mirno doba, koja takođe zavisi u znatnoj meri i od velike udaljenosti koja razdvaja važne strategiske centre — kao što su naprimer oni na atlantskoj i pacifičkoj obali Sjedinjenih Američkih Država ili centri Velike Britanije na uskim morima (narrow seas) i Sredozemnom Moru — vidi se iz promenjenog rasporeda mornarica u sadašnje vreme. Zanimljivo bi bilo da se proceni koliko je ovo posledica prilika, promena u međunarodnim odnosima, a koliko posledica veće pažnje i razumevanja koje se posvećuje načelima i zahtevima strategije, koje sad susrećemo kod pomorskih oficira, nasuprot onom ravnodušnom prihvatanju rutine i tradicija kod ranijih generacija. Mislim da može da se kaže u vezi s tim da je sadašnje priznavanje značaja koncentracije napredak koji je rezultat studiranja, intelektualnog shvatanja jednog principa, kao i vojničke nepogodnosti i opasnosti ranijeg metoda raspodele nacionalnih snaga na raznim sektorima u mirno doba; međutim, sami metodi u kojima se ovo razumevanje ispoljilo posledica su međunarodnih prilika. Kao primer možemo pomenuti sadašnju koncentraciju britanske flote u domaćim vodama. Ovo je neposredan odraz pomorskog razvoja Nemačke. Posledica ove promene u rasporedu flote je sve veći značaj čatamskog (Chatham) brodogradilišta i uspostavljanje nove baze u Rosajtu (Rosyth). I jedno i drugo su primeri strategiskih položaja osnovanih ili razvijenih u miru.

Drugi primer, još važniji za analizu, jeste koncentracija ratne flote Sjedinjenih Država u rukama jedne komande i u jednoj organizaciji. Ovo pokazuje uticaj jednog prostog principa na mišljenja onih koji upravljaju mornaricom, a osim toga ima i posebnu simp-

tomatičnu vrednost. Međunarodni odnosi zasada još nisu nametnuli lokalizaciju te koncentracije ni na Atlantik ni na Pacifik, onakvu kao što je koncentracija mornarice Velike Britanije u domaćim vodama. Koncentracija je došla jedino iz priznavanja jednog principa, ne iz pritiska okolnosti. Poznato je u mornarici, međutim, da je do ovog priznanja najpre došlo pri izvođenju ratnih igara u ovom Koledžu. Činjenica da je do ove koncentracije zasada došlo u Atlantiku, samo je produžetak onog tradicionalnog shvatanja da nam glavna opasnost preti iz Evrope, što je dugo vremena i bio slučaj. Ovo može da bude tačno sada, a može i da ne bude. Okolnosti, tj. razvoj međunarodnih odnosa, određivaće s vremena na vreme mesto koncentracije kao što su odredile Velikoj Britaniji. U vezi s ovim rasuđivanjem treba primetiti da je prilikom krstarenja ratne flote oko sveta bio upadljiv i dostojan razmišljanja nestanak malih eskadri i rasturenih brodova koji su nekada svedočili o opštoj pomorskoj politici vlada.

Potreba takve uporne pomorske koncentracije zavisi opet od karakteristične razlike pomorske i kopnene strategije. Ovu karakteristiku pretstavlja pokretljivost mornarica u poređenju sa vojskama, koja dolazi od različitih površina na kojima se one kreću. Jedna pravilno raspoređena flota sposobna je za kretanje do željenog strategiskog položaja brzinom sa kojom se ništa na kopnu ne može porediti. Ovo izaziva potrebu odgovarajuće pripreme na drugoj strani koja mora bar da bude spremna da stigne tamo istom brzinom i u istoj koncentraciji. Sve je ovo mobilizacija, proces koji je zajednički i za kopno i za more, ali koji se razlikuje po obimu i brzini kojom može da se izvodi. Na moru je taj proces za mornarice jednostavan, što opet znači da može da bude i brz. Komplikacija znači gubitak vremena. Iz tih razloga, dok se raspored vojski u miru mora održavati onako kao da se očekuje rat, dotle teškoća mobilizacije s druge strane dozvoljava rasutost kopnenih snaga, koja bi bila necelishodna u rasporedu mornarice. U mobilizaciji kopnene snage je koncentracija u vojničkom smislu prvi cilj kao i kod mornarica; međutim, koncentracija je kod kopnenih snaga drugi korak, tj. prati lokalnu delatnost na mobilizaciji nekoliko korpusa. Kod mornarice to ne bi moralo da bude prvi korak već stanje u trenutku izbijanja rata ma koliko on bio neočekivan. S druge strane, opterećenje kao što je komora, koja pretstavlja tako krupan činilac u kopnenim pokretima, za mornarice postoji samo u veoma izmenjenom stepenu; njihova komora ustvari je isto toliko pokretljiva koliko i sami ratni brodovi, jer je kretanje po širokom moru lakše nego po drumovima. Sva ova preimućstva u pokretljivosti znače i brzinu a ovo smanjenje vremena potrebnog za pokrete znači povećanje razdaljina koje se mogu preći da bi se savladao neprijatelj koji je raštrkan ili neoprezan. Tako su japanski torpiljeri, kada su iznenadili nespremnu rusku flotu pred Port Arturom, otvorili neprijateljstva nekoliko stotina milja daleko od svog polazišta.

»Posedovanje strategiskih tačaka«, kaže nadvojvoda Karlo, »odlučuje o uspehu ratnih operacija«. Ovo je i Napoleon izrazio rečima: »Rat je stvar pozicija«. Potrebno je, međutim, da se čuvamo jedne greške, koja je tako teška da skoro izgleda kao neka urođena predrasuda ljudskog uma u pomorskim stvarima. To je greška koje sam ja tek postepeno postao svestan, i koja mi je postajala sve jasnija u toku mog proučavanja; to je rezultat koji odlično ilustruje ono što sam rekao o koristi obilnog čitanja pošto se principi shvate.

Ja sam odavno znao i citirao sam u svim predavanjima Žominijevu tvrdnju da je moguće imati isuviše mnogo strategiskih tačaka; ali tek sam u toku daljeg čitanja mogao da ocenim koliko je često mišljenje da držanje što više luka znači veću pomorsku snagu. Pomorska snaga traži nesumnjivo posedovanje strategiskih tačaka, ali je njen glavni činilac što pokretljivija mornarica. Ako vas posedovanje mnogih luka navodi da razbacate svoju snagu između njih, onda su one više nego beskorisne. Tome treba dodati još jednu primedbu, takođe Žominijevu, da je, ako nemate izgleda da ovladate celim terenom, korisno držati takve tačke koje vam omogućuju da ovladate njegovim najvećim delom. Što god bliže možete da primaknete neprijatelju svoj održljiv položaj zauzimanjem strategiskih tačaka ili onih položaja koje ste zauzeli nasilno vojskom ili mornaricom, to bolje; važno je samo da pri tome ne rastegnete komunikaciske linije toliko da dovedete u opasnost svoje snage na tim isturenim položajima.

Neobično snažan primer koristi takvog isturenog položaja pruža nam ostrvo Kuba i uticaj koji ono vrši u pogledu kontrole nad Meksikanskim Morem*) u velikoj meri zavisi od toga da li položaj na tom ostrvu drže Sjedinjene Države ili neko drugi. Dok je Kuba bila španska, Sjedinjene Države su zavisile od Pensakole i Misisipija kao tačaka za baziranje pomorskih operacija. Ako bi se u takvim prilikama pojavio rat sa nekom evropskom državom a Kuba bila neutralna, onda neprijatelj, koji bi se sa svojom ratnom flotom usudio da uđe u Meksikansko More, ne bi time izložio svoje začelje ili svoje komunikacije napadu onako kao što bi sada kada su krstarice Sjedinjenih Država bazirane u dobro utvrđenom Gvantanamu. Između protivnika sa jednakom snagom ovaj istureni položaj daje odlučno preimućstvo onome koji ga drži, time što mu pruža mogućnost da ometa i prekida neprijateljsko snabdevanje, a naročito snabdevanje ugljem neprijateljske flote koja pokušava da se održi u ovom moru ili da prodre u Karipsko More prema Prevlaci. Što se tiče same obale ovog mora, Ki Vest (Key West) bi do izvesne mere mogao da igra ulogu Gvantanama. Oba zajedno pretstavljaju bolju odbranu naše oblasti Meksikanskog Mora u celini nego što bi bile lokalizovane kopnene odbrane na pojedinim tačkama ovoga

*) Neki ovo more nazivaju zalivom, u originalu — *the Gulf of Mexico*. — Prim. red.

područja. Što se tiče uticaja na zonu Moreuza, superiornost Gvantanama nad Ki Vestom očigledna je. Zastrašujući uticaj koji takve pozicije imaju na jednu flotu, ne važi toliko za pojedine brze krstarice ili male eskadre, jer se uvek može reskirati gubitak nekoliko njih da bi se uznemirio neprijatelj.

Najvažniji primer isturenih položaja na moru u ranija vremena jeste britanska blokada francuskih luka, kojom je bila sigurno obezbeđena britanska trgovina i kojom je sprečena oružana invazija Britanskih ostrva. Očigledno je da sličan raspored pretstavlja sadašnja koncentracija britanske borbene flote u domaćim vodama s obzirom na eventualnu potrebu najhitnije snažne koncentracije protiv Nemačke u Severnom Moru. U slučaju rata, ma kakve se posebne mere usvojile, prisustvo na tom mestu jedne flote, odlučno nadmoćne nad nemačkom, pruža efikasnu zaštitu svih britanskih komunikacija na Atlantiku, praktično uzeto skoro sa celim svetom, izuzev možda baltičkih država. Isti raspored preseca sve nemačke pomorske komunikacije, osim sa Baltikom. Isto tako, on štiti Britanska ostrva i od oružane invazije.

Iz ovih primera jasan je opšti razlog za zauzimanje takvih isturenih položaja. Iza vaših flota, koje na taj način počivaju na sigurnim pozicijama tesno povezanim sa metropolom dobro obezbeđenim komunikacijama, mogu se trgovina, transport i snabdevanja slobodno odvijati. U takvo more neprijatelj ne sme da se usudi sa snagom skoro jednakom vašoj — Nemačka u primeru koji smo sada upotrebili ne sme u Atlantik ili neki neprijatelj Sjedinjenih Država u Meksikansko More, — jer bi tada izložio svoje komunikacije, a u slučaju poraza bio bi suviše udaljen od svojih domaćih luka. Tako Kuba brani Meksikansko More, ali ona ne bi imala isti uticaj na operacije protiv obale severnog Atlantika. Naprotiv, britanske blokade od pre jednog veka, proširene čak do francuskih obala, vladale su celim Okeanom i svim prilazima Britanskim ostrvima baš zato što su prodirale tako daleko. Zahvaljujući ovoj okolnosti, blokade su, dokle god je ta okolnost postojala, metropoli davale savršenu bezbednost od invazije, a usto i potpunu slobodu trgovini Ujedinjenog Kraljevstva, pošto je njen gubitak iznosio manje od tri otsto godišnje.

Danas Britanska ostrva samim svojim geografskim položajem prema Nemačkoj pretstavljaju isturen položaj; njihova nadmoćnost u Severnom Moru mnogo potseća na nadmoćnost Kube u Meksikanskom Moru, a ista je i njihova odbranbena vrednost za komunikacije svoje zemlje. Čak i nemačke krstarice — uništitelji trgovine da bi stigle do britanskih trgovačkih komunikacija moraju da prođu iskušenja Severnog Mora i da operišu sa smanjenom rezervom goriva daleko od svojih operaciskih baza. Pozadina sa svojim komunikacijama ne može, kao što znamo, da bude potpuno zaštićena od uništitelja trgovine od njihovih napada na brodove za snabdevanje ili na trgovinu. Takvi napadi na bokove i na začelje vojske bili su česti u Građanskom ratu u Americi. Njih jedino mogu da ometaju,

a ne potpuno da spreče, lake formacije ili krstarice slične napadačevim.

»Dobre partizanske trupe«, kaže Žomini — čija iskustva potiču na pola veka pre Građanskog rata u Americi, — »uvek će ometati konvoje ma kakav bio pravac puteva, pa čak ako je taj pravac i pod pravim uglom na pravac od centra baze do centra operacijskog fronta — slučaj u kome su oni najmanje izloženi napadima neprijatelja«.

Međutim, takve povrede obično ne treba mešati sa presecanjem, pa ni sa pretnjama komunikacijama. To su male ratne rane, a ne smrtonosni udarci; dosadni, ali ne i ozbiljni. Sasvim je druga stvar imati snažnu flotu u jakom pristaništu u blizini komunikacija.

Napadi na trgovinu ili na neprijateljske komunikacije mogu da dolaze sa zabačenih kolonijalnih položaja. U ranijim ratovima francuska Zapadnoindiska ostrva (ostrva iz sastava Antila), Martinik i Gvadelupa, služila su na taj način kao baze za francuske krstarice protiv britanske trgovine i britanskih brodova za snabdevanje. Odbrana od takvih napada nije ni tada a ne može ni sada da zavisi neposredno od udaljene metropole. Protiv njih se preduzimaju mere u lokalnom opsegu. Takvi položaji sami pokazuju posebne slučajeve isturenih položaja koji vrše određenu iako ograničenu kontrolu.

Naprimer, nemačka jugozapadna Afrika, zahvaljujući svom položaju, ima mogućnosti da ometa britanski saobraćaj sa Rtom Dobre Nade, pa i dalje na toj liniji. I takvom uslovu moguće je odgovoriti jedino u lokalnom opsegu. Uticaj britanske koncentracije u Severnom Moru u ovakvim slučajevima je posredan iako stvaran. On nameće pitanje koliko bi takvi rasporedi učinjeni pre rata bili celishodni s obzirom na opštu šemu nemačkih operacija u Severnom Moru; na to bi se nadovezao i problem održanja efikasnosti tih odreda s obzirom na teškoću snabdevanja kroz linije britanskih krstarica u Severnom Moru i Kanalu.

Jasno i veliko pojačanje efikasnosti jedne linije isturenih položaja pretstavlja njena kopnena povezanost i dužina. Tako luke na Kubi imaju još i tu vrednost, osim svojih pojedinačnih preimućstava, da su ne samo povezane kopnom već i da je ta kopnena prepreka duga 900 milja, velika nevolja za neprijatelja. Na isti način je uticaj Britanskih ostrva na trgovinu u Severnom Moru pojačan povezanošću kopna od Doverskog Moreuza do krajnjeg severa Škotske.

Prema tome, određivanje strategiskih tačaka jedne pomorske oblasti kao što su Meksikansko i Karipsko More ili Tihi Okean, dva mora u kojima su Sjedinjene Države u najvećoj meri zainteresovane, mora da bude propraćeno biranjem između njih prvo onih koje imaju najodlučniji uticaj na kontrolu ratišta; drugo, onih koje pretstavljaju najistureniju poziciju koju bi Sjedinjene Države, kad bi kojom nesrećom izbio rat, mogle čvrsto da drže povezane s njom i nizom položaja ili linija koji bi u celini sačinjavali čvrst i jedinstven sistem sa koga bi ih jedino mogla pomaći daleko veća snaga.

Glava VII

OSNOVI I NAČELA

(nastavak)

1. — STRATEGISKI POLOŽAJ

Strategiska vrednost nekog mesta zavisi od tri glavna uslova, a to su:

1. — Njegov položaj, još tačnije njegov geografski položaj. Neko mesto može da bude vrlo jako, ali da bude tako postavljeno u odnosu na strategiske linije da ga je beskorisno zauzimati.

2. — Njegova vojnička snaga, ofanzivna i defanzivna. Neko mesto može da bude dobro postavljeno i da raspolaže velikim mogućnostima, a ipak da ima malu strategisku vrednost zato što je slabo. S druge strane, ako i nije prirodno jako, može mu se pridati snaga za odbranu veštačkim putem. Reč »utvrditi« (»fortify«) jednostavno znači učiniti jakim.

3. — Sredstva kojima raspolažu samo mesto i okolina. Suvišno bi bilo objašnjavati preimućstva obilnih sredstava kao i nepovoljne uslove usled njihovog nedostatka. Karakterističan primer mesta koje je jako i za ofanzivu i za defanzivu i ima izvanredan položaj, ali nema prirodnih sredstava, to je Gibraltar. Održavanje ovog isturenog položaja zavisilo je u prošlosti isključivo od prevlasti Velike Britanije na moru. Sredstva koja nije dala priroda mogu da se stvore veštački, i to u većoj meri danas nego ranije. Malta i Menorka pokazuju ovu istu istinu, ali u manjoj meri. Obično, kada je reč o pomorskim strategiskim tačkama, što je manja okolna prijateljska teritorija, to su oskudnija sredstva i manja snaga. Od 1798 do 1800 godine francuski garnizon u Valeti bio je otsečen od sredstava ostrva Malte zbog pobune ostrvljana kojima su pomagali Englezi i pošto je čvrsto blokiran sa mora, njegov je otpor dokrajčen iscrpljivanjem. Iz ovih razmatranja proizilazi to da je, ako su drugi uslovi jednaki, malo ostrvo od manjeg strategiskog značaja nego veliko; i jedna tačka kao Ki Vest na kraju jednog dugog uskog poluostrva sa teškim pristupom, utoliko je slabija od Pensakole pa bila bi slabija i od Havane ili Sienfuegosa kada bi Kuba bila napredna zemlja.

Kao primer preimućstva velikog ostrva nad malim ili nad više malih pročitaću vam mišljenje dobro poznatog admirala Rodnija (Rodney), koje sam našao u jednom zvaničnom memorandumu iz vremena Američkog rata za nezavisnost. Rodni je imao dugogodišnje iskustvo sa Zapadnoindiskim ostrvima kako u miru, tako i u ratu. »Portoriko u rukama Velike Britanije imaće ogroman značaj, više nego sva Karipska ostrva*) zajedno — on će lako moći da se brani, i to sa manje troška nego ta ostrva; odbrana ovih poslednjih traži deobu snaga i čini ih lakšim ciljem za aktivnog neprijatelja; ovo ostrvo, međutim, biće takva smetnja i za Francusku i za Španiju da će njihovo ostrvo San Domingo zbog njega biti u stalnoj opasnosti, a u rukama Velike Britanije omogućiće ovoj poslednjoj da otseče San Domingo, Meksiko, Kubu ili španske posede**) (Spanish Main) od svakog snabdevanja iz Evrope; osim toga, naseljen britanskim podanicima uvek može da pruži brzu pomoć Jamajki; i, najzad, kada bude obrađen, upotrebljavaće više brodova i ljudstva nego sva Vindvardska Ostrva (Windward) zajedno.

Ovo je primer onog materijala, kako sam ranije rekao, kojim istorija pomorstva obiluje i pruža ga onome koji proučava ratnu veštinu. Ovde su, iako ne na sasvim sređen i sistematski način, kome bi trebalo da teži rasprava o ratnoj veštini, izneta sva preimućstva jedne strategiske tačke: međusobni položaj Jamajke, San Dominga i drugih španskih poseda; odbranbena snaga kao posledica koncentracije nasuprot španskom saobraćaju sa njenim kolonijama; najzad, koristi koje pružaju mnogobrojni britanski podanici svojim zanimanjima, kao i britanski brodovi i pomorci.

Kada se sva tri uslova, položaj, prirodna snaga i obilna sredstva nađu na istom mestu, to dobija veliki strategiski značaj, koji može da bude i od najveće važnosti, mada ne uvek. Moramo primetiti da ima i drugih okolnosti manje značajnih sa čisto vojničke tačke gledišta, koje povećavaju važnost jedne morske luke, čak i strategisku; u takve okolnosti spada značaj luke kao trgovačkog centra čija bi povreda oštetila blagostanje zemlje; ona može biti i prestonica čiji bi pad, pored drugog, imao još i velike političke posledice.

Od tri glavna uslova prvi, položaj, najneophodniji je, pošto se snaga i sredstva mogu veštački nadoknaditi ili povećati, ali prevazilazi čovečju moć da izmeni položaj jedne luke koja je van granica strategiske pogodnosti.

Vrednost položaja, obično, zavisi od blizine jednog pomorskog puta, onih trgovačkih puteva koji su, kada se nacrtaju na prostranstvu Okeana, isto tako fiktivni kao uporednici na navigacionoj karti, ali, ipak, oni stvarno postoje i korisni su. Ako se položaj nalazi na

*) Ostrva između Severne i Južne Amerike koja zatvaraju Karipsko More podeljena u tri dela: Veliki Antili, Mali Antili i Bahamska Ostrva. — Prim. red.

**) *Spanish Main* — kopno španske Amerike, naročito severna obala Južne Amerike od Panamskog Zemljouza do r. Orinoko ili Amazona; pogrešno se upotrebljava za južni deo ili cele Antile. — Prim. red.

dva takva puta istovremeno, tj. u blizini raskršća, značaj će biti još veći. Raskršće je u suštini centralan položaj koji olakšava akciju u onoliko pravaca koliko ima puteva. Oni koji poznaju literaturu o veštini ratovanja na kopnu shvatiće ove sličnosti. Vrednost će biti još veća ako se, zbog samih osobina zemljišta, sužava put kojim se ide; takav je slučaj sa Gibraltarskim Moreuzom, Kanalom Lamanšom i u manjoj meri sa Floridskim Moreuzom. Možda bi sužavanjem trebalo smatrati svako prodiranje mora u kopno kojim teče trgovina i razliva se po velikom delu zemlje. Takvo je ušće Misisipija, holandskih i nemačkih reka, njujorška luka itd. Međutim, što se tiče mora, luke i ušća reka su obično *krajnje stanice* ili *skladišta* gde roba čeka da bude pretovarena pre nego što pođe dalje. Ako se put suzi na kanal ili na ušće reke, tačka do koje dolaze brodovi svodi se skoro na geometrisku definiciju tačke i obližnji položaji imaju veliki značaj. Sada imamo takav slučaj u Suecu, a uskoro ćemo ga imati i u Panami.

Slično tome, položaji u uskim morima važniji su od onih u Velikom Okeanu, jer se ne mogu tako lako zaobići. Ako ova mora nisu samo krajnji ciljevi — *»krajnje stanice«* — putovanja već i »drumovi«, delovi jednog dužeg puta, tj. ako trgovina ne samo dopire do njih, nego prolazi kroz njih dalje, broj brodova koji prolazi je veći i odatle proističe strategiska vrednost onih tačaka koje dominiraju celom oblašću. Možda bi bilo dobro da se ovde, na primeru Sredozemlja, ukaže na smisao koji dajem rečima *krajnje stanice* i *drumovi*. Pre prosecanja Sueckog Kanala bili su Levant i Prevlaka *krajnje stanice*. Brodovi nisu mogli da prođu, a roba je morala da se pretovari. Otkad postoji Kanal, Levant je postao tačka na »drumu« i njegovo more je trgovački put a ne samo *krajnja stanica*. Iste primedbe mogu se, naravno, odnositi i na Američku Prevlaku (Zemljouz) i svaki budući kanal koji se tamo izgradi. Ako se Bermudska Ostrva uporede sa Gibraltarom, ili čak sa Maltom, u pogledu samog položaja, odmah će se videti njihovo preimućstvo i dokaz važnosti uskih mora; brodovi moraju da prolaze mimo njih, a Bermudska Ostrva ma koliko bila korisna, kada se razmatraju kao depo, i makoliko bila povoljno postavljena za ofanzivne operacije protiv uobičajenih trgovačkih puteva, mogu da se izbegnu zaobilaskom koji je, doduše, nezgodan i vezan s gubitkom vremena, ali koji je, ipak, moguć.

Bitna razlika između uslova kopnene i pomorske strategije nalazi se u činjenici da je kopno svojom prirodom puno prepreka koje ljudska ruka uklanja ili savlađuje izgradnjom komunikacija ili puteva. Svojom prirodom kopno je skoro sama prepreka, a more skoro otvoreno polje. Prema tome, putevi kojima može da ide jedna vojska brojno su ograničeni i opšte poznati kao i njihove osobitosti; međutim, na moru su putevi kojima brod može da stigne od jedne tačke do druge bezbrojni, naročito ako se radi o parobrodu kome obilazak ne smeta ništa. Uslovi kao što su vetrovi, struje, itd. zajedno sa kratkoćom otstojanja, svakako doprinose tome da brodove

vežu za izvesne opšte linije, ali same te linije dopuštaju velike mogućnosti za ispoljavanje dovitljivosti u izbegavanju neprijateljskog traganja. Tako je Rodni, u jednoj depeši Admiralitetu o konvoju koji je kretao kući sa Zapadnoindiskih ostrva izjavio da će se on, mesto da ide pravo, kretati tako da stigne na geografsku širinu Kanala Lamanša najmanje 600 milja daleko od njega i tek odatle okrenuti pravo na istok kako bi prevario neprijatelja o svom položaju i u isto vreme omogućio Admiralitetu da sigurno pojača zaštitne brodove. Kasnije je jednom prilikom pisao: »Dao sam komandantu najstrože naređenje da ni u kom slučaju ne krene na Kanal već da dostigne širinu Rta Klira (Cape Clear), najmanje 900 milja zapadno od tog rta i da odatle pođe dalje«. Tako je Napoleon u jednoj od svojih sažetih izreka rekao da su odlučujući elementi pomorskih operacija: »Pogrešni putevi i izgubljeni trenuci« *(Fausses routes et moments perdus).*

Vrlo zgodan istoriski primer možemo naći u Nelsonovom gonjenju Bonapartine egipatske ekspedicije 1798 godine. Francuski glavni komandant, napustivši Maltu, otplovio je najpre u pravcu Krita mesto prema Egiptu. Nelson, uveren da neprijatelj plovi za Egipat, krenuo je, prirodno i pravilno, pravo za Egipat. Na nesreću, on nije imao nijedne jedine fregate za izviđačku službu. Zato mu se put odvojio od Francuza i on ih je izgubio; brazde dveju flota su se te noći ukrstile, ali ih je jedna laka izmaglica te noći sakrila jednu od druge. Ovakvi uslovi primorali su Veliku Britaniju da za vreme velikih ratova drži pod strogom prismotrom, ako ne i blokadom, ulaze u francuske luke koji su tako postali strategiske tačke; jer kad bi se flota iz luka jednom izvukla i nestala iz vida, britanskom komandantu nije ostajalo ništa drugo nego da razmišlja kako bolje zna i ume o njihovom verovatnom pravcu dejstva.

Interesantan primer bitne sličnosti uslova, sa svima ogradama koje unosi savremeni razvoj, može se naći u poređenju nedoumice admirala Togoa 1905 i Nelsonove 1798 godine. Nelson nije ustvari *znao* kuda su Francuzi krenuli. On je mogao samo da nagađa po izvesnim znacima i postojećim političkim prilikama. Togo nije *znao* šta Rusi nameravaju, da li da prihvate borbu ili da beže, iako im je krajnji cilj mogao biti samo Vladivostok; ali u pogledu njihovog puta on je mogao da se služi samo nagađanjem u kome su poznate vremenske prilike igrale veliku ulogu. Oba admirala računala su pravilno; ali su oba imala brige i živela u neizvesnosti možda zbog svoje neobaveštenosti. »Čak i admiral Togo«, pisao je član njegovog štaba, »onako ubeđen da neprijatelj mora da prođe preko Cušime, počeo je da se brine pošto su prolazili dani kada se očekivao neprijateljev dolazak, a njega nije bilo«. Imajući u vidu šta danas znači radio-veza, može da se kaže bez preterivanja da Togo nije saznao gde je neprijatelj i šta radi nimalo brže nego Nelson — drugim rečima sve do onog trenutka kada su ga ugledali japanski izviđači. On je izgubio dodir, ili, bolje rečeno, nije ga nikada ni imao drukčije nego putem običnih vesti, nezvanično, a ne preko svojih

brodova. Kao Nelson na Nilu, Togo je bio u neizvesnosti sve dok nije video neprijatelja; u jednom slučaju sa katarke ratnog broda, u drugom sa izviđačkog broda koji je bio samo sto milja udaljen od admiralskog broda. Nedoumica kod jednog i kod drugog potekla je od nemogućnosti da se neprijatelj osmatra u njegovoj polaznoj luci ili na nekoj usputnoj tački kroz koju je morao da prođe. Da li je ko kriv za ovaj neuspeh, to je drugo pitanje; nezgoda je dolazila od toga što izviđanje nije bilo dovoljno razvijeno.

Zato što otvoreni okean pruža tako široke mogućnosti za izbegavanje nekog položaja koji se smatra opasnim, prvoklasnih strategiskih tačaka biće manje na jednom prostoru na moru nego na kopnu, — činjenica koja, naravno, povećava strategisku vrednost onih tačaka koje postoje. Naprimer, Havaji su u celokupnoj shemi okeana strategiska tačka od neobične važnosti. To je jedan veliki centar pokreta, jedna neocenjiva usputna stanica, jedan isturen položaj sa velikom prirodnom ofanzivnom moći kao baza za operacije, za snabdevanje i za opravke; ali za ometanje trgovine njihov je efekat smanjen velikim prostranstvom otvorenim za brodove koji žele da ih izbegnu. S druge strane, za onoga koji ih drži oni imaju još i defanzivnu vrednost osim ofanzivne, jer onemogućavaju neprijatelju da ih upotrebljava bilo za ratne bilo za trgovačke svrhe. More, zaista, ostvaruje jedan slučaj koji je pretpostavio nadvojvoda Karlo. On kaže: »U otvorenim zemljama koje su svuda prohodne i po kojima neprijatelj može neometano da se kreće u svim pravcima ili nema nikakvih strategiskih tačaka ili ih je sasvim malo; naprotiv, naći ćemo ih mnogo u zemljama sa ispresecanim zemljištem, gde je priroda zauvek odredila puteve kojima se mora kretati«.

Brod koji ide iz Evrope u centralnu Ameriku prolazi najpre kroz potpuno »otvoreno zemljište«, dok ne stigne do Zapadnoindiskih ostrva; tada ulazi u »ispresecano zemljište« koje obiluje strategiskim tačkama veće ili manje vrednosti.

Količinu trgovine koja prolazi treba ovde uzeti u obzir kao i *blizinu luke* i puta. Sve što utiče na jedno ili drugo, utiče i na vrednost pozicija. Ogroman porast nemačke industrije, trgovine i brodogradnje učinio je od Velike Britanije, zbog njenog strategiskog položaja na Britanskim ostrvima, onaj opasan cilj kojim je ona postala u nemačkim očima. Porast nemačke trgovine, kombinovan sa strategiskim položajem Velike Britanije, revolucionisao je međunarodne odnose u Evropi. Jedan sličan nov uslov za trgovinu, Panamski Kanal, izmeniće strategisku vrednost skoro svake luke u Karipskom Moru i mnogih luka na Tihom Okeanu zbog trgovačkog saobraćaja koji će zbog toga na tim putevima biti sve veći. Zamislite da je Suec ponovo zauvek zatvoren i posmatrajte dvostruke posledice, — na luke Rta Dobre Nade i na luke Sredozemlja. Kao istoriski primer ovakvog slučaja mogu da posluže sudbine Venecije i Đenove posle otkrića puta oko Rta Dobre Nade. Pomorska sila na prvom mestu zavisi od trgovine, koja upotrebljava najpovoljnije puteve; vojna sila uvek sledi trgovinu da bi pomogla njenom razvijanju i zaštitila

je. More nije plodonosan posao, osim kao sistem glavnih puteva koji spajaju jednu zemlju sa drugom. More je, ili voda, ono veliko saobraćajno sredstvo koje pruža priroda, kao što je novac, koji je ustanovio čovek, najbolje sredstvo za razmenu proizvoda. Izmenite tok jednog ili drugog u pravcu ili količini, i vi ćete izmeniti političke i industriske odnose čovečanstva.

Međutim, uopšte uzev, videćemo da će na moru, kao i na kopnu, korisne strategiske tačke biti tamo gde prolaze glavni putevi, a naročito tamo gde se oni ukrštaju ili stiču u jednoj tački, a pre svega, tamo gde prepreke primoravaju paralelne puteve da se sastaju i upotrebe zajednički prolaz kao, naprimer, neki most. Ovde bi se moglo primetiti da su, iako je okean lakše prohodan i obično ima manje prepreka nego kopno, te prepreke ipak stvarno teže prolazne. Brodovi ne mogu da prodru preko prepreka ili kroz njih, već moraju da ih zaobiđu. Istoriski podvizi, kao onaj kada je Napoleon prešao Mali Sv. Bernard, ili kad je Makdonald prešao Špligen (Splügen), a Rusi 1877 Balkan, kao da pokazuju da nema prepreke za pešadiju; ali moderni brodovi ne mogu da se prevlače preko kopna kao stare galije. Na taj način, dok na kopnu odbranu nekog puta koji izgleda jedini upotrebljiv može iznenada da savlada neka vojska, kao što su Persijanci planinskom stazom došli za leđa Grcima kod Termopila, dotle možemo biti uvereni da brodovi mogu da idu samo poznatim putevima. Tamo gde ima mnogo puteva kao što su, naprimer, prolazi između Vindvardskih Zapadnoindiskih ostrva, prednost luka kao položaja na svakom pojedinom prolazu srazmerno se umanjuje.

Zamislite, naprimer, ogroman uticaj koji bi na vrednost Port Rojala, Martinika i Port Kastrisa (Castries — na ostrvu Sv. Lucija), koji su sami po sebi već dobre strategiske tačke, imala jedna produžena kopnena linija koja bi se protezala od istočnog kraja Haitija, preko Vindvardskih ostrva, do Južne Amerike, a koja bi jedino bila prekinuta kod prolaza između dva pomenuta ostrva. Tada bi njihov značaj bio skoro isti kao i značaj Gibraltara. Ovako, oni spadaju u klasu Havaja i Bermuda, pa čak i niže u toj klasi, zato što njihovi položaji nisu jedini. Oni imaju takmace svaki u svojoj oblasti, dok ova druga dva nemaju. Nesumnjivo je da, ma koliku prirodnu snagu imala pristaništa u Vindvardskim ostrvima, vrednost njihovog položaja ozbiljno umanjuje činjenica da neprijateljsko brodovlje i snabdevanje koje ide prema Panamskoj prevlaci može da ih zaobiđe. Jamajka ne može tako da se zaobiđe, još manje laguna Čiriki (Chiriqui), a najmanje Kolon kada Panamski kanal bude završen. Mogućno je, naprimer, da u ratu između Velike Britanije i Francuske, brod koji je pošao prema Prevlaci, a želi da zaobiđe Sv. Luciju, prođe kroz Anegadu ili Monu; i, stvarno, Francuzi su često uspešno pribegavali takvim manevrima da izbegnu Rodnijevu zasedu.

2. — VOJNIČKA SNAGA

Sada dolazimo na drugi elemenat strategiske vrednosti jedne pozicije, naime na njenu vojničku snagu, ofanzivnu ili defanzivnu.

Mogućno je zamisliti jedno mesto veoma dobro geografski postavljeno, ali koje se praktično ne može braniti jer bi cena defanzivnih radova bila veća nego što bi vredelo samo mesto kada se utvrdi. Jači položaj, čak i ako bi bio udaljen, imao bi prednost nad ovim prvim.

Ima nekoliko elemenata povoljnih ili nepovoljnih koji čine luku jakom ili slabom, ali ćemo videti da svi oni spadaju u dve grupe: elemente defanzivne i elemente ofanzivne snage.

I. — DEFANZIVNA SNAGA

Odbrana morskih luka, za razliku od njihove ofanzivne upotrebe, može se podvesti pod dva poglavlja: 1) odbrana protiv napada s mora, tj. napada brodovima, i 2) odbrana protiv napada s kopna, tj. trupama koje nisu naišle na otpor i iskrcale su se na nekoj obližnjoj tački obale i prišle utvrđenju iza leđa.

Pošto ofanzivne napore jedne utvrđene morske luke, u kom cilju je ona i utvrđena, uvek vrše brodovi u pravcu mora, možemo more smatrati kao front takve luke, a kopnenu stranu kao pozadinu.

Nedavna opsada Port Artura služi kao primer ovim postavkama. Port Artur je branjen od napada s mora i s kopna, na frontu i u zaleđu. Opsada ilustruje još jednu postavku istaknutu u prvobitnom nacrtu ovih predavanja, naime da je odbrana luka, u uskom smislu reči »odbrana«, uglavnom stvar kopnene vojske. Ruska mornarica malo je doprinela odbrani. Da je njeno moralno i materijalno stanje bilo bolje, i da je efikasnije iskorišćeno, ona je mogla da dâ stvarni doprinos odbrani luke svojim ofanzivnim operacijama — ispadima iz luke i uznemirivanjem neprijatelja. Izdržljivost je glavni elemenat defanzivne snage u svakom opštem strategiskom planu. Veliki uspeh defanzive, u ograničenom smislu reči, jeste dobijanje u vremenu. Odbrana Port Artura značila je za Ruse dobijanje u vremenu; da je odbrana bila upornija, dobilo bi se još više vremena. Ovako, baltičkoj floti je dato dosta vremena da stigne; niko ne može da kaže koliko bi ovo odlaganje produžilo kopnenu kampanju, koja je na ovaj način ostavila Japan s najvećim delom posla još pred sobom, da se Rusija dobro držala.

Jedan primer karaktera onih operacija kojima mornarica doprinosi odbrani, dobijanjem u vremenu, dogodio se u istom ratu kada je zarobljen jedan japanski transport koji je prenosio veliki deo topova za opsedanje Port Artura. Ovo je osetno produžilo opsadu. To je bio napad na komunikacije snaga koje su vršile opsadu. Ta vrsta napada, osim stvarne štete koju nanosi neprijatelju, zahteva od njega preduzimanje mera opreznosti koje osetno produ-

žuju ishod. Takva akcija, međutim, iako joj je rezultat defanzivan, nije defanzivna po metodu. Zato se ona zove dosta umesno ofanzivno-defanzivna, i potpuno je neophodna u svakom defanzivnom planu. Napoleon je rekao da nijedna pozicija ne može stalno da se održi ako zavisi samo od odbrane, ako nije spremna za ofanzivne mere ili ako propusti da ih upotrebi. Neprijatelj mora da se uznemiruje ili će on da uspe. Nekada se u istoriji ratovanja ova istina tako jasno shvatala i uslovi pasivnog otpora su se tako duboko priznavali, da je vreme koliko će opsednuta tvrđava da se održi moglo da se izračuna skoro isto toliko tačno kao neki matematički zadatak — ne uzimajući pri tome u obzir mogućnost pomoći spolja. U pravilno koordiniranom sistemu obalske odbrane ovakva kontraakcija, uznemiravanje, ofanzivno-defanzivno dejstvo pripadaju mornarici.

Obalska odbrana u ograničenom smislu, kada se akcija svodi na odbijanje neposrednog udara, uglavnom je zadatak kopnene vojske; odatle i planiranje priprema za takvu odbranu takođe prvenstveno pripada kopnenoj vojsci. Pod ovakvim okolnostima nije za pomorske oficire da raspoređuju pripreme rodovima vojske; ali možemo primetiti da je planiranje utvrđenja i nadzor nad njihovom izgradnjom po prihvaćenoj tradiciji zadatak inžinjerije kopnene vojske.

Takođe treba primetiti da su taktičke brige, kao što je obim spoljnih linija potrebnih da obezbede kopnene defanzivne radove jednog položaja, i brojna snaga posade potrebne da se one drže, pitanja stručnog vojničkog znanja. Iz toga sledi, i biće još očiglednije kada budemo raspravljali o potrebama mornarice u ovom pitanju, da je pravilna odluka u izboru pomorskih položaja u zemlji i van nje pitanje koje zahteva zajedničko vojno i pomorsko savetovanje. Zaista, svako pitanje i svaka priprema koja se tiče obalskih operacija imaju ovu crtu saradnje vojske i mornarice u zajedničkom cilju.

U svim slučajevima takve saradnje naići ćemo na sukobe uslova, kao što je to slučaj u većini operaciskih planova i pozicija zauzetih za bitku — u nečem će oni biti jaki, u nečem slabi. Rat u svim svojim vidovima pruža stalan izbor između teškoća i prednosti. U izmirenju ovih, koliko je moguće, u davanju prednosti važnijem, u zanemarivanju teškoća tamo gde je moguće i sastoji se veština komandovanja. Stav koji najviše demoriliše jeste onaj koji po svaku cenu izbegava rizik ili ga preuveličava.

Opsada Port Artura pokazala je još jednu istinu koja će imati opštu primenu, naime da su obalska utvrđenja u većoj opasnosti od zauzeća sa kopna nego sa mora. To se videlo i u slučaju Santjaga, iako su mu utvrđenja sa mora bila nesavršena. Razlog je očigledan: nijedan brod, nijedna konstrukcija na vodi ne može da podnese toliki teret naoružanja i oklopa kao kopneno utvrđenje. Ovom nedostatku savremeno ratovanje dodalo je i opasnost za brodove od pod-

morskih mina čiji se uticaj na mogućna kretanja brodova tako često i tako ubedljivo ispoljio u ratu između Japana i Rusije. Za kopnena utvrđenja ne postoji slična opasnost u jednakoj meri. Ukratko, brodovi nisu ravnopravni protivnici utvrđenjima kada se radi o utvrđenosti; slično tome konjica i pešadija nisu ravnopravne jedna u delokrugu druge. Brod ne može da se odupre utvrđenju koje je koštalo isto toliko novca, kao što ni utvrđenje ne može da učestvuje u trci sa brodom. Odlika jednoga je težina, koja omogućava veliku pasivnu snagu; odlika drugoga je pokretljivost.

Zemlje koje su sa svih strana okružene vodom, ili na čijim su kopnenim granicama zajednice sa mnogo slabijom vojnom snagom, kao što je slučaj sa Velikom Britanijom i Sjedinjenim Državama, lako mogu da padnu u grešku da brane samo luke od napada sa mora. Za luke koje imaju samo trgovački značaj, a nisu bitne za pomorsku delatnost, ovo mora da je dovoljno; postoji granica novcu koji može da se utroši na obalska utvrđenja. Ali svaki plan za pomorsku akciju počiva na bazama kao i sve ostale vojne operacije. Baze su neophodni temelji na kojima se planiraju ofanzive. Prema tome, važne pomorske baze moraju da se obezbede od napada sa kopna kao i sa mora. General Vud je imao za cilj da ilustruje ovu činjenicu u nedavnim kombinovanim operacijama oko Bostona, i lakoća kojom je ovaj grad pao pokazuje potrebu odbrane sa kopna.

Čisto trgovački gradovi dovoljno su branjeni činjenicom što će se velika neprijateljska ekspedicija upotrebiti samo za postizanje odgovarajućeg rezultata, sigurne dobiti u vojničkom pogledu, kao što bi bilo uništenje jedne velike pomorske baze; dok bi mala desantna snaga, iako bi možda ona mogla da zauzme trgovačku luku, to postigla jedino iznenađenjem, ustvari prepadom, koji se može omesti i koji u svakom slučaju ne donosi sa sobom nikakav odlučan vojnički uspeh.

U engleskim manevrima, avgusta 1888 godine, pokazalo se, kao što se moglo predvideti, da je nemogućno jednoj blokadnoj snazi da spreči bekstvo pojedinačnih brodova. Kada se to desilo, videlo se, prvo, to što je već rečeno o nedoumici blokade o pravcu bekstva; i drugo, uzaludnost oslanjanja na samu mornaricu za odbranu morskih luka. Odbegle krstarice pojavile su se ispred pola tuceta engleskih luka, koje su u nedostatku utvrđenja morale odmah da priznaju svoju nemoć i da plate otkupninu.

Lakoća probijanja blokade znatno je smanjena od 1888 godine razvitkom stalnih podvodnih mina koje stavlja neprijatelj spolja. Nije stvar samo u tome što njihovo dejstvo protiv krstarica, čak i srednje veličine, a još više protiv flote ratnih brodova, može da im nanese štete, već i u tome što može da dovede i do gubitka vremena. Ovaj gubitak je zaista u najužem smislu reči strategiski faktor. Kao što se videlo u ratu između Japana i Rusije, spoljna flota ima mogućnosti da bira svoj položaj u dosta širokim granicama u zavisnosti od neophodnog vremenskog roka koji će biti potreban

unutrašnjoj floti da obezbedi sebi prolaz sigurnim kanalom. Međutim, iako je ovo tačno, i tu treba staviti izvesno ograničenje.

Veština i budnost mogu i sada kao i u sva doba i u svima uslovima da omoguće jednoj ili drugoj strani uspeh, a naročito onoj unutrašnjoj. Verujem da bi jednostavna primena problema triju tačaka u određivanju pravog prolaza kroz minsko polje za koje se misli da je postavljeno mogla da se izvrši pomoću tri svetlosti koje bi se noću postavile za osmatrače; da bi takav prolaz mogao da se prokrči noću kao i danju; i da bi, kad se prolaz jednom prokrči, pravilnim izviđanjem moglo da se spreči dalje postavljanje mina. Red svetiljki će osvetliti raščišćen kanal, i omogućiti prolazak kroz minsko polje. Međutim, kada bi takve mere bile i efikasne, potreba da se one primene i teškoće povezane s tim pokazuju kako su se uslovi promenili za poslednjih dvadeset godina. Jasno je, takođe, da oni spolja moraju da pokušaju da zaustave takve operacije uz veću borbu koja odgovara onome što neprijatelj zove »pretstražom«.

Otkupnine koje su podizale engleske krstarice 1888 godine ili alternativno bombardovanje, pokazuju i potrebu utvrđenja na morskoj strani za trgovačke luke i beskorisnost utvrđenja na njihovoj kopnenoj strani. Krstarice ne bi mogle da se odupru nekolikim teškim topovima, a ne bi imale ni snage da pokušaju iskrcavanje. Flota ili velike desantne snage u sitnim operacijama pri napadu na luku koja je samo trgovačka, ne bi bile dovoljno iskorišćene. Takve ekspedicije bile bi uperene protiv pomorske baze. Sada kada je međunarodnim ugovorima zabranjeno bombardovanje neutvrđenih morskih luka, ostaje pitanje do koje će mere odgovarati politici jedne države da neutvrđivanjem dozvoli mirno zauzimanje svojih pogodnih luka od strane neprijateljskih brodova u cilju, naprimer, snabdevanja gorivom, opravki ili ostalog snabdevanja. Naravno, svako uznemiravanje takvih brodova značilo bi otvoren rat i odmah bi lišilo dotičnu luku imuniteta koji uživa kao neutvrđena.

Ovde treba nešto reći o brodovima za odbranu obale, iako mi danas manje čujemo za njih nego nekada. Pokretna odbrana na moru koja služi samo za defanzivu, čime se želi reći da ona može da razvije svoju defanzivnu moć samo onda kada se neprijatelj odluči na napad, slabija je od iste količine ofanzivne snage na obali, i to iz više razloga:

1) zato što ne može da podnese isto opterećenje kao kopneno utvrđenje;

2) zato što je izložena vrstama napada koji ne dolaze u obzir za kopneno utvrđenje, kao što su torpedo i kljun-razbijač ratnog broda;

3) zato što je sam faktor koji pretstavlja njenu glavnu prednost, tj. njena pokretljivost, u isto vreme i izvor njene slabosti, jer traži da se veliki deo ljudstva ili posade posveti samo rukovanju utvrđenjem.

Ovome treba dodati jednu okolnost, važnu u mojim očima, iako nisam primetio da je drugi pominju, naime: sistem obalske odbrane koji se oslanja samo na brodove u opasnosti je da bude u celini postavljen na mesto koje nije pravi cilj neprijatelja i da time ostavi pravi cilj nezaštićenim. Sa kopnenim utvrđenjima ne može da se desi slična greška. Nelson je u svom planu za odbranu Temze posebno i jugoistočne obale Engleske uopšte, 1801 godine, napisao jedan rad koji svedoči o njegovom širokom vojnom geniju isto onako stvarnom kao što su i njegovi čuveni podvizi. U ovom radu on je naročito podvukao odredbu da se brodovi za obalsku odbranu, *the blockships,* kako su se oni zvali, ni u kom slučaju ne pomiču usled prividne neodložne potrebe. Njihove baze su bile pažljivo i promišljeno izabrane, posle sređenog razmišljanja; njih ne treba menjati pod utiskom nekog trenutnog utiska. Stalna utvrđenja, sagrađena u mirnim trenucima na zdravim principima, imaju prednost da se ne mogu pomicati pod utiskom panike. Rasporedi američke flote za vreme Španskog rata pružaju zanimljiv materijal za proučavanje u pogledu uticaja strahovanja javnosti na vojničke mere; što se toga tiče, opšta istorija daje o tome mnogo primera.

Treba samo malo promisliti pa da se vidi da jedna vrsta obalske odbrane od strane mornarice na koju se danas obraća velika pažnja, odbrana potrebnim brodovima i podmornicama, nije po svom dejstvu strogo defanzivna, već ofanzivna. Za odbranu luke torpedni brodovi imaju skoro isključivo ofanzivnu ulogu, — ofanzivno-defanzivnu, — zato što će napad jedne flote na luku obično da se izvrši po dnevnoj svetlosti, dok torpedni brodovi, u opštoj shemi lučke odbrane, moraju da ograniče svoje napore uglavnom na noćno doba. Glavna uloga torpednih brodova je u *napadu* na neprijateljsku flotu koja pokušava da se održi blizu luke.

Ne izgleda da su širenje i razvoj torpednih brodova posle pisanja ovih predavanja, koliko dosadašnje iskustvo pokazuje, uticali na opšte principe koji su ovde nabrojani; nije se ni u samim ratnim operacijama ništa dogodilo što bi bilo u oprečnosti sa zaključcima koji su isticani proučavaocima pomorskih pitanja pre dvadeset godina. Torpedni brodovi, kada su se oslanjali samo na sebe, uvek su napadali noću. Danju su samo završavali uništenje koje su već uglavnom bili postigli ratni brodovi; i ovo je verovatno uloga koja će im pripasti u neuobičajenom slučaju kada flota ozbiljno napada na utvrđenje. Tada mogu da ubijaju ranjenike, naročito ako su ih njihovi ostavili. Povećanje veličine torpednih brodova iznad veličine torpednog čamca prve i druge klase, kojom se počelo, donelo je sobom artiljerisko naoružanje, kao što se tada predviđalo; a artiljeriske borbe između torpiljarki na suprotnim stranama, koje mnogo liče na okršaje kopnenih posada, bile su česte u operacijama oko Port Artura. Da je defanzivna uloga Rusa pripala Japancima, mi bismo verovatno videli više torpednih napada — ofanzivno-defanzivnih — upravljenih protiv spoljne flote. Njihovi smeli pokušaji da blokiraju luku, potapanjem brodova u kanalima za prolazak,

sigurno pokazuju da bi se u suprotnom slučaju slična energija upotrebila protiv brodova koji bi pokušavali da se drže u blizini luke.

Odbrane, bilo prirodne bilo veštačke, koje štite strategiske tačke kao što su obalske tvrđave, igraju vrlo važnu ulogu u celokupnom ratovanju, jer pružaju takav pasivan otpor napadaču da omogućavaju manjoj snazi da drži u šahu veću. Njihova pasivna snaga tako postaje jednaka izvesnom broju ljudstva i dozvoljava onome koji drži utvrđenja da odvoji tačno toliko ljudi i da ih pridruži aktivnoj vojsci na bojnom polju. Utvrđenja Port Artura dozvolila su da ovo mesto drži mnogo manji broj ljudi nego što su oni koji su ga opsedali morali da upotrebe u opsadi. Ovo očigledno pokazuje da je u kopnenoj kampanji ruska vojska bila za toliko mnogobrojnija, a Japanci za toliko malobrojniji. Mesta koja se tako drže služe mnogim ciljevima i u izvesnoj meri su preko potrebna za nadmoćnost na kom bilo ratištu. Ona su bitna za pomorsko kao i za kopneno ratovanje; ali, kada se posmatraju prema njihovoj korisnosti za postizanje ratnih ciljeva, treba ih smatrati inferiornim kopnenoj vojsci. Da se poslužimo jednim krajnjim slučajem, jednom *reductio ad absurdum*, kada bi broj tih položaja bio tako veliki da bi njihovi garnizoni progutali vojsku cele države, očigledno je da se neki od njih moraju napustiti ili da se neprijateljska vojska ostavi bez otpora. Tako Žomini kaže: »Kada se jedna država nađe primorana da baci veći deo svojih snaga u utvrđenja, ona je blizu svoje propasti«. Ovo se videlo u ratu između Japana i Rusije. Rusija je bila primorana da zatvori svoju flotu u Port Arturu i Vladivostoku. A dalje vođenje takvog kursa, bilo namerno bilo pod pritiskom potrebe, nagoveštavalo je propast koja je snašla nadmoćnost na moru koju je u početku rata stvarno imala u odnosu na Japan.

U oblasti pomorskog ratovanja, mornarica pretstavlja vojsku na bojnom polju; a utvrđene strategiske luke, na koje se ona oslanja kao na pribežišta posle borbe ili poraza, za opravke ili snabdevanje, tačno odgovaraju onim mestima kao što su Mec, Strazbur, Ulm, o kojima se, ako se sistematski zauzimaju, s obzirom na strategiski karakter ratišta, vojni pisci slažu da na njima mora da počiva odbrana jedne zemlje. Taj temelj, međutim, ne treba mešati sa nadgradnjom radi koje postoji. U ratu, defanziva postoji poglavito zato da bi ofanziva imala oređenije ruke. U pomorskom ratovanju, mornarica ima ofanzivan zadatak; ako ona uzme na sebe defanzivu, to samo znači da ona jedan deo svojih obučenih ljudi zatvara u garnizone, koje bi mogle isto tako da ispune snage koje nisu obučene u pomorskoj veštini. Ovoj osnovnoj postavci moram da dodam zaključak da, ako je odbrana luka, kad su ove mnogobrojne, dodeljena mornarici, iskustvo pokazuje da će mornarica tako biti raspodeljena među njima da će biti paralisana efikasnost njenog delovanja. Zanimalo me je, ali u isto vreme i poučilo u pogledu popularnog shvatanja ratovanja, zaprepašćenje koje su izazvali u Velikoj Britaniji neki letnji manevri, o kojima je već bila reč, i lek koji su predložili neki listovi. Ispalo je da su mnoge morske luke bile

izložene bombardovanju te su usledili preterani zahtevi za podršku malim eskadrama i ozbiljno se isticalo da bi mornarica trebalo da je dovoljno velika da može odvojiti mali odred u svaku luku. Od kakve je koristi jedna mornarica ako će tako da se rastura? Ali popularna vika zaglušiće vojničko iskustvo.

Uticaji javnog mnjenja na vojničke mere neobično su se izrazito pokazali za vreme našeg rata sa Španijom. Zabrinutost javnosti, kojoj su, kako se smatralo, davali izraza članovi državnog rukovodstva, bila je uzrok takvih mera flote, koje su oslabile potrebnu blokadu neprijateljskih luka, i koje bi, pred sposobnijim neprijateljem, omogućile španskoj eskadri da dođe u Sienfuegos, gde bi uživala podršku glavnine španske vojske. Ovo bi uz našu vrlo malu regularnu vojsku, i početkom teške sezone, bila sasvim druga situacija nego ona koju je pružao usamljeni Santjago de Kuba.

Ovu je misao potrebno razviti. Panika, neopravdan strah, u početku rata, obuzeće iste one ljude koji u mirno doba pokazuju otpor prema razumnom pripremanju. Ako nisam u to vreme bio pogrešno obavešten, jedan senator Sjedinjenih Država, koji je naišao na veliko odobravanje na nekim mestima zbog stalnog protivljenja razvoju mornarice, bio je jedan od najbučnijih kada se radilo o dodeljivanju pomorske snage za lokalnu odbranu njegove sopstvene države, koja nije bila ni u kakvoj opasnosti. U oba slučaja posledica je rezultat nerazumnosti. »Bolje je«, rekao je odavno jedan britanski admiral, »da se uplašimo sada kada imamo vremena da se spremimo, nego idućeg leta kada francuska flota uđe u Kanal«. Ova rečenica mnogo više zaslužuje da se ovekoveči nego njegova često citirana »postojeća flota«.

Tamo gde se na mornaricu oslanja u čisto defanzivne svrhe tamo će prirodno slediti zahtev za mnogo malih brodova, — politika patrolnih čamaca (gunboat), — iz prostog razloga što se tonaža koja se uloži u velike brodove ne može deliti. Naši nekadašnji monitori sa jednom turelom, pošto su mali i relativno jeftini, mogli su da budu mnogobrojni. Oni su zato bili podesni za čisto defanzivan plan, široko raspoređeni; pomorski pandan politike *kordona,* koja je sada odbačena, pretstavlja pokušaj da se zaštite kopnene granice raspodelom raspoložive snage između mnogobrojnih osetljivih tačaka, umesto da se one koncentrišu u jednom centralnom položaju. Svako poverenje koje još uživaju ti monitori, u sklopu jedne opšte pomorske politike, naći ćemo da je povezano sa idejom dalje deobe — jednog do dva broda na svaku luku. Čitao sam, ima sada već mnogo godina, upravo takav projekt, izrađen za odbranu naše atlantske obale; jedan, dva ili tri monitora sa jednom turelom dodelili bi se svakome pristaništu, prema važnosti koja mu se pridaje; a ovo je rekao školovan pomorski oficir. Na sreću, poslednjih dvadeset godina koncepcija mornarice izgrađene *»samo za odbranu«* ustupa pred zdravijim razumevanjem ciljeva mornarice; a to razumevanje posebnog zadatka mornarice u ofanzivnoj akciji izražava se isto tako sigurno u ratnim brodovima kao defanzivna ideja u malim brodovima.

Svaki predlog da se mornarica upotrebi kao sredstvo čisto pasivne odbrane pokazao se pogrešnim posle bližeg proučavanja; a svi ovi raznoliki rezultati proističu iz jedne osnovne činjenice, naime da je pokretljivost ono što karakteriše pomorsku snagu, dok je osobina pasivne odbrane nepokretljivost. Jedini izuzetak koji ja poznajem postoji tamo gde stalna — tojest nepokretna — utvrđenja mogu da se sagrade za odbranu okoline zbog veličine i dubine vodene oblasti koja treba da se brani. Kao primer bih naveo nameru da se izgradi veštačko ostrvo sa utvrđenjem na ulazu u Česapik. Ono se predviđa zato što su rtovi suviše udaljeni da bi mogli da vladaju ulazom. Pod ovakvim uslovima, smatram da bi upotreba brodova za obalsku odbranu mesto veštačkog ostrva bila greška; dok bi možda, kad bi voda bila četrdeset hvati*) duboka, pribegavanje plovnoj odbrani, brižljivo zaštićenoj od podvodnog napada, bilo neizbežno, jer ne bi postojala nikakva moguća alternativna mera.

Takav izuzetak potvrđuje pravilo. Strogo defanzivna snaga jedne morske luke zavisi, prema tome, od stalnih utvrđenja čije stvaranje nije posao pomorskih oficira. Mornarica se interesuje za ofanzivnu, koja i jeste njen pravi delokrug.

Još postoji jedan smisao u kome se mornarica smatra defanzivnom; naime, da postojanje odgovarajuće mornarice štiti od invazije time što morniraca vlada morem. Ovo je merljivo i u vrlo velikoj meri tačno i ima vrlo važnu strategisku funkciju; ali to je sasvim drukčije pitanje nego što je odbranbena snaga morskih luka, strategiskih tačaka, kojima se mi sada bavimo. Zato ćemo ga odložiti, ukazujući jedino na opasnost onog mišljenja po kome, zato što nas mornarica tako brani, nema potrebe za lokalnom odbranom strategiskih luka, tj. za utvrđenjima. Ovo gledište tvrdi da jedna vojna snaga može uvek, pod svim uslovima, da se liši sigurnih operaciskih baza; drugim rečima, da se od nje nikad ne može pobeći i da nju ne može da snađe trenutna nevolja.

Sada sam vam izneo razloge zbog kojih treba odbaciti mišljenje da je mornarica pravo sredstvo, uopšte govoreći, za obalsku odbranu u uskom smislu reči, koja je ograničava na odbranu luka. Izneseni razlozi mogu da se sumiraju i da se svedu na četiri načela:

1) da su za istu količinu ofanzivne snage plovne baterije ili slabo pokretljivi brodovi defanzivno slabiji protiv pomorskog napada nego kopnena utvrđenja;

2) da se upotrebom sposobnih pomoraca za odbranu luka ofanzivna snaga upotrebljava za jedan kvalitetno slabiji, tj. defanzivni napor;

---

*) *Fathom* — hvat, sežanj, paš (6 stopa = 1,828784 m; mera za dužinu i dubinu). — Prim. red.

3) da je štetno za *moral* i veštinu pomoraca da se tako drže za defanzivu i van mora, — o čemu postoje obimni istoriski dokazi u prošlosti;

4) da odustajući od ofanzive mornarica odustaje od svog pravog domena dejstva u kome je, sem toga, u stanju da postigne najveći uspeh.

II. — OFANZIVNA SNAGA

Ofanzivna snaga morske luke, posmatrana nezavisno od njene strategiske situacije i njenih prirodnih i stečenih preimućstava, sastoji se u njenoj sposobnosti:

1) da prikupi i drži veliku vojnu snagu, kako ratnih brodova tako i transportnih;

2) da takvu snagu sigurno i lako otisne na dubinu;

3) da je prati stalnom podrškom sve do kraja kampanje. U takvu podršku treba uvek računati i mogućnost primanja u dokove, kao najvažniju vrstu pomoći.

Moglo bi s pravom da se kaže da ova stalna pomoć zavisi isto toliko i od strategiske situacije luke, od njenih sredstava, kao i od njene snage. Ovome, međutim, mora da se odgovori da se nije nikada mislilo da je podela na razne elemente koji zajedno sačinjavaju celokupnu vrednost jedne morske luke jasno razgraničila te elemente i da je apsolutna. Podela na poglavlja je samo zgodan način da se predmet sredi i jasnije shvati. Neki potrebni uslovi doticaće više-manje sva tri elementa: snagu, položaj i sredstva, i neizbežno će iskrsavati u raznim poglavljima.

1. — *Prikupljanje.* Videće se da su dubina pri ulasku i veličina prostora za sidrenje za velike brodove elementi ofanzivne snage. Bez dubine najveći ratni brodovi ne mogu da ulaze i izlaze, a bez velikog prostora potrebna flota ne može da se okupi. Dubina vode, međutim, može da bude i izvor defanzivne slabosti zato što dozvoljava ulazak neprijateljskih teških brodova. U luci drugostepene važnosti, opremljenoj samo kao baza za uništavanje trgovine, kao što je, naprimer, Vilmington u Severnoj Karolini, ništa se ne bi dobilo u ofanzivnoj snazi, pre bi se izgubilo od defanzivne moći usled velike dubine na ulazu.

Pogodno zemljište na obali za izgrađivanje dokova i magacina za održavanje, opravku i snabdevanje brodova neophodan je uslov za ofanzivnu snagu. Ovo zemljište treba da bude na takvom mestu da neprijatelj ne može da ga ošteti — to je uslov defanzivne snage, a to isto može se reći i za sidrište. Zdrav teren za logorovanje ili smeštanje ljudstva itd., može s pravom da se unese u elemente vojne snage i ofanzivne i defanzivne. Poseban primer mogućnosti da se zadovolji ovaj uslov zemljišta za logorovanje jedne ekspedicije imamo u izboru Pjudžet Saunda (Puget Sound) za smeštaj pomorske baze i brodogradilišta. Naročita komisija preporučila je,

između ostalih, da se iz tog razloga predvidi veliki prostor, ali preporuka nije usvojena.

2. — *Otiskivanje.* Otisnuti jednu snagu sigurno i lako na dubinu znači da ona može odmah da otplovi ako je spremna i da bez smetnji zauzme svoj borbeni raspored pred neprijateljem; u tome treba da je pomažu ili hidrografski uslovi van luke, koji dozvoljavaju nesmetano manevrovanje ili defanzivna snaga kojom luka štiti flotu. Naravno, sasvim je mogućno i prihvatljivo da jedna flota sopstvenom snagom može da obezbedi sebi slobodu manevrovanja; ali vreme koje se utroši u prelaženju sa jednog rasporeda na drugi uvek je kritično i takvi manevri treba da se vrše van domašaja neprijatelja. Da bi ofanzivna snaga položaja bila potpuna, trebalo bi da on svojim sredstvima štiti flotu za vreme takve promene formacija; dalje od toga ne može se očekivati da ofanzivna snaga luke dopire.

Ovaj je slučaj sličan onome kada vojska prolazi kroz tesnac — iza tesnaca mora da je obezbeđen prostor za razvijanje. Ako je ulaz uzak, flota mora da isplovi pre nego što počne da manevriše. U ovom slučaju, uslovi za ofanzivnu i defanzivnu snagu ponovo dolaze u sukob, jer je uzak i krivudav ulaz lakše braniti. Možda bi bilo interesantno da se setimo da se u vreme pisanja ovih predavanja, 1887 godine, kod vrlo velikog, možda čak i većeg dela pomorskog javnog mnjenja smatralo da će kljun broda odigrati glavnu ulogu u pomorskom ratovanju. Iz ovoga bi proizilazilo da će flote prilaziti jedna drugoj pramcima i da će razvijanje značiti formiranje uporednog stroja kojim se svi pramci okreću prema neprijatelju. Takvo razvijanje imao sam prvenstveno na umu kada sam pisao odeljak koji ste sada pročitali. Iskustvo i napredak vratili su topu njegovu nadmoćnost; i pošto je brod nekoliko puta duži nego što je širok, veća artiljeriska snaga može da se razvije sa boka nego sa pravca pramca. Mali monitor sa jednom turelom jedini je izuzetak u ovome. Iz toga izlazi da razvijanje, od kolone koja čelom nadire prema neprijatelju, tada vrši promenu kursa, tako da se svi brodovi postrojavaju bočno sa celokupnom artiljerijom uperenom na neprijatelja.

Ako jedna flota može da isplovi iz luke u frontalnom stroju, ona će kad se približi neprijatelju promenom kursa svih brodova zajedno izvršiti to razvijanje; ali, kanali kojima se luke napuštaju obično su suviše uski za ovo. Obično brodovi moraju isploviti u koloni i formirati liniju postepenim pokretom. Neprijatelj koji čeka pred lukom težio bi da se razvije preko izlaza iz kanala, van domašaja utvrđenja, ali ipak u oblasti izlaza, kako bi mogao da usretsredi vatru na vođe kolone pre nego što brodovi iza njih stignu da ih pomognu dejstvom svojih baterija.

Pojasevi podvodnih mina, koje bi postavila jedna ili druga strana, kao što su uveliko radili i Japanci i Rusi, mogu da utiču na prirodne uslove. Za podvodne mine moglo bi se reći da unose veštačke hidrografske uslove. Unutrašnja strana pokušavala bi da

strahom od mina drži neprijatelja na takvoj razdaljini da njen prostor za razvijanje bude van njegovog domašaja; a efekat može da se pojača energičnom upotrebom torpednih brodova i podmornica. Kod Port Artura su ruske mine i strah od torpednog napada zaista zadržali japansku flotu kraj Eliotovih Ostrva, tako da Rusi kada su isplovili nisu imali teškoća oko razvijanja.

Spoljna flota, s druge strane, želela bi sličnom upotrebom mina da spreči neprijateljskoj floti da se razvije na izlazu pre nego što ona pređe oblast koja je pod zaštitom obalske artiljerije. Japanci nisu ovo pokušali, tj. pošto su izgubili jednu trećinu svojih ratnih brodova u početku rata, njihov položaj je zahtevao da traže zaklon u zaštićenom sidrištu, radije nego da izlože svoje oklopne brodove torpednim napadima time što bi stalno ostali blizu luke, u nadi da će postići preimućstvo koje pruža koncentracija prema čelu neprijateljske kolone. Njihova minska polja, postavljena na izlazu, zadržavala su neprijateljsku flotu i njima samima omogućavala da priđu pre nego što je neprijatelj mogao da pobegne. Ali ovo strategisko preimućstvo nije propraćeno taktičkim preimućstvom koncentracije prema prednjim delovima neprijatelja u onom kritičnom trenutku koji prethodi razvijanju.

Sve ove mere — zaštićeno sidrište, minska polja, koncentracija na prednje neprijateljske delove — taktičke su prirode. Moj je predmet strategija. Opravdanje za ovu prividnu digresiju jeste to da je snaga jedne pomorske operaciske baze stvar strategije koja se tiče celokupnog ratišta. Taktičke olakšice i nedostaci su činioci snage ili slabosti i kao takvi spadaju u jednom opštem razmatranju sasvim opravdano u domen strategije. Minska polja, onako kako su upotrebljena u poslednjem ratu, unela su nov uslov koji utiče na onaj elemenat ofanzivne snage u pomorskoj bazi koji smo definisali kao sposobnost lakog i sigurnog upućivanja jedne pomorske snage na dubinu.

Ova taktička razmatranja imaju osim toga veliki značaj u jednom strategiskom pitanju vrlo ozbiljne prirode; naime, u pitanju pravilnog položaja jedne spoljne flote koja ima zadatak da spreči pokrete više-manje sebi ravnog neprijatelja u samoj luci. Hok (Hawke) i Sent Vinsent (St. Vincent) u svoje doba odgovorili su: što je moguće bliže samoj luci. Nelson, više naklonjen riziku, rekao je: dovoljno daleko da im se pruži prilika da izađu; da se dovedu u iskušenje da izađu, jer mi hoćemo bitku. Razlika je u pojedinostima, jer su oba načina težila presecanju neprijatelja, iako različitim metodama. Možemo uzgred pomenuti da je Nelson hotimičnu labavost svojih linija platio trenucima nepodnošljive neizvesnosti kada je gubio vezu sa neprijateljem.

Strategiski odgovor na ovo pitanje neosporan je što se tiče istoriskog iskustva. Spoljna flota mora da bude tako blizu ulaza u luku da neprijatelj ne može da pođe. I polazak može da se osujeti, kao što je to činio Nelson; ali ovo može da ne uspe i ne treba se upuštati u taj rizik. Upotreba radija može mnogo da doprinese u osujećenju;

ali za radio je potrebno da se prethodno izvidi kretanje neprijatelja. Japansko rešenje kod Port Artura — tj. stacioniranje glavnine njihove flote kod Eliotovih Ostrva — bilo je umesno zato što Rusi nisu pokazivali ni energiju ni umešnost. Prolaz koji bi se noću raščistio, odgovarajući niz svetiljki za pravac, uz malo ignorisanja torpeda, i noćni juriš — mogli su da prebace rusku flotu u Vladivostok uprkos Japancima kod ostrva. Teškoće nisu bile veće nego one što su ranije savlađivane, a strategiska situacija bi se time znatno izmenila. Japanci su jasno priznali da bi to za njih bio očigledan neuspeh. Taktički problem izvlačenja ruske flote iz Port Artura, pod pretpostavkom da je neprijatelj kod Eliotovih Ostrva i ispred same luke, dao bi vrlo interesantnog materijala za taktičku studiju sa korisnim strategiskim zaključcima.

Ako luka ima dva izlaza koji su na velikom otstojanju jedan od drugoga, to će se povećati ofanzivna snaga, pošto neprijatelj ne može da bude i pred jednim i pred drugim sa dovoljnom snagom. Njujork je očigledan primer takvog preimućstva. Ako su dva izlaza, moreuzom i okeanom, dovoljno utvrđeni, neprijatelj ne može da bude blizu oba a da ne podeli svoju flotu na dva dela suviše udaljena da bi mogla uzajamno da se podržavaju. Sjedinjena neprijateljska flota ne može da ovlada sa oba kanala osim pred samim gradom, gde se kanali susreću. Isto preimućstvo, u mnogo manjem stepenu, nalazi se kod Port Orčarda u Pjudžet Saundu, i komisija koja je izabrala ovo mesto za pomorski arsenal imala je to preimućstvo u vidu. Njega ima i luka Bresta, a to je naročito bilo važno preimućstvo za flote jedrenjaka. Bežična telegrafija, naravno, olakšava kretanje neprijatelja od jednog ulaza do drugog ili iz centralnog položaja; ali su u tome raniji uslovi manje prevaziđeni nego što bi se mislilo. Nelson je na 50 milja od Kadiza pomoću lanca signalnih brodova za dva i po sata saznao o neprijateljskoj plovidbi. Njegova mogućnost da zaustavi neprijatelja bila je isto tako povoljna, možda i povoljnija nego mogućnost jedne flote parobroda u sličnom položaju, koja zavisi od bežične telegrafije. Brzina flote parobroda koja je u bekstvu u potpunosti bi nadoknadila, možda više nego nadoknadila, dobitak napadačke flote u brzini, zahvaljujući bržem obaveštavanju. Savezničkim flotama trebalo je više od 24 sata da napuste Kadiz uoči Trafalgara.

Da bi dva izlaza u potpunosti ostvarila traženo ofanzivno preimućstvo, potrebno je da budu toliko razmaknuta da neprijatelj ne može da se koncentriše ispred jednog u vremenu od trenutka kada unutrašnja flota da znak o svojoj nameri da isplovi do trenutka kada zauzme borbeni raspored van luke. U doba pare malo je luka tako povoljno postavljenih. Zavisnost jedrenjaka od pravca i snage vetra unosila je taktički i strategiski elemenat koji sada otpada. »Držite se uskupno«, pisao je jednom lord St. Vinsent, »jer mi znamo da pri više južnom nego jugo-jugoistočnom vetru nijedan brod linije ne može da napusti Brest«. Ovde se lako može videti sličnost sa odlaganjem izlaska zbog neprijateljskog minskog polja.

Treći elemenat ofanzivne snage jedne strategiske luke jeste, kao što je rečeno, njena sposobnost, pošto je zaštitila izlazak jedne pomorske snage, da je prati i dalje svojom podrškom u toku nameravanih operacija.

Očigledno, u kojoj bilo luci, ova sposobnost da podržava aktivne operacije zavisiće od mesta i karaktera samih operacija. U ratu između Japana i Rusije, japanska brodogradilišta bila su mesta gde su se brodovi snabdevali, osvežavali, obnavljali i popravljali. Na taj način ona su ih stalno pratila; stajala su im iza leđa. Ruske domaće luke slale su brodove, ali nisu imale nikakvog udela u njihovom održavanju na ratištu. Floti koja bi se opremila u San Francisku za operacije na Dalekom Istoku bila bi potrebna bliža pomoć nego što je ta luka. Portsmaut i Plimaut bili su veliki britanski arsenali u Kanalu pre jednog veka, kao što su i sad; ali dva najsposobnija engleska komandanta, Hok i St. Vinsent, nisu dozvolili svojim brodovima da baziraju ni na jedno. Za materijal, za osveženje i odmor posada, za generalno čišćenje i opravku pogona oni su ih slali u Torbej.

Sve ovo treba samo još jednom da istakne da je za morske luke položaj od prvostepene važnosti između svih elemenata strategiske vrednosti. Ovo ponovo ilustruje Napoleonovu izreku: »Rat je stvar pozicija«. U Građanskom ratu u Americi brodovi Sjedinjenih Država opremali su se u severnim bazama, ali su se u kampanji oslanjali na bliže baze — Port Rojal, Ki Vest, Pensakola. Ovo je čest slučaj; čak u širokom obimu pomorskih operacija najčešći. Ali bolje je da dva procesa, početno opremanje i dalja podrška, budu kombinovani iza istih utvrđenja, tamo gde je moguće. Imajući u vidu sve veću važnost Meksikanskog i Karipskog Mora, sve veću zato što su problemi Pacifika i dovršenje Kanala sve aktuelniji, biće umesno da se bliže ispita da li su severni pomorski arsenali (navy yards) u stanju da odgovore mogućim situacijama koje traže hitna rešenja kao što su one o kojima sada raspravljamo.

Da se jedna flota prati podrškom uglavnom znači dve stvari:

1) da se obezbedi njeno stalno snabdevanje, i

2) da se omogući brza opravka brodova poslatih nazad u slučaju potrebe.

»Snabdevanje« je širok izraz. Ono obuhvata veliki broj predmeta koji se stalno troše i koji moraju da se obnavljaju putem brodova za snabdevanje koji se povremeno odašilju. Ono se takođe upotrebljava i za održavanje stanja flote pomoću sistema smena. Ovo znači da se drži na raspoloženju rezerva tako da se brodovi koji odavno plove i koji su iscrpeni mogu zamenjivati drugim brodovima i, što je još važnije, okrepljenim posadama. Najvažniji elemenat ove mogućnosti osvežavanja i smenjivanja su mnogobrojni suvi dokovi, zato što su oni najbitniji i što se najsporije pripremaju.

Istoriski primeri, svojom konkretnom snagom, zaslužuju da se utroši mnogo hartije za raspravu. Kapacitet japanskih brodogradilišta mogao je biti veći ili manji, ali je japanska vlada osećala da je

od kritične važnosti to da se svi njeni oklopni brodovi stave u dokove i obnove u što kraćem vremenu posle pada Port Artura. Da se ovo postigne bilo je stvar velike brige, što se vidi iz Togoove poruke: »Bezbednost Carstva zavisi od ishoda današnjeg dana«. Jedan od činilaca u rezultatima toga dana bio je da su brodogradilišta koja su odaslala flotu bila u mogućnosti da prime sve brodove u dokove u onom vremenskom roku koji je dozvolila ruska sporost. Na taj način je japanska flota bila skup veterana oporavljenih odmorom i popravkom. Očigledno je da bi bilo još bolje da su brodogradilišta u toku rata mogla kao po stalnom pravilu da raspolažu sa dva oklopna broda u dokovima i posadama na odmoru; rezervom za smenu drugih, koja bi takođe u kritičnim momentima mogla da uveća celokupnu snagu flote. Nije znak idealne organizacije čišćenje i popravljanje cele jedne mornarice u istom trenutku; ali Japan je bio primoran na to zbog malog broja svojih oklopnih brodova, što je i zahtevalo njihovu stalnu upotrebu na frontu. Takva rezerva brodova odgovara koeficijentu sigurnosti izvođenja radova inžinjera.

Može nekome pasti napamet da ova sposobnost održavanja flote u toku operacija pre spada u poglavlje »sredstva«, poslednje pod kojim smo sumirali elemente strategiske vrednosti morskih luka. Istina je da je ovaj kapacitet jedno od sredstava, ali se može uzeti da je njegova vrednost očiglednija kad se posmatra kao elemenat ofanzivne snage. Ako kapacitet brodogradilišta klasiramo pod »sredstva«, manje se privlači pažnja na činjenicu da od tog kapaciteta može da zavisi ofanzivna energija rata.

Podela jedinstvenog predmeta ne može da bude takva da delovi budu potpuno odvojeni jedan od drugog. Podela nije cilj samoj sebi. Ona je sredstvo za pravilno mišljenje i za temeljitije razmišljanje o jednoj stvari, jer se tada misli sa više sistema nego inače. Osim toga, podela na poglavlja donekle obezbeđuje da se u jednoj određenoj odluci ili u izboru jednog položaja neće zapostaviti nijedna mogućnost.

3. — SREDSTVA

Potrebe jedne mornarice su tako mnogostruke i tako raznolike da bi značilo gubiti vreme ako se one posebno imenuju. Sredstva kojima se one zadovoljavaju mogu korisno da se podele na dva dela: prirodna i veštačka sredstva. Ova poslednja mogu pogodno i tačno da se dalje dele na sredstva koja čovek razvija u toku svog mirnodopskog držanja i korišćenja jedne zemlje, i na ona koja su neposredno i isključivo stvorena za vođenje rata.

Ako su ostali uslovi jednaki, najpovoljniji uslov je tamo gde su velika prirodna sredstva, spojena sa dobrim položajem za trgovinu, privukla ljude da se tu nasele i da razvijaju okolinu. Gde su postojeća sredstva čisto veštačka i namenjena za rat, vrednost luke je očigledno niža od vrednosti one luke u kojoj uobičajena zanimanja stanovništva daju potrebna sredstva. Da se poslužimo fraze-

ologijom koja je uobičajena u našem predmetu, jedna morska luka koja ima dobar strategiski položaj i veliku vojnu snagu, ali u koju sva sredstva moraju da se donesu sa izvesne razdaljine, daleko je slabija od slične luke koja bi imala bogatu i razvijenu prijateljsku oblast u svojoj pozadini. Gibraltar i luke na malim ostrvima, kao što su Sveta Lucija i Martinik, pate od ovog nedostatka, u poređenju sa lukama Engleske, Francuske i Sjedinjenih Država, pa čak i u poređenju sa velikim ostrvom kao što je Kuba, ako bi se ovo razvilo zahvaljujući vrednom trgovačkom stanovništvu. Međusobna zavisnost trgovine i mornarice nigde se ne može jasnije videti nego u pomorskim sredstvima jedne zemlje čija veličina zavisi od mirne trgovine i brodskog fonda. U poređenju sa čisto vojnom mornaricom, razlika je kao između prirodnog i veštačkog porasta.

Među sredstvima suvi dokovi zauzimaju prvo mesto po važnosti:

1) zato što je za njihovu izgradnju potrebno najviše vremena;
2) zato što omogućavaju razne vrste opravki;
3) zato što oni svojom sposobnošću da čiste i popravljaju nekoliko brodova u isto vreme i da ih tako sa najmanjim zadržavanjem vraćaju u flotu, održavaju ofanzivnu energiju.

Suvi dokovi pretstavljaju u sažetom obliku tri bitna uslova jedne strategiske luke. Po položaju oni treba da budu što je mogućno bliže ratnom poprištu. Snaga se pretstavlja brojevima; što su mnogobrojniji dokovi, to je veća defanzivna snaga luke. Što se tiče sredstava, objašnjenje je očigledno; dokovi su ogromno sredstvo. Kada se vrši izbor mesta za pomorski arsenal, očigledno je da je lakoća iskopavanja dokova prirodan uslov, dok je dalje izgrađivanje veštačko. Očigledno je takođe da će jedna trgovačka luka dopuniti ova sredstva u vanrednoj situaciji dokovima koje drži za trgovinu, dajući time primer onoga što je rečeno o širokoj bazi koju pružaju sredstva koja razvija čovek za vreme svog mirnodopskog držanja jedne zemlje.

Glava VIII

OSNOVI I NAČELA

(nastavak)

(Skica 13)

STRATEGISKE LINIJE

Strategiske tačke na datom ratištu ne treba posmatrati odvojeno i bez uzajamne veze. Pošto odredimo njihovu individualnu vrednost proveravanjem položaja, vojne snage i sredstava, ostaće da razmotrimo njihove uzajamne odnose po položaju, otstojanju i najboljim putevima koji ih povezuju.

Linije koje povezuju strategiske tačke nazvali su vojni pisci strategiskim linijama. Na kopnu može da bude više linija, više upotrebljivih puteva koji povezuju dve takve tačke; svaka od njih može u raznim prilikama da ima i drukčija imena koja ukazuju na njihovu naročitu upotrebu, kao što su: operaciska linija, linija povlačenja, linija komunikacija, itd. Na moru, ako su ostali uslovi jednaki, linija koja je najkraća, merena vremenom koje je potrebno da se ona pređe, obično je ona koju treba da izabere jedna flota; ali ova jasna opaska, koja liči na otrcanu frazu, podleže čestim izmenama u pojedinim okolnostima.

Ovo možemo da vidimo iz sasvim nedavnog slučaja sa flotom Rožestvenskog kada je napuštala Francusku Indokinu ili, još kritičnije, u situaciji Sadl Ostrva (Saddle Islands), pri završnom pokretu prema Vladivostoku. U prvom primeru bio je problem da li proći između Formoze i kopna direktnim putem ili obilaženjem ostrva. Učinjeno je ovo poslednje. Posle odlaska sa Sadl Ostrva izabran je najkraći put, kroz Japansko More; međutim, uz sav rizik koji bi sobom donelo zakašnjenje zbog obilaska istočnog Japana, kroz moreuz Cugaru, očigledno je da je bilo povoljnih okolnosti, koje je trebalo pažljivo odmeriti. Položaj koji je zauzimao admiral Togo izabran je promišljeno u cilju zaustavljanja neprijatelja u oba slučaja; ali činjenica da je on proveo nekih 36 sati u brižnoj neizvesnosti zato što se Rusi nisu pojavljivali niti je bilo vesti o njima, pokazuje mogućnosti situacije. Sama snaga njegovog ubeđenja da *oni moraju* da dođu tim putem bio bi elemenat povoljan za Ruse

da je Rožestvenski doneo drukčiju odluku. Ima temperamenata koji ne mogu lako da se odreknu jednog ubeđenja, kao što ima drugih koji ne mogu da podnesu neizvesnost.

Mnogobrojne linije koje možemo da povučemo na površini globusa da bismo povezali dve morske luke, mogu se uopšte podeliti na dva dela — na one koje prelaze preko pučine i na one koje idu linijom obale. Pogled na navigacionu kartu Meksikanskog Mora osvetliće moju misao, pokazujući dva upotrebljiva puta sa ušća Misisipija ili od Pensakole ka Ki Vestu. Da bi se išlo pučinom, što je obično najkraći put, potrebna je vojna prevlast na moru. Ako ona ne postoji, brodovi moraju da idu obalskom linijom, obično noću, i da traže utočišta ili drugu podršku u takvim pristaništima kakva na toj obali postoje. Flotila kojom je Napoleon I mislio da vrši invaziju Engleske prikazuje ovaj metod. Veliki broj brodova u njenom sastavu nametnuo je potrebu da se oni grade na raznim mestima. Da bi stigli na mesto prikupljanja, u Bulonju, morali su da savladaju opasnost od britanskih krstarica koje su kontrolisale Kanal Lamanš. Ovo je učinjeno sa uspehom iako sa izvesnim gubicima, na taj način što su se Francuzi držali tako blizu da neprijatelj nije mogao bez opasnosti da ih prati ni uz podršku složene obalske odbrane sa stalnim i pokretnim baterijama. U ratu 1812 godine američka obalska trgovina, ukoliko se održala, primorana je bila da se spasava na isti način, ali bez takve podrške. Isti su uslovi vladali i u Nelsonovo vreme duž Rivijere od Nice do Đenove. Kad god je otvoreno more pod kontrolom neprijatelja pribegavaće se ovom sredstvu, i to obično noću; jer, mada su kopnene komunikacije razvijenije i bezbednije nego ranije, one nisu još dovoljne da zamene obalske trgovačke puteve. Dovoljno je da posmatramo saobraćaj uglja morem od Delevera do Njujorka i istočnih država, pa da vidimo da se on ne može olako žrtvovati ili zameniti železnicom bez velike štete za zajednicu i smetnje za industriju.

Neutralne obale mogu tako do izvesne mere da postanu deo prilaza zaraćenim lukama koje su blizinom neprijatelja dovedene u opasnost. Naprimer, kada bi se vodio rat između Nemačke i Velike Britanije a britanska mornarica kontrolisala Severno More, nemački brodovi, koji bi prispeli na obalu Francuske ili Norveške, mogli bi bez bojazni da produže put uz uobičajeno ograničenje od 3 milje.

Najvažnije strategiske linije su one koje se tiču komunikacija. Komunikacije dominiraju ratom. Ovo naročito važi za obalu, jer svaka vojska zavisi neposredno od čestog obnavljanja materijala. Ona mnogo teže može da podnese kraći prekid nego flota, zato što brodovi velikim delom nose ono što čini suštinu komunikacija sa sobom. Dokle god je flota u stanju da se suoči sa neprijateljima na moru, komunikacije u suštini ne znače geografske linije, kao putevi kojima vojska mora da ide, nego one potrebe, onaj materijal koji brodovi mogu da nose samo u ograničenoj količini. Ovo je,

prvo, gorivo; drugo, municija; najzad, hrana. Ove potrebe zbog lakoće vodenog transporta, u poređenju sa kopnenim, mogu da prate pokrete flote na način koji je nemoguć za komoru i kopnene vojske. Komora kopnene vojske pre sledi nego prati, i to putevima koji mogu da budu teški i koji su uski; pomorski putevi su sa svoje strane laki i neograničeno široki.

Uprkos tome, sve vojne organizacije, kopnene i pomorske, u krajnjoj liniji zavise od otvorenih komunikacija sa nacionalnom bazom; komunikaciski pravac je od dvostruke vrednosti, jer obično pretstavlja i pravac za povlačenje. Povlačenje je ekstremni izraz zavisnosti od domaće baze. U pitanju komunikacija slobodno snabdevanje i otvoreno povlačenje su dva bitna uslova za *bezbednost* jedne vojske ili jedne flote. Napoleon je kod Marenga 1800, kao i kod Ulma 1805 godine, uspeo da se postavi sa jakim snagama na austriski komunikaciski pravac, te je mogao da spreči da se materijal šalje iz baze kao i da se vojska povlači prema bazi. Kod Marenga je došlo do bitke, kod Ulma nije; ali je i na jednom i na drugom mestu ishod zavisio od istog uslova — komunikaciskog pravca kojim je ovladao neprijatelj. U Građanskom ratu u Americi utvrđenja Misisipija su zauzeta čim je Faragutova flota, prešavši s gornje strane, posela njihov komunikaciski pravac. Slično je zauzeta i Mantova 1796 godine, čim se Napoleon postavio na pravac povlačenja njegove posade. Ona se uporno držala šest meseci; ali ostatak kampanje nije bio ništa drugo nego napor Austrijanaca spolja da oteraju Francuze sa linije i da time pojačaju posadu ili joj omoguće povlačenje.

Kretanje Rožestvenskog prema Vladivostoku bilo je u suštini povlačenje prema bazi svoje zemlje. Japanci su bili na komunikaciskom pravcu sa dovoljno snaga da ga poraze, kao što je Napoleon porazio Austrijance kod Marenga. Ja mislim da je Servera pobegao u Santjago zato što je verovao i bojao se da će pre Sienfuegosa, prema tome na pravcu njegovog povlačenja za Sienfuegos, sresti snagu nad kojom se nije mogao nadati pobedi s obzirom na stanje svoje flote. Što stvari nisu stajale onako kao što je on zamišljao pitanje je koje se tiče rukovođenja mornaricom Sjedinjenih Država, čiji koreni dopiru daleko dublje od autoriteta mornarice. Španski ministar mornarice izjavio je u Kortesu da je Servera otišao u Santjago jer nije imao kuda da ide. Čulo se da je Sampson kod Portorika. Primer ilustruje preimućstvo posedovanja dve luke na istoj granici — u ovom slučaju južnoj obali Kube — kao i dejstvo neprijateljske snage na komunikacisku liniju.

Santjago i Sienfuegos pokazuju prednost držanja dve luke za povlačenje, kao što iskustvo Rožestvenskog pokazuje štetu koju je imao samo sa jednom. Za flotu koja dejstvuje ofanzivno sa neke obale kao baze, dve luke na toj obali takođe olakšavaju komunikacije na dva glavna načina:

1) neprijateljski delovi koji vrše prepad ne mogu da se koncentrišu na jednu liniju, nego moraju da se podele zbog čega je opasnost od njih upola manja;

2) za dve luke je manje verovatno da će se zakrčiti nego za jednu. Pitanje je veoma slično pitanju snabdevanja brodskih baterija; koliko topova može da opsluži jedan lanac snabdevanja? Napoleon je dao sledeću definiciju: ratna veština sastoji se u rasturanju snaga da bi one mogle da žive, imajući u vidu potrebu koncentracije za borbu. Držati dve ili više luka za snabdevanje znači rasturanje sredstava za opstanak a da se pri tome ne smanji koncentracija flote.

Santjago i Sienfuegos — kojima možemo dodati Havanu, koja je na obalskoj liniji tačno u produženju njihove, a ima i kopnene komunikacije sa njima — mogu da posluže kao primer da je obalska linija sa nekoliko podesnih luka u suštini jedna duga, međusobno povezana operaciska baza. Sredstvima kojima raspolaže, torpednim brodovima i krstaricama, ona će više-manje biti u stanju da neposrednu pozadinu obale odbrani od uznemiravanja neprijateljskih krstarica. Takva obalska linija je prema tome strategiska linija koja obuhvata nekoliko strategiskih tačaka. Najčešće će se dešavati da jedna država mora da zaposedne nekoliko tačaka na morskoj obali najbližih ratnom poprištu iz strategiskih razloga. Ako su potrebni veliki napori, biće potrebno da se izvrše pripreme na više mesta. U Napoleonovoj ekspediciji za Egipat 1798 godine Francuska je na sredozemnoj obali imala samo jednu pomorsku luku koja se može nazvati tim imenom — Tulon; ali odredi su pripremljeni u nekoliko drugih luka pod francuskom vlašću i posle toga su pridruženi plovidbi glavne flote. Drugi razlozi mogu da nametnu sličnu raspodelu zadataka. Osim toga, riskantno je osloniti se isključivo na jedan arsenal za snabdevanje ili opravke jedne mornarice, jer uspešna blokada ili napad mogli bi da parališu sve operacije koje od njega zavise, a usto se na jednom mestu lakše preseca otstupnica poražene flote. Teško je zamisliti nezgodniju situaciju za jednu flotu posle odlučnog poraza nego što je ona kad je flota opterećena oštećenim brodovima i kad ima samo jednu luku u koju može da se povuče. Mogao bi se postaviti kao bitan princip da na svakoj pomorskoj granici budu bar dve sigurne luke, dovoljno utvrđene i sposobne za sve opravke. U takvim slučajevima može da se osujeti gonjenje ako se neprijatelju iščezne iz vidokruga; ali ako imate samo jednu luku, on će znati kuda smerate. Togo je, naprimer, znao da je Rožestvenski krenuo za Vladivostok iako nije znao da li će on krenuti kroz Koreanski Moreuz ili moreuz Cugaru (v. sk. 13). Ako su dve luke prilično blizu jedna drugoj — utoliko bolje, pošto neprijatelj na osnovu neznatnih podataka ne može da oceni cilj flote koja se povlači.

Zaliv Česapika i zaliv Njujorka na našoj atlantskoj obali su dve luke koje je priroda očigledno odredila kao primarne baze za snabdevanje i sledstveno tome kao arsenale od najvećeg značaja. Iz istih razloga to su i pogodne luke za povlačenje u slučaju teškog

poraza zbog sredstava koja treba da su sakupljena u njima; i za snabdevanje i kao utočišta one treba da su dovoljno utvrđene na kopnenoj kao i na morskoj strani. Ostale luke na istoj obali: Boston, Filadelfija, Čarlston i druge, mogu da služe za trenutnu upotrebu, za snabdevanje i pripreme; ali zaštita koju uživaju kao trgovačke luke biće dovoljna za njihovu sporednu upotrebu u snabdevanju flote. Štednja sredstava i novca sprečava izgradnju pomorskih tvrđava preko strogo potrebne mere; i izgleda verovatno da za pomorska utvrđenja još važi izjava nadvojvode Karla: da su jedno prvorazredno i jedno drugorazredno utvrđenje dovoljni za kopnenu granicu. Kako stoji sa kopnom ne spada u moju oblast. Može da se vidi da Njujork sa svojim prirodnim preimućstvima ima više izgleda da se korisno razvije nego Norfok. To je zbog njegova dva ulaza u luku i zato što zaliv Naraganset može da se obuhvati u opštem planu odbrane Njujorka. Ovo bi praktično značilo tri ulaza ili izlaza za flotu.

Vladivostok i Port Artur pokazuju iste propozicije, iako je za njih situacija bila u ogromnoj meri komplikovana položajem poluostrva Koreje. Na taj način oni su bili povezani, što se tiče položaja, slično kao naše luke na Atlantiku i u Meksikanskom Moru sa poluostrvom Floridom između njih; ili još izrazitije, kao što je San Francisko povezan sa Norfokom. U ovom poslednjem slučaju razdaljina je veća, slična onoj između ruskih luka na Baltiku i na Dalekom Istoku; ali rezultat je sličan. Saobraćaj vodom između luka otežan je usled isturenog zemljišta koje ne samo da povećava otstojanje između njih već pruža i očiglednu strategisku poziciju — blizu krajnje tačke Koreje ili blizu krajnje tačke Floride ili, u slučaju Atlantika i Pacifika, blizu Kanala — kod koje koncentrisana neprijateljska flota može da čeka sa prikupljenom snagom, sigurna da svi koji beže moraju da prođu blizu nje. Ovo je bio slučaj pri svakom obalskom ratovanju: rtovi su mesta opasnosti isto kao i istureni delovi utvrđenja. Ovo je tačno suprotan slučaj onog povoljnog uticaja koji Long Ajland ima na Njujork. Kopnena obala ima ovde uvučen ugao koji je zaštićen ostrvom kao nekim zemljanim utvrđenjem. Ovo omogućava odbrani da se koncentriše pre izlaska i dovodi neprijatelja u zabunu neizvesnošću dva izlaza.

Na istoj morskoj obali sve utvrđene luke će pretstavljati delove operaciske baze koja već sama može s pravom da se nazove strategiskom linijom. Treba predvideti sigurnu i brzu vezu između luka; jer ako je za brzo pripremanje potrebno rasturanje snaga, koncentracija je bitna za snažno dejstvo.

U vezi s tom izjavom o potrebi sigurne i brze veze između luka jedne pomorske granice, kako bi se koncentrisale snage u trenutku akcije, mi nalazimo da se između ostalih potreba jedne kopnene operaciske baze spominje potreba slobodnog kretanja i transporta trupa i materijala iza samog fronta. Reka Rajna pruža primer za to. Kada bi, kao što se desilo ne jednom, Francuzi imali nameru da izvrše invaziju Nemačke, njihova bi se vojska nalazila

na desnoj strani i oni bi mogli da drže ili da ne drže mostove. Kakav god bio slučaj, oni bi bili u stanju da pokrenu svoje trupe razbacane po konačištima i logorištima iza Rajne i da ih koncentrišu tamo gde im je potrebno a da neprijatelj ne može to ni da vidi ni da zna osim putem špijunaže ili izdaje. Nasilno izviđanje bilo bi teško ili neostvarljivo. U ovakvim pokretima reku Rajnu su slikovito nazivali zavesom — prikrivala je kao što krije zavesa. Long Ajland Saund pružaće slične olakšice operacijama jedne flote, ako je istočni kraj utvrđen. Kao što je već rečeno, zaliv Naraganset mogao bi da se obuhvati u planu utvrđene baze, čija bi centralna tačka bio Long Ajland.

Međutim, obično ovaj uslov ne može da se ostvari za brodove jedne flote. Njihovo kretanje iz luke u luku, obično, mora da se vrši napolju, tj. ispred baze, ili neposredno ili morskom obalom, prema tome kolika se prevlast uživa na moru. Unutrašnja plovidba iza morskih ostrva južnih država zaista pokazuje idealnu granicu iza koje najteži brodovi mogu da se kreću u pozadini baze iz jedne luke u drugu, kao između dva ulaza jedne luke; ali to je samo ideal. Međutim, takva unutrašnja plovidba može celishodno da se upotrebi za održavanje nadmoćnosti na jednom neophodnom spoljnjem pojasu mora, pogodnošću koju pruža za koncentraciju i izlazak lakih brodova — najverovatnije torpednih čamaca ili podmornica — u tolikom broju da bi neprijatelj morao da se plaši prilaženja blizu. Japanska mera opreznosti kojom su oni uklanjali svoje ratne brodove ispred podvodnih napada na taj način što su ih držali na otstojanju, mera kojoj su ih naučila dva teška poraza, dovoljno pokazuje da torpedno ratovanje može da se tako upotrebljava da bi obezbedilo, u vojničkom smislu, prolazak pojedinih brodova ili malih odreda od jedne do druge luke jedne ugrožene obale. Raspored američke flote ispred Santjaga 1898 godine verovatno se neće ponavljati.

Olakšanje za dejstvo torpednih brodova takođe bi pretstavljala obala sa podvodnim sprudovima bilo zbog mnoštva kanala između njih, bilo zato što su svuda neprolazni za teške brodove. Lanac ostrva oko Misisipi Saunda, produžen Šendelerskim Ostrvima i sprudovima, pretstavlja neprekidan sistem plovidbe za male torpedne čamce od Prolaza (Passes) do Mobila. Delovi kubanske obale imaju slične osobine. Kada bi Misisipi i Mobil bile dve tačke američke operaciske baze na Meksikanskom Moru, linija obale između njih postala bi prilično sigurna strategiska komunikaciska linija — zato što bi se tu kretali mnogobrojni torpedni brodovi u slučaju da neprijateljska prevlast na moru onemogućava plovidbu u pravoj liniji. Istočno od Mobila ovo isprekidano zemljište prestaje; ali je verovatno da bi blizina Mobila i Pensakole omogućila istu vrstu odbrane sve do Pensakole.

Ako se obalska linija posmatra kao jedinica, kao strategiska linija, sa dve ili više važnih strategiskih tačaka, očigledno je mo-

gućno da flota iz raznih razloga ne bude uvek koncentrisana. Obično je najkorisnije uzeti primere iz nedavne prošlosti. Može se desiti da flota bude podeljena jednom početnom greškom, kao što su Rusi bili podeljeni između Port Artura i Vladivostoka. Ona može da bude podeljena zbog potreba pripreme, opravke, kao što je smeštanje u dokove ili usled drugih ratnih okolnosti. Onesposobljen brod mora da se skloni ma gde stigne. Posle bitke 10 avgusta Rusi su se tako podelili. Većina ih se vratila u Port Artur; jedan ratni brod otišao je u Kijao Čau. Posle bitke u Japanskom Moru došlo je do rasturanja u raznim pravcima. Obična je posledica velike pobede takvo razilaženje potučenih brodova, isto onako kao što iza zaista velike pobede dolazi raspadanje, a zadatak je pobednika da ga poveća neposrednom snagom svoga gonjenja kojom još više dezorganizuje razbijenu vojsku. Ponavljanje tog raštrkavanja je stalna crta ratovanja, o kojoj strategija i taktika moraju da vode računa u svim vremenima. Metode raznih doba razlikovaće se prema sredstvima kojima svako raspolaže. Jedra i para imaju sasvim različite mogućnosti; ali sredstva u rukama zaraćenih strana jesu, ili bi trebalo da budu, ista kod obeju strana u svakoj eposi. Jedra se ne bore sa parom, jer oni ne koegzistiraju. Jedra susreću samo jedra, a para paru.

Problem sjedinjavanja razdvojene flote, ili priključivanja jednog odvojenog broda njegovoj glavnini, jeste pojava za koju se može očekivati da će se ponavljati; odatle proizilazi da metode koje služe tom cilju, upotrebom sredstava tog vremena, nisu od čisto akademskog interesa, niti se zato što je takva operacija vrlo teška i ishod neizvestan, ona može odbaciti kao neostvarljiva. Sama neverovatnost jedne mere često se pokazala kao uzrok njenog uspeha. U slučaju jednog jedinog oklopnog broda, ili manjeg odreda, koji mora da juri da bi se pridružio glavnini flote u kakvoj drugoj luci, torpedna snaga mogla bi da se okupi u takvom broju koji je potreban za obezbeđenje njihovog prolaza, koji bi se verovatno izvršio noću, jer mrak je prijatelj slabijeg. Lokalno poznavanje geografskih prilika takođe je snažan činilac u poređenju sa onim poznavanjem koje daju navigacione karte, naročito u mraku. Ovo, i izbor pogodnog vremena — ukratko, svi elementi — pomažu lokalnoj mornarici u ovakvim merama. Međutim, ovo ne znači da su takve mere bez rizika. Rat ne može da se vodi bez rizika. Što se tiče upotrebljene torpedne snage, sva istorija, pa i rat između Japana i Rusije, potvrđuje onu lakoću kojom se mali brodovi kreću duž sopstvene obale, prkoseći obično naporima napadača, iako pri tome neki put i stradaju.

Udaljene prepreke imaju za plovidbu strategiski značaj i mogu da se smatraju kao spoljašnja utvrđenja: međutim, one obično dolaze u poglavlje defanzivnih vrednosti. One pre služe da drže neprijatelja na otstojanju nego što olakšavaju ofanzivu. One su odigrale vidnu ulogu na holandskoj obali u starim englesko-holandskim ra-

tovima; ali kako su brodovi postajali veći, njihova prednost za odbranu bila je više nego nadoknađena gubitkom ofanzivne snage, pošto su holandski ratni brodovi ostali manji i sa slabijim pomorskim osobinama nego francuski i engleski, zato što su domaće vode u kojima su morali da se kreću bile pliće. Zbog toga je holandska borbena linija u svakoj pojedinoj tački bila slabija nego neprijateljska snaga koja bi se uputila protiv nje. Zato je strategiska vrednost sprudova unela elemenat taktičke slabosti u holandsku mornaricu.

Dosada smo posmatrali strategiske tačke pomorskog ratišta u odnosu na samo to ratište — na njihov stvarni značaj i na njihove odnose između sebe i prema floti. Analiza ne bi bila potpuna kada ne bismo spomenuli razdaljinu između kolonijalnih poseda ili interesnih sfera udaljenih od matične zemlje, kao i uticaj ove razdaljine na vrednost koju one pretstavljaju za posednika. Ovo je grana našeg predmeta koja se naročito tiče pomorskog ratovanja u poređenju sa kopnenim. Velike vojničke sile sveta skoro su isključivo na evropskom kontinentu, sa dobro utvrđenim granicama, i otstojanje svake tačke koju one brane, ili protiv koje povedu ofanzivu u kontinentalnim ratovima, nije vrlo veliko, bar u početku. Isto tako nema ničega na kontinentu što odgovara zajedničkom zemljištu koje za sve narode pretstavlja more, ako je ono jedna od granica. Čim jedan naoružani narod pređe svoju kopnenu granicu on se nađe ili na neutralnoj teritoriji ili na neprijateljskoj. Ako je teritorija neutralna, on ne može dalje da napreduje bez odobrenja te neutralne sile; ako je neprijateljska, nadiranje mora da bude postepeno i odmereno, osim ako se radi o daleko nadmoćnoj snazi ili ako odmah dođe do velikog uspeha. Ako je krajnji cilj jako udaljen, na putu do njega biće još jedan ili dva cilja koji moraju da se zauzmu i drže kao nužni koraci ka predviđenom cilju; takvi ciljevi obično će pretstavljati izvestan broj prepreka koje će neprijatelj ozbiljno da brani.

Ne voditi računa o svom nadiranju o takvim preprekama i o opasnostima koje one pretstavljaju za komunikacije i za linije povlačenja, traži odlično poznavanje stanja neprijatelja i solidnu procenu sposobnosti sopstvene vojske da pređe otstojanja do udaljenog cilja i da savlada njegov otpor pre nego što neprijatelj uvede u igru sopstvena sredstva. Ovo je isto kao da kažemo da se za neprijatelja zna da je u tom trenutku daleko slabiji, i da se opravdano nadate da ćete mu zadati udarac u srce pre nego što on uspe da upotrebi svoje mogućnosti i svoje oružje. Ovako pogođen u sam centar svoje snage, sa presečenim žilama kucavicama svoje vojne organizacije, sa zauzetim ključnim pozicijama unutrašnjih komunikacija, čime mu je onemogućena planska akcija, neprijatelj može, takvim smelim i vremenski pravilno podešenim postupkom, da bude doveden do kapitulacije. Ovo je cilj modernog rata i objašnjava veliki značaj koji se pridaje brzoj mobilizaciji.

U pomorskim operacijama ovakvi uspesi postižu se ne toliko držanjem jedne pozicije koliko pobedom nad neprijateljskom orga-

nizovanom snagom — njegovom borbenom flotom. Doći će se do istog rezultata, iako će on biti manje presudan i manje trajan, ako se flota primora na neaktivnost neposrednim prisustvom nadmoćne snage; ali odlučna pobeda nad neprijateljem, praćena operacijama uništavanja, sama po sebi stvara pobedonosnu situaciju. Kao što je već rečeno, vrednost neke pozicije, na moru ili na kopnu, ma koliko bila stvarna, zavisiće od toga kako se ona upotrebi; drugim rečima, zavisiće od oružanih snaga koje je drže za defanzivu ili ofanzivu. More nije bez povoljnih pozicija; ali se naročito za njega više nego za kopno može tvrditi da je organizovana snaga odlučujući činilac. Flota je, može se reći, sama jedna pozicija. Težak poraz flote, ili njena nesumnjiva inferiornost pred neprijateljem, znači neposredno raspadanje celog sistema kolonijalnih i drugih poseda, bez ikakvog obzira na položaj gde se poraz dogodio. Takav poraz koji bi britanska mornarica pretrpela od Nemačke u Severnom Moru izložio bi sve engleske kolonije napadu i onesposobio i njih i matičnu zemlju za uzajamnu pomoć. Pad koga bilo obalskog položaja u Carstvu postao bi tada samo pitanje vremena i neprijateljskih napora, ukoliko britanska mornarica ne bi mogla da se oporavi. Sve dotada ne bi na ratištu bilo nikakve snage za zamenu i nikakve operativne vojske. Svaka odvojena pozicija ostavljena je svojim mogućnostima, a kada se one iscrpe, ona mora da podlegne kao što je podlegao Port Artur i kao što bi podlegao Gibraltar 1780 godine da nije bilo mornarice Velike Britanije, koja je bila njegova operativna vojska. S druge strane, dokle god britanska flota može da održi i nametne svoju nadmoćnost u Severnom Moru i oko Britanskih ostrva, čitav imperijalni sistem ostaje obezbeđen. Ključ svega nalazi se u utrobama brodova.

Ovo ne znači da neka moćna, mada i slabija, mornarica ne bi mogla prvo uspešnim izbegavanjem a posle toga iznenađenjem da zauzme jednu ili više pozicija u udaljenom kraju sveta i da se tamo takoreći ušanči, te da poremeti planove protivnika i da na kraju možda time postigne još i neki nesumnjiv uspeh za svoju zemlju. Važnost koja se još pridaje lokalnim operaciskim bazama u udaljenim oblastima, kao što je, naprimer, Nemačka pridavala Kjao Čauu još nedavno, mogla bi da dâ potstreka takvom pokušaju. Tada bi iskrslo pitanje da li bi nadmoćna pomorska država bila voljna da izdrži dugotrajan sukob koji bi bio potreban da se istera nametljivac. General Grant uproleće 1863 godine bojao se da narod Sjedinjenih Država ne bude obeshrabren do mere da traži okončanje rata, ako bi se on sa svojim operacijama oko Vikzburga vratio na Memfis, i odatle preduzeo novu ofanzivu, kako mu je general Šerman neodložno savetovao. Ovo je jedan od problema ratovanja — proračunavanje verovatnoće. Napoleon je jednom rekao da se ratna veština sastoji u tome da se mogućnosti okrenu u svoju korist. Superiorna flota ima najveću šansu, ali najveća šansa ne pobeđuje uvek. Priroda i veština protivnika su važni činioci. Iz tih razloga neophodno

je proučavanje verovatnoće, kako u opštim elementima rata tako i u konkretnim slučajevima pojedinih oblasti; jedino tako će se oficir osposobiti da posmatra široko i da odlučuje brzo u pojedinačnim prilikama koje mogu da iskrsnu.

Spremnost i brzina u akciji davaće, naravno, velika preimućstva u takvim pokušajima kao što daju i u drugim vojnim operacijama; one to daju i u životu uopšte. Postoji, međutim, znatna razlika između sposobnosti jedne velike države bilo da napadne bilo da odbrani jedan daleki usamljeni posed, makoliko on bio jak, od koga ga rastavlja stotine hiljada milja mora, i sposobnosti iste te države da održi sličan položaj u svojoj unutrašnjosti ili na svojoj granici, bilo pomorskoj bilo kopnenoj. Odbrana Gibraltara, naprimer, bila bi lakša Velikoj Britaniji da je on na britanskoj obali. Kvibek je pao u Sedmogodišnjem ratu, ali u istom periodu nije se nikakva takva nesreća dogodila domaćim francuskim utvrđenjima. Istina, Rošfor je mogao da padne 1757 godine da je Britanija pokazala veću brzinu i preduzimljivost; ali rezultat bi imao obeležje jednog uspešnog prepada, postignutog iznenađenjem, a ne trajnog držanja koje dolazi posle produženih operacija kao u slučaju Kvibeka.

Ako su ostali uslovi isti, što je veća razdaljina to je veća teškoća odbrane i napada; a tamo gde ima mnogo takvih mesta, teškoća oko njihove odbrane povećava se u srazmeri sa njihovom udaljenošću, brojem i raštrkanošću. Međutim, položaj jedne zemlje koja je ovako opterećena, neizbežno je suprotan od one koncentracije i održavanja tesne veze, koji su bitni uslovi pravilnog ratnog razmeštaja. Kao što je načelnik britanskog Admiraliteta 1780 godine rekao Rodniju, mornarica ne može svuda da bude u punoj snazi. Neke tačke moraju da se ostave bez neposrednog prisustva flote; a u takvim uslovima neprijatelj koji drži svoje brodove čvrsto u rukama može brzim dejstvom da ugrabi jednu i da se u njoj tako utvrdi da više ne može da se ukloni. Tako je Menorka 1756 godine ugrabljena Velikoj Britaniji, pošto flota pod komandom Binga nije bila u stanju da istera neprijateljsku flotu pre predaje posade; a Francuzi su držali ostrvo u toku daljih sedam godina rata, iako je britanska mornarica i dalje ostala nadmoćna. Ovo mesto, međutim, moglo je da se vrati borbom, da je Velika Britanija to našla za shodno kada je njena flota ponovo postigla punu slobodu kretanja, kao što je to postigla pred svršetak rata. Cilj je postignut isto tako sigurno i mnogo jeftinije zauzećem Bel Ila blizu francuske atlantske obale, u čiju zamenu je Menorka vraćena prilikom sklapanja mira. Slično je Bonaparta zauzeo Maltu 1798 godine; i, mada Francuska nije imala mornarice u Sredozemnom Moru, i Maltu i Egipat su Francuzi držali preko 2 godine, posle čega su ih Britanci isterali uz ogromne napore.

Slabosti i nepostojanosti kojima kao celina podleže nacija koja drži takve udaljene pomorske oblasti ili tačke mora, naravno, u odgovarajućoj srazmeri da oseća svaki od udaljenih poseda koji će

biti utoliko manje obezbeđen nego slični posedi u rukama zemlje čiji su istureni položaji bliži ili manje razbacani. U poređenju sa ovom poslednjom, ona prva je primorana na defanzivan rat na moru, jer ima više da izgubi, a druga više da dobije; a prihvatajući defanzivu ona gubi prednosti inicijative koja je svojstvo ofanzivnog rata. Ovo je u osnovi vojni problem Imperijalne Federacije, koji već nekoliko godina uznemirava Britansko Carstvo. Australija, Novi Zeland, Južna Afrika i Kanada su oblasti koje uživaju samoupravu ali su zavisne od Ujedinjenog Kraljevstva. Svaka od njih oseća, kao Menorka i Malta u svoje doba, da ne mogu same da se nose na moru sa nekoliko mogućih neprijatelja Velike Britanije. Formalna nezavisnost, kao alternativa postojećoj samoupravi, ostavila bi svaku bez pomoći, svojim sredstvima, protiv svakog takvog neprijatelja; i, dok je verovatno da bi potpuno potčinjavanje, tj. osvajanje i stalno držanje, bilo isuviše opasno da se pokuša, moglo bi se tražiti ustupanje pojedine luke ili oblasti, ili druge kakve trgovačke ili pomorske prednosti kao cena miru.

Velika Britanija i Francuska nisu opsele Sevastopolj zato što su želele da zadobiju to mesto. One su samo napale zato što su time Rusiju stavile u krajnje nepovoljan položaj u pogledu komunikacija u poređenju sa sobom, primoravajući je da brani pomorsku tvrđavu udaljenu od centra nacionalne moći — isto toliko udaljenu za ono vreme možda kao što je nedavni rat u Mandžuriji bio udaljen pod promenjenim okolnostima. Pošto su izvojevali pobedu, oni su vratili mesto, ali uz protivusluge druge prirode. Sjedinjene Države nisu zauzele Kubu da bi je prisvojile, već da bi primorale Španiju na ustupke koje nisu inače mogle da postignu. Kad bi Sjedinjene Države imale teškoće sa Japanom, i mornarica Sjedinjenih Država bila potučena, nije verovatno da bi Japan pokušao da prisajedini neki deo američke pacifičke obale; ali bi on zato mogao da traži Havaje ili slobodno useljavanje svoje radne snage kod nas, ili oboje. Hongkong, Kjao Čau, Port Artur, Formoza — primeri su takvog iznuđavanja. A to što Sjedinjene Države drže Gvantanamski Zaliv, iako nije tako nepravedno, prikazuje slučaj kada pomorska strategija stvara sebi potrebne uslove da dobije nadmoćnost položaja. Britanske kolonije bile su tako izložene napadu, ratnom uznemiravanju, kako bi se dobili ustupci ove ili one vrste. Pod raznim okolnostima neprijateljski delovi ne samo da mogu da stignu do svojih obala pre nego što Britanci stignu da ih gone, već i sami Britanci mogu smatrati da takvo gonjenje nije od velike koristi, jer bi ti delovi tako mogli da oslabe domaću flotu da bi došla u pitanje sama bezbednost Britanskih ostrva. Ovo je pitanje poređenja brojeva i činilaca bezbednosti.

Takav je bio stav Velike Britanije za vreme Rata za američku nezavisnost i u ranijem delu ratova sa Prvom francuskom Republikom i Carstvom, a takav je i sada. Iako su druge zemlje, naročito Francuska, uveliko povećale količinu i razbacanost svog kolonijal-

nog carstva u poređenju sa ranijim vremenima, i time umnožile tačke koje su izložene napadu, njihovi posedi uopšte uzevši nemaju onaj ekonomski razvoj, a malo njih i trgovački značaj ili nacionalnu i vojnu važnost koju imaju nekoliko britanskih dominiona, kolonija i pomorskih baza. Samo mnoštvo i razbacanost britanskih pomorskih poseda, ma koliko da su se pokazali korisni ranije, i sada, u pogledu napredovanja trgovine ili davanja baza za oružanu akciju, bili su i jesu izvor opasnosti, dekoncentracije odbrane i, prema tome, slabosti. Nikada se ne može znati kada će i gde da padne udarac. Neki francuski pomorski oficir, govoreći o ogromnom razvitku britanske mornarice uporedo sa širokom raštrkanošću njenih izloženih tačaka, tačno je rekao: »Engleska je usred bogatstva osetila svu nezgodu siromaštva«. Sjajne pobede nelsonovskog vremena, — Nil, Sent Vinsent, Trafalgar, — ponovno uništenje naneseno neprijateljskim mornaricama, zamaglile su činjenicu da je rat, bez obzira kakva mu je bila pobuda sa engleske strane, imao odbranbeno obeležje, i da je Francuska, uprkos svojoj pomorskoj slabosti, imala preimućstvo ofanzive. Britanske flote sa francuske obale bile su u prvoj liniji odbrane; čekale su željno zaista priliku da se tuku, jer su znale da im je u borbi najbolja mogućnost da unište flote koje su pretile kako njihovoj domovini tako i njihovim kolonijama. Ipak, napadajući, one su samo branile interese zemlje na moru i preko mora. Međutim, njihov uspeh, kojim su pružale zaštitu celom Carstvu, ističe činjenicu da je sama nadmoćnost flote pretstavljala držanje ključne pozicije.

Lord Kičiner prilikom svoje posete Australiji i Novom Zelandu 1910 godine, kažu da je napisao u jednom memorandumu lokalnim vladama sledeće:

»Britanska vlada smatra za aksiomu da postojanje Carstva na prvom mestu zavisi od održavanja prikladnih i efikasnih pomorskih snaga. Dokle god je ovaj uslov ispunjen i dokle god je obezbeđena britanska superiornost na moru, smatra se kao pravilo da nijedan britanski dominion ne može uspešno i trajno da zauzme jedna organizovana invazija sa druge strane mora«.

Međutim, primenjujući ovaj princip na Australiju i susedna ostrva (Australasia), on primećuje da se ne mogu zanemariti pitanja vremena i prostora. On pokazuje da koncentracija snage na jednom i drugom ratištu može da bude neizbežna za mornaricu; da u ostalim morima (osim onog u kome se vrši koncentracija) britanske pomorske snage mogu privremeno da budu slabije od neprijateljskih i da može da prođe neko vreme pre nego što se obezbedi prevlast u tim drugim morima. Zato je on smatrao da je dužnost svih samoupravnih dominiona da se postaraju za vojnu snagu koja bi bila u stanju da se brzo obračuna sa pokušajem invazije i time obezbedi lokalnu sigurnost i poverenje javnosti.[1]) Čitava ova argu-

[1]) *The Mail* (Tri-weekly Times), april 18, 1910.

mentacija sa jednakom snagom može se primeniti na zajednicu samoupravnih država kao što je Američka Unija, u kojoj su atlantska i pacifička obala, da ne govorimo o udaljenijim teritorijama, odvojene razdaljinama isto tako značajnim kao što je razdaljina između Velike Britanije i Australije sa susednim ostrvima.

Može se reći da se uspešna britanska strategija ranijih dana sastojala u postavljanju sposobnih delova flote ispred neprijateljskih brodogradilišta. Tako su Antverpen, Brest, Rošfor, Tulon, sa španskim lukama između njih, kada se vodio rat sa Španijom, pretstavljali strategisku operacisku liniju koju je držala britanska flota sa dvostrukim rezultatom. Ovo držanje te linije je sprečavalo da se neprijateljski delovi flote iz raznih luka spoje; time je britanska flota sprečavala koncentraciju, taj veliki efektivni činilac u ratu. Ovaj je učinak bio defanzivan, i to za čitavo tadašnje Britansko carstvo, za kolonije kao i za Ujedinjeno Kraljevstvo. U ofanzivnom pogledu, ove glavne pozicije obuhvatale su i snosile teret blokade cele neprijateljske obale. Ja vas potsećam na ove dobro poznate uslove kako bih vam skrenuo pažnju na činjenicu da se sada, kada je Nemačka uzela od Francuske i Španije mesto opasne pomorske sile, ponavljaju tačno ti isti uslovi. Britanska flota koncentrisana je u Severnom Moru. Tamo ona brani sve britanske interese, Britanska ostrva, britansku trgovinu i kolonije; a u ofanzivnom pogledu ona vlada nemačkim pomorskim trgovačkim putevima.

Ako se poslužimo jednim pojedinačnim veoma izrazitim primerom brzog otimanja jedne važne pozicije, Bonapartinom egipatskom ekspedicijom, koja može odlično da posluži kao prototip mnogih drugih uperenih protiv Engleske ili njenih kolonija, odmah se vidi da je Francuska u ofanzivi, a Engleska u defanzivi, uprkos blistavom napadu i potpunoj pobedi na Nilu, možda najpotpunijoj u analima pomorskog ratovanja. Bonapartine reči svojoj vojsci: »Vojnici, vi ste jedno od krila vojske za Englesku«, — tj. vojske čiji je krajnji zadatak bio da prodre u Englesku i da je pobedi, — bile su pune istine; mi nemamo razloga da posumnjamo u stvarnost njegovih namera protiv Indije, ni u to da je bilo priličnog izgleda na vojnički uspeh.

U punoj saglasnosti sa njegovim smelim sistemom ratovanja, on je označio odlučujuću tačku i usmerio se pravo ka njoj u trenutku kada je postojala velika verovatnoća da neprijatelj neće biti spreman da ga zaustavi pre nego što on stigne do svog cilja i ne zauzme ga. U vremenu kada je on plovio, Britanci su imali samo 3 liniska broda u Sredozemnom Moru. Razlog ovoj oskudnosti britanske snage bio je u tome što Francuska nije bila sama, već joj se bila pridružila Španija. Brojna superiornost kombinovanih mornarica, lokalizovanih u Sredozemnom Moru, primorala je britansku flotu da se povuče i koncentriše u Atlantiku, i time stvori stanje koje je u tome trenutku bilo slično onom na koje je ukazao lord Kičener, i koje je na kraju imalo iste one posledice koje je on predvideo u

svom memorandumu, kada se britanska flota, ovladavši situacijom na Atlantiku, vratila u Sredozemno More. Ista situacija bi se ponovila i kada bi Austrija sada stupila u ofanzivni savez sa Nemačkom, a da ova bude u ratu sa Velikom Britanijom. Ovo spominjem zato što su ljudi skloni da misle da sa parom i bežičnom telegrafijom i svim modernim pronalascima prošlost ne može ponoviti u bitnim crtama; svi se mi slažemo da ne može da se ponovi u pojedinostima. Od 1793 do 1795 godine Španija je bila u savezu sa Velikom Britanijom; od 1796 do 1800 godine ona je bila njen neprijatelj. Austrija nije sada neprijatelj koga se Velika Britanija najviše plaši. Ipak će biti u interesu Austrije da Veliku Britaniju isprati iz Sredozemnog Mora jer Austrija ima mnogo razloga da pokuša da se proširi na njemu. Za Austriju i Nemačku ne može da se kaže da imaju zajedničke ciljeve; ali one imaju zajednički interes da pruže jedna drugoj podršku i njihovi posebni ciljevi najlakše će se postići uzajamnom saradnjom u svetskoj politici.

Geografski položaj Egipta uvek mu je davao jedinstvenu strategisku vrednost, a njegov politički položaj 1798 godine davao je nadu da se uspešno zauzme. Svojim položajem na raskršću mnogih puteva — kopnenih i pomorskih — otvoren prema Evropi preko Sredozemnog Mora, a Crvenim Morem prema Indiskom Okeanu, Egipat, kao što to možemo videti bez velikog razmišljanja, zauzima prema Istoku i Zapadu položaj kao što je onaj koji je dunavski tesnac imao na bojištu između Austrije i Francuske, ili kao što su imali Valtelinski prelazi u odnosu na španske komunikacije preko Nemačke u Holandiju u XVII veku; jednom rečju, od političke vlasti nad Egiptom mogla bi prevlast na Istoku potpuno da zavisi od jedne zapadnoevropske države. Napasti samu Indiju nije odmah bilo moguće; ali je bilo moguće napadaču zauzeti, u Egiptu, jedan od onih usputnih ciljeva o kojima smo ranije govorili, pa da tamo čeka dok se tako utvrdi da bi mogao da pođe dalje. Kao što bi nadvojvoda Karlo nadirući iz Češke najpre obezbedio dunavsku dolinu i onda krenuo na Rajnu, tako bi, nadirući na Indiju, Francuska najpre zauzela Egipat i onda krenula dalje na Istok. Između Egipta i Francuske postojao je tada drugi jedan važan cilj, Malta; da bi nju zauzeo, Bonaparta se zaustavio na putu uprkos potrebe za hitnjom. Krajnji neuspeh ekspedicije ne treba da zamagli činjenice da je Francuska napadala Veliku Britaniju, da ova poslednja nije sigurno znala za cilj ekspedicije, da je bila zauzeta mnogim svojim zadacima i da se francuska vlast uspešno utvrdila i održala za dogledno vreme na dva važna mesta — Egiptu i Malti.

Možemo ovde napomenuti da se u pogledu cilja ekspedicije, čak i u tako uskom moru kao što je Sredozemno More, najveća nedoumica primećuje i u prepisci lorda Sent Vinsenta, britanskog glavnog komandanta, i Nelsona, kao i Admiraliteta. Najviše se pomišljalo na Napulj ili na Siciliju; u jednom od svojih pisama Nelson

kaže: »Malta je na samom putu za Siciliju«, objašnjavajući da bi ona bila vrlo korisna kao usputna baza.

Dotada je ovaj pokušaj protiv Indije, najvećeg i najudaljenijeg poseda Velike Britanije, bio uspešan. Ovde je, međutim, počinjala teškoća francuskog poduhvata. Pokazalo se ostvarljivim da se napreduje i postigne željeni cilj ako se jednom otisne od luke i od neprijatelja; ali kada je ovo bilo učinjeno, nikakav sudbonosan udarac nije još bio zadat Britancima, a Francuzi su, prema Velikoj Britaniji bili naterani da sa ofanzive pređu na defanzivu. Francuzi su morali obezbediti pobedu nad Englezima i osigurati komunikacije sa metropolom pre nego što bi bili u stanju da napreduju dalje. Bonapartin plan je bio mudro postavljen kao vojna operacija; on se slomio tamo gde su se uslovi razlikovali od uslova kopnenog ratovanja. Bonaparta, da citiramo jednog francuskog pisca, nikada nije postigao »le sentiment exact des difficultés maritimes« (»tačno osećanje pomorskih teškoća«). Vojska je prodrla na neprijateljsku teritoriju; ona je zauzela svoj prvi cilj; ali udarac nije bio smrtonosan, a njene sopstvene komunikacije bile su u krajnjoj opasnosti. Nije bilo rezervnih snaga za snabdevanje i pojačanje, kao što su one poslate u Gibraltar pre dvadeset godina, zato što je neprijateljska mornarica kontrolisala međuprostor — more. Kombinacijom genija i sreće, Francuska je prebacila svoju vojnu snagu na veliku razdaljinu preko mora i zauzela dve udaljene i nebranjene tačke na jednoj velikoj arteriji. Da li je mogla da ih zadrži? Mi znamo da ih nije zadržala; verovatnoća je bila da ih neće zadržati; ipak ih je držala dovoljno dugo da bi opravdala pokušaj. Kada se već našla u Egiptu i na Malti, francuska snaga prešla je sa ofanzive na defanzivu. Trupe u ova dva isturena položaja postale su garnizoni bez operativne vojske. Komunikacije između njih i metropole bile su prekinute; osim toga, makoliko se okupacija održala, ona je bila besplodna, osim kao diverzija za neprijateljske snage, ukoliko neprijatelja ne bi zamorio sukob kao što se to već jednom desilo sa Velikom Britanijom. Iako je bitka na Nilu ubrzala i očigledno izazvala nesrećni završetak, on je možda u svakom slučaju bio neizbežan, s obzirom na odnos jedne i druge mornarice, što je Bonaparta propustio da vidi. Ceo poduhvat od početka do kraja ilustruje objašnjenje lorda Kičinera o sadašnjim okolnostima. Postoji prisilno otsustvo britanske mornarice zbog savremenih vojnih i pomorskih uslova, nastalih usled ratnih događaja u godinama koje su neposredno prethodile ovome, i postoji porazan krajnji rezultat čim je nadmoćna mornarica ponovo izvojevala slobodu akcije.

Takođe postoji poučna sličnost u osnovnim crtama Bonapartine egipatske ekspedicije i njegove čuvene kopnene kampanje u Italiji 1796 godine, dve godine pre toga. Godine 1796 on je sličnom brzinom prodro od đenovske rivijere, 120 milja, do linije reke Adiđe i tvrđave Verone koja dominira njenom dolinom i koju je zauzeo posle dva meseca borbe. Iz nekoliko razloga, uglavnom topografskih

ali koje ne moramo ovde da nabrojimo, Adiđa je sa svojim mostobranom Veronom pretstavljala strategiski centar, između đenovske rivijere, odakle je Bonaparta pošao, i Beča koji je bio njegov krajnji cilj. Na taj način oni su pretstavljali u ovoj kampanji ono što je Malta pretstavljala u egipatskoj; ali prirodna preimućstva tog položaja umanjena su veštačkim stanjem koje je stvarala tvrđava Mantova na zapadu, tj. u pozadini Adiđe, i u kojoj je bila vrlo velika austriska posada. Dok se ova posada držala, Bonapartino držanje oblasti Adiđe bilo je nepotpuno i nesigurno. Tako je njegovo prodiranje bilo zaustavljeno, kao kod Malte, potrebom da ovlada Mantovom, koja je bila na boku njegove linije prodiranja u Austriju, tačno onako kao što je Malta bila na boku njegovog napredovanja prema Egiptu. Mantova ga je zadržala osam meseci, ali je za to vreme zadržao nadmoćnu operativnu vojsku, isto onako kao što je Velika Britanija u kasnijem periodu imala nadmoćnu mornaricu na Sredozemnom Moru; pokretna snaga u svakom slučaju obezbeđivala je komunikacije. Kada je pala Mantova, on je produžio sa maršem, kao što je produžio put posle Malte; ali svoj uspeh posle toga, onako značajan, on je sam delimično pripisao činjenici da je Austrija oslabila, a Velika Britanija nije smatrala da je Egipat oslabio, iako su to smatrali neki od britanskih pretstavnika. »Da su se Austrijanci umesto da prave korake ka miru i dalje povlačili«, rekao je Bonaparta, »oni bi možda iscrpli moju snagu«. Upravo to se desilo u Egiptu i na Malti. Francuske snage u njima su iscrpljene.

Otkad su ova predavanja pisana rat između Japana i Rusije dao je sličan primer. Port Artur je bio Malta za Rusiju i Mantova za Japan. Rusija je u svojoj mirnodopskoj strategiji prenela svoju nacionalnu moć na Port Artur, iako daleko od središta njene snage, i tamo se utvrdila. Kada je došao rat, ona nije bila u stanju da održava komunikacije, bilo kopnom bilo morem, kao Francuzi na Malti. Mesto je zato na kraju palo; ali pretnja unutrašnje flote komunikacijama između Japana i Mandžurije zahtevala je zauzimanje tvrđave za koje je bio potreban vrlo veliki odred snage /određene za glavninu ruske vojske na severu. Od početka rata Japanci su brzo napredovali dok nisu došli do Liaujanga, ali su tamo zadržani šest meseci, uglavnom zbog opsade Port Artura, i napredovali su samo 35 milja. Posle pada tvrđave oni su se spremali da produže sa napredovanjem, kao Bonaparta posle Mantove; ali Rusi su imali nameru da se povuku i prikupljali su svoju snagu vraćajući se u bazu. U tom trenutku došlo je do pregovora. Teškoća za Japance bila je ista kao Bonapartina kada je nadirao prema Beču; iako se oni nisu služili njegovim razmetanjem, postupili su onako kao što je on savetovao Direktorijumu: »Nemojte prevazići svoje mogućnosti tražeći više nego što uslovi dozvoljavaju«.

To što Francuska nije postigla da održi svoj uspeh u Egiptu i na Malti, koje je zauzela, kao i na drugim udaljenim tačkama koje je držala pre rata, ima sličnosti sa nemogućnošću Velike Britanije

da zadrži svoje kolonije u Ratu za američku nezavisnost; i to ne samo kolonije na kontinentu, već i na Zapadnoindiskim ostrvima i do izvesne mere u Indiji i Africi, kao i na Menorki, koja je pala posle šest meseci opsade. Ovaj neuspeh došao je zbog udaljenosti, zbog broja i rasporeda nekoliko položaja, što je dovelo do razbacivanja snaga i do činjenice da se, i pored njene odlične mornarice, pogrešno smatralo da su udružene francuska i španska mornarica suviše jake za nju. Obim gubitaka pojedinih nacija u razno doba, pokazuje koliko su se velika smanjenja snage jedne strategiske pozicije, morala učiniti, čak i na račun ratišta, u neposrednoj blizini, zbog udaljenosti te pozicije od metropole. Veliko preimućstvo koje pretstavlja blizina ove poslednje samo je po sebi očigledno, a vidi se iz ovih primera. Ovo je glavno preimućstvo Japana nad Rusijom u nedavnom ratu, a to je i preimućstvo koje Japan još uživa nad svim drugim zemljama u pogledu akcije u zapadnom Pacifiku. Centar njene nacionalne moći je blizu poprišta mogućih međunarodnih sukoba u onom delu sveta koji zovemo Daleki Istok. Ovo će biti i preimućstvo Austrije na Sredozemnom Moru ako ona uspe da proširi svoju političku vlast preko zapadnog Balkana do Soluna i na okolne oblasti, — širenje koje bi ličilo na širenje Rusije kroz Sibir i Mandžuriju do Port Artura, i koga se plaše Italija i Rusija, čije se zaziranje od takvog razvoja događaja videlo na sastanku njihovih suverena u Rakoniđiju (Racconigi).

Brze daleke ekspedicije, znači, mogu se lakše ostvariti morem nego kopnom zbog veće pokretljivosti mornarice; u isto vreme one su po svojim posledicama manje dalekosežne od sličnog uspeha postignutog u matičnoj zemlji ili nad neprijateljskom flotom, zato što se udarac zadaje na periferiji a ne u srce. Takođe ih je teže održati nego izvršiti. Pošto je ekspediciona flota jednom pošla, ako se tajna dobro sačuvala mogu postojati dobri izgledi da neprijateljska flota u gonjenju pođe pogrešnim pravcem, ali teško da se može očekivati da će sam cilj biti iznenađen u ovim danima kablova i bežične telegrafije. Ali čim se postigne neposredni cilj ekspedicije, napadač prelazi iz ofanzive u defanzivu, sa njenim teškoćama; da bi održao svoju pobedu, on mora da vlada i komunikaciskim linijama, tj. morem.

Takođe moramo primetiti da se ovakve daleke pomorske ekspedicije mogu nadati onom neposrednom uspehu koji je neophodan za krajnji uspeh, samo ako nema efikasnog otpora na mestu iskrcavanja; dalji uspeh, međutim, zavisi od toga da li će se umešati neprijateljska flota posle iskrcavanja. Ovo se videlo u Sevastopolju i u Port Arturu. Ni u jednom od ovih slučajeva nije bilo delotvornog otpora iskrcavanju, i ni u jednom nije neprijateljska flota efikasno ometala komunikacije napadača. U Ratu za američku nezavisnost, iako su Francuska i Španija oduzele mnoga mala ostrva od Velike Britanije, kao i daleku i slabu Pensakolu, one nisu imale uspeha ni protiv Jamajke ni protiv Gibraltara. Kod Menorke je ishod bio druk-

čiji; trebalo je šest meseci da se ovo ostrvo zauzme, jer Englezi nisu mogli da odvoje nikakvu flotu na tom sektoru da zaustave ekspediciju, kao što su učinili u slučaju Jamajke, ni da ometu opsadu, kao kod Gibraltara. Jamajku je spasla Rodnijeva pobeda nad francuskom flotom u trenutku kada je ona polazila u napad, te zbog toga nije moglo da dođe do pokušaja iskrcavanja. Kod Gibraltara nije mogao da se pruži otpor neprijateljima koji su uspostavljali svoje linije na kopnu, jer su oni vladali kopnom; ali se britanska flota stalno mešala ubacujući materijal, i zato je opsada propala.

Svaka analiza pokazuje da je osnovni bitan uslov za utvrđivanje i održavanje nacionalne moći u udaljenim pomorskim oblastima posedovanje flote jače od flote svakog mogućnog protivnika. Ovo nije ništa drugo nego ponavljanje principa kopnenog ratovanja, da su operativne vojske, a ne posade tvrđava, efikasna i odlučujuća sredstva rata. Okupacija vojnički obezbeđenih luka, iako važna i čak potrebna, dolazi tek posle važnosti flote. Imajući u vidu pitanje koje nas sad zanima, — posedovanje strategiskih položaja u udaljenim krajevima, — i prihvatajući u potpunosti Napoleonovo načelo da je »rat stvar pozicija«, možemo slobodno za sebe da iskujemo strategiski aforizam, da je u pomorskom ratu sama flota ključna pozicija celine. U vezi sa ovim, možemo da primetimo da su Japanci u nedavnom ratu počeli s tim što su veliki deo materijala za flotu iskrcali u svoju zaštićenu stalnu bazu na Eliotovim Ostrvima, ali da su kasnije našli da je u pogledu administrativne ekspeditivnosti zgodnije da veliki deo materijala zadrže na brodovima. Ono što plovi može da se drži u brodovima koji su u stanju da prate flotu, koja na taj način nosi svoju bazu sa sobom, i tako može da se smesti u kakvu pogodnu luku koja ne mora biti utvrđena, pošto ona može sopstvenom snagom za izvesno vreme da obezbedi zaštitu. Pomorski vojni napori moraju, prema tome, da se usredsrede na flotu; ali u isto vreme, da se ne bismo odvojili od pravilnog stručnog mišljenja, treba da izbegnemo krajnost »Škole plave vode« (*Blue Water School*), i da imamo u vidu da je flota opterećena brigom oko baze oslabljenja flota za operativno dejstvo — oslabljena i strategiski i taktički.

Utvrđene operaciske baze su isto toliko potrebne floti kao i vojsci, ali njihova selekcija i priprema mora da podleže izvesnim jasnim načelima.

Prvo, broj tačaka koje se žele ozbiljno da drže treba da je što manji kako bi one što manje iscrpljivale matičnu zemlju i dozvolile joj da se koncentriše na onima koje imaju životni značaj; sve druge neka se snađu same sa topovima okrenutim isključivo prema moru. Ako je neprijatelj pametan, on neće tračiti vreme i snagu na njih. S druge strane, bitne tačke treba da su najozbiljnije pojačane i sa snažnim posadama. Ako neprijatelj preduzme ofanzivu, on je preduzima protiv čitavog sistema i svaka napadnuta tačka treba da je spremna da izdrži onoliko koliko dozvoljavaju njena

prirodna preimućstva. Svaki dan takvog otpora je dobit za zajedničku odbranu. Moglo se doći do vrlo ozbiljnog rezultata po snage Unije i opšte kampanje da su se tvrđave Džekson i Sent Filip, ispod Nju Orlienza u tom tako kritičnom periodu rata 1862 godine održale onoliko dugo koliko su mogle. Otpor Port Artura ozbiljno je oslabio glavno japansko napredovanje, u pogledu broja ljudstva koje je moralo da se upotrebi u opsadi, ali je tako dobio u snazi i vremenu u odnosu na celu rusku shemu operacija. Da su u prvim fazama otpora napadači uspešnije držani na otstojanju, možda bi Rožestvenski kada je stigao još i zatekao portartursku flotu. Francuska posada koja je 1800 godine izmarširala iz Đenove sastojala se iz samih kostura, ali njihova izdržljivost dala je Bonaparti vremena da postavi operativnu vojsku na komunikacijama između austriskih snaga i zemlje. U manjoj meri je Ledismit odigrao sličnu ulogu u Burskom ratu.

Zemlja koja ima mnogobrojne i razbacane pomorske posede mora zato pažljivo da prouči koliko njih može da održi i koje; s druge strane, zemlja koja vidi potrebu da uspostavi svoju vlast, ili se sprema da je uspostavi u budućnosti u nekoj oblasti, trebalo bi isto tako savesno da ispita u kojim pravcima treba da idu njeni napori ka zadobijanju strategiskih i održivih luka. Ovo je, naprimer, Nemačka nedavno učinila sa Kiao Čauom, a Sjedinjene Države sa Havajima i Gvantanamom.

Drugo, postoji očigledan red važnosti između raznih luka koje mogu da sačinjavaju pomorski sistem jedne nacije. Za sve države na prvo mesto dolaze domaće luke, zato što je uvek mogućno da jedna zemlja bude bačena u defanzivu, a samoodbrana ne samo da je prva potreba svake zemlje, već pretstavlja i jedinu bazu na kojoj može da počiva spoljna akcija, blizu ili daleko. Sve dok se ne konsoliduje nacionalna vlast u metropoli ne može da dođe do spoljnog širenja. Posle obezbeđenja samoodbrane dolazi vršenje raznih zadataka nacionalne politike, prema njihovim relativnim stepenima važnosti. Pošto se oni u toku vremena mogu menjati, to će se i važnost luka menjati s njima. Ipak, u svakoj određenoj eposi postojaće i nacionalna politika više-manje jasno formulisana; a na udaljenije luke, koje su bitne za ulogu flote, zajedno sa domaćim lukama treba gledati kao na celinu, kao sistem, a ne samo kao izolovan položaj.

Tako, da uzmemo glavnu pomorsku silu moderne istorije, Veliku Britaniju. U početku njene stvarne karijere kao pomorske sile Holandija joj je bila neprijatelj, a veliko brodogradilište Čatem. Ovome, sada kada joj je Nemačka postala glavni suparnik na moru, odgovara novi položaj Rousajt (Rosyth), zajedno sa Čatemom. Neprijateljstvu sa Holandijom usledio je savez, u kome su dve države učestvovale u opštoj kombinaciji protiv Luja XIV. Vojna politika tada je privukla Veliku Britaniju na Sredozemno More, na koje su trgovački interesi već bili privukli njenu mornaricu radi zaštite trgovačkih brodova. Okupacija Tandžera i njegov razvoj izgradnjom

utvrđenja i pristaništa bili su nezreo prvi plod britanskog interesa u tom moru; međutim, posle obezbeđenja samoodbrane u domaćim vodama, dalja osvajanja Gibraltara, Menorke i Malte pokazala su da je Sredozemno More postalo prvi cilj politike Velike Britanije. Sva tri ova mesta bila su tvrđave u strogom smislu reči.

U toku XVIII veka britanski interesi na Sredozemnom Moru su ostali, ali su postali sekundarni prema interesima na Zapadnoindiskim ostrvima i u Severnoj Americi. Posao starog »turskog trgovca« (Turkey merchant), kako su ga zvali, stao je iza šećera Zapadne Indije, pirinča i duvana američkog kontinenta, krzna Kanade i riba Njufaunlanda. Jamajka, koja, po mom mišljenju, ima ključni položaj na Karipskom Moru, mora da je bila dobro utvrđena i sa jakom posadom, sudeći po pripremama savezničkih država za njeno osvajanje 1782 godine. Francuska je bila postala neprijatelj, i to je ostala u tom veku. Ovaj odnos se vidi iz sve većeg značaja Portsmauta i Plimauta kao brodogradilišta u metropoli; ali kontinentalne kolonije Velike Britanije, sada obuhvaćene u Sjedinjenim Državama, izgleda da su imale samo obalsku odbranu. Ovo je prećutno priznanje da su već bile suviše brojno nastanjene, a i da ih je bilo mnogo i da su bile suviše udaljene da bi ih osvojila neka druga država, pod uslovom da britanska mornarica i dalje održi svoju nadmoćnost na moru. Luisburg i Kvibek utvrdili su Francuzi i snabdeli posadama za slučaj opsade, upravo zato što je Kanada tako retko naseljena, a francuska mornarica tako slaba da se njihova bezbednost ne može da osigura ni kopnom ni morem. Njihov pad ističe jedan elemenat fortifikacije preko koga se suviše lako prelazi; naime, da utvrđeno mesto, kada prelazi u neprijateljske ruke, daje neprijatelju prednost ne samo kao položaj, nego i kao snaga utvrđenja. Tako ako padne neka kolonijalna luka, poželjno je da ona ne pruži odmah i veštačku zaštitu od ponovnog zauzimanja sa kopnene strane; takav je, naprimer, bio slučaj sa Kvibekom, 1760 godine, one zime posle Vulfove pobede. Iz toga se može zaključiti da u mestima koja zaslužuju da budu utvrđena moraju i utvrđenja i posada da budu na visini svih mogućih zahteva.

U pomenutim periodima, britanska nacionalna politika razvijala se paralelno sa skoro neprekidnim ratom. Otuda se shema utvrđenih položaja brže razvijala nego što se proučavala; u tome je mnogo potsećala na britanski ustav. Sjedinjene Države nisu mnogo ratovale i njihova spoljna politika razvijala se bez ikakvog uticaja one vojne atmosfere koja dovodi do nehotične pripreme. Što se tiče promene uslova, možda će biti zanimljivo potsetiti se na to da kad su pisana predavanja koja sačinjavaju osnov ove rasprave, oklopne flote Sjedinjenih Država, Nemačke i Japana nisu postojale; da su Kuba, Portoriko i Filipini još bili španski, a Havaji nezavisni. Može se tome dodati i to da još nije bila osnovana Glavna uprava *(General Board)* mornarice, niti Združena uprava *(Joint Board)* kopnenih i pomorskih oficira.

Ovde ne bi bilo umesno raspravljati u pojedinostima o nekoj shemi utvrđenih luka Sjedinjenih Država, iz očiglednog razloga što se pomenute uprave nesumnjivo bave tim pitanjem, sa temeljitošću i obaveštenošću kojom ovde ne raspolažemo. Mogu se samo navesti neki opšti strategiski pogledi.

Pre svega, šta je osnovna vojna potreba jedne pomorske baze? Očigledno to da ona bude korisna za rat. U ovim danima, kada su potrebne bar dve godine da se sagradi i opremi ratni brod, odmah je očigledno da se brodogradnja ne može smatrati primarnim vojnim ciljem u nekom pomorskom arsenalu. Ako su brodovi sagrađeni u nekom pomorskom arsenalu bolji, ili jeftiniji, ili brže sagrađeni, to su dobri industriski ili ekonomski razlozi; ali nijedan od njih nije vojni razlog. Najviši je zadatak pomorskog arsenala da održi borbenu sposobnost flote u ratu, a naročito da je u što kraćem roku ponovo osposobi u slučaju da je oštećena u redovnoj službi ili u borbi. Nikakva korisnost u miru ne može da nadoknadi nedostatak toga u ratu. Pri izboru naročitih mesta koja služe tom cilju treba se rukovoditi jedino ovom mišlju — korisnošću u ratu, a ona se može analizirati, kao što smo već učinili, kao položaj, snaga i sredstva. Od tih sredstava, glavno je obilan prostor za brzo smeštanje u dokove; mesto koje je u ovom pogledu povoljno treba pretpostaviti nekom drugom, čak i ako postoji neko preimućstvo u pogledu položaja ili prirodnih sredstava. Očigledno je da će razni stepeni koje imaju ta tri elementa učiniti odluku težom, ali u svakom slučaju ona ne treba i ne sme da se komplikuje uslovima za brodogradnju.

Ovo se tiče svih glavnih pomorskih baza, bilo na domaćim obalama ili dalje. U metropoli svaka obala treba da ima dve takve baze, od kojih jedna može da bude glavna a druga sporedna po razvijenosti. Što se tiče baza van matične zemlje, njihov broj i njihov izbor zavisi od nacionalne politike. Ako se ta politika vezuje za interese blizu same zemlje, kao što je Karipsko More, razvoj pomorske baze može da bude uslovljen blizinom domaćih luka. U Građanskom ratu u Americi, naprimer, luke Port Rojal, Ki Vest, Pensakola i Nju Orlienz sve su bile pomorske baze, ali vrlo ograničenog razvoja. Karakter rata, pošto neprijatelj nije raspolagao flotom, dozvoljavao je da se brodovi šalju u severna brodogradilišta na opravku, dok su se snage na frontu održavale ojačanjima.

Neki sistem pojačanja potreban je za svaku snagu; ali treba shvatiti da bi bar smeštanje u dokove trebalo da je moguće na manjem otstojanju nego što je otstojanje od Mobila do Norfoka, ili do Njujorka, i ovu olakšicu treba obezbediti kada je to izvodljivo. U Građanskom ratu u Americi operisali su mnogobrojni brodovi osrednje veličine, raznoliki, i uglavnom dekoncentrisani osim prilikom nekih retkih borbi, a o tim borbama je isključivo odlučivala ona strana koja je imala mornaricu. Gde se flota nalazi nasuprot floti, a da svaka ima ograničen broj velikih brodova, biće od naj-

većeg značaja da brod ili brodovi koji su izdvojeni za popravak ne moraju dugo da čekaju.

Kada su ova predavanja pisana Sjedinjene Države imale su samo jednu spoljnu politiku koja se upravo može nazvati politikom — »Monroove doktrine«. Sada imaju dve, a druga se zove politika »otvorenih vrata«. Nesumnjivo je da međunarodni odnosi donose razna pitanja, a kako će koje od njih vlada rešavati zavisi većinom od izvesnih prihvaćenih principa. Ovi se principi, zato što su utvrđeni i stalni, mogu nazvati politikom; ali se oni primenjuju i na posebne povremene slučajeve, i zato nemaju onaj neprekidni uticaj koji imaju dva pomenuta principa. Ovi zavise od uslova tako ustaljenih i tako karakterističnih za stav države, kao što su i bitni za nacionalnu dobrobit, da deluju i na stvaranje nacionalnog javnog mnjenja i imaju stalan uticaj i na diplomatsku delatnost. Politika »otvorenih vrata«, što u praksi znači jednake trgovačke mogućnosti, lokalno je tesno povezana sa pitanjem aziskog useljavanja u Ameriku. Azisko useljavanje je opet u bliskoj vezi sa Monroovom doktrinom, jer je postalo očigledno da su Azijati toliko različiti od Evropljana da ne mogu društveno da se stapaju. Žive jedni pokraj drugih, ali u zasebnim zajednicama, mesto da su uvršćeni u masu stanovništva. Prema tome, velika brojna nadmoćnost Azijata u datoj oblasti je prava aneksija, stvarnija nego političke aneksije protiv kojih je i proglašena Monroova doktrina. Havaji su primer ovog stanja; a poznati pregovori Japana na političko vezivanje Havaja za Sjedinjene Države bez sumnje bi otišli i dalje da nisu neka neodložnija pitanja tražila njegovu pažnju. Slobodno azijatsko useljavanje na obalu Pacifika u njenom sadašnjem stanju retkog stanovništva značila bi azisku okupaciju — Aziju koloniziranu u Americi. Ovo vlada Sjedinjenih Država ne može da prihvati, zbog oštrog otpora pacifičkih država ako ni zbog čega drugog.

Ovaj sticaj okolnosti, dovodeći do jedne određene nacionalne politike, nameće potrebu pomorskih baza na Pacifiku, isto kao što je ulazak Sredozemnog Mora u sferu britanskih interesa primorao na postepeno sticanje baza u njemu. Dok je Monroova doktrina bila jedina pozitivna spoljna politika Sjedinjenih Država nasuprot negativnoj politici ostajanja po strani od spletki drugih država, nacionalni interes se postepeno ali brzo usretsredio na Karipsko More; to je bilo zato što preko njega idu prilazi Panamskoj Prevlaci, mestu koje je u središtu pažnje Monroove doktrine. Ovakve su bile prilike kad su ova predavanja prvi put pisana. Pitanje Pacifika i njegovih posebnih međunarodnih prilika onda se jedva nagoveštavalo i malo je privlačilo pažnje. Sada, iz raznih navedenih razloga, Pacifik ima aktuelnu i neposrednu važnost; zaista, premeštanje interesa može da se poredi sa onim slučajem u drugoj polovini XVIII veka kada je zapadni Atlantik, od Kanade do Venecuele, postao važniji od Sredozemnog Mora u očima britanskih državnika. Sredozemno More nije zbog toga prestalo da bude važno; ono samo nije

više bilo na čelu. Na isti način i Karipsko More ostaje važno; možda ono nije ni sasvim prestalo da bude na čelu, ali ima suparnika na Pacifiku. Skoro dovršenje Panamskog Kanala dovešće oboje u tako blisku vezu da će izabrane luke jednog i drugog moći i morati da čine jedan dobro promišljen sistem, u kome će korisnost i izdržljivost svakog dela biti u srazmeri s njegovim odnosom prema celini.

Najzad, održavanje svakog sistema pomorskih utvrđenih baza u krajnjoj liniji zavisi od nadmoćnosti na moru — od mornarice. Pad potpuno izolovanog utvrđenja može dugo da se odlaže, ali će na kraju do njega sigurno doći. Najistaknutiji primer je čuvena opsada Gibraltara, od 1779 do 1782 godine. Svi napadi na njega pretrpeli su potpuni poraz; ali on bi morao pasti, da nije bilo energije i veštine britanske mornarice u ubacivanju materijala. Operativna vojska, da kažemo, oslobodila je opsednutu tvrđavu.

Na ovo se može neposredno nadovezati i to da je u ratu glavni cilj svojstven mornarici neprijateljska mornarica. Pošto je mornarica od bitnog značaja u održavanju veze između raštrkanih strategiskih tačaka, iz toga sledi da je udarac nanet njoj najsigurniji udarac njima. Ima nečeg jadnog u naporima jedne velike pomorske snage, koja ima neprijateljsku flotu na domašaju, kad ona te napore uperi protiv beznačajnih kopnenih postrojenja, kao što je bio slučaj sa francuskom flotom pod D'Estenom (D'Estaing) kod Zapadnoindiskih ostrva 1778 i 1779 godine, ili čak i protiv važnih baza kao što je Gibraltar, a ostavlja po strani neprijateljsku flotu. Usluge flote i luka su uzajamne; ali, osim u pogledu domaćih luka, ove poslednje imaju veću potrebu za flotom nego flota za njima. Zbog toga flota treba da udari protiv organizovane snage neprijatelja na vodi, i da tako prekine saobraćaj između njegovih luka.

Glava IX

OSNOVI I NAČELA

DALEKE OPERACIJE I POMORSKE EKSPEDICIJE

Bez obzira na teškoću održavanja dalekih i odvojenih poseda, država koja želi da sebi obezbedi deo prevlasti nad bilo kojom važnom pomorskom oblašću, ne može sebi da dozvoli da ostane bez ikakve baze na nekoj strategiskoj tački te oblasti. Takve tačke, pogodno izabrane zbog svojih međusobnih položaja, čine bazu; ona će biti sekundarna u odnosu na metropolu, a primarna u odnosu na neposredno ratno poprište.

Načelo koje postavljaju vojni pisci da vojska koja nadire daleko od metropole treba da uspostavi drugu bazu blizu poprišta operacija, rukovodeći se istim pravilima kao pri osnivanju one prve, i sa sigurnim komunikacijama između jedne i druge, važi i ovde; treba samo imati na umu da sigurne komunikacije na moru znače pomorsku prevlast, naročito ako je otstojanje između metropole i isturene baze veliko. Takve sekundarne baze treba da se osnuju na istim principima kao i one na domaćim granicama — drugim rečima, važno je da budu dve utvrđene luke, od kojih samo jedna treba da bude prvog reda. One treba da su dosta blizu da mogu da pruže jedna drugoj pomoć, ali ne tako blizu da dozvole neprijatelju da osmatra i jednu i drugu a da ne razdvaja glavninu svoje flote. Od 1803 do 1805 godine britanska flota pod Nelsonom, osmatrajući Tulon, imala je tako na raspoloženju i Maltu i Gibraltar. Ove baze ne samo da su učestvovale u davanju podrške floti, već je svaka pružala podršku onoj drugoj time što su podelile teret zaštite duge linije trgovačkih komunikacija od Kanala do Levanta. Da su Rusi u godinama koje su prethodile poslednjem ratu poslali celu svoju flotu na Daleki Istok, nadjačali bi brojno Japance i oslonili se na Port Artur i Vladivostok. Japanci, s druge strane, imali bi preimućstvo unutrašnjeg mora (Inland Sea) i njegovih nekoliko izlaza i na taj bi način bili u mogućnosti da kombinuju iznenadne pokrete (v. sk. 13). Luka kao Kure, na unutrašnjem moru, sa dva ili više ulaza mnogo udaljenim između sebe, ima preimućstvo dveju kombinovanih luka uz preimućstvo da je sva delatnost koncentrisana u

jednoj. Kada se drže dve luke, kao u ovim primerima, operativna baza koja obuhvata dve ili više tačaka može da se smatra kao jedna linija, isto kao domaća obalska granica. Idealno stanje je da luke budu u vezi kopnom isto kao vodom. Luke na velikim ostrvima, — Kubi, Haitiju, Jamajki, — imale bi ovakvo preimućstvo, naprimer, Santjago, Sienfuegos, Havana; međutim, dve luke na kom bilo ostrvu Malih Antila bile bi suviše blizu. One bi ustvari bile kao jedna jedina luka.

Ako je dato pomorsko ratište veliko i sadrži više strategiski povoljnih tačaka, izbor između njih postaje važan. Ako je neka tačka centralna, njen uticaj je ujednačeno raspoređen i sa nje su lakše dostupni svi ostali delovi ratišta; međutim, ako se njen uticaj ne proteže do graničnih linija dotične oblasti njene komunikacije sa metropolom dolaze u opasnost. Tako je Jamajka, zbog svoje centralne pozicije, jedna od glavnih tačaka na Karipskom Moru; ali kada bi Velika Britanija bila ograničena samo na Jamajku, komunikacije sa metropolom, pošto idu kroz prolaze kojima vladaju druge sile, bile bi nesigurne. Isto bi se moglo reći 1798 godine i o Egiptu, u odnosu na Francusku, iako je centralan u odnosu na Evropu i Indiju, bez Malte ili sličnog nekog položaja; i zaista, ponekad, i pored nadmoćnog položaja Egipta, Britanci se nisu dobro osećali u pogledu svojih komunikacija s njim, iako imaju baze Gibraltar i Maltu, koje su obezbeđene od napada *(coup de main)* i koje pružaju zaštitu njihovoj floti. Prvi po redu od spoljnih položaja su oni koji leže na strani najbližoj metropoli; samo kad su tu sigurni može biti reči o daljem koraku. Gibraltar, naprimer, može da se smatra kao neophodan prvi korak ka Egiptu; Sv. Lucija, povoljna kao usputna tačka, u najmanju ruku, ka Jamajki. Druge po redu, iako prve po važnosti na određenom sektoru, jesu centralne pozicije; naprimer, Malta na Sredozemnom i Jamajka na Karipskom Moru. One koje leže na strani najudaljenijoj od zainteresovane zemlje, makoliko bile važne, najisturenije su, naprimer, Egipat i Panama, te mora da se pazi da se njihove komunikacije sa metropolom ojačaju usputnim položajima. Velika Britanija ima lanac takvih položaja do Indije.

Iz svega ovog razmatranja izlazi da se, onog trenutka kada jedna vlada uvidi da su nacionalni interesi na jednom određenom sektoru ugroženi tako da traže vojnu akciju, mora zadužiti neko kompetentno telo da pažljivo prouči teren, pošto je sakupilo potrebna obaveštenja, i da odluči koje tačke imaju strategisku važnost i koje je od njih najpovoljnije zaposesti. Kada se takvi položaji već zaposednu, obično mora da se poštuje posed onoga koji ih je dotada držao, a uslovi pod kojima on prestaje da se poštuje ne dolaze u domen vojnika, već državnika. Priznaće se, međutim, da će prilike iskrsnuti kada će jedna država možda pribeći ratu da zaštiti interese koje smatra vitalnim; isto tako priznaće se da će držanje neke pomorske oblasti postati potreba rata, ako ne njegov osnovni motiv. Ako je ovo slučaj, nastaje ono što se tehnički zove »ratnim opera-

cijama«. Država može da ima za cilj bilo da postigne vlast nad nekim oblastima, ili da proširi vlast koju već ima; s druge strane, ona može samo da teži da brani ono što već ima time što će zaustavljati nadiranja koja mu prete.

Ako je cilj da se postigne vlast nad novim terenom, rat postaje ofanzivan po svom cilju, a, prema tome, i po svojim operacijama. Vojne operacije, međutim, možda neće biti direktno uperene protiv cilja koji se želi da zauzme. Možda će neprijatelj biti slabiji na nekoj drugoj tački koju on u isto vreme možda više i ceni; i polazeći protiv nje, možda će se stvarni cilj pre postići nego direktnim napadom. Pitanje ovde dodiruje celokupno vođenje operacija. Za vladu napadača je to pitanje slično onome koje se postavlja pred svakog glavnokomandujućeg kada sa nekog položaja hoće da istera neprijatelja — da li da taj položaj napadne frontalno ili sa strane? Ono prvo traži veću snagu, drugo više vremena. Primer toga može se naći u pokušaju Francuza i Španaca da oduzmu Gibraltar od Engleske za vreme Američkog rata za nezavisnost. Napad je preduzet direktno na Gibraltar — najjači vojni položaj pod britanskom vlašću — i propao je. Ista sila upotrebljena protiv engleskog Kanala i obale, vešto upotrebljena, teško da ne bi, pod postojećim uslovima ogromne pomorske brojne nadmoćnosti, uspela da istrgne od Engleske Gibraltar. Ratna osvajanja često vrede samo kao baza za pregovore na kraju rata. Korespondencija Napoleona I puna je pouka u ovom smislu.

Može se na taj način desiti da cilj rata ne bude i cilj operaciskog plana. Doista, cilj rata ne mora uopšte da bude osvajanje teritorije, nego privilegija i prava koja su ranije bila osporavana; isto tako, cilj može da bude i okončanje nepravdi koje se čine strani koja počinje rat. Čak i tada, verovatno je da će napad na neke od neprijateljskih poseda biti deo planova operacija.

Nas, s obzirom na naš predmet, interesuje ovde kontrola neke pomorske oblasti, — kontrola koja treba da bude ili delimična ili potpuna prema okolnostima. Početi takav rat sa ma kakvim izgledima na uspeh, zahteva od jedne države da zadovoljava dva uslova: prvo, granice dovoljno osigurane od sudbonosne povrede; drugo, mornaricu sposobnu da ospori pomorsku prevlast neprijatelju pri postojećem stanju neprijatelja. Granica, ili obala, u najširem smislu, jeste baza celog rata, na kojoj počiva odbrana, i odgovara onoj užoj operaciskoj bazi sa koje polazi jedna pojedinačna ratna operacija. Mornarica je glavno sredstvo za ofanzivu; dok u defanzivi mornarica igra drugostepenu ulogu, u ofanzivnom pomorskom ratu ona ima vodeću ulogu. Čak i u slučaju velike *kombinovane* operacije, glavna uloga pripada brodovima; jedini slučaj u kome ovo nije, to je kad neprijatelj nema brodova, tako da je zadatak flote već unapred postignut, kao kod Sevastopolja. Do tog ratnog poprišta bile su dve komunikacije: jedna kopnena potpuno u rukama Rusa, druga morem pod kontrolom saveznika, pošto je neprijatelj razoružao i poto-

pio svoje brodove. Tako se stvar svela na opsadu jedne velike tvrđave i potpuno je otpalo strahovanje za komunikacije napadača. U slučaju Gibraltara, 1779 do 1782 godine, ofanziva je propala usled slabosti ili nesposobnosti savezničkih mornarica; da su ove bile na visini svog zadatka, britanska flota ne bi bila u mogućnosti da ubacuje materijal.

Pitanje ratovanja u pomorskoj oblasti van neposredne blizine zaraćene zemlje svodi se na pitanje opštih vojnih operacija. Radi se o pomorskim pohodima u zabačena mora u kojima ta zemlja može a ne mora da ima od ranije već pozicije koje su korisne u ratu; u svakom slučaju tu se radi o ofanzivnim pokretima i o osvajanju neprijateljske teritorije ili bar o preuzimanju kontrole nad njom. Čak i kad je glavni cilj rata defanziva, ona se najbolje vrši ofanzivnom delatnošću.

Specifična crta kojom se ove ofanzive razlikuju od drugih i koja im daje njihove posebne karakteristike jeste bespomoćnost vojnih kontingenata ukrcanih na brodovima za vreme plovidbe, — njihova bezbednost zavisi isključivo od prevlasti njihove zemlje na moru. Bili ti kontingenti veliki ili mali, makoliko bili efikasni u pogledu hrabrosti, discipline i veštine, oni su paralizovani što se tiče efektivne akcije za sve vreme prevoza. Kritična priroda ovog perioda, zajedno sa daljom nesigurnošću komunikacija, koje će stalno zavisiti od te prevlasti, to su odlike koje treba imati stalno na umu pri razmatranju ovog pitanja.

Moramo najpre dati nekoliko letimičnih primedbi o glavnim osobinama takvih pohoda; zatim ćemo, u cilju ilustracije, ukratko opisati i pretresti dva istoriska slučaja.

Pretpostavljajući da imamo dva pomenuta elementa, i to prilično bezbednu domaću granicu i mornaricu koja je u stanju da održi pred neprijateljem prevlast na moru, idući korak biće da se odredi poseban plan operacija koje će najbolje odgovarati preduzetom cilju. Ovo traži odabiranje baze, cilja i linije operacija, — tri činjenice neodvojive od svake ratne operacije.

Ostavljajući na stranu, kao suviše široko, pitanje napada na neprijatelja van pomorske oblasti koju želimo da podvrgnemo svojoj kontroli, krajnji cilj u toj oblasti biće onaj položaj, linija ili sektor koji se zbog svog uticaja na celokupnu situaciju može smatrati najvažnijim — da upotrebimo uobičajeni izraz, ključem ili ključnom pozicijom. Ako je oblast koja nam je cilj upadljivo bliža jednoj od pomorskih granica zaraćene strane nego drugima, baza operaciskih planova naći će se na njoj, ako to ne sprečavaju drugi ozbiljni razlozi, kao što je nedostatak dobrih pristaništa ili izgrađenih brodogradilišta. Tako je Velikoj Britaniji, sada kada je Nemačka postala glavna opasnost na moru, potrebno još jedno brodogradilište — i to na prvom mestu brodogradilište za opravku i održavanje brodova — na Severnom Moru, u Rousajtu (Rosyth), osim onoga koje već postoji u Čatemu (Chatham). Ovo očigledno znači da će

se, protiv nemačke obale i za operacije na Severnom Moru, britanska baza premestiti sa Kanala, tj. iz Plimauta i Portsmauta na Severno More. Tako se Austrija i Rusija sve više teritorijalno orijentišu na Sredozemno More, zato što su drugi njihovi izlazi na to more, sa vrha Jadranskog Mora i sa Crnog Mora, isuviše udaljeni i sa suviše izloženim pomorskim komunikacijama do tih mora, da bi mogle korisno da posluže kao operaciske baze.

S druge strane, Sjedinjene Države na obali Meksikanskog Mora poseduju bazu izrazito bližu Panamskoj Prevlaci i zapadnoj polovini Karipskog Mora nego što su Norfok i Njujork, dve glavne pomorske baze koje je priroda odredila na atlantskoj obali. Ipak nije verovatno da bi, uz porast veličine ratnih brodova i teškoće smeštaja na Misisipiju, luke na Meksikanskom Moru mogle da pruže ikada onakve operaciske baze kao što su one na Atlantiku; pre izgleda da bi one mogle poslužiti kao usputne isturene luke, dragocene kao izvori snabdevanja zbog njihove blizine, ali nezgodne za veće opravke. U isto vreme Gvantanamo i Ki Vest, u slučaju operacija protiv Prevlake, pružaju takva očigledna preimućstva usled svoje blizine i mogućnosti uzajamnog potpomaganja da bi bilo poželjno pa čak i neophodno da se u njima predvide mere za smeštanje i opravke. Izvesnog vojnog rizika mora biti; takav je, naprimer, slučaj sa britanskim dokovima na Gibraltaru, koji su pod današnjim uslovima na dometu obale Algesirasa.

Veliki arsenali određuju položaj bazne linije, a u velikoj meri i njenu dužinu. Njihova lokalna sredstva, torpedni brodovi i podmornice, donekle će štititi obalsko područje između njih, pa čak i malo van toga, od neprijateljskih operacija. Pitanje pomeranja sa tako određene baze do izabranog cilja zahteva određivanje linije operacija. Na otvorenom polju mora pravi put je najprirodniji, i, ako su ostali uslovi jednaki, najbolji; ipak, mnoge okolnosti mogu da utiču na odluku u tom pogledu. Glavna je među njima snaga mornarice u poređenju sa neprijateljskom — snaga koja zavisi ne samo od celokupne tonaže ili težine metala, već i od načina na koji su te količine raspoređene među razne vrste brodova, kao i od karakteristika svake vrste broda u pogledu naoružanja, oklopa, brzine i utroška goriva. Sve te osobine su elementi strategiske efikasnosti, koji su ponekad između sebe kontradiktorni; a usklađivanje tih elemenata može da ima ozbiljnog uticaja na strategiske kalkulacije. Ovo pokazuje da je sastav jedne državne flote ustvari strategisko pitanje. Poznata efikasnost raznih rodova i relativna udaljenost zaraćenih zemalja od cilja za koji se pretpostavlja da je isti za svaki od njih, — za jednu s tačke gledišta odbrane, za drugu s tačke gledišta napada, — takođe će uticati na izbor operaciske linije, zato što će dužina komunikacija koje treba braniti materijalno pogađati snage zaraćenih strana. Na ovim linijama, ili morskim pojasevima, brze krstarice mogu najviše da ometaju operacije, jer vezuju svojim kretanjem veliki deo neprijateljske flote. Što su te linije

kraće i mnogobrojnije, i što dalje idu od neprijateljskih luka, to će biti teži zadatak neprijatelja i veća njihova bezbednost.

Veliki deo onoga o čemu ćemo da govorimo, naime, o napredovanju jedne velike pomorske ekspedicije, — kontingentu ratnih brodova koji sprovodi ukrcanu vojsku, — možda će nekima izgledati kao raspravljanje o nečemu što se nikad nije ili nikad neće desiti, ali zato treba imati na umu da se to desilo 1798 godine, pod najvećim vojskovođom modernog doba, i da je ekspediciju gonila flota otprilike iste veličine pod Nelsonom, jednim od najvećih admirala svih vremena; ne treba gubiti iz vida ni to da su pitanja koja su iskrsla u vezi s tim pohodima verovatno tražila pažljivo razmatranje i od Napoleona i od Nelsona. Što se tiče pretpostavke da se takva stvar više nikad ne može dogoditi, pomislite na sav očigledan budući značaj Zapadnoindiskih ostrva i Karipskog Mora kao prilaza Panamskoj Prevlaci, a preko Prevlake Tihom Okeanu; pomislite, takođe, i na kratkoću udaljenosti bilo kojih dveju tačaka na Karipskom Moru. Imajte stalno u vidu površinu tog mora, da je njegova dužina svega pola dužine Sredozemnog Mora, tako da velike ekspedicije mogu zaista da se dogode tamo pod naročito povoljnim okolnostima za takve poduhvate.

Tamo gde je neka mornarica znatno nadmoćnija od neprijateljske, takve prekomorske ekspedicije velikih snaga odvijaju se bilo uz najveću, bilo uz delimičnu sigurnost. Velika Britanija za vreme Napoleonovih ratova imala je stalno trupe na brodovima, često i velike kontingente. Tako isto su činile i Sjedinjene Države u Meksikanskom ratu i Građanskom ratu u Americi; tako je činila i Francuska prilikom osvajanja Alžira 1830 godine, a i Velika Britanija i Francuska za vreme Krimskog rata. Ona bezbednost kakva je postojala u tim primerima ne pretstavlja naročiti vojni problem; ali, drugi je slučaj tamo gde postoji približna jednakost, čak i ako je nadmoćnost jedne strane neosporna i eklatantna. Iako je britanska mornarica bila daleko nadmoćnija nad francuskom u Napoleonovo vreme, njeni su zadaci bili tako mnogobrojni i opasni, da ona, citiramo opet, nije mogla svuda da raspolaže dovoljnom snagom, i uvek je postojala verovatnoća da neki neprijateljski odred napadne značajan konvoj. Zato je bila potrebna lokalna zaštita konvoja — odredom naoružanih brodova kao pratnje, i njihova je snaga bila srazmerna sa značajem poduhvata. Danas je potrebno da se setimo da su konvoji zaista išli tamo i ovamo i da su bili zaštićeni, utvrđeni, da tako kažemo, naoružanim brodovima; »Škola plave vode« *(Blue Water School)*, ili »Škola postojeće flote« *(Fleet in Being School)*, smatra da konvoji uopšte ne treba da plove dok postoji neprijateljska flota u blizini njihovog puta. Takve konvoje trupa slale su obe strane za vreme Američkog rata za nezavisnost, kada je stvarno postojala približna jednakost između zaraćenih mornarica.

Sa mornaricom daleko nadmoćnijom od neprijateljske, — ne zaboravljajući dužinu operaciske linije koja treba da bude obezbeđena, — mogućno je odmah napasti željeni cilj; što pre to bolje. Ako tom prilikom prođete pored strategiske luke koju drži neprijatelj, koja je u stanju da zaštiti njegove brodove, — pored pozicije sa koje može sa izvesnim izgledom na uspeh da ometa vaše snabdevanje gorivom ili municijom, — ova pozicija će da traži da joj se posveti onoliko pažnje koliko je potrebno da se njena štetna delatnost svede na podnošljivu meru.

Tako Jamajka i Santjago leže blizu Vindvardskog Moreuza (Windward Passage), što pretstavlja direktan put od atlantskih luka Sjedinjenih Država do Panamske Prevlake; a Kadiz i Gibraltar leže u blizini neizbežnog puta svih brodova sa Atlantika u Sredozemno More. Vojna karakteristika takvih pozicija jeste da leže »na boku puta«. Ako se u njima smeštaju ratni brodovi, maršrutu treba da štiti snaga tako sastavljena i tako postavljena blizu luke da može da spreči pokrete brodova u njoj. Brodovi u takvom odredu izloženi su opasnosti, u slučaju da su na dohvatu nadmoćne neprijateljske flote. Tako, kada se francuska flota iz Bresta, 1799 godine, iznenada pojavila u Sredozemnom Moru, Britanci su bili podeljeni na nekoliko delova, od kojih bi francuska flota mogla sa više nego jednim delom uspešno da se obračuna uzastopno i pojedinačno. Odredi takođe pretstavljaju smanjenje snage za glavninu, ali ne toliko, a i ne uvek, da bi ono sprečilo napredovanje ka cilju. Usled raznolikosti i važnosti britanskih interesa, vojnih i trgovačkih, i njihove široke raštrkanosti, Velikoj Britaniji su na taj način ranije njeni pomorski putevi imali na više mesta na svom boku mnoge opasne luke — Brest, Rošfor, Ferol, Kadiz, Tulon, a imali su ih takođe i u udaljenim morima. Ona se u toj teškoći snašla na taj način što je slala odrede pred svaku od njih, i to snage koje su odgovarale snagama u njima. Neprekidnost ovakvog rasporeda, kao i važnija vojnička posledica koju je on postizao u sprečavanju nekoliko neprijateljskih odreda da se spoje za ofanzivnu akciju, donekle zamračuju činjenicu da su ovi razni pomorski položaji bili pod prismotrom i da su tako onemogućavani; isto to se dešava kada neki komandant (general) na obali štiti svoje napredovanje od opasnosti koja bi potekla iz neke tvrđave čiji položaj preti njegovim komunikacijama ako on nije u stanju da je izbaci iz stroja.

U poslednje vreme su se pojavile sumnje u efikasnost bočnih položaja protiv komunikaciskih linija, u poređenju sa efikasnošću utvrđivanja cilja kome komunikacije vode. Nema nikakve potrebe za takvim poređenjem, jer ne postoji suprotnost između jednog i drugog. To što Malta može da vrši snažan uticaj na komunikacije jedne ekspedicije iz zapadne Evrope koja operiše u Egiptu, ne dolazi u suprotnost sa vrednošću vojne snage u samom Egiptu, mobilne ili utvrđene. Godine 1813 Velington je u Portugaliji držao neosvojivi utvrđeni položaj Tores Vedras (Torres Vedras), obezbeđujući na taj

način svoju pomorsku bazu u Lisabonu od napada sa kopna; međutim, neznatne snage američkih gusara, koje su operisale u blizini Rta Finistera, ozbiljno su ometale saobraćaj sa Britanskim ostrvima.

Ako neka tačka, na vašoj liniji operacija ili blizu nje, sada postane komunikaciska linija, — tojest bude na onoj liniji koja je sigurna za vaše ratne brodove ali ne i za transporte, — može da se izbegne time što će se obići vodama koje su potpuno van njenog domašaja i skoro van svake opasnosti, onda vaša komunikaciska linija može da se promeni. Može se desiti da se zbog karaktera luke ili poznatog broja ratnih brodova koji se nalaze u njoj, stara linija koristi s vremena na vreme, prateći pritom velike transportne odrede brodovima duž puta ili samo na najizloženijem delu linije. Tako su veliki konvoji koji su u dugim intervalima davali pojačanja Gibraltaru, 1779 do 1782 godine, bili zaštićeni flotama ratnih brodova.

Postoje dva načina da se šalje materijal jednoj floti: jedan je pomoću pojedinačnih brodova za snabdevanje koji se podvrgnu riziku, koji zavisi od toga da li njihova sopstvena mornarica patrolira putevima kojima oni idu; drugi je način da se šalju veliki konvoji pod neposrednom zaštitom jednog kontingenta naoružanih brodova. Verovatno je da će se upotrebiti oba metoda; sistem konvoja će zadovoljavati osnovnu potrebu za materijalom, a dopunjavaće se pojedinačnim brodovima. Konvoji moraju da budu pod jakom zaštitom, zato što će neprijatelj motriti nad njihovom plovidbom i pokušati da ih uništi, a pokušaće i da mu to bude jedno od redovnih pomoćnih dejstava u ratu; zato se mora predvideti i borba za čuvanje njihove bezbednosti. Pojedinačni brodovi moraju da se oslone na svoju brzinu, na izbor puteva u cilju izbegavanja opasnosti, i na režim koji krstarice održavaju na morima. Koji god se metod usvojio, dve ili više linija snabdevanja koje vode u pravcu cilja ili položaja flote pretstavljaju preimućstvo; možda još više pretstavljaju preimućstvo za niz pojedinačnih brodova nego za velike konvoje, pošto ovi poslednji, u svakom slučaju, moraju da se obezbeđuju a zaštitom na dve linije slabi se borbena snaga. Sjedinjene Države se spremaju da utvrde Panamsku Prevlaku, i prema tome, da postave posade u utvrđenja. Izgleda očigledno da će, u slučaju neprijateljstava, biti neophodno da se snabdevanje hranom vrši i Meksikanskim Morem i Atlantikom, a ne samo preko Pacifika.

Flota koja operiše dalje od domaćih voda ne treba da zavisi od jedne jedine linije snabdevanja. Može da se kaže, uopšte uzev, dok koncentracija odgovara borbenoj snazi ili pripremi bitke, dotle sistem snabdevanja ne treba da se oslanja na jednu jedinu liniju, gde god to može da se izbegne. Ovo tvrđenje je ustvari primena jedne od Napoleonovih kratkih, jezgrovitih izreka koju citira Tijer (Thiers): »Ratna veština«, rekao je, »sastoji se u veštini rasturanja

snaga radi snabdevanja sa terena, ali tako da se možete brzo koncentrisati u cilju borbe«.*)

Ako je smanjenje snage potrebno radi osmatranja neke usputne luke, a u isto vreme vas izjednačava s neprijateljem; ili, ako vas još uvek ostavlja nadmoćnim, ali vam oduzima mogućnost da savladate otpor cilja pre nego što stigne odgovarajuće pojačanje, onda snaga ne treba da je podeljena. Ili treba da se zauzme luka sa strane, ili, ako smatrate da možete izići na kraj sa sadašnjim materijalom do odlučujuće bitke, možete za trenutak da napustite svoje komunikacije, — da dozvolite, kako se to kaže, da budete otsečeni od svoje baze i da budete van domašaja neprijateljske bočne luke. Tako ozbiljan korak, naravno, ne treba da se preduzme ako niste sasvim sigurni da ono najbitnije, gorivo, neće da nestane. Bez municije brod može da pobegne, ljudski život može da se održi sa polovinom sledovanja, ali bez goriva brod ne može ni da se bije ni da pobegne.

Ako je, kao ovde pretpostavka, cilj deo kopna, luka ili ostrvo koje pripada neprijatelju, njegovo osvajanje ne mora odmah nužno da pruži odlučujuće preimućstvo u ratu kao što bi pružila slična dobit na kopnu; potrebne ograničene komunikacije, koje se često sustiču u takvom ključu neke kopnene oblasti čije osvajanje dopušta potpuno gospodarenje tom oblašću, imaju malo stvarnih pandana na moru. Ovo dolazi od činjenice o kojoj je ranije bilo reči, a koja se vidi na prvi pogled, da brodovlje, usled otvorenosti okeana, može da se uputi raznim putevima da bi izbeglo da prođe blizu neke strategiske pozicije. Strategiski položaj na kopnu dobija mnogo svoje važnosti od toga što su kopnene vojske primorane da idu nekim određenim putevima, jer se izlažu nesrazmerno velikim nezgodama ako idu drugim. Tačno je da sada postoje neke bliske sličnosti — naprimer, Gibraltar. Ruska mornarica u Crnom Moru može da se nađe potpuno onemogućena ako se neprijatelj dokopa Bosfora ili Dardanela; isto je tako jasno, kada bi jedna velika pomorska sila držala pod kontrolom obale Severnog Mora, a druga, otprilike jednaka njoj, držala Kanal i Biskajski Zaliv, da bi ona koja bi držala Doverski Moreuz ozbiljno ometala kretanja druge. I kanal kao što je Sueski takođe bi pretstavljao takvu poziciju.

Ovi primeri, međutim, izuzetni su; značaj ključeva pomorskih oblasti po kakvoći odgovara ključevima kopnene oblasti, ali oni zaostaju za njima u stepenu. Istoriski primer koji je gore naveden, Bonapartino osvajanje Egipta i Malte, tačno ilustruje ovo tvrđenje. Ključ za ovladavanje Istokom sa Zapada bio je u rukama Francuza, ali oni nisu mogli da ga upotrebe; naprotiv, njega su im na kraju istrgle iz ruku pomorske snage njihovih neprijatelja. I zaista, šta vredi da držimo onu tačku na kojoj se ukrštaju putevi, ako ne mo-

*) Se diviser pour vivre et se réunir pour combattre. — Prim. red.

žemo ni da upotrebimo te puteve sami ni da sprečimo da ih neprijatelj upotrebljava?

Prema tome, ako uspemo da osvojimo željeni cilj time što smo jači od neprijatelja — bilo zahvaljujući boljoj pripremi za rat, ili većoj aktivnosti u pokretima, ili što se nalazimo bliže ratnom poprištu — ne možemo da smatramo svoj uspeh sigurnim sve dok ne uspostavimo pomorsku nadmoćnost, i time kontrolu puteva koji nas vezuju sa domaćom bazom, a isto tako i kontrolu onih puteva koji su tako blizu položaja koji smo osvojili, a koji su zbog toga važni. *Nije isključeno*, naravno, da se nadmoćnost stekne samim osvojenjem, ukoliko gubitak lišava neprijatelja važne pomorske baze a možda i značajnog dela njegovih brodova; češće će ona proizići iz toga što nam je flota jača brojno ili po kvalitetu nego njegova. Ista primedba očigledno važi i za one položaje koje već držimo u momentu kad rat izbije — tako bi, naprimer, držanje oblasti Panamskog Kanala i Havaja u krajnjoj liniji zavisilo od snage flote. Ne smemo zaboraviti da Monroova doktrina ne pretstavlja vojnu snagu, nego samo političku izjavu.

Ako pomorska nadmoćnost ne postoji, moramo se odlučiti na bitku na moru, od čijih će rezultata možda zavisiti konačna sudbina novog poseda koji ste zadobili; tako je uništenje francuske flote na Nilu došlo posle prvog Napoleonovog uspeha, i svelo ga na nulu. Poruka admirala Togoa svojoj floti kod Cušime: »Sudbina carstva zavisi od ishoda današnjeg dana«, iako je na prvom mestu apel na patriotizam, u krajnjoj liniji je jednostavno bila posebna primena opšte vojničke istine koju smo ovde izneli. Japan je spremnošću, veštinom i brzinom preneo nacionalnu moć preko mora, preduhitrivši akciju Rusa, kao što je Bonaparta preduhitrio akciju Velike Britanije. On je osvojio siguran mostobran u Koreji i Mandžuriji, a osvojio je i Port Artur, kao što su Francuzi osvojili Egipat i Maltu. Ključne pozicije te situacije bile su u njihovim rukama; ali poraz Togoove flote poništio bi sve prethodne uspehe, kao što je Nelson pobedivši Briesa (Brueys) poništio Bonapartine. Slično tome, Rusija je u istom momentu prebacila flotu Rožestvenskog u blizinu cilja koji je želela da zadobije, prateći je konvojima i ugljem za buduće operacije; ipak, na dometu svog cilja ona je morala prvo da bije bitku u kojoj su i flota, i ugalj i konvoj uništeni.

Može da bude vrlo lako i to da se neizbežna bitka dogodi pre a ne posle pada položaja. Da su kopnena utvrđenja protiv kojih se kreće naša ekspedicija slaba ili u raspadanju, a da je pri tome neprijateljska flota otprilike jednaka našoj, bila bi dužnost ove poslednje da nas napadne, i to baš u trenutku kad smo verovatno donekle onesposobljeni brigom o transportima i brodovima za snabdevanje, i na izvesnoj daljini od luke. To će još mnogo više biti slučaj ako se neprijatelj kreće prema svojoj domaćoj luci, od koje nameravamo da ga otsečemo, kao što je Togo otsekao Rožestvenskog.

Da je Nelson 1798 godine mogao da stigne Bonapartu, on bi morao da ga napadne na moru, za šta se sistematski bio pripremio; a da je imao uspeha u svom napadu na ratne brodove, on bi zaista zaustavio ekspediciju. Godine 1759, kada su se u Francuskoj pravile velike pripreme za invaziju Engleske, i opet 1795 godine, kada je trebalo iz Tulona poslati 18.000 vojnika za osvajanje Korzike, francusko rukovodstvo je smatralo da flota prvo treba da se tuče sa britanskom flotom, jer je nju, koja je bila jednaka francuskoj, trebalo eliminisati da bi se oslobodio prolaz. Međutim, treba napomenuti da su relativna francuska neveština, a na prvom mestu neveština francuskog admirala, bili glavni razlozi što su francuski ministri mornarice tako insistirali na pomenutim prilikama.

U ovakvim kombinovanim ekspedicijama, pitanje da li flota ili konvoj treba zajedno da plove, ili da se konvoj drži dok se ne odluči o kontroli mora, teško je i sporno. Bolje će biti dati neke zaključke na razmišljanje, nego sveobuhvatne dogmatske tvrdnje. Izgleda jasno da će mnogo zavisiti od udaljenosti cilja. U planovima za invaziju Velike Britanije, kakve su imali Francuzi 1759 godine i Bonaparta od 1803 do 1805 godine, ili kao što se to često nabacuje, Nemačka danas, zbog blizine cilja, i, prema tome, predviđene pomorske bitke, vest o rezultatu stići će tako brzo da neće biti potrebno da se izgubi dragoceno vreme posle pobede za prebacivanje kopnenih trupa. Neprijatelj neće imati prilike da prikupi svoja sredstva za otpor. Prema tome, nema naročitog razloga da se snage izlože unapred, da bi podelile poraz ako je flota pobeđena a ne pobednička. Tako je Napoleon, 1805 godine, držao vojsku u pripravnosti u Bulonju, čekajući na šestočasovnu kontrolu Kanala nadajući se da će je obezbediti prisustvom svoje flote. Kao što je rečeno, išlo se istim putem 1759 godine.

Ali ako je cilj udaljen, kao što je bio Egipat udaljen od Francuske, ili Panama od Sjedinjenih Država ili Evrope, ili Havaji od svakog dela pacifičke obale, može biti neophodno da iskrcavanje hitno usledi pobedi da ne bi neprijatelj imao mogućnosti da dođe k sebi za vreme dugog intervala koji je potreban za dolazak kopnenih trupa. U takvim slučajevima, iskrcavanje je nužan i vrlo važan događaj posle pobede; zato izgleda sasvim na svom mestu da se kaže da sredstva za takvo iskrcavanje moraju da budu pri ruci. To-jest, konvoj, trupe, moraju biti sa flotom, bar u takvom broju koji je potreban za neposredan zadatak osvajanja jednog položaja i njegovog održavanja do pojačanja. Ovo je opet potpuno u skladu sa metodom prelaska reke pred neprijateljem. Prelazak preko mora je samo uvećan primer prelaska preko reke. Možda trupe koje prate treba da su samo takve snage da mogu da izvrše taj neposredan zadatak držanja jedne pozicije dok se on ne pojača; ali je pitanje proporcija, brojeva, uglavnom pitanje detalja a ne načela, i na njega će uticati mnogi drugi detalji. Naravno, jedan od tih detalja, i to od odlučujućih, bio

bi da nije poželjno izložiti suviše trupa da stradaju posle poraza ratnih brodova.

S druge strane, invazije u blizini mogu da se podele na one krupne, veće operacije u ratu, i one koje imaju obeležje diverzija. Ove poslednje mogu, naravno, da prihvataju veće rizike, prema svom opsegu, nego što bi to odgovaralo u ozbiljnijim poduhvatima; celokupan rizik neće biti tako veliki, niti će neuspeh biti tako sudbonosan. Čamac može da se izloži većoj opasnosti nego brod, a brod većoj nego što bi pristajalo da se izlaže flota. U strategiskom smislu, uspeh jedne diverzije, iako može da odigra veliku ulogu u ishodu rata, ipak nije za njega vitalan, kao što je uspeh glavnog velikog napredovanja. Velike ekspedicije, invazije sa glavninom snaga, moraju da imaju čvrst postojan karakter, koji, iako traži brzinu, nameće u isto vreme postepeno napredovanje, čvrsto utkan sistem, u kome svaki korak iziskuje nužno druge, a celina stalnu postojanu delatnost, kao prilikom nemačke invazije Francuske 1870 godine. Diverzije, naročito pomorske, pre iziskuju nužno momentanu akciju, ili u najboljem slučaju akciju čije sprovođenje zavisi od obrta događaja. Za njih, znači, sva sredstva za akciju moraju da budu na neposrednom raspolaganju, kako bi celina mogla u trenutku da stupi u akciju čim se stigne do cilja; a ovo znači da trupe moraju da prate flotu. Praksa Velike Britanije ima mnogo primera slučajeva kada su trupe pratile flotu. Takve su bile mnogobrojne ekspedicije protiv Zapadnoindiskih ostrva, kao i protiv Havane 1762 godine, druge za vreme ratova Francuske revolucije, kao i onoga rata Francuske protiv Egipta 1801 godine. Ovo su bile daleke ekspedicije, različite po opsegu, ali u svima njima mornarica i kopnena vojska plovile su zajedno.

Primeri iz britanske prakse, međutim, manje su karakteristični nego što bi bili da je britanska mornarica bila manje nadmoćna. Ubedljivija je akcija Oša (Hoche), jednog zaista velikog generala, u ekspediciji protiv Irske 1796 godine. Njegova vojska trebalo je da iznosi 20.000 ljudi, ali je manji broj otišao. Ona je trebalo da bude kičma nečega što je zamišljeno kao velika irska pobuna — drugim rečima, njen razvoj je zavisio od obrta događaja u Irskoj. U svakom slučaju, to bi bila samo diverzija, makoliko plodonosna; ali da bi i ona uspela, bilo je bitno da se trupe iskrcaju neposredno pošto flota spusti sidro, i zato su one pošle s njom. Godine 1690 Francuzi su planirali invaziju Velike Britanije. To je trebalo da bude samo diverzija, koja je računala na pobunu u korist Džemsa II. Flota je plovila bez trupa. Ona je zadobila značajnu pobedu kod Biči Heda (Beachy Head), primoravši savezničke flote, englesku i holandsku, da napuste Kanal; međutim, trupe nisu bile pri ruci i pobeda nije produbljena.

Po pravilu, ne treba pokušati veću ratnu operaciju preko mora ako nije verovatna pomorska nadmoćnost za odgovarajući period. Razlog za to već je dat, naime da glavni pokret u ratu bude tesno povezan koracima koji proizilaze jedan iz drugog, što se ne može

postići ako mornarica ne može da gospodari na moru. Ali diverzije za koje se može smatrati da će biti uspešne čak i sa slabijom mornaricom dozvoljene su, pri čemu je od odlučujućeg značaja verovatan odnos koristi i mogućnih gubitaka u slučaju neuspeha. Tamo gde su snage mornarice približne, kao što je bio slučaj 1690 godine i za vreme Američkog rata za nezavisnost, obično se dešavalo da obe strane šalju male kontigente trupa, bez oklevanja, pod odgovarajućim konvojem.

Izbor mesta na kome će flota koja je u defanzivi da nađe i tuče takve ekspedicije spada u oblast strategije. Nelson je, vraćajući se u Evropu sa Zapadnoindiskih ostrva, 1805 godine, saopštio svojim kapetanima da će, ako susretne savezničku flotu koju je gonio, i to u snazi od 20 brodova prema njegovih 12, da zapodene bitku s njom; ali, rekao je, tek blizu Evrope, osim ako mu oni daju isuviše privlačnu priliku. Koliko znam nije izneo nikakav razlog za ovakav izbor mesta. Pretpostavljam da bi on, u toj situaciji, držao svoje brodove u pripravnosti i motrio takvu priliku; međutim, kada se ne bi pojavila povoljna prilika, tada bi se tukao u svakom slučaju, jer, kao što je posle rekao, i kao što je govorio ranije, »kad mene budu dobro potukli, neće Engleskoj više zla naneti ove godine«. Ovo je zdrav strategiski motiv. Kada je invaziona snaga vezana za jedan put, ili bar za nekoliko, izbor mesta za bitku ostaće u braniočevim rukama do izvesne mere, u zavisnosti od njegove obaveštenosti o kretanju neprijatelja.

Da uzmemo jedan primer: da je Nelson znao da je francuska flota 1798 godine vezana ispred Nila, i da je mogao da izabere svoje mesto napada, najbolje bi bilo da ga je izabrao blizu Egipta; u slučaju neuspeha Francuza, on bi mogao da uništi njihovu snagu potpunije na takvoj razdaljini od Francuske, dok, u slučaju da sam pretrpi neuspeh, britanska stvar ne bi bila u gorem položaju zbog te udaljenosti. Isti oni razlozi koji utiču na jednu stranu da traži izvesnu tačku za borbu, ako su opravdani, treba na onu drugu da utiču tako da ona, ako je moguće, izbegne to mesto. Uopšte uzevši, može da se kaže: što se dalje od svoje domaće baze osvajač natera na bitku, to je bolje; ali ovo načelo treba ublažiti mišlju da mali ili delimični uspeh u blizini cilja možda ne bi sprečio da se ekspedicija iskrca. Zamislimo ekspediciju iz Kube protiv Sv. Lucije. Verovatno, u takvom slučaju, defanzivna flota, koja, međutim, deluje ofanzivno kao što priliči mornarici, treba da pokuša da sustigne ekspediciju na pola puta i da je ometa na njenom putu, — u čemu će imati odlučno preimućstvo što se tiče slobode manevrovanja pošto neće imati brigu o transportima. Takvo ometanje i čekanje prilike bilo bi baš onaj kurs koji predlaže Nelson, i, kao što je on i mislio, treba da se završi odlučnim napadom na tački dovoljno udaljenoj od neprijateljevog mesta opredeljenja. Način napada spada u oblast taktike.

Bilo pre ili posle zauzeća cilja, do bitke mora doći ako ne postoji već unapred odlučna pomorska nadmoćnost; ako postoji, ta nadmoćnost mora energično da se upotrebi za uništenje svakog delića neprijateljskog brodovlja do koga se može doći. Pitanje pomorske inferiornosti ne mora da se raspravi; nikakva takva daleka ekspedicija, kao što bi bila ona o kojoj govorimo, osim ako se radi samo o diverziji, nije opravdana ako je neprijateljska flota nadmoćna. Kada je Bonaparta plovio za Egipat 1798 godine sa 13 liniskih brodova, Britanci su imali svega 3 u Sredozemnom Moru, iako je Nelson svojom aktivnošću uspeo da sustigne i pređe ekspediciju čim je dobio pojačanje. Čak i tada je britanska flota bila neznatno slabija od francuske. S druge strane, francuski pohodi u Irsku, iste te i 1796 godine, propali su potpuno, istina zbog raznih uzroka, ali u krajnjoj liniji zbog inferiornosti na moru, koja ih je primorala da izaberu za taj poduhvat godišnje doba sa najviše bura, kao povoljno za prolazak brodova, ali koje je prouzrokovalo propast. Da je izabrano bolje doba godine, dejstvo britanskog pomorskog gospodarenja bilo bi samo neposrednije, i tako očiglednije. Ne treba shvatiti ovaj komentar kao osudu dotičnih operacija. One su predviđene samo kao diverzije, i izgleda da su pravilno zamišljene, prema gornjem kriterijumu, naime prema tome da je verovatnoća uspeha imala odlučnu prevagu nad verovatnim gubicima u slučaju neuspeha.

Na svom putu, prema tome, takva ekspedicija ostaje na okupu koliko god je mogućno. Ona je, za to vreme, oslobođena briga o komunikacijama, ukoliko je prati najpotrebniji materijal. Njena briga o komunikacijama, ukoliko je prati najpotrebniji materijal. Njene brige, znači, nisu strategiske nego taktičke, — kako da se zaštiti transportna flota, a u isto vreme zadrži mogućnost manevrovanja pred neprijateljem ako se susretne. Izviđačku i kurirsku službu vrše lake krstarice; teški brodovi borbenog poretka *(the order of battle)* ostaju na otstojanju na kome mogu da pruže pomoć admiralu i konvoju.

Ova stalna koncentracija borbenih brodova je prvi bitni uslov. Oni ne smeju da se rastaju, ma do kakvih drugih deoba došlo, pa i ako bi se ukazivala potreba za formiranjem odreda. Francuski pohod u Irsku 1796 godine mogao je da izvrši iskrcavanje sa istom sigurnošću kao Bonaparta u Egiptu posle dve godine, da su se vojni i pomorski komandanti držali borbenih brodova, — da se nisu odvojili od snaga koje se bore. Bonaparta je, možda poučen ovim iskustvom, ostao sa admiralom u najvećem liniskom brodu. Konvoj trupa za Egipat sakupljen je u raznim lukama usput. Kada se očekivao kontingent iz Čivita Vekije (Civita Vecchia), francuski admiral podneo je Napoleonu pisano naređenje da se 4 liniska broda i 3 fregate odvoje za njegovu zaštitu dok ne stignu do glavnine ekspedicije. Bonaparta je napisao na naređenju: »Ako se, 24 časa posle ovog odvajanja, opazi 10 engleskih liniskih brodova, ja ću imati samo 9 mesto 13«. Admiral nije imao šta da odgovori. Ovaj događaj pruža

dragocen primer potrebe koncentracije misli i cilja; da se poslužimo Napoleonovim rečima »sasređivanja na jedan cilj« (*»exclusiveness of purpose«*) pored koncentracije snaga. Admiral je smatrao da će deobom zaštititi i konvoj i očekivani odred. Bonaparta je video da bi umesto zaštite, i jedan i drugi bili izloženi strahovitom porazu, jer, ako bi Britanci sreli odred, bili bi u snazi od 13 prema 4, a ako sretnu glavninu, 13 prema 9 brodova. Odred ne bi bio nimalo bolje zaštićen sa 4 nego sa 9 brodova, a na sličan način i glavnina. Manji odred, koji u tom trenutku neizbežno mora da bude odvojen, mora da okuša sreću. Ovaj slučaj tačno odgovara predlogu da se naša flota podeli između Atlantika i Pacifika, i ruskoj pogrešci ove vrste u Rusko-japanskom ratu.

Dokle god su trupe na vodi, borbeni poreci flote konvoja moraju da se usredsrede na njihovu zaštitu, i imaju taktički karakter; za njih važe pravila koja se primenjuju na svaku snagu u pokretu koja može da susretne neprijatelja; ali kad se cilj stigne i osvoji, trupe mogu same da se brinu za sebe, tada nestaje za flotu taktičkih obzira oko njihove zaštite i odmah iskrsava strategisko pitanje komunikacija vojske, gospodarenja na moru i takvog rasporeda flote koji će najbolje odgovoriti ovim zahtevima. Možda će tada neka usputna neprijateljska luka na boku ovih komunikacija, kao Malta, privući na sebe puni, ili bar odgovarajući, napor flote.

Obrada naše teme dosada se sastojala u iznošenju opštih načela, samo sa uzgrednim primerima. Sada ćemo opširnije citirati dva istoriska primera ovakvih ekspedicija. Dve hiljade godina ih rastavljaju, i njihove zajedničke pouke će upečatljivo pokazati stalnost velikih opštih načela strategije.

Ser Edvard Krisi (Sir Edward Creasy), u svom delu *Fifteen Decisive Battles of the World* — 1851 (Petnaest odlučnih svetskih bitaka), ubraja u njih poraz Atinjana pred Sirakuzom 415 godine pre n. e. (v. sk. 8). Bez obzira na pravilnost ili nepravilnost teze u ovom posebnom slučaju, ovaj primer svakako pokazuje i proučavaocima vojne istorije koji su naklonjeni sumnji da, pod svim uslovima materijalnog i tehničkog razvoja, strategiski problemi ostaju isti, iako na njih utiču taktičke teškoće karakteristične za svako doba.

U ovo vreme, dva stoleća pre velike borbe između Rima i Kartagine poznate pod imenom Punskih ratova, Atina je imala pomorsku snagu koja je za ondašnji svet bila ogromna i nedostižna. Njena se snaga prostirala nad ostrvima Egejskog Mora i obezbeđivala korišćenje njihovih bogatstava, a bila je snažno bazirana na obale Dardanela i kopna koje mi danas nazivamo Evropskom Turskom, odakle je atinska trgovina prodirala u Crno More i na Krim koji je tada kao i danas bio središte žitorodne zemlje. Skoro 20 godina Atina se nalazila u ratu sa ujedinjenim državama Peloponeza, sada Moreje, na čelu sa Spartom. Lišena ostrvskog položaja koji se pokazao ujedno kao snaga i sigurnost Velike Britanije, Atina je dočekala da njenu neznatnu teritoriju u Atici do samih gradskih zidina

pustoše daleko nadmoćnije kopnene snage neprijatelja; ipak je ona gordo izdržavala, oslanjajući se na svoju veliku mornaricu i trgovačko bogatstvo, — drugim rečima, na svoju pomorsku snagu. Zahvaljujući njoj, ona je držala dva udaljena isturena položaja na neprijateljskim obalama; jedan kod Rta Pilosa (Pylus; Navarino), sada Navarinski Zaliv, gde su udružene britanska, francuska i ruska flota, pod komandom Ser Edvarda Kodringtona (Sir Edward Codrington), uništile tursku mornaricu 1827 godine, drugi kod Navpaktosa (Naupactus, Lepanto) na ulazu u Korintski Zaliv. Obadva su bila dragocene strategiske tačke za prepade na neprijateljsku teritoriju i za zaustavljanje trgovine žitom sa Sicilije, koja je bila nastanjena Grcima plemena srodnog Spartancima. Osim ovih, ostrvo Korkira, sada Krf, bilo je u čvrstom savezu sa Atinom; i pošto su se u tim davnim vremenima galije koje su išle iz Grčke za Siciliju kretale pored obale do Krfa, zatim prelazile do Japigiskog Rta (Iapygian Promontory), sada Rta Santa Marija di Leuka (Santa Maria di Leuca), a odatle išle duž italijanske obale, to se strategiska vrednost ovog ostrva za one koji su ga kontrolisali može lako videti. Zato je to ostrvo izabrano kao mesto za okupljanje transporata; međutim, ona velika veza koja je držala na okupu sve elemente atinske snage bila je atinska mornarica.

Ovo je bilo stanje kada se, otprilike godine 413 pre n. e., Atina odlučila na osvajanje Sirakuze, glavnog grada Sicilije, kao uvod u potčinjavanje celog ostrva (v. sk. 8). Od mnogih pobuda koje su dovele do ovog ozbiljnog koraka koji je tražio prekomorsku akciju koja je daleko prevazilazila sve dotadašnje pokušaje, nas ovde jedino zanima vojni aspekt; a on samo ukoliko se tiče same ekspedicije a ne toliko celog rata.

Vojni razlozi koji su doveli do napada na Siciliju bili su, prvo, strah da grčki gradovi, uglavnom kolonije jednog plemena koje se neprijateljski odnosilo prema Atini, ne združe svoje flote u ratu koji je tada besneo. Ukoliko je ovaj strah bio opravdan, jedna pametna ratna politika je opravdavala, pa čak i zahtevala, odlučan napad na njih pre nego što se pripreme; udruženi, oni bi ozbiljno doveli u opasnost kontrolu nad morem od koje je zavisila bezbednost Atine. Uslovi jako liče na one iz 1807 godine, kada je britanska vlada zgrabila dansku flotu u Kopenhagenu, pošto se saznalo da je Napoleon, u dosluhu sa carem, nameravao da primora na saradnju dansku flotu u okviru svoje opšte pomorske politike. Drugi razlog jeste da je Sicilija, plodna tada kao i uvek, snabdevala neprijatelja žitom, dok je Atina dovozila svoje zalihe žita sa Crnog Mora. Ovo dvoje opravdalo je preduzimanje ovakvog koraka sa vojničke tačke gledišta, ukoliko je bilo dovoljno snage da se uspe i da se drže glavne luke; i pošto sam izmerio greške atinskog glavnog komandanta koliko god mogu bolje s obzirom na moje neiskustvo u pomorskim teškoćama onoga vremena, ja sam uveren da je pomorska snaga Atine bila na visini tog zadatka.

Toliko o opštoj ratnoj politici. Sada da ispitamo uslove onog posebnog poprišta na kome je trebalo da operiše ova ekspedicija.

Atina se nalazila na onoj strani Grčke koja je najudaljenija od Sicilije. Peloponez, teritorija njenih protivnika, ležao je između Sicilije i nje. Ona je držala ostrvo Kiteru na južnoj strani poluostrva i Krf na zapadnoj, dok je pomoću pomorskih snaga držala pod svojom vlašću ostala jonska ostrva i luke Navpaktos (Lepanto) i Pilos (Navarino). Duž južne obale Italije, kojom su obično išle flote, svaki grad je bio neprijateljski ili nenaklonjen, sve do Ređa (Rhegium) na Mesinskom Moreuzu; međutim, Taranto i Lokri, na dva kraja ove linije, — jedan na peti, drugi na prstu italijanske čizme, — bili su nesalomljivo neprijateljski raspoloženi. Mesina (Messene), na Mesinskom Moreuzu, prešla je iz ruku u ruke, ali je sada bila u taboru protiv Atine. Onda su bila, na istočnoj obali Sicilije, tri prijateljska grada, a iza njih Sirakuza, kao prvi cilj. Neuspesi pohoda nisu dozvolili ni pomisao na dalje korake.

Izbor Sirakuze kao cilja bio je pravilan. Ona je bila front i centar, temelj i ključ celog sistema koji je pretio Atini od zapadnih kolonija. Da se on direktno napadne bilo je na svom mestu, ako je pomorska snaga Atine bila onakva kao što je taj događaj pokazao. Tom prilikom, pohod je prošao pored neprijateljskih strategiskih tačaka sposobnih da zaštite neprijateljsku flotu; ali komandant je s pravom smatrao da oni, ako im se ne pruži pomoć, neće smeti da pođu protiv njega. Imao je pravo; njihova surevnjivost prema Atini učinila je da nisu hteli da daju nikakvu pomoć, osim vode i sidrenja, a usto nijedan primorski grad nije smeo da digne ruku na pomorsku silu. Atinjani tako otsečeni od baze, sa snagom koja je uveliko bila dovoljna da slomije Sirakuzu pre nego što ona dođe do pojačanja, pošto je ono s razlogom zavisilo od njihove prevlasti na moru koja je držala u pokornosti neprijateljske gradove blizu komunikacija. Ustvari, ove neprijateljske luke, osim Taranta, na kraju su dozvolile da se snage koje su opsedale Sirakuzu snabdeju na njihovim pijacama i time postanu nove potporne baze.

Ovo se i dogodilo. Ono što je moglo da se dogodi — sa velikom iako slabijom flotom Sirakuze, i pod datim strategiskim uslovima, uz taktičke teškoće neodvojive od ekspedicije koja se sastoji od ratnih brodova i transporata — odlično se vidi u govoru jednog Sirakužanina u gradskom veću. Ovaj čovek, po imenu Hermokrat, predložio je da aktivno upotrebi strategiski položaj Taranta, na boku atinske operaciske linije, na taj način što će se tamo poslati flota koja će ili da omete neprijatelja preteći njegovim komunikacijama, ili, ako bi on ostao i dalje uporan, da ofanzivno dejstvuje protiv njih i flote prema situaciji, — ista ona situacija za koju je Nelson kazao da je suviše privlačna da bi joj se moglo odoleti. Hemokratov govor glasi ovako:

»Još ima jedna tačka koja je, po mom mišljenju, kritičnija i važnija od svih drugih; i ja ću je, iako je vi, obamrli u domaćoj uspa-

vanosti, možda nećete odmah rado prihvatiti, ipak smelo postaviti. Kada bismo svi mi uopšte koji smo stanovnici Sicilije, ili bar samo mi Sirakužani, zajedno sa onim narodom koji možemo da privučemo da nam pomogne, odmah sada isplovili sa svim brodovima koje imamo u pripravnosti; i, snabdeveni samo za dva meseca, kada bismo tada zaustavili Atinjane bilo kod Taranta bilo kod Japigiskog Rta, i tu ih ubedili da će pre nego što uđu u rat za osvajanje Sicilije morati naiore da se bore za prolaz kroz Jonsko More, mi bismo im ulili najveći strah. Mi bismo ih beskrajno zbunili mišlju da se mi iz prijateljske luke otiskujemo u odbranu svojih prednjih položaja, jer bi nas Taranto rado primio; a dotle oni imaju dug put preko mora da pređu sa svojom nezgrapnom pratnjom i mora da im je teško, na tako dalekom putu, da uvek plove u pravilnom poretku. Pošto njihova plovidba mora da bude spora, i mora da napreduje samo u takvom poretku, mi ćemo imati hiljadu prilika da ih napadnemo. Ako, opet, oni svoje brodove očiste za akciju i svi se zajedno sruče na nas, oni će morati dobro da pritisnu vesla, i kada budu istrošeni naporom, tada ćemo mi moći da se okrenemo na njih;[1]) ili, u slučaju da bitka nije preporučljiva, mi smo uvek u mogućnosti da se povučemo u luku Taranta.

»Tako, ako Atinjani, u stalnom očekivanju bitke na moru, izvrše prelaz samo sa malim delom materijala, tada će oni doživeti veliku nezgodu na obalama koje neće hteti da im pomognu. Kada bi se odlučili da ostanu u svojoj bazi«, tj. ostali na Krfu, »oni bi se neizbežno našli blokirani u njemu; ako bi pokušali prelaz, oni bi neizostavno morali da ostave pomoćno i teretno brodovlje za sobom«, usled taktičke smetnje na dan bitke, »i pošto ne mogu računati na srdačan prijem sa strane pribrežnih gradova, moraju se naći u teškoj neprilici« zbog svojih komunikacija. »Stojim čvrsto na stanovištu, da oni, zbog velike nedoumice koja mora da proiziđe iz ovakvih smetnji, nikad neće smeti da isplove iz Krfa; ili će bar,' dok pretresaju o najboljem postupku i šalju izviđačke brodove da se obaveste o našem broju i položaju, pogodno doba godine proći i zaći ćemo u zimu«.

Još jedna pojedinost koja se tiče pomorskih operacija u oblasti strategije kao i taktike, može očigledno da se izvede iz ovog govora; naime, ako su se u stara vremena brodovi odlučivali da

[1]) U taktičkom sistemu Atinjana, koji su bili najiskusniji moreplovci, računalo se na njihovu nadmoćnu veštinu kojom su jurišali na bokove neprijateljskog broda sa pramcem svog — najjači deo broda prema najslabijem. Za ovakav manevar veslači su morali biti u punoj snazi — sveži. Sirakužani su utvrdili pramce svojih galija preko normale, da bi se sreli pramcem u pramac, kao kad se tucaju dva jaja. Njihova manja veština ne bi mogla da osigura ovu varijantu sukoba u slučaju da su atinski veslači, sa svojim spretnim brodovima, kad bi oni bili u stanju da stignu neprijatelja; tada bi oni pojačali brzinu, i borci, koji bi bili sveži, stupili bi u dejstvo. Sve ove pojedinosti taktičke su prirode; u svakoj od njih ima isto toliko taktičkih mogućnosti kao kada su, u periodu od 1800 do 1812 godine, u američkoj mornarici topovi od 18 funti zamenjeni topovima od 24 funte.

ostanu neko vreme na pučini, kao u ovom primeru da pređu direktno iz Krfa u Sirakuzu, oni su morali da vuku za sobom takav teret materijala i vode da su zbog njega duboko potanjali u more i bili spori i teški za manevrovanje. Drugim rečima, strategiska briga o izboru puta, bilo po kratkoći ili s obzirom na naklonost obale, obuhvatala je i taktičko pitanje brzine i brzine okretanja. Ista misao važi i za preopterećenost ugljem u taktičkom dometu neprijatelja kao što je bio slučaj sa Rožestvenskim. Isto tako vredi primetiti i da veliki napor veslanja traži od veslača veliki utrošak hrane, a naročito tečnosti u toplom vremenu.

Izrazite i odlučne crte, međutim, u Hermokratovom planu bile su:

1) priznavanje strategiskog značaja Taranta, na boku neprijatelja, kao što su Jamajka, Gibraltar, Malta;

2) način na koji je predlagao da se ove okolnosti iskoriste, tj. brzom mobilizacijom sirakuske i sicilijanske flote, i njihovim koncentrisanjem na boku atinskog pravca napredovanja u položaju koji je obezbeđen od napada. Ovde je, pre svega, bila pretnja preko koje bi neprijatelj teško mogao da pređe; drugo, pripremanje slabije mornarice da može u pogodnom trenutku smesta da preduzme ofanzivu, i to protiv najslabije, a u isto vreme najvitalnije karike u neprijateljevoj operaciskoj shemi.

U Hermokratovom predlogu, znači, imamo sigurnu i plodonosnu strategisku misao, sa menjanjem koje je odgovaralo taktičkim uslovima, koju je pre dve hiljade godina izložio čovjek koji nikad nije čuo reči »strategija« i »taktika« u tehničkom smislu, niti je pokušao da formuliše njihove zakone. Ako je, međutim, iko raspoložen da zaključi, na osnovu tačne intuicije ovog neukog genija, da je nekorisno proučavati rat kao veštinu, on se može brzo ispraviti kad se ukaže na to da je govor primljen hladno i uvredljivo, i da se govornik opozicije nasuprot tome naduveno pozvao na tobožnju nacionalnu samodovoljnost; ovo je grčko anticipiranje reči »blebetanje« (buncombe), koja se može pročitati kod Tukidida. Savet je sa prezirom odbačen, iz čega je proizišlo nesmetano napredovanje Atinjana, i posle toga opsada, patnja i Sirakuza se jedva spasla zahvaljujući ranije pomenutoj promeni u držanju njenih prijajtelja, italo-grčkih gradova. Makoliko bili mnogobrojni i složeni motivi sirakuske skupštine, da su poznavali načela ratovanja možda bi došlo do pravilnije politike; ona bi možda otklonila propast koja je skoro ovladala gradom i koja bi ga uništila da nije bilo krajnje nesposobnosti atinskog generala.

Treba dodati, međutim, da Hermokratov plan, iako je bio ne samo zdrav, nego i onaj koji je najbolje odgovarao datim uslovima, ipak ne bi obezbedio spas Sirakuze, jer je ona bila daleko slabiji protivnik. To je bio najveštiji put; put koji je davao najviše izgleda; međutim, da je atinska veština bila ista, jači bi na kraju pobedio. I zaista, prebacivanje sirakuske flote u Taranto, kao što je predlagao

Hermokrat, odlično ilustruje i snagu i ograničenja jedne »postojeće flote« *(fleet in being)* o kojoj smo toliko čuli i još slušamo. Taranto bi privukao na sebe napad Atinjana, samo zato što je tamo bila neprijateljska mornarica; tako je Port Artur privukao pažnju Japanaca, a Santjago pažnju Sjedinjenih Država 1898 godine. Sirakuzu bi spasla flota, bar do pada Taranta. Trenutna bezbednost Sirakuze pokazala bi uticaj jedne »postojeće flote« a njeno pokoravanje posle pada Taranta pokazali bi ograničenost sredstava za dejstvo takve flote, koja je, ukratko rečeno, slabija.

Ova epizoda iz Peloponeskog rata, jer je ona po svom rezultatu pokazala da nije ništa drugo nego to, izražava sve osobine udaljenog pomorskog pohoda u svim vremenima. Imamo domaću bazu, Atinu, isturene usputne položaje na Krfu i drugim tačkama koje su za Atinu igrale onu ulogu koju su Gibraltar, Malta i inostrana uporišta za snabdevanje ugljem igrali za Veliku Britaniju; cilj, Sirakuzu; neutralnu, sumnjivu ili neprijateljsku zemlju kroz koju je trebalo proći, preko Jonskog Mora ili duž italijanskih obala; isturene neprijateljske položaje u Tarantu i srodnim gradovima; veću pomorsku snagu kod Atinjana; manju ali ipak pristojnu flotu Sirakuze; teškoće komunikacija; taktičke teškoće koje čine brodovi za snabdevanje koji prate flotu; taktičku teškoću brodova koji su teško opterećeni za dug put, koja i danas do izvesnog stepena postoji; taktičku teškoću zbog zamora veslača, koja je danas nestala; mudrost da se neprijatelj predusretne na pola puta i da mu se omete nadiranje; opasnost od čekanja neprijatelja u domaćim vodama u defanzivi; shvatanje istinskog domena delovanja mornarice, ofanzive. Sve ove široke crte, sa mnogo manjih detalja, mogu se naći u ovom atinskom pohodu, a za većinu njih vrede ista načela kao i danas. Ustvari, ako ovu ranu ekspediciju galijama stavimo pod mikroskop videćemo ostvarene osnovne crte svake pomorske invazije.

Pokušaj Atinjana, iako po svom ishodu porazan, bio je opravdan, zato što su bili daleko nadmoćni na moru, i zato je bilo verovatno da će operisati u moru koje je pod njihovom kontrolom.

To se ne može reći za Bonapartinu egipatsku ekspediciju 1798 godine (v. sk. 10). Ako i pokušamo da ispitamo pomešane motive koji su određivali akcije francuskog generala, verovatno je da je najviše na njega uticala njegova naklonost da okuša sreću rata kao što je tako često činio i pre i posle, i, dugo, nije činio uzalud. Tako, kad je ekspedicija napustila Tulon, bilo je svega 3 britanska liniska ratna broda u Sredozemnom Moru, a moglo je lako biti da čak nije ni znao za njihovo prisustvo. Prema tome, bila je velika verovatnoća da će se iskrcavanje moći izvršiti pre nego što neprijateljska snaga stigne da interveniše. Nije bilo sasvim neopravdano što se on, od trenutka kad je stupio na kopno, u pogledu snabdevanja oslanjao na sredstva osvojene zemlje i na svoje nenadmašive sposobnosti za rat i organizaciju; a izgleda verovatno i to da je on, time što je za flotu usvojio kurs sličan onome koji je preporučivao

Hermokrat, u velikoj meri uvećao nedoumicu britanskog admirala, i utoliko povećao svoje izglede na uspeh.

Pošto je čvrsto zakoračio na egipatsko tle, Bonaprta je, izvršivši prvi zadatak i u toj meri postigavši cilj svoje ofanzive, morao, u odnosu na Veliku Britaniju, da pređe iz ofanzive u defanzivu sa svojom slabijom mornaricom. Ovo je tačno položaj u kome je bila Sirakuza u odnosu na Atinu, i možemo da postavimo pitanje: »Na koji način je trebalo da upotrebi svoju flotu?« Pošto je u svojim rukama imao najvišu komandu i flote i kopnenih snaga, ova briga morala mu je stalno biti u svesti. Mora da su na njega uticali mnogi obziri, i politički i administrativni; ali sa čisto vojničke tačke gledišta njegova odluka izgleda da je bila najgora što je mogla biti.

Dobre komunikacije sa metropolom bile su one bez čega se nije moglo pomišljati na uspeh; pa čak ni na sam opstanak francuske vojske u Egiptu. Nije bilo nikakve sumnje o njenoj sposobnosti da savlada otpor u Egiptu; ali je bilo neizbežno da pretrpi gubitke u borbama i zbog bolesti, i da, u napredovanju, a morala je da napreduje, trpi i dalje gubitke zbog neminovne raštrkanosti snaga. Snage su tražila česta pojačanja. Izvestan materijal morao je da dolazi iz metropole, kao što su sve vrste municije i ratnog materijala, da ne govorimo o moralnom uticaju na vojsku koji bi imala otsečenost bez nade na povratak u Francusku. Postojala je, takođe, i mogućnost da flota, pod povoljnim okolnostima, sarađuje sa vojskom, kao što su, naprimer, fregate učinile nekoliko meseci kasnije prilikom siriske ekspedicije.

Opasnost koja je lebdela nad svim tim bila je britanska flota. Nijedna luka ni skupina luka na liniji — kao što je, naprimer, bila Malta, koju su držali Francuzi — nije mogla da drži otvorene komunikacije a da se sloboda akcije te flote ne omete. Bilo je poznato da je britanska flota po broju blizu francuske iako se francuski admiral i dalje uljuljkivao u blaženom uverenju o svojoj sili da joj se odupre.

Kritika, uvek mudra posle svršenog čina, osuđuje kao vizionarski Bonapartin pokušaj protiv Egipta, kao što je osudila i atinski protiv Sirakuze. Ako obratimo malo veću pažnju na tu stvar, po mom mišljenju, iako su izgledi pre bili protiv njega nego u prilog njegovoj nadi u uspeh, ipak je bilo dosta okolnosti povoljnih za njega koje su učinile njegov pokušaj opravdanim. Veliki deo vojne kritike sastoji se samo u osudi rizika koji je doveo do neuspeha. Jedna od prvih stvari koju proučavalac ratne veštine mora da primi k srcu to je Napoleonova izreka: »Rat se ne može voditi bez rizika«. Preterana diskusija o »postojećoj floti« i njenom pogubnom uticaju na neprijatelja jeste, ustvari, pretpostavka da rat može i treba da se vodi bez rizika. Kakav je rizik uzeo na sebe general Grant kada je pošao južno od Viksburga, protiv čega je Šerman tako ozbiljno ustao, ili Faragat (Farragut) kada je prešao utvrđenja južno d Nju Orlienza, ostavljajući ih gospodarima reke koja je bila iza njega.

Napoleonova naređenja bila su jasna i određena, da ratni brodovi treba da se sklone u staru aleksandrisku luku, ako ima dosta vode u sidrištu; a ako nema, admiral je imao naređenje da otplovi za Krf, koji je tada bio u francuskim rukama, ili u Tulon. Ova naređenja vodila su na prvom mestu računa o bezbednosti flote; a zatim, o tome da ona, ako je mogućno, ostane na raspolaganju samom Bonaparti. Protiv zadržavanja u Aleksandriji mogle su se staviti dve primedbe: prva, taktička po svom karakteru, bila je da bi flota, iako bi tamo bila u sigurnosti, mogla da se nađe blokirana, i teško bi mogla izići i razviti se pred neprijateljem; s druge strane, postojala je strategiska smetnja da bi njeno prisustvo privuklo britansku flotu baš na onu tačku gde se stiču transporti trupa i materijala iz Francuske. Uzimajući ovaj položaj, francuska flota bi se potpuno odrekla svojih posebnih osobina, pokretljivosti i ofanzive, — o kojoj se toliko brinuo Hermokrat, — i u pogledu održavanja otvorenih komunikacija sa metropolom postala bi isto onoliko beskorisna kao posle Nilske bitke. S pravom je primetio jedan francuski pomorski oficir da bi, uz teškoću povlačenja, flotu u Aleksandriji mogla da zaustavi i jedna slabija snaga, kada bi se sručila na čelo kolone u trenutku kada flota izlazi iz uskog ulaza u luku.

Admiral nije poslušao ova naređenja, na njegovu štetu. On se usidrio blizu Aleksandrije na otvorenom sidrištu, ne suprotstavljajući neprijatelju nikakve prepreke osim hidrografskih; uz to su njegove mere za pojačanje odbrane bile aljkave i pune grešaka. Pitanje angažovanja neprijatelja na putu ili u sidrištu pretreseno je na ratnom savetu, i on je doneo odluku da ga sačeka u sidrištu; imajući u vidu taj cilj, odredilo se i sidrište. Ova odluka, koja je, kao što se vidi, bila taktička a ne strategiska, nije vodila računa o pravoj ulozi mornarice koju je ona imala prema Napoleonovim strategiskim naređenjima. Taktički, flotu je njen komandant odredio za pasivnu odbranu, odrekavši se njene pokretne snage, njene sposobnosti manevrovanja i napada. Strategiski, Bonaparta se, u ovom slučaju, oslanjao na zastrašujući uticaj »postojeće flote« na Tursku.

Međutim, opšte je primljeno da je strategiska greška dalekosežnija nego taktička, i da će taktički uspeh propasti i neće dati pun rezultat ako strategiske mere nisu dobre. Zato možemo da usretsredimo pažnju na strategisku grešku. Da je ishod bitke na Nilu bio povoljan za Francuze, i da je flota posle toga povučena u Aleksandriju prema Napoleonovim naređenjima, ne bi bilo koristi od toga za egipatsku ekspediciju. U ovom slučaju, francuska flota bi dobila jedno preimućstvo nad britanskom mornaricom time što bi jednom izolovanom odredu nanela izvesno oštećenje, možda ga čak izbacila iz stroja; ali cilj Bonaparte da je drži u svojoj ruci u Aleksandriji učinio bi taj uspeh uzaludnim, jer bi francuska flota, ma gde se nalazila, privlačila odgovarajući britanski odred snagom magneta, a pred Aleksandrijom takav bi odred bio u najpovoljnijem položaju da zaustavi materijal iz Francuske.

Polazeći od toga da je strategiski plan flote bio pogrešan, na koji je način trebalo upotrebiti flotu?

Baš u ovakvom slučaju ispoljava se značaj jasnih i čvrstih načela. Svesti značenje reči »načelo« na moralno polje vrlo je usko. Zdravo vojničko načelo isto je toliko korisno za vojničke stvari kao što je moralno načelo korisno za valjanost života. U isto vreme mora se priznati da je primena jednog načela na poseban slučaj često teška, bilo u ratu bilo u oblasti morala.

Ako se prihvati Hermokratov princip, koga on možda nije bio ni svestan, o tome da je uloga mornarice i u defanzivnoj operaciji da bude spremna za neodložnu ofanzivnu akciju, i da stalno preti takvom akcijom, odmah se vidi da je mera koja vodi računa samo o njenoj bezbednosti, a neutrališe njenu pokretljivost, kao što je njeno zatvaranje u Aleksandriju, možda bila pogreška. Da ju je tamo našla britanska flota, ona bi bila uhvaćena u zamku.

Ako ne u Aleksandriji, onda gde je trebalo da bude?

Bonaparta je spomenuo dve moguće luke: Krf i Tulon. Što se njih tiče, prvo, flota se nije ni u jednu od njih mogla zatvoriti tako lako kao u Aleksandriji; drugo, bila bi potrebna jača snaga da je tu zadrži, i, treće, flota koja bi tako bila upotrebljena ne bi tako lako mogla da zaustavi francuske veze sa Egiptom. U Tulonu, doduše, britanska flota bi bila na strategiskom mestu odakle bi u većini slučajeva polazio materijal; međutim, lakše je izići iz blokirane luke nego ući u nju, dok bi, ako se radilo o zatvaranju veće flote, tada bilo teško za neprijatelja da se zimi drži blizu Tulona.

Krf, međutim, Bonapartina treća alternativa, pružao je kao položaj jasna i odlučna preimućstva nad Tulonom. Britanska flota koja bi osmatrala to ostrvo bila bi jako udaljena od direktnog puta između Tulona i Egipta, — preko 300 milja, bar dva dana plovidbe, da ne govorimo o teškoći obaveštavanja. Posao mornarice je da pomaže jednom defanzivnom stavu, kao što je bio stav Francuza u Egiptu u odnosu na Veliku Britaniju, i da drži otvorene komunikacije bilo akcijom, bilo pretnjom da će preći u akciju protiv ofanzive. Ovo može da se čini samo zahvaljujući njenoj pokretljivosti na otvorenom moru, i, kad god se za to pruži prilika, preduzimanjem inicijative koja odgovara njenoj snazi; jer inicijativa je preimućstvo napadača. Držanje otvorenih komunikacija na nekoj datoj liniji znači ili privlačiti neprijatelja na nju ili ga oterati sa nje. Ako se ne raspolaže dovoljnom snagom da se neprijatelj otera, onda se moraju pokušati diverzije, — pretnja njegovim interesima na drugom mestu i na što više mesta, stalno ga dovodeći na stranputicu svim lukavstvima koje poznaje ratna veština. Kao uopšte u ratu, ovo je stvar položaja, i prema tome glavna baza jedne snage koja treba da igra takvu ulogu ima najveći značaj. Krf, iako ne bez mana, ipak je bolje ispunjavao te uslove nego ijedna druga luka koju su tada držali Francuzi, jer bi samo prisustvo jedne francuske eskadre na Krfu zadržavalo neprijateljsku flotu tako daleko od vitalne ko-

munikacione linije. Malta, naprotiv, kao i Tulon, pričvrstila bi neprijatelja baš na onom putu sa koga ga je trebalo ukloniti.

Odvlačenje, ili diverzija, pretpostavlja slabiju snagu od neprijateljske, kao što je tada bio slučaj sa francuskom mornaricom u celini u odnosu na britansku. Međutim, ako bi vam snaga, mada slabija u celini, bila jača od nekog odreda koji joj se ispreči na putu, treba ga napasti odmah, pre nego što dobije pojačanja. Takvi slabi odredi obično se stvaraju zbog neprijateljevog strahovanja za svoje slabe tačke; tako je, naprimer, Brije (Brueys), kao što je već rečeno, hteo da odvoji odred od glavnine svoje flote zato što je strahovao za bezbednost trupa koje polaze iz Čivitavekije. Prema tome, cilj slabijeg treba da bude da je što više na moru; ni u kom slučaju da ne razdvaja svoje ratne brodove, nego da ih drži zajedno, nastojeći da pokretljivošću, čestim ispadima, koje glasovi sami po sebi još uvećavaju, probudi neprijateljev nemir u što više pravaca, i da ga time primora da šalje odrede; jednom rečju, treba da izaziva ono što Davli (Daveluy) naziva »premeštanje snaga« nepovoljno za neprijatelja. Ako on napravi tu grešku, onda će se pojedinačni odredi napadati jedan za drugim, ili glavnina, ako je neopravdano oslabljena.

Svi ovi pokreti imaju strategiski karakter ili cilj. Ako iz njih proiziđe sukob sa jednim delom neprijateljskih snaga, — recimo u odnosu na vaše dva prema tri, — onda će to biti strategiski uspeh. U akciji koja tada treba da usledi cilj će biti da se ovo brojno preimućstvo uveća koncentracijom na dva prema jedan, ili bar na neki stepen nadmoćnosti nad jednim delom neprijateljskih brodova. Ovo, međutim, pripada oblasti taktike, ili, tačnije, velike taktike.

Da sad primenimo te principe na uslove slučaja koji ispitujemo. Činjenice su bile ove: Nelson se prvo pojavio pred Aleksandrijom 28 juna 1798, tri dana pre Bonaparte. Ne našavši tamo francusku flotu, on je mislio da se prevario o njenom putu i požurio natrag u Mesinski Moreuz, zabrinut za Napulj i Siciliju. Da je u toku jula, kada je on tako bio otsutan, francuska flota plovila onako kako se ovde predlagalo, Nelson bi na svom povratku našao sledeće stanje stvari: francuska vojska bi bila iskrcana zajedno sa materijalom i van dometa; transporti i fregate bili bi u aleksandriskoj luci, takođe van domašaja; najzad, neprijateljska flota bi bila nestala, ko zna na kakvom zlom poslu. Da ostane tu sa celom svojom snagom bilo bi izlišno. Da prati sa celom snagom bilo bi pravilno po svim načelima — međutim, time bi ostavio Aleksandriju otvorenom. Bio bi u velikom iskušenju da ostavi odred za blokadu, naprimer, dva broda (tada nije imao fregate).

Aleksandrija, međutim, nije bila jedina luka pod vlašću Francuske i jedina uključena u celokupan sistem njene kontrole nad Sredozemnim Morem. U ovom trenutku ona je čvrsto držala i Tulon i Maltu; i Krf je držala isto tako čvrsto, ali je kasnije jedno vreme popustila u toj čvrstoći da bi napala na kombinovane turske i ruske

eskadre. Bilo je važno za njene neprijatelje da se ona ne utvrdi na Malti i Krfu. Sve ove četiri tačke, Tulon, Malta, Aleksandrija i Krf, iziskivale su prema tome pažnju Velike Britanije; međutim, sve one nisu mogle efikasno da se osmatraju, u cilju prekidanja komunikacija sa Egiptom, a da se Nelsonova flota ne podeli, čime bi svaki deo bio beznadežno slab. Ovo se videlo godinu dana kasnije, 1799 godine, kada je flota iz Bresta pošla u Sredozemno More, o čemu je već bilo reči, i našla britansku flotu tako podeljenu[1]). Pored toga što je francuska u svojim rukama imala mogućnost da čini diverzije, treba dodati i nezaštićenost britanskih saveznika ili prijatelja u Napulju, Siciliji i Sardiniji; svi oni su bili izloženi napadu sa mora. Ukratko, francuska flota, dok je imala svu tu slobodu kretanja, imala je u svojim operacijama olakšicu koja je dolazila od posedovanja nekoliko luka u koje je mogla da se skloni, a koje su bile na zgodnim otstojanjima i položajima; osim toga, ona je imala velikih mogućnosti da nanosi štetu, i da zahteva plaćanja doprinosa i snabdevanje od država koje su bile na strani Velike Britanije. Svega šest godina ranije eskadra Latuš Trevila primorala je na takve kontribucije Napuljsku Kraljevinu koja je bila na dometu topova.

Videće se, prema tome, da je Nelson, imao nekoliko raznih ciljeva, sve važne, koji su tražili njegovu pažnju, dok su Francuzi, osim fregata, u Sredozemnom Moru imali u pripravnosti za akciju kompaktnu grupu od 13 sposobnih liniskih brodova, koliko ih je bilo angažovano i na Nilu, snagu nešto malo nadmoćniju nad Nelsonovom. Bile su to 4 pomenute luke, neprijateljske komunikacije sa Egiptom i zaštita britanskih saveznika. Osim svega toga, kao dodatak postojala je francuska flota. Malo ima sumnje da je Nelsona njegov stvaralački dar odveo pravo na neprijateljsku flotu, koja je bila pravi ključ takve strategiske situacije. Ali nije svaki admiral Nelson; pa čak i on nije mogao efikasno zatvoriti komunikacije dok nije pronašao i potukao flotu. Posle Nilske bitke Nelsonovi brodovi su se rasturili: neki u Napulj, neki na Maltu, neki u Gibraltar, neki pred Aleksandriju. Takvo rasturanje dovoljno pokazuje kakvi su bili opšti zahtevi situacije, ali bi to bilo prosto ludo učiniti pod sadašnjom pretpostavkom 13 francuskih liniskih brodova grupisanih u Krfu. Na položajima koji su posle toga zauzeti, svaki od pomenutih britanskih odreda dobro je poslužio, i u punoj bezbednosti, oslobođen brige o neprijateljskoj floti.

Međutim, da je, mesto na pučini Sredozemnog Mora ili u krfskoj luci, francuska flota bila u sigurnosti u aleksandriskoj luci, Nelsonov zadatak bio bi jednostavniji. Blokada te luke bi rešila pitanje komunikacija i ostavila mu punu slobodu u pogledu sudbine Napulja i Sicilije. Tulon bi izgubio najviše od svoje važnosti ako bi

[1]) Vidi *Influence of Sea Power upon French Revolution and Empire* (Uticaj pomorske snage na Francusku revoluciju i Carstvo), knjiga I, str. 304.

britanska flota bila postavljena na putu svih pojačanja koje bi on eventualno poslao; a Nelson bi sa svojih 14 brodova bez teškoća mogao da uštedi 2, ako ne 3, za blokadu Malte, koja bi se, međutim, mogla održati pomoću fregate. Već je rečeno da je u Aleksandriji francuska flota imala da se bori sa taktičkom nezgodom uskog ulaza luke sa malo vode, dok su oni koji su nailazili spolja, za vreme leta, raspolagali dobrim vetrom za prilaženje. Drugim rečima, francuska flota bi morala da iziđe u koloni, pred odlučnim neprijateljem koji je u stanju da razvije svoje brodove bred njenim čelom i da se svojim brodovima sruči na njene prednje brodove uništavajući ih pojedinačno.

Moglo bi se prigovoriti da je kvalitet francuske flote bio toliko slabiji da je njena upotreba kao pokretne eskadre mogla samo nesrećno da se završi. Ima izvesne istine u takvoj tvrdnji; a bilo je takođe i političkih i administrativnih razloga, kao što je već rečeno. Ako se upustimo u kritiku rukovodstva francuske mornarice u celini za vreme Bonaparte, onda bi puna pažnja morala da se posveti ovim okolnostima. Ako ovaj slučaj upotrebimo samo kao strategiski primer, kao što ovde činimo, dozvoljeno je da se one zanemare; dozvoljeno je pretpostaviti, kao što mora da se radi u proučavanju jednog apstraktnog vojničkog problema, praktičnu jednakost, tamo gde se nalazi jednakost u broju. Samo beznadežan doktrinar bi porekao da okolnosti moćno utiču na primenu i najzdravijih opštih načela; međutim, načela se stvaraju samo kad se iz čitavog broja slučajeva uklone oni uslovi koji su svojstveni svakom od njih, tako da postane jasna ona istina koja je zajednička svima.

Što se tiče posebnog uticaja na Nelsona takve upotrebe francuske flote, koji smo ovde isticali, ne smemo zaboraviti, mi koji danas vidimo stvari »iznutra«, da je Nelson, ako je ikada izgubio glavu, ako je ikad izgubio živce, izgubio glavu i živce onda kada prilikom svoje prve posete nije našao Francuze u Aleksandriji; i kad je sve bilo gotovo, on je s ogorčenjem govorio o stanju svog zdravlja, koje je izazvala »groznica nespokojstva« kroz koju je prošao. Sada možemo olako da pređemo preko tadašnjih teškoća; veliki pomorac osetio je njihov pritisak i znao je njihovu težinu. Osim toga, može se reći da je još dva puta Nelson propustio Francuze, ili bi, da još nekoliko nedelja nije mogao da ih nađe, možda izgubio komandu, toliko je bilo ustalasano javno mnjenje u vezi s njegovim neuspehom; a nije bilo u to vreme skoro nijednog drugog britanskog admirala koji bi bio u stanju da se odlučno meri sa takvim neprijateljem. Napijer (Napier) je cenio da Napoleonovo prisustvo na bojnom polju znači isto što i prisustvo 30.000 ljudi više; i nije preterano reći da je Nelson, za temeljit obračun sa neprijateljskom flotom, značio isto što i 3 liniska broda. Samo uspeh francuske flote u bežanju od svojih gonilaca i izazivanju straha mogli su da staju Britaniju njenog najsposobnijeg pomorskog komandanta.

Možda je dalje od interesa da zabeležimo da je kurs koji je preporučivao Hermokrat, a koji se ovde predlaže francuskoj floti, u načelu identičan sa nekim čuvenim primerima kopnenog ratovanja. Savezničke trupe Austrijanaca, Britanaca i Holanđana, kada su se povlačile kroz Belgiju pred pobedničkim napredovanjem Francuza 1794 godine, kad su stigle do izvesne tačke, razdvojile su se; Englezi u Holandiji su se povukli prema Holandiji, u uzaludnoj nadi da je time zaštite, dok su Austrijanci pošli u Nemačku. Žomini *(Guerres de la République)* pokazuje da su oni, umesto što su učinili tu ludost da se razdvoje, koncentrisali celu svoju snagu na dobro izabranom položaju koji bi štitio njihove komunikacije sa Nemačkom, a s jedne strane i put za Holandiju, koja je bila cilj Francuza, onda ovi poslednji ne bi smeli da pređu te komunikacije i da svoje komunikacije izlože napadu.

Ovo je opet, 1800 godine, bilo načelo kojim se rukovodio Bonaparta kada je naredio Maseni da ubaci jaku posadu u Đenovu. Austrijanci nisu mogli da prođu pored nje, nisu mogli da napreduju svom snagom duž Rivijere protiv južne Francuske, dok je ta posada bila na boku njihovih komunikacija. Oni su bili primorani da drže na tom mestu veliki odred, čije je povlačenje iz glavnih snaga imalo bitnog uticaja na kampanju. To je, 1808 godine, bio pravi smisao čuvenog nadiranja ser Džon Mura (Sir John Moore) iz Portugalije na Sahagun u Španiji (v. sk. 9). Pretnja francuskim komunikacijama zaustavila je Napoleonovo napredovanje, odgodila poraz Španije, dala vremena da sazru pripreme Austrije, i natovarila caru, umesto brze pobede, razvučeni iscrpljujući Španski rat, sa njegovim krajnjim odlučnim rezultatima za sudbinu. Napijer lukavo primećuje da se njegova istorija možda nikad ne bi ni napisala da Mur nije učinio taj pokret.

Ali nikad ne smemo zaboraviti da snaga ovakvih mera ne počiva na mrtvim tvrđavama nego na živoj snazi ljudi, kopnenih trupa ili pomoraca, čijim ciljevima oni služe. Da upotrebimo Napoleonovu frazu »Rat je stvar pozicija«, ali ne toliko zbog samih pozicija koliko zbog načina na koji će ih ljudi znati da iskoriste. Izrazit primer ovoga jeste beskorisnost Malte za Francuze 1798—1800 godine. Ona je bila na boku linije komunikacija od Zapada prema Levantu; ali, pošto u luci nije bilo flote, pozicija je bila beskorisna, osim što je zadržavala pažnju jedne male britanske snage za blokiranje.

Glava X

OSNOVI I NAČELA

RATNE OPERACIJE

(Skica 9, 10)

Poslednje predavanje počelo je sa letimičnim primedbama o predmetu pomorskih pohoda uopšte, a zatim je ilustrovano pomoću dva posebna istoriska primera takvih pohoda.

Dužina ove digresije koja služi kao objašnjenje čini da moramo da potsetimo na pitanje koje je dovelo do nje: koja je prava strategiska upotreba pomorske snage kada bi ključ jedne pomorske oblasti, ili nekog isturenog položaja koji bi bio od odlučnog značaja za takvu oblast, zadobila jedna kombinovana ekspedicija? Dali smo na to odgovor: posebna ekspedicija, posle takvog jednog uspeha, pošto joj je idući korak da obezbedi i sačuva ono što je osvojila, prelazi iz ofanzive, kojom je počela, na defanzivu, i da je prava uloga mornarice u takvoj defanzivi ofanzivno-defanzivna. Kada se osvoji prvi cilj, mornarica se, dosada vezana za ostatak ekspedicije, oslobađa, kopnena vojska preduzima odbranu osvojenog terena, ili dalje osvajanje, a flota uzima na sebe brigu o komunikacijama, i tako se brine o svom elementu, moru. Ali ona može da ispuni taj zadatak jedino ako otera ili privuče na drugo mesto neprijateljske pomorske snage sa spornog sektora ili sa kritične tačke kampanje. Ako je jača, ona će da potraži, i, ako je mogućno, primoraće protivnika na bitku; ako je slabija, ona će pokušati da odvuče neprijatelja i podeli njegove snage pretnjom drugim strategiskim tačkama od vitalnog značaja. Treba napomenuti da ovo baš i jeste zadatak mornarice u odbrani nacionalne obale ako se država nalazi u defanzivi na moru.

Početkom 1812 godine car Napoleon razmatrao je sličnu situaciju na kopnu u pismu sa uputstvima, koje je slao maršalu Marmonu koji je komandovao u Španiji onim delom francuskih snaga koje su se nalazile oko Salamanke i prema tvrđavi Siudad Rodrigo (v. sk. 9). Ovu su, iako je bila jaka, Britanci pod Velingtonom nedavno bili osvojili jednom operacijom koja je svojom brzinom više ličila na prepad *(coup de main)* nego na opsadu. Zapadna Španija, na granici prema Portugaliji, bila je oblast koju su Francuzi prigrabili i iz koje su Britanci hteli da ih uklone; Francuzi u ovom

periodu bili su primorani na defanzivan stav u odnosu na Španiju zbog rata koji je pretio sa Rusijom, a koji je cara naterao da najveći i najbolji deo trupa kojima je raspolagao koncentriše za veliki pohod na Rusiju.

Na taj način pogranična oblast između Španije i Portugalije odgovarala je našoj pomorskoj oblasti: nije pripadala nijednoj strani, bila je pod okupacijom jedne dok je druga težila za njom. U njoj su bile dve glavne tvrđave koje su odgovarale utvrđenim lukama, — Siudad Rodrigo na severu i Badahoz (Badajos) na jugu, a obadve su bili zauzeli Francuzi. Onaj koji je njih držao, držao je pod kontrolom celu oblast. Brzim pokretom Siudad Rodrigo im je bio oduzet, kao što smo rekli. I Badahoz je bio u opasnosti; on je bio jedan od dva ključa pogranične oblasti a sada jedini koji je preostao Francuskoj. Pre zauzeća Siudad Rodriga Velington ga je neko vreme pravilno opsedao, koristeći oslabljeno stanje Francuske posle teškog povlačenja iz Portugalije godinu dana ranije, 1811 godine.

Marmon je preuzeo komandu kada je Badahoz bio opsednut, a pre pada Siudad Rodriga. Prikupivši trupe na položajima, svoju mobilnu snagu, koja je odgovarala mornarici u pomorskom ratovanju, on je krenuo na Badahoz. Velington je, ne mogavši da izdrži i opsadu i bitku, prekinuo opsadu, povukao se u Portugaliju i odatle krenuo severno od Tahoa (Tagus) do Almeide, našavši se tako prema Siudad Rodrigu, i čekao je. Marmon se takođe vratio na sever, u Salamanku, i da je produžio da čeka u koncentrisanoj defanzivi, spreman za ofanzivnu akciju prema potrebi, prisustvo njegove snage privezalo bi Velingtona; ali njemu je palo napamet da pošalje pojačanje svom drugu maršalu Sišeu (Suchet), koji je tada opsedao Valenciju na istoku. Pošto se kretao na jug ka Tahou, Britanci su najpre mislili da hoće da prodre u južnu Portugaliju iz Badahoza: ali čim je odvojio 5.000 svojih vojnika za istok, Velington je uvideo da južnoj Portugaliji ne preti opasnost. On je takođe primetio da je Francuska lišila trenutno severnu Španiju svoje efektivne snage, pošto je Marmon sa odredom poslao veliki deo svoje artiljerije i konjice. Onda su se Britanci sručili na Siudad Rodrigo, zauzeli ga i poseli pre nego što je operativna vojska — mornarica — mogla da mu pritekne u pomoć. Prilika je bila jedinstvena i zato je izvršen juriš na tvrđavu i pre nego što je došao trenutak po svim pravilima inžinjerije. »Juriš na Siudad Rodrigo *mora* da se izvrši večeras«, pisalo je u Velingtonovom naređenju; a njegova je vojska shvatila ovaj poziv na njenu hrabrost kao znak da će se ubrzo vratiti francuska pojačanja.

Prema tome, Napoleonovo pismo sa uputstvima odnosi se na opšte stanje koje je odatle proisteklo. On piše Marmonu:

»Pošto je vaša vojska sada jaka, ponovo snabdevena artiljerijom za opsadu, sa oporavljenim *moralom* a ne samo brojno, nije više potrebno, da biste zaštitili Badahoz, da ga napadate. Držite

svoju vojsku u divizijama oko Salamanke na dovoljno širokom prostoru da bi joj bio obezbeđen opstanak, ali ipak na takvim rastojanjima da sve mogu da se sjedine u roku dva marša«; tj. za dva dana. »Neka vam sve mere budu takve da bude jasno da se spremate za ofanzivu i održavajte stalne demonstracije okršajima na isturenim položajima. Sa takvim stavom bićete gospodar svih britanskih pokreta. Ako Velington krene na Badahoz, neka ide. Koncentrišite odmah svoje trupe, pođite pravo na Almeidu i možete biti sigurni da će se on brzo vratiti da vas susretne. Ali on suviše dobro razume svoj posao da bi učinio takvu grešku«.

Ovde imate slučaj da francuska operativna vojska, mobilna snaga koja odgovara mornarici, štiti stečeni položaj, Badahoz, time što zadržava neprijateljevu operativnu vojsku; drugim rečima, što je odvlači ili drži daleko od onog cilja koji je pokazalo da želi da osvoji. U prvom primeru, Badahoz je spaslo Marmonovo približavanje, koje je *oteralo* Velingtona. U drugom, Siudad Rodrigo je izgubljen pogrešnim rukovođenjem i raštrkavanjem Marmonovih snaga; britanska operativna vojska otela je na taj način važan položaj. U trećem slučaju, Badahoz je zaštićen ne neposrednom akcijom, već posrednim uticajem jedne otegnutè diverzije koja je pretila interesima bitnim za Britance.

Isti način diverzije zamislio je u džinovskim razmerama car Napoleon 1804 i 1805 godine, kada je hteo da odvuče veliki deo britanske flote iz Evrope i u njihovom otsustvu da koncentriše sopstvenu mornaricu u Kanalu Lamanšu da bi obezbedio napad na Veliku Britaniju. Setićemo se da je Francuska u ovom periodu bila u defanzivi što se tiče svoje obale. Po njegovom planu trebalo je da flote iz Tulona, Rošfora i Bresta pobegnu iz svojih luka, da se sastanu kod Zapadnoindiskih ostrva i da se sve zajedno vrate u Kanal. Očekivalo se da će Britanci poći u poteru, da će ih omesti neizvesnost o cilju Francuza, i da će ovi poslednji ponovo stići u Evropu na vreme da kontrolišu Kanal nekoliko dana. Plan je propao zbog raznih uzroka. Britanski glavni komandant pred Tulonom, Nelson, zaista je iz Tulona otpratio džinovsku flotu do Zapadnoindiskih ostrva; međutim, iako je pošao mesec dana kasnije, bolji kvalitet britanske flote omogućio mu je da se prvi vrati, protivno Napoleonovim predviđanjima. Napoleon nije raspolagao onom čudnom intuicijom kojom je Nelson kod Antigve pogodio da se Vilnev (Villeneuve) vratio u Evropu; na taj način, pošto je isplovio iz Gibraltarskog Moreuza 31 dan posle saveznika, on je po svom povratku tamo pošao svega 4 dana posle njih, a vratio se nedelju dana pre nego što su oni ušli u Ferol.

Mogao bih dodati da je, pored glavne diverzije koju su vršile njegove flote okupljajući se kod Zapadnoindiskih ostrva, Napoleonova korespondencija u to vreme puna shema za odvlačenje britanskih eskadri sa Biskajskog Zaliva i iz Kanala.

Kao što se vidi, francuska flota idući u ovom primeru ka Zapadnoindiskim ostrvima trebalo je da proizvede i zaista je proizvela baš onaj efekat, koji bi njen odlazak na Krf proizveo na stanje u Sredozemnom Moru u onom slučaju koji smo razmatrali u poslednjem predavanju. Britanska flota je odvučena u poteru ka Zapadnoindiskim ostrvima, tj. onoliko daleko od Doverskog Moreuza, strategiskog centra Napoleonovih planova, kritične tačke cele kampanje, koliko je Krf bio daleko od Aleksandrije i od linije komunikacija između te luke i Francuske. Da je Nelson bio kakav osrednji komandant, on bi ostao kod Zapadnoindiskih ostrva sve dok ne bi imao opipljivog dokaza da ih je francuska flota napustila. Ovo nije nikakva pretpostavka. Mnogi su ga uporno nagovarali da tamo ostane; sva težina javnog mnjenja bila je protiv njega; ali on je raspolagao onom neobjašnjivom mudrošću koja dolazi do pravilnih zaključaka a da se pri tome na prvi pogled ne vidi kako je do njih došao. Da je on ostao samo dotle dok nije dobio pouzdana obaveštenja, 20 savezničkih brodova u Evropi podržali bi Napoleonovu koncentraciju, a britanska koncentracija bila bi oslabljena otsustvom Nelsonovih 12 brodova, — sve u svemu razlika od oko 30 liniskih brodova.

Želeo bih ovde da obratim vašu pažnju na činjenicu da je Napoleonov plan u ovom slučaju bio vrlo sličan jednom planu koji je 1762 godine izradio tadašnji francuski pretsednik vlade[1]), a izgleda da je iz njega i proistekao. Napoleon je verovatno znao za to iz francuske arhive, ali nije verovatno da je to i Nelson znao.

Koji god od dva gore pomenuta kursa mornarica morala da prihvati, — proterivanje ili odvlačenje, — opet moramo napomenuti da je ona u defanzivi u pogledu opštih operacija, ali u ofanzivi što se tiče sopstvenih operacija. Ovo je, moramo dalje primetiti, tačno ono što je Napoleon preporučio Marmonu (v. sk. 9). »Opšti obrt događaja u Evropi«, pisao je, »primorava cara da odustane za ovu godinu od pohoda na Portugaliju«, tj. od ofanzivne kampanje. Zato on preporučuje opšti defanzivni stav, ali takav koji sadrži u sebi ofanzivnu pretnju, da bi na taj način zaštitio Badahoz i da bi obezbedio liniju komunikacija od Francuske do Madrida, koja je bila pod zaštitom Salamanke, ali kojoj je ser Džon Mur (John Moore) tri godine pre toga pretio tako poraznim posledicama po Napoleonove planove odvlačeći ga od njegovog strategiskog centra, kritične tačke kampanje, i to u trenutku koji je bio od vitalnog značaja za njegov uspeh.

Takvo stanje stvari stvarnog ili nameravanog osvajanja tačno ilustruje i odnos mornarice prema odbrani zemlje. U oba slučaja zemlja je po prirodi stvari u defanzivi; ali ako ona, iz potrebe ili pogrešnom politikom, drži i svoju mornaricu u defanzivi u lukama ili vezanu za njih, ona prepušta neprijatelju svoju trgovinu i svoje

[1]) Corbett, *Seven Years' War* (Sedmogodišnji rat), knjiga II, str. 302, 307.

komunikacije sa drugim zemljama. I Sjedinjene Države bile su primorane da ovo učine 1812 godine, pošto nisu imale mornaricu koju bi slale u druge krajeve, osim za uništavanje trgovine. Ovakvo prepuštanje ne mora da vodi do propasti, naročito ako je zemlja velika i može da se osloni na svoja unutrašnja sredstva, ili ima na svojim granicama neutralne zemlje preko kojih može da održava trgovinu zaobilaznim putem. Ona neće ni potpuno izgubiti trgovačke veze sa neutralnim zemljama ako je njena obala suviše dugačka za efikasnu blokadu; ali će trpeti poniženje i materijalan gubitak, što jedna velika zemlja ne sme da rizikuje. Prava dopuna svakog plana odbrane svojih obala je mornarica koja je dovoljno jaka ili da otera neprijateljsku flotu sa svojih obala ili da je drži na otstojanju odgovarajućim pretnjama neprijateljskim interesima. Tako upotrebljena mornarica je nesumnjivo najbolje sredstvo za odbranu obala.

U vezi sa ovim, i zato što mu je ovde mesto, ja bih želeo da unesem jedan komentar koji ću opširnije razviti u jednom kasnijem predavanju, naime to da obalske tvrđave ne treba smatrati, kao što to obično biva, kao primarno defanzivne po svojoj funkciji. Obalska utvrđenja, čiji se zadatak ograničava na držanje neprijateljskih brodova na otstojanju, koja su otvorena na kopnenoj strani, mogu da budu samo defanzivna; ali pravilno utvrđena luka, sposobna da pruži bezbednost mornarici, defanzivna je samo toliko koliko je defanzivna kakva tvrđava, kao naprimer Mec (Metz) ili Majnz (Mayence), u kojoj je smeštena vojska sposobna da pređe u ofanzivu, i ona time primorava neprijatelja da drži ispred tog položaja odred dovoljno jak da zadrži svaku ofanzivnu akciju koju posada može da preduzme.

Čak i naš bedan rat 1812 godine pruža primer ovog ofanzivnog karaktera luke u kojoj može da se smesti eskadra. Eskadra komodora Džon Rodžersa (John Rodgers), u Njujorku, bila je posada sposobna za ofanzivnu akciju; ona je tu sposobnost i iskoristila. Britanci su znali da je ona otplovila u kompaktnom sastavu, ali sa kakvom namerom, to nisu znali. Prema tome, pošto je njihova eskadra na američkoj obali bila mala, oni su morali da drže svoje brodove na okupu, da ne bi jedan od njih, usamljen, naišao na tu eskadru. Ova prisilna koncentracija, zajedno sa potrebom Britanaca da zaštite svoju trgovinu, ostavila je američke luke pod tako labavom kontrolom da je najveći deo američkih trgovačkih brodova koji su se vraćali stigao zdrav i čitav. Ovakav defanzivan rezultat postignut je, kao što se želelo, zahvaljujući Rodžersovoj ofanzivnoj plovidbi, koja je u zamisli i izvršenju skoro isključivo njegova zasluga. Neprestano vršenje ovakve ofanzivne akcije zavisi od postojanja luka sposobnih za smeštaj flote. Inače će ona biti uništena, kao kod Port Artura, ili proterana, kao kod Santjaga.

U ovom pravcu možemo da tražimo i odgovor na pitanje koje veličine treba da bude jedna mornarica. Ona treba da je toliko velika i njene mogućnosti mobilizacije i snabdevanja treba da su takve

da jedna strana sila koja priželjkuje rat treba da oseti najveću brigu zbog neposredne opasnosti koja bi zapretila od mornarice, bilo njoj, bilo njenim posedima, bilo njenoj trgovini. To bi učinilo da ona strahuje od rata; zastrašivanje nije ništa drugo nego onaj drugi oblik diverzije. Ovo je istaknuto, vojnički kratko i odlučno, kao zvanični cilj koji je imala pred očima nemačka vlada u svom pomorskom programu 1900 godine. »Nemačka mora da ima flotu takve snage da čak i za najveću pomorsku silu rat sa Nemačkom pretstavlja takvu opasnost koja bi dovela u pitanje njenu nadmoćnost«. Nažalost, ovaj cilj, ako se ostvari u odnosu na Veliku Britaniju, ostaviće Sjedinjene Države daleko iza Nemačke kao pomorske sile.

Rečeno je, kao načelo strategije na kom bilo ratištu, da ključna tačka ili sistem tačaka — ključ situacije, da ponovimo poznatu frazu — treba da bude cilj svakog ofanzivnog pokreta. Drugim rečima, kao što je navedeno, operaciski front treba da je isturen što više napred, onoliko koliko dozvoljava ona povezanost komunikacija, između svih delova, koja povezuje sistem u celinu. Razlog za to jeste to što su svi delovi takvog jednog sistema, ili delovi u pozadini takvog operaciskog fronta, koji su pod vašom kontrolom, korisniji za vas nego za neprijatelja; opasniji za njega nego za vas. Ovo uvećava vaša sredstva; a ako ih mir zatekne u vašim rukama, imaćete prednost u onom cenkanju koje se obično ublaženo naziva »mirovnim pregovorima«.

Klasičan primer takvog isturenog operaciskog fronta u pomorskom ratovanju je britanska blokada francuskih i španskih luka za vreme ratova Francuske revolucije i Carstva, 1793—1815 godine. Britanske flote ispred nekoliko luka, — Bresta, Rošfora, Ferola, Kadiza, Tulona, — povezane odredima sastavljenim uglavnom od krstarica, koje posmatraju manje izlaze i izviđaju susedno more, sačinjavale su ustvari kontinuiranu liniju ili front operacija. Efikasnost takve kontrole pokazala je bezbednost britanskih ostrva i kolonija i britanske trgovine na moru. Ceo okean, oblast u pozadini ovog operaciskog centra, bio je osiguran od svega osim prepada. O tome svedoči neznatnost gubitaka britanske trgovine, koji iznose manje od tri otsto celokupne ukrcane robe, kao i neuspeh svih neprijateljskih planova za invaziju.

Ovaj istureni front u rukama flota na moru odgovara frontu koji drže vojske na kopnu, zahvaljujući jedino svojoj nadmoćnosti. Očigledno je, međutim, da će se takva preimućstva povećati držanjem obližnjih utvrđenih mesta. Naprimer, kada je Bonapartu 1796 godine u njegovom nadiranju na Austriju zaustavila tvrđava Mantova, koja je bila na boku pravca koji je jedino mogao napredovati, on je uzeo za operaciski front liniju Adiđe (Adige), sa tvrđavom Verone na obe obale reke. Verona je bila u stanju da se odupre opsadi; nju je moglo da brani relativno malo ljudi; ona je imala rezerve materijala; ona je imala takođe i moralni prestiž snage; i ona je omogućavala prelaz reke kad je potrebno prebacivanje trupa

s jedne na drugu stranu. Sve je ovo bilo dodatak samoj snazi francuske vojske. Tako se u bici kod Arkole Bonaparta usudio da ostavi Veronu sa vrlo malom posadom, dok je sa masom svoje vojske noću prešao Adiđu niže tvrđave i napao začelje austriske vojske koja je nadirala ka Veroni. U tome je bilo mnogo rizika i mnogo obmane. Ali on je uspeo u ovome jedino blagodareći korišćenju tvrđave. Ovo je poslužilo njegovoj vojsci isto onako kao što utvrđena morska luka služi mornarici koja se usudi da isplovi i napadne u ofanzivno-defanzivnoj akciji. Zauzimanjem ovog položaja, uz pojačanje koje mu pruža reka i Verona, a i koji se produžava na severu jezerom Garda, blizu koga teče u svom gornjem toku Adiđa, Bonaparta je u svojim rukama držao sva sredstva doline Poa i južne Italije u pozadini; isto je tako Velika Britanija držala sredstva okeana, pomoću svojih flota koje su se postavile duž francuske obale.

Ova pomorska linija je pojačana jako utvrđenim mestima, naime domaćim lukama, Portsmautom i Plimautom, i stranim lukama Gibraltarom, Maltom, Port Mahonom i drugima. Ove su manje bile izložene napadu nego Verona, a raspolagale su lokalnim magacinima za snabdevanje i radionicama za opravku i renoviranje. Takođe, one su, u slučaju iznenadnog napada nekog neprijateljskog odreda, pri bekstvu pružale utočište. Pojedinačni brodovi i manji odredi mogli su da se sklone u njima. Osim ove defanzivne koristi, ovakvi položaji imaju i ofanzivan značaj zbog blizine velikih komunikaciskih linija kojima su na boku. Tako su Gibraltar i Malta na boku svih linija koje idu kroz Sredozemno More, Plimaut i Portsmaut onih linija koje idu kroz Kanal, a Jamajka onih koje idu kroz Karipsko More. Slično tome, Brest, Kadiz i drugi bili su na boku britanskih linija prema jugu, i zbog toga, kao i iz drugih razloga, oni su morali da se savladaju kao što je Bonaparta savladao Mantovu.

Da sad pređemo na Karipsko More u celini, kao na oblast u kojoj bi Sjedinjene Države jednog dana možda htele da imaju uticaja, i pretpostavljajući da su od početka sva ostrva u neprijateljskim rukama, kada bi Kuba prešla u naše ruke, mi bismo raspolagali jednim vrlo važnim i korisnim položajem; ali bismo ipak bili daleko od toga da time ovladamo celim morem. Pretpostavljajući da su zaraćene pomorske snage u početku približno jednake. možda ne bi odmah bilo u našoj mogućnosti da držimo celo more. U tom slučaju trebalo bi da se front operacija isturi što dalje napred. Naprimer, možda bi bilo poželjno da se zauzme Samana Zaliv i da se drži Mona Moreuz; ili, ako bismo bili dovoljno jaki, možda bismo hteli da pomaknemo svoj front, liniju koju drži borbena flota, na jug i istok, da uznemiravamo neprijatelja i da štitimo plovidbene puteve kroz Vindvardski Moreuz do Prevlake, puteve koji bi ovakvim isturanjem našeg sopstvenog fronta bili u zaleđu naše flote.

Kuba, koja bi sada po ovoj pretpostavci bila naša, štitila bi nam otstupnicu prema Meksikanskom Moru, koje sačinjava važan

deo domaće operaciske baze. Neprijateljska baza mogla bi da bude, pretpostavimo, u Malim Antilima, a more između, pod pretpostavkom jednakih mornarica, bilo bi sporno ili bi menjalo gospodare. Položaj neprijateljske flote i njenih baza ukazivao bi na pravac sledeće operaciske linije.

Neprijatelj bi, lišen Kube, bilo usled ratnih događaja ili zato što je nije ni imao, mogao još da drži Jamajku kao i neke luke Vindvardskih Ostrva. Ovo je slučaj sa Velikom Britanijom, koja drži Sv. Luciju i Jamajku. U takvom bi slučaju glavni cilj rata bio za to vreme usretsređen na Kubu i Jamajku, koje bi postale kritične tačke kampanje. Niz položaja, Velika Britanija, Sv. Lucija, Jamajka, Panamska Prevlaka, odgovarao bi skoro tačno drugoj postojećoj liniji, — Velika Britanija, Gibraltar, Malta, Sueska Prevlaka. Kada bi flota kod Jamajke bila slabija od one u Kubi, kubanska bi flota postavljajući se ispred Jamajke presekla komunikacije sa Vindvardskim Ostrvima i mogućnosti pojačanja sa njih, zaštitila bi sopstvene komunikacije sa Kubom i Sjedinjenim Državama, kao i plovidbene puteve, i svom tom akcijom naterala bi unutrašnju flotu na bitku, kako bi se oslobodila ovih prepreka. U ovom slučaju kao i u drugom položaj neprijateljske flote i njegova pomorska baza pokazuje pravac operacija. Tako je Port Artur odredio pravac japanskog pomorskog rata, kao i veliki deo japanskog delovanja na kopnu, a Santjago je opredelio pravac američke flote i kopnene vojske 1898 godine. Kasniji pokreti Japanaca i Amerikanaca pretstavljali su direktan pritisak na Ruse u jednom slučaju i na Špance u drugom, da prime bitku koju je svaki od njih izbegao jedino usvajajući samoubistvo flote.

Prema tome, operacije ne smeju da prestanu zauzećem ključnog položaja. Njih treba neumorno produžiti; međutim, isti razlozi koji su, radi obezbeđenja zauzete ključne pozicije, upućivali na gonjenje i uništenje neprijateljske flote vrede i za dalje operacije. Možda je tačnije za more nego za kopno da pravi cilj nije geografska tačka, već organizovana vojna snaga neprijatelja. Položaji kao što su Egipat i dunavski tesnac važni su ne samo i ne uglavnom kao mrtve mase materije povoljno postavljene, već zbog toga što polazeći od njih mase obučenih ratnika ili naoružanih brodova mogu da dejstvuju sa takvom lakoćom u raznim pravcima da vrede više nego veliki brojevi na manje podesnom mestu. Ovo je tačno i za svako veštački utvrđeno mesto; njegova je glavna vrednost u olakšavanju pokreta mobilnih snaga. Prema tome, sa posedovanjem preimućstava koja pruža zauzimanje takvih položaja dolazi i obaveza da se ona iskoriste. Kako? Na ovo pitanje vojni pisci daju nedvosmislen odgovor. Neprijateljska organizovana snaga, tj. njegova aktivna vojska na bojištu, bila je Napoleonov omiljeni cilj, kaže Žomini.

Pretpostavimo da ste zauzeli takav jedan utvrđeni položaj i proterali neprijateljsku flotu posle veće ili manje borbe sa ratišta

u vašoj pozadini i na neposrednom frontu. Ovo znači da su vaše komunikacije sa zemljom obezbeđene, osim od prepada, i da ste za to vreme uspostavili svoju pomorsku prevlast. Ako su neprijateljski brodovi organizovana celina a ne raštrkane krstarice, i ako ostaju u granicama datog ratišta ispred vašeg sadašnjeg položaja, to je zato što još uvek imaju mesta za podršku i snabdevanje na koje mogu da se oslone za svoj opstanak i čijoj odbrani oni služe. Nije verovatno da inače mogu ostati na moru u jednoj ograničenoj oblasti; operacije snabdevanja gorivom i ostalim materijalom iako se verovatno mogu vršiti na moru bez uznemiravanja, ne mogu da se sprovedu ako je nadmoćna flota u blizini, koja je obaveštena o njihovim pokretima budnim izviđačkim brodovima i bežičnom telegrafijom. Takve tačke za snabdevanje, ili baze, prema tome, moraju da postoje, i one označavaju pravac vašeg sledećeg operaciskog pravca.

Velika nadmoćnost koju je obično imala mornarica Velike Britanije u pomorskom istoriskom periodu koji je najživlji u našim sećanjima nije dozvolila pomorskoj strategiji da izvuče onoliko primera koliko bi to inače bio slučaj. Kontrola koju je ova prevlast obezbeđivala nad komunikacijama između neprijateljskih baza i bilo kog cilja koji neprijatelj ima u vidu sprečavala je u začetku sve druge strategiske ekshibicije, zato što komunikacije, u punom smislu reči, vladaju ratom. Kao strategiski elemenat one potiru sve ostale elemente. Ova uobičajena nadmoćnost jedne jedine sile dala je povoda jednoj francuskoj izreci sumnjive tačnosti: *La Mer ne comporte qu'une seule maîtresse* (More može da ima samo jednu gospodaricu). Ovo je, površno gledajući — mogućno; ali ako to treba da znači da vladanje morem nikad ne dolazi u pitanje, da gospodarenje nije nikad ozbiljno osporavano, ta izreka dovodi u veliku zabludu. Kontrola nad morem, čak i uopšte uzevši, a još više u posebnim ograničenim oblastima, ponekad je i za duge periode ostala nesigurna; vaga se naginje sad na jednu, sad na drugu stranu. Zaraćene mornarice pretile su jedne drugima po morima. Ovo je naročito bio slučaj u Ratu za američku nezavisnost; u izvesnoj meri i za vreme Sedmogodišnjeg rata, 1756—1763 godine.

Naprimer, napad na Kvibek i neutralisanje cele Kanade 1759 godine koje je usledilo tražili su kao prvi korak zauzeće 1758 godine jedne tvrđave — Luisburga, na Kep Bretonu. Time je, francuska flota, koja je pre toga išla tamo i ovamo između Francuske i Kanade, u masi ili u velikim odredima, lišena neophodne operaciske baze koja je presecala komunikacije na reci Sen Lorensu.

Za vreme Francuske revolucije i Napoleona, Velika Britanija je najveći deo vremena bila jedini gospodar mora; međutim, 1796 godine, ona je bila primorana da se evakuiše iz Sredozemnog Mora. Ta ograničena pomorska oblast — Sredozemno More — bila je poprište duge pomorske kampanje sa promenljivom srećom od 1793 do 1798 godine, kada je konačno rešena u korist Velike Britanije Nilskom bitkom (v. sk. 10). Neće biti bez koristi da ocrtamo glavne

pojedinosti, jer one pokazuju pogodnost i potrebu baš takvih koraka koje smo opisali, čime se dokazuje da razmatranje nije čisto akademsko već izvire iz same prirode stvari.

Godine 1793, britanska flota ušla je u Sredozemno More, sa Špancima kao saveznicima. Usled nevernosti južne Francuske revolucionarnoj vladi, pružila se prilika da se zauzme Tulon i njegova flota; a ovo je odredilo prvi cilj i operaciski pravac saveznika. Setićete se važnosti koju je vojvoda od Malboroa pridavao zauzeću Tulona skoro 90 godina pre toga, i snažnog iako neuspešnog napora koji je uložio princ Evgenije 1707 godine da dođe do takvog rezultata (ranije, str. 72). Zauzeće Tulona paralizovalo bi na izvoru sve francuske pomorske pokrete na Sredozemnom Moru, od pomorskih pokreta zavisile su u velikoj meri i kopnene kampanje u severnoj Italiji i duž Rivijere. Godine 1793 Tulon je oslobođen izdajstvom; savezničke flote ušle su u luku, a savezničke trupe su zauzele linije oko nje. Britanski admiral je želeo da odjednom zarobi ili uništi francusku eskadru u luci i da tako razbije neprijateljsku organizovanu silu; ali ovome je bio protivan njegov španski kolega, oficir iz ranijih ratova, duboko svestan britanske pomorske nadmoćnosti i surevnjiv na nju, a koju bi ovo uništenje još povećalo. Britanski komandant nije se usudio da dovede do raskida saveza; i ovaj politički obzir spasao je francuske brodove, od kojih je većina posle učestvovala u Nilskoj bici. Bez njih ne bi mogao ni da počne Bonapartin egipatski pohod.

Francuska vlada ubrzo je opsela Tulon, i Bonapartin jasan uvid u taktičku situaciju doveo je do osvajanja pozicije sa koje su usidrene flote bile na dometu artiljeriske vatre. Tulon je ubrzano evakuisan. Španci su se povukli u svoje luke; Britanci, gubitkom samog mesta, bili su primorani sada da preduzmu onaj korak koji je obično prvi po redu. Morali su da zadobiju istureni položaj, za renoviranje i opravke i za prikupljanje materijala, — jednom rečju, lokalnu bazu, — sa koje mogu da kontrolišu Tulon i da pruže podršku austriskim operacijama na Rivijeri. Ovo su mogle dotle da zapostavljaju jedino zahvaljujući onoj slučajnosti koja im je Tulon stavila u ruke. Brzo oni su zauzeli položaj u zalivu Ijer (Hyeres), blizu Tulona; ali ovo je bilo suviše blizu kopna, suviše izloženo ponavljanju onih događaja koji su ih isterali iz Tulona. Prema tome, oni su svoju isturenu bazu premestili u zaliv San Fjorenco na severnoj Korzici. Ovo su, zajedno sa drugim lukama na tom ostrvu, mogli da okupiraju zahvaljujući nezadovoljstvu stanovnika prema Francuskoj.

Ovu isturenu poziciju oni su držali, i to sa posadom koja je bila dovoljna dokle god su ostrvljani bili na njihovoj strani. Vode između Korzike i Tulona i Đenove postale su sporni teren, na kome su uglavnom Britanci preovladavali, ali za koji se nije moglo reći da su ga sigurno držali. Obližnje more možda je imalo samo jednu gospodaricu, ali ta gospodarica nije bila bez suparnice. Isti je slučaj

kao sa našom pretpostavkom o flotama koje se oslanjaju, jedna na Kubu, druga na Sv. Luciju ili Martinik. Dve pomorske akcije vođene su sa tulonskim brodovima 1795 godine; nijedna od njih nije bila odlučujuća. Od San Fjorenca kao baze, operacije su se vodile duž Rivijere, krajnjeg cilja operacija, radi podrške austriskom nadiranju protiv Francuske; ali nije došlo ni do čeg odlučnog. Od 1794 godine do druge polovine 1796 godine bio je stalan konflikt, koji se oslanjao s jedne strane na Tulon, s druge na Gibraltar i isturene baze koje su Britanci prigrabili kod San Fjorenca. O ovom periodu Nelson je nekoliko godina kasnije tvrdio da Francuzi, samo da je britanski admiral bio sposoban, ne bi mogli da održe svoj istureni položaj. Ovo, ako je tačno, znači da bi Bonaparta, kada je aprila 1796 godine preuzeo komandu vojske u Italiji, našao da su Austrijanci toliko napredovali, i da je britanska mornarica u tako čvrstom položaju u odnosu na obalsku liniju od Nice do Đenove, da bi njegov plan kampanje morao biti drukčiji. Prvi njegov pokret, kojim se ubacio između Austrijanaca i njihovih pijemontskih saveznika, i jednom za svagda ih rastavio, bio je moguć samo zato što su Britanci i Austrijanci propuštali prilike i time mu dozvolili da se u početku nađe u Savoni, daleko ispred Nice. Tako isto, da nije bilo toga, njegove komunikacije, kako za trupe — pojačanja — tako i za materijal i municiju, zavisile bi od vrlo teškog kopnenog transporta, sa bednim putevima, umesto lakog vodenog puta duž obale načičkane francuskim baterijama.

Ovde se vidi krajnji cilj, severna Italija i Rivijera, koje bi pod okupacijom saveznika Velike Britanije pretstavljale opasnost za Tulon; takođe se vidi da je usputni objekat, San Fjorenco, bio bitan za održavanje britanskih pomorskih operacija. Za te operacije je Nelson rekao da bi bile uspešne pod sposobnim rukovodstvom. Bilo je dosta vremena, dve godine. Onda je došao Bonaparta. Sa preimućstvima u svojim rukama, i svojim majstorskim rukovođenjem, on je za dva meseca uništio Austrijance i bio je na Adiđi i u Veroni. Zapadno i južno od ovog položaja raspao se sav otpor prema njemu. Cela obalska linija severne Italije postala je francuska; i preko njenih luka mnogobrojne pristalice Francuza prešle su u malim brodovima u Korziku, jačajući tamo nezadovoljstvo prema Britancima, koje je već bilo počelo. U isto vreme Španija, jako pokolebana Bonapartinim pobedama, prešla je u savezništvo sa Francuskom. Usledilo je sjedinjavanje dveju flota. Njihove organizovane pomorske snage, od kojih je odred sačuvan u Tulonu bio značajan elemenat, sastavile su se. Pred ovakvim teškoćama Britanci su osetili da moraju da napuste svoj istureni položaj, i povukli su se sa svojom flotom u Gibraltar, odakle se ona dalje povukla prema Lisabonu.

Ovaj pokret organizovanih snaga britanske mornarice nisu uznemiravale savezničke flote, koje su se ubrzo posle toga takođe rastale; Španci su otišli u Kartagenu, Francuzi u Tulon. Španci su onda pokušali da prebace svoje brodove u Kadiz. Britanski admiral

se otisnuo na more i susreo ih kod Rta S. Vinsenta. Iako je bio mnogo slabiji po broju, on je bio svestan superiornosti svojih brodova po kvalitetu. »Jedna pobeda je neophodna Engleskoj«, govorio je; i, pošto su mu Španci pružili taktičku »priliku«, on se borio i potukao ih je. Oni su se povukli u Kadiz, gde su ih Britanci zatvorili blokadom, snažno pojačanom iz zemlje, kako bi dozvolio da se od njega odvoji odred i krene protiv ekspedicije za koju se govorilo da se sprema u Tulonu. Ovaj je odred poveren Nelsonu, koji je našao onih 13 francuskih ratnih brodova kod egipatske obale, gde ih je uništio prilikom Nilske bitke 1798 godine. Organizovane pomorske snage Francuza i Španaca u Sredozemnom Moru, propustivši priliku kad su bile gospodarice severnog dela Sredozemnog Mora, i podelivši se u dva dela, tako su potučene pojedinačno, i celo Sredozemno More prešlo je u britanske ruke do kraja rata. Pošto je Bonaparta već bio primorao Austriju na mir 1797 godine, više nije bilo austriskih operacija kojima je britanska flota mogla da pomogne; ali njen sopstveni front, takav kakav su trenutne potrebe zahtevale, išao je od Gibraltara do Menorke, koju je ugrabio glavnokomandujući u Gibraltaru kada je dobio vest o Nilu, a odatle u Siciliju i Napulj, i dalje preko Malte, koju su još držali Francuzi, do Aleksandrije i Levanta, gde se tada nalazio Bonaparta.

Iz ovog kratkog pregleda vidi se da more u prošlosti nije bilo isključivo pod vlašću čak ni Velike Britanije kada je bila najjača, da borba o prevlast ne mora da ima vid niza kampanja sa promenljivom srećom (v. sk. 10). Ustvari, baš one godine posle Nilske bitke francuska flota od 25 liniskih brodova prodrla je u Sredozemno More, pokvarila sve britanske planove, i na kraju se vratila sa 15 ili 20 španskih brodova (Spaniards), došavši u Brest sa koncentrisanom snagom od preko 40 brodova. Da je bilo jedne jedine luke na Sredozemnom Moru koja je bila sposobna da održi takvu snagu, možda bi tamo i ostali; to bi izmenilo bar donekle uslove, ako ne i potpuno. Kako su stvari stajale, to su čak i u Brestu gladovali zbog nedostatka namirnica; ali pored toga što ovakav ishod pokazuje potrebu dobro snabdevenih baza, on takođe pokazuje da velika Britanija nije kontrolisala more u tome smislu da njena vlast ne bi mogla da bude pokolebana. Pa ipak, ona ni u jednom ratu nije bila moćnija na moru. U Ratu za američku nezavisnost Zapadnoindiska ostrva i Severna Amerika doživele su sličan sukob oko prevlasti; značajan primer toga je i Sifrenova kampanja u Indiji, u istom periodu.

Ovaj primer sa Sredozemnog Mora takođe pokazuje potrebu za dobro snabdevenim i dobro postavljenim lokalnim bazama za svaku pomorsku snagu koja se nalazi na dalekoj ili isturenoj operaciji. Odličan primer pruža i Rat za američku nezavisnost. Godine 1782 i 1783 francuska i britanska eskadra u Indiji bile su otprilike jednake. Poprište operacija, koje su nametnuli lokalni uslovi na kopnu, bila je obala Koromandela — istočna strana Hindustana. Sa-

dejstvo na moru nije bilo ostvarljivo za vreme pune snage severoistočnog monsuna, drugim rečima od novembra do marta, zato što je na obali duvao strašan vetar. U to godišnje doba Britanci su se povlačili u Bombaj, gde su imali potrebne radionice. Francuzi nisu imali slične luke bliže od Mauriciusa, i sve njihove ranije kampanje propale su zbog nedostatka isturene baze na obali Koromandela ili blizu nje. Desilo se ovom prilikom da su Holanđani, koji su tada držali Cejlon, ušli u rat protiv Velike Britanije 1781 godine, a da su Britanci od njih uzeli luku Trinkomali na severoistočnoj obali Cejlona, tj. u produženju južno od obale Koromandela. Međutim, nije bilo dovoljno vremena da se onako kako treba utvrdi luka, ili je možda, što je verovatnije, propuštena prilika da se to učini. Zauzeo ju je francuski admiral Sifren umešnošću i brzinom akcije. Ovo je bio istureni položaj koji je njemu bio potreban, a kada je došla zima, on se tamo povukao za remont i tako ostao blizu ratnog poprišta, što je bilo vrlo važno radi političkog efekta za francuske saveznike na kopnu. Britanska flota je otišla u Bombaj, gde je bila skoro van domašaja četiri meseca ili više. Da je zadržala Trinkomali, Francuzi bi morali da odu na Mauricius ili da ostanu usidreni blizu jedne opasne obale izložene vetru, s kojom su retko mogli da saobraćaju. Rezultat toga bio je da se Sifren iduće sezone pojavio na tom poprištu dva meseca pre Engleza i zadobio uspehe koji su mogli da budu odlučujući da u međuvremenu nije sklopljen mir.

Iz citiranih primera može se prihvatiti da rat na moru može da uzme vid produženog niza kampanja između snaga koje su toliko slične po snazi da dozvoljavaju velike mogućnosti za strategiske kombinacije. Ustvari, za vreme Rata za američku nezavisnost, u kome je Sifrenova kampanja bila jedna epizoda mora Severne Amerike i Zapadnoindiskih ostrva pružala su sličan primer ravnoteže pomorskih snaga; prevaga je bila čas na jednoj čas na drugoj strani, sve do odlučnih događaja u Jorktaunu 1781, i Rodnijeve pobede 1782 godine koja je obeležila svršetak jedne i druge borbe. Do istog opšteg rezultata se dolazi, iako u manjem stepenu, čak i kad je jedna flota znatno nadmoćnija od druge. Jasno je takođe da snaga i brzina koje su neophodne za krajnji uspeh mogu da zavise od držanja lokalnih operaciskih baza. Ovo je bilo veliko preimućstvo Japana nad Rusijom u poslednjem ratu. Međutim, može se desiti da su lokalne neprijateljske baze suviše jake da bi mogle da se napadnu ili da je snaga napadača suviše slaba da bi mogla da se potčini kao što se desilo u Port Arturu.

Stvar je iskustva da lokalne baze, dobro utvrđene, retko bivaju predmet napada sve dok jedna ili druga strana ne uspostavi prevlast na vodi. Godine 1760—1762 Britanci su zauzeli ostrva Martinik i Gvadelupu od Francuza, i ponovo 1794 i 1810 godine; ali u Ratu za američku nezavisnost, u međuvremenu, nisu pokušali napad ni na jedno ni na drugo. Ovo je delimično bilo zato što je njihova vojska bila zauzeta na američkom kontinentu; delimično zato što nisu

mogli da reskiraju da odvoje veliki odred trupa jer bi smetnja na moru, kao kod Grenade 1779 godine, mogla da izazove njegovu predaju. Oni su otkrili Sv. Luciju; ali to je bilo pri samom početku neprijateljstava, 1778 godine, a to se desilo zato što je njihova lokalna baza na Barbadosu bila pojačana pre nego što su Francuzi završili svoje pripreme za odbranu. Ovo je bilo uspelo iznenađenje *(coup de main)*. Slično tome, Francuzi i Španci nisu pokušali napad na Jamajku sve do 1782 godine, kada su bili nadmoćni u Karipskom Moru. Pokušaj je propao Rodnijevom pobedom nad francuskom flotom, tj. saveznici su potučeni pojedinačno. Poraz jednog dela njihovih snaga učinio je drugi deo, Špance, bezopasnim.

Otstojanje od vašeg najisturenijeg položaja do položaja koji hoćete da napadnete može da bude dalji razlog za teškoće. Dejstvovati iz Kube protiv Vindvardskih Ostrva, kao što su Martinik, i Sv. Lucija, koji svojim položajem čuvaju istočne vratnice Karipskog Mora, očigledno je komplikovaniji posao nego slično dejstvo sa Kube protiv Jamajke. Ako bi neka luka u Portoriku bila sposobna za efikasnu odbranu od frontalnog napada, ona bi bila u pogledu lokacije korisnija baza za operacije protiv Vindvardskih Ostrva nego protiv Kube. Sveti Toma, čini mi se, sposoban je za takvu odbranu; i ima bolji položaj nego Portoriko.

Jedna flota, koja je već brojno oslabljena svojim prvim prodorom i potrebom da čuva svoju prvu komunikacisku liniju, kao što je ona od luka Sjedinjenih Država do Kube, treba, ako je neprijatelj aktivan, ozbiljno da razmotri mogućnost druge linije, kao što bi bila linija od Kube do Vindvardskih Ostrva ili do Prevlake. Briga o drugoj isturenoj liniji može da dovede flotu do brojne jednakosti sa neprijateljem koji ima preimućstvo zato što dejstvuje bliže svojoj bazi. U takvom slučaju nesposobnost flote da nosi materijal preko ograničene količine na sopstvenim brodovima treba nadoknaditi jednim depoom — ako ga ima na izvesnom otstojanju ispred položaja do koga je izvršeno prvo nadiranje. Samanski Zaliv ili Portoriko mogu da posluže kao primer takvih usputnih, tj. isturenih, depoa; odgovarali bi zalivu San Fjorenca koji je već pomenut ili Port Rojalu ili Ki Vestu u Građanskom ratu u Americi, ili Gvantanamu u američkim operacijama protiv Santjaga. Takav depo treba samo obezbediti od prepada, jer se može pretpostaviti da će pokreti neprijatelja moći dovoljno da se prate da bi se sprečio jak iznenadan napad na njega; flota bi u tom zamišljenom prodoru bila suočena sa neprijateljskom flotom i bazom. Ako se raspolaže sa više od jedne takve isturene ili usputne tačke, između njih treba napraviti pažljiv izbor; treba gledati ne samo njihova sopstvena preimućstva, već i njihov odnos prema verovatnim pokretima flote, kao i prema prvoj i drugoj liniji komunikacija, čija bi zaštita tražila napore onih pomorskih snaga koje treba što manje da se rasturaju.

U vezi sa odbranom Kanala, koji je ključni strategiski objekat celog Karipskog Mora, može se primetiti da je napad na neprija-

teljsku bazu, kao što je Martinik ili Sv. Lucija, efikasnija mera za zaštitu i kontrolu Prevlake nego što bi neposredna odbrana Prevlake to bila, bez obzira da li bi ta odbrana bila samo pasivna, pomoću utvrđenja, ili aktivna, putem flote koja se oslanja na utvrđeni Kanal. Jer, ako jedno od ostrva — uzeto kao neprijateljska baza — napadne jedna kombinovana ekspedicija, takav napad, dokle god se vrši sa odgovarajućom snagom, zadržava ratno poprište na otstojanju od Kanala i štiti sve komunikacije zapadno od operacije. Ovo sačinjava istureni operaciski front, kombinovan sa moralnom snagom inicijative i ofanzive. Ako, na kraju, propadne, on će ipak postići taj rezultat bar za vreme dok traje; ako uspe, neprijatelj je lišen jedne neophodne baze, čiji povratak traži takve operacije koje će imati isto zaštitno dejstvo kao i one koje su omogućile zauzeće.

Ako između položaja koji ste najpre zauzeli i neprijateljske baze postoji samo čisto more (kao između Kube i Martinika, ako ne može da se upotrebi Samana), možda će biti mogućno da se sa flotom prebaci izvestan broj transporata, na prvom mestu brodova za ugalj; ovo je naročito važno ako uživate toliku nadmoćnost da možete dozvoliti jednom delu flote da stalno prenosi ugalj, a da ne smanji broj brodova koji učestvuju u borbi ispod broja neprijateljskih brodova. Pre Trafalgara, Nelson je tako slao svoje brodove u grupama od 6 da prime vodu u Tetuanu. Zbog otsustva takvog odreda on je imao 27 umesto 33 broda na dan bitke. Da je mogao da se snabde vodom na moru i time drži svoje brodove na okupu, bitka bi bila još odlučnija. Ratni brod *Massachusetts* nije učestvovao u bici kod Santjaga, zato što je uzimao ugalj kod Gvantanama.

Treba imati na umu da su transporti uvek taktička slabost na dan bitke i da će verovatno smanjiti brzinu jednog broja jakih ratnih brodova. Pitanje brzine pri takvom nadiranju, međutim, može da ima drugostepeni značaj ako očekivana neprijateljska pojačanja ne mogu da ga stignu za određeno vreme; i u trenutku bitke bezbednost brodova za ugalj i ostala opterećenja treba ostaviti po strani s obzirom na veću taktičku potrebu savlađivanja neprijatelja dok je on još slabiji. U ovim kalkulacijama mnogo zavisi od odnosa snaga dveju flota. Najbolja odbrana za transporte biće napad na neprijatelja i ona će ga potpuno angažovati, isto onako kao što bi najbolja odbrana Prevlake bila napad na neku neprijateljsku bazu. Ovo i jeste, istoriski gledajući, uobičajena praksa. U pohodu na Jamajku 1782 godine, de Gras, kad je osetio Rodnija za petama, poslao je svoje transporte u obližnje luke Gvadelupe, i onda je pristupio bici.

Dalje napredovanje iz nove baze ne mora da bude komplikovano zbog velikog otstojanja. Idući korak koji treba preduzeti može da bude kratak, naprimer, sa Kube do Jamajke; ili može biti da je neprijateljska flota još na moru, u kom slučaju ona pretstavlja veliki cilj, sada kao i uvek. To što je ona na moru možda je zato što se povlači, sa položaja koji ste vi zauzeli, ka svojoj udaljenijoj bazi; ili zato što je svesna svoje inferiornosti, ili, možda, posle više ili manje

odlučnog poraza. Tada će trebati dejstvovati brzo kako bi se neprijatelj otsekao od svog cilja. Ako ima razloga da se veruje da se on može stići i prestići sa jačom snagom, mora se učiniti svaki napor da se to postigne. Pravac njegovog povlačenja poznat je ili ga treba utvrditi, a treba imati na umu da su baza ka kojoj se povlači i njegova flota delovi jedne iste snage, čije spajanje treba sprečiti. U takvom slučaju, izgovori koji se često prave za nemarno gonjenje na kopnu, kao što su zamor trupa, rđavi putevi, itd. ne važe. Oštećeni ratni brodovi treba da se ostave ili im treba narediti da plove u pratnji zajedno sa brodovima za ugalj. Takvo gonjenje predviđa samo jednu nezgodu za flotu koja se goni, tj. da ona ostavlja svoju bazu za ugalj u trenutku kad joj se gonioci približavaju; ako su proračuni tačni i ispravni, ovo može da zada admiralu koji vrši gonjenje veliku brigu. Takve brige su merilo i cena koji se plaćaju za veličinu. U takvim slučajevima treba pažljivo i tačno ispitati izgovore koji se odnose na nemanje uglja. U svim drugim slučajevima pretpostavlja se nadmoćnost, jer ni pod kojim drugim uslovima ne može da se ostvari takvo vratolomno gonjenje. Ono teži za velikim uspehom. A uspesi će obično biti u srazmeri sa nadmoćnošću bilo prvobitnom bilo stečenom. »Ono što je zemlji potrebno«, rekao je Nelson, »to je uništenje neprijatelja. Samo brojevi mogu da unište«.

Ako takvo gonjenje usledi posle bitke, skoro je sigurno da će slabija strana — ona koja se povlači — takođe biti dovedena u nevolju oštećenim brodovima koje će možda biti primorana da napusti — ili da se bori. Naporno, neumorno gonjenje zato je isto toliko važno posle bitke koliko i hrabrost za vreme bitke. Veliki politički rezultati često potiču od pravilne vojne akcije; to je činjenica koju nikakav vojni komandant ne sme da ignoriše. On može da ne zna te rezultate; dovoljno je da zna da se oni mogu desiti i ništa ne može da ga opravda što je izgubio prednost koju je mogao uz izvestan napor da dobije. Napoleon, rekao je Žomini, nikada nije oprostio generalu koji, 1796 godine, zato što je svojim trupama dao dvočasovni odmor, nije uspeo da se ubaci između jedne austriske divizije i Mantove, u koju je ona išla da se skloni, što joj je zahvaljujući njegovoj nemarnosti i pošlo za rukom. Neuspeh admirala de Turvila da snažno goni pobeđenu holandsku i englesku flotu, posle bitke kod Rta Biči (Beachy Head), 1960 godine, učinio je da je ta pobeda bila neodlučna i pomogao je da se bolje učvrsti engleska kruna na glavi jednog holandskog kralja, koji je bio duša saveza protiv Francuske. Aljkavost u dovršavanju pobede imala je na taj način odlučnog uticaja na ishod celog rata, kako na kontinentu tako i na moru. Mogao bih dodati, ona se pokazala sudbonosnom u pomorskoj strategiji zato što prividno potvrđuje teoriju o »postojećoj floti« *(fleet in being)*.

Invaziju Engleske nije sprečila potučena i oštećena engleska i holandska »postojeća flota«. To je bila slabost ili inertnost Turvila, ili nespremnost francuskih transporata.

Slično tome, odbijanje admirala Hotama (Hotham) da snažno goni potučenu francusku flotu 1795 godine nesumnjivo nije samo kampanju te godine učinilo neodlučnom, već je omogućilo i Napoleonovu italijansku kampanju 1796 godine, odakle su potekle cela njegova karijera i njene istoriske posledice. Ta blistava karijera dobila je svoj nenadni smrtonosni udarac kada je, na vrhuncu svog neumoljivog napredovanja kroz Španiju, sa njenim glavnim gradom u rukama, u samom trenutku kada su njegovi široki planovi izgledali kao da se nalaze uoči ostvarenja, jedan preduzimljiviji britanski rukovodilac, ser Džon Mur, pokrenuo svoju slabašnu vojsku u Sahagun, na bok Napoleonovih komunikacija od Francuske do Madrida. Udarac je otskočio i srušio se na Mura koji je kao kovitlacem odbačen u La Korunju i odatle u more; ali Španija je spasena. Car nije mogao da nadoknadi izgubljeno vreme i priliku. On nije mogao lično da se vrati u Madrid, već je morao nekolicini podređenih da poveri zadatak čije je izvršenje samo njegov viši genije mogao uspešno da nadgleda. Sa vojne tačke gledišta, njegov pad potiče od tog dana. Cela Velingtonova karijera, sve do Vaterloa, nalazila se u zametku u Murovoj smeloj koncepciji. Da nije bilo toga, pisao je Napijer, Španskom ratu ne bi bio potreban hroničar.

Admiral ne mora da predvidi tako daleke posledice svoje akcije, ali on može sa sigurnošću da usvoji načelo koje je izrazio Nelson u citiranom primeru, pošto je čuo svog glavnog komandanta kako kaže da je dosta dobro uspeo: »Ako je zarobljeno 10 brodova od 11, ja nikada ne bih rekao da je dosta dobro, ako smo mogli da dođemo i do jedanaestog«.*)

Odnosi između flota admirala Rožestvenskog i Togoa pre njihovog susreta kod Cušime imali su veliku sličnost sa odnosima gonjene flote i njenog gonioca. Ruska flota, koja je pošla pre nego što je podlegla eskadra u Port Arturu, došla je tim događajem u položaj flote koja je pretrpela tako težak poraz da je njen prvi cilj morao da bude da pobegne u svoje luke. Ovo je bilo tako očigledno da su mnogi smatrali da je povlačenje u Baltičko More jedino mogućno rešenje; no, u protivnom slučaju, Rožestvenski je govorio da mora odmah da žuri u Vladivostok, pre nego što Japanci ponovo dobiju najbolju priliku da ga preseku kada poprave svoje brodove, iščiste njihova dna, osveže posade. Umesto toga, ruska vlada je odlučila da ga drži kod Nosi Bea (severni kraj Madagaskara), čekajući da dođe pojačanje pod komandom admirala Nebogatova. Oba shvatanja imaju svojih dobrih strana, apstraktno uzevši; ali kada se uzme u obzir da je pojačanje bilo heterogeno i slabije po kvalitetu, da prvi cilj Rusa nije bio bitka nego bekstvo u Vladivostok, i, naročito, da je Japancima bilo stalo da upotrebe pauzu baš za onaj cilj koga se Rožestvenski bojao, izgleda verovatno da je bio u pravu. U svakom slučaju, on se zadržao u Nosi Beu od 9 januara do 16

*) »If ten ships out of eleven were taken, I would never call it well enough, if we were able to get at the eleventh.« (Original str. 268).

marta; a posle toga u Kamranskom Zalivu u francuskoj Kočinkini, od 14 aprila do 9 maja, kada mu se pridružio Nebogatov. Ako uračunamo vreme za utovarivanje uglja i za remont, ovo znači pauzu od 60 do 70 dana; ustvari, vreme plovidbe od Nosi Bea do Cušime iznosi svega 45 dana. Na taj način, da se nije čekao Nebogatov, ruska eskadra bi stigla u Cušimu 2 meseca ranije, ili oko 20 marta.

Togo nije morao da prestigne flotu u bekstvu, jer je zahvaljujući svom srećnom položaju već bio ispred nje; ali je zato morao da izabere najbolje mesto da je zaustavi, kao i da odluči o opštem toku svoga dejstva: da li, naprimer, da pođe napred da je susretne; da li da pokuša da je omete svojom nadmoćnom snagom torpednih brodova, kako bi oštetio ili uništio neke od njenih jedinica, i time dalje oštetio već slabiju snagu; isto tako je morao da odluči o pravcu i dejstvima svojih izviđača. Ono što je preduzeo može da se smatra kao izraz njegovog shvatanja o tim zadacima. On nije pošao napred; nije pokušao uznemiravanje pre susreta; on je celu svoju borbenu snagu koncentrisao na onaj pravac kojim je očekivao da će neprijatelj da prodre; a u tolikoj meri nije poznavao njihove pokrete da je dobio obaveštenje tek ujutro na sam dan bitke. Ovo nije bilo rđavo; ali se ipak s pravom može reći da je moglo biti bolje. Japanci, međutim, imali su za sobom veliki deo uspešne pomorske kampanje, čije glavne tačke moramo da zabeležimo jer se odnose na našu temu. Pre svega, oni su iznenadnim napadom naneli znatnu štetu neprijateljskoj floti, što im je omogućilo predah i priliku za dejstvo za vreme njenog prisilnog mirovanja. Posle toga su uništili jednu od dveju neprijateljskih pomorskih baza kao i eskadru koja se u njoj smestila. Ovim su počeli da uništavaju neprijatelja po delovima, i ostavili su pojačanju koje je stizalo samo jednu luku u koju može da uplovi.

Ako se flota koja je u bekstvu izgubila iz vida i ima samo jednu luku da se skloni, gonjenje, naravno, treba da ima pravac te luke; međutim, ako ima više takvih luka, admiral koji vrši gonjenje treba da odluči na koju tačku da usmeri svoju flotu, i odaslaće brodove u raznim pravcima da pronađu neprijatelja i pribave o njemu obaveštenja. Krstarice zauzete takvim poslom treba da su obaveštene o nameravanim ili mogućim pokretima flote, a kad je mogućno treba da se šalju po dve: iako je bežična telegrafija danas uklonila potrebu da se jedna vraća sa obaveštenjima, dok druga ostaje u dodiru sa neprijateljem, nezgode mogu da se dešavaju, a u tako važnoj stvari izgleda korisno da se udvostruče mere predostrožnosti. Ovaj slučaj liči na čuvanje duplikata važne korespondencije; jer bežična telegrafija ne može da stupi u dejstvo dok ne dobije vesti, a da bi se dobile vesti, moraju ciljevi da se vide. Ne treba zaboraviti ni to da telegrafske depeše mogu da se uhvate, što će biti od velike štete za onoga koji ih šalje. Izgleda mogućno da će se ponekad postaviti pitanje: da li je bolje poslati brod sa vestima ili vesti poveriti vazdušnim talasima.

Tako, teoriski, i da bi izvršenje bilo savršeno, — da bi se, da tako kažemo, uhvatio Nelsonov jedanaesti brod, — cilj treba da bude da se neprijatelj izbaci sa svakog uporišta na celokupnom ratištu, a naročito da se uništi ili zatvori njegova flota. Pošto je izvršio težišni deo zadatka time što se dograbio najvažnijeg položaja, dalji napor treba da je uperen ka onim tačkama koje još mogu da mu posluže kao baza, čak iako ne misli da ih zauzme. Pri tome flota ne sme da se deli, osim ako izuzetno nadmašuje snagu neprijatelja, i ne sme da produži svoje komunikacije preko svoje moći da ih štiti, osim za sasvim kratko vreme.

Ako je primorana da bira između utvrđenih luka neprijatelja i njegove flote, ovu poslednju treba smatrati kao pravi cilj; međutim i blokada luka, ili napad na njih, može da bude najsigurniji način da se brodovi dovedu na domet. Tako je, u Ratu za američku nezavisnost, opsada Gibraltara primorala britansku flotu u više slučajeva da dođe u domašaj neprijateljske blokadne flote, u nameri da ubaci materijal. To što saveznici nisu napadali, osim jednom prilikom, ne obesnažuje pouku. Korbet u svom »Sedmogodišnjem ratu« ističe vrlo pravilno, u vezi sa Bingovim porazom (Byng), koji ga je stao života, da bi francuski admiral, da je Bing krenuo protiv francuskih transporata u obližnjem zalivu morao da ga napadne, a rezultat bi mogao biti povoljniji za Britance. Ovakvi pokreti su u osnovi udarci protiv neprijateljskih komunikacija, i ako se vrše bez suviše rizika za sebe biće u savršenom skladu sa najbolje utvrđenim načelima strategije. Jedna efikasna vojna blokada baze koja je neprijatelju neophodna primoraće njegovu flotu bilo da se povuče, bilo da napusti ratište. Kao što je na drugom mestu istaknuto, u vezi sa Sifrenovom kampanjom u indiskim morima, dokle je god Trinkomali bio u posedu Britanaca, pretnja njemu morala je neizbežno da ih navede na bitku, iako to nije bila njihova glavna baza. Ako mornarica napusti ratište vremenom će morati i arsenal da padne zbog nedostatka sredstava, kao što bi Gibraltar morao da padne da se britanska flota nije s vremena na vreme vraćala da ga snabdeva. Takav rezultat, međutim, nije tako potpun kao pobeda nad neprijateljskom mornaricom, koja bi dovela do istog cilja, i tako bila dvostruki uspeh — dobili bi se i brodovi i luka.

Ako neprijatelj na ratištu ima dve ili više luka za snabdevanje, koje zajedno sačinjavaju njegovu bazu, a da ta mesta ispunjavaju uslov koji smo pomenuli — da ne budu tako blizu da može jedna flota da ih drži na oku, onda zadatak postaje teži. Dve najvažnije pomorske baze na našoj atlantskoj obali, Norfok i Njujork, pružaju takve uslove, pošto su udaljene jedna od druge oko 250 milja; a pri povlačenju jedne flote Sjedinjenih Država drugi ulaz u Njujork, kod Long Ajland Saunda, zajedno sa Naraganset Zalivom, sačinjavao bi za gonioca još jednu komplikaciju koja bi olakšavala bekstvo. Jedna jedina luka sa daleko rastavljenim i odvojenim ulazima približava se situaciji sa dve luke zbog nedoumice u koju dovodi ne-

prijatelja koji je izgubio kontakt. Admiral Togo imao je posla baš sa tom teškoćom. U Vladivostok su vodila tri puta, jako udaljena jedan od drugog. Blizu samog Vladivostoka mogao se naći položaj koji bi vladao nad sva tri puta; međutim, osim mogućnosti da bi kakva nepogodna okolnost, naprimer magla, mogla da dozvoli Rusima da prođu, u kom slučaju oni ne bi imali daleko da idu da bi ušli unutra, postojao je i taj rizik da bi, čak i potučeni oni koji su pobegli začas mogli da uđu, čime bi pobeda bila manje odlučna. Gonjenje na dan posle bitke pohvatalo je one brodove koji su uspeli da prođu, a koji su po našoj pretpostavci mogli da stignu u luku.

U Napoleonovim naređenjima Marmonu, koje smo već citirali, car, procenjujući razne mogućnosti u vezi sa merama koje predviđa, razmatra i mogućnost bitke u blizini Salamanke. Ovo je poželjno, piše on, jer će Englezi ako budu potučeni tako daleko od mora biti uništeni, a time i Portugalija osvojena. Ovo otstojanje od mora je otstojanje od engleskog skloništa. Zasluga je ser Džona Mura što je prilikom vratolomnog carevog gonjenja izbegao odlučnu akciju i doveo svoju vojsku do mora; bio je begunac, demoralisan i iscrpljen, ali ipak spasen. Ne treba da zaboravimo da su u ovom sasvim novom primeru Cušime, Japanci neposredno pre bitke izgubili kontakt s neprijateljem. Više od jednog veka pre Togoa, Rodni je ne jedanput propustio da zaustavi Francuze koji su bili na putu za Martinik, zato što su upotrebili jedan od mnogih prolaza između Vindvardskih Ostrva da bi ušli u Karipsko More, i tako su izbegli otkrivanje sve dok se više nisu mogli uhvatiti. Ploviti ispred Martinika bilo je beskorisno, zato što su Francuzi raspolagali drugim skloništima u Gvadelupi; osim toga, sa večitim pasatnim vetrom, ispresecanim zatišjima, jedrenjaci koji su vršili blokadu dolazili su u zavetrinu te nisu mogli da održe mesto.

Rukovodeće načelo u svim ovim slučajevima jeste da ne smete svoju snagu da podelite, osim ako je dovoljno velika da nigde ne bude slabija od neprijatelja, i da vaš cilj treba da bude da njegovu bazu svedete na jednu jedinu tačku iz koje se on potom može isterati bilo redovnim operacijama, bilo iscrpljenjem; ili da bar njegova flota ne može do nje da stigne radi snabdevanja, ili da se skloni, a da ne primi bitku. Tako su Englezi 1794 godine, i ponovo 1803 do 1810 godine uzeli od Francuza i Martinik i Gvadelupu, lišavajući ih time svakog uporišta na Zapadnoindiskim ostrvima i time obezbeđujući Karipsko More za britansku trgovinu. Pošto redovna operacija obično traži mnogo više vremena nego jurišni prepadi, to bi, ako ima više od jednog arsenala, trebalo onaj slabiji zauzeti snagom oružja a najjači ostaviti da kasnije padne pomoću manje opasnog sredstva redovnih operacija koje su već preporučene u slučaju jednog mesta. Na Sredozemnom Moru, od 1798 do 1800 godine, Francuzi su držali i Maltu i Egipat. Poznata je snaga utvrđenja na Malti; Egipat nije imao ništa slično. Posle duge blokade Egipat je savladan jednim širokim kombinovanim napadom, velikom flotom i znatnom

vojskom. Malta je savladana time što su joj presečene komunikacije i ona je pala zbog iscrpljenja. Port Artur je zauzet snagom oružja. Da je Rožestvenski stigao u Vladivostok bez borbe, rat bi se produžio; ali bi se Japanci pod tim uslovima možda zadovoljili time da blokiraju luku, oslanjajući se na prisustvo svoje flote koja je obezbeđivala čitavo more za sobom, koje je trebalo da osigura komunikacije sa vojskom u Mandžuriji.

Idući tako od jednostavnijih ka težim slučajevima, sada stižemo do onoga gde snaga nije dovoljna da da sadašnju nadu da će se neprijatelj potpuno isterati sa ratnog poprišta. Drugim rečima, jedan opšti defanzivan stav sledi jednom čisto ofanzivnom. Kad se ovo desi, vi ćete pokušati da zauzmete što je moguće istureniji položaj, onako kako najbolje odgovara vašim komunikacijama. Takav isturen položaj ne mora da bude tačka ili linija na kopnu, već na moru. Kad bi Kuba, naprimer, pripadala Sjedinjenim Državama, moglo bi se shvatiti što bi flota nastojala da ovlada moreuzom Mona, koji nema nikakve baze bliže od istočnih luka Kube. Ili bi iz iste baze flota mogla nastojati da održi teren za krstarenje na jugu u Karipskom Moru, kako bi uznemiravala neprijateljevu trgovinu ili štitila sopstvene interese. S druge strane, na svom isturenom položaju ona bi mogla prosto da očekuje napad, — pokušaj, možda, neprijatelja da ponovo zadobije položaj koji je bio oduzet, — dok bi njene dužnosti bile da ga zadržava, uznemirava i da ga najzad napadne, kao što je pre rečeno u vezi sa njegovom akcijom protiv vašeg napredovanja.

Namena takvog jednog isturenog položaja jeste da štiti kopno ili more u svojoj pozadini i da susretne i onemogući nadiranje neprijatelja. Prema tome, on treba u svim pojedinostima da se izabere sa strogim obzirom na strategiske potrebe; dok se prilike ne izmene, ne uzima se u obzir dalje postojano napredovanje. Prema tome, zauzeti položaj ima veze sa komunikaciskim linijama iza njega i sa onima kojima neprijatelj može da mu priđe; onim koji štiti i onima sa kojih mu preti opasnost. Napoleon je 1796 godine od Adiđe napravio svoj odbranbeni front, obezbedivši tako celu oblast svoje pozadine koja je tako bila obezbeđena za snabdevanje njegove vojske. Tako se, takođe, i britanska flota u zalivu San Fjorenco, na Korzici, od 1794 do 1796 godine oslanjala na taj zaliv kao na bazu, i odatle održavala svoj operaciski front pred vratima Tulona. Na taj način je držala paralizovanu moćnu francusku flotu u luci, štitila komunikacije sa Gibraltarom i obezbeđivala Sredozemno More za britansku trgovinu.

Ako se time ne rizikuje suviše, liniju treba pomaći napred kako bi obuhvatila obližnja raskršća ili uske prolaze. Iako otvoreno more nema prirodnih strategiskih tačaka, ipak će ukrštavanje najboljih trgovačkih puteva, teškoće zbog jakih vetrova u lice i suprotnih struja činiti da neka tačka i neke linije budu važnije od drugih. Postojanje jakih luka, možda i podvodnih sprudova, ili drugih na-

vigacionih teškoća, može da utiče na trasiranje linije za koju se smatra da je treba držati. Flota, naprimer, koja je prodrla do moreuza Mona, a koja se ne oslanja ni na kakvu bližu utvrđenu luku nego što su one na Kubi, mogla bi još da se usudi da uspostavi u zalivu Samana skladište uglja, koje bi joj olakšalo da ostane na tom terenu, ali čiji gubitak ne bi pretstavljao bitnu povredu, u slučaju poraza. Kada se očekuje napredovanje neprijatelja, sve ono što zadržava ili što čini opasnim njegovo dalje napredovanje korisno je. Flota je, to nije nikad suvišno da se ponovi, glavni elemenat snage u pomorskom ratovanju; ali flota koja raspolaže jakim uporištima jača je nego što je flota sama.

Sada smo svoju ekspedicionu flotu, koja je dosad bila u ofanzivi i napredovanju, doveli do zastoja. Napori koje je ona činila i gubici koje je pretrpela u borbi, ili odvajanje pojedinih odreda zbog sve dužih linija, teškoće na frontu, svi ti elementi ili neki od njih zahtevaju od nje da se zaustavi za izvesno vreme, kao što je učinio Napoleon u slučaju koji sam naveo. Ovaj zastoj ima za cilj: utvrđivanje zadobijenih pobeda; pojačanje luka za snabdevanje u novoj bazi, tako da njihova odbrana može da se preda kopnenim snagama, i time da se oslobode odredi brodova koji su dotada bili vezani za njih; spremanja u tim lukama tolikih količina materijala da flota za dugo vreme bude nezavisna od matične zemlje i prve linije komunikacija sa njom. Kad se Bonaparta utvrdio u Veroni i na Adiđi, ne samo da je imao korisnu kontrolu nad čitavom Italijom na jugu i zapadu od tog položaja, osim opsednute tvrđave Mantove, nego je i postavio komunikacije najbliže Francuskoj tako daleko od mogućnih smetnji, da odredi koji su nekada bili potrebni da ih čuvaju nisu više morali da se upotrebljavaju u tu svrhu. Komunikacije kao da su bile u samoj Francuskoj.

Ovi postupci odgovaraju vojnoj okupaciji zauzetih položaja, jer pripajaju tako osvojeni teren metropoli; oni će, najzad osloboditi mornaricu, u velikoj meri, od neposredne odbrane zauzetih luka, u kojoj će u početku morati direktno da učestvuje. Takvom se organizacijom isturenog položaja zavisnost od prvobitnih komunikaciskih linija smanjuje, a smanjuje se i teret njihove odbrane. Na taj način oslobođeni odredi će da se pridruže floti, i, zajedno sa drugim pojačanjima koja su poslata iz metropole, mogu da pojačaju njenu snagu tako da ona bude u mogućnosti da ponovo pređe u direktnu ofanzivu; taj će se korak preduzeti po istim onim opštim strategiskim načelima koja su već data za prvu fazu napredovanja.

Ostaće, prema tome, da se temeljitije ispitaju načela kojima se rukovodi odbrana, koja smo nekada letimice pominjali govoreći o neprijateljevoj akciji za vreme našeg napredovanja.

Uputstva za odbranu ne mogu da budu onako zadovoljavajuća, bar površno gledajući, kao ona za ofanzivu, jer defanziva nije ništa drugo nego veština da se što manje izgubi u nepovoljnoj situaciji;

tada se ne radi ono što bi se želelo, nego se radi najbolje što se može u datim okolnostima.

Istina je da u izvesnom smislu defanziva ima preimućstava koja čak ponekad mogu da opravdaju jednu izreku, koja je utvrđena kao ratna maksima, naime da je »defanziva jači oblik ratovanja nego ofanziva«.*) Meni se ne dopada taj izraz, jer mi izgleda pogrešan u pogledu karakteristika svojstvenih defanzivnom stavu; ali može da se upotrebi, ako se pravilno shvati. Ustvari, time hoće da se kaže da u jednoj određenoj operaciji, ili čak u opštem planu, strana koja je u defanzivi, pošto za to vreme ne kreće napred, može da ojača svoje pripreme, da preduzme smišljene i stalne mere; strana koja je u ofanzivi, pošto je u stalnom pokretu, pre će da učini grešku koju defanziva može da iskoristi, a u svakom slučaju mora da prihvati kao deo svog problema nepovoljnu okolnost koju za njega pretstavljaju nagomilane pripreme koje je odbrana izvršila dok je ona bila na maršu. Krajnji primer pripreme jeste stalni utvrđeni položaj; ali slični primeri se nalaze na bojnom polju koje je pažljivo izabrano radi preimućstava zemljišta, gde se očekuje napad, kao i u liniji brodova, koja, čvrstinom svoga reda i postrojavanjem za bočno dejstvo (deployment of broadside), očekuje neprijatelja koji mora da se približi u koloni i koji je u nepovoljnijem položaju što se tiče gađanja topovima. *Utoliko je oblik koji uzima defanziva jači od oblika koji za trenutak ima ofanziva.*

Ako jasno promislimo, zapazićemo da su kod Cušime Japanci bili u defanzivi, jer je njihov cilj bio da zaustave, da onemoguće ruski pokušaj. U suštini, koji god taktički metod oni upotrebili, trebalo je da raširе svoje bočne strane brodova tako da preseku put za Vladivostok, i da čekaju. Rusi su bili u ofanzivi, iako mi nismo navikli tako da posmatramo tu stvar; morali su da prodru ka Vladivostoku — ako mogu. Morali su da zadrže svoj pravac kretanja ka mestu, i da se probiju kroz Japance — ako mogu. Jednom rečju, oni su bili u ofanzivi, i forma njihovog napredovanja moralo je da bude kolona, pramčano, — slabija forma, — koju su morali da napuste, taktički, čim su došli u artiljeriski domet.

U našem ratu sa Španijom, tako isto, Serverin (Cervera) pokret pre Santjaga bio je ofanzivan po karakteru, a stav Sjedinjenih Država defanzivan, tj. on je pokušavao da ostvari nešto što je američka mornarica imala zadatak da spreči. Pošto su bile tri glavne španske luke, Havana, Sienfuegos i Santjago, mi nismo mogli biti sigurni protiv koje će on poći i trebalo je da budemo pred dvema od njih u takvoj snazi da bi svaki pokušaj sa njegove strane značio bitku. Imali smo snage za to. Dve luke koje je trebalo na taj način izbaciti iz stroja očigledno su bile Havana i Sienfuegos. Zamišljena potreba da se odbrani naša severna obala ostavila je Sienfuegos

*) Vidi Klauzevic, *O ratu, izdanje* »Vojno delo«, 1951, str. 302 — Prim. red.

otvorenim. Da je Servera pošao na njega, on bi stigao do istoga pre »leteće eskadre«. Potreba da se »leteća eskadra« drži u Hampton Roudzu (Hampton Roads) bila je imaginarna, ali, ipak, ilustruje uticaj rđavih obalskih odbrana na vojni plan.

Pisac koga navodim (Korbet, *Sedmogodišnji rat*)*, koji sam citira jednog od prvih autoriteta, Klauzevica, mora odmah da objasni svoju maksimu na ovaj način:

»Kada kažemo da je odbrana jači oblik rata, tj. *da zahteva manju snagu ako je pravilno postavljena,* mi, naravno, govorimo samo o jednoj operaciskoj liniji. Ako ne poznajemo opštu operacisku liniju na koju neprijatelj namerava da napadne, i tako ne možemo da koncentrišemo svoju snagu na njoj, onda će odbrana da bude slaba, zato što smo primorani da tako rasporedimo svoju snagu da bismo bili dovoljno jaki da zaustavimo neprijatelja na svakoj onoj operaciskoj liniji koju on može da osvoji«.

Očigledno, međutim, snaga koja može da bude dovoljno jaka na nekoliko operaciskih linija da bi zaustavila neprijatelja, poseduje nadmoćnost koja bi trebalo da pređe u ofanzivu. U gornjem primeru o Serverinom pokretu, prava američka politika koncentracije trebalo je da se odluči na podelu, između Sienfuegosa i Havane. Umesto odlučne superiornosti na jednom položaju jedva bi se postigla jednakost na dva. Pretpostavljajući neprijatelja jednakog po veštini i obučenosti, rezultat je mogao biti ovakav ili onakav; i jedina kompenzacija bila bi da bi neprijatelj tako slabo prošao da ne bi, po Nelsonovoj frazi, više dosađivao te sezone, a druga američka eskadra bi dotle vladala morima kao što je to Togo činio posle 10 avgusta 1904. Sa čisto profesionalne tačke gledišta treba zažaliti što Španci i Rusi nisu pokazali više profesionalne spremnosti.

Velika slabost defanzive je očigledna. Ne radi se samo o prisilnom položaju slabije strane, nego i o tome da se ne mogu sigurno znati neprijateljske namere kada on raspolaže sa više od jednog operaciskog pravca, kao što je obično slučaj. Ovo dovodi do rasparčavanja snaga. Na preimućstva defanzive smo dovoljno ukazali; ona se naročito sastoje u mogućnostima smišljene pripreme, što se vidi iz raznih mera opreznosti. Preduzimajući defanzivu vi uzimate kao gotovu činjenicu nemogućnost svog sopstvenog stalnog napredovanja i veštinu neprijatelja da se pojavi pred vašim frontom sa nadmoćnijom snagom; sve je to tako ako ne možete da ga uznemiravate napadima na putu i da mu nanesete dovoljno gubitaka da bi se smanjila nejednakost. Ako ne postoji takva razlika, vi treba da budete u ofanzivi. S druge strane, u defanzivi mora da postoji makar i slabija, ali prilična borbena flota i pomorska granica koja ima izvestan broj luka koje ne mogu da se zauzmu bez regularnih operacija u kojima naoružani brodovi mogu da se pripreme za bitku i u koje, kao u bazu, mogu da se povuku za remont. Ako ta dva elementa nisu zadovoljena, ne može da bude ozbiljne defanzive.

*) Corbett, *Seven Years' War*, vol. I, p. 92. — Prim. red.

Pitanje za neposredno razmatranje ovde, međutim, nije odbrana domaće obale, već odbrana pomorske oblasti nad kojom se postigla kontrola, u celini ili delimično. Ako ova oblast nije jako blizu metropole, državna vlast se neće tako puno razviti i utvrditi kao kod kuće. Blizina Karipskog Mora daje naročitu vrednost svim pogodno lociranim mestima koja su Sjedinjene Države tamo zaposele, — kao što su zona Panamskog Kanala, Portoriko i Gvantanamo, u poređenju sa tim mestima u rukama evropskih država. Isto tako, položaj Japana na Dalekom Istoku daje mu znatno preimućstvo nad svakom evropskom ili američkom zemljom u pogledu održavanja i utvrđivanja vlasti kao i vođenja ratnih operacija. Ali, tamo gde su međuprostori skoro jednaki, pomorska oblast u našoj sadašnjoj hipotezi leži između dva daleka protivnika kao sporni teren, slično kao što je ranije Nemačka sa dolinom Dunava ležala između Austrije i Francuske. Ovo je bio slučaj sa oblašću koja obuhvata Zapadnoindiska ostrva i 13 američkih kolonija za vreme pomorskog rata koji se vodio u vezi sa američkom nezavisnošću. Ostrva i kontinenti, sa morima između sebe, bili su glavno poprište pomorskog rata, i, praktično govoreći, bili su na jednakim otstojanjima od zaraćenih velikih sila: Francuske, Velike Britanije i Španije. Na kopnu, kontrola takve daleke oblasti zavisi od dva elementa: od držanja izvesnih tačaka kao baza i održavanja aktivne operativne vojske; ali, prema tome da li je vojska jača ili slabija od neprijateljske, ona će preduzeti ofanzivu ili defanzivu. U pomorskoj oblasti, međutim, mornarica je ta operativna vojska.

U defanzivi utvrđena mesta igraju najvažniju ulogu. Kada jedna vojska napreduje sa nadmoćnijom snagom, utvrđena mesta biće u njenoj pozadini. Ona će onda služiti kao sigurne tačke za prikupljanje sredstava, za snabdevanje — komora, za pojačanja. Ako raspolažu jakim garnizonima i sigurnom vezom sa vojskom, ova vojska će imati slobodu manevra.

»Poželjno je«, kaže nadvojvoda Karlo, govoreći naročito o operaciskoj bazi — ali primedba vredi i za usputne stanice, — »da ove tačke budu utvrđene tako da mogu da se prepuste same sebi bez straha da će se izgubiti skladišta koja su smeštena u njima i da se ne moraju braniti odredima koji uvek imaju tu slabu stranu da slabe vojsku. Pokreti glavnokomandujućeg, koji je pre svega primoran da čuva svoja skladišta i da ostavi trupe da ih štite, nikad neće biti tako brzi ni tako smeli kao kad bi on mogao da krene dalje od njih za neko vreme, a da bude siguran da će ih opet naći netaknuta«.

Ovo isto je istina za svaku pomorsku operacisku bazu, ako nije dobro branjena; i, što je korisnija i potrebnija za flotu, to ona pretstavlja veću smetnju za pomorske pokrete koji je ostavljaju izloženu, ako nije dobro branjena.

Nadvojvoda je govorio iz svog teškog iskustva; ako ne iz svog ličnog, a ono bar iz iskustva vojski svoje zemlje. Austrijanci, možda zato što su imali germansku krv, srodnu narodima zemalja u kojima

su dejstvovali, nisu živeli na njihov račun na onaj beskrupulozan način koji su tada primenjivali Francuzi. Njima su, prema tome, bili potrebni veliki depoi za koje nisu uvek raspolagali utvrđenim gradom. Prema tome, oni su ili morali da ostave bilo veliki kontingent vojske da ih brani, što je slabilo glavninu vojske, ili, ako su pokušavali da ih štite pomoću glavnine, onda je njena sloboda kretanja dolazila u ozbiljnu opasnost.

Treba primetiti da bi ekstremne pristalice mornarice kao sredstva za odbranu obale, a koje su protiv utvrđenja, stavile mornaricu u sličan težak položaj.

Ovo ne treba shvatiti kao da najutvrđenija mesta ne traže garnizone; ali jačina zidina pretstavlja toliko i toliko ljudstva, i, štaviše, trupe koje po kvalitetu ne bi bile sposobne za bojište mogle bi da opslužuju utvrđenja. To isto važi i za morsku luku; ako nema nikakva utvrđenja, mornarica će možda morati da preduzme veliki deo odbrane; ako je utvrđena na odgovarajući način, odred mornarice je oslobođen i odbranu vrše trupe koje nisu osposobljene za pomorsku službu. Takva utvrđena mesta su temelj na kome najbolje može da počiva ofanziva; a u oblastima koje stalno pripadaju nekoj državi, njih treba izabrati tako, u pogledu sopstvene spremnosti i odgovarajućeg položaja, da budu povezana u jedan strategiski sistem, čijoj snazi svako od njih doprinosi. Ona ne treba da bude suviše malobrojna; a ne smeju da budu ni suviše mnogobrojna, jer njihova zaštita i njihove posade smanjuju snagu aktivne — operativne vojske. Kada, znači, broj luka prevazilazi ono što je potrebno, aktivna vojska nije pojačana nego oslabljena. »Francuska«, kaže Žomini, »ima suviše mnogo utvrđenih mesta, a Nemačka suviše malo; i ova poslednja su obično bila rđava« (tj. slaba) »i nepogodno smeštena«. Pod tim uslovima ne treba se čuditi da je iskustvo francuskog oficira i nemačkog nadvojvode dovelo do toga da onaj prvi pre nipodaštava, a drugi preuveličava značaj utvrđenih mesta.

Ovo pitanje utvrđenih tačaka za podršku, depoa za snabdevanje, a prema potrebi i za privremeno sklonište, zauzima naročito značajno mesto u predmetu koji nas ovde interesuje — održavanje vlasti nad pomorskom oblašću van matične zemlje. U takvom jednom slučaju operativna vojska je prvenstveno mornarica. Kopnene snage će obično imati jedino zadatak da drže ove pozicije defanzivno; ekspedicioni ili ofanzivni pokreti biće za njih izuzetni. Flota koja ima zadatak da štiti takve baze, bilo u metropoli ili van nje, biće ometana u svom kretanju, a u istoj meri će se nalaziti u lažnom položaju. Izrazit primer ovoga jeste u sadašnjem trenutku strah Velike Britanije od nemačke invazije. Ovo dolazi od velike inferiornosti vojske na Britanskim ostrvima u odnosu na Nemačku. Britanska ostrva su nedovoljno vojnički obezbeđena; njihova odbrana zavisi od same flote, a flota je, prema tome, vezana za britanske vode. Kad bi Velika Britanija mogla na sopstvenom zemljištu da susretne Nemce lice u lice, jednaka po broju i obučenosti, flota bi

imala relativno slobodne ruke. Ona bi, naprimer, mogla sebi da dozvoli da odvoji odred i da ga pošalje u Sredozemno More ili Kinu, a da kod kuće zadrži samo razumnu nadmoćnost nad mogućnim neprijateljem. Kako stvari stoje, pošto sve zavisi od flote, flota mora da ima veći koeficijenat bezbednosti, ogromnu nadmoćnost; drugim rečima, njena sloboda kretanja i domet akcije biće jako smanjeni time što mora kod sebe da zadrži kontingente brodova koji bi pod drugim uslovima bili slobodni.

Može da se desi da mornarica bude bačena u opasnu defanzivu u svom opštem dejstvu u nekoj oblasti, zato što je primorana da pruži zaštitu dvema ili nekolikim tačkama koje su nedovoljno zaštićene utvrđenjima ili vojskom. Tako je 1799 godine, neočekivan ulazak 25 francuskih ratnih brodova u Sredozemno More okrenuo sve naopako, zato što se smatralo da je velikom broju tačaka potrebna zaštita, a one su ga mogle dobiti jedino od flote, jer nisu bile dovoljno posednute; ovo je tačno reprodukcija, u manjoj razmeri, sadašnje dileme Britanskih ostrva. Tako je, naprimer, britanski glavni komandant osetio težinu Menorke; i on je upotrebio u vezi s njom izraz koji vredi zapamtiti zbog njegove veze sa teorijom »postojeće flote« i »Škole plave vode« (*Fleet in Being* i *Blue Water School*). »Šteta je«, rekao je on, »da ne mogu da nađem te vagabunde«, — tj. francusku flotu, — »i da mi tako vezuje ruke briga o ovom *nezaštićenom ostrvu*«. Čovek koji je upotrebio ove reči nije bio komandant prvog reda, ali je bio više nego obično istaknut oficir čije su se sposobnosti pokazale daleko iznad prosečnih, i on je ovde izrazio jedno mišljenje koje je neizbežno moralo da se nametne prosečnom čoveku. Da nije bilo potrebe da se štite pozicije, britanska flota bi se koncentrisala, i kretala bi se slobodno po svojoj volji i svom snagom ofanzivno protiv neprijatelja. Pri ovakvom stanju stvari, ne znajući neprijateljev cilj, ona se držala podeljena na dva glavna dela, od kojih nijedan nije mogao da se meri sa celinom francuske flote. Jedan deo, glavnina, štitio je Menorku i kretao se prilično besciljno u trouglu između Barselone, Tulona i Menorke; drugi, pod Nelsonom, štitio je prilaze Napulju i Siciliji. U ovom lavirintu britanske zbunjenosti koja je potekla iz potrebe da se odbrani nekoliko tačaka uz pomoć same flote, Francuzi su postupali bez opasnosti, mada brzo, i povukli se nepovređeni; sobom su vodili iz Kartagene veliki kontingent španskih brodova koji su ostali u Brestu na osnovu saveza sa Španijom.

Baš u defanzivi se najviše oseća vrednost utvrđenih mesta. Prvi cilj kojim mora da se bavi defanziva, to je da se dobije u vremenu. Zato je korisno da se neprijatelju pruži otpor što dalje ispred bitnih tačaka odbrane. Prilikom Bonapartine čuvene kampanje u Italiji, 1796 godine, veština njegove strategije i smelost njegove taktike omogućile su mu da za dva meseca pređe teren od Savone, dosta daleko na zapadu od Đenove, do Mantove. Tu ga je tvrđava zadržala 9 meseci. Obratite pažnju na to da je Lombardija,

dolina Poa, koja je onda pripadala Austriji, bila za Austriju baš ono što bi jedna spoljna pomorska oblast, naprimer, Karipsko More, mogla da bude jednoj pomorskoj državi kao što su Sjedinjene Države. Iako je dosta vremena proteklo od toga gubitka, Austrija se, možda, nikada nije pomirila s jednim porazom koji ju je otsekao od Sredozemnog Mora, s kojim izgleda da sad hoće da uspostavi novu vezu preko Balkana. Montova je za nju bila istureni položaj, kojim je svojim uticajem na kretanje osvajača koji se približavao štitio ne samo oblast u kojoj je sama ona ležala, već celu zemlju iza sebe. Njena jaka posada, kao flota u morskoj luci, pretila je čak i da ovlada francuskim komunikacijama koje su se uz Alpe pružale ka austriskoj domaćoj teritoriji. Bonaparta nije imao dovoljno snage da se suprotstavi posadi tvrđave i u isto vreme da se kreće napred. Nije mogao da se podeli, pa je morao da stane; a za 9 meseci čekanja Austrija je prikupila i poslala protiv njega ništa manje nego 3 armije jednu za drugom, koje je on odbio jedino zahvaljujući veštini, smelosti i energiji za koju je jedino on bio sposoban. Dva meseca posle pada Mantove on je tako daleko prodro u pravcu Beča da je Austrija zatražila mir.

Tvrđava kao Mantova, u ovakvom slučaju, daje izraziti primer o defanzivi kao snažnom obliku ratovanja, a takođe i o preimućstvu pružanja otpora neprijateljskom nadiranju što je mogućno dalje ispred domaće teritorije. Možda je ovo ekstremni slučaj. Ipak, za celo ovo vreme, Bonaparta je pokazivao koliko je u duhu i u svom dejstvu jača ofanziva; dok je držao svoj položaj u Veroni i na Adiđi, koja je bila baza njegove defanzive, on je brzim ofanzivnim pokretima, oslanjajući se na te položaje, doveo u zabunu neprijatelja koji je, stalno iznenađen francuskom inicijativom, bio primoran na defanzivu i, najzad, prinuđen da se povuče. Ofanzivi pripada preimućstvo kao i rizik inicijative; a posebna vrednost inicijative jeste da je njen cilj, poznat samo njoj, jedan, i da je koncentrisan. Defanziva, ne znajući namere svog protivnika, prema kojima mora da uskladi svoje mere, oseća opasnost sa više strana a ne samo sa jedne. Prema tome, ona teži ka rasprostiranju, kao što ofanziva teži ka koncentraciji (prikupljanju).

Treba napomenuti da uslovi, onakvi kao što su bili kod Mantove, ne moraju uvek da vrše isti uticaj na pokrete jedne flote, jer brodovi nose u svojim utrobama mnogo onoga što komunikacije donose vojsci. Naprimer, 1801 godine, posle bitke kod Kopenhagena i uništenja danske flote, Nelson je hteo odmah da produži uz Baltičko More, protiv jakog ruskog pomorskog odreda koji je ležao kod Talina (Revel); ali njegov glavni komandant nije bio voljan da ide napred i da ostavi Dansku još neprijateljsku i nepokorenu za svojim leđima. Ovo nije bilo ništa drugo nego preosetljivost u vezi sa komunikacijama, što je u ovakvom poduhvatu značilo pedanteriju — odlazak i dolazak ne bi iscrpeo britanska sredstva, dok bi uništavanje ruske eskadre imalo veliki vojni i politički značaj. Nel-

son je priznavao rizik, ali je isticao da ga je važnost cilja opravdavao. Bio je nadglasan i Rusi su pobegli. Ovakvi brzi pokreti potsećaju na prepade, za koje je karakteristično da ne vode računa o komunikacijama. Da se, umesto o takvom iznenadnom napadu, radilo o dužoj operaciji, — naprimer, o blokadi, kakva se tada držala pred francuskim lukama, — snabdevanje baltičke flote moralo bi da prolazi na dometu danskih baterija, koje bi zbog toga najpre trebalo ućutkati. Kada bi, osim baterija, tu bila i danska eskadra, britanska eskadra morala bi, takođe, da se dovede radi održavanja ravnoteže. Da su kontingenti iz Talina i Kopenhagena zajedno bili isti ili brojniji od kontingenta Britanaca, ne bi bilo efikasno da se oni podele; najpre bi trebalo savladati Kopenhagen kao što je Bonaparta morao prvo da se obračuna sa Mantovom. Modernim flotama potreba snabdevanja ugljem pogoršava takvu situaciju.

Ako je slabija od neprijatelja, operativna vojska mora da otstupi, boreći se ako je moguće za svaku stopu zemlje, dok ne dođe do isturene linije utvrđenih strategiskih položaja. Prelazeći tu liniju, ona mora da pojača te položaje srazmerno njihovim potrebama, prema svojoj sadašnjoj snazi i svojim nadama u pojačanje. Zatvoriti se u jedno od tih utvrđenja kao Mak u Ulmu, Mak Mahon u Sedanu, Bazen u Mecu, bilo to opravdano u datoj situaciji ili ne, u svakom slučaju je znak očajanja s tačke gledišta te vojske. Opšta vojna situacija može da traži takav korak, ali on znači priznanje propasti. Kada neprijatelj u gonjenju stigne do linije utvrđenih položaja, pred njega se postavlja pitanje: »Da li ovaj položaj treba zauzeti pre daljeg napredovanja ili treba da ostavim ovde samo toliko vojske koliko je potrebno da sprečim da njegova posada dejstvuje protiv mojih komunikacija?«.

Ako se donese odluka o opsadi, izgubiće se vremena; ako je odluka da se produži, vojska koja vrši gonjenje slabi u odnosu na neprijatelja koji se povlači. Ovaj proces slabljenja razvija se dalje sa svakim mestom koje treba osmatrati, ali gonilac može biti u stanju da ga bolje podnese nego progonjeni. Jedna slabija snaga spolja, koja nema nameru da vrši opsadu, može efikasno da drži u šahu nadmoćnog neprijatelja podeljenog na dva ili više mesta, zato što različiti odredi ne mogu da kombinuju svoje pokrete, a slabiji ima preimućstva centralnog položaja i unutrašnjih pravaca dejstva. Osim toga, gonilac po prirodi stvari mora da bude nadmoćan, a može i da bude daleko nadmoćniji; a napredujući on dovodi u opasnost ili uništava linije snabdevanja utvrđenog mesta, čiji pad onda postaje pitanje vremena. Ovi momenti pokazuju i vrednost i nedostatke utvrđenih tačaka. Njihova pasivna snaga, ma koliko velika, nikada neće moći da dovede do onih rezultata koji bi se mogli postići vojskom kojom se vešto rukovodi zbog njene pokretljivosti.

Pomorsko ratovanje ne izgleda da pokazuje veliku sličnost sa slučajem slabije vojske koja se povlači pred nadmoćnom i koja zadržava napredovanje ove poslednje s takvim otporom koji koristi

svaku terensku prepreku, koje sve zajedno doprinose da defanziva bude onaj jači »oblik« ratovanja. Međutim, mi imamo istoriskih paralela, koje su u najmanju ruku sugestivne. Takav je slučaj Nelsona kod sicilijanske obale 1799 godine, koji nije imao ni tuce ratnih brodova, a očekivao je dolazak francuskih 19, kako se mislilo — ustvari 25 — i koji je nameravao da stupi u borbu radije nego da im dozvoli da zauzmu mesta koja je postavljen da brani; to se desilo 1805 godine i kada se vraćao od Zapadnoindiskih ostrva u Evropu sa 12 brodova i očekivao da sretne 18 do 20 neprijateljskih. U oba slučaja on je imao pred očima isti cilj, izražen rečima. »Kada budu potukli moju eskadru, od njih više neće biti štete ove godine«. Time je mislio, naravno, da je njegovo učešće u celokupnoj akciji britanske mornarice pretstavljalo samo deo procesa pojedinačnog obračunavanja sa nepijateljem; ostalom delu britanskih snaga pripadalo je da potuče ostatak. Ovo u suštini odgovara akciji južne austriske vojske nadvojvode Karla, 1796 godine, čiji je zadatak bio da angažuje Moroa svojim otstupanjem, boreći se za svaku tačku koja se može braniti, dok se sam nadvojvoda sa severnim trupama sručio na Žurdana sa ogromnom brojnom nadmoćnošću.

Nesumnjivo je i Nelson u prvom primeru imao u vidu isti cilj koji je izričito naglasio ovim rečima: »Neću da se tučem do poslednjeg trenutka, *osim ako* mi oni pruže isuviše primamljivu priliku kojoj ne mogu da odolim« — tj. jasno trenutno preimućstvo. Preimućstvo je preimućstvo, makako se ono pružilo ili postiglo; bilo to neprijateljskom greškom, ili usled terenskih uslova koji igraju tako veliku ulogu u kopnenom ratovanju; a na svaki od tih elemenata sposobna defanziva budno motri kako bi iskoristila svaku neprijateljevu grešku kao i ostale uslove. Kažu da je Napoleon kod Austerlica, kada su ga nagovarali da ugrabi jednu očiglednu priliku, kazao: »Gospodo, kada se neprijatelj upušta u grešku, mi ne treba da ga prekidamo suviše rano«. Opšta uloga britanske mornarice u ratovima Nelsonovog vremena bila je defanzivna i u širokim strategiskim potezima sledila je za Bonapartinom praksom — tj. preduzimala je takve korake koji bi joj davali početno preimućstvo, prelazila je hitro u ofanzivu kada joj se za to pružila prilika i primala povoljnu borbu kada su uslovi to nudili. Tako je Nelson, kada je početkom 1805 godine napuštao Sredozemno More da bi gonio Francuze ka Zapadnoindiskim ostrvima, susreo konvoj pojačanja za Maltu, što je bilo odbranbena mera. Iako je žurio, on je čekao da se sve mere obezbede da konvoj srećno stigne do cilja. Tražio je sebi defanzivne baze, iako se sam nalazio na ofanzivnom zadatku.

Na moru, kao i na kopnu, potrebni su utvrđeni položaji. Njihov je značaj čak možda veći, jer bojište na kome flote dejstvuju retko ima takvih položaja — zbog prirode zemljišta — kojima jedna slabija snaga svojim taktičkim rasporedom može da umanji značaj okolnosti koje su nepovoljne za nju. Potreba za utočištem i za bezbednošću snabdevanja je veća. Staro preimućstvo vetra zamenjeno

je većom brzinom, i brzina nekoliko brodova će verovatno biti veća od brzine znatnijeg broja. Što su mnogobrojni brodovi jedne flote, to će se verovatnije među njima naći ne samo najbrži, već i najsporiji kojima obe flote raspolažu; brzina flote nije prosečna brzina, već brzina najsporijeg broda. Prema tome, brzina brojnije flote verovatno će biti manja od druge. Ovo pokazuje da hitanje u pomoć svojim lukama ne mora da bude potrebno floti koja se povlači, naročito ako, kao što je mogućno, mornarica koja se približava prati konvoje transporata kopnenih snaga.

Ipak, kada uzmemo u obzir otvorenu prirodu bojišta, može se reći da flota u povlačenju, ako je mnogo slabija, ne treba da dozvoli da dođe u napadačev domet. Izgleda da bi se sa razlogom moglo reći da ona treba da se povuče usklađujući svoju brzinu sa brzinom neprijatelja koji joj se približava, ostavljajući brze krstarice u svojoj zaštitnici radi držanja kontakta sa neprijateljem, i sa uspostavljenom vezom između njih i glavnine flote. Neprijateljski laki brodovi, naravno, pokušaće da oteraju te krstarice, ali oni ih ne mogu slediti tako daleko da uđu u raspored njihove sopstvene flote, niti sprečiti da se vrate. Pretpostavljajući jednaku brzinu, krstarice flote koja vrši gonjenje ne mogu da stignu one koje se povlače. Jedino što mogu da urade to je da drže begunce na izvesnom otstojanju od glavnine gonioca, što će biti manje korisno, zato što njihovo prisustvo otkriva blizinu glavnine. Krstarice koje se povlače ne treba da se bore, osim ako su u naročitom preimućstvu; ako su oštećene, one će pasti u ruke neprijatelju. Najviše, znači, što možemo da kažemo za slabiju flotu branioca, pod ovim uslovima, jeste to da ona treba da ostane što je mogućno bliže napadaču i da čeka priliku povoljnu za sebe. *Kako* da ugrabi takvu priliku spada više u oblast taktike; uostalom, čitavo rukovođenje takvim jednim povlačenjem spada u taktiku. Polazeći od jednake brzine i profesionalne spremnosti, manji broj obično može da se kreće brže od većeg i s njim može lakše da se manevriše. Kako veći broj treba da se kreće, u kom poretku, kako da štiti svoj konvoj, kako manja snaga treba da organizuje svoje povlačenje, kakve mogućnosti uznemiravanja pružaju moderni uslovi i najbolji metod da se one ostvare — sve te stvari pripadaju pre oblasti velike taktike nego strategije.

Kada je flota u povlačenju stigla do spoljne linije utvrđenih luka, — prve odbranbene linije, — dva dela braniočeve snage, njegova flota i njegove luke, tada su spojena. Onda se postavlja pitanje na koji način treba da se upotrebi flota. Neprijatelj koji se približava je, po pretpostavci, nadmoćan na moru, a takođe i na kopnu, bar što se tiče određenog cilja koji je za njega najvažniji. Ako branilac raspolaže samo jednom lukom, situacija je vrlo ozbiljna, jer se radi o njegovom snabdevanju gorivom. Ako je ta jedina luka tako slabo utvrđena da ne može da izdrži jedno prilično vreme, situacija je, što se tiče oblasti, skoro očajna.

Međutim, pošto nema smisla da se diskutuje o očajnim slučajevima već samo o onim gde inferiornost nije tako velika a da veština i aktivnost ne može delimično da nadoknadi nejednakost, mi ćemo pretpostaviti da postoje dve ili više luka dovoljno branjenih, koje su u mogućnosti da pruže jedna drugoj podršku, ali nisu tako blizu jedna drugoj da neprijatelj može obe da drži pod prismotrom, a da ne podeli svoju flotu. Sada je cilj braniočeve flote — one slabije — trostruk: ratni brodovi treba da ostanu zajedno; oni treba da teže da ne budu zatvoreni ni u jednoj luci, a borbena flota ne treba da dozvoli da je nadmoćna snaga izazove u borbu, osim pod povoljnim okolnostima. Ako nije sigurna koji će biti prvi cilj neprijatelja, ona će zauzeti najpovoljniju poziciju za odbranu jedne i druge i čekaće dalje znake. Tako je Nelson, u sličnoj nedoumici da li se francuska flota koja je pobegla iz Tulona uputila u Egipat ili na Atlantik, pisao: »Neću da idem ni na istok od Sicilije ni na zapad od Sardinije dok ne saznam nešto pozitivno«. Togo, kod Masana (Masampoa), pruža drugi primer, ali manje izrazit, jer ima manje tih elemenata sumnje.

Defanzivna flota, birajući lokalnu bazu za akciju, svoju tačku koncentracije za opštu defanzivu u kojoj je ona samo jedan od glavnih faktora, treba ozbiljno da razmotri koja će luka verovatnije da bude cilj neprijateljskih obalskih operacija — ako se to utvrdi, verovatno će neka druga pozicija biti bolja za nju samu. Tako je bilo nekoliko razloga da se pretpostavi da će Japanci više voleti da se iskrcaju u blizini Port Artura i da napadnu to mesto. Prema tome, ruskoj floti, ako je htela da odgodi bitku ili da je odbije, bilo bi bolje u Vladivostoku; zauzimajući položaj u Port Arturu ona je omogućavala, pa čak i primoravala neprijatelja da koncentriše i flotu i vojsku u jednoj tački koja je strategiski, iako ne geometriski, tako postajala centralna pozicija, što nije dovodilo Japance ni u kakvo iskušenje da preduzmu ekscentrične pokrete. Ruska borbena flota u Vladivostoku neizbežno bi tamo privukla glavninu japanske flote i tako bi stvorila ruskim divizijama koje su krstarile veće mogućnosti za akciju protiv komunikacija japanske vojske. To što Vladivostok ima dva ulaza samo je razlog više.

Ako je prvi cilj dovoljno jak, tako da zahteva duže operacije da bi se savladao, neprijateljska flota, bilo sva bilo jedan njen deo, biće vezana za tu tačku. Čak i ako ne bude uzela učešća u direktnom napadu, ona će morati da štiti komunikacije svoje vojske na njihovoj krajnjoj tački, najkritičnijoj karici lanca koji vezuje vojsku sa metropolom, i moraće da blokira upotrebu luke za braniočeve brodove za njihovo snabdevanje gorivom i ostalim materijalom. Jedino pad utvrđenog mesta može potpuno da oslobodi napadačevu flotu. Ona će, prema tome, imati dva zadatka: jedan, da pruži podršku napadu na kopnu, drugi, da onemogući svaku štetnu akciju koju smišlja braniočeva mornarica. Ako je ova poslednja mudra i aktivna, ova dva zadatka ne mogu se zamisliti bez podele flote na-

padača. U slučaju koji pretpostavljamo, admiral — komandant branioćeve flote ima preimućstvo inicijative pošto je njegov cilj jedan ma na koliko načina mu mogao prići. On uživa ovu prednost, iako je njegova zemlja u defanzivi, a prema tome, i njegova flota, zato što je svojstven zadatak flote u opštoj shemi defanzive da preduzima ofanzivu protiv neprijateljskih komunikacija ili protiv njegovih odreda, ako ih je formirao; uopšte uzev, da čini diverzije i uznemirava. Protiv ovih diverzija i uzbuna, ofanzivna flota mora da se brani. Zato ona ima dva neizbežna cilja: neprijateljsku flotu i neprijateljsku luku, osim ako joj branilac ne olakša zadatak dozvoljavajući da se njegova flota zarobi u opsednutoj luci, kao što su Rusi učinili kod Port Artura.

Pretpostavimo, naprimer, da je za Sjedinjene Države odbranbena linija atlantska obala — sa dve dobro utvrđene luke Norfoka i Njujorka, — sa manjom ali ipak jakom flotom Sjedinjenih Država. Ako bi veliki trgovački značaj Njujorka odredio da neprijatelj tamo napadne, flota Sjedinjenih Država, koja bi se nalazila u Norfoku, sačinjavala bi drugi cilj za neprijateljsku mornaricu i nametnula bi podelu snage; u protivnom, mornarica Sjedinjenih Država, kojoj bi ostala sloboda akcije, mogla bi da napadne koje bilo neprijateljsko dobro: trgovinu, komunikacije, kolonije. Kada bi Njujork bio cilj neprijatelja i kada bi imao samo jedan ulaz, bilo bi, po mom mišljenju, pogrešno da se tamo postavi flota; ali, dva ulaza, sami po sebi nameću podelu. Uvođenje bežične telegrafije izmeniće ove uslove. Ali, s obzirom na vremenske prilike i na opšte preimućstvo inicijative, tj. na to što flota u bekstvu raspolaže izborom vremena, mesta i načina, bežična telegrafija može samo donekle da izmeni ove uslove, a ne sasvim da ih ukloni.

Nikad nije suvišno ponoviti da je praktičan zadatak flote one zemlje koja je bačena u defanzivu, što se tiče obalske linije, taj da pređe u ofanzivu. Zato sam na drugom mestu u ovim predavanjima kazao da obalska utvrđenja nisu po svojoj biti defanzivna, kao što se to obično misli, već ofanzivna; ona čuvaju mornaricu koja treba da dejstvuje ofanzivno. Primer eskadre Džona Rodžersa, 1812 godine, iako u tako maloj razmeri, vrlo je karakterističan za to. Sjedinjene Države, nemajući skoro nikakvu mornaricu, nikakvu kopnenu vojsku, bile su u defanzivi; ali plovidba Rodžersove eskadre bila je korak opšte ofanzive protiv britanske trgovine i njenih pomorskih odreda. Posledica toga bilo je to što su britanski odredi morali da se koncentrišu, jer su bili slabiji od Rodžersove celine; a američke luke ostajale su otvorene za trgovačke brodove koji su se vraćali. Zaboravljanje ili zanemarivanje ovog uslova bili su jedan od glavnih činilaca u nesposobnom rukovođenju ruskom flotom. Nije bitno da li je defanziva početni stav za jednu zemlju, kao u ovim slučajevima Rusije i Sjedinjenih Država, ili ona dolazi posle poraza na moru i povlačenja u domaće vode. Kada je završeno povlačenje i kada je prošla mogućnost za uznemiravanje neprijatelja u njegovom nadi-

ranju, bilo da je ona dobro ili loše iskorišćena, defanzivna flota nema više nikakvu obavezu do da drži spremišta na svojim brodovima puna uglja; ovo je teret, mora se priznati, koji dugujemo uvođenju pare. Ipak, velika je stvar nemati druge brige, ne biti vezan drugim dužnostima.

Ako pretpostavimo da su utvrđenja obalske linije podesna, ona mogu da se brinu sama za sebe za jedno određeno vreme. Dužnost je branioćevog admirala (komandanta mornarice), znači, da napada neprijateljske komunikacije; da uznemirava i mrsi njegove planove napadima ili pretnjama, i to u svakom mogućem pravcu; da podržava opštu defanzivu, time što će sam biti u ofanzivi. Veština admirala ili vlade koja rukovodi ovakvim operacijama videće se iz izbora onih ciljeva koji će najsnažnije da pogode neprijatelja. Istorija ratova puna je primera u kojima su politički ili sentimentalni obziri nadvladali zdrava vojna načela zbog nedostatka vojne veštine komandanata flota i vojski ili zbog nedostatka moralne hrabrosti da se podnese veća odgovornost. Cilj defanzive biće da iskoristi takve slabosti ljudske prirode, da bi se neprijatelj u ofanzivi naterao da razdvoji svoje snage. Težnja da se zaštiti svaka tačka može se savladati, kao i drugi prirodni nedostaci, jedino čvrstim pridržavanjem zdravih načela. U vreme naših neprijateljstava sa Španijom, Ministarstvo mornarice bilo je sa mnogobrojnih tačaka na obali opsednuto molbama za zaštitu. Možemo da smatramo ustupkom ovakvoj panici zadržavanje Leteće eskadre u Hempton Roudzu, kao i patrolnih snaga na severnoj atlantskoj obali koje bi bile bolje upotrebljene za blokadu i kurirsku službu. Ovo svakako nije bilo u skladu sa zdravim vojničkim načelom.

Nedavno je jedan francuski pisac pomorske strategije, kapetan Davli (Daveluy) nazvao cilj takvih operacija defanzivne mornarice »neumesnim raspoređivanjem snaga« (»déplacement de forces«). Ovaj naziv mi izgleda tačan i privlačan. Njime on hoće da kaže, pod pretpostavkom da je neprijatelj rasporedio svoje snage prema zdravih vojničkim načelima, da neprijatelja treba izazvati, ili zavesti, ili uznemiriti, ili zaplašiti, tako da on promeni to razmeštanje svojih snaga. Preterano samopouzdanje može da bude isto tako štetno kao i preterana opreznost u izazivanju takvog razmeštanja. Ako su dobro koncentrisani, neprijateljski brodovi mogu da se nateraju na razilaženje; ako su pravilno postavljeni, mogu se oterati na gori položaj. Zarobljavanje broda *Guerrière* od strane broda *Constitution* došlo je usled razmeštaja britanskih snaga. Rodžersova plovidba u eskadri primorala je Britance da se koncentrišu, i iz istog razloga da otprate značajan konvoj određen za Zapadnoindiska ostrva na nekoliko stotina milja na istok u Atlantiku. Tu se smatralo da se može bez opasnosti *Guerrière* poslati u Halifaks. Na svom putu on je sreo brod *Constitution*.

Citiraću nekoliko pasusa Davlija:

»Pomorska defanziva, ma sa koje se tačke gledišta posmatrala, pruža samo nepovoljnosti. Ona može da bude nametnuta; nju nikada ne treba hotimično primeniti. Bilo da smo na jednoj ili drugoj strani, mi smo upućeni da izaberemo ofanzivu; drugim rečima, da tražimo neprijatelja sa ciljem da ga tučemo. Ali obe strane neće ovu izvoditi istim metodima.

Ona jača će požuriti da susretne neprijateljske snage kako bi ih uništila pre nego što one stignu da nju oštete. Slabija« — koju sam ja nazvao branilac — »težiće, pre svega, da se povuče iz dodira sa neprijateljem, kako bi ga zbog njegove neizvesnosti kojim tačkama preti opasnost naterala na razmeštanje svojih snaga i izazvala iznenađenje; zatim će pokušati da privuče neprijatelja na bojno polje gde će njene sopstvene slabije jedinice povoljnije moći da dođu do izražaja. Dokle god traje ova faza, i dokle god jednom odlučnom akcijom ishod ne postane jasan, neposredni ciljevi rata odlažu se zbog potrebe da se prvo ostvari susret sa neprijateljem pod povoljnim uslovima. U ovoj igri pobediće onaj koji je aktivniji, veštiji, uporniji i bolje snabdeven.

U početku rata, naročito, ofanziva će da dâ odlučujuće rezultate. Ako se uspe da se preduhitre neprijateljski planovi smelošću napada, opšte operacije dobijaju predviđeni pravac; stvara se situacija koja ruši sva očekivanja neprijatelja i paralište ga, osim ako uspe da popravi svoje stanje nekom pobedom. Sama činjenica da je nateran u neočekivanu situaciju stavlja ga u podređeni položaj i ne dozvoljava mu da se oporavi dok u isto vreme vi možete bolje upotrebiti sopstvene snage«.

Ovakav su uticaj Japanci snažno proizveli na Ruse prvim uspešnim iznenađenjem.

»Karakteristika ofanzive jeste da ona vrši napad, a ne prima ga; ovo u istoriji pokazuje činjenica da su skoro sve pomorske pobede odnesene kod neprijateljske obale«.

Kada bi u ratnom sukobu sa obadve strane sve bilo jednako, ne bi bilo nikakvog rezultata. S druge strane, ako postoji nejednakost, slabija strana mora da podlegne jačoj. Baš u pretvaranju nejednakosti ili inferiornosti u superiornost na određenom mestu i sastoji se ratna nauka ili, bolje, veština. Načela na kojima počiva ova veština, kako nas uveravaju najveći vojni autoriteti, malobrojna su i jednostavna; svode se na jedno veliko načelo, da treba biti jači od neprijatelja na odlučujućem mestu, ma kakva bila relativna snaga dveju strana u celini. Tako je ruska mornarica u celini bila mnogo jača od japanske, ali, podeljena, ona je bila slabija od neprijateljske na neposrednom ratnom poprištu, a ova inferiornost na odlučujućem mestu uvećana je iznenadnom akcijom Japanaca kada su otvorili neprijateljstva.

Teškoća iskrsava u primeni pravilnih opštih načela na posebne ratne probleme. Načela su malobrojna, a slučajevi vrlo raznoliki, dok su manje pojedinosti skoro bezbrojne. Ovde dolazi do

izražaja iskustvo — iskustvo je, u drugoj verziji reči *eksperimenti*, leži u osnovi cele naše nauke. Ali kako da se stekne ratno iskustvo u otsustvu ratnog stanja? Pa čak i usred stalnog rata, kako će jedan čovek, naročito niži po činu ili pomorski kapetan, naći u svom sopstvenom iskustvu sve ili veći deo bezbrojnih slučajeva koji mogu da iskrsnu i zaista iskrsavaju? Niko neće odgovoriti da može da ih nađe; ali ako se nađe neko tako smeo da tvrdi da može, ja ću se pozvati na reči velikih vojskovođa. Nadvojvoda Karlo piše:

»Čovek može postati veliki vojskovođa samo ako ima strast za učenjem i veliko iskustvo. Nije dovoljno ono što je čovek sam video; jer koji je čovečiji život dovoljno plodonosan da može da mu da opšte iskustvo; i koji je čovek koji može da ima priliku da najpre ostvaruje u praksi teški zanat vojskovođe a da pre toga nije vršio tu važnu dužnost? Znači, šireći svoje sopstveno znanje pomoću iskustva drugih, ocenjujući zaključke svojih prethodnika i upoređujući vojne podvige i događaje sa velikim rezultatima koje nam pruža istorija ratova, možemo steći tu veštinu«.

Napoleon I slično tome kaže:

»Vodite ofanzivni rat onako kako su ga vodili Aleksandar, Hanibal, Cezar, Gustav Adolf, Tiren, princ Evgenije, Fridrih Veliki; čitajte i pročitavajte istoriju njihove 83 kampanje i ugledajte se na njih; to je jedini način da se postane veliki vojskovođa i da se dokuče tajne te veštine. Tako prosvećen vaš um će odbacivati maksime koje su protivne maksimama ovih velikih ljudi... Istorija ove 83 kampanje, pažljivo ispričana, bila bi potpuna rasprava o ratnoj veštini; načela koja treba primeniti u ofanzivnom i defanzivnom ratu tekla bi iz njih kao iz izvora«.

Na drugom mestu kaže:

»Taktika, evolucioniranje, inžinjerija i artiljerija mogu da se uče iz udžbenika, skoro kao geometrija; ali poznavanje velikih ratnih operacija stiče se iskustvom i proučavanjem istorije ratova i bitaka velikih vojskovođa«.

Međutim, postoji još jedna dublja misao sadržana u savetu da se proučavaju kampanje velikih komandanata. Nije samo stvar u tome da njihova postignuća postaju katalog presedana na koje dobro snabdevena memorija može da se poziva kada posebni slučajevi traže odluku. Takva njihova mehanička upotreba ima svoju prednost, može da se prenese u rasprave i može korisno da se predaje onima koji neće ništa da uče na drugi način. Ali van toga i iznad toga, onim pažljivim studiranjem koje Napoleon preporučuje, oficir koji na taj način živi sa tim ljudima upiće u sebe ne samo suvu praksu, već i duh i razumevanje koje ih je ispunjavalo i koje ih je vodilo. Čovek može da bude prožet duhom jednog velikog učitelja isto onako kao što je upoznat sa njegovim maksimama. Zaista mora u učeniku da postoji nešto srodno prirodi učitelja da bi ga tako obuzela inspiracija, — jedna predispozicija za učenje; ali predispozi-

cija, osim u retkim slučajevima velikog originalnog genija, mora da se dovede u dodir sa živim plamenom da bi se sama rasplamsala.

Tako je nešto, verovatno, Napoleon mislio kada je napravio razliku, koju smo citirali, između elementarnog dela veštine — taktike, evolucioniranja itd. — i vođenja velikih operacija, koje se može postići samo iskustvom i studiranjem istorije. Ovo on na drugom mestu izražava ukazivanjem na negativnost dogmatiziranja u takvim stvarima:

»Takva pitanja, čak kada bi se postavila Tirenu, Vilaru, ili princu Evgeniju, Aleksandru, Hanibalu ili Cezaru, mnogo bi ih zbunila. Dogmatizirati o onome što ne znate iz prakse svojstveno je neznanju; to je isto kao da mislite da možete da rešite, jednačinom drugog stepena, problem transcendentalne geometrije koji bi zaplašio Lagranža ili Laplasa«.

Žomini, koji se potpuno slaže sa dvojicom vojskovođa o studiranju istorije, izražava istu misao govoreći da je uspešno vođenje rata ne nauka, već veština. Nauka nije sigurna ni u šta dok se ono ne dokaže; ali, ipak, ona ima za cilj apsolutne istine, — dogme, — prema kojima se, putem mnogobrojnih eksperimenata, kreće. Njene istine, kada se jednom ustanove, fiksirane su, krute, nesavitljive, i odnosi između uzroka i posledica su pre zakoni nego načela (principi); to su krute linije koje je nemoguće promeniti, a ne živo seme. Nauka otkriva i propoveda istine koje sama ne može da promeni; Umetnost, iz gradiva koje nalazi oko sebe, stvara nove oblike beskrajne raznolikosti. Ona nije vezana za mehaničku reprodukciju sličnih posledica, kao u mrtvoj prirodi, već daje slobodu ljudskom umu u kome ima svoj koren. Umetnost priznaje principe pa čak i pravila; ali oni nisu lanci, ili rešetke, koji vrše nasilje nad njenim pokretima, već vodići koji upozoravaju kada se ide stranputicom. U ovom živom smislu, vođenje rata je umetnost, koja vodi poreklo od ljudskog uma, koja se bavi raznim okolnostima, priznaje izvesne principe (načela); ali, van toga, ona je raznolika u svojim manifestacijama, prema geniju umetnika i prirodi materijala sa kojim radi. Ovakvom naporu dogmatsko uputstvo ne odgovara; najbolja pravila, kada se primene na njega, ne mogu da budu kruta, već moraju da imaju onu slobodu koja razlikuje princip od običnog pravila.

Ratne maksime, prema tome, nisu toliko pozitivna pravila kao što su razvijeni oblici i primene nekoliko opštih principa. One liče na uvek raznolike, ali u biti slične, oblike koji se rađaju iz živog semenja, a ne na krutu gradnju u koju ponekad mora biljka u svom slobodnom rašćenju da se ukalupi. Ali iz toga ne proizilazi da takvih maksima ne može biti, ili da one nemaju mnogo sigurnosti ili vrednosti. Žomini tačno kaže:

»Ako je primena jednog pravila i manevar koji je iz toga proizišao doveo vešte vojskovođe sto puta do pobede, zar da njihovi retki neuspesi budu dovoljan razlog da im se potpuno ospori vrednost i da se ne veruje u korist učenja ove veštine? Zar da se teo-

rija proglasi apsurdnom zato što ima samo tri četvrtine od celokupnog broja šansi na svojoj strani?«

Nije tako; maksima, koja ima koren u principu, izražava pravilo koje je obično tačno pod datim uslovima; ali učitelj mora da prizna da svaki slučaj ima svoje posebne crte — kao beskrajna raznolikost jedinstvenog ljudskog lika — koje menjaju primenu pravila, pa čak ponekad mogu da ga učine neprimenljivim. Na veštini je umetnika rata da pravilno primeni principe (načela) i pravila u svakom slučaju.

Tako moramo da gledamo na sva ratna pravila koja nam se izlažu. Učitelj koji se, bez proveravanja velikim iskustvom, usuđuje da dogmatizira, izlaže se osudi koju je izrazio Napoleon. S druge strane, ljudi koji namerno odlažu stvaranje pogleda do dana akcije, koji očekuju od trenutka inspiracije rezultate koji se obično postižu samo studijom i razmišljanjem, koji se nadaju pobedi a ne poznaju ona pravila koja su obično dovodila do pobede, ti ljudi su odgovorni za još veću ludost, jer oni zanemaruju sve prošlo iskustvo naše rase.

Završiću citirajući nadvojvodu Karla:

»Vojskovođa često ne poznaje prilike o kojima treba da odluči, sve do trenutka kada je već potrebno da odmah pređe na izvršenje potrebnih mera. Onda je primoran da sudi, da odluči, da postupi takvom brzinom da je neophodno da se ima navika da se te tri operacije obuhvataju jednim jedinim pogledom, da se prodre u posledice raznih pravaca akcije koji se nude, a da se u istom trenutku izabere i najbolji način izvršenja. Ali ta prodorna percepcija koja sve obuhvata jednim pogledom data je samo onome koji je dubokim proučavanjem sondirao prirodu rata, koji je stekao savršeno poznavanje pravila, i koji je, takoreći, sebe identifikovao s tom naukom. Sposobnost da se odmah odluči i sa sigurnošću pripada onome koji je, sopstvenim iskustvom, isprobao istinu poznatih maksima i vlada načinom da se one primene; jednom rečju, samo onome koji unapred nalazi, u svojim pozitivnim postignućima, potvrdu tačnosti svoga zaključivanja«. »Veliki rezultati mogu se postići jedino velikim naporima«.

»Na bojnom polju«, kaže veliki Napoleon, »najsrećnija inspiracija je često samo sećanje«.

Glava XI

PRIMENA NA MEKSIKANSKO I KARIPSKO MORE

(Skica 11)

Sadašnja studija o Meksikanskom i Karipskom Moru kao mogućnom pomorskom ratištu, ne uzima u obzir odnos oružanih snaga koje jedna ili druga zaraćena strana mogu upotrebiti sada ili kada bilo radi okupacije teritorije; ili se, što se svodi na isto, pretpostavlja jednakost između pomorskih snaga suprotnih strana.

Studija, prema tome, jeste studija strategije *pozicija;* studija koja prema tome uzima u obzir i vojničke i trgovačke vrednosti. Trgovačka vrednost ne može da se odvoji od vojne u pomorskoj strategiji, jer je glavna vrednost mora trgovina. Možemo ovde spomenuti da je Napoleon dao definiciju rata kao, između ostalog, »stvar pozicija«. Zanimljiva ilustracija ili primena ove izreke može da se nađe u njegovim »Komentarima«; tamo, raspravljajući o vojnim operacijama u pustinji, u vezi sa svojom Siriskom ekspedicijom 1799 godine, on kaže da su položaji bunara (izvora) najznačajniji strategiski činilac u zemlji koja je uglavnom bezvodna.

Na početku svake studije o nekom ratištu kopnenog ratovanja potrebno je, pre svega, da se jasno ocrtaju konture predmeta; a drugo, da se široko ali ne suviše detaljno obuhvate prirodne osobine koje vrše odlučan uticaj na strategiski plan. Prvi korak je proizvoljan i služi nastavniku i slušaocu da znaju tačno o čemu se radi; drugi je bitan i potiče od same prirode stvari. Isti procesi, i iz istih razloga, odgovaraju i proučavanju pomorske strategiske oblasti. Međutim, biće potrebno za proučavaoca koji se upušta u ovo pitanje da pre svega dobije takav uvid u ratno poprište da će moći precizno da odredi šta pripada predmetu a šta mu neposredno ne pripada; samo tako će moći da odredi granice svog zadatka. Ja ću vas prema tome pozvati da me pratite u ispitivanju razloga koji vode ka određivanju granica ove naše studije.

Velika količina robe i brodovlja ulazi u Meksikansko i Karipsko More. Veliki deo toga ne ide dalje, nego se raspodeljuje na ostrva i na razna mesta na obali. Veliki deo, međutim, ide dalje; a kako sad stoje stvari, a još više kako će stajati kada čovek bude izmenio prirodu i prosekao kanal kroz centralnu Američku prevlaku,

Meksikansko, a još više Karipsko More, imaju i imaće sve više, karakteristike trgovačkih magistrala, a ne svršetka puta.

Interesi nacija na moru su skoro isključivo trgovački interesi — pitanja transporta. Proizvodi mora, iako su vredni, neznatni su u poređenju sa kopnenim. Velika vrednost mora za čovečanstvo jeste u tome što pruža najbogatije sredstvo za saobraćaj između naroda — često jedino sredstvo. Po opštem priznanju i međunarodnom pravu to je opšta svojina, velika ravnica slobodna za sve, preko koje idu mnogi putevi. Svi narodi imaju zajednički interes u svim delovima ove velike imovine; ali taj interes obično postaje najveći na tačkama gde se, iz bilo kojih razloga, stiču mnoge magistrale — ili se razilaze.

U posebnoj oblasti našeg proučavanja postoje dve glavne tačke takvog sticanja ili razdvajanja — ušće reke Misisipija i centralna Američka prevlaka. U vreme kada su ova predavanja prvi put pisana, svetsko mnjenje dvoumilo se u izboru između Paname i Nikaragve kao najboljih mesta za kanal kroz Prevlaku. Pošto je ovo pitanje sada rešeno definitivno u korist Paname, ona tačka gde se susreću trgovački putevi koji prolaze kroz Karipsko More u Tihi Okean, produžiće se kod Kolona, gde je tako dugo vremena bila ustaljena, jer je tamo krajnja tačka panamske železničke pruge.

Ova dva stecišta ili raskršća dugo su bila, a i sad su, tačke od najvećeg interesa za čovečanstvo. Kod jednog se slivaju svi putevi doline Misisipija, sve pritoke i sekundarne pritoke velike reke, i odatle se razilaze. Kod druge se sastaju i presecaju svi glavni putevi između Atlantika i Pacifika. Sve veći broj stanovništva i razvoj doline Misisipija i dovršenje Panamskog kanala, zajedno će doprineti sve većem značaju ovog međunarodnog interesa u budućnosti. Među velikim svetskim silama, ni za koga ovaj napredak nije od takvog životnog značaja kao za Sjedinjene Države, zbog toga što je u njenim rukama jedan od tih centara, ušće Misisipija sa ogromnim zaleđem, a i zbog geografske blizine onog drugog. Ovaj interes, koji je prirodan i neizbežan zbog blizine, pojačan je državnom politikom poznatom pod imenom Monroove doktrine, a još više onim posebnim rezultatom doktrine koji je doveo do kontrole, administracije i vojnog obezbeđenja tog pojasa sa teritorije na Prevlaci, koji se zove zona Panamskog kanala. Ova specifična odgovornost, nedavno stečena i preuzeta, sama nije ništa drugo nego kasnija faza starih ugovornih odnosa sa Republikom Kolumbijom, kojom se garantuje sigurnost tranzita; na osnovu tih odnosa Sjedinjene Države su 1885 godine oružjem zaposele teritoriju preko koje prolazi panamska železnica, kako bi održale i obezbedile upotrebu tog puta za mirnodopski saobraćaj.

Politički razvoj velikog dela karipske oblasti koji je tome usledio, — skoro celog onog dela koji nije u posedu ili pod uticajem Sjedinjenih Država ili neke evropske države, — bio je u prošlosti, a i sada je, toliko osetljiv da pretstavlja faktor znatnog uznemirenja

u međunarodnim odnosima, a ovo opet utiče na vojne i strategiske mogućnosti u budućnosti. To ilustruju i nedavni događaji: spor između Venecuele i Britanije oko pogranične linije, što je dovelo do snažne intervencije Sjedinjenih Država; oružana demonstracija Velike Britanije, Nemačke, Italije u Venecueli; spor između Sjedinjenih Država i Kolumbije koji je doveo do uspostavljanja nezavisne Republike Paname, kao i sukobi između Sjedinjenih Država i Venecuele. U vezi s tim treba spomenuti duge sporove sa Velikom Britanijom o Panamskoj Prevlaci i njenom kanalu, koji je na kraju rešen Hej-Ponsfotovim ugovorom (Hay-Pauncefote).

Ovi skorašnji događaji, upoređeni sa 70 godina istorije koja se svršava sa najranijim između njih, ostavljaju malo sumnje u to da je zasluga jedino Monroove doktrine što strane zemlje nisu zauzele veliki deo karipskih zemalja, onako kao što je zemlje Severne Afrike, Alžir i Tunis, aneksirala Francuska, i kao što se Egipat nalazi pod uticajem Velike Britanije. Maroko je takođe postao povod za sukobe koji su skoro izazvali rat, zato što nije postojala jedna jedina velika sila koja bi bila zainteresovana, kao što su to Sjedinjene Države u Americi, utvrđenom i priznatom politikom kao što je Monroova doktrina. Sadašnje neizvesnosti i nesigurnost u pogledu »otvorenih vrata« na Dalekom Istoku, koje su usretsređene na Mandžuriju i oko razvoja njene železnice, dolaze iz istog opšteg uzroka: političke slabosti zemlje posednika, Kine, i agresivne politike stranih država; bilo da su to politike suparničke, kao što je do nedavno bio slučaj, ili je došlo do sporazuma, kao što je, kako kažu, sad stanje između Rusije i Japana.

Takve oblasti, prirodno bogate i važne kako trgovački tako i politički, ali politički nesigurne, privlače pažnju i izazivaju surevnjivost kod snažnijih država. Prava stabilnih, snažno vođenih država priznaju se; a ako oni ta svoja prava vrše na način koji je štetan za druge, teret se obično prima i trpi dok se ne olakša ugovorima ili drugim miroljubivim sredstvima. Ali kad je vlada u slabim rukama, i kad postoji verovatnoća da ona neće istrajati neograničeno vreme, postaje važno za druge države ko će doći posle nje, i kakav će uticaj te promene imati na blagostanje sopstvenog stanovništva i na njegovu političku bezbednost. Engleska je, 1878 godine, pomogla Austriji da ostvari administrativnu kontrolu nad Bosnom i Hercegovinom; Austrija je odužila ovaj dug time što je engleskoj robi nametnula diferencijalne carine koje ranije nisu postojale, a otada je upotrebila povoljan položaj koji je tada stekla, da politički pridruži ove dve oblasti svojoj teritoriji, prkoseći britanskim prigovorima. Ovo je jedan primer, između mnogih, o načinu na koji su interesi naroda, a prema tome i država, izmešani sa budućom politikom država čiji sadašnji vlastodršci mogu da izgube političku kontrolu zbog političke nesposobnosti. Vojni i strategiski uslovi mogu da privlače veću pažnju nego ovakvi ekonomski rezultati, ali oni nemaju većih posledica. Takve surevnjivosti između suparničkih država često pro-

dužavaju život jednoj vladi koja bi inače pala pred jednim od takmaca, kao što je već izrazit slučaj sa Turskom, a sada i s Marokom.

Otkad su ovi redovi pisani, japanska aneksija Koreje dala je još jedan primer; a sama obaveza koja je data da će carine tamo ostati nepromenjene za 10 godina takođe pokazuje da će preimućstvo drugih trgovačkih naroda ustupiti svoje mesto japanskoj proceni. »Mandžurija se«, kaže jedan obavešten dopisnik londonskog *Times*-a[1]), »nalazi celom svojom velikom dužinom i širinom pod dominacijom ruskih i japanskih posedničkih prava nad Istočnom kineskom železnicom. Sadašnje stanje jasno pretskazuje širenje japanske dominacije sa tih tankih železnih linija na sve šire sfere aktivnosti«; i dalje govori o sudbini koja polako ali sigurno odvaja Mandžuriju od Kineskog carstva, i o, kao posledici toga, »ekonomskoj gravitaciji« prema Japanu, a prema tome i o ekonomskom odvajanju od drugih zemalja.

»Postoji jedan argumenat«, rekao je ser Čarls Dilk (Dilke Charles), »koji preporučuje antirusku politiku na Balkanu, i koji se naročito dopada Džon Bulu. To je argumenat džepa u pantalonama (breeches — pocket). Svaka anektirana ili praktično anektirana zemlja od strane Rusije, zauvek je prestala da postoji za našu trgovinu zbog teških zaštitnih carina«. I opet: »Postoji jedan gubitak koji bi došao usled ruske okupacije ostataka turskih poseda s kojim se nijedna britanska vlada ne bi lako pomirila. To je gubitak trgovine. U aziskim oblastima koje su zadobili Rusi na kraju poslednjeg turskog rata, gde je postojala prilično razvijena britanska trgovina, sada nje nema; uništile su je zaštitne carine. Rusi u Carigradu značili bi naše isključenje iz trgovine na Crnom Moru, izuzimajući trgovinu žitom iz Rusije. Naši trgovački interesi u Maloj Aziji su vrlo veliki i apsolutno su dovedeni u pitanje eventualnim daljim ruskim nadiranjem«.

Iako su ove Dilkove (Dilke) reči napisane skoro pre 30 godina, nisu izgubile ništa od svoje snage i narodi celog sveta postali su u međuvremenu nešto više protekcionisti nego što su tada bili. U ovom trenutku mi imamo pred sobom slično stanje nacionalne surevnjivosti i suparništva, čiji je priznati izraz postala izreka »otvorena vrata«. Trgovački problemi se menjaju, kao i problemi strategije; ali njihovi osnovni principi ostaju isti.

Meksikansko i Karipsko More, uzeti zajedno, čine vrstu unutrašnjeg mora, ili Sredozemno More. Granične su linije poluostrvo Florida, Kuba, Haiti i Mali Antili, ili Vindvardska Ostrva, s jedne strane; a s druge razne zemlje na američkom kontinentu, od Sjedinjenih Država do, uključno, Venecuele. U ova dva reda granica, u onakvom posedu kakav je danas, mi vidimo još jednu sličnost sa Sredozemljem: s jedne strane tradicionalne evropske države, stvarno

[1]) The *Mail* (tronedeljni *Times*) od 28 marta 1910.

ili relativno jake i stabilne; s druge, stanje stvari koje se, po političkim rezultatima, pokazuje malo iznad nivoa varvarskih sila.

Ulaz u ovo unutrašnje more Amerike sa Atlantskog okeana postoji samo na severnim i istočnim stranama, ali sa mnogo prolaza: Floridski Moreuz, Vindvardski Moreuz, Mona Moreuz itd., a prema Istoku, kroz mnogobrojne kanale koji odvajaju Male Antile. Na zapadnoj strani, neprekinuto kopno isključuje plovidbu; a opšte otsustvo plovnih reka, ili drugih sredstava pogodnih za unutrašnji saobraćaj, dozvoljava da se samo istočne strane zemalja snabdevaju preko ovih mora. Roba namenjena pacifičkoj strani centralne Amerike i Meksika mora da se pretovaruje i prebacuje preko Prevlake na druge brodove. Na severnim i južnim obalama, bazeni velikih reka — Misisipija, Magdalene i Orinoka — otklanjaju ovu nezgodu u celini ili delimice.

Razni prolazi u pomenuto more različite su vrednosti, ali je svaki od njih ima i svi se moraju podvrgnuti našem ispitivanju. Na ove vrednosti mogu, a obično i hoće, da utiču i vojni i trgovački obziri, i u svakom produbljenom ispitivanju oba ova elementa moraju na odgovarajući način da se izmere. Često će se desiti da će prolaz sa malim trgovačkim značajem imati veliki vojnički značaj, i obratno *(vice versâ)*. Vrednost koja je vrlo značajna za trgovinu jedne zemlje ne može, zaista, da bude beznačajna sa tačke gledišta vojničke kontrole; ali može da nadmašuje snagu zainteresovane zemlje da je efektivno kontroliše, i u takvom slučaju, u ratu, trgovačka pogodnost mora da ustupi mesto uslovima koje nameću granice vojne moći nacije. Sa vojničke tačke gledišta, možemo reći, od mnogih ulaza u Karipsko More, da su zapadni najvažniji, i da se njihove vrednosti postepeno smanjuju idući od Floridske prevlake do Malih Antila. Ovo je važno ne samo za Sjedinjene Države, i to zbog relativnih otstojanja između njih i naše zemlje, već i zbog položaja, karaktera i okoline samih prolaza. Vojnički značaj takvih prolaza ili tesnaca zavisi ne samo od njihovog geografskog položaja, već i od njihove širine, dužine i težine. Tesnac je strategiska tačka čija vrednost, kao i vrednost ostalih tačaka, zavisi: prvo, od njegovog položaja; drugo, od njegove snage, za koju se može reći da se sastoji od prepreka koje stavlja na put jednom napadaču i odatle proizilazećeg preimućstva za njegovog gospodara; drugim rečima, od njegove težine; treće, od njegovih izvora pomoći ili prednosti, kao što je lakoća koju pruža sopstveniku da bi stigao do nekog mesta, ili da bi prešao iz jedne svoje luke u drugu; iz skraćivanja otstojanja, itd.

Važno je u utvrđivanju značaja svakog prolaza da se ustanovi da li postoji drugi prolaz blizu njega koji može da vrši isti zadatak. Ako je tako postavljen da je potreban dugi zaobilazak onoj strani koja ga se lišava, njegova vrednost se time povećava; a povećava se još više, ako je on jedina tesna veza između dve vode ili dve pomorske baze, kao što su, naprimer, Dardaneli ili Gibraltarski Moreuz.

Što se tiče snage jednog pomorskog prolaza, teškoće stvaraju hidrografske prilike i postojanje, bilo iznad bilo ispod vode, prepreka koje smetaju navigatoru, koje primoravaju brodove da slede određene puteve i možda floti koja čuva prolaze pružaju pogodno sastajalište, sa koga može sa lakoćom da se kreće protiv neprijatelja koji dolazi sa kog bilo pravca. Takva prirodna obeležja očigledno odgovaraju snazi koju priroda zemljišta daje jednom kopnenom položaju. Pogled na geografsku kartu pokazaće da se kombinacija ova tri uslova: uskost, dužina i težina, mogu naći u najvećoj meri oko Floridskog i Vindvardskog Moreuza; a položaj Jamajke i njene luke Kingstona, s obzirom na Vindvardski Moreuz i Jukatanski Kanal u pozadini, iako donekle na desnom boku Kube, ako se gleda prema severnom Atlantiku, odlično zadovoljava potrebe položaja koji štiti dva tesnaca; pošto je u pozadini, ima mogućnost da celu snagu okrene na jednu ili drugu stranu. Uskost koja se pridaje ovim prolazima ne može se uporediti ni sa jednim prolazom između dva ostrva istočne grupe Malih Antila koji su često, uzeti pojedinačno, uži. Kontrast postoji u poređenju sa celom oblašću od Haitija do Trinidada, koja je prolazna na toliko mesta da, praktično uzevši, nije ništa drugo nego neprekidan vodeni prostor.

Vojnom položaju Jamajke doprinosi još na onoj strani na kojoj je Jukatanski Kanal, gde je taj položaj inače najslabiji, to što podvodni sprudovi i grebeni kod obale Hondurasa primoravaju brodove da idu više prema istoku, dovodeći ih tako u domašaj krstarica sa Jamajke. Jamajka je uopšte na povoljnom položaju za osmatranje prilaza Prevlaci putem Jukatanskog Kanala i Vindvardskog Moreuza. Prema tome, po svom položaju ona štiti od invazije sa Atlantika jednu graničnu liniju od preko 900 milja, od Rta Katoče (Catoche) do sredine Hajitija. Na ovoj liniji postoje samo dva prekida upotrebljiva za brodove, — Jukatanski Kanal i Vindvardski Moreuz. O idućem tesnacu prema istoku, Mona Moreuzu, treba za sada reći samo to da je na jednakom otstojanju, — 500 milja, — od Jamajke i od druge britanske baze na ostrvu Sv. Lucija.

Bahamski sprudovi i Bahamska Ostrva, koji se prostiru skoro do obale Floride, duž severnih obala Kube i Hajitija, pa do geografske dužine istočnog kraja Hajitija, imaće jakog uticaja na prilaze zapadnim prolazima, i moraju se obuhvatiti opštim planom studiranja. Osim Bahamskih Ostrva izgleda da nema nikakvog razloga da se severne granice oblasti koja se ispituje pomaknu dalje prema moru od spoljnih obala Portorika, a ni na istok dalje od manjih ostrva, sve do Barbadosa i Trinidada uključno. Unutar ove linije i Floride sve mora da se ispita, ali sve one tačke koje pokazuju eventualna preimućstva moraju do te mere da se prouče da bi se iscrplo pitanje njihove relativne korisnosti; pri tome treba imati na umu opšta načela pomorske strategije koja su već ukratko iznesena.

Međutim, odmah može da se eliminiše jedan krupan elemenat. Obalska linija Meksikanskog Mora, od ušća Misisipija na zapad do Rta Katoče, nema nikakvu luku koja bi u pogledu svojih unutrašnjih svojstava imala strategisku vrednost za Karipsku oblast; s druge strane, položaj ovog dela obale je udaljeniji od središta vojnog i trgovačkog interesa nego mnoge druge luke koje raspolažu i snagom i sredstvima. Za naš cilj, prema tome, čitavo Meksikansko More zapadno od linije koja bi išla od ušća Misisipija do Rta Katoče može da se isključi, tim pre što Meksiko nije velika sila, i prema tome, neće imati velikog uticaja na vojnu ravnotežu u Karipskom Moru; s druge strane, on je dostigao takav stepen političke stabilnosti, koji daje nade da on neće privući na sebe mešanja spolja.[1]) Prema tome, nema nikakve verovatnoće da će se trgovina njene istočne obale povećati time što će postati sredstvo za snabdevanje onoga što nedostaje u oblasti Pacifika. Ovo znači da trgovački značaj istočnog bazena Meksika zavisi jedino od sopstvenog prirodnog razvića. On se ne koristi kao centar za raspodelu; međutim, probijanjem Panamskog kanala cela zapadna obala Meksika dobiće trgovački stimulans, sličan onome koji se sada očekuje za zapadne obale Kanade i Sjedinjenih Država.

Za oblast koju dobijamo ovim ograničenjem nije moguće naći sličnosti s nekom pravilnom geometriskom slikom. Sa izuzetkom jedne zamišljene demarkacione linije od ušća Misisipija do Rta Katoče kontura je krajnje nepravilna. Ipak, bliža ispitivanja će pokazati da je moguće povući neke proizvoljne linije koje će poslužiti za dalju jasnoću našoj koncepciji oblasti kao celine; sa takvom šemom moći ćemo jasnije da se pozivamo na razne tačke u njoj; među njima će se naći, sa vrlo malim izuzecima, sve glavne strategiske tačke (v. sk. 11).

Linija koja bi se povukla sa južnog prolaza Misisipija do Kolona prolazi kroz sredinu Jukatanskog Kanala. Ona ostavlja spolja Rt Katoče i ostrvo Muheres*), zalive Honduraski i Moskito, lagune Beliz i Čiriki; međutim, sa mogućim izuzetkom Beliza, te tačke nisu tako daleko da se ne mogu podvesti pod ovu shemu.

Drugo: linija povučena od Pensakole preko svetionika na ostrvu Sombrero na ulazu moreuza Anegada ne izostavlja nikakvu važnu strategisku tačku. Ona obuhvata zaliv Tampa i Bahamska Ostrva.

Treće: linija povučena od Kolona kroz kanal koji razdvaja ostrva Sv. Lucija i Martinik — dve pomorske baze, od kojih jedna pripada Velikoj Britaniji, a druga Francuskoj — ne ispušta nijednu tačku koja bi mogla imati veći strategiski značaj, izuzev možda ostrvo Barbados, koje nema više onaj značaj koji je nekada

[1]) Nedavni događaji su donekle pokolebali ovu nadu, ali je nisu potpuno uništili.

*) *Mujeres*, meksikansko ostrvo u Karipskom Moru s. i. od Jukatanskog Poluostrva, u knjizi u originalu stoji Mugeres. — Prim. red.

imalo. Ova linija prolazi kroz Kartagenu, Venecuelski Zaliv i holandsko ostrvo Kurasao. Za britanska ostrva južno od Sv. Lucije možemo slobodno reći da nemaju čak ni drugostepen strategiski značaj.

Tri linije tako povučene sačinjavaju, možemo smatrati, trougao, a ova reč će se i upotrebiti u zgodnoj prilici.

Jedna od prvih stvari koju treba učiniti jeste da u svojoj svesti utvrdimo izvesna otstojanja:

od Južnog Prolaza (South Pass) do Kolona ima 1.500 milja;

od Pensakole do moreuza Anegade ima 1.700 milja u pravoj liniji (Merkator);

od Kolona do Port Rojala na Martiniku ima 1.300 milja;

od Pensakole do Južnog Prolaza ima 150 milja.

Ugao C (kod Kolona — Colon) ima malo više od 90°;

Sada ćemo odrediti koje su tačke od glavne strategiske važnosti; s obzirom na njihov položaj, snagu i sredstva. Nemamo nameru ovde da iznosimo razloge za taj izbor, niti da nabrajamo prednosti ma koje od tih luka. To su ove tačke: ušće Misisipija, Pensakola, Ki Vest, Havana, Sienfuegos, Santjago de Kuba, Kingston, Laguna Čiriki, Kolon; ostrva Sv. Lucija, Martinik i Gvadelupa; zalivi Samana i Tampa.

Ovima možemo dodati, iako imaju manji značaj, ostrvo Muheres, na zapadu Jukatanskog Kanala; i Sv. Tomu, Verdžin-Gordu ili Kulebru, ostrva u moreuzu Anegada. Od ovih poslednjih treba uzeti samo jedno; ma koje bile prednosti Moreuza, toliko je lako upotrebiti neki drugi umesto njega da se uvek može izbeći neka utvrđena tačka na njemu, što se tiče njegove kontrole.

To što su ovi položaji izdvojeni kao najvažniji ne znači da nema i drugih, ili da temeljito poznavanje jednog od njih ne traži proučavanje cele njegove okoline; onih tačaka sa kojih on može da bude napadnut i sa kojih njihov značaj može da se smanji. Ovde ih napominjemo samo kao centre malih polja strategiskog uticaja od kojih svaki ima svoj značaj u većoj oblasti koju ispitujemo. Tako će Sv. Lucija poslužiti za celu grupu ostrva južno i istočno od sebe — Barbados, Grenada itd.; Ki Vest će obuhvatiti Tortugas i zaliv Tampa, Havanu, Matanzas i luke na zapadu; Santjago će obuhvatiti Gvantanamo; Kolon, reprezentativna luka Prevlake, obuhvatiće lagunu Čiriki i Kartagenu sa obe strane.

Otkada su ove reči pisane, rat sa Španijom je ostavio Sjedinjene Države političkim gospodarima Kulebre (Culebra) i korisnicima Gvantanama u Kubi. Strategiski efekat ovih tekovina, što se tiče njihovog položaja, jeste da pomakne napred bazičnu američku liniju, ako Sjedinjene Države to žele, od obale Meksikanskog Mora (Gulf) na ovaj severni deo perimetra (obima) Karipskog Mora. Ovo omogućuje Sjedinjenim Državama, pravilnim razvojem, da zamene Gvantanamo i Kulebru Nju Orlienzom i Pensakolom, kao bazama opremljenim za rat. »Opremljenim« ovde znači adekvatno utvrđe-

nim i sa odgovarajućim garnizonima, snabdevenim ugljem i ostalim materijalom, a na prvom mestu brodogradilišnim uređajima. Obilje uglja i odgovarajuće brodogradilišne usluge su dve osnovne potrebe za jednu flotu u vreme neprijateljstava. Veliko povećanje razmera ratnih brodova u poslednjoj deceniji nameće više nego ikada kao pomoćna sredstva jedne pomorske luke i dubinu vode na ulazu, i koliko je moguće lakoću manevrisanja u pogledu struja i hidrografskih smetnji. U odnosu na ove momente, a i na položaj, luka Pensakole i ušće Misisipija relativno su mnogo izgubili od svoje vrednosti za poslednjih 20 godina. S obzirom na one glavne elemente strategiske vrednosti jednog pomorskog položaja koje smo pobrojali, možemo da kažemo da po položaju i po prirodnim svojstvima pogodnim za ofanzivnu i defanzivnu snagu, Gvantanamo i Kulebra nesumnjivo prevazilaze svaku kombinaciju luka na obalama mora; da u veštačkim sredstvima koja su najbitnija u ratu ona mogu da se izgrade da budu jednaka sa ostalim, iako ostaju slabija u prirodnim sredstvima, u poređenju sa položajima na kontinentalnoj obalskoj liniji, koji mogu bezgranično da se oslanjaju na nacionalnu teritoriju. Ukratko, što se tiče Karipskog Mora i Prevlake, Gvantanamo i Kulebra mogu da postanu za Sjedinjene Države ono što su Malta i Gibraltar za interese Velike Britanije u Sredozemnom Moru i na Suesu; sa prednošću da će biti bliže našim domaćim lukama nego što su Malta i Gibraltar Velikoj Britaniji.

Odnos Gvantanama i Kulebre prema opštoj strategiskoj situaciji u Sjedinjenim Državama, kako je ovde iznesen, još nije konačno priznat i ozakonjen. Govorićemo, prema tome, o stanju od pre dvadeset godina, pre nego što su ova mesta dobijena. Ako se vratimo na gornji spisak luka, primetićemo, pre svega, da su s izuzetkom Jamajke i Ki Vesta položaji koje drže sile prvog reda po jačini, na suprotnim krajevima oblasti. Sjedinjene Države drže Pensakolu i Misisipi. Velika Britanija i Francuska nalaze se na Malim Antilima; Britanija na Sv. Luciji i drugim malim ostrvima, a Francuska na Martiniku i Gvadelupi. Što se tiče snaga ovih raznih položaja, po opštim načelima pomorske strategije koji su već izneseni, snaga manjih ostrva, 3.000 milja udaljenih o dsvojih metropola, ne može se uporediti sa snagom onih koja leže na obalnom području jedne velike države sa svim sredstvima u svojoj neposrednoj pozadini. Međutim, britanski i francuski položaji na Malim Antilima su između sto i dvestotine milja bliže Prevlaci nego ostale tačke naše baze na Meksikanskom Moru; a i struja im je bolje naklonjena, što još povećava blizinu.

Obratimo pažnju, zatim, na to da postoje dve isturene pozicije koje drže sile prvog reda, naime, Jamajka i Ki Vest. Jamajka je 930 milja udaljena od Sv. Lucije, a Ki Vest svega 460 milja od Pensakole. U ovom smislu — u smislu lakog snabdevanja iz baze, Ki Vest uživa prednost; on ima nezgodnu stranu u tome što je vrlo malo ostrvo bez prirodnih sredstava. Kao istureni položaj Jamajka

je, svakako, sama po sebi mnogo superiornija; a nalazi se svega na polovinu otstojanja Ki Vesta od velikog središta strategiskih i političkih kombinacija — Prevlake. Zbog svoje centralne pozicije, Jamajka može da vrši efikasan uticaj na celo Karipsko More. Već smo spomenuli njen izvrstan položaj za zaštitu Jukatanskog Kanala i Vindvardskog Moreuza. Pod njenim sadašnjim gospodarom, ona je pre elemenat ofanzive nego defanzive, pošto su ti prolazi korisniji za Sjedinjene Države nego za Veliku Britaniju. Naprotiv, Ki Vest ima položaj koristan i za ofanzivu i za defanzivu, u kontroli Floridskog Moreuza, koja mora da je bazirana na njemu.

Ovde je mesto da se zadržimo na tom markantnom vojničkom objektu, poluostrvu Floridi i kanalima koji je dele od Kube i Bahamskih Sprudova. Uticaj ovog dugog, niskog i relativno uskog pojasa zemljišta na pomorske interese Sjedinjenih Država može najbolje da se shvati ako zamislimo da on ne postoji; ili, inače, da je pretvoren u ostrvo pomoću jednog dubokog plovnog kanala. U poslednjem slučaju dva ulaska u kanal morala bi zaista da budu obezbeđena, ali brodovlje bar ne bi moralo da prolazi kroz dugi uski prolaz koji je s jedne strane ograničen stranim, a možda i neprijateljskim državama. U slučaju rata sa Velikom Britanijom, ovaj kanal bi verovatno bio prepun neprijateljskih krstarica u blizini jedne domaće baze na Bahamskim Ostrvima; ovo bi bio najbolji uslov za rat za uništenje tragovine. Zaštita brodova koji bi upotrebljavali ovaj kanal tražila bi veći napor od Sjedinjenih Država nego što bi tražio zamišljeni moreuz, ili kada poluostrvo Florida ne bi postojalo. Uticaj poluostrva je u tome što prebacuje put između obala Atlantika i Meksikanskog Mora 300 milja ka jugu, i što neminovno nameće kontrolu moreuza; stanje je pogoršano skoro potpunim otsustvom korisnih luka. U Atlantiku, najizloženijoj strani, nema ih uopšte, a na Meksikanskom Moru nema ih bliže Ki Vestu od 175 milja, gde nalazimo zaliv Tampa, koji stiče važnost samim tim što se nalazi tu, a ne zbog svoje snage, sredstava ili položaja uopšte. Zaista ništa se ne može reći o interesima Sjedinjenih Država u kanalu na Prevlaci koji bi spajao obale Atlantika i Pacifika, što ne važi podjednako i za Floridski Moreuz koji spaja obalu Atlantika sa obalom Meksikanskog Mora i sa dolinom Misisipija. Sve ovo pojačava značaj Ki Vesta i Tortugasa, koji mu je podređen, kao jedinih jakih vojnih tačaka na ovom sektoru; to što su sami bez prirodne snage i sredstava samo daje veću važnost nagomilavanju veštačke moći na ovom mestu.

Ki Vest, prema tome, za Sjedinjene Države ima dvostruku vrednost. Prvo, i uglavnom, zato što povezuje sisteme Atlantika i Meksikanskog Mora, štiteći ono što treba pre smatrati kao unutrašnju nego kao spoljašnju komunikacisku liniju. Drugo, to je istureni položaj koji nikad neće imati prvorazredni vojnički značaj, ali koji će ipak biti od ogromnog značaja za svaki korak koji bude išao za tim da obezbedi odgovarajuću kontrolu nad Meksikanskim i Ka-

ripskim Morem, a na taj način i nad Prevlakom i komunikacijama između Atlantika i Pacifika. Iako je slabiji od Jamajke u svakom pogledu osim u pogledu položaja, Ki Vest je važniji za Sjedinjene Države nego što je Jamajka za Veliku Britaniju.

Ova predviđanja iz 1887 godine su ispunjena 1898 na taj način što je Ki Vest postao isturena baza američkih pomorskih operacija; osim toga i time što je pod uticaj baze došla i Tampa, važno sastajalište trupa, jer je imala železničku vezu. Jedan od rezultata neprijateljstava sa Španijom bio je da su se Sjedinjene Države još više približile velikom strategiskom centru Karipskog Mora, tj. prema Kanalu. Zadobijanje Kulebre i Gvantanama, ako se bude razvijalo kao što treba, neće lišiti Ki Vest njegovog jedinstvenog značaja kao položaja koji se nalazi neposredno na toj važnoj karici naših komunikacija, Floridskom Moreuzu; razvoj onih dveju pozicija, međutim, kada bi se pomakao napred naš operaciski front, obuhvatio bi i Ki Vest, ojačao bi ga i utvrdio njegovu kontrolu; ili, što je jedno te isto, omogućio bi mu da vrši istu kontrolu sa manje brodova.

Ovo je pogodno mesto da se ubaci primedba o pomorskoj strategiji uopšte, koju sam hteo da stavim pre nego što završim. Moj je cilj bio *opšte* tretiranje predmeta, izdvajanje njegovih principa (načela) pomoću primera, uglavnom istoriskih, iako delimično hipotetičnih. Kao što je rečeno u početku, jedino što predavač može da saopšti to su *opšti principi*, izvučeni iz primera i dokazani pomoću njih. Najbolji primeri strategije jesu i moraju biti istoriski; oni koji daju vojne operacije velikog stila i zamaha kao što je Bonapartina egipatska ekspedicija i pohod Atinjana protiv Sirakuze koji je za ono vreme bio vrlo krupna operacija. Ovakvi primeri ističu izrazito reljefno načela koja treba shvatiti i koja su ista za njih kao i za operacije manjeg zamaha.

Nas ovde zanima specifična primena opštih načela (principa) na jedno moguće pomorsko ratište, — oblast Karipskog i Meksikanskog Mora. Ali uzgred, i kao dalja ilustracija, neće biti zgoreg da obratimo pažnju na slične pojedinosti u Atlantiku i Pacifiku, koje zavise od istih načela. Načela važe za sve slučajeve; i dok se najbolja mogu izvući iz istoriskih primera i njima potvrditi, kao što su ona koja smo opširno izneli i pokazali to na njima, i na drugima koje smo uzgred pomenuli, ali ona se takođe mogu plodonosno ilustrovati ispitivanjem i geografskih uslova. Jer, geografija leži u osnovi strategije; ovo je tvrdnja koja je sama po sebi našla primenu u Napoleonovoj izreci: »Rat je stvar pozicija«. Suprotstavljajući geografske uslove naših triju obala, mi potvrđujemo zaključke o svakoj od njih, na primerima ostalih; u isto vreme možemo da proširimo svoje sopstveno shvatanje opštih načela izoštravanjem svog razumevanja svakog od ovih slučajeva. Na taj način:

1. — Na Atlantiku Sjedinjene Države imaju dve luke opremljene kao glavne pomorske baze: Norfok i Njujork. Njima odgovaraju izvesne druge pozicije podesne za isturene baze, kao što je

za Veliku Britaniju u svoje vreme na Sredozemnom Moru 1794—1796 bila Korzika; u drugom periodu od 1714—1782 Menorka, a danas Malta. Slične pozicije, isturene u odnosu na Njujork, jesu Nju London i zaliv Naraganset; a za Norfok, Port Rojal i Ki Vest. Osim toga, Nju London i Naraganset daju floti koja je bazirana u njima položaj uvek opasan za neprijatelja, naime: oni su na boku neprijateljske linije, ako pretpostavimo da bi se ona pružila od Norfoka do Njujorka, dve američke luke. Nju London takođe, u poređenju sa Ki Vestom pokazuje prednost u pogledu odbrane, i za snabdevanje, koje se inače kao što smo videli vezuje za kopneni položaj.

2. — Na Meksikanskom Moru Sjedinjene Države imaju luke Nju Orlienz i Pensakolu. Kao baza, nijedna od njih ne može da se uporedi sa Njujorkom ili Norfokom, što je tim više za žaljenje jer su one, pošto su po svom položaju udaljenije od napada eventualnog evropskog neprijatelja, time i bolje zaštićene. Ovaj relativni imunitet dolazi ne samo od njihove veće udaljenosti, već i od činjenice da bi za neprijatelja, koji bi iskrsao pred njih, komunikacije, bilo kroz Floridski Moreuz, bilo kroz Jukatanski Kanal, bile mnogo izloženije nego komunikacije ispred luka na Atlantiku. Ova izloženost potiče od položaja Ki Vesta i isturenosti poluostrva Floride, koji zato imaju za Sjedinjene Države ofanzivnu vrednost, ali u isto vreme i elemenat slabosti za naše sopstveno brodovlje, kao što je ranije rečeno. Za ove luke u Meksikanskom Moru Ki Vest pretstavlja isturenu bazu; a činjenica da on može tako da odgovara i za Atlantik i za Meksikansko More udvostručava njegov značaj i njegovu vrednost.

3. — Na Pacifiku u ovom trenutku mi imamo San Francisko i Pjudžet Saund kao razvijene pomorske baze, kojima Havaji služe kao isturena baza, a sada su dobili i jasno priznanje u tom smislu i počinju u tom pravcu da se razvijaju na odgovarajući način. Zona Panamskog kanala, kad bude prikladno utvrđena kao što se namerava, činiće još jednu isturenu bazu; ona će biti zajednička za Atlantik i za Pacifik kao što je Ki Vest za Atlantik i za Meksikansko More.

Kada smo na upoređivanju suprotnosti, takođe će biti poučno da napomenemo da bi Long Ajland, kada bi se ulaz u Long Ajland Saund na odgovarajući način utvrdio, odbacujući neprijateljske brodove na izvesno otstojanje, igrao ulogu veoma sličnu ulozi poluostrva Floride koje neprijatelja primorava na opasan zaobilazak. Na taj način, Long Ajland nije samo defanzivan u odnosu na Sjedinjene Države već i ofanzivan u odnosu na neprijatelja.

U opštem smislu, najbolji raspored mornarice za odbranu obale koja raspolaže sa dve ili više pomorskih baza bio bi da se ratni brodovi koncentrišu u onoj koja je najpovoljnija za njihov izlazak i vršenje ofanzivnih zadataka; ostale luke na obali upotrebile bi se za operacije protiv neprijateljske trgovine ili njegovih komunikacija kako bi se on naveo da podeli svoje snage i time se izložio napadu. Ako ne bi bio u vrlo velikoj nadmoćnosti, on bi morao da podeli

svoju snagu ili da zapostavi neke od svojih tačaka. Na atlantskoj obali Sjedinjenih Država, naprimer, Njujork izgleda daleko najpovoljniji kao tačka za sakupljanje borbene flote, ne samo zbog njegovih velikih sredstava usled blizine najvažnijih industrija zemlje, već najviše zbog toga što on, povezan sa Nju Londonom i zalivom Naraganset putem Long Ajland Saunda, pretstavlja vanredna taktička preimućstva za zbunjivanje neprijatelja i obezbeđivanje izlaska flote. U drugim slučajevima, kao što je bio slučaj Rusa koji su držali Vladivostok i Port Artur, tačka sakupljanja odredila bi se na osnovu razmatranja tih uslova; ali izgleda da nema nikakvog razloga da se ovde odbaci ono osnovno načelo da naoružana flota zaraćene strane koja je slabija ne sme da se podeli.

Da se sada vratimo detaljnom razmatranju Meksikanskog i Karipskog Mora, što i jeste naš neposredan zadatak. Pošto smo već najpre nabrajali baze, a zatim isturene pozicije država prvog reda, da sada pogledamo liniju strategiskih tačaka — sve su važne, a neke od njih imaju najveću važnost — koje se protežu od one slabije tačke na ostrvu Muheres (Mujeres), na zapadu, do Svetog Tome na moreuzu Anegada.

Od šest tačaka ovde izabranih, dve bočne izgledaju kao da su od manje vrednosti. Ostrvo Muheres ima odličan položaj, ali nema sredstava; kao sidrište ono je osrednje i nije za odbranu prvog reda. Sveti Toma, s druge strane, ili koja bilo druga luka na prolazu Anegada, nema strategiski položaj koji bi nadoknadio male razmere ostrva i slabost koja otuda potiče kako u sredstvima tako i vojničkoj snazi. Dok su ova tvrđenja tačna, i apsolutno i u odnosu na druge četiri tačke dotične linije, možda bi zbog značaja Jukatanskog Kanala za Sjedinjene Države bilo dobro da se zadobije ostrvo Muheres, i da se na njega utroši novac potreban da mu se dadu sva moguća snaga i sredstva, ako se ne može učiniti ništa bolje. Ostrvo je 500 milja udaljeno od Južnog Prolaza (South Pass), 600 milja od Jamajke, 345 milja od Ki Vesta, i oko 300 milja od Havane. Ono je neposredno na Jukatanskom Kanalu koji je ovde širok 100 milja.

Ostrvo Muheres se pominje kao korisno ako se razmatra problem Meksikanskog i Karipskog Mora kao celina; ali prisvajanje Gvantanama i Kulebre lišava taj položaj onog značaja za Sjedinjene Američke Države koji je nekada mogao imati. Isto važi i za Svetog Tomu, ali u mnogo manjoj meri. On je još položaj koji bi bio koristan za Sjedinjene Države. Da je došao pod njihovu vlast posle pregovora sa Danskom pre nekoliko godina, bilo bi tu materijala za ozbiljno razmišljanje, naime da li bi on ili Kulebra bili korisniji kao isturena baza, sekundarna i podređena Gvantanamu. Moja studija o obema bazama, iako nije iscrpna, odlučno me opredeljuje za Svetog Tomu kako zbog njegovog položaja tako i zbog defanzivne snoge zasnovane na topografskim uslovima. Ovima treba dodati ofanzivnu vrednost koja proishodi iz veće lakoće rukovanja borbenom flotom, i veće bezbednosti i sigurnijeg izlaska iz luke usled povoljnih

hidrografskih prilika. Pošto ne postoji neposredna mogućnost da Sjedinjene Države zadobiju Svetog Tomu, ove primedbe služe jedino tome da stručnjacima obrate pažnju na celishodnost toga.

Četiri unutrašnja položaja, Havana, Sienfuegos, Santjago de Kuba i zaliv Samana, raspoređena su duž kopnene linije duge 1100 milja, računajući od zapadnog kraja Kube do istočnog kraja Hajitija, — od Rta Svetog Antonija do moreuza Mona; na ovoj dužini ona su prekinuta samo na jednom mestu Vindvardskim Moreuzom, koji je nešto više od 50 milja širok između Hajitija i Kube. Uzeti kao celina, a zajedno sa raznim prilazima koji se sastaju u Vindvardskom Moreuzu (Prolazu), koji zaslužuje taj naziv, put Vindvardskim Moreuzom na nekim je mestima uži od samog Moreuza.

Mi ovde nalazimo, znači, nadaleko od središta trougla, jednu veliku i skoro neprekidnu prepreku dugu preko 1.000 milja koju ne mogu da pređu brodovi, osim na jednom mestu. Kada bi ovaj prolaz čvrsto držao jedan od dvojice protivnika, flota drugoga ako je slabija, ili odred koji bi želeo da se pridruži glavnini sa druge strane prepreke, bili bi primorani da zaobiđu na jednom boku, a tu nezgodu bi pretrpeli svi brodovi sa ugljem i ostalim materijalom.

Prolazi koji imaju situaciju sličnu onoj u Vindvardskom Kanalu imaju sličnosti sa mostovima preko reke i moraju se držati jednom aktivnom snagom umesto pomoću stalnih utvrđenja, osim ako su izvanredno uski; jer se oni ne mogu da zatvore utvrđenjima. Kada bi, naprimer, Vindvardski Kanal između Kube i Hajitija bio širok dve milje, sa dubinom dovoljnom za sidrenje, on bi mogao da se učini potpuno neprolaznim pomoću tvrđava i torpeda za svaki običan napad ili prolazak. Prirodni vodeni mostovi te vrste dosta su retki. Bosfor i Dardaneli su istaknuti primer takvih mostova i ako su u rukama jedne jake nacije ne mogu biti savladani. Slična situacija je na ulazu u Baltik, ali on je kraći i zato slabiji; pored toga, tamo ima više od jednog ulaza. Veštački prolazi ili kanali imaju svoje granice u širini i dubini. Oni, prema tome, mogu da budu snažno obezbeđeni od prolaska neprijatelja; ali oni su u isto vreme podložni oštećenjima od prepada ili iznenadnih napada, zbog kojih mogu dugo vremena da budu beskorisni za svog gospodara. Zato je preporučljivo da se oni drže sa jakom snagom ako želimo da održimo njihovu korisnost sebi i da neprijatelja nje lišimo.

Kada takvi veštački kanali leže u celini na teritoriji jedne snažne države, onda se može pretpostaviti da će ih ona ovako čvrsto držati. Naprimer, kanal koji bi poluostrvo Floridu odvojio od kopna u rukama Sjedinjenih Država bio bi obezbeđen od svih došljaka; a strategiska vrednost za našu flotu, tj. da ona može da se koncentriše prolazeći kroz njega protiv neprijatelja čija bi flota bila podeljena između Meksikanskog Mora i Atlantika, i čiji bi prolaz bio ograničen na Floridski Moreuz, bila bi vrlo velika. Jednaki neprijatelj ne bi smeo tako da se podeli, već bi morao da ustupi jedno ili drugo more. Nemački Kilski Kanal daje istaknut primer ogrom-

nog strategiskog značaja. On omogućuje celoj masi nemačke flote da sigurno prelazi iz Baltika u Severno More, dok bi neprijatelj koji bi bio podeljen između jednog i drugog morao da zaobiđe dansko poluostrvo da bi se ujedinio. Ali kada je kanal u dalekoj zemlji, onaj koji hoće da održi prolazak mora da raspolaže vrlo jakom mornaricom da bi održao komunikaciju sa matičnom zemljom. Sueski kanal, i kanal kroz Srednju Ameriku kada bude prokopan, mogu s pravom da se nazovu mostovima koji u jednom slučaju sastavljaju Sredozemno More i Indiski Okean, a u drugom Atlantik i Pacifik. Ali pošto se nalaze u dalekim i slabim zemljama, nijedna država ne bi mogla sama da drži pod svojom kontrolom ni jedan od njih tako da bi sama mogla da ga upotrebi i da zabrani njegovu upotrebu neprijatelju, ako ne bi na licu mesta raspolagala velikom kopnenom snagom, koja bi imala obezbeđene komunikacije sa metropolom, bar sa jedne strane, zahvaljujući mornarici koja bi bila jača od neprijateljske. Ogromna je prednost držati pod kontrolom jedinu komunikacisku liniju između dva velika okeana i isključiti sa nje neprijatelja primoravajući ga na veliki zaobilazak, kao što je zaobilazak oko Rta Dobre Nade ili Magelanov Moreuz, dok vi sami možete da se krećete po unutrašnjem pravcu; ali baš iz tog razloga zadržavanje takve kontrole iziskuje ogroman napor.

Kada je ulaz na neko ratište, iako uzak, ipak suviše širok da bi se zaštitio utvrđenjima, ili držanjem jedne i druge strane ili centralnim položajem, kontrola mora da zavisi od jedne aktivne snage koja se oslanja na jaka utvrđenja u svojoj blizini. Na pomorskom ratištu ovu bi kontrolu vršila mornarica, koja je ovde aktivna snaga, oslanjajući se na jake luke. Postoji sličnost između Vindvardskog Moreuza i onog prolaza o kome govori nadvojvoda Karlo; naime, oblasti gde se Dunav probija kroz češke planine. Tu bi nadvojvoda postavio glavnu tvrđavu operaciske baze, za koju bi vezao sistem defanzivnih utvrđenja za kontrolu celog ratišta. On priznaje da postoji drugi put preko planina na sever, kojim se, preko Budvajsa (Budweis), može da priđe, a koji čak i preporučuje napadaču kao bolji pravac operacija iz posebnih razloga; ali on daje prednost Ensu kao mestu sa najjačim utvrđenjem zato što je ono ključ za obe obale Dunava na suženom prolazu o kome smo govorili, koji dozvoljava onome u čijim je rukama da po svojoj volji prelazi s jedne strane te velike prepreke na drugu; preporučuje ga i zato što ima dalekosežniji uticaj jer vlada sredstvima jednog većeg dela zemljišta i ima povoljniji položaj za dejstvo na bazičnu liniju na čijem se jednom kraju nalazi. On ima, znači, bočni položaj, koji može da iskoristi i njegova posada i vojska koja se na njega oslanja; sličnu prednost bi Nju London ili zaliv Naraganset imali za američku flotu u borbi protiv neprijatelja koji bi težio da ovlada obalom od Norfoka do Njujorka.

Ima mnogo drugih ulaza u Karipsko More osim Vindvardskog Moreuza, ali nijedan od njih u toj meri ne oslobađa od opasnog

zaobilaska, a on je usto i bliži Panamskoj Prevlaci nego ijedan drugi. Prema tome, sila koja ga drži pomoću odgovarajuće flote koja se oslanja na utvrđenu obližnju luku, nalazi se u pozadini svake one snage koja bi vršila operacije na Prevlaci sa druge strane mora, a na boku komunikaciskih linija te sile. Za Sjedinjene Države Vindvardski Kanal ima još veću vrednost zato što pretstavlja direktan put od Njujorka do Prevlake; međutim, evropska sila *koja bi ga držala pod svojom kontrolom* dobijala bi svu svoju robu kod one tačke od koje bi imala najkraći i najzaklonjeniji, a time i najlakši za odbranu, put do Paname i Srednje Amerike. Ako država koja na taj način ima uticaja na Vindvardski Kanal ima mogućnosti da se proširi do zaliva Samana na istočnom kraju Hajitija i da tako kontroliše i moreuz Mona, a da bez potrebe ne deli svoju snagu i ne izlaže komunikacije između isturenog odreda i glavnine, onda će za nju biti vrlo dobro da to uradi; jer moreuz Mona je neobično čist i ako se ostavi nezaštićen ne zahteva obilazak oko Portorika. Međutim, moramo primetiti da bi tako produžene komunikaciske linije bile zaista vrlo duge; isto tako treba primetiti da na severnoj strani Hajitija i Dominikanske Republike (Santo Domingo) ima mnogo luka koje su na boku tih komunikacija i koje bi, prema situaciji, mogle da upotrebljavaju neprijateljske krstarice da bi uznemiravale brodove za snabdevanje itd. Pri sadašnjoj političkoj vlasti, međutim, takva upotreba luka na Hajitiju bila bi samo pojedinost opšteg pitanja o nadmoćnosti na moru. Luke nisu utvrđene i neće pružiti zaraćenoj strani ni lokalne baze ni sredstva.

Najbolji pomorski položaj za vladanje Vindvardskim Kanalom jeste, besumnje, na istočnom kraju ostrva Kube, i to zato što je blizu najdužeg dela Kanala i zato što je Kuba tako veliko ostrvo da može da računa na to da sopstvenim sredstvima snažno podrži odbranu, a isto tako i da održava pomorsku bazu. Od mogućih tačaka za takvu luku u toj oblasti najbolja je Santjago de Kuba; ali nju sa američke tačke gledišta nadmašuje Gvantanamo, takođe odličan položaj i pristanište. Zaliv Nipe, na istoj geografskoj dužini, na severnoj strani ostrva, takođe ima izvrsne osobine kao pristanište, ali nije izgrađeno onako kao Santjago. Santjago i Gvantanamo su bliže Prevlaci i imaju naročitu prednost u svom položaju prema Jamajci, što se tiče položaja na tom ostrvu, pretstavljaju protivtežu Kingstonu.

Dve tačke, Kingston i Santjago[1]), svojim položajem dele kontrolu nad Vindvardskim Moreuzom. Može se primetiti, međutim, da će položaj Jamajke, iako je Santjago svojom blizinom najpodesniji da brani neprijatelju prolaz, lišiti Kubu upotrebe Vindvardskog Moreuza za saobraćaj nenaoružanih brodova ili manjih snaga prema Prevlaci. Brodovi iz Evrope koji idu na južnu stranu Kube bili bi pod zaštitom Santjaga, kao i obalna plovidba. Ako pretpostavimo

[1]) Ne treba zaboraviti da je u koncepciji o kojoj se ovde diskutuje Gvantanamo kao položaj obuhvaćen zajedno sa Santjagom.

rat između Velike Britanije i zemlje u čijim bi rukama bila Kuba, onda bi, pri jednakim snagama, Kuba zatvorila kanal svome neprijatelju i držala bi u svojim rukama unutrašnju komunikacisku liniju; ali ona ne bi mogla da pošalje svoje trgovačke brodove ni brodove za snabdevanje na Prevlaku tim putem, osim pod jakim konvojem, zato što je Jamajka na boku puta. S druge strane, Bermudska Ostrva i Jamajka, dve glavne britanske pomorske baze, saobraćale bi jedino preko moreuza Mona, — puta koji je 300 milja duži od onoga preko Vindvardskog Moreuza — ili kroz neki prolaz još dalje na Istoku. Međutim, kada bi Portoriko bio čvrsto u rukama neprijatelja, kao što bi bio slučaj pri našoj pretpostavci o jednakoj snazi, sve komunikacije sa Jamajkom, a naročito iz Halifaksa i sa Bermudskih Ostrva, nalazile bi se pod ozbiljnom pretnjom. Kao između Velike Britanije sa Jamajkom i jedne države koja bi držala Kubu i Portoriko, tako bi poziciona prednost, prema tome, bila u rukama gospodara Santjaga.

Od vremena kada su ova predavanja prvi put pisana, ova poziciona kombinacija Santjaga i Portorika, koji je onda bio u rukama Španije, prešla je u ruke Sjedinjenih Država dobijanjem Gvantanama i Portorika. Često spominjanje komunikacija može da liči na pedanteriju; ali ako iko ozbiljno razmisli pola sata o teškoj situaciji jedne velike flote u Jamajki, sa jednakim protivnikom u Kubi, i brodova sa ugljem u opasnosti kao u slučaju koji smo pretpostavili, dok neprijatelj ima komunikacije kroz Kubu sa obalama Sjedinjenih Država na Atlantiku i Meksikanskom Moru, kojoj prete jedino krstarice bez ikakve podrške u blizini, on mora zaključiti da reč »komunikacije« ima svoje značenje u modernom pomorskom ratovanju.

Da sada razmotrimo prednost koju bi imale Sjedinjene Države od kontrole nad Vindvardskim Moreuzom, ne samo pod sadašnjim uslovima već i s pogledom na njihovu eventualnu izmenu u budućnosti. Mi smo već zabeležili uticaj koji poluostrvo Florida vrši na komunikacije između Atlantika i Meksikanskog Mora i potrebu za kontrolom Floridskog Moreuza koji iz toga proizilazi. Da sada obratimo pažnju na to da ostrvo Kuba zatvara ulaz Meksikanskog Mora, ostavljajući i s jedne i s druge strane prolaze skoro jednake širine, Floridski Moreuz i Jukatanski Kanal; a da Havana, prekoputa Ki Vesta, ali sa superiornom prirodnom snagom, osporava ovome kontrolu. Kuba se prostire na istok oko 500 milja od Meksikanskog Mora, od Havane sve do Rta Majsi, ponavljajući tako slučaj poluostrva Floride, iako je nešto duža i nešto uža; ona svojom dužinom odvaja Atlantik od Karipskog Mora, baš onako kao što Florida odvaja Atlantik od Meksikanskog Mora i, u isto vreme, svojom centralnom pozicijom, lokalizovanom u Havani, stoji na straži na ulazu u Meksikansko More.

Sa vojničke tačke gledišta, Kuba i Hajiti su produženja Floride, a Vindvardski Moreuz i moreuz Mona, i jedan i drugi, daju povoda za iste misli kao i Floridski Moreuz. Slučajevi su skoro toliko isti

kao što sličnosti to često jesu. Ali na daljem kraju Vindvardskog Kanala susrećemo jedan politički uslov koji utiče na vojnički problem. Dok u Kubi postoji stanje stvari koje garantuje organizovanu civilizovanu političku vlast, potvrđenu sada političkim odnosima ostrva sa Sjedinjenim Državama, u Hajitiju društvene i političke prilike ne dozvoljavaju da se tamo razvije ikakva čvršća vojna ili pomorska sila, dok Monroova doktrina zabranjuje svakoj inostranoj zemlji da tamo uspostavlja pomorske baze, osim po cenu sukoba sa Sjedinjenim Državama. Međutim, u ratu sa Sjedinjenim Državama takve pozicije bi mogle privremeno da se zauzmu.

Ratna luka tako postavljena u zemlji nastanjenoj nerazvijenom zajednicom, politički polucivilizovanom, biće izložena istoj kritici zbog slabosti kao baza na vrlo malom ostrvu; ona neće uživati podršku i sredstva jedne bogate i napredne oblasti i tako će morati da se snabdeva iz metropole, morskim putem.

Kada, prema tome, u Vindvardskom Kanalu ponovo nalazimo Floridski Moreuz, sa njegovim Ki Vestom u Santjagu de Kuba, — ili u Gvantanamu, — mi uzalud tražimo njegovu Havanu na suprotnoj obali u Hajitiju. Havana Vindvardskog Kanala je na Jamajci, u Kingstonu. Vidik sa Rta Svetog Antonija je isti; ostrvo Muheres ima malo ili nimalo vrednosti za sopstvenika Havane, iako on ne bi želeo da vidi kako ga druga sila zauzima.

Zapadni kraj Kube, znači, svojim pozicionim prednostima ima kontrolu nad oba prolaza u Meksikanskom Moru, i tako nad celim njegovim ulazom. Središte ove kontrole je u Havani, koja tako postaje ključ Meksikanskog Mora, iako joj tu moć može da ospori Ki Vest. Produžetak Kube širi ovaj uticaj Havane na Istok, deleći Atlantik od Karipskog Mora celom svojom dužinom, i, što se tiče pozicija, taj se uticaj prostire do Vindvardskog Kanala. U jakim rukama, ovaj uticaj, pomoću flote koja bi se oslanjala na Santjago, može da se protegne preko vode do Hajitija, otsecajući neprijatelja od tog kanala i, inertnim prisustvom Hajitija, na njegovom putu primoravajući ga da saobraća tako daleko na istoku kao što je moreuz Mona. Drugim rečima, onaj koji ima Kubu, ima i kontrolu, s jedne strane, nad Meksikanskim Morem, a s druge, nad vodama Hajitija, sa obližnjim moreuzima i kanalima.

Da bismo ilustrovali ovaj kontrolni položaj Kube, pretpostavimo da su dve najpogodnije luke s jedne i druge strane ulaza u Meksikansko More — Ki Vest i ostrvo Muheres — u rukama jedne sile, dok Havana pripada neprijatelju, i da su snage sa obadve strane podjednake. Država koja raspolaže sa te dve tačke mora ili da podeli svoje brodove između njih, tako da svaki deo bude slabiji od neprijatelja u Havani; ili, držeći svoju flotu na okupu, mora da žrtvuje kontrolu nad jednim ili drugim prolazom. Jednom rečju, Havana ima uobičajeno preimućstvo centralnog položaja, tj. mogućnost da se glavnina snaga kreće u jednom ili drugom pravcu tako da ima kontrolu nad oba pravca; međutim, zamišljeni protivnik mora da

bira jednu ili drugu stranu Havane, osim ako je voljan da se deobom svoje snage izloži opasnosti.

Što se tiče ovog pitanja deobe, bežična telegrafija nesumnjivo je olakšala obaveštavanje između odvojenih delova jedne iste flote i tako olakšava njihovo spajanje; ali ako i olakšava to spajanje, ona ga ne ostvaruje. Ona ne oduzima vid neprijateljskim izviđačima, koji takođe mogu da upotrebe bežičnu telegrafiju; oni će takođe, ako ne mogu da pročitaju šifrovanu poruku, samim slušanjem saznati da je nešto u vazduhu i obavestiće o tome glavninu svoje flote, koja će potražiti položaj sa koga bi se ubacila između dva dela. Radio je možda povećao potrebu za preciznim izviđanjem, tj. za onom budnošću čiji je izraz izviđanje; jer vesti moraju da se ustanove okom pre nego što mogu da se prenesu. Ali načelo da se ne deli snaga kako ne bi prestala sigurna uzajamna podrška ostaje nepokolebano, čak ako se izmeni u primeni.

Promena političkih prilika od vremena kada su ova predavanja pisana čini da više nije potrebno posmatrati, kao onda, uticaj Havane, i Kube uopšte, na komunikacije Sjedinjenih Država sa Panamskom Prevlakom u slučaju rata sa vlastodršcem Kube. Onda je bilo primećeno da, u slučaju takvih neprijateljstava, komunikacija iz najbliže i, prema tome, prirodne baze Sjedinjenih Država, Pensakole i Misisipija, moraju da prođu kroz Jukatanski Kanal na dometu Havane; to je tačno onako kao što brodovi sa atlantske obale moraju da prođu kroz prolaz Santjaga, osim ako se pomire s tim da odustanu od svog najkraćeg puta kroz Vindvardski Moreuz. Pretpostavljajući jednaku vojnu i pomorsku snagu sa obadve strane, Kuba i Portoriko, u rukama jedne države, kao što su onda bili, učinile bi da pristup Prevlaci oružanim snagama u vreme rata bude vezan za Sjedinjene Države, sa velikim zaobilaskom, bar onoliko dugačkim koliko je dug kroz moreuz Anegada; posle toga bi ostatak puta ka Prevlaci imao više-manje na čitavom svom boku položaj ta dva ostrva. Ukratko, posedovanje ili vojna kontrola na Kubom i Portorikom, pa čak i nad samom Kubom, od strane neprijatelja čija bi pomorska snaga bila jednaka sa snagom Sjedinjenih Država, bila bi apsolutna prepreka za američki uticaj na Prevlaku.

Ovo je toliko očigledno i značaj Prevlake za ceo svet je tako veliki, da ništa više nije potrebno da pokaže da Sjedinjene Države ne mogu sebi da dozvole da ih pomorskom snagom nadmaši ijedna zemlja, osim Velike Britanije. Jer od prevlasti na moru, a ne samo od držanja položaja, zavisiće stvarna kontrola nad barijerom koju čine Kuba i Portoriko. Opšte vojne i ekonomske prilike Britanskog carstva, njegov trgovački saobraćaj sa Amerikom, njegovi međunarodni odnosi, i odatle opšti pravac njegove pomorske politike, očigledan u izmenjenoj raspodeli flote, obezbeđuju mirne odnose između njega i Sjedinjenih Država u budućnosti sa maksimumom sigurnosti; sa mnogo većom sigurnošću nego i sa jednom drugom velikom pomorskom državom na svetu. Bila bi prema tome pogre-

šna politika Sjedinjenih Država koja bi išla za tim da iscrpljuje Veliku Britaniju pokušajem da se takmiči s njom za takav stepen pomorske snage koji nam nije potreban; a njena zavisnost od te snage je od životnog značaja i ona ne može da je zanemari.

Kada bi spor oko prevlasti na Prevlaci iskrsao između Sjedinjenih Država i jedne evropske države, onda bi držanje Ki Vesta, Gvantanama, i Portorika sa njegovim dodatkom Kulebrom, pretstavljalo vanredno snažnu liniju kontrole, koja daje veliku podršku i zaštitu putevima od Atlantika ka Prevlaci i zoni Kanala, i skoro savršenu bezbednost putevima koji vode iz luka Meksikanskog Mora. Ovome možda možemo dodati blagonaklonu neutralnost sa strane Kube, koja olakšava transport materijala kopnom do Gvantanama.

Uopšte, dok pod postojećim međunarodnim odnosima izgleda da nema neposredne verovatnoće da iko ospori prevlast interesa Sjedinjenih Država na Prevlaci, ili da njen položaj na Karipskom Moru bude doveden u opasnost, poželjno je da vojni stručnjaci beleže i jasno drže u vidu u svim detaljima strategiski značaj dugog lanca pozicija od moreuza Anegada do Jukatana, koji one imaju u pitanju kontrole na Karipskom i Meksikanskom Moru. One pretstavljaju dolinu Dunava te oblasti.

Položaj Santjaga de Kube, koji smo već delimično razmotrili, isto je tako povoljan u pogledu određenih kanala blizu njega kao što je položaj Havane. Što se tiče Vindvardskog Moreuza, a tako isto i prolaza između Jamajke i Kube, Santjago ima centralni položaj, i to između svake dve moguće luke koje bi mogla da zauzme jedna zaraćena strana, a Vindvardski Moreuz je sam po sebi od velikog značaja. Ali dok je jednak sa Havanom u vršenju kontrole nad svojom sopstvenom oblašću, u dvema stvarima je slabiji od nje. Prvo, ima mnogo drugih prolaza kojima može da se uđe u Karipsko More i da se približi Prevlaci, dok ima svega dva ulaza u Meksikansko More, a obadva su pod prismotrom Havane. Vindvardski Kanal i njegovo utvrđenje, Santjago, može prema tome da se izbegne; to će biti nezgodno, značiće gubitak vremena, a možda i opasnost, ali ipak nije neostvarljivo. Drugo, trgovački interesi koji se usretsređuju u Meksikanskom Moru obično su veliki, veći od onih u Vindvardskom Moreuzu, najviše, iako ne isključivo, zbog veličine i bogatstva doline Misisipija. Proizvodi ove oblasti nemaju lakog izlaza na Okean, osim onoga kojim gospodari Havana.

Ipak, pored svih rezervi, Santjago (ili Gvantanamo) kao i Havana mora da se smatra kao strategiska tačka najveće važnosti. Uzeti zajedno, na osnovu pretpostavke da je sila koja ih drži u vojničkom smislu jednaka sa neprijateljem, ova dva mesta imaju ono preimućstvo koje pomorska strategija traži za luke na većim ostrvima, naime — dve međusobne komunikacije; one mogu da saobraćaju između sebe i kopnom i morem. Razdaljina između njih i kopna u pravoj liniji iznosi 410 milja. Morem idući na zapad oko

Kube kroz Jukatanski Kanal, otstojanje iznosi 720 milja, a na istoku od ostrva i starog Bahamskog Kanala 645 milja. Ova pomorska otstojanja suviše su velika da bi mogla da budu bez utvrđenih luka, koje ne moraju da budu najjače. Takve luke biće potrebne ne samo da bi pružile podršku krstaricama koje moraju da patroliraju obalama već i za odbranu same obale. Uzanost ostrva izložiće ga takođe opasnosti da mu se otseče železnički sistem jednim iznenadnim iskrcavanjem; tom iskrcavanju, međutim, mnogobrojni sprudovi na severnoj i južnoj obali Kube pružaju vrlo tešku prepreku.

Država koja bi htela da do kraja iskoristi položaj Kube morala bi, prema tome, da pojača veliku prirodnu snagu, i ofanzivnu i defanzivnu, kojom ona raspolaže, kao i da razvije svoja sredstva. Pošto bi se ovo učinilo, ostrvo bi u visokom stepenu imalo tri elementa strategiske vrednosti: položaj, utvrđenost i mogućnosti snabdevanja. Da bi vršili punu kontrolu, i Santjago i Havana treba da su dobro utvrđeni i osposobljeni za snažno držanje pomoću kopnene vojske i mornarice; zatim treba da budu povezani lukama utvrđenim samo prema moru, i tako bi ceo sistem pretstavljao defanzivu za obalu, a ofanzivu za more. Pojedinosti takvog sistema tražile bi dugo i stručno proučavanje, kome ovde nije mesto.

Ovde se, uzgred, može umesno učiniti jedna primedba koju sam učinio i na drugim mestima; tj. da razmatranje nekoliko luka određenog sektora u njihovim međusobnim odnosima i u odnosu na njihovo zajedničko polje dejstva spada u razmatranje opštih operacija koje čine suštinu jedne kampanje, i zato je ono strategisko po svom karakteru; međutim, utvrđivanje i razvoj pojedinačnih luka, lokalne mere koje omogućuju floti da dejstvuje iz njih ili protiv njih, potsećaju na mere na bojištu i zato su taktičke prirode. O ovome je bilo opširnog govora kada je bilo reči o merama lorda St. Vinsenta za blokadu Bresta 1800 godine.[1]) Može, takođe u vezi sa ovim, da se citira izjava koja se pripisuje jednom ruskom admiralu da je ruska vlada nameravala da napravi od Vladivostoka i Port Artura dva glavna arsenala carstva, i da svaki od njih raspolaže flotom odgovarajuće snage. Samo kao mirnodopska mera ona bi bila administrativna, kao što je nedavno objavljena namera francuske vlade da rasporedi pola svoje sredozemne flote u Tulon, a pola u Bizertu. Ovo je mera koja ne bi morala da ima neki naročiti značaj; ali u slučaju rata, to bi bila strategiska mera koja se u suštini sastoji u tome da se flota radi akcije podeli između dve luke, mesto da dve luke služe kao baze, na odgovarajući način utvrđene, od kojih bi svaka trebalo prema potrebi da služi koncentrisanoj floti shodno potrebama kampanje. Ove koncepcije nagomilavanja ili deobe flote, njenog služenja lukama ili služenja luka floti, strategiske su; međutim, mere koje se preduzimaju oko svake luke da se

[1]) Vidi *Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire* (Uticaj pomorske sile na Francusku revoluciju i Carstvo), glava XI.

floti omoguće defanzivni ili ofanzivni pokreti, izlazak ili ulazak, imaju veze samo sa neposrednom okolinom i, prema tome, taktičke su. Iz tradicionalne ruske politike i iz načina vođenja poslednjeg rata, mi možemo da dođemo do zaključka o cilju deobe zasnovane na teoriji poznatoj pod nazivom »tvrđavska flota«.

Na kubanskoj obali ima toliko pristaništa da bi se bez ikakve sumnje mogla naći takva koja bi mogla da služe kao usputne luke, za pribežište ili za male krstarice. Na južnoj strani nalazi se odlična luka Sienfuegos, koji je vodenim putem udaljen 335 milja od Santjaga i 450 milja od Havane, iako je kopnom više od dva puta toliko udaljen od Santjaga kao od glavnog grada. Zajedno sa Santjagom, Sienfuegos daje Kubi one dve poželjne baze na samoj obalnoj liniji koje bi služile za operacije prema jugu. Sienfuegos ima sam po sebi osobine prvorazredne vojne luke, ali njegov je položaj mnogo slabiji od položaja ostale dve. On ne gospodari neposredno, kao one, nekim uskim prolazom ili pomorskim raskršćem: iako do izvesne mere stoji na boku puteva koji prolaze kroz Jukatanski Kanal ili na jugu od Kube, on je suviše udaljen da bi mogao da vrši uticaj srazmeran svojoj unutrašnjoj snazi. Drugim rečima, on je svojim položajem lišen ofanzivne snage. S druge strane, on je otprilike na pola puta između Rta Svetog Antonija i Santjaga, i tako izgleda kao prirodan centar za operacije krstarica bilo u pravcu Jamajke bilo u pravcu Jukatanskog Kanala, a od kojih je skoro jednako udaljen. Osim toga, na velikoj dužini s jedne i s druge strane Sienfuegos ima na boku prostrane komplekse prudina i plićaka koji se odmah nameću kao baza i sklonište za lake brodove svih vrsta, naročito torpednih brodova i podmornica, koje ne bi mogli tamo da prate teški brodovi ili neprijateljski brodovi bez poznavanja mesnih prilika. U vezi sa ovim primedbama, ove prirodne osobine mogu da se svrstaju pod taktička svojstva luke, a ne pod njene strategiske odnose. Sa bazom u Sienfuegosu takva bi flotila bila stalna opasnost za neprijatelja blizu obale.

Zanimljivo je i poučno da se pod vrlo različitim prirodnim uslovima ista upotreba i funkcija pripisuje Helgolandu u nemačkoj shemi obalske odbrane. Umesto spleta prudina, Helgoland je strmo ostrvo, sa vertikalnim stenama visokim od 100 do 170 stopa, sa nekim isturenim prudinama koje pružaju uslove za sidrište, ali ne i za pristanište. On je utvrđen i naoružan vrlo teškom artiljerijom i bacačkim (merzerskim) baterijama i organizovan kao stalna baza za torpedne čamce i podmornice. Na jednakom otstojanju, skoro 50 milja, od ušća triju velikih nemačkih reka u Severno More — Emsa, Vezera i Elbe — Nemci veruju da zadobijanje Heloglanda, koji su im ustupili Britanci 1890 godine, dugo vremena pre nego što je nemačko pomorsko suparništvo postalo ozbiljnije, čini blokadu njihove obale veoma opasnom. Kao što se vidi, po ovoj koncepciji se Helgoland dovodi u vezu sa celom shemom obalske odbrane i operacijama kako nemačke mornarice, tako i mogućeg neprijatelja.

Ovo pripada strategiji, dok su mere za odbranu ostrva, — naprimer, odbranbene baterije, lokalne, ograničene i taktičke. Plićine kao one koje okružuju Sienfuegos i još veliki deo obale Kube, ako su plovne za male brodove, ne traže da se utvrde.

Ovaj zamršeni teren oko Sienfuegosa prostire se na istok čak do Rta Kruz, gde dopire radijus uticaja Santjaga, a na zapad na 60 milja od Rta Svetog Antonija, oko ostrva Pinos (Isle of Pines). Baš ovaj prostrani sektor koji je težak za plovidbu, usto još i zabačen, učinio je od južne strane Kube omiljeno pribežište za gusare u prošlosti. Sa ovim defanzivnim dodacima, sa središnim položajem i prirodnim osobinama, izgleda da se s punim pravom Sienfuegos može svrstati među ratne luke drugog reda; ali ne izgleda verovatno da bi on od strane Kube mogao biti izabran kao baza za ofanzivne operacije prvog reda. Niti izgleda verovatno da bi samo radi pomorskih prednosti toliko privlačio neprijatelja Kube da bi to zahtevalo tešku zaštitu samo protiv pokušaja čisto pomorske okupacije. Kopnena blizina sa Havanom i sa železničkom mrežom na uskom grlu ostrva mogla bi da učini položaj povoljnim za iskrcavanje jedne ekspedicije koja bi težila za osvajanjem, iako bi trebalo da železnica takođe olakša i koncentraciju kubanske vojske. 1898 godine, za Sienfuegos se, naravno, smatralo da je cilj Servere, pošto je koristan i za dobijanje i za umnožavanje materijala i pošto omogućava saradnju sa glavninom španske vojske; i, ako se ne varam, ratni saveti Sjedinjenih Država su se bar donekle bavili idejom iskrcavanja u Sienfuegosu radi napada na Havanu.

Na severnoj strani Kube postoji grupa odličnih luka oko Zaliva Nipe kao središta, a on je izgleda najbolji. Takođe ima dobrih luka na zapadu od Havane; a na južnoj strani blizu Santjaga postoji zaliv Gvantanamo. O ovima ćemo staviti samo jednu primedbu opšteg značaja: da tamo gde postoji nekoliko luka grupisanih jedne blizu drugih one moraju da se obuhvate pod istu odbranbenu shemu, kao što je slučaj sa Njujorkom, Nju Londonom, zalivom Naraganset i ulazom u Long Ajland Saund; ali nije ni potrebno ni poželjno da se svaka od njih podjednako tretira. Zaliv Gvantanamo, naprimer, nije imao nikakve vrednosti za gospodara Santjaga; ali pošto bi ga neprijatelj mogao upotrebiti, kao što su to jednom učinili Britanci 1740 godine, kao bazu za operacije protiv Santjaga, moraju se preduzeti mere da se spreči njegovo učvršćivanje. Ovo važi za Havanu i njenu okolinu, itd.

Uskost jednog dela starog Bahamskog Kanala, na severnoj strani Kube, nagovestiće mogućnost kontrole nad tim prostorom, ako postoji ikakva mogućnost da bi ga neprijatelj mogao upotrebiti. Takva kontrola primorala bi ga da prođe oko Bahamskih Sprudova ili inače da ide pored južne strane ostrva. Naprimer, kad su transporti Sjedinjenih Država 1898 godine prolazili kroz taj uski kanal, jedna jaka torpedna snaga koja bi okupirala te isprepletene plićake koji se pružaju duž kubanske strane Bahamskog Kanala pretstav-

ljala bi ozbiljnu pretnju, pa možda i zastrašenje. U slučaju velikog broja transporata, uvek se može s pravom pretpostaviti da može lako da dođe do panike; a admiral Čedvik (Chadwick), tada Samsonov (Sampson) načelnik štaba, govorio je o velikoj nervozi i slabom držanju mnogih komandanata transporata kada nisu stizali tamo gde je predviđeno. Kada već jednom u takvim uslovima počne panika, ona se posle razvija sama od sebe.

U uspešnom napadu koji su britanska flota i vojska 1762 godine izvršili na Havanu, admiral je proveo ekspediciju kroz ovaj kanal, ne želeći da izgubi vreme obilaskom na jugu zbog kasnog godišnjeg doba. Pri tome je na svom putu imao samo hidrografske teškoće, pošto neprijatelj nije pružao nikakav otpor; ali sa velikom flotom transportnih brodova ovo je smatrano s pravom kao veliki podvig. Ceo sistem Bahamskih Sprudova sa svojim ispripletanim prolazima tako blizu Kube, neprohodan za teške brodove ali pogodan za sklanjanje lakih, mora da ima strategisku vrednost, iako se ne može nabrzinu reći tačno u čemu će se sastojati ta vrednost. Taj teren odgovara strašno teškom zemljištu na kopnu, neprohodnom za izvesne vrste trupa, a prema tome korisnom za druge vrste, pošto iza Bahamskih Sprudova ili na njima jedan od protivnika može da zaštiti svoj front ili svoje bokove. Time što smo pomenuli ovu dugu liniju prudina i plićina na kubanskoj strani Bahamskog Kanala, mi smo već spomenuli glavne hidrografske osobine. Takav teren povoljan je za jednu vrstu pomorske gerile. Njihova strategiska vrednost potseća na vrednost Šandeler Saunda i Misisipi Saunda na obali Meksikanskog Mora koje pripada Sjedinjenim Državama, ili na vrednost prolaza između morskih ostrva južnoatlantskih država.

Ovim smo završili raspravljanje o elementima snage ili slabosti samog ostrva Kube, kao različitim od njegovih strategiskih odnosa na ostalim delovima Karipskog i Meksikanskog Mora.

Glava XII

MEKSIKANSKO I KARIPSKO MORE

(Završetak)

Dosada smo govorili o unutrašnjoj snazi i slabosti ostrva Kube. Sada ostaje da razmotrimo mogućnosti širenja njegovog uticaja u daljinu, preko okolnih voda, putem pomorske sile. Posle toga će doći opširnije poređenje između raznih glavnih operaciskih centara samog Karipskog Mora. Ovih glavnih centara ili baza, možemo reći, ima tri, naime: Istočni Antili, bilo kao celina bilo pojedinačno, zatim Kuba i Jamajka.

Već smo rekli da bi dobro bilo da gospodar Kube, ako se oseća dovoljno jakim, ostvari kontrolu i nad moreuzom Mona zauzimajući Zaliv Samana ili Portoriko. Pri jednakoj pomorskoj snazi, sama okupacija Kube omogućuje držanje Jukatanskog Kanala i Vindvardskog Moreuza, i time, preko inertne barijere Hajitija, omogućuje svoj uticaj na sve severne ulaze u Karipsko More čak do moreuza Mone; ali ona sama ga ne ostvaruje. Da bi se postigao uticaj i nad moreuzom Mona, potrebno je zauzeti neki istureni položaj blizu njega. Ovaj položaj treba da je dovoljno jak da krstarice mogu da se sklone u moreuz u slučaju dolaska nadmoćne snage, i treba da ima dovoljan depo uglja za njihovu upotrebu. Ovakva kontrola sastoji se samo u zatvaranju moreuza, a to ne vrši glavnina flote, nego krstarice, koje bi presekle i neprijateljske komunikacije i njegovu trgovinu, i obezbedile sopstvenom brodovlju slobodnu upotrebu puta. Kako izgleda, ne bi imalo smisla da se ratni brodovi upućuju tako daleko od baze na Kubi, osim kada bi se neprijateljska flota pojavila u blizini moreuza Mona; jer blokada moreuza Mona samo primorava brodove da idu na Anegadu, 250 milja dalje na istoku, na daljinu koja se takođe može skratiti upotrebom plovnih kanala između Portorika i Svetog Tome. Nije bez koristi, istina je, da se tako nametne dug zaobilazak brodovima koji dolaze od Bermudskih Ostrva ili atlantske obale; ali ta korist nije tolika da radi nje vredi podeliti borbenu flotu, niti je slati celu tako daleko od Kube i od centralne pozicije koja je važnija. Pošto je otstojanje od Vindvardskog Moreuza do moreuza Mona 350 milja, jedna neprijateljska flota mogla bi da promakne kroz onaj prvi u trenutku kada bi on tako ostao nezaštićen. Eskadra krstarica, koja bi prodrla do moreuza Mona, ličila bi na konjicu

koja je prethodnica armije; ali jedna glavnina tako isturena, osim u neku specifičnu svrhu, žrtvovala bi centralni položaj Santjaga i slabila svoj uticaj na Jamajku i Jukatanski Kanal.

Neprijateljstva između Sjedinjenih Država i Španije 1898 godine pružila su primer uticaja o kome je ovde bilo reči, koji proizilazi iz toga što je Vindvardski Moreuz ostavljen otvoren, a on je bio pravi centralni položaj rata. Flota admirala Samsona bombardovala je San Huan 12 maja. Da je ona bila u Vindvardskom Moreuzu umesto s one strane moreuza Mona, čulo bi se za Serverinu pojavu kod Martinika već sutradan ujutru, 13 maja. Na taj način, stanje stvoreno relativnim položajima protivničkih flota bilo bi takvo da bi Servera morao da ide 1.000 milja prema Sampsonovih 100 milja da bi stigao u Santjago, ili 1.200 prema 400 milja da bi stigao u Sienfuegos. Između protivnika jednakih po snazi i brzini, takva situacija za onoga koji bi hteo da izbegne akciju i da stigne u kubansku luku zaista nije bila sasvim očajnička; ali njena nepodesnost je očigledna, kao i preimućstvo druge flote koja drži centralni položaj.

Da je, osim toga, takozvana leteća eskadra bila uz Sampsona ili blizu njega, a ne na svom ekscentričnom položaju kod Hempton Roudza, američki admiral bi imao na raspolaganju dovoljno brodova da pošalje oklopnu diviziju pred Havanu, dok bi sam zadržao dovoljnu snagu da se sretne sa neprijateljima na ravnoj nozi bilo pred Santjagom bilo pred Sienfuegosom. Ovakva mera, blokiranjem ulaska u Havanu, dozvolila bi glavnini da napusti Vindvardski Moreuz i zaposedne položaj između Sienfuegosa i Santjaga. Tamo bi ona jednim pravilno organizovanim sistemom izviđanja morala da bude na vreme obaveštena o kretanju neprijatelja da bi mogla da ga zaustavi ispred koje bilo od ove dve luke koje bi on tražio. Bez leteće eskadre Sampson ne bi mogao da se podeli; a kada bi se nalazio kod Vindvardskog Moreuza, kao što se ovde pretpostavlja, on ne bi mogao, po mom mišljenju, da reskira da napusti moreuz, i da time da neprijatelju mogućnost da ga pređe i tako stigne u Havanu. Pitanje bi sada opet postalo stvar izviđanja; ali pod težim okolnostima zbog otstojanja između Sienfuegosa i Vindvardskog Moreuza. U Vindvardskom Moreuzu američka flota bi se apsolutno suprotstavila svakom pokušaju prilaženja sa severne strane Kube; dok bi čak leteća eskadra iz Hempton Roudza mogla da bude pred Havanom pre neprijatelja, da je pokušao da ide okolo, južno od Martinika, kroz Jukatanski Kanal.

Najverodostojniji argumenat protiv takvog zatvaranja prilaza kubanskim lukama jeste da bi se to platilo izlaganjem Portorika. Odgovor je da Sjedinjene Države nisu imale dosta brodova da zatvore sve luke, i da je za njih bilo manje štetno, a za Špance manje korisno, da stignu u San Huan a ne u kubansku luku; a flota tamo usidrena bila bi daleko više izložena napadu. Pošto bi, naravno, američki osmatrači pratili događaje na tom mestu, obaveštenja bi se prenela i američka flota verovatno bi bila na mestu pre nego što bi Španci

stigli da se snabdeju gorivom i da izmaknu. Od San Huana do Vindvardskog Moreuza ima jedva 500 milja.

Stvarno se desilo to da je američka flota bila pred San Huanom na Portoriku pre nego što su Španci stigli do Martinika. Pri tadašnjem stanju komunikacija, jedan odlučan neprijatelj imao je dosta izgleda da dobije prednost koja bi mu omogućila da dopre do bilo koje južne kubanske luke; ili, inače, do Vindvardskog Moreuza, što bi mu dalo voćstvo u trci za Havanom.

Pitanje izviđanja pokazuje veliku razliku koju je u obaveštavanju učinila radio-telegrafija. 1898 godine morala je krstarica ispred San Huana da pređe 400 ili 500 milja do Vindvardskog Kanala da bi predala svoje vesti, a flota je morala da pređe isto otstojanje u suprotnom pravcu da bi došla na lice mesta. Sada krstarica ne mora da napusti svoj položaj za takav zadatak i tako je ušteđeno vreme njenog putovanja, a to znači da flota stigne dva puta brže. Štaviše, sada ne postoji potreba da se drže dve izviđačke jedinice u velikim centrima, da jedna drži kontakt dok druga nosi obaveštenja. Jedna jedina stoji na mestu i u isto vreme šalje poruke. Ne treba, međutim, gubiti iz vida da se mogu pojaviti prilike kada će dva izviđača biti korisna. Ovo je baš jedna od stvari koja može biti zanemarena u kritičnom trenutku, ako već ne spada u misaone navike jednog komandanta. U vojnim situacijama nemoguće je da se u glavi raspolaže suviše mnogim sredstvima protiv svih eventualnosti.

Dve tačke pogodne za isturene položaje koji bi držali moreuz Mona jesu zalivi Samana i San Huan u Portoriku, na severnoj obali ostrva, a takođe i na ostrvu Kulebri, posedu Portorika. Država prvog reda koja bi držala Kubu u politički čvrstim rukama, sa dobro razvijenim sistemom železnica i sa jakom vojskom i mornaricom, mogla bi uza svu opreznost da prodre dalje i zauzme jednu ili obadve ove tačke. Pod ovakvim uslovima ovi usamljeni istureni položaji imali bi tačno isti onaj odnos sa Kubom kao što Ki Vest ima sa obalama Sjedinjenih Država na Atlantiku i na obalama Meksikanskog Mora; to su istureni položaji koji nisu nedostupni metropoli. Ali bez onakvog usputnog položaja kao što ga pruža Kuba, Sjedinjene Države ne mogu čvrsto da drže te položaje osim ako im je mornarica daleko nadmoćna nad neprijateljskom. Istina je, kao što se stalno podvlačilo u ovim predavanjima, da je na pomorskom ratištu mornarica bitni činilac; ali u ovim danima ni mornarica ni kopnena vojska ne može da produži svoje komunikacije suviše daleko od jedne jake i prostrane baze. Njene komunikacije moraju da budu obezbeđene bilo prevlašću na moru, koje treba na taj način da bude kao njena teritorija, bilo dobro izatkanim sistemom položaja na pogodnom otstojanju od matične zemlje.

Kada su ova predavanja prvi put pisana, Sjedinjene Države držale su Ki Vest i atlantske luke. Po mom mišljenju, da su zavisile jedino od njih, one ne bi mogle sa izgledom na uspeh pokušati da zauzmu Samanu; ali slučaj bi bio drukčiji kada bi držale Havanu,

Santjago itd. Otada su Sjedinjene Države dobile Portoriko i susedna manja ostrva, naročito Kulebru. Ovim su postale preciznije misli o isturenim položajima na Karipskom Moru, što nije bilo moguće u godinama pre 1898, a dalje držanje u svojim rukama Gvantanama prekinulo je dotle neprekinuto otstojanje do Sjedinjenih Država i nedostajanje usputnog pribežišta zbog čega su patili položaji kao zaliv Samana, Sveti Toma, ili San Huan u Portoriku. Ako su u mogućnosti da ospore kontrolu mora pomoću snažne mornarice, Sjedinjene Države sada imaju pozicije podesno raspoređene za podršku svojih pomorskih operacija. Ostaje samo da se te pozicije obezbede dodavanjem kvalitetu njihovog geografskog položaja ostala dva elementa strategiske moći, naime, defanzivnu snagu i potrebna sredstva u materijalu i u uslužnim radionicama za opravke i smeštanje brodova u dokove.

U ovome — tj. u sadašnjem posedovanju produžene linije položaja — leži stalna prednost Sjedinjenih Država u oblasti Zapadnoindiskih ostrva u poređenju sa evropskim državama koje uvek imaju pred sobom dugo izloženo prostranstvo okeana kada hoće da stignu do najbliže od svojih karipskih pozicija. Možda je zaista mudro, kao mera pomorske strategije u mirno doba, da se zauzmu udaljene tačke kao što su ove, ili kao što je britanski Honkong ili nemački Kjau Čao na udaljenim mogućnim ratištima, u nameri da se ispune praznine kad se za to pruži prilika; ali za evropske zemlje, kao i za Sjedinjene Države na Karipskom Moru pre 1898 godine, takve duge komunikacije znače ili vrlo veliku opasnost koja preti gubitkom pozicija ili nesumnjivo nadmoćnu mornaricu, kada se uzmu u obzir sve njihove međunarodne političke komplikacije. Sadašnji raspored britanske mornarice govori o tome kako su britanski evropski odnosi, a i odnosi između Sjedinjenih Država i Velike Britanije, uticali na njihovu brigu o Halifaksu, Bermudskim i Zapadnoindiskim Ostrvima; a istorija je pokazala kakav je napor čak i Gibraltar ponekad tražio od Velike Britanije. Port Artur je nedavno ponovio istu priču za Rusiju; a mi znamo šta su Filipini za nas, kada imamo u vidu sve mogućnosti u pogledu Evrope i Dalekog Istoka.

Od dve pomenute tačke blizu moreuza Mona, zaliv Samana je daleko bolji kao pristanište, — on je u tom smislu izuzetak; ali kao što je već rečeno o svim lukama ovog ostrva, on može da se oslanja jedino na sopstvenu snagu i na pomoć s mora. Političke i društvene prilike na ostrvu ne daju nikakvu nadu u pomoć okolne oblasti; i on nema nikakvih sredstava. Pod uslovima koji su se izmenili posle 1898 godine, prava vojna politika Sjedinjenih Država jeste da ne pruži drugoj državi izgovor za okupaciju ovog položaja time što sama uzima ili dobija te položaje za vojničke ciljeve. Malta je postala engleska samo zato što su je prvo Francuzi uzeli; a sadašnje japansko držanje Port Artur neposredan je rezultat ranijeg ruskog zauzimanja.

Uticaj Kube, kao što smo ga u ovoj diskusiji ocrtali, sastoji se: 1) u kontroli koju ovaj položaj vrši nad Meksikanskim Morem i Vindvardskim Kanalom; 2) u njenoj sopstvenoj prirodnoj snazi, koja dolazi od njene veličine i odličnih pristaništa; 3) u njenim velikim potencijalnim sredstvima, koja su uvećana blizinom Sjedinjenih Država, i 4) u njenoj moći da efikasno dejstvuje sve do moreuza Mona i do Portorika. Ova jaka kombinacija položaja, snage i sredstva čini Kubu nesumnjivo najvažnijim elementom cele pomorske oblasti koju razmatramo. Ne treba da zaboravimo da je vrlo veliki faktor u ovoj kontroli Kube ništavnost Hajitija, koja je rezultat njegovog političkog i socijalnog stanja, ali koji ipak pretstavlja inertnu prepreku. Pošto na ovom ostrvu nema nikakvog znaka čvrste nacionalne organizacije za dogledno vreme, Kuba, ili koja bilo velika država životno zainteresovana za Kubu, insistirala bi, naravno, na neutralnosti Hajitija, i odmah se suprotstavljala ustupanju njegovih luka nekoj stranoj sili; to su uslovi, naprimer, slični onima pod kojima Sjedinjene Države sada drže Gvantanamo. Sadašnja vlast Sjedinjenih Država nad Portorikom učinila bi dvostruko nepodnošljivim uspostavljanje ma kakve strane pomorske baze u Hajitiju, između Gvantanama i Portorika.

Da li je onda Kuba — misleći pod ovim imenom na sve moguće područje uticaja ovog ostrva od Meksikanskog Mora do Portorika — ključ za ovu oblast pomorskih interesa, koja je poznata kao Meksikansko i Karipsko More? Pod pretpostavkom o pomorskoj jednakosti između neprijatelja, mi smo videli koliko se daleko prostire uticaj Kube. Je li taj uticaj tako veliki da će, pravilno upotrebljen, moći da pruži kontrolu nad celinom, ili većim delom ovih mora, uključujući Prevlaku?

Što se tiče Meksikanskog Mora, tu će biti samo jedan odgovor, i to jasan. Pod uslovima jednake snage, i dok ona traje, ako bi Kubu držao neprijatelj, proizvodi doline Misisipija moraju da nađu svoj put do Atlantika preko kopna. Kuba je isto tako nesumnjivo ključ za Meksikansko More kao što je Gibraltar za Sredozemno More.

Što se tiče Karipskog Mora, odgovor je manje očigledan i traži da se pažljivo razmotri.

Uticaj koji smo dosad pridavali Kubi pretstavlja bar operacisku bazu za dejstvo na celom moru. Kao što je ranije rečeno o dunavskom klancu, i o Egiptu, geografski ključevi određenih oblasti dobijaju svoj značaj, ne samo iz inertne snage ili položaja, već zbog toga što su tačke odakle vojna snaga može tako da deluje da nesumnjivo bude nadmoćna nad jednakom snagom koja nema istu prednost položaja. Šta su onda ciljevi ili tačke koje treba kontrolisati na Karipskom Moru? Kakvih još ima baza osim Kube, na kojima takva kontrola može da počiva? Kakve su ove druge baze u poređenju sa Kubom po svojoj efikasnosti sa tačke gledišta ciljeva o kojima je reč?

Odgovarajući na ovo poslednje pitanje moramo da razmotrimo tri elementa koji uslovljavaju sve strategiske tačke; naime, položaj, snagu i mogućnosti snabdevanja.

Ciljevi koji treba da se kontrolišu u Karipskom Moru su trostruki:

Prvo. Ulazak u more kroz razne prolaze (moreuze).

Drugo. Glavni trgovački centri i odredišta u Karipskom Moru od kojih je najistaknutija Prevlaka, čije je središte sada Kolon.

Treće. Komunikaciske linije između tačaka ulaska i odredišta.

1. — Od moreuza Anegada na jug kroz Istočne Antile postoji toliko ulaznih tačaka da je nemoguće na toj linij sprečiti pristup u Karipsko More držanjem geografske pozicije koja kontroliše jedan ili dva od njih. Daleko nadmoćna mornarica mogla bi besumnje da bude tako raspoređena da efikasno kontroliše sve ili većinu tih kanala; ali ovaj argumenat potiče izričito od pretpostavke o jednakim snagama. Priznati uticaj Kube, s druge strane, iako ne dopire ni do jednog od Malih Antila, dominira Vindvardskim Moreuzom i moreuzom Mona, koji su daleko najpovoljniji za brodove iz svih atlantskih luka Severne Amerike, među kojima su luke Sjedinjenih Država i pomorske baze Velike Britanije na Bermudskim Ostrvima i Halifaksu. Preko Jukatanskog Kanala, koji je prirodan i zaista direktan put od doline Misisipija do Prevlake, uticaj Kube je još neosporniji. Što se tiče ulaska, prema tome, Kuba uživa jedinstvenu kontrolu.

2. — Glavni trgovački ciljevi u karipskoj oblasti nalaze se blizu Panamske Prevlake. Ako Prevlaci dodamo trgovinu Magdalenske doline, mi, verovatno, ne treba da uzmemo u obzir ni jednu drugu oblast. Naravno, postoji više ili manje trgovine duž cele morske obale od ostrva Muheres do zaliva Parija; ali ona je raštrkana, i nema neposrednog izgleda takve potražnje u zemljama zaleđa, koja bi stvorila nove i važne trgovačke centre. Ušće Orinoka nalazi se van Karipskog Mora. Možemo, znači, bez velike greške smatrati Panamsku Prevlaku kao jedini veliki centar od trgovačkog interesa; i ne samo najvećim na Karipskom Moru, već i koji obećava da će uskoro postati jedan od prvih u svetu.

Osim trgovačkih centara, takođe ima važnih vojnih ciljeva u *samom* Karipskom Moru (v. sk. 11). Od ovih su tri najvažnija: Jamajka, laguna Čiriki i Kolon; ovaj poslednji je trgovačka i strategiska tačka. Osim ovih glavnih tačaka postoje više drugih od drugorazrednog i trećerazrednog značaja. Holandsko ostrvo Kurasao ima odlično pristanište i nalazi se otprilike na pola puta između Prevlake i Malih Antila; njegov položaj je manje od 100 milja postrani između parobrodskih linija i istočnih ostrva, i, prema tome, na boku njihovih komunikacija. Njegovo ustupanje kojoj bilo od velikih sila izazvalo bi, prema tome, verovatno otpor ostalih. Grad Kartagena, u Ujedinjenim Državama Kolumbije, ima najbolju luku na južnoj obali Karipskog Mora (Spanish Main). Ona je svega 300 milja od

Kolona i svega 100 milja od parobrodskih puteva koji se ovde sastaju polazeći od svakog ulaza u Karipsko More; njegov položaj i verovatne mogućnosti snabdevanja su povoljnije od onih koje ima Kurasao. Kartagena, kao i Kurasao, nalazi se na boku puteva koji vode od moreuza Anegada prema jugu do Prevlake; oba su bliže Kolonu nego Gvantanamu iako je prednost Kurasaua nad Gvantanamom u ovom smislu vrlo neznatna.

Na poluostrvu Jukatan, britanski posed, Beliz, ima prednosti kao sidrište i baza za gorivo, i mnogo prirodne defanzivne snage zato što mu se ne može prići bez pilota; ali svaka ofanzivna snaga mogla bi samo da bude upravljena protiv Meksikanskog Mora i jedinog trgovačkog puta za Prevlaku kroz Jukatanski Kanal. Pošto Jamajka ima skoro podjednako dobar položaj za obe ove svrhe, ne izgleda verovatno da bi Beliz mogao da služi kao prvorazredna pomorska baza; tim više što on sada nema skoro nikakvog belog stanovništva i nikakvih pomorskih sredstava. Borbena flota bazirana na Jamajki verovatno bi izbacili brze krstarice i izviđačke brodove na liniju između ostrva i Beliza; a oni koji se nalaze na drugom kraju mogli bi da se oslanjaju na ovu poslednju za snabdevanje ugljem i drugim nekim potrebama. I opet, kada bi takva borbena flota iz bilo kog razloga prodrla prema Jukatanskom Kanalu ili u Meksikansko More, ona bi, držeći takav položaj, štitila i Beliz; a, kao bližem ovom poslednjem, mogla bi tamo privremeno da premesti svoju bazu za gorivo. Osim ova dva slučaja, i malo verovatnog i sasvim sporednog slučaja krupnih operacija protiv Srednje Amerike ili Jukatana, Beliz ne može da ima veliku vojničku vrednost za silu koja drži Jamajku.

Isto tako, može da se kaže za karipske obale Hondurasa i Nikaragve da na njima nema nijedne tačke koja bi imala strategiskog značaja za silu koja drži Kubu ili Jamajku. Oni imaju, uopšte uzevši, prosečne luke koje nemaju ni vojnu snagu ni sredstva. Isto je, sa malim izmenama, tačno i za mala obližnja ostrva u Honduraskom Zalivu i prema jugu. Za državu koja vlada morem, tj, koja ima sasvim jasno preimućstvo na njemu, ona mogu da se upotrebe kao privremene baze za gorivo; ali one jedva vrede onoliko koliko vrede sredstva koja bi trebalo utrošiti za njihovo utvrđivanje, i samo stalno prisustvo naoružanih brodova može da ih sačuva od napada. Sada, prisustvo naoružanih brodova, tako raštrkanih po malim lukama, označava takvu superiornost koja dozvoljava da se odvajaju veliki odredi bez nesrazmernog rizika za glavninu, što nije slučaj tamo gde postoji jednakost pomorske snage, kako smo pretpostavili u svom razmatranju.

Naravno, iscrpno tretiranje neke vojničke oblasti pretpostavlja i mogućnost različitog odnosa snaga kao i jednakog; ali, ustvari, vojnički problemi sadrže mnogo promenljivih vrednosti, te je potrebno u svakom razmatranju da se nekoj od ovih promenljivih vrednosti daju vrednosti koje će za dotično razmatranje biti kon-

stantne. Ovo razmatranje, koje se bavi položajima (pozicijama), pretpostavlja snage koje su konstantno jednake.

Zato možemo smatrati da smo u pravu ako kažemo da na centralnoj američkoj obali, od Rta Katoče — ili ostrva Muheres — do lagune Čiriki, zasada nema nijedne jedine tačke makar drugorazredne strategiske važnosti; u isto vreme, istočno od Panamske Prevlake, razne luke južnog dela Karipskog Mora zastupljene su efikasno sa dve najbolje, Kartagene i Kurasaoa. Ove dve tačke udaljene su manje od 500 milja jedna od druge. Druga je manje važna, jer je mnogo udaljenija od Prevlake. Kartagena, zbog svoje situacije, svoje odlične luke i svoje sposobnosti da prima, ako ne da sama pruža sredstva, nalazi se, ako ne na istom, ono malo ispod nivoa Jamajke i Kolona. Ona bi bila naročito podesna kao isturena baza za operaciju protiv Prevlake. Ona, ustvari, dolazi u strategisku oblast same Prevlake i važan je faktor u njoj. Laguna Čiriki ima nad njom preimućstvo u tome što je bliža Kolonu.

Vojni i trgovački ciljevi unutar Karipskog Mora, za razliku od tačaka na njegovoj obali, svode se tako na dva, naime, na Jamajku i na Prevlaku, dodeljujući ovoj poslednjoj širok značaj koji smo joj ovde dali.

3. — Treći objekt kojim treba ovladati u Karipskom Moru jeste tranzit ili komunikacije između ulaza i ovih raznih ciljeva, u moru ili na njegovom udaljenijem kraju. Ovi ciljevi su se ovde svrstali pod dva glavna, Jamajku i Prevlaku; ova poslednja obuhvata Kartagenu i okolnu teritoriju. Beliz, ako ga uopšte uzmemo u obzir, pripašće Jamajki, pošto će brod koji bude dopro do tog ostrva već savladati veći deo teškoća tranzita. Kartagena, iako je na kopnu, ipak strategiski dolazi u istu oblast kao i Prevlaka.

Sada, u pogledu pitanja tranzita. U jednom velikom okeanu tranzitne linije između dve tačke mogu da budu vrlo mnogobrojne i razdvojene jedna od druge. Isto to je tačno, sa izvesnim ograničenjima, za zatvorena mora kao što su Sredozemno i Karipsko. Naprimer, brod koji ide od moreuza Anegade do Prevlake može, prema oceni svog komandanta i prema opasnostima, da ide bilo direktno, bilo da na izvesnom otstojanju prolazi severnom ili južnom stranom, pre nego što krene za svoju luku.

Ako su, međutim, poznate početne i krajnje tačke, svi se putevi u njima stiču, a napadač, prema svojoj snazi i mestu svojih luka može da zauzme položaj ispred jedne ili druge, siguran da u takvoj strategiskoj poziciji neprijateljski brodovi moraju da dođu pod njegov domet. Ako su druge stvari jednake, krajnja tačka je pre pozvana da prekida komunikacije nego polazna, zato što je teže ući u blokiranu luku nego izići iz nje. Ali, za prekidanje ili »zaustavljanje« vojnog pohoda, obično će se izabrati polazna tačka, — a uvek ako je njegovo mesto cilja nepoznato.

Naprimer, u oblasti o kojoj je reč, ako se za malo veću ekspediciju zna da se oprema u jednoj od baza, — Kubi, Jamajki ili

Antilima, — protivnik treba da zauzme položaj u blizini sa dovoljnom snagom, ako može. Ovo vredi i za oružanu ekspediciju i za veliki konvoj. Ali ako je neprijatelj već zauzet jednim ciljem, naprimer, kod Prevlake, i zavisi od neprekidnog toka brodova za snabdevanje, onda bi koncentracija napora diktirala da protivnik bude što je moguće bliže krajnjoj tački, koliko to opreznost dozvoljava. Ovo bi bilo još pravilnije ako bi početnih tačaka bilo mnogo, a krajnjih jedna ili nekoliko; naprimer, ako bi se odlazilo iz atlanskih luka i luka Sjedinjenih Država u Meksikanskom Moru za Prevlaku ili za neku luku na Kubi. Ona snaga koja je stacionirana blizu tačke gde stiže neprijateljsko snabdevanje i koja ima zadatak da ga prekine, ne samo da je u najboljem položaju da prekida komunikacije, već ima i to preimućstvo da je pri ruci i spremna da nanese udarac neprijateljskoj mornarici ako se pruži prilika. Sopstvena utvrđena luka, ako postoji, naravno, najbolji je položaj; takvi bi mogli biti Kartagena, Kurasao, pa čak i Jamajka.

Pomorski ratovi između Engleske i Francuske u većem ospegu mogli bi se citirati kao praktični primeri i oni bi stakli korist ozbiljnog proučavanja istoriskih primera, čak i ako su njihovi uslovi zastareli kao što je zastarelo ratovanje sa brodovima na jedra. Velika Britanija, iako je daleko nadmoćna na okeanu, bila je otkrivena u mnogo pravaca zato što su joj interesi bili raštrkani u svim krajevima sveta. Tačke stizanja, tj. mesta ciljeva ekspedicija koje je Francuska često otpremala, obično su bile nepoznate, i zato je Velika Britanija s punim pravom nastojala da zaustavi njihovu plovidbu pomoću teških flota postavljenih ispred svih arsenala. Tako, kada je 1798 godine postalo jasno da se velika ekspedicija sprema u Tulonu, Nelson je poslat iz Kadiza u Mediteran da osmatra ispred luke koja je očigledno bila polazna tačka; ali saznavši da je neprijatelj otišao pre njegovog dolaska, on je odmah krenuo u ono mesto koje je po obaveštenjima kojima je raspolagao najverovatnije izgledalo kao mesto opredeljenja. Relativna nesigurnost druge alternative, međutim, videla se u rezultatu; i, mada ista nesigurnost ne mora da ističe iz istih razloga sada, ona ipak postoji, i čini od položaja blizu neprijateljevog očekivanog polazišta cilj za kojim treba težiti, ako se može. Togo je dosta vremena bio u neizvesnosti o kursu Rožestvenskog, uprkos prednostima radiotelegrafije. Jedan od najinteresantnijih detalja »Bitke kod Cušime« kapetana Semjonova jeste činjenica da je ruska radiotelegrafska služba hvatala poruke koje su izmenjivali japanski izviđači, a koje Rusi nisu mogli razumeti, ali iz čije su kratkoće i redovnosti zaključivali da su to bile samo poruke između njih samih — za održavanje kontakta, — ali one nisu značile da je ijedan od njih video neprijatelja. Rusi su se još nadali da bi mogli neprimećeni da promaknu u magli; jer radio ne vidi, on samo javlja.

Teškoća da se jedrenjaci drže blizu opasne obale često je osujećivala britanske napore, i naprezala snage kako brodova tako i

oficira skoro do iznemoglosti; ali u jednom jedinom primeru Napoleonove kombinacije da izvede invaziju Engleske, koju je svakako ozbiljno nameravao, propao je zbog blizine blokade Bresta. Dve ili tri eskadre, koje je trebalo da se sastanu i sjedine na Antilima, pobegle su; ali preko 20 liniskih brodova je »zadržano« u Brestu i beznadežno ometeno u pridruživanju ostalim odredima. Da je, međutim, Velika Britanija, umesto raštrkanih interesa, imala samo jedan, kao što su Zapadnoindiska Ostrva, najbolji kurs sa njenom nadmoćnom mornaricom bio bi, posle preduzimanja mera za zaštitu metropole, da postavi jedan veliki kontingent na Zapadnoindiskim Ostrvima na tački najpovoljnijoj za zaustavljanje brodova koji su plovili na francuska ostrva u Antilima i da zaštite svoja. Uvek je bilo moguće, a i sad je, da kurirski brod stigne nekoliko dana pre dolaska neprijateljske flote, zato što pojednačni brodovi mogu da idu brže nego flota. Tako, da je francuska flota pobegla sa samo jednom mogućnošću opredeljenja, britanski brod za obaveštavanje mogao je da stigne u to mesto pre njega. Ali Napoleon je da bi zbunio Britance, računao na broj njihovih izloženih položaja; a oni, priznajući činjenice, gledali su da pariraju njegovoj incijitavi čuvanjem svih polaznih tačaka.

Može se desiti da izvesni putevi na svom pravcu prođu na poznatom otstojanju od neprijateljske luke koja time ima onu posebnu strategisku vrednost koju smo ranije pripisali uskim prolazima na nekom putu; u tom slučaju luka je na boku tih puteva. Da Engleska u danima Nelsona nije imala interesa da svoju mornaricu uvuče u Sredozemno More, francuska tulonska flota mogla je dobro da se osmatra i iz Gibraltara. Jamajka ima ovo posebno preimućstvo nad svim prilazima Prevlaci; i to protiv najveće lokalne sile u Karipskom Moru — Kube. Ratni brodovi iz Jamajke, koji jedva smeju da izađu iz vidokruga, a još manje iz sfere pomoći svoje baze, krstare po oba prilaza Prevlaci sa većeg ostrva. Jamajka je na boku oba puta, a ako tome dodamo da je za 150 milja bliža severnom delu Južne Amerike (Spanish Main) nego Gvantanamo, i pošto zato ima da se utroši manje goriva za put 300 milja kraći da bi se prešlo preko širine mora, vidi se da Jamajka ima sigurno preimućstvo nad Kubom u kontrolisanju komunikacija sa ivice mora do ciljeva, uključujući Prevlaku. Oba ostrva su na boku puteva sa istočnih Antila, ali Jamajka je bliža.

U poređenju sa Malim Antilima, Jamajka ima preimućstvo što se nalazi samo na pola njihovog otstojanja od glavnog cilja, Prevlake; ona je vrlo malo dalja nego oni od Kurasaoa. Kada bi se neka velika ekspedicija opremala na jednom od Malih Antila, Jamajka ne bi bila u tako povoljnom položaju za osmatranje kao drugo neko ostrvo iz iste grupe; ali pošto slična ekspedicija sa Jamajke ne bi mogla lako da se zaustavi sa Antila, razlozi za *(pros)* i protiv *(cons)* su u ravnoteži u ovom razmatranju.

Što se tiče kontrolisanja tranzita, pošto je osiguran ulazak u more, Mali Antili svojim položajem kontrolišu istočnu polovinu, Jamajka zapadnu; ali ova poslednja polovina je besumnje važnija, zato što je u njoj sadržana tačka gde se nalazi glavni cilj — krajnja tačka. Isto tako, svaka komunikacija iz Evrope za Prevlaku mora da prolazi bliže Jamajci nego što bi morala da prolazi za koje bilo od istočnih ostrva.

Između Kube i Antila, pošto je Jamajka neutralna, veća je kontrola Kube. Ako bi se Jamajka isključila, Kuba bi, zahvaljujući svojoj situaciji, defanzivno kontrolisala celu svoju komunikaciju od Vindvardskog Kanala do Prevlake, a ofanzivno zapadnu polovinu mora. Mala ostrva, svojim položajem, ostvaruju kontrolu samo nad istočnom polovinom svojih tranzitnih linija za Prevlaku. Ako bi, s druge strane, Kuba bila neutralna, a Jamajka u neprijateljstvu sa Antilima, Jamajka bi imala isto preimućstvo kao Kuba. Uzimajući sve zajedno, kontrola tranzita zavisi samo od situacije, ako su drugi uslovi jednaki, najveća je u slučaju Jamajke, posle toga Kube, a najmanja u slučaju Malih Antila.

Prihvatajući ove zaključke o kontroli tranzita, mi se sada vraćamo onom pitanju prema kome su sva ostala pitanja sporedna, naime, koja je od tri operaciske baze na Karipskom Moru — neka na Malim Antilima, Jamajka ili Kuba sa svojom interesnom sferom — najjača za vojnu kontrolu nad glavnim ciljevima u istom moru? Ovi glavni ciljevi su Jamajka i Prevlaka; što se tiče njihove relativne važnosti može se reći dok je Prevlaka sama po sebi, i za opšti interes sveta, neuporedivo važnija, dotle joj položaj Jamajke daje takav pregled na svim prilazima Prevlaci, da je on čini u vojničkom smislu glavnim faktorom prevlasti na Karipskom Moru. Jamajka je izvrstan primer centralnog položaja, sa preimućstvom unutrašnjih pravaca povoljnih za dejstvo u svakom pravcu u onom sektoru kome pripada.

Vojnička kontrola zavisi uglavnom od dve stvari: položaja i aktivne vojne snage. Pošto smo za celo vreme pretpostavljali jednaku vojničku snagu, sada je samo potrebno da se uporede položaji koji su u rukama drugih država sa položajem onoga koji drži Kubu. Ovo istraživanje takođe je ograničeno na sposobnost ili da se dejstvuje ofanzivno protiv ovih ciljeva, ili, naprotiv, da se oni brane ukoliko ih još držimo sami ili ih drži neki naš saveznik; o tranzitu smo već govorili.

Kontrola koju vršimo zahvaljujući svom položaju nad tačkom van naše teritorije, zavisi od blizine izražene u vremenu plovidbe i od otsustva prepreka koje bi mogle da zadrže i da spreče da dođemo do nje.

Santjago (ili Gvantanamo) i Sienfuegos bliži su Prevlaci ovde nego što je i jedna druga od strategiskih tačaka prvog reda koje su izabrane na ivicama Karipskog Mora, uključujući zaliv Samana i ostrvo Sv. Toma. Oni su jedva nešto više nego na pola otstojanja od

britanske Sv. Lucije i francuskog Martinika. Jako ostrvo i vojničko utvrđenje Jamajke, *u samom* moru, bliže je Prevlaci nego Gvantanamo za 150 milja, a od Sienfuegosa za još više.

Uzimajući u obzir samo položaj, Jamajka ima odličan položaj za kontrolu Karipskog Mora. Ona je na istom otstojanju od Kolona, od Jukatanskog Kanala i od moreuza Mona. Ona deli sa Gvantananom i Santjagom kontrolu nad Vindvardskim Moreuzom, i nad prolazom južno od Kube; u isto vreme, ako malo protegne ruku, ona doseže do puteva koji vode od Meksikanskog Mora do Prevlake. Iznad svega, u pravcu Kube, ona tako zatvara put prema Prevlaci da svaki pokušaj uperen na Prevlaku sa Kube mora najpre da računa sa vojnim i pomorskim snagama na Jamajki.

Postoje, međutim, izvesna ograničenja koja treba oduzeti od snage Jamajke koja ne vrede u tolikoj meri za Kubu. Ostavljajući na stranu veliki i nadaleko raštrkan kolonijalni sistem Velike Britanije, koji uvek to carstvo prisiljava na defanzivu i zahteva podelu flote zbog velikog broja tačaka izloženih napadu, a koje vezuju našu pažnju strogo za polje koje je pred nama, primetićemo da je u shemi britanskih operacija Jamajka u suštini, kao što je već rečeno, istureni položaj; neobično dobro lociran, istina, ali ipak sa dugim i teškim vezama. Njena udaljenost od Antigve, moguće usputne baze za snabdevanje, prevazilazi 900 milja, a od Sv. Lucije, glavne britanske pomorske baze na Malim Antilima, preko 1.000 milja. Ništa manje od 3 dana plovidbe ekonomičnom brzinom. Velika Britanija, ako je u ratu sa državom koja drži Kubu, otsečena je od Vindvardskog Moreuza Gvantanamom, a od Meksikanskog Mora Havanom. Moreuz Mona, tako isto, iako ne mora biti zatvoren, biće suviše opasan da se na njega može osloniti. Iz tih razloga, da bi se održale komunikacije sa Jamajkom, biće neophodan usputni položaj i depo kao što je Sv. Lucija. Materijal koji dolazi sa Bermudskih Ostrva, iz Halifaksa ili Engleske morao bi verovatno negde tamo da se prikupi, ili kod Antigve, i odatle bi morao da preduzme sigurniji, ali ipak izložen put do Kingstona. Severne obale Kube i Hajitija treba posmatrati kao praktično pod kontrolom kubanske flote, usled njene prevlasti na Vindvardskom Moreuzu zahvaljujući položaju.

Onaj koji drži Kubu, naprotiv, svojim položajem ima otvorenu vezu sa Meksikanskim Morem, što znači da on ima sva sredstva Sjedinjenih Država na raspolaganju preko doline Misisipija. Krstarice sa Jamajke koje bi pokušale da zaustave tu trgovinu bile bi u teškoj situaciji, naročito u pogledu goriva, u poređenju sa neprijateljem koji se oslanja na Havanu. Krstarice iz Havane, koje bi stigle u svoj sektor za krstarenje sa malom ili nikakvom upotrebom goriva, mogu zato da ostanu duže, a time odgovaraju jednom većem broju brodova. S druge strane, krstarice iz Santjaga mogle bi da se kreću gotovo nekažnjeno severnom stranom Hajitija sve do moreuza Mona, a dalje od toga bez ikakvog drugog rizika sem da sretnu brodove jednake veličine i da se s njima potuku. Ako one produže svoje

napore do moreuza Anegade, one će osetiti istu teškoću u odnosu na krstarice iz Sv. Lucije, koju osećaju krstarice sa Jamajke u Meksikanskom Moru u poređenju sa onima iz Havane. Ali skrećući svoj kurs više prema severu, oko tačke Q (vidi skicu), one bi tamo bile na istom otstojanju od Gvantanama i Sv. Lucije i tako u položaju jednakosti s ovom poslednjom, a u isto vreme u mogućnosti da ozbiljno ometaju snabdevanje sa kojeg bilo mesta u severnoj Americi. Ako se odgovori da Bermudska Ostrva mogu da povedu računa o ovim krstaricama kod Q, odgovor je jasan: pod pretpostavkom jednakih snaga, Bermudska Ostrva mogu to da urade jedino ako se smanje snage na Sv. Luciji. Ukratko, u poređenju sa Jamajkom, u pogledu strategiskih veza sa Bermudskim Ostrvima, Halifaksom i Sv. Lucijom, Kuba uživa ogromno preimućstvo centralne pozicije i unutrašnjih komunikaciskih linija, sa koncentracijom snaga i napora koje iz toga proizilaze.

Nije tako teško uvideti, pri ovakvim teškoćama, kako bi Velika Britanija, pod pretpostavkom jednake snage na ovom ratištu, mogla da izbegne da podeli svoju flotu kako bi Jamajku dovela u nepovoljan položaj u odnosu na Kubu. Ustvari, Kuba ovde uživa ne samo ostale prednosti položaja koje smo već istakli, već i tu da je centralna u odnosu na neprijateljske položaje, a što je još važnije, ona ima sigurne unutrašnje linije za snabdevanje i nabavku goriva između pojedinih tačaka svoje baze, štiteći, pritom, pomorske komunikacije u svojoj pozadini, u Meksikanskom Moru. Jer Gvantanamo i Santjago imaju železničku vezu sa Havanom, pošto samo ostrvo osigurava linije od Havane do obala Sjedinjenih Država na Meksikanskom Moru; međutim, Jamajka isključivo zavisi od mora, i to od komunikacija koje nisu ni blizu tako zaštićene.

Nasuprot Kubi, vidi se da je Jamajka, kao što je rečeno više od jedanput, snažan istureni položaj, koji je prodro duboko pred neprijatelja od koga je daleko slabiji po veličini i po sredstvima, i, prema tome, njena egzistencija zavisi od njene izdržljivosti, uprkos nesigurnim i možda prekinutim komunikacijama. Njen slučaj potseća na Menorku, Maltu, Gibraltar, čija je izdržljivost, kada su otsečeni od mora, uvek bila ograničena. Pitanje koje je ovde pred nama, međutim, nije samo pitanje njenog posedovanja u defanzivi, što bi značilo paralizu. Ako Kuba može da primora Jamajku na pasivnu defanzivu, Jamajka iščezava kao činilac kontrole u Karipskom Moru i na Prevlaci — nikakva prepreka tada neće stajati na putu Kubi koja će koristiti svoju blizinu sa Prevlakom. Ako Kuba može da izazove nedostatak uglja u Kingstonu, ona postiže strategisku prednost; lišena uglja, neprijateljska borbena flota mora da se povuče, možda na Male Antile.

Slučaj Jamajke, nasuprot Kubi, obuhvata sve strategiske tačke na ivicama Karipskog Mora, na istoku, zapadu, severu ili jugu. Skoro na samoj ivici, iako sa njene unutrašnje strane, Jamajka ima svojom blizinom, položajem, veličinom i sredstvima odlučno prei-

mućstvo nad svim lukama Hajitija i manjih ostrva. Ako je Jamajka slabija od Kube, onda je slabija svaka druga tačka na ivici i, može se dodati, sve one zajedno. Sv. Lucija je, naprimer, bitna za Jamajku. Nikada se ne bi mogli brodovi puštati pravo iz Engleske za snabdevanje većeg ostrva; potreban je usputni depo, a flota u Jamajki mora da bude obezbeđena da će sigurno naći ugalj i to ne na većoj daljini od ostrva. Niukom drugom slučaju ne može ona da ostane na mestu pod pretnjom nestanka goriva. Ali niukom smislu, ako su mornarice jednake, ne mogu Sv. Lucija i Jamajka da sarađuju. Jedna ekspedicija ne može sigurno da se kombinuje sa tako daleko rastavljenih tačaka; ona prvo mora da se sakupi na jednoj i drugoj tački, pa da onda pođe na svoj zadatak. Francuska ostrva Gvadelupa i Martinik verovatno bi mogla da snabdeju prema potrebi dve polovine jedne snage, i da imaju izgleda da ih sjedine pre borbe; ali Jamajka mora ostati usamljena. Borbena flota koja se kreće od manjeg ostrva ka njoj mora da ide u jednom kontingentu, i stalan tok snabdevanja — komunikacije — moraju da zavise od prevlasti na moru. Sv. Lucija ne može da pomaže Jamajki, osim kao usputna stanica i depo.

Pokušati ekspediciju na Prevlaku kombinovanjem na pučini dveju masa koje bi pošle od Jamajke i Sv. Lucije, kada bi one bile u ratu sa Kubom, i pretpostavljajući skoro jednake snage u celini, značilo bi doći u opasnost jednog niza pojedinačnih poraza, o čemu je jedan primer dala kampanja u Nemačkoj 1796 godine, a o čemu je bilo mnogo drugih primera iste godine u vezi sa kampanjom Austrijanaca u Italiji, koja je postala čuvena po veštini kojom je Bonaparta iskorišćavao njihovo uporno deljenje snaga kojim su onemogućili da razni delovi pružaju jedan drugome uzajamnu pomoć. Rusko rukovođenje pomorskim operacijama u nedavnom ratu sa Japanom pruža još jedno upozorenje protiv deobe, jer sjedinjavanje mora posle toga da se izvrši na domaku neprijatelja.

Baš tu vidimo ogromnu prednost strategiskog položaja ostrva Kube na ulazu u Meksikansko More. Ako Sjedinjene Države dozvoljavaju trgovini da se odvija bez prekida, Kuba može da dobavlja materijal svake vrste, čak i naoružanje, bez ozbiljnog rizika, čime postaje čvrsta operaciska baza, sposobna da opremi nepodeljenu ekspediciju svake veličine, i da održi spremnost svoje flote bez ozbiljne bojazni za svoje komunikacije. Naprimer, komunikacija od Pensakole ili Ki Vesta do Havane, dopunjena odatle železničkom prugom do Sienfuegosa ili Santjaga, skoro je nepovrediva.

Ovo izlaganje, koje se tiče Kube i Jamajke, kao i najveći deo ovog uopštenog razmatranja o pomorskoj strategiji, polazi od pretpostavke jednakih pomorskih snaga. Dok traje ta pretpostavka, relativne prednosti i slabosti Velike Britanije i vlasnika Kube ostaju na snazi. Danas (1911) komplikovanije evropske politike, čija je izrazita crta, sa tačke gledišta našeg predmeta, stalna pretnja nemačke mornarice Velikoj Britaniji, i, prema tome, britanske mor-

narice Nemačkoj, čini očiglednim da nijedna od tih dveju glavnih evropskih mornarica ne može da odvoji za prekookeanska neprijateljstva snagu veću od one koju Sjedinjene Države po svoj prilici mogu da održavaju, osim ako su ove poslednje u datom trenutku zauzete neprijateljstvima na drugoj strani. Prema tome, pretpostavka jednakosti snaga u Karipskom Moru razumna je, pored toga što je pogodna. Pod ovom pretpostavkom, Velika Britanija bi u pogledu Jamajke pred sobom imala dve alternative: jednu, da podeli svoju flotu tako da joj ostane dovoljna snaga da drži otvorene komunikacije sa Jamajkom; drugu, da prepusti Jamajku njenim sredstvima, utvrđivanju glavnih luka i držanju stalnog garnizona na ostrvu do vremena kada mornarica uspešnom akcijom bude uspostavila nadmoćnost dovoljnu da održi bojne brodove kod Jamajke, sa dovoljno uslova da njihove linije snabdevanja budu razumno obezbeđene, u vojničkom smislu reči »bezbednost«.

Pod kojom bilo alternativom, podela flote ili njeno napuštanje ostrva, značilo bi isto što i reći da Jamajka, sa svim svojim prednostima položaja, ne može da ih upotrebi sve dok je ista takva mornarica bazirana na Kubi; jer, dok položaj Jamajke dozvoljava veću kontrolu nad Prevlakom nego što je ima Kuba, dotle Kuba ima nad Jamajkom kontrolu koja sprečava punu upotrebu njene ofanzivne snage, utoliko ukoliko su njene komunikacije dovedene u opasnost.

Ova ocena situacije ne treba da se završi a da se ne ukaže na primer koji ona pruža o vrednosti utvrđenih luka. Utvrđena Jamajka može da bude ostavljena sama sebi za neko vreme; borbena flota može čak da bude tu koncentrisana, i da dejstvuje ofanzivno za sve vreme dok traju nagomilane rezerve. Kada se približi njihovo iscrpljenje, naročito uglja, borbena flota mora da se udalji na vreme; a tada, osim ako Jamajka može da se održi sama, kao što se jednom održao Gibraltar, i kao što su se Port Artur i Santjago držali za određene periode vremena, Jamajka ne samo da prestaje da bude korisna, kao što bi uvek bila u otsustvu flote, već ona pada i kontrola Kube uspostavlja se nad Karipskim Morem umesto kontrole Jamajke. Flota koja se ranije na nju oslanjala mora od tog vremena pa dalje da operiše sa udaljenije baze.

Ova ocena vrednosti Jamajke služi takođe da se ilustruje praktični interes Sjedinjenih Država u evropskim međunarodnim odnosima. U slučaju da Nemačka potuče Veliku Britaniju u pomorskom ratu, ustupanje Jamajke moglo bi se tražiti kao uslov za mir. A Zapadnoindiska Ostrva više nemaju veliki značaj u oceni Velike Britanije, pošto su je njeni evropski odnosi naveli da koncentriše svoju mornaricu u domaćim vodama, i da prizna Monroovu doktrinu. Kao Helgoland, koji je ustupila, Jamajka usto ima malu vrednost, kako vojnu tako i trgovačku, za Britansko carstvo. Izveštaj Britanske kraljevske komisije (1910) o trgovačkim odnosima Zapadnoindiskih ostrva sa Britanskim carstvom, a naročito sa Kanadom, otkriva da trgovački interesi Jamajke naginju više Sjedinje-

nim Državama nego Kanadi. Njeno ustupanje ne bi trebalo da izazove nikakvo žaljenje, osim poniženja. Odatle odlučujući faktor u pogodbi, pod uslovima poraza, ne bi bilo opiranje Velike Britanije, već otpor Sjedinjenih Država. Taj otpor u zamišljenom slučaju počivao bi isključivo na pomorskoj snazi kojom bi Sjedinjene Države raspolagale. Pod sadašnjim uslovima, rivalstvo između Nemačke i Velike Britanije podupire Monroovu doktrinu; kada bi došlo do odlučne pobede jedne ili druge, ta bi se potpora srušila, i jedina podrška koja bi ostala bila bi borbena flota Sjedinjenih Država.

Što se tiče Malih Antila, posmatranih kao baza operacija za kontrolu ostalih ciljeva u Karipskom Moru, mi ćemo za trenutak ostaviti po strani činjenicu da oni ne pripadaju svi jednoj sili, već, naprotiv, dok je veći deo britanski, dotle najvažniji — Martinik — pripada Francuskoj, i mi ćemo izmeriti snagu cele linije na osnovu ocene strategiske vrednosti bilo koje tačke, naime, na osnovu položaja, jačine i mogućnosti snabdevanja.

Položajem ili mestom na kome se nalaze, Mali Antili kontrolišu sve istočne ulaze ili prolaze (moreuze) uključujući Anegadu. Ovo se može korisno kazati na drugi način, tj. da ova ostrva kontrolišu prilaze iz Evrope, dok Kuba kontroliše one iz Severne Amerike. Severna Amerika, sa svojim sredstvima, i bliža je i pod boljom zaštitom Kube nego što je Evropa pod zaštitom Vindvardskih Ostrva, tako da preimućstvo ovde leži u kubanskoj bazi. Moreuz Mona može da se posmatra kao tačka u kojoj se dodiruju evropske i američke uticajne sfere. Što se tiče kontrole nad Prevlakom koja bi zavisila samo od položaja, mala ostrva su na dva puta većem otstojanju nego Kuba od Prevlake, što znači da treba udvostručiti komunikacije, udvostručiti brodove koji ih štite i udvostručiti količinu uglja koja će se utrošiti.

Što se tiče moći, Mali Antili imaju nekoliko odličnih strategiskih luka. Najbolja je For de Frans, na Martiniku, na sredini linije. Ovaj položaj i nedostatak zatvorenih luka na Dominiku, doprinose da se Sv. Lucija utvrdi kao engleska baza. Iz Sv. Lucije je Rodni posmatrao francusku flotu pre njegove poznate pobede 1782 godine. U stara vremena, Barbados je imao strategisko preimućstvo u tome što je bio dobro izložen vetru, ali je sada neupotrebljiv. Sledeće ostrvo po značaju, posle Sv. Lucije, za Britance jeste Antigva, dok Francuzi imaju u Gvadelupi i ostrvima koja njoj pripadaju još bolji položaj nego što je Antigva. Zapaziće se takođe da francuska ostrva leže blizu jedno drugom a da odvajaju dva najbolja engleska ostrva.

Pretpostavimo, kao ranije, da su ova ostrva pod jednom kontrolom, iako to nije verovatno. Za odbijanje ofanzivnih snaga, ako neprijatelj ne dejstvuje direktno protiv tih ostrva, bilo bi korisno da se pripremni radovi raspodele između raznih luka, a i sigurnije bi bilo da se ne zavisi samo od jedne u slučaju neuspeha; komunikacije između luka treba da budu kratke i lake. Dosada, i u ovim

pogledima, otstojanje između njenih glavnih luka davalo je Kubi slabiji položaj; ali u slučaju napada od strane neprijatelja, flota Malih Antila, odlučno poražena, morala bi da se povuče u jednu luku, koja bi otada bila izolovana od ostalih, zbog neprijateljskog posedovanja mora. Situacija bi bila još gora ako bi se borbena flota podelila i povukla u razne luke. Odmah će se videti slabost malih ostrva u poređenju sa velikim. Kuba, pod istim uslovima poraza na moru, mogla bi da se povuče u jednu luku, dok bi druge ostale otvorene i sa slobodnim saobraćajem kopnenim putem. Ako neprijatelj pokušava da blokira ostale luke, on deli i slabi flotu pred kubanskim brodovima ostavljenim u luci u koju su se povukli. Pravilno odmeravanje ovih uslova ne ostavlja nikakve sumnje da je Kuba svakako jača od svake kombinacije manjih ostrva.

Što se tiče sredstava, sva ratna sredstva Zapadnoindiskih Ostrva zavisiće uglavnom od politike i priprema vlada. Osim Kube, ona nemaju dovoljno prirodnih sredstava pravilno razvijenih. Osim neposrednog delovanja vlasti može se samo reći da će mnogobrojnije stanovništvo Kube uzimati i davati više materijala za trupe i posade utvrđenja. Zasada, kao što je već primećeno, sredstva Sjedinjenih Država su ustvari i sredstva Kube.

Između tri moguće baze za pokušaj kontrolisanja Karipskog Mora, nema nikakve sumnje da je Kuba najmoćnija, posle nje Jamajka, a na poslednjem mestu su Antili. Pošto je Jamajka tamo gde jeste, Kuba ne može da upotrebi svoju silu protiv Prevlake ili protiv tranzitnih linija u Karipskom Moru, sve dok osetno ne smanji, ako potpuno ne neutrališe, ofanzivnu snagu slabijeg protivnika. Pod pretpostavkom jednakih flota, ako se kubanska flota bude kretala protiv Prevlake, ili ulazila u Karipsko More, ona izlaže svoje komunikacije; ako pokuša da ih zaštiti, ona deli svoju snagu. Jamajka tačno odgovara onom slučaju o kome je bila reč u jednom ranijem poglavlju (str. 209 originala). »Ako, krećući se prema željenom cilju, prođete pokraj strategiske tačke koju drži neprijatelj, sposobne da skloni njegove brodove — tačke sa koje će on možda da prekine vaše snabdevanje gorivom ili municijom, uticajna sfera te tačke tražiće vašu pažnju i smanjiće vašu snagu«.

U tom slučaju rekli smo da ćete morati da podelite svoju flotu ako ne možete da osmatrate luku a da ne oslabite svoju flotu tako da bude manja od neprijateljske; ili se mora uzeti usputna tačka, ili, ako mislite da možete da izvršite svoj naročiti cilj sa materijalom koji nosite na brodovima, možete da se odvojite od baze, napuštajući svoje komunikacije. Besumnje, istu teškoću bi osetila flota Jamajke, kada bi odlazila od domaće baze i ostavila kubansku flotu u luci bilo u Santijagu bilo u Gvantanamu; ali, od njih dveju, Jamajka raspolaže unutrašnjim putem. Ovo nije slučaj sa operacijama koje se baziraju samo na Malim Antilima i koje su uperene protiv Prevlake ili protiv bilo kog položaja u zapadnom bazenu Karipskog

Mora, u slučaju da je Kuba neprijateljska; u tom slučaju komunikaciska linija je tako dugačka da je to relativno vrlo ozbiljna teškoća.

Uglavnom, znači, Jamajka, iako je manje snažna od Kube, izgleda da zaslužuje titulu »ključa za Karipsko More«. Samo kad Kuba ovlada njime može ona da preovlada položajima toga mora. Ali ako je u ovom smislu Jamajka ključ, Kuba ima klešta da ga iščupa. Sigurna u pogledu svojih komunikacija u pozadini, prema Meksikanskom Moru, Kuba ima mogućnost da nametne neprijatelju liniju tako dugu i tako nesigurnu da je on na kraju neće moći održati. I to, prvo, zbog nedostatka uglja, zatim gladi, najzad povlačenja flote iz Jamajke do najpogodnije baze sa gorivom. Takvo je rešenje, za koje mislim da je moguće, vojnog problema Karipskog Mora, uzetog nezavisno od geografskih prilika, — tj. položaja; u vezi s ovim Napoleon je rekao »Rat je pitanje pozicija«. Onog trenutka kada kubanska flota bude imala znatnu nadmoćnost nad flotom Jamajke, ona može da zauzme položaj koji će štititi u isto vreme prilaze tom ostrvu i Vindvardskom Kanalu, držeći sve svoje brodove na okupu, dok će time neprijateljski kanali snabdevanja i pojačanja biti prekinuti. Ovo ne bi bilo tačno za flotu Jamajke, ako bi u jednom trenutku zadobila nadmoćnost, jer južne luke Kube treba da su u stanju da primaju materijal kopnom iz Meksikanskog Zaliva preko Havane.

Opšte izlaganje strategiskim odlikama Meksikanskog i Karipskog Mora završava se ovde; ali ono neće biti potpuno ako ne pogledamo još i poseban uticaj koji gornji zaključci imaju na mogućnosti Sjedinjenih Država za pomorsku delatnost u oblasti koju proučavamo.

Ova posebna primena na Sjedinjene Države svakako nije najmanje važan deo rada, pošto je ona bila osnovni motiv da bi se on uopšte započeo. Za ovu primenu, najbolji metod biće: (1) da se ponove zaključci od pre dvadeset godina, uglavnom onako kako su onda zabeleženi, 1887 godine, sa izmenama samo ukoliko se naiđe na priznate tadašnje greške; (2) posle toga da se ustanove promene koje su nastupile u međuvremenu, sa njihovim uticajem na opštu strategisku situaciju.

Dalji razlog za upotrebu ovog metoda kontrasta između dve političke epohe jeste da on pomaže studiranje razvoja međunarodnih odnosa; naime, ovi su u tako bliskoj vezi sa pomorskom strategijom da sačinjavaju jednu od njenih glavnih komponenata. Pažnja pomorskih oficira treba da se skrene na to da je njima potrebno da stalno imaju na umu međunarodne svetske odnose i da razmišljaju o njima. U tom cilju, biće ovde korisno da se setimo kakvi su bili međunarodni odnosi pre dvadeset i četiri godine, kada su najpre napisana ova predavanja, i da ih uporedimo sa sadašnjim.

1887, i za deset sledećih godina, Sjedinjene Države bile su sve više i više svesne svog naročitog interesa na Prevlaci i sve nestrpljivije pod ograničenjima koja im je nametnuo Klejton — Bulverov

ugovor trideset i pet godina pre toga. Uprkos tome, one nisu imale utvrđenih prava na Prevlaci, osim one klauzule ugovora od 1846 godine sa Kolumbijom, koja je dozvoljavala mešanje radi obezbeđenja sigurnosti tranzita. Ova dozvola bila je potrebna da bi se ostvarila garantija takvog tranzita koji je dat Kolumbiji istim tim ugovorom. Ta dozvola i garantija bile su međusobno povezane odredbe. Treba da se setimo da su se na osnovu ovih klauzula, 1885 godine, zbog revolucionarnih pokreta koji su se pojavili oko Paname, a koji su doveli u opasnost upotrebu železnica, iz atlantskih luka poslale pomorske snage koje su se iskrcale na Prevlaci i preuzele kontrolu tolikog dela teritorije koliko je bilo potrebno da se zaštiti put i osigura njegovo funkcionisanje.

Ja sam tada bio tamo i sećam se dva slučaja koji su imali politički značaj. Pošto nije bilo nikakvog američkog broda u Panami, niti, mislim, u Kolonu, tamošnji britanski pomorski komandant iskrcao je odred koji je držao odredište (terminus) Paname kada je stigao brod pod mojom komandom. Sećam se njegovog izraza olakšanja kada smo došli da ga oslobodimo brige, pošto nije bio siguran koliko će njegova vlada odobravati njegovo mešanje, čak i pod tim okolnostima. Drugi slučaj bio je onaj kada je francuski admiral sa obale Pacifika, koji je malo kasnije došao u Panamu, ponudio svoju pomoć za održavanje mira; ovu ponudu odbio je admiral Džuet (Jouett), iako je francuski kanal još bio u izgradnji. Bilo mi je očigledno da francuski oficir nije oduševljen tim odbijanjem; ali oba događaja su interesantna po tome što se iz njih vidi sa kakvom su sve većom ozbiljnošću evropske države uzimale stav Sjedinjenih Država u vezi sa evropskim mešanjem kod Prevlake.

Osim ovog eventualnog prava na mešanje u slučaju lokalne anarhije oko panamske železnice, Sjedinjene Države 1887 godine nisu imale baza na Karipskom Moru. One takođe nisu imale mornaricu. Takozvana »Bela eskadra« od tri krstarice sa pratnjom, tek je bila obrazovana. Velika Britanija i Francuska još uvek su bile dve glavne pomorske države i obadve su imale tačno iste posede u Karipskom Moru koje imaju i sada. Španija je još uvek držala Kubu i Portoriko kao od davnina. Nemačka mornarica, kao i američka, nije praktično uzevši ni postojala. Njena izgradnja je počela; ali ni u stvarnosti ni u nameri ona još nije bila jedna od velikih mornarica sveta. Prvi car, Viljem I, nije umro do 1888 godine; Bizmarkova moć bila je nepokolebana; a iskustva oba ova državnika bila su naklonjena tome da usredsrede svoju pažnju najviše na Evropu kao na arenu nemačke diplomatske aktivnosti, i pre na vojsku nego na mornaricu kao instrumenat nemačke moći. Nemački razvoj na moru kao što ga sada vidimo nije postojao ni kao zamisao nimalo više nego vojnička snaga Japana. Od onda, sadašnja međunarodna paralisanost Rusije oslobodila je Nemačku straha od francusko-ruskog saveza do mere koja je omogućila sadašnje ogromne nemačke troškove za mornaricu. Godine 1887 ova paraliza nije po-

stojala. Uprkos očiglednim slabostima, ruska autokratija nije bila pokolebana unutrašnjim razmiricama i zbog položaja Rusije, ruska vojnička snaga bila je tradicionalno ogroman faktor u nemačkim proračunima. Ukratko, japanska pobeda nad Rusijom, i revolucionarni pokret u Rusiji, koji je tome usledio, to su činioci koji su pomogli Nemačkoj da tako poveća svoju mornaricu da prevaziđe mornaricu Sjedinjenih Država. Ako je to tako, a ja verujem da jeste, onda za koju promenu u odnosu međunarodnih snaga može da se tvrdi da je suviše daleka da bi se njome bavio pomorski strateg?

U međunarodnom smislu 1887 godine ugovor Klejton — Bulver još je obavezivao Sjedinjene Države da dele vlast nad Kanalom na Prevlaci sa Velikom Britanijom. Dve države su na taj način morale uzajamno da garantuju neutralnost svakog kanala čiju bi izgradnju, kako je izgledalo 1850 godine, preduzeli Amerikanci ako uopšte dođe do nje. Od 1887 godine, od vremena držanja ovih predavanja, ugovor Klejton — Bulver ustupio je mesto ugovoru Hej — Ponsfot, koji je ostavljao konstrukciju kanala i garanciju njegove neutralnosti samo Sjedinjenim Državama. Sjedinjene Države, koje nisu uopšte imale posede u Karipskom Moru, sada imaju političku kontrolu nad zonom Kanala sa izuzetkom, u izvesnoj meri, gradova Kolona i Paname. Zona treba da bude utvrđena, a osim toga Sjedinjene Države su zadobile Gvantanamo i Portoriko sa obližnjom lukom Kulebra. One sada imaju mornaricu ispred koje je pre godinu dana jedino bila britanska mornarica. Drugostepeni položaj na moru bio je dosad, i jeste, prirodan; a tim manje je neprihvatljiv zato što je Velika Britanija, mada ne zvanično, ali očiglednom praksom, potpuno napustila svako osporavanje nadmoćnog američkog interesa i kontrole na Karipskom Moru.

»Manifest« Unionističkog preporoda (the Unionist Reveille) u Velikoj Britaniji, pokreta koji ima za cilj da propagira pomorsku snagu i imperijalistički razvoj carstva, služi se sledećim rečima: »Japanskim savezom, Indiskim carstvom, okupacijom Egipta, *podrškom Monroovoj doktrini*, britanska pomorska snaga je više puta za poslednjih nekoliko godina davala garanciju platama u Lankaširu«.[1]) Reči koje sam podvukao pokazuju nešto što može da se smatra kao potvrda ove politike od strane javnog mnjenja, kao politike koja se zasniva na sličnim temeljima kao i ostala navedena politika.

Ova promena britanske politike velikim delom, ako ne i najvećim, ili možda čak i isključivo, dolazi od porasta nemačke mornarice; i zato u krajnjoj liniji, ako je naša dosadašnja analiza tačna, i od pobede britanskog saveznika Japana nad Rusijom. Ratu na Dalekom Istoku dugujemo puni razvoj ovog velikog činioca, nemačke mornarice, koja sad po svojoj moći i otvorenom cilju jeste i biće nadmoćna nad mornaricom Sjedinjenih Država. Namera je vlade

[1]) *The Mail* (Tri-Weekly Times), 19 oktobar 1910.

Sjedinjenih Država, koliko može da se vidi iz predloga ili usvajanja, da zasada dozvoli Nemačkoj da zadrži vodeće mesto koje sada ima i da ga u budućnosti razvije. Francuska je, međutim, posle 1887 godine, sišla sa drugog na četvrto ili peto mesto među pomorskim državama.

Značajna odlika ovog premeštanja pomorske sile jeste da ono odgovara povećanju nacionalne moći, što se vidi iz povećanja stanovništva i bogatstva koje je postigla Nemačka počev od 1879 godine, kada je otpočeo ovaj nemački industriski i trgovački razvitak. Ova evolucija već je dovela Nemačku u oštro suparništvo sa Velikom Britanijom. U pomorskoj trgovini drugo mesto među evropskim državama sada zauzima nacija koja jednom ogromnom stanovništvu i industriji ima malo da doda u pogledu korisnih spoljnih poseda; dok je Francuska, koja je imala i ima obilje njih, sada prevaziđena kao pomorska sila. Trgovački i pomorski razvoj Nemačke je zajedno sa relativnom neznatnošću i siromaštvom svojih dalekih poseda, jedan od univerzalnih faktora u današnjim međunarodnim odnosima. On pretstavlja nacionalni impuls koji je već dobio priznanje i koji će, kao druge sile, poći putem najmanjeg otpora; ali dok taj put ne bude jasno izražen, on može biti ma gde u svetu. Prema tome, jedno od svojstava strategiskih prilika Meksikanskog i Karipskog Mora, kao i većine drugih delova sveta, jeste da je nemačka flota na ovima jača od svake druge, osim britanske.

Ostavljajući ovde po strani pitanje suprotnosti u međunarodnim prilikama između onih 1887 i ovih 1911 godine, mi ćemo produžiti upoređivanje pozicija Sjedinjenih Država na Meksikanskom i Karipskom Moru u te dve godine.

1887 godine ovako su izgledale pozicije Sjedinjenih Država u tim vodama:

»Interese Sjedinjenih Država na Prevlaci i Kanalu u Centralnoj Americi priznaju danas ljudi svih klasa. Ostavljajući po strani pitanje vojničkih priprema, koje su u zabrinjavajućoj nesrazmeri s našim pričanjem, strategiska situacija Sjedinjenih Država je ovakva:

Na Meksikanskom Moru (v. sk. 11) su dve odlične strategiske tačke — ušće Misisipija i Pensakola. One imaju svoje slabe strane, koje treba ojačati, ili »utvrditi«; ali one mogu postati vanredno jaka uporišta. Otstojanje između njih nije veliko; i upotrebljavanjem hidrografskih prednosti obalne linije između njih, za operacije torpednih brodova i podmornica, ove dve luke mogu da budu u čvrstoj vezi putem mora, i da zajedno formiraju bazu.

Ki Vest je isturen položaj na kritičnom i važnom mestu. On, u pogledu svojih komunikacija, zavisi od mora; ali, za flotu koja nije nesrazmerno slabija od neprijateljske, on može da postane sigurna luka za snabdevanje gorivom ili za opravku. Zaliv Tampa, na 200 milja, krajnja je stanica železnice i dobra luka.

Računajući Severozapadni Kanal prema Ki Vestu, iako on nije prolazan za velike brodove, Ki Vest ima dve jasne linije za snabde-

vanje — iz Atlantika i Meksikanskog Mora — dok će daljina na koju se Kiz (Keys) pruža na zapad, oko 30 milja, naterati neprijatelja na deobu svojih brodova kako bi mogao da osmatra ove obe linije. Naravno, dubina na dosta velikom prostoru prema istoku takođe će biti pogodna za lakše brodove i omogućiće braniocu da iskoristi poznavanje mesnih prilika pri dovozu materijala za snabdevanje.

Ipak, kada se u korist Ki Vesta kaže sve što ima da se kaže, neće biti moguće da se on stavi u prvi red vojnih luka, zato što ne raspolaže prirodnom snagom i što mu potpuno nedostaju prirodna sredstva, a osim toga i što mu je sidrište izloženo artiljeriskoj vatri sa mora. Dok ga njegov položaj na Floridskom Moreuzu čini jednim od najvažnijih za Sjedinjene Države, koje tamo ne raspolažu nijednim drugim uporištem, sam taj položaj, na kraju jednog dugog rta, bez ikakve potpuno sigurne komunikacije ni kopnom ni morem, traži od jednog tako isturenog položaja inherentnu snagu koju Ki Vest nema; takvu snagu Gibraltar je imao, a u velikoj meri ima još i sada. Flota Sjedinjenih Država koja bi dejstvovala u Floridskom Moreuzu protiv neprijatelja jednakog po snazi ali bolje baziranog, nikad ne bi mogla da se reši brige o Ki Vestu — izgubila bi slobodu manevrovanja. Kada bi mislili na neki smeli ofanzivni poduhvat koji bi zahtevao otsustvo od, recimo, nedelju ili deset dana, bio bi stalno prisutan strah zbog toga šta bi neprijatelj mogao da uradi dok bi flota bila daleko.

Ova slabost Ki Vesta i teškoća da se održi njegovo snabdevanje opravdava u mojim očima držanje Draj Tortugasa za koje sam nekada mislio da je nepotrebno. Dve tačke za snabdevanje čine još težim jednom neprijatelju da spreči komunikacije jedne ili druge sa kontinentom, a tako one dozvoljavaju floti koja se na njih oslanja veću slobodu manevrovanja. Neprijatelj koji bi želeo da iznudi bitku može to da učini ako se uvuče između flote i njenog goriva, jer flota, kao i vojska, mora da se bori ako su njene komunikacije u pitanju; prema tome, poželjno je da se raspolaže sa više nego jednom bazom za gorivo na svakom frontu operacija. Sa samim Ki Vestom jedan neprijatelj bi mogao da primora našu flotu bilo da se tuče bilo da se povuče na Pensakolu. Tortugas, ako može da se drži, na Moreuzu, omogućava izlazak u više pravaca i dovoljno je udaljen od Ki Vesta da može da zbuni neprijatelja; ipak bi nesumnjivo jedno veće otstojanje bilo bolje.

Floridski Moreuz je jedina vodena komunikacija između obala Sjedinjenih Država na Atlantiku i na Meksikanskom Moru; osim, naravno, ako se prihvati alternativa da se prođe južno od Kube, Vindvardskim Moreuzom, i kroz Jukatanski Kanal, kao što su holandske flote nekada obilazile severno od Britanskih ostrva kada su nalazile da je Engleski Kanal suviše opasan. Flota od 9 brodova čvrsto bazirana u Kanalu, kao, naprimer, u Havani, bila bi u povoljnom položaju da prkosi mnogo većem broju brodova podeljenih između obala Atlantika i Meksikanskog Mora. Zahvaljujući svom

položaju, i sa podesnim sistemom izviđanja, takva flota bi bila u stanju da spreči sjedinjavanje američkih delova koji bi polazili, recimo, iz Pensakole i Norfoka; ona bi bila u stanju da ih predusretne i da se obračuna sa svakom posebice; a ovo bi bilo moguće, uprkos kombinovanja takvog pokreta, zahvaljujući pari i telegrafiji. Isto tako, flota Sjedinjenih Država koja se oslanja na Ki Vest, koji je dobro utvrđen, sprečiće nadmoćnog neprijatelja da podeli svoju snagu između Atlantika i Meksikanskog Mora; i zaista, primoraće ga da drži svoje brodove zajedno, jer, ako iz bilo kog razloga budu podeljeni i u kojim bilo pravcima, čak na jednoj jedinoj obali, oni se mogu napasti pojedinačno. Ova potreba da se snage ne dele jako smanjuje opseg ofanzivnih operacija koje ima neprijatelj na jednoj obali. Nemogućnost da se pod takvim okolnostima simultano dejstvuje protiv Meksikanskog Mora i Atlantika očigledna je; ali ovo je samo krajnji primer uticaja koji može da vrši koncentrisana snaga u središnom položaju.

Ovi momenti pokazuju neospornu vojničku važnost Ki Vesta zbog njegovog položaja, koji je prvi zahtev strategiskog značaja. Iste je vrste, iako u mnogo većem stepenu, važnost svih rtova u obalskom ratovanju; važnost ispupčenja kopna, zbog prirodne prepreke koju ona pretstavljaju u savlađivanju nekog puta, ili položaja, u pravcu neprijatelja. Iz ovog razloga rtovi su tačke vanredno izložene za jednu stranu i traže da se utvrde, a za drugu znače tačke koje treba naročito kontrolisati. Oba razloga doprinose njihovoj važnosti, koja je snažno naglašena kada, kao u slučaju poluostrva Floride i Koreje, oni ne mogu lako da se izbegnu obilaskom. U trgovačkom pogledu moreuz nije ništa manje važan za Sjedinjene Države. Grad Nju Orlienz je drugi po redu izvozni grad u Sjedinjenim Državama, a peti uvozni. On ima izlaze na okean i na Karipsko More, nad kojima može da se vrši kontrola iz Flordskog Moreuza; i dok se u Atlantiku može doći železnicom, mada sa gubicima i nezgodama, ovo nije slučaj sa putom do Prevlake«.

Iz svih ovih razmatranja, donekle pojačanih od vremena kada su ovako sumirani 1887 godine, izlazi da je Ki Vest onda bio i da je sada, svojim položajem, neizbežno mesto od najvećeg značaja; ali da je onda bio, kao što i sada, siromašan po prirodnim sredstvima i u prirodnoj defanzivnoj snazi koja je, iako veoma poželjna za svaku vojnu luku, neophodna za luku koja je svojim isturenim položajem tako izložena.

Zaključci 1887 godine o Ki Vestu ovako su bili prikazani:

»Očigledno je da Sjedinjene Države, zbog slabosti njihove baze na Meksikanskom Moru, i činjenice da one nemaju jakih poseda u Karipskom Moru, ne samo da su u veoma nepovoljnom položaju sa vojničke tačke gledišta za utvrđivanje svog uticaja na Prevlaci, već su izložene ozbiljnoj neposrednoj povredi samih svojih nacionalnih interesa, koji zavise od slobodnog pristupa Okeanu i Karipskom Moru preko Floridskog Moreuza i Jukatanskog Kanala.

Lek za ova zla, ako priznajemo da ona postoje, jeste predmet koji spada u delokrug naših državnika. Međutim, dok je upotreba nekog leka na prvom mestu političko pitanje, karakter leka koji treba upotrebiti, pošto je namenjen lečenju vojnih zala, mora da bude predmet vojničkog rasuđivanja«.

Drugim rečima, ljudi iz vojske i mornarice svojim misaonim navikama i svojim obrazovanjem trebalo bi da budu najkompetentniji savetnici državnicima jedne zemlje, da im ukazuju na pozicije koje je najkorisnije dobiti diplomtskim putem, kao što je slučaj sa Helgolandom, Kiprom, Hongkongom, Havajima, Kjao Čauom, i drugim, ili rezultatom uspešnog rata, kao što je slučaj, naprimer, sa Maltom, Gibraltarom, Gvantanamom, Kulebrom i Filipinima. Tačno razumevanje načela na kojima se zasnivaju takve potrebe može da se postigne jedino prethodnom pažljivom pripremom, prethodnim upoznavanjem sa istoriskim presedanima, i studijama kao što je ona kojom se ovde bavimo. Tome se može dodati, iako je to već rečeno, da je za oficira, koji treba da bude opremljen za takav zadatak, neophodno stalno praćenje aktuelnih međunarodnih odnosa, kao i poznavanje političke istorije poslednja tri veka.

Ukratko sumiran, opšti zaključak 1887 godine bio je da je baza Sjedinjenih Država u Meksikanskom Moru, koju su u to doba sačinjavali Misisipi, Pensakola i istureni položaj Ki Vest, bila slaba u poređenju sa položajima koje su držale druge države u cilju kontrole nad Karipskim Morem, i u odnosu na onu naročito važnu tačku za Sjedinjene Države Panamsku Prevlaku. Dalje, nabačeno je obazrivo, ali jasno, da su pozicije koje odgovaraju Kubi i Portoriku — tj. luke koje održavaju kontrolu nad Vindvardskim Moreuzom i moreuzom Mona — neophodne za ustanovljenje pozicione nadmoćnosti koja je potrebna Sjedinjenim Državama. Podvučen je značaj duge prepreke koju sačinjava Kuba i Hajiti, ako su pojačane kontrolom pomenutih moreuza; i, sve u svemu, stalno se insistiralo na potrebi za adekvatnom mornaricom, bez koje su same pozicije mrtve i neefikasne. Defanzivna oblast Ki Vesta, uprkos njenom jakom ofanzivnom položaju, bila je podvučena, da bi se jače istakla potreba za drugim uporištima, i bilo je očigledno, pored svega što bi se još moglo reći u korist tradicionalnih zasluga Pensakole i Misisipija, da ih njihova relativna udaljenost stavlja u nepovoljan položaj u poređenju sa Jamajkom i južnom obalom Kube. Luke Meksikanskog Mora bile su u samoj stvari isto toliko udaljene od Prevlake kao Martinik i Sv. Lucija; one su bile još više otsečene od velikog okeana; i put od njih do Prevlake prolazio je bliže Kubi. Ovde se može primetiti da veliki napreci u veličini ratnih brodova moraju u izvesnoj meri da utiču nepovoljno na Pensakolu i Misisipi, u poređenju sa atlantskim lukama i sa Gvantanamom; zbog hidrografskih teškoća, i onih koje potiču od neizbežnog povećanja dubine gaza, zbog većih dimenzija. Kakav može da bude tačno uticaj ovih promena na pomenute luke, ja ne mogu precizno da kažem; niti je

ovde potrebno da se učini više nego da se skrene pažnja na to pitanje i da se predloži pažljivo poređenje između njih i Gvantanama u navedenom pitanju, i u pogledu pogodnosti za dokove.

Od 1887 godine, i kao posledica događaja u međuvremenu, došle su luke, čiji položaj daje mogućnost kontrole nad pomenutim moreuzima, u posed Sjedinjenih Država. Time, i utoliko, velika prepreka ili barijera, koju pretstavlja produžena linija Kube, Hajitija i Portorika, nalazi se u američkim rukama i traži samo neophodnu veliku flotu za osiguranje kontrole. Sve ono što je rečeno o Kubi i njenoj sferi kontrole ostvareno je za Sjedinjene Države, osim upotrebe samog ostrva, njegovih sredstava i naročito njegovih pruga. Predviđena kontrola moreuza Mona okupacijom zaliva Samana više je nego ostvarena, i dalje je proširena zauzimanjem Kulebre. Što se tiče pozicija, uticaj Kube, kao što smo pre analizirali, sada je u rukama Sjedinjenih Država; i pod ovim okolnostima Ki Vest može da se smatra ekvivalentom Havane u pogledu kontrole Floridskog Moreuza. Ovo je tim tačnije s obzirom na razvoj komunikacija Ki Vesta, sadašnjih i budućih, i veštačkih sredstava ostrva. Njih ćemo naći opširno izložene u jednom članku koji je za *Naval Institute Proceedings*, od juna 1908, napisao komodor Biler (Beehler[1]), koji je lično i izbliza poznavao sadašnje prilike. Pitanje utvrđivanja i izloženosti, zbog otvorenog karaktera sidrišta, koje nije zaštićeno nikakvim kopnenim zaklonom, niti uzvišicom za baterije, nije još potpuno shvaćeno i rešeno.

U vezi sa opštom shemom utvrđenja Karipskog i Meksikanskog Mora, koja treba da štite lokalna nagomilana sredstva, — naročito razne dokove, koji su najvažniji od svih sredstava jedne flote u ratno doba — postaje bitno da se razmotri i odluči koja od dve luke, Gvantanamo ili Ki Vest, bolje odgovara svojim položajem, snagom i sredstvima, kao osovina oko koje treba da se okreću operacije jedne flote Sjedinjenih Država u ratu, čiji bi cilj bio kontrola nad Karipskim Morem radi zadržavanja kontrole nad Prevlakom. Odgovarajuće pripreme ove vrste imaju tendenciju da spreče rat.

Sva ova pitanja komplikovana su sukobom uslova, od kojih neki daju prednost jednoj a neki drugoj luci. Pre svega, Ki Vest je na teritoriji Sjedinjenih Država; a kada se završi železnička pruga, on će kopnom imati vezu sa središtem zemlje, a ne samo morem. Čini mi se, iz Bilerovog članka, da se opasnost od prepada sa mora protiv železnice može izbeći pomoću malih brodova koji bi dejstvovali po spletu plićaka koji je oivičavaju, pošto će plovidba po njima biti daleko sigurnija za branioca nego za napadača. Gvantanamo, naprotiv, kao Gibraltar, odvojen je širokim vodenim prostorom od Sjedinjenih Država; odatle, opet slično Gibraltaru, on mora da se oslanja na velika nagomilana sredstva da bi imao snage da izdrži, i u

[1]) Komodor Biler je otada dao prilog daljoj diskusiji o vrednosti Ki Vesta u časopisu *Military Institute Journal*.

krajnjoj liniji na pomorske komunikacije, koje će bar s vremena na vreme obezbeđivati veliki konvoji; jer nikakva sredstva nisu neiscrpna ako se ne obnavljaju.

Međutim, s druge strane, nikakva engleska domaća baza nije nikad mogla da se poredi sa Gibraltarom što se tiče kontrole njegove sfere uticaja — Sredozemlja. Istoriski primeri su nam pokazali da bez stalnih pozicija na Sredozemnom Moru britanska mornarica nije bila u mogućnosti da ostane aktivna na tom terenu. Odatle zauzeće Gibraltara; a u istom ratu i Menorke. Kasnije je zauzeta Malta; jer, kao što je Nelson rekao, dugo vremena pre nego što je projektovan Sueski Kanal: »Malta je važna za vladanje Indijom«. U starim velikim ratovima, neposredna efikasnost britanske sredozemne flote zavisila je od lokalno nagomilanih sredstava, od uporišta zauzetih u tom cilju. Ona je morala da prilagođava svoje operacije lokalnim bazama, kojima je matična zemlja samo pomagala slanjem raznog materijala.

Lokalne operacije moraju da imaju lokalne centre; a da bi se odredilo kakva je razlika između Gvantanama i Ki Vesta postaje potrebno da se utvrdi poprište i karakter operacija koje će najviše doprineti postizavanju cilja koji je najprikladniji za defanzivu i ofanzivu. Ako defanzivne i ofanzivne osobine ne koincidiraju, prednost treba dati ofanzivnoj upotrebi. Najzad, takvo pitanje obuhvata ne samo individualnu vrednost dveju luka — ovde Ki Vesta i Gvantanama — već i njihovih operacskih odnosa jedne prema drugoj. Brani li jedna drugu i njenu specifičnu uticajnu sferu u većoj meri nego što sama dobija takvu odbranu od one druge? Daje li jedna, braneći se, na taj način bolje mogućnosti za ofanzivnu akciju, koja je sama najbolji metod defanzive?

U ratu koji bi obuhvatio Meksikansko i Karipsko More, defanzivna strana Sjedinjenih Država biće jasno izražena trgovačkom potrebom da se drži pod kontrolom Floridski Moreuz kao izlaz — i ulaz — doline Misisipija. Ofanzivna strana rata biće kontrola Prevlake. Istina je da sadašnja okupacija tog predela zasada daje defanzivni vid takvoj kontroli Prevlake; ali ipak, kao najbitniji centar napora, koji daleko nadmašuje Floridski Moreuz, Prevlaka pretstavlja ofanzivnu stranu. Superiorna snaga Gvantanama za dejstvo na Prevlaci zato je ofanzivna snaga i utoliko dragocenija. Dalje, samo kao pitanje odbrane Meksikanskog Mora i njegovih prilaza, Gvantanamo pretstavlja i jeste centar jedne isturene operaciske linije, koju sačinjavaju Kuba, Hajiti i Portoriko; njena dva krila su Ki Vest i Kulebra. Takva linija, celishodno branjena flotom, moći će, kao što smo videli u drugim istoriskim primerima, da štiti sve što je u njenoj pozadini, među kojima Ki Vest i celo Meksikansko More, od uznemiravanja osim od prepada. Mogućnost prepada nikad ne može potpuno da se isključi, a osim toga, iako mogu biti teški, oni su retko, ako su uopšte ikada, sudbonosni. Izraziti primer uspešnog prepada bio je kada je britanski admiral Kempenfeld, decem-

bra 1781, zarobio 12 francuskih transporata koji su išli na Zapadnoindiska Ostrva pod pratnjom konvoja. Ma koliko da je krupan ovaj uspeh, on nije sprečio odlazak ekspedicije protiv Jamajke, aprila 1782, koju je trebalo delimično da snabdeju zarobljeni brodovi. Neuspeh ekspedicije došao je ne zbog prepada, već zbog Rodnijeve pobede nad francuskom borbenom flovom.

Ofanziva protiv Prevlake i defanziva Meksikanskog Mora susreću se kod Gvantanama. Gvantanamo, ustvari, pretstavlja Kubu u našem dosadašijem izlaganju; naravno, posedovanje jedne jedine luke ipak je manje efikasno nego posedovanje celog ostrva. Osim toga, Jamajka nad Gvantananom vrši kontrolu koju, kao što smo istakli, drži nad celim ostrvom Kubom u pogledu Prevlake. Jamajka je na boku svih komunikaciskih linija. Ali ona je takođe na boku komunikacija iz Ki Vesta do iste tačke, jer one moraju da idu istim putevima kao oni iz kubanskih luka. Ki Vest u ovome nema nikakve prednosti nad Gvantanamom; dok Gvantanamo ima vrlo veliku prednost u tome što borbena flota tamo postavljena vlada svakom linijom koja iz koga bilo kraja sveta vodi u Jamajku. U početnim predavanjima pokazano je da, pod pretpostavkom jednakih snaga, Santjago paralizuje Jamajku. Pod danas izmenjenim uslovima mi, što se tiče pozicija, treba samo da zamenimo Santjago sa Gvantanamom. Što se tiče snage i sredstava, naročito za izgradnju dokova, čini mi se da Gvantanamo ima nesumnjivu prednost u pogledu defanzivnih radova. U oba mesta sredstva mogu samo biti stvar predviđanja i sakupljanja.

Posledica promena u toku prošlih dvadeset godina, izazvanih ratom i diplomatskom aktivnošću, bila je, znači, u tome što je Sjedinjenim Državama data prilika da kontrolišu ovu liniju koju su studije ranijeg perioda pokazale kao najefikasniju za vojnu i pomorsku akciju u Karipskom Moru.

Niz radova od kojih je ovaj poslednji pisan u ubeđenju da je para, koja je flotama dala veću sigurnost i brzinu kretanja, u isto vreme im nametnula takva ograničenja, zbog potrebe obnavljanja goriva, da pomorski poduhvati više ne mogu da imaju onaj smeli dalekosežni karakter koji su nekada imali, nego moraju da se podvrgnu pravilima i uslovima koje su vojske odvajkada morale da podnose. Kopnene invazije mogu samo da budu postepene; izvestan zadobijeni prostor, koji zavisi od raznih prilika, mora da se obezbedi pre nego što se preduzme nov korak i cela linija napredovanja mora da se poveže sukcesivnim karikama. Nije uvek bilo tako na moru. Vrlo duge i daleke operacije mogao je da preduzme odbačeni jedrenjak, jer je bio siguran da nema tog materijala koji bi mu bio neophodan, a koji ne bi mogao da nađe kuda god pođe. Povremene teškoće s namirnicama i vodom savladane su zahvaljujući moći prilagođavanja ljudskog tela koje se podvrgavalo polovičnim obrocima.

Sa ugljem su došle komunikacije; a komunikacije znače da ekspedicione snage, čak i ako su karike duge, moraju da budu povezane sa domovinom kao sa bazom.

Karipsko More i Panamska Prevlaka (v. sk. 11) pružaju proučavaocu pomorske strategije vrlo izrazit primer potrebe takve povezanosti i uzajamne pomoći između vojnih uporišta koja razmatramo, a isto tako i između tih položaja i operativne vojske, — u ovom slučaju mornarice. Prema tome, oni pretstavljaju predmet od prvostepene važnosti kojim takav proučavalac mora da ovlada, i to detaljnije nego što je moguće u jednom nizu predavanja, čiji cilj treba da bude da ukaže na pravce mišljenja, a ne da pokuša da iscrpe predmet. Za američkog pomorskog oficira, tesna povezanost Prevlake i budućeg kanala sa uzajamnim potpomaganjem atlantske i pacifičke obale čini predmet dvostruko zanimljivim. Ovaj interes je još povećan činjenicom da će opšti međunarodni značaj takve tačke kao što je Kanal za trgovinu svakako morati da učini uslove njegovog držanja i upotrebe povodom za međunarodne nesuglasice i pregovore koje su često rat u drugom obliku; tj. rešenje zavisi od vojne sile, čak i ako se ona drži u pozadini. Ima drugih pitanja osim trgovačkih koja zavise od vladanja Prevlakom, i ja o njima ovde neću da govorim izričito. Da bismo ih u potpunosti shvatili, moraćemo stalno čitati i razmišljati o opštim pitanjima dana.

Jedna je stvar sigurna: u Karipskom Moru je strategiski ključ za dva velika okeana: Atlantik i Pacifik, naše dve glavne pomorske granice.

Glava XIII

RAZMATRANJA O RUSKO-JAPANSKOM RATU

(Skica 12)

Rat između Japana i Rusije još je vremenski tako blizu da se može smatrati da su glavni događaji kako pomorski, tako i vojnički, i rasprave za koje su dali povoda ti događaji, živo prisutni u svesti jednog ovakvog skupa pomoraca. Možda će onda izgledati donekle pretenciozno da se oni ponovo uzmu u razmatranje tako brzo, naročito zato što je o njima već toliko pisano. Izgledalo bi da je sa toliko tačaka gledišta bačena na predmet sva svetlost, i da su otkriveni svi aspekti pod kojima se on može posmatrati.

Predmet, međutim, ima tako nesumnjiv značaj za razvoj jednog traktata o pomorskoj strategiji da se osećam primoranim ne samo da ga upotrebim uzgred, ilustrativno, kada se za to ukaže prilika, već i da preduzmem da dam i nešto ozbiljnije izveštaj i komentar o njemu; da kažem koja su se načela tu uplela, i da izdvojim što potpunije mogu pouke koje nam istorija ove bitke daje. Naravno, ona za mene lično ima taj posebni interes da služi kao primer koji je vremenski došao posle kursa predavanja o pomorskoj strategiji, čija je revizija cilj mog sadašnjeg zadatka u koledžu. Primerom ja ne mislim samo da potvrdim ideje izložene u tim ranijim predavanjima, već i da predavanja ispravim gde su pogrešna ili nepotpuna.

Imao sam prilike da se uverim, i to ne u neposrednoj vezi sa pomorskom strategijom, da greške i slabosti ubedljivije ilustruju načela nego uspesi. Iz arhiva potučene strane mi ćemo najsigurnije moći da izvučemo pouke. Ovo je delimično posledica činjenice što general ili admiral koji izgubi bitku mora da se opravda pred svojim narodom, možda i pred svojom vladom. Običaj u mornarici da se poraženi kapetan ili admiral izvede pred ratni sud pokazao se vrlo plodnim u iznošenju materijala koji je od ogromne važnosti i za istoriju i za ratnu veštinu. Čak i bez ratnog suda poraz vapije za objašnjenjem; a uspeh, kao dobročinstvo ili kao milostinja sakrije mnoštvo grehova. Do današnjeg dana Marengo je uspeh Napoleona, a ne Dezea; i opasno protezanje francuske linije koje je izazvalo prvi poraz uglavnom je zaboravljeno zbog završnog trijumfa. Čovek koji je pretrpeo neuspeh sam od sebe će izneti sve ono što ublažava neuspeh, ili što njega izbavlja odgovornosti. Pobedniku se malo po-

stavljaju pitanja; i ako je svestan grešaka on nema potrebe da ih iznosi. Više ima materijala da se kritikuju Kuropatkin i Rožestvenski nego da se priznaju bilo njihove teškoće bilo njihove zasluge. Možda je mali broj onih, čak i u ovom pomorskom auditorijumu, koji su znali, ili su pribeležili, da dan ranije nego što su ruske mine potopile dva japanska ratna broda, *Hacuse* i *Jašima*, nije bilo nijednog japanskog izviđača na vidiku da primeti kako ruski brod obavlja akciju koja je imala tako poraznu posledicu za njegove neprijatelje. Tog dana, za vreme te operacije, nije bilo nijednog japanskog broda na vidiku osmatrača u Port Arturu.

Iz navedenih razloga ja se prvo i naročito obraćam ruskoj pomorskoj akciji za ilustrovanje načela, bez obzira da li su se ona ispoljila u pravilnom ili nepravilnom delovanju; i ovde najpre navodim *dva* takva načela, ili formulisane maksime, kao osnovne, i po mom mišljenju u osnovi pogrešne u ruskoj praksi. To su koncepcije uma, od kojih je prva jasno izražena kao vladajuća u ruskim planovima i koja je uticala na rusku vojnu misao; dok druga može da se deducira na osnovu njenog velikog dejstva. Prva, pod nazivom »tvrđavska flota« *(Fortress Fleet)* je izrazito ruska; ona je ostvarena u ruskoj teoriji i praksi, iako je zastupljena i u vojnoj misli drugih zemalja. Druga je čuvena »postojeća flota« *(Fleet in Being);* koncepcija izrazito engleska po formulaciji i po poreklu, iako, kao i ona prva, nalazi odjeka u pomorskim krugovima drugih zemalja. Ja ovde ne mislim da definišem koncepciju »postojeće flote«. Ja ću pokušati da to učinim kasnije, opisujući njen krajnji odlik; ali učiniti više, tražilo bi više mesta nego što se ovde može dati, jer bi puna definicija tražila da se istaknu razne nijanse značenja, od kojih se neka daleko razilaze, a koja pripisuju izrazu »postojeća flota«, oni koji sebe ubrajaju među advokate teorije koju označava ova fraza.

Međutim, potrebno je ovde primetiti da su u svojim krajnjim oblicima dve teorije ili načela sumirane u frazama »tvrđavska flota« i »postojeća flota« antipodi jedan drugome. Oni pretstavljaju pomorsku ili vojnu misao »polarizovanu«, da se tako izrazimo. Jedna daje celo težište tvrđavi, i čini flotu tako sporednom da ona nema nikakvog razloga da postoji osim da spase tvrđavu. Druga potpuno odbacuje tvrđavu, osim možda kao trenutno sklonište za brodove flote dok utovaruju ugalj, vrše opravke ili dopunu zaliha. Jedna baca odbranu nacionalnih obalnih linija samo na utvrđenja; druga se oslanja isključivo na flotu za stvarnu odbranu. U svakom slučaju, saradnja između dvaju rodova, flote i obalskih utvrđenja, karakteriše se preimućstvom jednog nad drugim, i to tako velikim da postoje isključivo. Koordinacija jednog i drugog, koju ja smatram pravilnim rešenjem, može se reći da jedva postoji. Odnos je pre potčinjavanje nego koordinacija.

Pre nego što počnemo izlaganje o uticaju ova dva načela na rusku akciju i odatle na ratnu sreću Rusa, dozvolite mi da vam

iznesem jednu misao, koja u mojim očima ima tu zaslugu da se može primeniti na sukobe stvarnosti u svim životnim odlukama.

U slučaju onakvih sukoba kao što je ovaj pred nama, istina, pravilno rešenje neće se naći ako se odmah traži srednji kurs — ono što nazivamo kompromisom. Istina — tj. pravilan zaključak ili rešenje — najsigurnije će se dostići ako se shvate obe ideje koje se nalaze u osnovi suprotnih stavova; ako se shvate, mislim, u punom njihovom značaju, čak i u krajnjem smislu i celom utisku koji dva izražena stava sadrže. Kada taj uticaj bude u potpunosti proizveden u vašem umu, vi onda možete preći na to da svakom elementu — obalskom utvrđenju i floti — date njegovu punu težinu, odgovarajuću pažnju, u nacionalnoj shemi vojne i pomorske politike. Besumnje, rezultat neće biti, bar ne bi trebalo da bude, isključivo prihvatanje jednog od njih, onako kako ga svaka od tih škola preporučuje. Postignuto rešenje besumnje će se nalaziti negde između njih — ne mora biti na pola puta; i, zato što se nalazi između, neki mogu uporno tvrditi da ste putem koji ja predlažem ipak samo došli do »kompromisa«. Ja više volim da to nazovem »usklađivanjem« (adjustment) rečju koja, za razliku od reči kompromis, sadrži slog »just«, — tačan — francusko *juste*. Takva tačnost, preciznost, u davanju prave vrednosti suprotnim faktorima, može se postići samo takvim mentalnim procesima koji pre svega osećaju puno značenje oba, i koji, prema tome, obraćajući pažnju na jedan, stalno i lucidno imaju na umu značaj drugog. Onaj koji počinje sa kompromisom, a da prethodno ne posveti pažnju savladivanju oba suprotna pogleda, uvek će, nehotice, početi sa predubeđenjem; sa naklonošću prema jednom koja neće biti kanalisana stalnim sećanjem na drugi.

Kompromis i usklađivanje moraju i jedan i drugi da uzmu u obzir iste uslove; ali oni polaze od različitih tačaka gledišta i bitno se razlikuju po duhu. Oni pretstavljaju suprotne koncepcije. Rečnik nam ne daje reč »kompromis« među sinonimima reči prilagoditi (uskladiti — adjust). Težiište značenja reči kompromis nije koncentracija, već ustupanje (concession), a ustupanje u praksi znači raspodelu između više objekata, ne njihovu koordinaciju oko jedne centralne ideje, što bi bila prava koncentracija. Cilj kompromisa *nije da ustupi, definitivno, koju bilo* od nekoliko poželjnih stvari, koje se ne mogu potpuno izmiriti između sebe. Kompromis teži da ih sve obuhvati, ne kao jedinstvenu koncepciju, već kao složen konkretan rezultat; takav rezultat kao što bi bio dovršen ratni brod, ili aktivno vođenje jedne kampanje. On postiže ovaj rezultat pravljenjem ustupaka svuda unaokolo.

Produkciji jednog ratnog broda ili vođenju operacija jedne kampanje prethodi intelektualan proces kome se daje generički naziv koncepcija (zamisao). Kada se radi o brodu ovo se naziva nacrtom; u kampanji — planom. Ovaj nacrt ili plan mora da uzme u obzir sve ove poželjne, ali nepomirljive osobine. Ali, da bi u tome uspeo, on mora da počne sa priznanjem da ne može da ih ima sve,

da jedna mora da se izabere kao glavna, a druge iskreno i potpuno da im se podrede. Ovaj mentalni stav Napoleon je nazvao »isključivošću cilja«; i, prihvatajući ovakvu njegovu definiciju kao bitnu, napominjem da je ona suprotno od kompromisa, i zato predlažem da bi umesto uobičajene reči »kompromis« reč »usklađivanje« pretstavljala napredak u našem pomorskom rečniku. Kada se postigne onaj krajnje težak mentalni stav koji je Napoleon tako preporučivao, i za koji je sam tako sjajan primer, tj. kada je čovek zaista rešen da jedan od nekoliko kvaliteta jednog broda, ili jedan od nekoliko pravaca akcije u jednoj kampanji, ne sme da ustupi ništa što nije apsolutno neophodno ustupiti, dok svi drugi kvaliteti treba da ustupe sve ono što u granicama sigurnosti mogu da ustupe, u nacrtu ili planu koji iz toga proiziđe može zaista da bude grešaka, ali se on razvija pod najpovoljnijim okolnostima. Isključivost cilja, i ono što mi nazivamo kompromisom, to su stanja uma i karaktera; oni pretstavljaju umne i moralne uslove koji, bili oni prirodni ili stečeni, moraju da se ispolje u akciji isto onako sigurno kao što se čovečije prirodne sklonosti i sposobnosti ispoljavaju u njegovom svakodnevnom životu. »Tvrđavska flota« i »postojeća flota« nisu samo mentalne koncepcije; one su moralne karakteristike koje će da prožmu delatnost.

Isključivost cilja, čini mi se, priznaje od početka do kraja da suprotnosti *jesu* suprotnosti, i da, prema tome, ma koliko čovek želeo i jedno i drugo, ne može praktično da ima jedno i drugo time što će jednom i drugom nešto ustupiti, i jednom i drugom nešto oduzeti; na taj način on ustvari ne dobija ni jedno ni drugo. U strategiji je vrlo popularan primer za to odbrana jedne planinske granice sa nekoliko prevoja, ili jedne reke sa nekoliko prelaza (v. sk. 12). Neprijatelj može da napadne preko koga bilo od njih. Poželjno je braniti sve. Snaga za odbranu je ograničena, fiksirana, konstantna količina, kao što je konstantan broj prevoja ili prelaza; konstantna sila koja ovde odgovara raspoloživoj tonaži jednog broda, a broj prelaza onim osobinama koje su u njemu poželjne — kao što su ofanzivna snaga, defanzivna snaga, brzina, utrošak goriva. U odbrani jedne granice postoje dva sistema. Jedan (1), nazvan *kordonski* sistem, raširen po celoj liniji koju treba braniti, neće da ostavi nijedan prelaz nezaštićen, prema tome deli datu snagu između svih. To je kompromis. Sve se ne može kako treba braniti, i zato se nešto ustupa svakome, što znači, takođe, i da se oduzima od svakog nešto što bi zaista odgovaralo; a nijedan nije stvarno zaštićen, niti mogu drugi lako da mu priteknu upomoć.

Sistem koji je sada opštepriznat kao pravilan jeste dvosmisleno isključiv u pogledu cilja. Tj. on ima jednu vladajuću ideju koja se sastoji u tome da se snaga kojom se raspolaže na takav način, na takav položaj, da celina može brzo da dođe do jednog prelaza kada mu zapreti opasnost (2). Očigledno je, međutim, da takva isključivost cilja, koja se ispoljava u obrazovanju jedne glavne

centralne snage, ne samo da je u saglasnosti sa onim sredstvom kojim ta snaga može najbrže da stigne do tačke koja je došla u opasnost, nego da traži, a imaće najbolje šanse na svojoj strani onda kada ga nađe. Ovu određenu meru nazvao sam »usklađivanjem«, za razliku od kompromisa. Ona nije kompromis, jer ni u jednom trenutku ne ustupa ništa od ideje centralne koncentrisane snage. U tome je beskompromisna. Svi ostali njeni postupci imaju određeni cilj da ojačaju tu snagu povećavanjem njene pokretljivosti i njene nadmoćnosti kada stigne na mesto. Naprimer, očigledno je da na svim prelazima treba da budu postavljeni osmatrači koji će najranije upozoriti o neprijateljskom približavanju. Isto tako, ukoliko na jednom od prelaza postoji položaj gde zemljište pruža mnogo veću mogućnost otpora — otpora koji odgovara povećanom broju ljudstva branioca — očigledno je poželjno da taj položaj centralna snaga kada stigne nađe u svojim lukama. Da se prelazu dodeli dovoljna snaga za ove ciljeve potpuno je u skladu sa jedinim isključivim ciljem koji je otelotvoren u toj centralnoj snazi. Ceo proces takvog usklađivanja diktiran je jednom tačnom mišlju, i tako je on u suštini jedna kombinacija.

Reč »kombinacija« nagoveštava misao i upozorenje, u kojima možda vidite mušicu jednog pisca. Proučavajući ratovanje, kao i svaki drugi predmet, nemojte prezirati reči, i ne budite ravnodušni prema njihovoj preciznosti i potpunosti njihovog značenja. Možda vam ovaj razgovor o kompromisu i usklađivanja izgleda kao brbljarija ili cepidlačenje; ali budite uvereni da će čovek koji misli jasno vrlo brzo hteti i da govori jasno i da raspolaže tačnim rečima kojima izražava svoje misli. Tako želeti to je sasvim obična praksa. Ako su reči dvosmislene, onda ih onaj kome su upućene može pogrešno razumeti. Setite se da kombinacija ne znači samo sastavljanje dveju ili više stvari, bile te stvari kvaliteti ili akcije. Kombinacija znači takvo sastavljanje stvari da one više ne znače sastavljanje dve stvari — tj. složeni rezultat, — već jednu stvar, jedan rezultat. Razlika pomalo liči na razliku između baruta i nitroglicerina; mehaničke mešavine i hemiske kombinacije; a rezultat u jednom i drugom slučaju je različit. Jedna snaga podeljena više-manje jednako među nekoliko prelaza nije kombinacija, jer ne postoji jedinstvo napora. Ista snaga u centralnom položaju, sa manjim odredima na nekoliko prelaza kao što smo opisali, jeste kombinacija — jedna harmonična celina; jedna, ne samo u tom smislu što je samo jedan deo, već što su nekoliko delova u takvom odnosu i na takav način određeni jednom centru, da su praktično i suštinski jednaki, da imaju jedinstvenost jednog organizma.

Vredi da promislite da li vam reč kompromis ne pravi utisak da ćete, kada budete projektovali jedan ratni brod, biti spremni da ustupite nešto od svakog kvaliteta, kako bi svi drugi od njih dobili svoj deo. Priznajući, i ja to ne odričem, da zaista svaki od nekoliko kvaliteta mora nešto da ustupi, ako ni zbog čega drugog

a ono zato da bi se osigurala njegova delotvornost, kao u slučaju centralne defanzivne snage koju smo pomenuli, — zar je svejedno da li ćete prići problemu u duhu onoga koji je podelio svoju snagu između nekoliko prelaza ili onoga koji priznaje jednu središnu zamisao kojoj sve drugo ima da služi? Uzmite oklopnu krstaricu. To mi je, priznajem, slabost. Ona je oklopljena i ona je krstarica; i šta ste dobili? Brod koji će da »leži u liniji«? — kao što su govorili naši preci. Ne i da; tj. mogla bi za nevolju i uz rizik koji prevazilazi njene snage. Krstaricu? Da i ne; jer, da bi joj se dao oklop i naoružanje koji joj ne pristaju za liniju, vi ste dali veću nego što je potrebno tonažu s obzirom na brzinu i utrošak goriva koji odgovara krstarici. Dajući ovakvu tonažu oklopu i naoružanju vi ste to oduzeli sa drugog mesta; ili sa povećanja brzine i izdržljivosti broda ili sa izgradnje još jedne krstarice. U njoj imate nešto što je više krstarica nego što treba, a manje oklopni brod; ili manje krstarica, a više oklopni brod. Za mene ovo nije kombinacija, ali je bez svake sumnje kompromis. Sastavili ste dve stvari, ali one su ostale dve, nisu postale jedna i, s obzirom na tonažu, niti imate toliko oklopni brod, niti toliko krstaricu koliko bi trebalo. Ne kažem da imate beskoristan brod. Ali kažem da nemate tako koristan brod kao što bi s takvom tonažom trebalo da imate. Da li je ovo mišljenje jednog čoveka pravilno ili nepravilno, međutim, ima vrlo malo značaja u poređenju sa značajem koji ima za oficire koji se obično bave ovim temama da bi prihvatili pravilan način mišljenja i pravilan način izražavanja, drugim rečima, tačna načela i tačnu frazeologiju.

Kao primer za dokaz ovoga što kažem mogu da posluže dva izraza, *Fortress Fleet* (»tvrđavska flota«) i *Fleet in Being* (»postojeća flota«), svojim uticajem na rusku praksu i načela. »Tvrđavska flota« bila je vladajuća koncepcija u ruskoj vojnoj i pomorskoj misli. Citiram sa izvesnom rezervom, jer citiram iz jednog dnevnog lista[1]), ali kao verovatno tačno, a u svakom slučaju karakteristično za rusku teoriju: »Pre polaska iz Bizerte za Sueski kanal, admiral Virenijus, komandant ruske eskadre, primetio je da je ruski plan bio da učini od Port Artura i Vladivostoka dva najvažnija arsenala u carstvu i da svaki raspolaže flotom odgovarajuće snage«, — odgovarajući, znači, tvrđavi — »koja od nje zavisi kao od baze«. Raspored bi se sastojao u podeli pred licem verovatnog neprijatelja, Japana, koji bi imao centralni položaj, jer se projekat odnosi prvenstveno na tvrđavu, ne na pomorsku efikasnost. Koncepcija nije sasvim pogrešna; da jeste, greška bi se primetila. Ona ima elemenat istine, i u tome leži njena velika opasnost; opasnost polovičnih ili četvrtinskih istina. Jedna flota *može* da doprinese blagostanju obalskih tvrđava; naročito kada je tvrđava u nekom posedu van države. S druge strane, teorija »postojeće flote« takođe ima elemenat istine, i to vrlo znatan

[1]) Kopski (Kobe) *Chronicle*, 25 februar 1904; engleski list koji izlazi u Japanu.

elemenat; i ona se nalazila u svojoj jasnoći tako dugo pred pomorskim mnjenjem da je nemoguće da nije bila poznata u Rusiji. Bila je poznata i uživala je priznanje. Imala je jake pristalice. Ruski pomorski Generalštab gromko je tražio da ovlada morem; ali uticaj pomenute teorije na vladu, odgovornog upravljača i stvaraoca nacionalne politike, nije bio dovoljno jak. Pošto nije dobro shvaćena, — bilo zbog nemarnosti, bilo zato što je suprotan faktor »tvrđavska flota« već bio ovladao ljudskim mozgovima, — ona nikad nije uspela da dođe do izraza u nacionalnim planovima. Bilo je možda kompromisa; pokušalo se i jedno i drugo, *Fleet in Being* i *Fortress Fleet;* ali nije bilo usklađivanja. Tvrđava je svuda potisnula flotu, kao flotu, do beznačajnosti u nacionalnim koncepcijama. Rezultat toga bio je da sa Port Arturom zemlja nije dobila ni tvrđavsku flotu, jer, osim topova koji su skinuti sa nje, flota nije doprinela ništa odbrani mesta; a ni postojeću flotu, jer ona nikad nije bila upotrebljena kao takva.

Zanimljivo je primetiti da ova vladajuća teorija o tvrđavskoj floti odražava nacionalni temperament, tj. nacionalne karakteristike, nacionalne naklonosti. Jer, šta ustvari pretstavlja *tvrđavska flota?* Pojam defanzive. Šta pretstavlja *postojeća flota?* Ofanzivu. U kakvoj vrsti ratovanja se Rusija najviše istakla? U defanzivi. Ona je imala svog Suvorova, doduše; ali 1812 godine, i na Krimu, i opet sad, 1904—1905, ona je uvek bila naklonjena defanzivi. Zbog veličine svoje teritorije i zbog svog brojnog stanovništva, ona je, tako da kažemo, puštala da neprijatelj udara po njoj, sigurna u svoj opstanak zbog te velike mase. Vojnički, Rusija kao nacija nije preduzimljiva. Ona ima jednu apatičnu naklonost ka defanzivi. Ona nije, kao stvar nacionalne ili vladine odluke, tako shvatila pojam ofanzive, niti je dopustila, kao narod, da je taj pojam obuzme, tako da ispravi nacionalnu naklonost ka defanzivi, i da uskladi defanzivu i ofanzivu u nacionalnoj i vojnoj politici.

Prema tome, sa ta dva dobro poznata izraza, »tvrđavska flota« i »postojeća flota«, aktuelna i srazmerno nova, mi se nalazimo lice u lice sa dve stare podele ratovanja defanzivom i ofanzivom. Možda očekujemo da će ovi stari prijatelji da pokažu svoje poznate osobine i slabosti u akciji; međutim, pošto smo ih upoznali u novom ruhu, mi ćemo da ih posmatramo i u njemu, ne govoreći direktno o ofanzivi i defanzivi, već o tvrđavskoj floti i postojećoj floti, i pokušavajući, prvo, da iznađemo njihov uticaj na rusko držanje.

Veoma riskantan način na koji su Rusi na Dalekom Istoku nagomilali pomorsku snagu koju su tamo imali na početku rata, već pokazuje neprikladnu koncepciju, neprikladan cilj u upotrebi flote. Ne znamo, možda svet neće nikad saznati, procese rezonovanja koji su uslovili njihove akcije. Kao i drugde, i ovde se pobuda vidi iz postupaka; a ruski postupak, kako u prikupljanju flote tako i u njenom smeštaju i upotrebi, pokazuje otsustvo ofanzivnog cilja, i težnju da se ona upotrebi za obezbeđenje tvrđave. Jer, da je posto-

jala namera da se ona upotrebi ofanzivno, da je taj motiv jasno formulisan i dominantan, on bi diktirao okupljanje jedne snage nesumnjivo jače od japanske; ovo je Rusija bila u stanju da učini, jer je raspolagala brodovima. Naravno, nepromišljen metod, koji je uhvatio dva broda na izlasku, mogao je biti prihvaćen iz proste nemarnosti; ali bi bilo mnogo manje verovatnoće da se to desi da je cilj bio da se postupi ofanzivno. Da je prvi cilj bio da se tuče neprijateljska flota, potreba za većom snagom ne bi se mogla prevideti; a kad se uzme u obzir dalji način pomorskog ratovanja za celo vreme, može se s pravom osetiti otsustvo ofanzivne namere kod flote.

Jedan francuski pomorski oficir, poručnik Olivije, u jednom eseju koji je nagradila Francuska pomorska liga, a za koji sam našao da je vrlo poučan, tačno primećuje: »Ako se predviđa potreba za koncentracijom stalnih snaga u slučaju rata, takvu koncentraciju treba izvršiti još dok traje mir«. Ovo odgovara starom strategiskom pravilu da koncentraciju, tojest postavljanje raznih delova na takve položaje koji će sigurno obezbediti uzajamnu pomoć, treba vršiti van domašaja neprijateljeve sposobnosti da ih napadne pojedinačno. Drugim rečima, ono što mi nazivamo *raspodelom* mornarice, u mirno doba, treba da se uskladi sa najverovatnijim potrebama u slučaju rata. Ovo je ponavljanje Žominijevog komentara o komplikovanoj shemi dva armiska korpusa koji se kreću različitim putevima da bi se sjedinili blizu neprijatelja: »Kakva muka da se ostvari sjedinjavanje na kraju, koje je sasvim lepo moglo da se izvrši odmah u početku i da se održi za sve vreme pokreta«. Mesto toga, pošto su imali dve tvrđave, Rusi su pod uticajem svoje koncepcije tvrđavske flote podelili svoju borbenu flotu na dva dela; manji je bio ono što Žomini naziva velikim odredom, i za koji kaže da je u najboljem slučaju — tojest, ako baš *mora* da se obrazuje — nužno zlo. Odatle su potekli kasniji zahtevi da se oba dela sjedine, što je dovelo do dvostrukog poraza 10 i 14 avgusta; bez obzira na to postoje oni koji bi hteli da podele flotu Sjedinjenih Država na atlantsku i pacifičku. Ovo potvrđuje još više zaključak, iz opšteg iskustva čovečanstva, da su načela od odlučnog uticaja na delovanje; rezultati se pojavljuju tamo gde se najmanje očekuju i potreban je izvestan napor da se uđe u trag njihovom poreklu u pogrešnim načelima. Nepravilna načela, ili zanemarivanja pravilnih, u ovom ratu, učinila su da je slabija država pobedila jaču. Nesposobno rukovođenje ratom došlo je od pogrešnog shvatanja načela.

Od vremena kada su pisane ove reči, ja sam naišao na nešto što izgleda kao neosporan dokaz da je potreba za flotom u ovim vodama predviđena i predočena ruskom Admiralitetu još 1896 godine, skoro dve godine pre ruskog zauzeća Port Artura (27 marta 1898). U *Fortnightly Review*-u od maja 1910, na strani 819, u članku »Zašto je Rusija stupila u rat s Japanom«, kao izveštaju neke zakulisane osobe u Rusiji, čitamo sledeće:

»Godine 1896, veliki knez Aleksandar Mihailovič predao je dugačak memorandum u kome se ističe hitna potreba za stvaranjem moćne mornarice u vodama Pacifika, na osnovu tvrdnje da ne možemo da se nadamo da će sibirska železnica do Tihog Okeana i dalje ostati u našem trajnom posedu ako ne vladamo morem. U ovom dokumentu je istaknuto da japanske pomorske pripreme, po programu izgradnje, treba da se završe u 1906 godini; da je očigledno da se on sprema za rat protiv Rusije, i da bismo mi već 1903 godine morali biti u stanju da se odupremo svakom pokušaju neprijatelja. U najvišim pomorskim krugovima ovaj *exposé* nije naišao na povoljan prijem«.

Ovaj citat ilustruje, i treba da nas ubedi u to, koliko je važno za pomorske oficire da se upoznaju sa savremenom političkom, ili bolje međunarodnom, literaturom. Ova uzgredna primedba, u članku koji je u suštini politički, ne vojnički, pokazuje jednu vladu koja je potpuno slepa prema potrebi da se stvore, i da se na vreme prebaci sa jedne obale na drugu, jedna pomorska snaga koja će moći tako da se poveća i prebaci. To ne samo da baca svetlost na istoriju, i na ruske metode, već je upozorenje svim vojnim stručnjacima da moraju, ako hoće da budu korisni savetnici, da budu upoznati sa međunarodnim odnosima i vojnim načelima.

Veoma pogrešna koncepcija, izražena u frazi »tvrđavska flota«, ne samo da je dovela do sakupljanja jedne flote koja je po brojnom stanju bila karakteristično defanzivna, već je dovela i do postavljanja te flote na pogrešan položaj, što je bilo diktirano idejom da se njome zaštiti omiljena tvrđava. Ovde sam suočen sa svojim prošlim pogrešnim zaključkom, do koga bih, međutim, teško mogao doći da sam se nalazio u ruskim ratnim savetima; jer tada ne bih verovao, kao što sam verovao, da je Vladivostok bespomoćno zaleđen u zimsko doba, i da je pokret time paralizovan. Ovo nije slučaj; ruski ledolomci su bili u stanju da obezbede slobodan izlaz. Ne znajući ovo, i smatrajući da flota mora da se upotrebi ofanzivno, kao što smatram i sada, izgledalo mi je da je Port Artur pravilno izabran; jer tamo je flota sigurno mogla da izlazi, pa ako bi još mogla da pomogne u defanzivi, bez štete za svoje ofanzivne funkcije, to bi bilo tim bolje. U samoj stvari, međutim, Vladivostok je bio upotrebljiv; i u njegovoj situaciji sa dva izlaza, i uopšte sa ostalim navigacionim prednostima, on je imao nesumnjivo preimućstvo za flotu namenjenu svom pravom — ofanzivnom zadatku.

Zašto je onda flota postavljena u Port Artur?

Zato što, očekujući da će Japanci napasti Port Artur, cilj ruskog rukovodstva nije bio da upotrebi flotu ofanzivno protiv neprijateljske mornarice, već defanzivno kao tvrđavsku flotu; da brani tvrđavu defanzivnom akcijom, čekajući napad, a ne napadajući sama. Tojest, zadatak tvrđave shvaćen je uglavnom kao defanzivan, a ne kao ofanzivan. Kasnije, pokušaću da pokažem da je cilj, *raison d'être*, jedne obalske tvrđave sam po sebi ofanzivan; jer ona postoji

uglavnom za sklanjanje flote i za održavanje njene borbene spremnosti da dejstvuje ofanzivno. Ako zasada to ostavimo na stranu, biće dovoljno da primetimo da je ruska koncepcija flote to da ona treba da vodi defanzivu, nužno dovela do grešaka i u samoj defanzivi. Eskadra Port Artura nikad nije dejstvovala ofanzivno, čak ni u lokalnim razmerama. Jedan očevidac kaže: »Po rasporedu svojih razarača, komande kao da nisu imale nameru da im daju slobodu dejstva, ili da im dozvole da preduzmu rizik«. I na drugom mestu: »Torpedni čamci nikad nisu odaslati sa ciljem da se napadnu japanski brodovi ili transporti. Ako su izašli i bili napadnuti, oni su se tukli, ali oni nisu izlazili u cilju napada, iako su štitili bok armije«. Ova dva postupka pokazuju ulogu koja je označena izrazom »postojeća flota«. Japanci su se čudili što nisu činjeni nikakvi pokušaji da se izviđanjem ustanovi gde je njihova pomorska baza, koja je takođe bila mesto iskrcavanja njihove vojske; i, mada se potapanje dvaju ratnih brodova 15 maja videlo iz Port Artura, nije učinjen nikakav napor da se iskoristi ovakav uspeh, koji je značio demoralizaciju za neprijatelja, iako je bio 21 razarač u Port Arturu; dok ih je 16 bilo na plovidbi. Tako se, do poslednjeg trenutka, flota držala svoje defanzivne uloge, izlazeći tek onda kada je već bila oštećena neprijateljskim granatama, i to ne da se tuče već da beži.

Ono što je najčudnije u ovakvom postupku jeste to što flota, bar po svim izveštajima do kojih sam mogao da dođem, nije ničim doprinela odbrani tvrđave osim iskrcavanjem topova, i, kada je već došla poslednja bitka na život i smrt, što je upotrebila svoje baterije da pomogne baterijama tvrđave; ali teško da bi i najokoreliji teoretičar predlagao takav zadatak kao razlog izdržavanja jedne flote. Isti ti topovi bili bi korisniji na kopnu. Što se tiče odbrane, ruska flota je lepo mogla da bude u Kronštatu celo vreme. To bi bilo bolje; jer onda bi otpratila Rožestvenskog u koncentrisanom broju, i cela ruska mornarica tamo okupljena, daleko nadmoćnija po snazi, pretstavljala bi pretnju japanskoj pomorskoj komandi mnogo efikasniju, kao odbrana Port Artura, nego što je bilo prisustvo jednog dela te flote u samoj luci.

Ruska flota na Dalekom Istoku, čija je glavnina bila okupljena u Port Arturu, samim svojim prisustvom pod navedenim uslovima pokazivala je da je tu da brani tvrđavu, kojoj je pridodata (v. sk. 13.) Koncentrisana u Vladivostoku, na jednoj strani ratišta, i na boku neprijateljske komunikaciske linije koja je vodila do sektora koji je trebalo da bude središte operacija, to bi samo po sebi značilo da se tvrđava smatra pomoćnom u odnosu na brodove; da je njen glavni značaj u opštem nacionalnom vojnom planu da zaštiti, i omogući popravke, ukratko, da održi borbenu spremnost jednog kontingenta koji je bio namenjen borbi, i to sa određenim ciljem. Nesrećni Rožestvenski izrazio je ovu činjenicu rečima koje mu, vidim, pripisuju i pre sudbonosne bitke kod Cušime: da će, ako samo 20 od onih brodova koji su bili pod njegovom komandom stignu u Vladivostok,

japanske komunikacije biti ozbiljno dovedene u opasnost. Ovo nije ništa drugo nego teorija »postojeće flote« i to sasvim nerazblažena; jer ona izražava onaj ekstremni pogled da će prisustvo jake snage, čak i ako je manja od neprijateljske, blizu mesta operacija, izazvati veliki efekat na neprijateljsku akciju. Ekstremna škola je otišla tako daleko da kaže da će ona čak zaustaviti ekspediciju; ili treba da je zaustavi ako je neprijatelj pametan. Godinama se borim protiv tog gledišta kao nepravilnog, što uostalom pokazuje i istorija. Takvu »postojeću flotu«, ako je slabija od neprijateljske, ne treba ovaj da prihvati kao dovoljnu smetnju u običnim uslovima. Ona to nije bila u prošlosti, i Japanci je nisu prihvatili kao takvu. Ruska »postojeća flota«, u Port Arturu, nije sprečila njihovo prebacivanje, iako su u njoj videli opasnost i zato preduzeli svaki korak koji je bio u njihovoj mogućnosti da je neutrališu. Njihove operacije od početka do kraja upravljene su ka tom cilju. Prvi delimično uspešan napad torpedom; pokušaji da se luka blokira potapanjem brodova; daleka bombardovanja; mine postavljene spolja; najzad, rano uvođenje i upornost u operacijama opsade, — sve je to imalo jedan cilj, uništenje »postojeće flote«, koja je bila unutra; ali, uza sve to, ova flota nije zaustavila transport japanske vojske.

Ove dve simultane operacije, transport trupa uprkos postojeće flote i istrajan napor da se ona uništi u isto vreme — ili neutrališe — ilustruju ono što sam nazvao usklađivanjem suprotnih pogleda. Opasnost od postojeće flote priznata je, ali isto je tako priznata i opasnost odlaganja početka kopnene kampanje. Škola »postojeće flote« bi bila protiv prebacivanja, sve dotle dok bi postojala flota u Port Arturu. U samoj stvarnosti je i bila protiv toga. Londonski *Times*, koji je, ili je bar tada bio, pod uticajem te škole, objavio je šest nedelja pre početka rata kratak pregled situacije koji su dali njegovi pomorski i kopneni ratni dopisnici, u kome se nalazi ovo tvrđenje: »Sa neprijateljskom flotom iza topova kod Port Artura, Japanci bi se jedva usudili da pošlju trupe u Žuto More«. I opet, četiri nedelje posle toga: »Očigledno je, dok ruski brodovi ne budu potopljeni, zarobljeni ili blokirani u svojim lukama sa stvarno potsečenim krilima, ne može biti nikakve bezbednosti za pomorske komunikacije jedne ekspedicione snage«. Ovo su isto tako jasni primeri preteranosti teorije »postojeće flote«, koja smatra da ofanzivu može zaustaviti samo pretnja manjom snagom, kao i vođenje pomorskih operacija koje je pokazalo latentnu neefikasnost u njihovoj teoriji o »tvrđavskoj floti«.

Ako sigurnost znači osiguranje mira, onda bi se ova tvrđenja o »postojećoj floti« mogla primiti; ali sigurnost u ratu je sasvim druga stvar; i mi znamo da je, istovremeno sa prvim torpednim napadom, pre nego što se moglo znati za njegov rezultat, poslata i japanska ekspediciona snaga u Čemulpo (Inčon) u Žutom Moru, i da je ona ubrzo dobila pojačanja do procenjenog broja iskrcanih trupa od 50 do 60 hiljada. Pothvat u Mandžuriji, iskrcavanje trupa za-

padno od ušća Jalua, odložen je za izvesno vreme — oko 2 meseca. Koji je bio razlog tom odlaganju, i šta je odredilo trenutak početka, ne znam; ali mi znamo, ne samo da je to odlaganje trajalo sve dok su 4 ruska ratna broda bila u Port Arturu, već i kad se njihov broj povećao na 6 kada su opravljeni oni koji su bili oštećeni prilikom prvog torpednog napada. Već 31 maja, u Tokiju se znalo da su oštećeni brodovi skoro spremni za akciju u koju su i pošli 23 juna.

Naravno, može se reći, iako su se Japanci upustili u tu akciju, da nije trebalo da se upuste. Znači da su oni bili potpuno svesni rizika. Od početka su jako pazili na svoje ratne brodove, znajući da od njih zavise komunikacije vojske. Ovo su još u početku rata primetili posmatrači na licu mesta. Ovo pokazuje da su uviđali svu opasnost od ruske flote u Port Arturu, kao i one na Baltiku, a i opasnost za njihove komunikacije. Ipak, iako su bili svesni ovih raznih opasnosti koje im prete od neprijateljske »postojeće flote«, oni nisu odustali od svoje namere.

Oko sredine marta, tojest šest nedelja pošto je rat počeo, došao je izveštaj, kome su donekle poverovale japanske vojne vlasti, da su brodovi iz Port Artura pobegli za vreme snežne mećave, 11 marta. Zna se da su svi transporti trupa obustavljeni desetak dana. Možda se sećate da je u našem ratu sa Španijom, sasvim sličan izveštaj, i to dvaju raznih i kompetentnih svedoka, zaustavio kretanje Šafterove armije iz Ki Vesta sve dok izveštaj nije proveren. U slučaju Japanaca, kao i u našem, događaj pokazuje moguće opasnosti od jedne »postojeće flote«. Ni u jednom izveštaju nije bilo očigledne nemogućnosti. Ako bi se oni pokazali kao istiniti momentana opasnost za komunikacije je očevidna; ali opasnost je takve vrste da se mora preduzeti rizik. Kao što je rekao Napoleon: rat se ne može voditi bez rizika. Okolnost da neprijateljska flota koja se osmatra u luci može da izađe, i može da nam nanese štetu, sasvim je drugo nešto nego činjenica da je zaista izišla. Mogućnost sama nije dovoljan razlog da se zaustavi transportovanje; stvarna činjenica je dovoljna da se preduzmu naročite mere predostrožnosti, usklađene prema nastalim prilikama, kao što smo uradili i mi i Japanci u sličnim prilikama. Slučaj je sasvim drukčiji ako je neprijateljeva flota jednaka ili nadmoćna; tada je on potpun gospodar svog kretanja, ne zavisi od mogućnosti bekstva da bi se zadržala kontrola na moru, a komunikacije u takvom slučaju nalaze se u opasnosti, ne samo od privremene dezorganizacije već od konačnog uništenja. Da se ovo zna nisu potrebna neka naročita upozorenja; karakteristika škole »postojeće flote« jeste insistiranje na parališućem uticaju jedne *slabije* flote.

Koliko mi je poznato iz pomorske istorije, iskustvo nije urodilo jednim shvatanjem koje svakako prožima praksu kopnenog ratovanja. Često se dešava da se neki komandant zadovolji time da samo osmatra, s jednim odgovarajućim odredom, tvrđavu koja preti njegovim komunikacijama; i mislim da su Japanci potpuno imali

pravo, ne samo zbog svog konačnog uspeha, već zbog samih uslova koje su imali pred sobom. Oni su svoju delatnost prilagodili postojećim prilikama; i to ne time što su ignorisali postojeću flotu, niti što su odustali od svoje invazije, već time što su tako osmatrali flotu da su s pravom mogli biti sigurni — u vojničkom smislu — da ona ne može da nanese neki sudbonosan udarac. Komunikacije se ne mogu učiniti nepovredivim. One to i ne moraju biti da bi bile sigurne. »Dobre partizanske trupe«, kaže Žomini, »uvek će ugrožavati komunikacije, čak i one koje su najpovoljnije raspoređene«; a operacije jedne slabije postojeće flote, čija efikasnost zavisi od njene iznenadne i skrivene akcije, nisu ništa drugo nego akcije jedne partizanske snage koja vrši prepade.

Japanci su imali jedno vrlo neprijatno iskustvo ove vrste. Ruska vladivostočka eskadra, koja se, vi ćete se setiti, sastojala od svega 3 oklopne krstarice, prilikom jednog svog prepada na Japanskom Moru, zarobila je dvatri transporta, od kojih je jedan nosio kontingent opsadne artiljerije. Ovaj gubitak smatra se da je produžio opsadu Port Artura, a time, za Japance, i onaj period pun brige u kome je mogla da stigne baltička flota, ali koja nije stigla. Na isti način se produžila i Napoleonova opsada Akre 1799 godine, i na kraju je propala, tačno iz istih razloga, zato što je čitav kontingent opsadne artiljerije zarobila britanska krstarica; zbog toga je opsada morala da se vodi sa poljskim topovima. Međutim, teško bi se moglo reći da bi i jedan od ovih nemilih slučajeva mogao da izazove zaustavljanje sveg transporta dokle god jedna neprijateljska slabija postojeća flota ne bi bila uništena. U tome slučaju Bonaparta je trebalo da čeka u Egiptu da sazna da mu je opsadna artiljerija stigla pred Akru, a Japan bi morao da ograniči svoj transport na onaj koji je bio neophodan za zauzimanje Port Artura, pošto je to bio jedini način da se dođe ili da se moglo doći do neprijateljske flote.

Istakao sam opširno uticaj koji je lažno načelo sažeto u frazi »tvrđavska flota« imalo na rusku vladu: 1) u načinu na koji je prikupljena flota na Dalekom Istoku, i 2) u izboru tačke, ili bolje tačaka okupljanja — položaja na kojima je flota postavljena. Ova dva čina su sastavni deo materijala iz koga u nedostatku određenih svedočanstava, ljudi spolja moraju da nađu pobudu, načelo, koje je vladu, preko njenih odgovornih pretstavnika, pokretalo. Da se tako nađu namere u delima načela iz postupaka, sasvim je opravdano; naročito tamo gde ima jakog dokaza koji je ovde sadržan u tvrđenju da opšte načelo zaista preovladava ili je preovladavalo u Rusiji, iako nemamo isto pozitivno znanje kao o njegovom uticaju u ovom posebnom slučaju koji se razmatra.

Međutim, najubedljiviji dokaz opšteg cilja ruskih vlasti, i misaonih navika u pomorskim stvarima koje su bile u osnovi toga cilja, ne može se naći ni u jednom od dveju navedenih okolnosti. Metod da se flota okupi, njena brojnost kada je na okupu, kao i položaj, mesto na kome je okupljena, sve su to jaki znaci pogrešnih

vojničkih načela. Da nemamo drugih, oni bi mogli da budu dovoljni za ocenu; ali treća okolnost, način na koji je flota u Port Arturu upotrebljena, sama po sebi dovoljno rečito govori o pogrešnim osnovnim shvatanjima, tako da ostale okolnosti, makoliko značajne skupno, zaostaju za njom.

Prelazim, naravno, preko izloženosti iznenađenju od torpeda koje je neposredno dovelo do gubitka dva ratna broda za duži period vremena u početku rata. Koliko god se ovo moglo pripisivati nemarnosti, to ne dokazuje ništa u pogledu namera. Posle ove nezgode, utoliko ukoliko je Rusima odmah bilo jasno da se oštećeni brodovi mogu tako popraviti da ponovo uđu u stroj, trebalo je, čak je bilo neophodno, da se ne traži akcija sve dok oni ne budu bili potpuno spremni. Isto tako, najbolje vreme za bitku mora uvek da zavisi od raznih okolnosti; i nije potrebno u našem sadašnjem stadiju da potanko ispitamo kada je to vreme bilo. To je lako moglo biti nekoliko nedelja ranije ili kasnije; ali moramo primetiti da ne izgleda da je bilo neke jasno izražene namere da se takvo vreme — tojest vreme za borbu — nađe. Desilo se, da je ruska flota napustila Port Artur, kako izgleda, samo zato što je bilo jasno da sidrište uskoro ne bi moglo da se održi. Tojest flota je, što je bilo moguće duže vremena, ostala vezana za tvrđavu, kao njena neodređena moguća pomoć, »tvrđavska flota«, kako izgleda bez ikakve pomisli na ofanzivnu akciju protiv japanske »postojeće flote« koja je bila pod rukom, napolju, od čije je aktivnosti i sposobnosti zavisio ishod rata.

A ovo nije sve. Kada je postalo očigledno da flota ne može da ostane u Port Arturu do dolaska Rožestvenskog, da bi ostajanje značilo uništenje do koga je na kraju i došlo, odluka koja je pala bila je prosta, i izgleda donekle neodređena, da se flota premesti u kakvu drugu tvrđavu. Imajte u vidu da ja ne osuđujem odluku, do koje je očigledno došlo, da se ide u Vladivostok; jer to je u suštini značilo spojiti se sa jakim odredom te luke, koji se sastojao od 3 odlične oklopne krstarice, pre nego što se primi bitka. Da bi se to moglo učiniti, bila je dužnost admirala da se ne tuče dokle god ne bude tako ujedinio svu svoju snagu; i trebalo je prihvatiti i najmanju šansu da se dođe u Vladivostok sa glavninom nepredviđenom, i da posle sjedinjavanja dođe do bitke. Da se težilo ka sjedinjavanju očigledno je iz činjenice da je brodovima iz Vladivostoka naređeno da krenu u Korejski Moreuz. Da li je ovaj sporedni pokret bio mudar ili ne, s obzirom na to da se za 4 oklopne krstarice japanske eskadre znalo da su u Moreuzu, to je stvar sporna. Moje je mišljenje da bi, s obzirom na vrlo malu verovatnoću da i jedna od eskadri izbegne borbu pod tim okolnostima, bilo bolje da su se brodovi iz Vladivostoka zadržali u svojoj luci, kako bi eskadra iz Port Artura, kada bi uspela da stigne, mogla da ih nađe neoštećene. Mogućnost da obe eskadre izbegnu borbu i da se sastanu na otvorenom moru, iako vrlo poželjna ukoliko bi se mogla postići, bila je po mom mišljenju suviše daleka da opravda taj pokušaj. Kao što je stvarno bilo, mi

znamo da je posle događaja bilo vrlo malo šanse za to, i da su obadve eskadre ustvari bile primorane da se bore, pojedinačno, i to vrlo daleko jedna od druge.

Cilj da se eskadra iz Port Artura odvede u Vladivostok, znači, mogao je po mom mišljenju da se pravda; ali način na koji je taj pokušaj izvršen konačno pokazuje da u njegovoj osnovi nije bilo prilagođavanja cilja stvarnim uslovima, koji su se sastojali u postojanju i prisustvu nešto nadmoćne japanske flote, centralnog odlučnog činioca rata. Kada bih tražio tačan primer razlike između kompromisa i onoga što sam nazvao usklađivanjem, ja bih ukazao na ovaj pokret Rusa. Admiral je imao pred sobom dve stvari, dva uslova, od kojih su oba bila poželjna, oba mogućna, jedan suprotan drugome u tom trenutku, ali oba korisna za završetak rata; tojest korisna za uspeh, krajnji uspeh. 1) Jedno je bilo da se stigne u Vladivostok, da se time koncentriše komanda, i da se iskoriste mogućnosti koje je pružala luka da se ona dovede u najpovoljnije stanje za bitku. 2) Nasuprot ovome, i kao smetnja za ovo, — kao što traženje brzine brodova pretstavlja smetnju za zahteve u naoružanju — a koja ipak mora da se obuhvati u svakom proceduralnom planu, bila je neprijateljska flota, za koju se iz iskustva znalo da je blizu, i verovalo da je nadmoćna. Da se ona ošteti, ako se sretne, da se ona svede na najnižu moguću meru efikasnosti, kako bi se postigla najbolja šansa za rusku rezervnu mornaricu, bilo je očigledno obavezno.

Plan borbe trebalo je da jasno obuhvati i jedan i drugi slučaj, željeno bekstvo i moguću bitku, razlikujući ih jasno među sobom, uviđajući njihove različite potrebe, i dodeljujući svakome od njih postupak koji je zahtevao, pod takvim verovatnim mogućnostima koje su se mogle predvideti. Ako je slučaj takav da se pružala velika verovatnoća bekstva, i to gotovo bez ikakve štete, onda je trebalo po svaku cenu izbeći boj. U slučaju da bitka postane neizbežna, kao naprimer kada bi jedan brod bio toliko oštećen da se ne bi mogao održati, onda je trebalo napustiti svaku pomisao na bekstvo, i cela flota, kao jedna celina, trebalo je da se baci na neprijatelja rešena, ukoliko dođe do poraza, da bar pobedilac više neće biti u stanju da se tuče.

Nelson, iako nije bio tako dramatičan u izrazu, bio je isto toliko plodan u izrekama kao Napoleon, i dao je dve koje tačno odgovaraju situaciji Rusa. Prva, koju je nekoliko puta ponovio u vezi sa očekivanjem susreta s kakvom nadmoćnom flotom, bila je: »Ako dođemo bok uz bok, od trenutka kada oni budu našu flotu do nogu potukli, neće nam naneti više nikakva zla te godine«. Prevedeno na ruski, ovo znači: »Kada Japanci budu potukli flotu Port Artura, oni za 6 meseci neće biti u stanju da naškode Rožestvenskom«. Druga Nelsonova izreka, poznatija, jeste: »Ako signali nisu razumljivi, nijedan kapetan neće mnogo pogrešiti ako priđe neprijateljskom brodu«. Primetićete da oba suprotna načina dejstva predložena Ru-

sima imaju jedan cilj — uništenje japanskę flote. Ni u jednom nema kompromisa između bekstva i borbe; delimičnog bekstva i delimične borbe; ustupka svakom od željenih ciljeva. Jedini cilj je uništenje neprijatelja; ali postoji usklađivanje, usled postojanja jakog vladivostočkog odreda. Ako je moguće pridružiti mu se pre borbe, dobro je; ako ne, onda borba mora da bude isto onako ogorčena kao da je došlo do sjedinjenja. Ne bi bilo nikakvo usklađivanje, nego goli kompromis, tući se tako da se pobegne sa delom snaga; jer deo koji bi tako bio spasen ne bi bio u stanju da se bori sa neprijateljem, a put za baltičku flotu nije bio očišćen.

Uputstva ruskog admirala trebalo je da tako jasno istaknu ove okolnosti, i naređenu akciju tako određeno, da se onemogući ono što se ustvari desilo zbog jedinog, iako ozbiljnog, udesa, tj. istovremenog onesposobljavanja admiralskog broda i smrti glavnog komandanta. Da je pomoćnik komandanta eskadre i da su kapetani dobili, kao što je trebalo, jasne instrukcije, u kojima bi se videlo da, u slučaju da je nemoguće bekstvo bez borbe, sudbina rata — da citiram Togoa pre Cušime — zavisi od ove akcije, bilo bi nepojmljivo da oni pobegnu natrag u svoju tvrđavu kao što su učinili. Niko ne misli na kukavičluk; ali isto tako ničija mašta ne bi mogla da zamisli unapred tako potpuno naopako shvatanje o dužnosti mornarice. Ja sam sumnjam da bi rezultat bio mnogo drukčiji da je admiral živeo i da admiralski brod nije bio onesposobljen. Duh jednog lucidnog odlučnog glavnog komandanta ne umire onog trenutka kada izdahne njegovo telo. Da je ruska flota, sve do poslednjeg broda, potonula u takvom pokušaju, možda bi Mandžurija bila izgubljena; ali bi bila dobro izgubljena i to sa tako neocenjivim dobitkom za *moral* ruske mornarice, i, što je bilo još važnije za sam trenutak, japanska flota ne bi mogla a da ne pretrpi u najmanju ruku privremeno onesposobljenje.

Prelazim preko akcije od 14 avgusta između Kamimurine eskadre od 4 oklopne krstarice i ruske od 3 iz Vladivostoka. Uloga tih triju krstarica u opštem strategiskom pokretu, čiji je jedini cilj trebalo da bude uništenje japanske mornarice, bila je mali detalj, koji je trebalo uskladiti sa akcijom glavnine u Port Arturu. Već sam istakao da lično smatram da ih je trebalo ostaviti u Vladivostoku, i tamo ostvariti sjedinjavanje flote. Sjedinjavanje je bila prva i najglavnija stvar. Da bi se ono ostvarilo, flota Port Artura trebalo je da preduzme rizik; ali nije bilo dovoljnog razloga koji bi manji deo primorao na slično kušanje sreće. On je bio slabiji od Kamimure, i imao je malo izgleda da prođe neprimećen mimo njega; još manje da se prisajedini svojoj floti. Trebalo je pretpostaviti atmosferske prilike povoljne za obe strane; prema tome sreća koja je trebalo da omogući neprijatelju da prođe, trebalo je isto tako da posluži da se propusti neprijatelj. Dalje, pod pretpostavkom da su Rusi i Japanci kod Port Artura bili jednaki, znači da svaki od njih raspolaže sa 6 krstarica, to su približni brojevi, lako je prostim računom utvrditi da bi

eskadra iz Vladivostoka, ako bi srela Kamimuru, samog, kao što je i bilo, bila u odnosu 4 prema 3 u korist Japanaca; dok bi, da je ostvareno sjedinjavanje u Vladivostoku brojni odnos, koji bi odatle proizišao između dvaju kombinovanih grupa, bio 10 prema 9, — mnogo bliže jednakosti; a što bi glavnine bile veće, to bi manja bila nejednakost posle sastajanja delova. Kao stvar verovatnog računa, čini mi se da sve doprinosi zaključku da je Vladivostok bio mesto za sjedinjavanje; a ovo potpuno odgovara maksimi koju je oveštalo vreme: *da nije preporučljivo da dva odvojena dela traže svoju tačku sjedinjavanja unutar neprijateljskih linija.*

Glava XIV

RAZMATRANJA O RUSKO-JAPANSKOM RATU

(Kraj)

(Skica 13)

Držanje i postupci admirala Rožestvenskog, dok je pod njegovom komandom vodio ka završnim iskušenjima izgubljenu rusku nadu, treba da se posmatraju sa iste tačke gledišta, sa gledišta jedinstvenosti cilja, kao i zbivanja sa portarturskom flotom. Ovaj zahtev, tj. jedinstvenost koncepcije i cilja, jeste kriterijum kojim treba meriti razne detalje njegovih mera preduzetih za vreme poslednje faze plovidbe; one od Sedl Ostrva, blizu Šangaja, do Vladivostoka, za vreme koje je postojala sve veća opasnost da se neprijatelj sretne na terenu koji bi sam neprijatelj izabrao.

Flota pod Rožestvenskim, može se pretpostaviti, ušla je u strategisku oblast rata kada su se brodovi usidrili blizu Sedl Ostrva, kod ušća reke Jangce (v. sk. 13). Istina je da su moguće operacije bile otvorene Japancima pre toga; i zaista, oni su preduzeli neke mere opreznosti, kao što je slanje osmatračke eskadre čak do Singapura, i postavljanje mina oko Peskadorskih ostrva, u Formoskom Kanalu. Ali odluka Togoa da koncentriše svoje oklopne brodove u Korejskom Moreuzu, i otsustvo svakog pokušaja uznemiravanja Rusa pre nego što bi se došlo do te tačke, zahtevaju da se razmatranje svede na kurs Rožestvenskog posle usidravanja na tim ostrvima, koja su za parabrode na povoljnom otstojanju od Vladivostoka. On je tamo bio, takoreći, na jednoj ivici poprišta aktivnog rata, a njegova luka opredeljenja na drugoj.

Verujem da će vremenom istorija sa više blagonaklonosti da posmatra postupak ovog nesrećnog admirala; ne toliko smanjenjem njegovih nesumnjivih grešaka poslednjih 4 dana komandovanja, koliko priznavanjem teškog zadatka koji je izvršio do tog vremena, i, takođe, naročito, uzimanjem u obzir stanja njegove svesti obuzete ruskim idealima, stanja koje je još pojačano naporom tako dugog i teškog putovanja kakvo je bilo njegovo iz Baltičkog Mora. Za sve to vreme on nije imao oslonca ni na kakve izvore snabdevanja, osim blagonaklone neutralnosti drugih država, koja se jedino mogla proširiti na račun međunarodnih obaveza. Ovom teretu briga treba

dodati poznavanje nezadovoljavajućeg stanja svoje sopstvene eskadre, kao i to da na Istoku nije postojalo pojačanje, osim dve preživele oklopne krstarice u Vladivostoku.

Pravda traži da se sećamo svih tih okolnosti, kojima se ublažava niz teških grešaka koje je tada počinio — ukoliko je moja ocena njegovog rukovođenja pravilna; međutim, i pored grešaka, još je bitnije, mereći njih, da imamo u vidu tradicije njegove službe kao i teške prilike u kojima se našao.

Ovim zaključnim razmatranjima treba još dodati izvesne jasne tvrdnje kapetana Semjonova, iz ruske mornarice, u njegovoj knjizi »Rasplata«.*)

Prvo: što se tiče transporata koji su išli za flotom i bili prisutni u trenutku susreta sa neprijateljem, okolnosti koja je morala dovesti do taktičkog oklevanja, Semjonov kaže:

»Ne mala teškoća stvorena je zabrinutim upozorenjima koja su dobijana (pre polaska iz Kamranskog Zaliva, u francuskoj Indokini) od pomorskog Generalštaba; rečeno nam je da ne budemo teret siromašno opremljenoj i naoružanoj luci Vladivostoka, i da ne računamo na snabdevanje transibirskom železnicom. S jedne strane najelementarnije taktičke maksime nalagale su nam da pođemo u borbu što je moguće manje opterećeni, i, razume se, samo po sebi, ni sa kakvim pomoćnim sredstvima flote koja bi mogla da ometaju našu slobodu kretanja. S druge strane, morali smo da uzmemo u obzir ova ljubazna saopštenja.

Morao se naći kompromis. Admiral je rešio kako sledi: ratni brodovi trebalo je da natovare sve vrste materijala u onoj količini koju je prostor predviđen za njihov prihvat na brodu mogao da ponese. Pomoćni parobrodi, 3 najveća i najbolja, trebalo je da natovare najveću moguću količinu najpotrebnijih artikala. Ova 3 broda i brod *Kamčatka* trebalo je da prate flotu i podele njenu sudbinu u pokušaju da se stigne do Vladivostoka«.

Drugo: u vezi sa količinom uglja koja je natovarena na ratne brodove, Semjonov kaže ovo:

»23 maj. U 5.30 zaustavili smo mašine i počeli utovar uglja. Brodovima je dato na znanje da je ovo naravno poslednji utovar uglja. Trebalo je prema tome da se potrudimo da još ujutro 26 maja imamo normalnu količinu uglja u spremištima«.

Ovim rečima dodao je primedbu:

»Kako su bezobrazno lagali oni koji su navodili kao izgovor da su brodovi bili pretovareni ugljem za vreme bitke«.

Tvrđenja u ovim citatima skidaju jedan deo odgovornosti sa odluke Rožestvenskog da ponese u Vladivostok najveću moguću količinu materijala; u taj materijal spadao je i ugalj. Naređenja iz Petrograda, međutim, nisu ga primoravala da drži transporte zajedno sa flotom. Vlada je preporučila cilj, a na admiralu je bilo da odluči o načinu izvršenja; ustvari sam broj transporata koji je

*) *Расплата* — što znači obračun. — Prim. red.

trebalo da krene, a koji je on odredio, bio je stvar njegovog nahođenja, kao što je bio i njihov odnos prema položaju njegove flote, bilo na putu za Vladivostok, bilo u trenutku susreta sa neprijateljem.

Što se tiče tovarenja uglja na ratne brodove, tvrđenje Semjonova da brodovi nisu bili pretovareni toliko je suprotno svim drugim izveštajima da sam ja u vezi s tim uputio pitanje Birou Pomorske obaveštajne službe. Kao odgovor, Biro mi je poslao dva citata iz odbrane admirala Nebogatova prilikom njegovog izvođenja pred ratni sud. Nije ih potrebno dati u celosti. Oni potvrđuju objavljeni materijal. Jedna rečenica glasi: »Prema našoj oceni mi smo na početku bitke imali dovoljno uglja za oko 3.000 milja, dok je rastojanje do Vladivostoka kroz moreuz Cušime bilo manje od 900 milja«. Izgleda da ima razloga da se smatra da Semjonov nije uvek strogo tačan u svojim izjavama. On je u međuvremenu umro; ali ovde se radi o njegovoj verodostojnosti kao prisutnog svedoka, a ne o njegovom ličnom istinoljublju.

Posledica takvih prigovora jednom komandantu, na položaju na kome je bio Rožestvenski, jeste, besumnje, da se odredi njegova odgovornost, i da se tako do izvesne mere zasenči njegova ličnost; zbog toga je u izvesnoj meri kritika koju treba uputiti operacijama koje su usledile više upućena Rusiji a manje ruskom admiralu. Izgleda da se pristalo na to da se usput skrene pažnja na tesnu međusobnu vezu koja obično postoji između raznih delova jedne sheme nacionalne odbrane, ili jednog plana operacija. Dok je Rožestvenski s mukom ali i uspehom vodio oružanu flotu sa transportima oko Rta Dobre Nade, — 3 godine pre nego što je naša sopstvena borbena flota prošla kroz Magelanov Moreuz, — dotle su nedovoljno razvijena sibirska železnica i loše rukovođenje eskadrom kod Port Artura pripremali bolnu dilemu s kojom se on sreo na Sedl Ostrvima. Ništa nije bitnije za oficira koji ima ma kakvu komandu, bilo jednog broda ili najmanjeg odreda pomoraca, nego da ima na umu da njegova nemarnost za opštu situaciju, ili njegovo neuspelo delovanje, može da nanese koban udarac širim interesima.

Jednom prilikom za vreme Španskog rata Ministarstvo mornarice bilo je ozbiljno ometeno nesposobnošću da pronađe krstaricu koja je bila preko potrebna, a čiji se komandant upustio u nezavisnu pojedinačnu akciju ne vodeći računa o tome da će, možda, biti potreban za opšte operacije.

Isti obziri vrede i za predaju. Nikakva krajnost, osim potpune nemogućnosti otpora, ne opravdava predaju, izuzev ako je očigledno da nikakav drugi interes ne dolazi u pitanje; a to skoro nikad nije slučaj. Rožestvenski je potučen 10 avgusta, pred Port Arturom, zbog neuspele akcije eskadre iz Port Artura, isto tako sigurno, iako ne definitivno, kao kod Cušime devet meseci kasnije.

Da se sad vratimo postupanju Rožestvenskog: od početka rata do njegovog dolaska na Sedl Ostrva odlučujući činilac se nije promenio, iako se donekle bio izmenio u primeni. Sve je zavisilo od

prevlasti na moru; a prevlast na moru mogla se postići samo uništenjem neprijateljske flote. To uništenje, opet, nije se moglo postići drukčije nego borbom; artiljerijom; dovođenjem flota u sukob pod najpovoljnijim uslovima za onu stranu koja je tražila sukob. Za rusku flotu pod Rožestvenskim ovo preimućstvo značilo je nužno, ako je moguće, prvo pristup u jedno brodogradilište, kako bi taktičke osobine svakog broda, njegova brzina i sposobnost manevrisanja, sa svim činiocima od kojih ovi zavise, mašinerija, kotlovi i čisti trupovi brodova, mogli do maksimuma da dođu do izražaja. Za ovo su Japanci imali vremena; krivica je naopakog rukovođenja ruskom eskadrom u Port Arturu što ih nije onesposobila nikakvim nanošenjem gubitaka. Prema tome nije moglo biti nikakvog spora o tome da je prvi cilj Rožestvenskog morao biti da stigne u Vladivostok bez borbe, kako bi posle toga mogao da se bori sa najviše šansi na svojoj strani. Osim toga, on bi se tu sjedinio sa dve preostale oklopne krstarice; ovo nije bilo beznačajno pojačanje za njegovu pomalo otrcanu gomilu brodova.

Po svojim karakterističnim osobinama, prema tome, problem Rožestvenskog bio je tačno isti kao problem eskadre Port Artura 10 avgusta, devet meseci pre toga; i on je imao pred sobom njeno iskustvo još jedan činilac kojim je mogao da se rukovodi. Pobeći, ako se može, za trenutak; tući se odmah, ako se mora; ali ni u kom slučaju, ne znajući šta se hoće, pasti između dve stolice kao što se to desilo eskadri iz Port Artura zbog one kolebljivosti koja rađa kompromis. Obe mogućnosti — bekstvo i bitka — bile su tako moguće da su obe morale biti predviđene u planu; međutim, kao što je jedinstvo koncepcije zahtevalo od eskadre Port Artura, da se, ako već mora, tuče sa ogorčenom odlučnošću da bi neprijatelj pretrpeo što je moguće više gubitaka, kako bi se očistio teren za rezervu koja je dolazila pod Rožestvenskim; tako je to isto jedinstvo koncepcije tražilo od tog admirala da, ako ne može da pobegne, ako mora da se bori pre nego što se koristi Vladivostokom, njegovi brodovi u trenutku sukoba budu taktički u najbolje mogućem stanju, koje je on mogao da obezbedi, i da neprijatelj bude lišen bar onog preimućstva da unapred zna njegove namere. Sada nije bilo nikakvih rezervi; cela sudbina Rusije bila je u njegovim rukama.

Tamo gde su uslovi rata takvi da se rešenje ne može postići bez bitke, ovo nalaže kao strategiski cilj da se bitka nametne u trenutku, i pod uslovima, taktički najpogodnijim za nas. Pred ovom potpuno jasnom istinom, imajući jedva 1.000 milja da pređe, admiral je preduzeo da natovari svoje brodove ugljem; bilo ga je, kažu, čak i u admiralovoj kabini. Jasno je da je ovaj postupak bio poguban za bekstvo isto kao i za brzinu i sposobnost manevrisanja — tj. taktičku efikasnost. Štaviše, to je brodovima nametnulo još nepovoljniji položaj za dan bitke; to je još dublje potopilo oklopne pojaseve, koji su već bili suviše nisko u vodi zbog pogrešnog projekta, i izložilo je delove brodova iznad glavne palube većoj opasnosti od požara time što su bili prepunjeni gorivom. Jedan fran-

cuski pisac tvrdi da je bitka izgubljena zbog požara koji su u tim spremištima uglja zapalile japanske baterije srednjeg kalibra. Sumnjam da, kod toliko uzroka, posledica može da se pripiše samo jednom; ali tendencija bi svakako bila onakva kao što je rečeno.

Uvek bi trebalo da je cilj jednog glavnog komandanta da dođe do svog rezultata bez rasipanja, sa što manjim utroškom ljudstva i materijala; međutim, kao u svim slučajevima suprotnih uslova, ne sme biti nikakvog pokušaja da se uspostavi ravnoteža, kompromis, u uzaludnoj nadi da se zadovolje oba — rezultat i ušteda. Ako cilj ne vredi koliko utrošak, onda nemojte utrošiti ništa. Ako vredi, i ipak može isto tako da se postigne sa manjim utroškom, prištedite; ali nemojte štedeti nikakvu količinu, ma koliko ona bila velika i poželjna, ako bi ona bila potrebna da se postizavanje cilja stavi van svake mogućnosti neuspeha, ili bi bila potrebna za postizanje najpotpunijeg uspeha. Rožestvenskovo rukovođenje pripremama za susret sa neprijateljem izgleda mi u celini tako puno propusta da moram doći do zaključka da on nije nikad jasno promislio o svom strategiskom problemu i tako se zadržao pri jednoj jedinstvenoj odluci. Preterana zaliha uglja je primer uštede materijala po cenu smanjenja izgleda za postizavanje prvog i najbitnijeg cilja, pobede. On je postao tako zaokupljen pitanjem snabdevanja i stizanja u Vladivostok, da ni bekstvo ni bitka nisu jasno vladali u njegovoj svesti. Bolje reći, te dve eventualnosti borile su se celo vreme za prevlast čineći ga bitno neopredeljenim čovekom, čak i u trenutku kad je svake nade za bekstvom nestalo.

Ne mogu a da ne pomislim da je ovoj neopredeljenosti doprinela, ne samo opšta nacionalna predrasuda u korist »tvrđavske flote«, koja nije mogla a da ne utiče na jednog prosečnog oficira čak i ako je on sam nije delio, već i preterani oblik teorije »postojeće flote«. Ako deo flote pobegne u Vladivostok, to će biti izvesna dobit, — jedna postojeća flota. Prema tome, odluka o *combat à outrance* (borbi na život i smrt), koja je davala jedinu mogućnost odlučujućeg rešenja, stajala je nasuprot misli o bekstvu i bila je njom ograničena. Ako je ovo tačno, onda je opet ušteda materijala, u ovom slučaju spasavanje nekoliko brodova, pohvalna samo po sebi kao cilj, stajala u oprečnosti sa isključivošću cilja koja je neophodna za velike poduhvate i velike uspehe; rezultat je kompromis, žrtvovanje glavnog sporednom. Prema jednom izveštaju o rečima Rožestvenskog, koji je objavljen nekoliko dana pre bitke, on je gajio verovanje da će, ako samo jedan deo njegove flote stigne do Vladivostoka, on vršiti ozbiljnu kontrolu nad japanskim komunikacijama i tako uticati na rat uopšte. Očigledno je, međutim, da takva smanjena snaga nije mogla da promeni ishod, iako je mogla delimično da deluje na tok — da poveća neprijateljske mere opreznosti; ali, samo ako bi pobegla cela flota, da bi se pojačala ona u Vladivostoku i da bi se tukla drugom prilikom pod boljim uslovima, ruska mornarica nije mogla da vrši nikakav odlučan uticaj na ishod rata. Ako je već morao da se tuče, — a ranije ili kasnije

je morao, — taj trenutak i taj ishod nije smeo da bude zasenčen nikakvom mišlju o bekstvu, niti o snabdevanju u budućnosti. Okolnosti su, besumnje, bile protiv uspeha; ali nije moglo biti reči ni o kakvom uspehu osim u odluci da se odbaci svaka druga misao sem misli o uništenju neprijateljske flote na licu mesta.

Kritika je ovde opet jedan slučaj nagađanja o namerama o kojima se zaključuje iz postupaka; ali kada se razne pojedinosti Rožestvenskog postupanja uzmu zajedno, nameće se skoro neodoljivo zaključak da mu je mašta potpuno bila obuzeta preteranom ocenom uticaja jedne inferiorne postojeće flote. Osim suviše velike rezerve uglja, on je sobom poveo pratnju transporata, opštepoznati izvor taktičke smetnje u borbi, iako je, besumnje, u isto vreme i izvor za obnavljanje ako bi uspeo da s njima stigne do Vladivostoka; a ne postoji dokaz ni o kakvom pokušaju dubokog izviđanja s njegove strane, ili proterivanja, kao što je mogao da učini, japanskih izviđača koji su se pojavili; rezultat je bio da je Togo znao sve o njegovim namerama, a on nije znao ništa o Togoovim dok nije ugledao neprijateljsku glavninu.

A ja bih rekao da je sve ovo bilo rđavo rukovođenje pred licem neprijatelja i prema tome slaba taktika; slaba taktika je proizlazila iz strategiske zablude; a strategiska zabluda je dolazila od onog nedostatka sasređenosti na jedan cilj, koja je bit strategije i koja podređuje, usklađuje, sve druge činioce i okolnosti ovom isključivom cilju. Pišući ove stranice, naišao sam na nekoliko redi koje je napisao prvi od nemačkih istoričara filozofa, Ranke, u jednom od svojih najvećih dela »Engleska u sedamnaestom veku«. Oni se odnose na politiku, ali politika je blizanac strategiji. Dozvolite mi da ih citiram:

»Zašto je Viljem III nadvladao Džemsa II u Irskoj? Zato što je uvek imao jednu svoju veliku ideju pred očima, među mnogim zamršenim okolnostima koje su ga okružavale. Odluke do kojih je dolazio u svakom trenutku počivale su na jednoj činjenici da je on imao *samo jedan cilj*, i to onaj *koji je nametnuo tok stvari*«.

Primenite to na Rožestvenskog. Jedini cilj koji mu se nametao tokom stvari bio je uništenje japanske flote, koje bi obuhvatilo svaki oklopni brod koji bi Japan mogao da pripremi za taj rat. Togo je pre bitke priznavao ovaj jedini cilj i nije bilo nikakvog razloga da ga i njegov protivnik ne prizna. Dolazak u Vladivostok bio je samo jedno sredstvo da se taj cilj postigne; a cilj je bio vrlo važan, jer je, ako se postigne, trebalo da stavi Ruse u najpovoljniji mogući položaj za bitku. Ali ovo ni u kom slučaju nije bilo važnije od jedinog neophodnog cilja — bitke. Štaviše, to nije čak ni odlagalo taj cilj, koji je zahtevao da se odmah razmotri i pripremi; jer, iako je bekstvo skroz do Vladivostoka možda bilo moguće, ono nije bilo sigurno. Ono čak nije bilo ni verovatno u svim tim uslovima. Prema tome, dok je svaka briga trebalo da se posveti bekstvu, ako je bilo moguće, nju je trebalo da prati nedvosmislena odluka da na borbu, u slučaju da bitka bude nametnuta, ne utiče nikakva misao o bekstvu, i da flota, kao brod pripremljen za akciju, bude oslobođena

svih tereta od trenutka odlaska sa Sedl Ostrva. Jedna flota je već napola potučena kada ide u borbu sa zadnjom misli o nečem drugom osim borbe.

Da je Rožestvenski uvideo ove činjenice, u njihovom relativnom značaju, da je bio ubeđen da mu je borba jedini cilj i da je bar postojala stvarna mogućnost da ona ne može da se odloži do posle Vladivostoka, izgleda mi da bi rezonovao ovako: »Moram da imam dosta uglja da stignem do Vladivostoka, uz razumnu kalkulaciju otstojanja, i utroška brodova; i jedno i drugo bilo je poznato. Ovoj količini treba dodati razuman koeficijenat sigurnosti. Ovo u celini treba imati u vidu za bekstvo, ako je izvodljivo; možda je još bio potreban dodatak dovoljan da traje za vreme borbe sa probijenim dimnjacima, što je lako moglo da se desi. S druge strane, opet uz svaki brod postoji izvesna količina vode koja najbolje odgovara njegovim manevarskim potrebama. Verovatno je da će nas neprijatelj sačekati bilo u užem delu mora, bilo blizu svojih brodogradilišta. Pošto postoji jedan položaj, a to je Korejski Moreuz koji služi i jednom i drugom cilju, verovatno ću tu trebati da se tučem, ako uopšte dođe do bitke. Prema tome, ukoliko je mogućno, količina uglja koji flota nosi na polasku treba da je tolika da utrošak do trenutka stizanja do Moreuza dovede flotu u najbolje taktičko stanje. Količina uglja potrebna da se dođe do Vladivostoka na taj način je usklađena sa zahtevima bitke«.

Sad što se tiče transporata. Zasad, na ovom poslednjem sudbonosnom delu puta, oni apsolutno nemaju nikakvog značaja što se tiče rezultata. Njihovo usklađivanje sa borbom kao ciljem, sastoji se u tome da se uklone iz svesti kao i iz našeg prisustva. Ako smo potučeni, njihov gubitak neće imati nikakve posledice po Rusiju; ako pobedimo, oni se mogu pozvati sa određenog zborišta i ispratiti do određenog mesta pod takvom zaštitom kakva onda bude izgledala potrebna. Jedan austriski oficir izneo je da bi brodovi za snabdevanje, da je ceo kontingent ostao zajedno, a noću se razdvojio, u konvoju mogli istočno od Japana da pobegnu neprimećeni; ili, ako budu primećeni, izveštaj o tome mogao je pre da zbuni Togoa nego da mu rasvetli situaciju. O ovoj sugestiji neću praviti nikakav komentar, osim da bi to bio jedan način da se izdvoje brodovi za snabdevanje.

Kritična situacija trebalo je da privuče, i privukla je, svu japansku borbenu snagu u Korejski Moreuz, jedan elemenat za Rožestvenskovo razmatranje. Prema Semjonovu, pomoćni parobrodi *Terek* i *Kuban* upućeni su sa istočne obale naročito zato da bi privukli pažnju, ali nisu sreli nikoga, i njihovo prisustvo bilo je nepoznato Japancima.

Nisam raspoložen da ispitujem ili da sumnjam u to da bi bilo vrlo nezgodno za ratne brodove koji su se popravljali u Vladivostoku *da* je ruska eskadra pobegla Togou i *da* je izdvojen kontingent za snabdevanje bio zaustavljen. Niti dovodim u pitanje da bi, u slučaju takvog bekstva, ugalj koji bi ostao usled količine koja je u

početku utovarena na palube brodova bio od velike vrednosti za buduće operacije. Što su stvarnije i veće ove sporedne brige, kao brige Viljema III u Irskoj, tim reljefnije ističu važnost, kao i potrebu, da se one podrede onoj jednoj neophodnoj stvari, naime, da budu što je moguće spremnije za dan bitke. One takođe jasno pokazuju koliko nas može dovesti u zabludu naklonost ka kompromisu, ka ustupanju nečega na sve strane; uzjahati jednovremeno na dva konja, bekstvo i bitku.

Kurs Rožestvenskog bio je kompromis, mešavina bekstva i borbe; strategiska greška na početku koja je potekla od toga što se pažnja nije usredsredila na onu jednu neophodnu stvar na koju jasno ukazuje tok događaja i koja je otuda nužno dovela do celog niza daljih grešaka koje sve zajedno mogu da se nazovu taktičkim. Sve su one povezane kao rezultati jednog intelektualnog stava; pretovarenost ugljem, veća opasnost od požara koja odatle proizilazi, potapanje oklopnih pojaseva, gubitak brzine i taktičke sposobnosti, zanemarivanje izviđanja, zadržavanje transporata, u formaciji za plovidbu, — sve taktičke greške, — dolaze od neshvatanja činjenice da je vladajuća misao strategije u ovom ratu trebalo da bude pomorska bitka pod najpovoljnijim uslovima. Ovo je ponavljanje grešaka eskadre iz Port Artura. Kada postane neposredno jasno da će se možda morati tući pod uslovima manje povoljnim nego što bi se želelo, okolnosti su izmenjene; ali nema nikakve promene u načelima koja ovde važe. Kada se jednom došlo do Vladivostoka, načelo bi tražilo najveće pripreme koje je brodogradilište dozvoljavalo, u najkraćem vremenu, tako da sve bude što je moguće spremnije za bitku. Kod Sedl Ostrva, ista ta spremnost zahtevala je da se u određivanju svog kursa odbaci svaka pomisao na Vladivostok i o snabdevanju tamo, ukoliko bi takva pomisao mogla da utiče na pripreme za verovatnu bitku. Izgleda vrlo verovatno da su pogrešne koncepcije koje se mogu izdvojiti iz postupaka Rožestvenskog bile naglašene i pojačane teškim brigama oko snabdevanja, koje su, naravno, bile pratilac njegovog mukotrpnog putovanja. Njegova svest i *moral* dobili su određeno skretanje, ustaljene poglede, od kojih nisu mogli da se oslobode.

Da ovde završimo jednom pohvalom koju je Lanfre (Lanfrey), neprijateljski kritičar, izrazio o postupanju Napoleona, velikog majstora strategije, u međuvremenu između poraza kod Eslinga i pobede kod Vagrama:

»Nikad nije načelo o žrtvovanju sporednog glavnome, u čemu Napoleonove vojničke koncepcije obiluju tako sjajnim primerima, a koje je tačno u svakoj umetnosti, primenjeno sa više aktivnosti i tačnosti. Komplikacije kojih se najviše bojao« — nedoumice, da kažemo uzgred, Viljema III i brige Rožestvenskog oko snabdevanja — »za njega u tom trenutku kao da nisu postojale. Nikakav sporedni događaj nije imao moć da ga odvuče od velikog zadatka koji je sebi prvobitno dodelio«.

Ukratko, vi ćete primetiti da su ovde svi postupci kao i sve snage za akciju koncentrisani na ostvarenje cilja.

Uzeto u celini, pomorska strategija Japanaca u vreme ovog rata obeležena je tačnošću dijagnoze, koncentracijom cilja i čvrstinom postupanja, koji su tako vidno nedostajali njihovim protivnicima. Predlažem samo uzgredni komentar o izrazitijim crtama; a u ovom pokušaju imam nameru da stavim težište naročito na zapletene i uznemiravajuće okolnosti pod kojima su oni delovali, baš zbog toga što se u njihovoj sredini čvrsto držalo pravilnih koncepcija uprkos svim iskušenjima. Naročito je potrebno da se tako zapaze njihove teškoće; jer posmatrajući niz uspeha kao što su bili njihovi, mi ćemo biti skloni da im pripisujemo tako izvanredne osobine koje će skoro izgledati natčovečanske, i tako, u neodređenom divljenju, izgubićemo iz vida običnu korisnu pouku. Mnogo komentara poslednjih pet godina pripisalo je Japancima izobilje vrlina koje ih stavlja iznad svih drugih boraca, koje čak ima tendenciju da lišava njihove vođe jednog dela njihovih zasluga. Proučavajući građu za ova predavanja, stalno sam se sećao, dosta zanimljivo, nekih reči u Bibliji koje se tiču sličnog utiska koji je vladao u staro doba: »A Egipćani su ljudi, a ne bog; a njihovi konji su meso, a ne duh«.

Jedna od prvih primedbi koje su zadržale moju pažnju bila je primedba jednog posmatrača na licu mesta u samom početku rata: »Japanci su pod jakim uplivom potrebe da sačuvaju svoje ratne brodove«. Ovo je bilo skoro dva meseca pre nego što su *Hacuse* i *Jašima* potopljeni minama istog dana. Zamislite onda kakva je teška morala biti zabrinutost posle gubitka ta 2 broda koje je bilo nemoguće zameniti istim takvim, i za koje su dve oklopne krstarice kupljene u Italiji bile samo delimična zamena. Srećom za Japan, uslovi njegovog saveza sa Velikom Britanijom oslobađali su njegove vođe od potrebe da uzmu u obzir i jednu drugu mornaricu osim ruske. On nije morao da razmišlja o mešanju neke evropske države u svoju svađu; ovo je bila mogućnost koju su izvesni preteći događaji uvek držali pred očima Sjedinjenih Država u našem ratu sa Španijom.

Kada je Japan otpočeo neprijateljstva, on je morao da prizna da je u materijalnoj snazi cela ruska mornarica bila mnogo jača od njegove. Ipak, da bi ostvario svoje ciljeve, on je morao da izvrši invaziju s mora, jedan ofanzivni pokret velikih razmera, koji zavisi od gospodarenja morem, ne samo za prvi uspeh, već za stalno održavanje njegovih operacija. U ovom ofanzivnom cilju nisu mu smetale nikakve predrasude u korist »tvrđavske flote« kao što je to bilo kod Rusa. Ne nalazim traga ni o kakvim sličnim koncepcijama. Naprotiv, Japan kao da je u potpunosti shvatio, i prema tome i postupio, princip da je jedini cilj mornarice da gospodari morem; iz toga neposredno proizilazi da je cilj mornarice neprijateljska mornarica — njegova organizovana plovna snaga. Ovo su oni priznavali na dva načina. Prvo, oni su dozvolili Rusima da okupe svoje brodove na Dalekom Istoku, dok je njihova mornarica kao celina

bila stvarno podeljena u dva dela. Zatim, oni su vodećom crtom svoje kampanje napravili napad na onu polovinu neprijateljske flote koja je bila izložena njima. Ja aludiram ne samo na uspešni torpedni napad na brodove spolja, kojim su se neprijateljstva otvorila, već i na činjenicu da su dva meseca činjeni neprekidni napori da se naškodi onima koji su ostali, kako unutra tako i van luke; bombardovanjem, postavljanjem mina i pokušajima da se prolaz kroz kanal zatvori potopljenim brodovima. Svi ovi napori diktirani su jednim principom: uništenjem ili neutralizacijom neprijateljske flote.

Ukoliko se poboljšala artiljerija ruskih tvrđava, utoliko je isti princip, ili potreba, nametao Japancima još veću brigu za njihove oklopne brodove. Daljina bombardovanja postepeno se povećavala i velika pažnja je posvećena iznalaženju mrtvih uglova. Sigurnost za njih same u ovoj stvari imala je prednost nad oštećenjem neprijatelja unutra; pošto su oni zavisili od svoje nadmoćnosti na moru i bili slabiji u celokupnoj pomorskoj snazi, moguća dobit od bombardovanja nije bila ni blizu mogućoj šteti od nesrećnog udarca. Rizik se nije mogao opravdati; ali i briga za sopstvene brodove i napad na neprijateljske dolazili su od jednog načela, prevlasti na moru. Što se tiče efekta ovih pomorskih bombardovanja, naš pomorski *attaché* u Port Arturu izvestio je da je materijalna šteta mala, ali da je uporno agresivno delovanje Japanaca još u početku vršilo jasan i sve veći poguban uticaj na *moral* ruske flote, naročito na više oficire. Ovo mora da je saznao iz drugih izvora, pošto on sam nije stigao na mesto do 8 maja. Ustvari je bombardovanje sa strane kopna konačno oteralo mehaničare sa ruskih brodogradilišta, i tako, 10 avgusta, doprinelo odluci o pokušaju odlaska eskadre.

Kada sva ova sredstva — bombardovanje, mine i blokiranje kanala — nisu urodila plodom, ista koncepcija o stalnom držanju cilja pred očima, i priznavanju onoga što je bilo »nametnuto samim tokom stvari«, kao što je kazao Ranke, diktirala je sledeći potez Japanaca. Glavnina flote povučena je iz susedstva luke do jednog položaja udaljenog od mogućnosti torpednog napada, do Eliotovih Ostrva, nekih 60 milja od Port Artura. Tu je našla još veću sigurnost zbog složenog sistema vodenih zapreka pred lukom (booms), koje ne samo da su štitile prilaze ostrvima već su zaštitu prenosile sa njih na kopno. Na ovaj način zaštićeni su i sidrište za transporte, i mesto na poluostrvu za iskrcavanje trupa određenih za operacije protiv tvrđave. Ovo se može nazvati defanzivnom bazom pomorskih operacija pred Port Arturom; ostvarivanje prevlasti na moru čuvanjem sopstvenih brodova i netaknutim materijalom. Ova veštački zaštićena morska oblast oko Eliotovih Ostrva postala je isturena baza i kopnenih i pomorskih operacija, čija koncentracija na jednom mestu, kada je moguća, kao što je bila u ovom slučaju, ima očigledna preimućstva. Ona može povoljno da se uporedi sa

položajem Britanaca pod Velingtonom u Lisabonu, koji je služio i kao pomorska i kao vojna baza za vreme Španskog rata.

Sa ofanzivne tačke gledišta trebalo je da ruska flota bude ne samo lišena svoga skloništa, isterana na čistinu, primorana na bitku, i to pomoću opsadnih operacija koje su, u izvesnom trenutku njihovog razvoja morale da učine održavanje položaja nemogućim; nego je u međuvremenu bila efikasno paralizovana, onemogućeno joj je bekstvo bez borbe, složenim nizom mera preduzetih na sektoru okolnih voda, i sa baza na Eliotovim Ostrvima. Ove lokalne mere treba smatrati taktičkim, a ne strategiskim, i prema tome one ne dolaze neposredno u moju oblast razmatranja. Ipak, ja ću ih nabrojati, donekle zbog toga što su uzeto u celini, uspostavljanje jedne sporedne baze i razvitak operacija koje se oslanjaju na nju u principu strategiske mere, iako su pojedinosti taktičke; a donekle i zato što cela akcija ilustruje jedinstvo one osnovne strategiske koncepcije, koju Rusi nisu nikad savladali, ili, ako jesu, oni je nisu proveli u delo; naime, koncepciju da je bitna stvar bila da se parališe kretanje neprijateljske flote, ili da se ona uništi.

Japanske mere koje su oni vršili u ovom cilju, jedan od njihovih oficira, koji je, kako mi kažu, bio u Togoovom štabu, nazvao je »ogradama«. Prvo, to je bilo nekoliko redi mina postavljenih u koncentričnim krugovima oko ulaza u Port Artur i najbrižljivije čuvanih danju i noću sa osmatračkih kula na visovima poluostrva Ljaotunga, pošto je ono deo po deo padalo u ruke japanskih kopnenih snaga. Neposredno sa spoljnje strane od ovih bili su torpedni čamci i razarači, koji su tako formirali drugu liniju, oslonjenu na treću, sastvaljenu od drugorazrednih i trećerazrednih krstarica. Četvrta ograda bila je glavna flota kod Eliotovih Ostrva. Unutrašnje linije odgovarale su pretstražnim linijama jedne vojske, i imaju isti zadatak, tojest da spreče da napad bude iznenadan svojim brzim razvojem. Mine su besumnje bile namenjene tome da potope neprijatelja koji bi ih dodirnuo; ali njihova bitna taktička vrednost bila je u tome da izazovu odugovlačenje, potrebno za otvaranje kanala, kako bi japanska flota, koju bi opomenuli izviđački brodovi, imala vremena da dođe, što se i desilo u kritičnim prilikama 23 juna i 10 avgusta 1904 godine. Kao studiju uporedne taktike, dvostruko poučnu zato što su vremenski tako udaljene da pretstavljaju pomorske epohe, od kojih je jedna zabeležena jedrima a druga parom i torpedima, ja bih predložio upoređivanje ovih mera sa merama preduzetim prilikom britanske blokade Bresta 1800—1801 godine. Ove druge sam analizirao u »Uticaju pomorske snage na Francusku revoluciju i Carstvo« *(The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire).*

Očekivani pokreti flote Port Artura, protiv koje su ove mere preduzete, imali bi za cilj dolazak u Vladivostok (v. sk. 13). Pošto je prošla zima, nestalo je velike slabosti te luke, leda, a Japanci su bili svesni da će neprijateljska flota, ako stigne tamo, biti za njih mnogo nesnosnija. Ovo je, naravno, strategiska misao: sprečiti

neprijatelju zadobijanje pozicije (položaja). Ishod 10 avgusta, povratak Rusa u Port Artur, s pravom su, prema tome, Japanci smatrali kao strategiski uspeh. Tako je jedan japanski oficir, koji je bio na položaju na kome je mogao da zna mišljenja rukovodilaca, pisao jednom japanskom listu:

»Da su Rusi uspeli da razbiju blokadu 10 avgusta, i da su neki njihovi ratni brodovi i krstarice dospeli u Vladivostok, koji ne bi mogao dugo da se opseda, japanska mornarica i država bi se našle u vrlo nezgodnoj situaciji u pogledu strategije drugog perioda borbi, naime, perioda posle dolaska baltičke flote«.

Pokret Kamimurinih oklopnih krstarica ispred Vladivostoka do Korejskog Moreuza — ili Cušime — donekle je imao taj cilj u vidu. Tu su one bile neposrednije pri ruci da bi u slučaju potrebe mogle da presretnu eskadru Port Arturu, kada bi ona pokušala delimično bekstvo; takođe bi bile pri ruci i za pojačanje eskadre ratnih brodova u slučaju da izbije bitka ispred Port Artura i da se ona pretvori u pokretnu bitku. Ukratko, Kamimura je bio pri ruci i mogao svakog časa da ukaže saradnju, a oficir koga sam citirao naziva ga petom pregradom. Dva dela japanskih oklopnih brodova, iako rastavljena, zauzimala su unutrašnje položaje u odnosu na Port Artur i Vladivostok; prema tome oni su imali povoljne položaje za uzajamnu podršku protiv jednog ili drugog neprijatelja, ili protiv njihovog sastajanja. Praktično se i dogodilo, prilikom ruskog ispada 10 avgusta, da je Kamimura otplovio iz Cušime u južni deo Žutog Mora, — na otstojanje od oko 200 milja. Tu bi on bio skoro sigurno na putu eventualnih ruskih begunaca; jer oni bi mogli da krenu na jug, mesto da obiđu ispust Koreje. *Cesarevič*, sklonivši se u nemački Kjao Čao, naravno, nije došao na dohvat ovoga dela flote, on je, saznavši da se većina Rusa ponovo povukla u Port Artur, opet zauzeo položaj na pučini kod Cušime, tako da je tu sreo i sukobio se sa brodovima iz Vladivostoka, i uništio oklopnu krstaricu *Rurik*.

Ovde možemo da spomenemo da su, osim prednosti unutrašnjeg položaja, guste magle, koje su oko Vladivostoka preovladavale u tom godišnjem dobu i pre njega, činile okolinu luke ustvari gorim položajem nego što je bila Cušima za sprečavanje zaista opasnih operacija eskadre koja je bila unutra. Glavna opasnost koja je od tih brodova pretila Japancima bila je povreda komunikacija od samog Japana do Eliotovih Ostrva. Najveća je ugroženost bila u Korejskom Moreuzu, gde je Cušima. Gusta lokalna magla oko Vladivostoka mogla bi učiniti da se bekstvo tako dugo ne primeti da bi posledice mogle biti vrlo ozbiljne. Već sam pomenuo da je čak iznenadno izbijanje brodova iz Vladivostoka, jula, sa Kamimurom u blizini, dovelo do gubitka jednog važnog opsadnog odreda, te tako produžilo opsadu Port Artura.

Postupak Japanaca u slučajevima koje smo sad razmatrali, iako je očigledno pravilan, bio je tako strogo u skladu sa priznatim pravilima da nije pretstavljao neku naročitu vrednost osim upornog

pridržavanja pravilnih načela; a to je stvar koju nije nimalo lako sprovoditi u delo u trenucima zabrinute nedoumice. Naprimer: želja da se nešto bombarduje, da se pokaže snaga, jako je izražena u početku rata kada još nema rezultata. Ovo nije samo stvar dopadanja publici — igranja za galeriju. Ono proističe iz još nezadovoljene žeđi za akcijom, da se nešto uradi, bilo šta. Potrebna je veća čvrstina da se uvidi da je, osim ako imate brodova za bacanje, takmičenje između brodova i tvrđava nejednako. Japanci su došli u iskušenje, i donekle su mu se podali; ipak su bili vrlo oprezni i brzo su se zaustavili, ali ne, međutim, pre nego što je jedan njihov brod, *Asahi*, došao u tako kritičnu situaciju da je jasno pokazalo opasnost tog poduhvata. U svemu ovome oni nisu pokazali nikakvu naročitu originalnost, samo su sledili za priznatim pravilima. Njihov najveći doprinos pomorskoj strategiji u ovom ratu bio je taj što su pokazali preteranost teorije postojeće flote *(Fleet in Being)*. Ovo su zaista pokazali, ukoliko može da se kaže za jedan istaknut dalekosežan uspeh da on nešto pokazuje. Značaj dokaza, naravno, donekle je umanjen ruskom nesposobnošću u rukovođenju flotom.

Škola *Fleet in Being* (»postojeća flota«), koja je u osnovi isto što i takozvana *Blue Water School* (»škola plave vode«), pridaje samoj pomorskoj snazi, nezavisno od drugih faktora, značaj i efikasnost koji su po mom mišljenju preterani. Ona, naprimer, hoće da umanji značaj utvrđenja, da neopravdano potceni njihovu vrednost za nacionalnu odbranu i pomorsko ratovanje. Ovaj misaoni pravac, u njegovom savremenom obliku, potiče od pokojnog Koloma (Colomb), admirala engleske mornarice. Iako ga ne možemo smatrati odgovornim za sve krajnosti njegovih sledbenika, mislim da je opravdano reći da on precenjuje ono stvarno zastrašujuće dejstvo na prekomorske operacije jedne pomorske snage, kada je ona jaka, mada slabija od protivnika. Tako on kaže o postupku Toringtona, koji je ovaj izraz i skovao 1690 godine:

»Postojeća flota, iako je bila diskreditovana (tj. potučena), slabija, i zatvorena iza peščanih nasipa bez bova (oznaka za opasnost), pretstavljala je svojim postojanjem takvu snagu da je bila u stanju da paralište akciju naizgled pobedonosne flote bilo protiv mora bilo protiv obale. U ovome se sastoji glavni interes bitke kod Biči Heda«[1]).

Opet, u svom trećem izdanju (1899 godine), on navodi ovu izjavu kao definiciju svog sopstvenog mišljenja, i dodaje (str. XLI):

»More treba da se očisti od brodova ili eskadri koji ga brane pre nego što se preduzme onaj dalji korak u pomorskom ratovanju, napad na teritoriju«.

U rukama nekih od njegovih sledbenika samo postojanje jake iako inferiorne flote, na priličnom otstojanju, trebalo bi da zaustavi nameravani prelazak dok se ta flota ne uništi. Ovaj se zaključak može podržati, kao što se i čini, istoriskim primerima u kojima

[1]) *Naval Warfare* (Pomorsko ratovanje), 1890, str. 122.

se takav rezultat ostvario. Ali pokazati da se često postupalo na jedan izvestan način još uvek ne znači da je taj način bio pravilan; tako isto i suprotan postupak Japanaca u nedavnom ratu ne pokazuje neopozivo i za sva vremena da tako treba postupiti kao što su oni postupili. Prilike menjaju slučajeve; ipak, sve u svemu, sklon sam da mislim da je odluka dogme »postojeće flote« da nikakvi uslovi ne menjaju istinitost njene postavke.

Razlika između kursa Japanaca i postavke škole »Postojeće flote«, uopšte uzev, jeste u tome što su Japanci, pošto su pažljivo odmerili mogućnosti, preduzeli odlučan korak, korak koji je morao da dovede do rezultata, i pored bliskog prisustva jake neprijateljske flote; što oni nisu pokušali da pobede bez ikakvih rizika, već samo, da citiramo Napoleona, stavljanjem što više povoljnih okolnosti na svoju stranu. Da su ipak izgubili, protiv njih bi mogla da se iznese baš ova greška, ili neka druga; u svakom slučaju, oni ništa manje ne bi bili u pravu nego što je njihov uspeh pokazao. Flota Port Artura mogla je da ostane postojeća flota do ovog dana, da su Japanci odustali od transportovanja svojih trupa dok je ne unište. Trebalo je samo da ostane u luci. Ukratko, takva flota, prema mišljenju njenih pristalica, samim svojim postojanjem nameće svojim neprijateljima pasivnost, paralizu, slom bez ikakvog izgleda na uspeh, sve dok se ona sama drži luke. Mislim da nije preterano reći da bi prihvatanje ove teorije primoralo Japance da na neodređeno vreme odlože svoje kopnene operacije, čekajući na neprijateljevu odluku da pređe na pomorsko dejstvo. Da ovo nije preterano može se naći dokaza u komentarima koje sam već naveo. Pravda zahteva da se kaže da ima ljudi kojima je blizak ovaj pomorski misaoni pravac čiji su zaključci umereniji. Tako je ser Džordž Klark, dugogodišnji sekretar Komiteta za imperijalnu odbranu, pisao: »Efikasna flota«, pretpostavlja se inferiorna, »ima snažno zastrašujuće dejstvo na pomorske operacije, a naročito na transporte trupa preko mora«. Niko se neće suprotstaviti ovakvoj izjavi; ali za nas je zanimljivo da primetimo opasnost onih krajnosti u koje zapadaju ljudi koji kuju pomorske fraze a da ne razmotre pažljivo sve činioce.

Sada je više od petnaest godina otkako sam čitao Kolombovo »Pomorsko ratovanje« (*Naval Warfare*). Prema tome, ono mi nije sveže u svesti; međutim, pozivajući se ovom prilikom na njega, našao sam, listajući knjigu, ovu pribelešku, koju sam tada napravio: »Izgleda mi da Kolom suviše isključivo brani napuštanje kombinovane ekspedicije u korist same pretnje pomorskom snagom — čak ni nadmoćnom — čak jednakom, pa i manjom«. U vezi sa istoriskim primerima kojima je poduprta ova teorija, a koji zaista pokazuju da je ovaj ili onaj čovek napustio neki poduhvat zbog takve postojeće flote, izneo sam primedbu, u više slučajeva, da bi i rezultat očigledno bio uspešan da je akcija bila drukčija. Posle toga sam ukratko izložio opšti utisak koji sam stekao na osnovu ove postavke, tj. da ona prelazi preko Napoleonove dobro promišljene *izreke* (dictum): »Rat se ne može voditi bez rizika«. Ovo je pandan njegove

druge izreke, malopre citirane, da se ratovanje, pravilno shvaćeno, sastoji u stavljanju što više povoljnih okolnosti u svoju službu.

Ove su maksime ne samo opravdavale rizike, već opravdavaju i tvrđenje da neuspeh može da bude vredniji poštovanja i od uspeha; jer i najveća tačnost predviđanja i energije u akciji mogu da urode neuspehom, dok uspeh može da bude posledica slučajnosti, ili nadmoćnije snage. Dva pitanja pri razmatranju eventualnog rizika jesu: da li cilj opravdava rizik i da li je preduzeta svaka moguća mera opreznosti da bi se obezbedio uspeh? Nelson je, predlažući napad na Livorno, nesvesno potvrdio Napoleonovu maksimu; ustvari, dugo pre no što je ona napisana. On nije predlagao avanturu, on je pažljivo razmotrio pojedinosti, ali je jasno istakao potrebu za primanjem rizika:

»Nešto se mora ostaviti sreći. Naš je jedini obzir: da li za čast i korist naše zemlje vredi to rizikovati? Ako vredi, za ime boga, na posao«. »Možete biti uvereni«, pisao je drugom prilikom, »ako nađem francuski konvoj ma na kom mestu na kome postoji mogućnost da se on napadne, on će biti ili zarobljen ili uništen makar po cenu žrtvovanja moje eskadre, koja je stvorena zato da se rizikuje kad prilike zahtevaju«.

Glava XV

ODNOS OBALSKIH UTVRĐENJA PREMA POMORSKOJ STRATEGIJI

Rat između Japana i Rusije bio je poučan na više načina, ali mi se čini da ni u čemu nije bio više poučan nego u stvarnom pitanju do koga na kraju dovodi naš predmet — odnosa obalskih utvrđenja i pomorske snage; u ovome se ne bavimo pojedinostima, makoliko dragocenim, već širokim opštim principima koji proizilaze iz pravilne ili pogrešne državne politike. »Škola plave vode« *(The Blue Water School)* je pravoliniski potomak u sledećoj generaciji »škole postojeće flote« *(The Fleet in Being School)*. Jedna za drugom one ilustruju princip koji u svom razvoju rađa svojim neizbežnim plodom. I jedna i druga se tiču odnosa kopnenih operacija i flota. U ovome, kao u svim vojnim procenama, sigurno rešenje zavisi od pravilnog usklađivanja jednih i drugih, zasnovanom na punom ostvarenju funkcija jednih i drugih u onoj zajedničkoj akciji koju nazivamo kombinacijom; kojom oba elementa tako dejstvuju da ustvari pretstavljaju jedan. Obalska utvrđenja, obalske tvrđave, nalaze se na graničnoj liniji shvatanja između koncepcija o pomorskim i kopnenim operacijama kao različitim vrstama operacija u ratu; to je isto onako kao što su one tačke otpora zauzete na fizičkoj granici koju priroda povlači između odnosnih sfera flota i vojski. Prema tome nije neobično da se javljaju sporovi na ovom spornom terenu.

Kada rat postoji između dveju država odvojenih morem, onda je očigledno da ona koja prodire na teritoriju druge preduzima ofanzivu, a da je sredstvo za napad ono oružje koje ostvaruje tu invaziju, tj. vojska. Mornarica čuva i obezbeđuje komunikacije vojske. To što samo mornarica omogućuje invaziju, ne čini je snagom koja vrši invaziju. To što ona samo omogućuje ofanzivu ne čini je ofanzivnim sredstvom. To što je sam njen način dejstva ofanzivan ne mora da je čini ofanzivnim činiocem u kombinovanoj operaciji. U zajedničkoj akciji ona ima defanzivnu ulogu. Što ona, idući za svojom defanzivnom ulogom, stalno preduzima ofanzivnu akciju gde se ukaže prilika da se uništi neki neprijateljski brod, ne menja u suštini karakter njenih operacija. Ona brani ofanzivnom akcijom, dokle god dosežu njeni topovi; ali ona brani. Ovo je svakako bila funkcija japanske mornarice u nedavnom ratu.

A opet, ako se radi o invaziji, kakvu ulogu u ratu imaju obalske tvrđave napadnute zemlje? Koji je njihov zadatak? Izgleda na prvi pogled da je defanzivan; ali da li ovo odgovara tačnom stanju stvari? Da li ono što je očigledno odgovara stvarnoj istini? Naprotiv; kao što je metod mornarice ofanzivan, dok je njena funkcija defanzivna, tako je i metod obalske tvrđave defanzivan, ali je njena funkcija ofanzivna. Ne samo što ne može da odbrani jednu zemlju, nego jedna obalska tvrđava samo po sebi ne može ni da zaštiti od invazije, osim ako nema obalske linije van tvrđave — uslov koji je očigledno nemoguć. Iskrcavanje može skoro uvek da se izvrši dalje od njenog dosega. Port Autur sam po sebi nije imao ni jotu uticaja na iskrcavanje japanske opsadne snage, koje se obavilo na otstojanju od 60 milja. Za vreme tog dela operacije, Port Artur nije počeo da brani ni sebe, akamoli zemlju.

Tvrđave, obalske ili druge, brane samo zahvaljujući ofanzivnoj snazi koja je sadržana iza njihovih zidina. Obalska tvrđava brani zemlju kojoj pripada uglavnom pomoću flote koja se u njoj sklanja. Njena utvrđenja i trupe, koje ih poseduju, doprinose aktivnosti te flote, obezbeđujući joj snabdevanje opravke i skloništa u slučaju potrebe. Pošto je tako, očigledno je da obalske tvrđave napadnute zemlje zaista jesu ofanzivna sredstva, iako sama zemlja, samim tim što je napadnuta, vodi defanzivni rat. Posebne karakteristike tvrđave su samo stvar detalja; njena bitna funkcija je ofanzivna, zato što dovodi do odbrane samo putem olakšavanja napada. Ovo je tačno isti odnos koji imaju tvrđave prema nekoj kopnenoj granici. Njihova zaštitna uloga prema svojoj zemlji ne proteže se van dometa njihovih topova; čak, obično, ni toliko. Tvrđava brani ustvari time što pruža sklonište jedinicama, dovoljno velikim da mogu da preduzmu opasnu akciju protiv komunikacija vojske napadača. Pošto se tvrđava sa svojom posadom nalazi na boku neprijateljskih komunikacija, ona pretstavlja životnu opasnost za njega i tako štiti sprečavajući neprijateljsko nadiranje. Njena ofanzivna moć dejstvuje, a ne defanzivna.

U kopnenom ratovanju, odmah je očigledno da tvrđava mora da je osigurana sa svih strana, bilo prirodom bilo ljudskom veštinom. Fortifikacija je veština da se slabosti prirodne zaštite nadoknade. Na izloženoj morskoj obali, ovo je takođe tačno, ali mnogo manje očigledno. Vremenom smo počeli da gledamo na fortifikaciju morske obale tako isključivo kao na meru odbrane od neprijateljskih flota, tako da se u velikoj meri izgubila iz vida ona istinska koncepcija tvrđava kao ofanzivnih instrumenata koju sam isticao. Posledica toga je to da bi možda bilo moguće lišiti našu flotu upotrebe ove ili one pomorske baze, jednom vojskom koja bi se iskrcala na izvesnom otstojanju od tvrđave, kao što su to Japanci uradili kod Port Artura; samo bojim se još mnogo lakše, jer sumnjam da je ijedna od naših pomorskih baza i blizu tako zaštićena sa kopnene strane kao što je bio Port Artur.

Ovaj je rezultat, ako je tačan, po mom mišljenju zanimljiva ilustracija postepenog delovanja jednog pogrešno shvaćenog principa. Ljudi počinju ovako: obalske tvrđave služe samo za odbranu. Produžuju: mornarica brani bolje nego makakva tvrđava. Zaključuju: prema tome novac utrošen na tvrđave je bačen, i treba da se troši na flotu. Ovo je, ukratko, silogizam »škole plave vode«. Ako se prihvati ova premisa, zaključak sledi samo po sebi; ali sama premisa je pogrešna. Strategiski, obalske tvrđave nisu za odbranu, već za napad, putem zaštite i podrške one snage koja je ofanzivno sredstvo protiv napadača; drugim rečima, mornarice. Iz toga sledi da one moraju biti razvijene na kopnenoj kao i na morskoj strani, kako bi se sačuvale od zauzeća, bilo na prepad *(coup de main)* bilo produženom opsadom, kao Port Artur. S obzirom na sve ove okolnosti, za Santjago može da se kaže da je pao kao žrtva prepada, kao što je Port Artur pao putem opsade. U oba slučaja, flota je lišena baze. Ovo je bitan momenat za rezultat; uništenje flote koje je usledilo u oba slučaja bilo je samo neizbežna posledica, iako vrlo poželjna. Da je ijedna od flota pobegla u neku drugu tvrđavu, u Havanu ili Vladivostok, dobitak ili gubitak luke iz koje je flota pobegla ne bi imao mnogo značaja ni za jednu od zaraćenih strana, jer bi iščezao ofanzivni elemenat toga mesta, i on bi se mogao iskoristiti drugde.

Odbrana sa morske strane protiv neposrednog napada sa mora relativno je laka; s te strane ne mogu da se podižu objekti za opsadu, a brodovi, preostalo sredstvo za napad, su u priznato nepovoljnijem položaju u borbi protiv utvrđenja. Neko to osporava; ali za Japance se neće reći da im je nedostajalo smelosti, a nisu dugo ostavili svoje brodove izložene ruskim utvrđenjima. Za vreme bombardovanja oni su povećali svoje otstojanje, što je pretstavljalo elemenat bezbednosti; pa čak i tada, jedan od njihovih brodova, *Asahi,* jedva je izbegao ozbiljno oštećenje. Prema tome, s kopnene strane treba najbolje obezbediti tvrđave, jer im tu priroda najmanje pomaže.

Ovi principi su opšti, ali, naravno, treba ih prilagoditi uslovima u svakom pojedinom slučaju. Pod pretpostavkom čak i neosporno jače mornarice, kao što je bila mornarica Velike Britanije u prošlim vremenima, potrebna su obalska utvrđenja; nikad nije bilo vremena, niti ikada može biti, da mornarica jedne proširene teritorijalne sile može svuda sama od sebe da spreči invaziju. Kao što je Sendvič pisao Rodniju, mornarica ne može da se nalazi u svoj snazi na svakom mestu. U prošlosti, britanska mornarica čuvala je Britanska ostrva; ali na drugim morima, bio joj je potreban Gibraltar i slične pozicije. Potreba za utvrđenjima raznih pozicija razlikovala se prema lakoći kojom je eventualni neprijatelj mogao da dopre do njih. Čak i na samim Britanskim ostrvima jedna uspešna invazija, u drugim vremenima ili sada, besumnje bi morala sebi da postavi zadatak zauzimanja i uništavanja brodogradilišta kao glavnog cilja, u slučaju da nisu branjena sa kopnene strane. Priča o Gibraltaru poznata nam je svima. On je izdržao zahvaljujući pri-

rodnoj i stečenoj defanzivnoj moći koja je postala poslovična; ali uzmimo slučaj Malte i Egipta 1798 godine. Ovo nisu bili britanski posedi, ali su bili od velikog interesa za Britance. Da je Aleksandrija bila britanska tvrđava, celishodno snabdevena posadom, mešanje u Bonapartine operacije u Egiptu bilo bi čak ozbiljnije nego kasnija blokada tog mesta. On bi bio primoran da ga zauzme, kao što je kasnije morao da zauzme Akru, ali u tome nije uspeo; taj neuspeh je doveo do napuštanja siriskog poduhvata. Takođe bi ga i Malta duže zadržala da je bila u odgovarajućoj meri branjena. Ovo se vidi iz činjenice da je Britancima trebalo dve godine da je vrate, opsadom i blokadom. A koliko je neophodno bilo da se ovo izvrši vidi se dovoljno iz Nelsonove upornosti u tome.

Osim teškoće za neprijatelja da izbaci iz stroja jednu obalsku tvrđavu zbog njene udaljenosti i okoline, važna misao pri određivanju snage koja treba da joj se da kao pomorskoj bazi jeste i raspoloživi broj luka na nekoj određenoj obali. Takav je, naprimer, slučaj sa našom pacifičkom obalom. Broj trgovačkih luka potreban za flotu ograničen je u poređenju sa atlantskom obalom. Gubitak jedne od najboljih je prema tome veća nesreća. Pretpostavljajući da je naša borbena flota koncentrisana u jednom ili drugom okeanu, izgleda jasno da bi gubitak jednog pomorskog uporišta na Pacifiku, u slučaju da je ono na Atlantiku a da bi rat postavio zahtev njegovog premeštanja na Pacifik, pre dolaska flote bio ozbiljniji nego u protivnom slučaju, jer su tamo druge luke malobrojnije.

Iako bi takva nesreća u svakom slučaju bila vrlo ozbiljna za jednu flotu, izgleda jedva moguće da bi neprijatelj tako mogao da zaposedne dovoljnom snagom sve raspoložive položaje na Atlantiku i u Meksikanskom Moru te da flota kad stigne ne može da nađe sebi utočišta gde bi takođe mogao da joj se šalje i materijal potreban da je osposobi za borbu. I sam neprijatelj mora da se koncentriše. Prema tome, njegova borbena flota može da bude samo na jednom mestu na obalskoj liniji od 2000 milja; a neće se desiti takav slučaj da će on moći sebi da bira položaj sa onom relativnom sigurnošću kojom se Togo namestio kod Masana (Masampoa), znajući da neprijatelj ima samo jednu moguću luku, Vladivostok.

Togoov problem bi bio teži da su Rusi još imali dve luke, i Port Artur i Vladivostok; pa čak i tada njemu bi mnogo pomogao istureni deo Korejskog Poluostrva, koji toliko liči na Floridu. Sličnost Ki Vesta sa Masanom po položaju, vrlo je upadljiva; ali zbog velike razlike u većini uspeh Rožestvenskog bi bio manje verovatan nego da se neki admiral Sjedinjenih Država približavao našoj istočnoj obali. Ovde bi lakše bilo floti koja se primiče da se povuče; a neprijatelju teže da je preseče. Osim toga, Masan nije bio ustvari ništa drugo nego japanski posed; njegov pandan, Ki Vest, nadamo se — iako bi ta nada mogla da bude suviše preterana — biće dovoljno osiguran da izdrži napad s mora. Kada bi, znači, Njujork, naš glavni arsenal, prešao u ruke neprijatelja, jednoj američkoj floti koja bi se primicala ostali bi Boston, Norfok, Gvantanamo, Ki Vest.

Iz rečenih uslova može da se izvuče zaključak o neodložnoj potrebi izgrađivanja obalskih tvrđava najsigurnije vrste kako na atlantskoj tako i na pacifičkoj obali; ali naročito na ovoj poslednjoj- jer je ona slabija u pogledu elemenata pomorske snage. U svakoj shemi odbrane pacifičke obale, Havajska Ostrva tražila bi, naravno, najveću pažnju. Po mom shvatanju, naša »postojeća flota« — pod kojom ne mislim na inferiornu flotu koja se obično naziva tim imenom, već na jednu bar jednaku po kvalitetu i broju floti svake postojeće države, osim Velike Britanije, — zahteva utvrđene luke da joj obezbede akciju; zahteva luke obezbeđene i na kopnenoj strani, koje su snabdevene zalihama materijala i posadama koje su po broju i efikasnosti u stanju da izdrže opsadu bar dok se flota ne prebaci sa jedne obale na drugu. U takvom slučaju, flota postupa sa sigurnošću, jer zna da će naći sredstva koja su joj potrebna za delotvornu ofanzivnu akciju; a sama poznata činjenica da ona oseća tu sigurnost pretstavljaće faktor od međunarodnog značaja, u težnji ka miru, više od dvostrukog značaja nego što bi ta flota imala kada bi, stigavši pred ugroženu obalu, mogla da nađe kakvu glavnu pomorsku bazu u rukama neprijatelja, kao što je to bio slučaj sa Rožestvenskim. Opšte je poznato, i potvrđeno iskustvom, da trupe koje su nesposobne da se susretnu sa regularnim trupama na bojnom polju mogu da drže utvrđene linije; Džekson kod Nju Orlienza, Banker Hil u drugim proporcijama, primeri su koji će Amerikancu odmah pasti na pamet. Uzalud je očekivati da se od našeg civilnog stanovništva može organizovati vojska sposobna da se na bojnom polju susretne sa vojskama militerističkih država; ali može biti moguće organizovati sistem utvrđenja pomorskih luka, time što će se od njih praviti obalske tvrđave tipa Port Artura, koje bi mogla i vojska od mesnih stanovnika da drži, ukoliko ovi budu voljni, po svojim lokalnim i nacionalnim interesima, da prođu kroz relativno kratku obuku potrebnu da od njih napravi efikasnu potporu regularne tvrđavske posade.

Ukratko, i kao zaključak, nije bilo ničega u celom toku rata između Japana i Rusije tako poučnog kao što je uloga koju je odigrao Port Artur. Ona je tako poučna baš zato što svetlost koju ona baca osvetljava jednu tačku koja se mogla smatrati sumnjivom, pošto je o njoj toliko diskutovao baš onaj misaoni pravac koji je najpre nosio epitet »postojeća flota« a posle »plava voda«. Ja sâm nikad nisam imao nikakvu sumnju o toj stvari, tako da mi ova pouka nije bila potrebna. Moje se mišljenje prosto potvrdilo, a ne izmenilo. Pošto su uslovi bili takvi kada je počeo rat, celo se pitanje okretalo oko obalske tvrđave — oko toga da li će ona biti u rukama jedne ili druge strane. Pitanje se ne bi izmenilo u načelu, već samo u primeni, da je ruska flota najpre koncentrisana u Vladivostoku. Ima ponešto povoljno da se kaže i o jednoj i o drugoj luci, ali prevaga je ipak na strani Vladivostoka, pretpostavljajući efikasne ledolomce. Opsada sa kopnene strane bila bi, mislim, teža,

veća i razvučenija operacija, iako ne mogu da dam odlučno mišljenje o tome, pošto ne spada u moju oblast. Ona izgleda teža.

Kao pomorsko pitanje, međutim, jasno je, da je cela ruska dalekoistočna eskadra oklopnih brodova bila koncentrisana u Vladivostoku, kao što je mogla biti, ona bi tamo morala biti opkoljena, kao što je i bila kod Port Artura; a da se mesto držalo sve do dolaska Rožestvenskog (što je više nego verovatno, s obzirom na to koliko se odupirao Port Artur, iako ga je Rusija tek nedavno zadobila), on bi po dolasku imao da uđe u dve luke mesto u jednu. Nikakav položaj sličan Masanu (Masampou) ne bi Togou omogućio da efikasno drži u šahu obe ruske eskadre. Pod našom pretpostavkom, koja je sasvim moguća, on bi se ili složio s tim da Rožestvenski uđe u Port Artur da tamo očisti i popravi brodove za dalju akciju, ili bi, u cilju da to spreči, napustio svoje motrenje na Vladivostok, dozvolivši izlazak flote koja je unutra i mogućnost spajanja oba ruska dela. Ovo, da se ostvarilo, ne samo što bi pretstavljalo veliku brojnu prednost, već bi povećalo ruske šanse moralnim efektom koji daje uspešna kombinacija i očigledna nadmoćnost. Da je ovo spajanje osujećeno privezivanjem japanske mornarice za jednu ili drugu luku, ona bi bar morala brzo jedno za drugim da se bije sa dva neprijatelja, od kojih bi joj svaki — približno, ako ne sasvim — bio jednak po materijalnoj snazi. Slabijoj floti ovakva dva uzastopna sukoba daju veće šanse nego sukob sa celom ujedinjenom neprijateljskom flotom. Ipak, rizik ostaje veliki; a Japanci ne bi imali tu dragocenu priliku da izvrše remont, koju im je pružio dug interval između pada Port Artura i dolaska Roženstvenskog.

Da bi se iscrple pretpostavke, može se zamisliti i to da, pod datim uslovima prisustva ruske dalekoistočne flote u Vladivostoku, Japanci preduzmu da zauzmu i Vladivostok i Port Artur istovremeno, shvatajući kao što bi morali da shvate nezgodnu situaciju za sebe, ako bi došla baltička flota imajući dve otvorene luke, i ako bi uz to istočna pomorska eskadra još bila u životu. Ova dilema, u kojoj su Rusi mogli da se nađu od samog početka, možda je najjači argumenat u korist Vladivostoka. Tamo bi ruska flota nametnula Japancima različite ciljeve od interesa, koji bi razdvajali njihove napore. Otsustvo baltičke eskadre dalo je Japancima jedinstvenu priliku koju su oni izvanredno iskoristili. Rusi su im dalje pomogli time što su sastavili dva objekta, Port Artur i svoju flotu, blizu tačke gde je trebalo da počne nameravana invazija Koreje i Mandžurije. Pošto su u to vreme bili slabiji i u defanzivi, umesto da izazovu neprijatelja da podeli svoje snage, oni su ga naterali, svojim sopstvenim rasporedom, da se koncentriše na onoj tački koja je za njih bila najopasnija. Pri tome su zaobišli oblast gde su snage Japanaca morale biti iscrpene i omogućili su im da potpuno zanemare Vladivostok, koji u sukobu nije pružio nikakvu pomoć, jer ga je sama Rusija eliminisala. Što su Rusi tako postupili došlo je, skoro sigurno, od njihove želje da sačuvaju Port Artur, i od njihove naopake teorije o »tvrđavskoj floti«: floti koja opslužuje tvrđavu,

mesto tvrđave koja opslužuje flotu. Izgledalo bi, po komentarima prisutnih svedoka o akciji flote kod Port Artura, da ni u kom trenutku nije bilo rasporeda koji bi pokazivao nameru da se iskoriste prilike na moru, tj. prilika koja je omogućavala da se oštete japanski brodovi, i na drugi način osim nepokretnim minama koje su široko upotrebljene. Ipak, iako nisu imali nameru da upotrebe svoju flotu, oni su je vezali za tvrđavu.

Pod pravilnim koncepcijama, ruska flota, ako je kod Vladivostoka bila nešto slabija, ali ne odlučno slabija — kao što je dokazano tek 10 avgusta — svojim ugrožavanjem japanskih komunikacija naterala bi Japance na opsadu i blokadu, kao kod Port Artura. Polazeći od onoga što su Japanci stvarno uradili, mi znamo da ih ruska eskadra, bilo kod Vladivostoka bilo kod Port Artura, ne bi, a, po mom mišljenju, ne bi to ni trebalo, zadržala nijedan dan u transportovanju trupa. Odlučivši se za rat, oni su pred sobom videli jasno, kao da je bilo napisano plamenim slovima, da im je ono vreme, koje bi moglo proći pre izlaska baltičke flote, davalo jedinstvenu priliku da postignu odlučan uspeh; koji bi im, iako su bili slabiji, dao dobru šansu za borbu. Oni su očekivali, takođe, u početku, da će Port Artur pasti mnogo ranije nego što je pao, a s njim i flota, što bi ustvari bilo jedini odlučan uspeh za njih. Posle takvog uspeha, oni bi mogli da produže sa borbom sa priličnim izgledima. Kao potvrdu ove postavke, imajte stalno u vidu Togoovu poruku svojoj floti kada se Rožestvenski pojavio na vidiku, iako su u tom vremenu pad Port Artura i uništenje polovine ruske mornarice, koje je tome usledilo, bili svršeni činovi. Poznato je da je čak tada briga japanske vlade u vezi s baltičkom flotom bila velika, i trajala je sve dok nisu, zahvaljujući tome što je ona došla sa velikim zakašnjenjem, uspeli da poprave svoje brodove.

Isti strategiski razlozi vredeli bi i za Japan, da je ruska flota bila u Vladivostoku (v. sk. 13). To bi ih nateralo da vrše opsadu i blokadu. Da su, iz razloga koje sam naveo, u isto vreme napali i na Port Artur, onda bi te dve operacije lišile vojsku koja je nadirala u Mandžuriji od 150.000 ljudi potrebnih za tu operaciju; osim toga, druga opsada dodala bi ogromno mnogo trošku koji je tako iscrpeo Japan, i koji je nesumnjivo bio glavni faktor koji je na njega uticao da želi mir. Jedan japanski oficir blizak admiralu Togou pisao je u nameri da to objavi, posle izvesnog vremena, u vezi sa pokušajem povlačenja 10 avgusta: »Da je glavnina eskadre kod Port Artura dospela u Vladivostok, Japanci bi bili jako ometani za celo preostalo trajanje rata, a opasnost od baltičke eskadre bi se jako povećala«. Izgleda da nema mnogo razloga da sumnjamo u to da bi došlo do istih posledica da je eskadra iz Port Artura od početka bila u Vladivostoku.

Pogrešan postupak Rusa s njihovom moćnom eskadrom u Port Arturu je još sugestivniji, još ilustrativniji u pogledu onih pogubnih posledica koje teku iz pogrešnog principa, kao što je »tvrđavska flota«, zato što su još u početku bili formulisali opšti plan

kampanje koji su proveli u delo; plan koji je bio pravilan za onu stranu koja je trenutno bila slabija, ali u krajnjoj liniji jača, kao što je bila Rusija. Obaveštajni oficir jednog od naših brodova koji se nalazio u Njučuangu, u početku rata, javio je da se među ruskim oficirima uveliko moglo čuti da oni ne mogu da drže poluostrvo Ljaotung na kome se nalazi Port Artur, pa ni Donju Mandžuriju; da će oni da postave posadu u Port Arturu u očekivanju opsade, i da će operativna vojska postepeno da se povlači prema Lianjangu i Mukdenu do Harbina, boreći se za one pozicije koje su se mogle braniti, ali povlačeći se ipak. U Harbinu bi se zaustavila, pojačana trupama i materijalom koji se tamo već nagomilao za vreme povlačenja, i sa planom da dobije veća pojačanja, ukoliko bude trebalo, dok bi držala ovo mesto. Onda, kada sve bude bilo spremno, oni bi preduzeli ofanzivu brojno dovoljno jaki da bi savladali svaki otpor. Harbin bi, sa svoje strane, tako pokazao korisnost tvrđava.

Takve priče potiču iz jednog od dva izvora — verovatno iz oba. Ili se nešto razotkrije iz viših štabova, ili se radi o nečemu što obrazovana vojna lica smatraju jasno nagoveštenim pravilnim kursom, što je ovde svakako i bilo.

Kuropatkin se nalazio tačno u onoj situaciji u kojoj je bio nadvojvoda Karlo kada se povlačio ispred Francuza 1797 godine, tj. posle njegove uspešne kampanje na Dunavu, o kojoj je već bilo reči. O situaciji 1797 godine, Bonaparta je pisao svojoj vladi:

»Da je neprijatelj učinio tu ludost da me sačeka, ja bih ga potukao; ali da se dalje povlačio, da se spojio sa delom svojih snaga sa Rajne i nadvladao me, tada bi povlačenje bilo teško, a gubitak vojske u Italiji mogao bi dovesti do gubitka Republike«.

Kuropatkinov plan je u suštini bio pravilan, i u svom povlačenju on nije došao dalje od Mukdena, kada je Japan pokazao svoju spremnost za pregovaranje.

Port Artur je bio jedan od bitnih elemenata ruskog plana. On je naterao Japance da od svoje glavnine u toku napredovanja odvoje kontingent od ništa manje nego stotinu hiljada ljudi[1]). Na ovo nisu primorani ni zbog kakve nacionalne preosetljivosti usled nepravde koju su im Rusija, Francuska i Nemačka nanele 1895 godine, —iako je i to možda imalo svog uticaja, — već zbog potrebe da se razbije pomorska eskadra u Port Arturu pre nego što baltička flota stigne spolja. Kao što smo videli, vremenski razmak koji im je omogućio ovo olakšanje, iako dovoljan nije bio suviše veliki; a mi znamo i to, da je komandant tvrđave osuđen na smrt zbog prerane

[1]) Ser V. Nikolson, načelnik britanskog carskog Generalštaba, u predgovoru jedne knjige pod naslovom »Opsada i pad Port Artura« (*The Siege and Fall of Port Arthur*), od V. Ričmonda Smita, smatra da je Japancima za zauzeće Port Artura bila potrebna, ukupno uzeto, snaga od 150.000 ljudi. (Videti »Američki istoriski pregled« (*American Historical Review*), april, 1911, str. 521). Nezavisno od toga, japanski gubici u opsadi procenjeni su na ne manje od 59.000 ljudi (*Journal of the Royal Artillary*, oktobar, 1905, str. 322).

predaje. Rusko zadržavanje Port Artura, prema tome, nije bilo nikakav kompromis ni sa nacionalnom sujetom ni sa vojničkom kolebljivošću. To je bilo pravilno prilagođavanje te odluke ruskih uslova kampanji kao celini; ono je bilo podređeno glavnom planu, ali je doprinosilo njegovom uspehu. Broj jedinica glavnine ruske vojske umanjen je brojem tvrđavske posade; ali da bi se savladala posada, neprijatelj je morao broj svojih jedinica da umanji za dva do tri puta toliko.

Ova odlična mera doprinela je štaviše odlaganju koje je bilo prvi i bitni cilj za Ruse. Port Artur je ovde kvalitativno, a skoro i kvantitativno, izvršio isti zadatak koji je izvršila Đenova 1800 godine, u kampanji kod Marenga. Opsada Đenove zadržala je austriskog generala, Melasa, dok je Bonaparta prelazio preko Sv. Bernarda i dok nije svoju vojsku prikupio u Lombardiji presecajući austriske komunikacije; isto bi tako dolazak Roženstvenskog, da su Port Artur i njegova flota još postojali, ugrozio japanske pomorske komunikacije. Đenova je omogućila dobitak u vremenu koji je Bonaparti bio potreban; sve dotada iscrpljena posada nije popustila gladi kao što nije bila popustila ni pred snagom. Izgleda da nema dovoljno razloga da se sumnja u to da bi isto takav uporan otpor kod Port Artura mogao da učini to isto; ali Stesel nije bio Masena. Ja sam, pišući pre događaja 10 avgusta, i uzimajući podatke isključivo iz objavljenih obaveštenja, mogao sam tada da primetim koliko se japanska mornarica žurila da zauzme Prot Artur, i da je postojalo jedno osećanje opasnosti koje je poticalo od jednovremenog postojanja te luke i još udaljene baltičke flote. Japansko Ministarstvo mornarice vikalo je »Hitno!«, a ruska obalska tvrđava odgovarala je »Dobiti u vremenu!«.

Tako su se oba dela ruskog plana, prava kombinacija, u kojoj su bila dva dela ali jedna akcija, ostvarivala s uspehom, svaki podnoseći svoj deo tereta; ali se komandant tvrđave pokazao nedoraslim, i flota tvrđave, ma kako nadahnuta, nije ništa radila. Dobilo se u vremenu; prilika se pružila; ali odlaganje je beskorisno ako nije dovoljno, prilika bezvredna ako se ne iskoristi. Šta vredi odložiti kobni čas, ako on na kraju ipak mora da se dočeka. Ipak, iako dobitak u vremenu postignut zahvaljujući otporu Port Artura nije zadobio Rusiji krajnju pobedu, on je vrlo verovatno nepovoljno uticao na snagu Japanaca u pregovorima za mir; ovi očigledno moraju da se zasnivaju na stepenu pobednikovog uspeha i prednosti pozicija koje je izvojevao.

Postoji još jedan zaključak koji bi trebalo izvući iz rata između Japana i Rusije, koji bi bio u oprečnosti sa ranijim opštim utiskom koji sam sâm delio, i možda bi u izvesnom stepenu doprineo i da se raširi. Taj utisak jeste: da mornarice zavise od pomorske trgovine kao uzroka i opravdanja svog postojanja. Do izvesne mere ovo je, naravno, tačno; i baš zato što je tačno do izvesne mere, zaključak može da prevari. Zato što je delimično tačno, ono se prihvata kao tačno bez ikakvog ograničenja. Rusija ima malo pomorske tr-

govine, bar sa svojim brodovima; retko se viđa zastava njene trgovačke mornarice; ima slabo razvijenu morsku obalu; ne može ni u kom slučaju da se zove pomorskom državom. Međutim, na ruskoj mornarici je bilo da odigra odlučnu ulogu u nedavnom ratu; a rat je doživeo neuspeh, ne zato što mornarica nije bila dovoljno velika, već zato što se njome slabo rukovodilo. Možda je bila i sama po sebi nedovoljna — slaba po kvalitetu; i loše trupe i loše rukovodstvo. Sudbonosan ishod ne opovrgava istinu da je Rusija, iako sa malo pomorskog brodovlja, imala neophodnu potrebu za mornaricom.

Nemam naročitog interesovanja da ovde definišem odnose trgovine i mornarice. Izgleda razložno da se kaže da će se, tamo gde postoji trgovačko brodovlje, logično razviti i onaj oblik zaštite koji se zove pomorski; međutim, postalo je sasvim očigledno, na konkretnim primerima, da mornarica može da bude potrebna i tamo gde nema trgovačkog brodovlja. Rusija i Sjedinjene Države danas su takvi primeri. Postaje sve jasnije i jasnije da su zadaci mornarica nedvosmisleno vojnog i međunarodnog karaktera, ma kakvo bilo njihovo istorisko poreklo u posebnim slučajevima. Mornarica Sjedinjenih Država, naprimer, iznikla je iz čisto trgovačkih razloga. Međutim, spoljni interesi ne mogu da se ograniče na trgovačke. Oni mogu da budu politički a ne samo trgovački; oni mogu biti politički zato što su trgovački, kao zahtev za »otvorenim vratima« u Kini; oni mogu biti politički zato što su vojni, neophodni za nacionalnu odbranu, kao Panamski kanal ili Havaji; oni mogu biti politički zbog nacionalnih ubeđenja i simpatija, rasnih simpatija, kao što postoje u Evropi, ili tradicija kao što je Monroova doktrina. Monroova doktrina u početku bila je delimično izraz trgovačkih interesa, uperenih protiv obnavljanja španskog monopola u kolonijalnom sistemu; ona je bila delimično vojna, odbranbena protiv evropskih agresija i opasne blizine; delimično politička, iz simpatije sa zajednicama koje se bore za slobodu.

Široka osnova pomorskih trgovačkih interesa i brodovlja besumnje će dovesti do zadovoljavajućeg stanja u ovoj oblasti, obezbedivši rezervu materijala kao i ljudstva. Osim toga, u parlamentarnim zemljama, vojni interesi ne mogu bez štete da se odreknu one potpore koju pruža široko raširen, duboko ukorenjen, civilni interes, onakve potpore kakvu bi nam pružilo trgovačko brodovlje.

Spremati se za rat u vreme mira neostvarljivo je za trgovačke parlamentarne države, jer narod, uopšte uzev, neće da pokloni dovoljno pažnje vojnim potrebama ni međunarodnim problemima, niti oseća onaj pritisak koji primorava na spremnost. Jedino što pomorski oficiri mogu da rade to je da sami sebi jasno pretstave, da usvoje kao deo svoje misli, da je trgovačko brodovlje samo jedna od mnogih formi koje spoljni odnosi jedne zemlje mogu da poprime. Mi imamo takva spoljna pitanja u Monroovoj doktrini, Panamskom kanalu, Havajskim Ostrvima, kineskom tržištu, i, mogu dodati, u izloženosti pacifičke obale sa svojom retkom naseljenošću, nedovoljno razvijenim sredstvima i donekle nepomirljivim stavom prema Azijatima. Sjedinjene Države, bez agresivnih namera, već samo da bi održale prihvaćene političke pravce, za koje su njeni ljudi spremni da se tuku, iako nisu voljni da se zato pripreme, potrebno je da imaju ratnu mornaricu i mnogobrojnu i efikasnu, čak iako se nikad više ne bude ni na jednom trgovačkom brodu vila njihova zastava. Ako se jasno i sa razumevanjem, kao i sa ubeđenjem, držimo ovih istina, možda ćemo uticati na one koji imaju uticaja na zakonodavstvo. U svakom slučaju, pridržavati se toga ne bi bilo rđavo.

SADRŽAJ

Glava I

Strana

Napomene redakcije uz naše izdanje — — — — — — — — — — 5
Datum postanka ovih predavanja — — — — — — — — — — 9
Njihov dalji razvoj — — — — — — — — — — — — 9
Promene u metodima i naoružanju od njihovog postanka — — — — 10
Promene ne utiču na načela (principe) strategije, već na njihovu primenu 10
Tri pomorska rata od prvobitnog pisanja ovih predavanja — — — — 11
Opšti razvoj proučavanja pomorske strategije — — — — — — — 11
Primeri stalnosti načela — — — — — — — — — — — — 12
Da bi se pravilno shvatila načela, potrebni su istoriski primeri ili lično iskustvo — — — — — — — — — — — — — 13
Citati reči Napoleona i Nelsona u vezi s tim — — — — — — — 14
Vulfov običaj da beleži navedene primere — — — — — — — — 15
Citat reči lorda Vulzlija — — — — — — — — — — — — 15
Kritika deobe ratne mornarice SAD između Atlantika i Pacifika na osnovu primera deobe ruske flote 1904 godine — — — — — 15
Istorija je registar primera — — — — — — — — — — 16
Razvoj pomorske strategiske misli za poslednjih dvadeset godina — — 16
Taj razvoj je ilustrovan svakidašnjom pomorskom praksom — — — 16
Taj razvoj je ilustrovan takođe i pomorskom literaturom — — — — 17
Darijev »Rat na moru« — — — — — — — — — — — — 17
Davlijeva »Studija o pomorskoj strategiji« — — — — — — — — 17
Korbetova »Engleska na Sredozemnom Moru« i »Engleska u Sedmogodišnjem ratu« — — — — — — — — — — — — — 17
Veza između Šermanovog pohoda na more i osnivanja Pomorskog ratnog koledža SAD — — — — — — — — — — — — 18
Određeni metodi obrađivanja strategije — — — — — — — — — 18
Preimućstvo istoriskog metoda — — — — — — — — — — 19
Uzajamni uticaj načela i primera — — — — — — — — — — 19
Bliska veza između nacionalne politike i vojnih priprema ilustrovana primerima — — — — — — — — — — — — — 20
Potreba da pomorski oficiri budu obavešteni o međunarodnim prilikama uopšte — — — — — — — — — — — — — — 21

Glava II

ISTORISKI PRIMERI I OBJAŠNJENJA

Prvi uslov za razmatranje jednog ratišta — — — — — — — — 23
Primer: proučavanje Dunavske oblasti od strane nadvojvode Karla — 23
Kampanja nadvojvode Karla 1796 godine protiv Žurdana i Moroa — — 24

Strana

Važnost: 1) koncentracije; 2) centralnog položaja; 3) unutrašnjih pravaca dejstva; 4) komunikacije — — — — — — — — — — — 25
Serija primera: 1) čisto kopnena kampanja; 2) mešana ili kombinovana kopnena i pomorska situacija; 3) čisto pomorska kampanja — — 26
Borba između Francuske i austriskih poseda u Španiji i Nemačkoj 1630—1660 godine — — — — — — — — — — — — 26
Centralni položaj Francuske — — — — — — — — — — — 27
Komunikaciske linije između Španije i centralne Nemačke — — — 28
Španska mornarica u nemogućnosti da se suprotstavi holandskoj mornarici u Kanalu Lamanšu — — — — — — — — — — 28
Važnost sredozemne linije preko Đenove, Milana i alpiskih prelaza — — 28
Primena ovih uslova na centralni položaj, unutrašnje pravce dejstva i komunikacije — — — — — — — — — — — — 29
Poređenje sa dunavskom linijom u Nemačkoj — — — — — — — 30
Diskusija o takvim situacijama uopšte — — — — — — — — 31
»Rat je stvar pozicija« — — — — — — — — — — — 32

— Plevna
— Port Artur
— Tulon

Blizina — činilac od prvostepene važnosti za poziciju. Primeri: Kadiz, Gibraltar, Malta, Jamajka, Gvantanamski Zaliv — — — — — 33
Bekstvo obilaznim pravcima — Fausses Routes (Pogrešni putevi) — — 33
Poguban uticaj strahovanja javnosti na vojne mere — — — — — 34
Francuska ulazi u Tridesetogodišnji rat — — — — — — — 35
Francuska mornarica prebacuje se iz Atlantika u Sredozemno More — 35

Glava III

ISTORISKI PRIMERI I OBJAŠNJENJA

(nastavak)

Pogrešno vođenje rata pod Rišeljeom — — — — — — — — — — 37
Prvorazredni značaj koncentrisanja snaga. Citat Nelsonovih reči — — 37
Primena istog načela na brodogradnju — — — — — — — — — 38
Primena na pogranični napad i na taktiku — — — — — — — — 38
Bonaparta u Italiji, 1796 godine. Analogija sa nadvojvodom Karlom u Nemačkoj iste godine — — — — — — — — — — — 39
Prednost bočnog napada. Razlozi — — — — — — — — — — 39
Analogija u pomorskoj taktici. Trafalgar — — — — — — — — — 40
Nelsonovi metodi i razlozi — — — — — — — — — — — — 40
Faragat kod Mobila — — — — — — — — — — — — — 41
Bitka u Japanskom Moru — — — — — — — — — — — — 41
Koncentracija kao osnovno načelo i strategije i taktike — — — — 41
To načelo primenjeno na odbranu obale i napadu na nju — — — — 41
Rat 1812 godine — — — — — — — — — — — — — — 42
Vojne linije dele se za lakše proučavanje na tri dela — — — — — 42
Primena na obale SAD — — — — — — — — — — — — 43
Sličnost poluostrva Floride sa Korejom — — — — — — — — 43
Analiza prednosti centralnog položaja — — — — — — — — — 44
Kriterijum jedne sile (One power standard). Kriterijum dveju sila — — 44
»Ako« i »Ali« — — — — — — — — — — — — — — — 45

— Napoleon pred Austerlicom
— Togo pred Cušimom
— Nadvojvoda Karlo 1796 godine

Izvanredna izreka nadvojvode Karla, citat — — — — — — — 46

Strana

Primena na pretpostavku deobe flote Sjedinjenih Država na atlantsku i pacifičku — — — — — — — — — — — — — — 47
Procena vrednosti koncentracije, centralnog položaja i unutrašnjih pravaca dejstva — — — — — — — — — — — — — 48

Glava IV

ISTORISKI PRIMERI I OBJAŠNJENJA

(nastavak)

Nastavak istoriskog izlaganja od smrti Rišeljea, 1642 godine — — — 49
Politika Mazarena. Vojne crte — — — — — — — — — — — 50
Kraj Tridesetogodišnjeg rata — — — — — — — — — — — 50
Produženje neprijateljstava između Francuske i Španije — — — — 50
Engleska pod Kromvelom stupa na pozornicu — — — — — — — 51
Reorganizacija engleske mornarice — — — — — — — — — 51
Kromvelova politika — — — — — — — — — — — — — 52
Pokušaj političkog združivanja holandske i engleske republike — — — 52
Holandija odbija takvo združivanje, ali ga Viljem III ostvaruje — — 52
Rat između Engleske i Holandije — — — — — — — — — — 53
Zaštita trgovine — — — — — — — — — — — — — — 53
Pomorski događaji na Sredozemnom Moru — — — — — — — 54
Pomorski događaji u Kanalu Lamanšu — — — — — — — — 55
Englezi priznaju potrebu združivanja — — — — — — — — 56
Iznurenost Holandije usled engleske kontrole Kanala i trgovine — — 57
Mir između Engleske i Holandije — — — — — — — — — — 57
Načelo koncentracije treba da se primeni po duhu, ne samo po slovu — 58
Primer iz rata između Japana i Rusije — — — — — — — — 58
Primena na atlantsku i pacifičku obalu Sjedinjenih Američkih Država 58

Glava V

ISTORISKI PRIMERI I OBJAŠNJENJA

(kraj)

Potreba za stalnim pozicijama radi efikasne pomorske akcije — — — 59
Kratak pregled događaja 1654—1689 godine, između Prvog englesko-holandskog rata i opšteg evropskog sukoba — — — — — — 59
Francuski pomorski pothvati na Sredozemnom Moru pre 1650 godine — 60
Uticaj na ovo stupanje u dejstvo engleske mornarice 1654 godine — — 60
Uticaj Port-Artura na rat između Japana i Rusije — — — — — — 61
Kromvelov napad na španska Zapadnoindiska ostrva — — — — — 62
Mir sa Francuskom koji je tome usledio i rat sa Španijom — — — — 62
Smrt Kromvela 1658 godine. Pirinejski mir između Francuske i Španije 1659 godine — — — — — — — — — — — — — — 62
Stalno opadanje Španije — — — — — — — — — — — — — 62
Uticaj Kromvelove politike na položaj Engleske u Evropi — — — — 62
Politika kraljeva iz dinastije Stjuarta posle toga — — — — — — 63
Ispravnost Kromvelove politike — — — — — — — — — — — 63
Slične prilike danas — — — — — — — — — — — — — 63
Međunarodna slabost Engleske pod dinastijom Stjuarta — — — — 64
Unutrašnje nacionalno jedinstvo neophodno za spoljni uticaj — — — 64
Primeri iz trideset godina francuske istorije, 1622—1655 godine — — 65
Moć Luja XIV pokazuje unutrašnje učvršćenje nasuprot međunarodnim razmiricama — — — — — — — — — — — — — 65
Posebna vojna važnost Sredozemnog Mora, 1688—1713 godine — — — 65

Strana

Potreba za stalnim pozicijama na primeru Sredozemnog Mora — — — 66
Opšti evropski savez protiv Francuske — — — — — — — — 67
Vojni planovi Francuske — — — — — — — — — — — — 67
Značaj Sredozemnog Mora za saveznike u vezi s tim, 1689—1713 godine 68
Suprotnost između ovoga i njegovog rezultata postignutog nekom ranijom prilikom — — — — — — — — — — — 68
Tok pomorskih događaja 1690—1696 godine — — — — — — — 68
Neodložna potreba saveznika da drže stalan položaj na Sredozemnom Moru — — — — — — — — — — — — — — 69
Strategiski smisao Viljema III — — — — — — — — — — — 70
Naređenje savezničkoj floti da prezimi u Kadizu mesto da se vrati kući 70
Posledica za Savoju i za francuske operacije u Kataloniji — — — — 71
Kao rezultat toga Luj XIV preti invazijom Engleske — — — — — 71
Poguban uticaj panike u engleskoj javnosti posle toga — — — — 71
U otsustvu savezničkih flota Barselona pada, a Savoja napušta savez — 71
Osetni uticaj dvogodišnjeg boravka savezničke flote u Sredozemnom Moru — — — — — — — — — — — — — — 71
Iscrpenost Francuske — — — — — — — — — — — — — — 71
Strategiski uticaj vojne pozicije putem nametanja zastoja: Američka eskadra na jezeru Čamplinu 1776 godine; Mantova 1796 godine; Đenova 1800 godine; Lejdismit 1899 godine; Port Autur 1904 godine 72
Mir između Francuske i saveznika 1697 godine — — — — — — — 72
Obnova rata 1702 godine — — — — — — — — — — — — 72
Nove političke kombinacije — — — — — — — — — — — — 72
Trajni uticaj novog rata 1702—1713 godine — — — — — — — 72
Smrt Viljema III (1702 godine) — — — — — — — — — — 72
Malboro ga nasleđuje u rukovodstvu ratom — — — — — — — — 72
Malborovi planovi — — — — — — — — — — — — — — 73
Kratak pregled događaja — — — — — — — — — — — — 73
Utrehtski mir 1713 godine, ustupljenim pozicijama, postavlja Veliku Britaniju na Sredozemno More — — — — — — — — — — — 73
Vojni značaj Sredozemnog Mora — — — — — — — — — — — 74
Sličan uticaj američkih Velikih Jezera 1812—1814 godine — — — — 74

Glava VI

OSNOVI I NAČELA

Osnovni cilj ovih predavanja — — — — — — — — — — — 75
Interes Sjedinjenih Država na Karipskom Moru u vreme prvobitnog pisanja ovih predavanja — — — — — — — — — — — — 75
Značajne promene posle toga — — — — — — — — — — — — 76
Sličnost Panamske Prevlake i doline Dunava i Valtelinskih Prelaza. Sličnost Karipskog i Sredozemnog Mora — — — — — — — — 76
Uticaj rata sa Španijom na međunarodne odnose Sjedinjenih Država — 77
Prema evropskoj politici ne mogu biti ravnodušni stručnjaci za strategiju 77
Promene u evropskim međunarodnim prilikama i odnosima od 1897 godine — — — — — — — — — — — — — — 77
Njihov značaj za Sjedinjene Države — — — — — — — — — 78
Široki značaj povećane nemačke mornarice — — — — — — — 78
Dalji razvoj Monroove doktrine — — — — — — — — — — 79
Uspostavljanje nacionalne flote je strategisko pitanje — — — — 79
Posledice promena u međunarodnim prilikama za Veliku Britaniju — — 79
Preimućstva Nemačke i Japana u sadašnjim takmičenjima — — — 81
Sposobnost Sjedinjenih Država da zaštite svoje obale i svoju spoljnu politiku zavisi na prvom mestu od snage na moru — — — — 81
Razvoj ideja o pomorskoj snazi za poslednjih trideset godina — — — 81
Nove velike mornarice pripadaju Americi, Nemačkoj i Japanu — — — 82

Strana
Razvoj pomorske literature ide uporedo sa razvojem pomorske sile — 82
Takav razvoj nije ništa drugo nego izraz ranije priznatih istina — — 82
Istorija ratova na moru i biografije učesnika daju materijal za izražavanje strategiskih načela — — — — — — — — — — 84
Uzrok zakašnjenja u razvoju pomorskog strategiskog izučavanja — — 84
Uticaj pare — — — — — — — — — — — — — — — — 84
Nameće se formulisanje principa — — — — — — — — — — 84
Značaj primera: deoba holandske i engleske mornarice 1652; deoba ruske flote 1904; Napoleonova kritika deobe britanske flote u Brestu 1805 godine. Razmatranje — — — — — — — — — — 85
Para je povećala značaj pojma »komunikacija« za mornarice — — — 86
Poseban cilj Pomorskog ratnog koledža — — — — — — — — 87
Odlučujući momenti u ma kom strategiskom problemu obično su sasvim malobrojni — — — — — — — — — — — — — — 87
Reč »ključ« ilustruje tu činjenicu — — — — — — — — — 88
Primer iz pravničke profesije — — — — — — — — — — — 88
Vrednost poznavanja kopnenog ratovanja za stručnjake — — — — 88
Pomorska strategija primenljiva je u doba mira kao i u doba rata. Razlog za to — — — — — — — — — — — — — 89
Primeri strategije u doba mira — — — — — — — — — — 89
Široko geografsko polje pomorskih operacija — — — — — — — 90
Noviji, izmenjen metod rasporeda mornarica — — — — — — — 90
Potreba za ovo. Razlozi — — — — — — — — — — — — 91
»Rat je stvar pozicija« — — — — — — — — — — — — 92
Opreznost pri primeni ove istine — — — — — — — — — — 92
Položaj Kube — — — — — — — — — — — — — — — 92
Položaj britanskih flota u ratovima s Francuskom — — — — — 93
Položaj istih u vezi sa sadašnjim nemačkim suparništvom — — — — 93
Preimućtvo isturenog položaja ako se čvrsto drži — — — — — — 93
Položaj Britanskih ostrva u odnosu na Nemačku primer je isturenog položaja — — — — — — — — — — — — — — 93
Prepadi nisu isto što i prekidanje »komunikacija« — — — — — — 94
Suprotno dejstvo pravilno postavljene koncentracije — — — — — 94
Za isturene pomorske položaje povoljno je da budu povezani kopnom — 94
Izbor položaja traži da se oceni i vrednost koju on ima sam po sebi i njegova isturenost — — — — — — — — — — — — 94

Glava VII

OSNOVI I NAČELA

(nastavak)

Tri glavna uslova koji utiču na strategisku vrednost svakog položaja: raspored, snaga, sredstva — — — — — — — — — — — — 95
Primeri iz pisma admirala Rodnija — — — — — — — — — 96
Raspored je najneophodniji uslov — — — — — — — — — — 96
Okolnosti koje utiču na vrednost rasporeda — — — — — — — 96
Bitna razlika u kopnenoj i pomorskoj strategiji — — — — — — 97
Istoriski primeri — — — — — — — — — — — — — — 97
Ključni strategiski položaji ređi su na moru nego na kopnu — — — 99
Citat nadvojvode Karla — — — — — — — — — — — — 99
Strategiske položaje velikim delom određuju putevi, naročito raskršća 99
Primeri sa Zapadnoindiskih ostrva — — — — — — — — — 100
Snaga položaja — — — — — — — — — — — — — — 101
Analiza i razmatranje odbranbene snage — — — — — — — — 101
Brodovi za obalsku odbranu — — — — — — — — — — — 104
Torpedni brodovi i podmornice — — — — — — — — — — 105

Strana

Znatna uloga odbranbenog sistema utvrđenja na morskim i kopnenim granicama — — — — — — — — — — — — — — — 105
U pomorskom ratovanju mornarica je operativna vojska — — — — 106
Odbrana je temelj; ofanziva je zgrada — — — — — — — — — 106
Posledice pritiska javnog mnjenja — — — — — — — — — — 107
Oslanjanje na mornaricu samo za odbranu logično dovodi do mnogobrojnih malih brodova — — — — — — — — — — — — 107
Pogrešno je svako nastojanje da se mornarica upotrebi samo za odbranu. Razlog — — — — — — — — — — — — — — 108
Pravi smisao u kome je mornarica sredstvo za odbranu — — — — 108
Pregled razloga zašto mornarica nije podesno sredstvo za odbranu pomorskih luka — — — — — — — — — — — — — 108
Ofanzivna snaga pomorskih luka, analiza i razmatranje — — — — 109
Uticaj pomorskih mina — — — — — — — — — — — — — 110
Odnos taktičkih uslova i strategije — — — — — — — — — — 111
Pravilan položaj spoljne flote — — — — — — — — — — — 111
Prednosti dva izlaza jedne luke — — — — — — — — — — — 112
Mogućnost da se pruži podrška udaljenim operacijama jedne flote elemenat je ofanzivne snage u morskim lukama — — — — — 112
Neophodnost dokova — — — — — — — — — — — — — — 113
Ta neophodnost ilustrovana Rusko-japanskim ratom — — — — — 114
Sredstva kao elemenat snage u morskim lukama — — — — — — 115

Glava VIII

OSNOVI I NAČELA

Strategiske linije

Razna obeležja strategiskih linija — — — — — — — — — — — 116
Mnogobrojne linije stoje na raspolaganju brodovima na otvorenom moru 117
Važnost komunikaciskih linija — — — — — — — — — — — 117
Primeri — — — — — — — — — — — — — — — — — 118
Značaj dvostrukih linija povlačenja ili komunikacija — — — — — 118
Atlantske pomorske baze Sjedinjenih Država — — — — — — — 119
Vladivostok i Port Artur — — — — — — — — — — — — 120
Pomorska granica sa svojim lukama kao strategiska linija — — — — 120
Pokreti od luke do luke retko mogu da budu iza obalske linije — — — 121
Upotreba kopnenih voda od strane torpednih brodova — — — — — 121
Problem ujedinjenja flote razdeljene u nekoliko luka — — — — — 122
Sugestije — — — — — — — — — — — — — — — — 122
Strategiski značaj prepreka pri obali — — — — — — — — — — 123
Strategiska pitanja u vezi sa udaljenim prekomorskim posedima — — 123
Prvostepeni značaj borbene flote među njima — — — — — — — — 123
Zavisnost svih spoljnih položaja od nje — — — — — — — — — 124
Vojni problem imperijalne federacije — — — — — — — — — — 125
Analogija sa problemom Velike Britanije za vreme Ratova za američku nezavisnost i Francuske revolucije — — — — — — — — — 127
Citat lorda Kičinera — — — — — — — — — — — — — — 127
Primena na obale SAD — — — — — — — — — — — — — — 127
Mere britanske pomorske strategije u prošlosti i danas — — — — 128
Bonapartina egipatska ekspedicija. Analogije — — — — — — — — 128
Ofanzivno zauzimanje prekomorskog položaja mora neizbežno da bude propraćeno defanzivnim potrebama — — — — — — — — 130
Analogija između Egipatske ekspedicije i Bonapartine kampanje u Italiji 1796 godine — — — — — — — — — — — — — — 131
To isto i u ratu između Japana i Rusije — — — — — — — — — 131

Strana

Daleke ekspedicije lakše su ostvarljive morem nego kopnom — — — 132
One su u isto vreme i manje odlučujuće, a i teže za održavanje — — 132
Uslovi potrebni za početni uspeh — — — — — — — — — — 132
Operativne vojske i flote na moru efikasnije su nego utvrđeni položaji 133
Ipak, utvrđene baze su potrebne — — — — — — — — — — 133
Načela kojima treba da se rukovodimo pri izboru baza — — — — 133
Prvi neophodni vojni uslov jedne pomorske baze — — — — — — 135
Poželjan broj i karakter takvih baza — — — — — — — — — 136
Nacionalni značaj Tihog Okeana za Sjedinjene Države — — — — 137
Karipsko More pretstavl a središte Monroove doktrine — — — — 137
Održavanje svakog sistema spoljnih utvrđenih luka zavisi od mornarice 138
Pravi cilj mornarice je neprijateljska mornarica — — — — — — 138

Glava IX

OSNOVI I NAČELA

Udaljene operacije i pomorski pohodi

Potreba za lokalnim pomorskim bazama na udaljenom ratištu — — 139
Karakteristike takvih baza — — — — — — — — — — — 139
Japanske i ruske baze u nedavnom ratu — — — — — — — — — 139
Redosled važnosti takvih udaljenih baza — — — — — — — — — 140
Potreba proučavanja pri izboru baza — — — — — — — — — — 140
Ratne operacije. Predmet i cilj — — — — — — — — — — — 141
Uslovi neophodni za prevlast u jednoj pomorskoj oblasti — — — — 141
Operacije u takvim udaljenim bazama pretstavljaju specifičan slučaj opštih vojnih operacija — — — — — — — — — — — 142
Posebna svojstva koja ih razlikuju — — — — — — — — — — 142
Izbor baza, ciljeva i operaciskih pravaca — — — — — — — — — 142
Primeri baza: Velika Britanija, Austrija, Rusija, Sjedinjene Države — 142
Operaciski pravci i komunikacije — — — — — — — — — — 143
Savremeni primeri velikih pomorskih pohoda — — — — — — — — — 144
Zavisnost istih od prevlasti na moru — — — — — — — — — — 144
Konvoji su primeri lokalizovane pomorske zaštite — — — — — 145
Uticaj neprijateljskih arsenala blizu operaciskih pravaca ili komunikacija 145
Dva metoda za zaštitu takvih pravaca — — — — — — — — — — 146
Prednost postojanja više od jedne takve komunikaciske linije — — — 146
Razlika između kopnenog i pomorskog ratovanja u pogledu stepena kontrole jakih položaja — — — — — — — — — — — — 147
Razlozi. Izuzeci. Primeri — — — — — — — — — — — — — 147
Pomorska nadmoćnost neophodna je za bezbednost udaljenih pomorskih baza — — — — — — — — — — — — — — 147
Primeri: Bonaparta u Egiptu i na Malti; Japan i Rusija u Mandžuriji 148
Zbog toga će verovatno morati doći do bitke — — — — — — — 149
O pitanju da li u velikim pomorskim pohodima flota i kopnene trupe treba zajedno ili posebno da plove — — — — — — — — 149
Paralela između prelaska preko mora i preko reke — — — — — 149
Glavne operacije i diverzije — — — — — — — — — — — 150
Položaj u kome defanzivna flota treba da pokuša da se tuče sa zavojevačima na njihovom putu — — — — — — — — — — 150
Primeri iz istorije — — — — — — — — — — — — — 151
Potreba za stalnom koncentracijom napadačke pomorske snage. Primeri iz Bonapartinih komentara — — — — — — — — — — — 152
Bitna promena u zadatku kopnene vojske i mornarice posle zauzeća jednog udaljenog cilja — — — — — — — — — — — 153
Atinski pohod protiv Sirakuze, analiza i razmatranje — — — — — 153
Bitne odlike plana pomorskih operacija koji je predložen Sirakuzi — — 156

Strana
Analogija sa Santjagom 1898 godine i Port Arturom 1904 godine — — 157
Bonapartin egipatski pohod, analiza i razmatranje — — — — — 158
Položaj Francuza u Egiptu bitno je defanzivan — — — — — — 159
Posledice pomorske inferiornosti — — — — — — — — — 159
Upotreba jedne slabije mornarice pod takvim uslovima — — — — 159
Povoljan uticaj Nilske bitke na britanske pomorske mere — — — 161
Poređenje između dveju pomorskih ekspedicija o kojima je bila reč i izvesnih slučajeva kopnenog ratovanja — — — — — — 164
Uticaj bočnog položaja nije toliko u utvrđenjima koliko u posadi ili floti koja je tamo smeštena — — — — — — — — — — 165

Glava X

OSNOVI I NAČELA

Ratne operacije

Strategiska upotreba pomorske snage posle osvajanja jednog dalekog pomorskog položaja — — — — — — — — — — — — 166
Primer iz kopnenog ratovanja. Napoleonova uputstva Marmonu 1812 god. 166
Džinovska pomorska diverzija koju je nameravao Napoleon 1804 godine 168
Poređenje sa uslovima egipatske ekspedicije 1798 godine — — — — 169
Odnosi mornarice i odbrane zemlje — — — — — — — — — 169
Obalske tvrđave na prvom mestu su ofanzivne po svom zadatku — ne defanzivne — — — — — — — — — — — — — — 170
Primer. Eskadra Sjedinjenih Država pod Džonom Rodžersom 1812 godine 170
Određivanje pravilnog sastava nacionalne mornarice. Nemačka definicija 171
Preimućstvo jednog isturenog »fronta« operacija — — — — — — — 171
Primeri: britanska mornarica 1793—1815 godine; Bonaparta na Adiđi 1796 godine — — — — — — — — — — — — — — 171
Utvrđena mesta koja su zauzeta u oba slučaja — — — — — — — 172
Primena na Karipsko More — — — — — — — — — — — — 172
Linije britanskih utvrđenja ka Suesu i Panamskoj Prevlaci — — — 173
Pravac operacija u pomorskom ratu određen je položajem neprijateljske flote i pomorskih baza — — — — — — — — — — — 173
Neprijateljska organizovana snaga prvi je cilj operacija — — — — 174
Uobičajena velika nadmoćnost britanske mornarice u moderna vremena učinila je da bude srazmerno malo primera iz pomorske strategije 174
Iz toga proizilazi pogrešna izreka »More trpi samo jednu gospodaricu« 174
Nepravilnost ove izreke pokazana na primerima — — — — — — 174
Promenljivosti u kampanjama na Sredozemnom Moru 1793—1798 godine 175
Novi primer 1799 godine — — — — — — — — — — — — — 177
Sredozemne kampanje pokazuju potrebu za lokalnim bazama — — — 177
Isto tako i Sifrenova kampanja u Indiji — — — — — — — — 178
Ravnoteža pomorskih snaga u Američkom ratu za nezavisnost — — — 178
Nadmoćnost na moru potrebna je za napad na utvrđenu pomorsku bazu 179
Uticaj daljine. Iz toga proizilazi potreba za isturenim bazama u udaljenim operacijama — — — — — — — — — — — — 179
Napad na neprijateljsku bazu može biti najbolja odbrana sopstvenih lokalnih interesa — — — — — — — — — — — — 179
Smetnje koje borbenoj floti čini prisustvo brodova za snabdevanje — 180
Potreba za neumornim gonjenjem neprijatelja u povlačenju — — — 181
Primeri rđavog uticaja slabog gonjenja — — — — — — — — — 181
Kratak pregled odnosa japanske i ruske flote pred Cušimom — — — 182
Gonjenje u slučaju da se izgubi kontakt s neprijateljem u povlačenju 183
Napad na utvrđenu bazu znači primorati neprijateljsku flotu na bitku 184
Gibraltar, Trinkomali — — — — — — — — — — — — — 184

Strana

Teškoće napadačke flote kada pred sobom nalazi dve neprijateljske luke, pogodno locirane i utvrđene — — — — — — — — — — — 184
Jedna luka sa dosta udaljenim ulazima liči na dve luke. Vladivostok 185
Poželjni položaji za bitku — — — — — — — — — — — — — — 185
Postupak nadmoćne mornarice kada pred sobom ima dve široko rastavljene baze — — — — — — — — — — — — — — 185
Postupak mornarice čiji su uspesi, uz neizbežno produžavanje komunikacijskih linija doveli do gubitka nadmoćnosti — — — — — 186
Operaciski front treba držati što je moguće više napred — — — 186
Primeri: Bonaparta na Adiđi 1796 godine; Britanci na Korzici 1794—1796 godine — — — — — — — — — — — — — 186
Kako treba iskoristiti zaustavljeno nadiranje — — — — — — — 187
Postupak flote ograničene na defanzivu — — — — — — — — 188
»Odbrana jači vid rata«, razmatranje — — — — — — — — — 188
Pothvati Rožestvenskog i Servere smatraju se ofanzivnim — — — 188
Nedostatak defanzive je u tome što dovodi do rasturanja snaga — — 189
Elementi neophodni za ozbiljnu defanzivu — — — — — — — 190
Preimućstvo blizine metropole položajima koje treba braniti — — — 190
Uloga utvrđenja u defanzivnoj kampanji — — — — — — — — 190
Utvrđeni položaji u datoj oblasti ne treba da budu ni odveć mnogobrojni ni malobrojni — — — — — — — — — — — — — 191
Potreba utvrđenih položaja za održavanje nacionalne prevlasti u udaljenoj pomorskoj oblasti — — — — — — — — — — — 191
Oni treba da su nezavisni od zaštite mornarice — — — — — — 191
Nezgode s kojima ima da se bori flota koja treba da brani važne ali izložene položaje. Primeri — — — — — — — — — — 192
Bonaparta i Mantova 1796 godine. Analogija sa spoljnim pomorskim ratištem — — — — — — — — — — — — — — 193
Mantova i Bonaparta — svako za sebe ilustruje defanzivu i ofanzivu kao oblike i metode ratovanja — — — — — — — — — — — 193
Razlike u kontroli utvrđenih mesta nad pokretima vojski i flota. Pitanje komunikacija — — — — — — — — — — — — — 193
Bonaparta u Mantovi u poređenju sa Nelsonom u Kopenhagenu — — 193
Pokreti operativnih vojski u povlačenju i napredovanju — — — — 194
Analogije sa pomorskim ratovanjem u Nelsonovoj karijeri — — — 195
Pokreti slabije flote kada je u prisustvu nadmoćnijeg neprijatelja koji nadire — — — — — — — — — — — — — — 195
Flotu i utvrđene luke treba smatrati kao dva dela jedne celine — — 196
Rukovođenje slabijom flotom koja brani pomorsku oblast i oslanja se na utvrđene luke — — — — — — — — — — — — — 197
U takvim slučajevima je metod defanzivne flote da preuzme ofanzivu 198
Primer: eskadra Džona Rodžersa 1812 godine — — — — — — — 198
Neprijateljske komunikacije i spoljni interesi ukazuju na cilj takvih operacija — — — — — — — — — — — — — — 199
Ogromno interesovanje za zaštitu. »Leteća eskadra« 1898 godine. »Raspored snaga« — — — — — — — — — — — — — — 199
Citat iz Davlija — — — — — — — — — — — — — — — 200
Problem je u tome da se slabost pretvori u nadmoćnost — — — — 200
Japan i Rusija — — — — — — — — — — — — — — — 200
Vrednost iskustva u primeni načela — — — — — — — — — 201
Stvarno iskustvo se ne ograničava na lično iskustvo — — — — — 201
Citati iz dela nadvojvode Karla i Napoleona — — — — — — — 201
Komentar o ovim citatima — — — — — — — — — — — — 201
Vođenje rata nije nauka već veština — — — — — — — — — 202
Suprotnost između nauke i veštine — — — — — — — — — — 202
Ratne maksime. Citat iz dela Žominija — — — — — — — — — 202
Razmišljanja — — — — — — — — — — — — — — — 202
Napoleonova mudra izreka — — — — — — — — — — — — 203

Glava XI

PRIMENA NA MEKSIKANSKO I KARIPSKO MORE

Strana

U proučavanju Meksikanskog i Karipskog Mora postavlja se jednakost pomorske snage kod oba protivnika — — — — — — — 204
Prema tome, proučavanje se odnosi samo na položaje — — — — — 204
Potrebno je odrediti granice ratišta koje se proučava — — — — — 204
Takođe treba razmotriti i odlučujuće prirodne činioce — — — — 204
Razlozi koji određuju granice ratišta koje je sad pred nama — — — 205
Dve glavne tačke, ušće Misisipija i Panamska Prevlaka — — — — 205
Politički momenti koji utiču na okolnosti — — — — — — — — 206
Trgovački momenti u međunarodnoj politici — — — — — — — 206
Granice ratišta koje je u pitanju — — — — — — — — — — — 207
Njegovi prilazi — — — — — — — — — — — — — — — — 207
Vojni značaj moreuza i drugih vodenih puteva — — — — — — 208
Ključni značaj Jamajke kao položaja — — — — — — — — — 208
Relativna vojna beznačajnost Meksikanskog Mora zapadno od Jukatana i Misisipija — — — — — — — — — — — — — — 209
Linije o kojima će biti reči u studiji — — — — — — — — — 210
Spisak strategiski važnih tačaka — — — — — — — — — — 211
Postignuća Sjedinjenih Država posle rata sa Španijom — — — — — 211
Njihov vojni značaj — — — — — — — — — — — — — — 212
Analiza relativne vrednosti nabrojenih tačaka po njihovom položaju 212
Značaj poluostrva Floride — — — — — — — — — — — — — 213
Poziciski značaj Ki Vesta — — — — — — — — — — — — 213
Analogije između atlantske, meksičke i pacifičke obale SAD — — — 214
Značaj Long Ajlanda i Saunda kao položaja — — — — — — — 215
Raspored mornarice koja ima dve utvrđene baze na istoj obali — — 215
Nastavak analize vrednosti nabrojenih strategiskih tačaka Meksikanskog i Karipskog Mora kao položaja — — — — — — — — — 216
Kuba i Hajiti kao stalna prepreka za prolaz brodova — — — — — 217
U odnosu na to vojni značaj jedinog prolaza kroz Vindvardski Kanal 217
Paralelni primeri — — — — — — — — — — — — — — — 217
Držanje takvih prolaza od strane efikasne mornarice koja se oslanja na obližnju bazu — — — — — — — — — — — — — — 218
Uticaj flote koja na taj način kontroliše Vindvardski Moreuz na neprijateljsku snagu koja pokušava da operiše kod Prevlake — — — 219
Najbolji položaji za kontrolu Vindvardskog Moreuza. Santjago, Gvantamano i Jamajka upoređeni sa ove tačke gledišta — — — — 219
Značaj komunikacija, naročito zbog uglja, u savremenom pomorskom ratovanju — — — — — — — — — — — — — — 220
Analiza poziciskog vojnog uticaja Kube i Hajitija — — — — — 220
Vojni uticaj Sjedinjenih Država kod Prevlake nestao bi kad bi Kubu osvojio neprijatelj sa jednakom pomorskom snagom — — — — 222
Zaključak o potrebnoj veličini mornarice SAD — — — — — — 223
Oslanjanje takve mornarice na Ki Vest, Gvantanamo i Kulebru — — 223
Nadmoćnost položaja Havane u odnosu na Santjago i Gvantanamo — 223
Međusobna podrška Havane i Santjaga zahvaljujući kopnenim komunikacijama — — — — — — — — — — — — — — — 224
Strategiske i taktičke karakteristike pomorskih luka — — — — — 224
Zaštitne luke na kubanskoj obali, na severu kao i na jugu, između Santjaga i Havane — — — — — — — — — — — — — 225
Analiza Sienfuegosa, strategiska i taktička — — — — — — — 225
Loš teren oko Sienfuegosa daje prednosti za odbranu pomoću torpednih brodova i podmornica — — — — — — — — — — — 226
Poređenje u ovom pogledu sa Helgolandom — — — — — — — — 226
Helgoland, strategiska vrednost i taktičke crte — — — — — — — 226

Strana

Luke koje stoje jako blizu treba da su obuhvaćene jednom jedinom odbranbenom shemom — — — — — — — — — — — — 226
Bahamske obale i Kanal posmatrani strategiski — — — — — — — 227
Britanska upotreba Bahamskog Kanala u napadu na Havaje 1762 godine 227
Zaključak diskusije o vojnim odlikama Kube, za razliku od njenih strategiskih veza sa drugim delovima Karipskog i Meksikanskog Mora 227

Glava XII

MEKSIKANSKO I KARIPSKO MORE

(kraj)

Pogled na širenje uticaja Kube na Karipsko More pomoću pomorske sile 228
Tri glavna operaciska centra na Karipskom Moru — — — — — — 228
Stepen kontrole koji omogućuje držanje same Kube, pod uslovom da postoji potrebna pomorska snaga — — — — — — — — 228
Mere koje su potrebne za proširenje kontrole nad moreuzom Mona — 228
Kontrolu nad moreuzom Mona treba da vrše samo krstarice — — — 229
Primer posledice ostavljanja Vindvardskog Moreuza nezaštićenog u ratu sa Španijom 1898 godine — — — — — — — — — — 229
Strategiski značaj bežične telegrafije — — — — — — — — — 230
Položaji podesni za kontrolu moreuza Mona — — — — — — — 230
Linije pomorskih komunikacija ne treba da su suviše duge — — — 230
Uticaj na komunikacije nastao zadobijanjem Gvantanama i Kulebre 231
Posledica toga je lokalno preimućstvo Sjedinjenih Država nad evropskim državama — — — — — — — — — — — — — — 231
Politika zadobijanja udaljenih pomorskih baza. Hong Kong, Kjao Čau, Port Artur, Gibraltar — — — — — — — — — — — — 231
Prava vojna politika SAD u vezi s lukama na Hajitiju. Primeri Malte i Port Artura — — — — — — — — — — — — — — 231
Uticaj Kube na Meksikansko i Karipsko More, kratak pregled — — 232
Tri glavna objekta kojima treba ovladati u Karipskom Moru: 1) ulaz; 2) glavni ciljevi trgovine ili rata; 3) put od ulaza do ciljeva — — 232
Detaljno razmatranje ovih objekata — — — — — — — — — 233
Opšti pregled tranzita okeanom ili uskim morima — — — — — — 235
Tačke odlaska i stizanja s obzirom na njihov strategiski značaj — — 235
Primeri iz istorije. Nelson. Togo — — — — — — — — — — 236
Uticaj britanskih metoda na Napoleonove kombinacije — — — — 237
Uticaj obližnjih morskih luka na komunikacione linije — — — — 237
U vezi s tim — Jamajka nasuprot Kubi — — — — — — — — 237
Sa Malim Antilima — — — — — — — — — — — — — — 238
Kuba sa Antilima — — — — — — — — — — — — — — 238
Veća vrednost Jamajke kao položaja — — — — — — — — — — 238
Zaključak koji treba izvući iz ovakve njene vrednosti zbog udaljenog položaja — — — — — — — — — — — — — — 239
Preimućstvo Kube u ovom pogledu — — — — — — — — — — 239
Posledice ovih nedostataka za Jamajku — — — — — — — — 240
Opasnost koja mora da prati svaki pokušaj da se spoje delovi iz međusobno udaljenih položaja — — — — — — — — — — — 240
Primer: Rusija u ratu s Japanom — — — — — — — — — — 241
Strategiska preimućstva Kube u pogledu njenih komunikacija — — — 241
Odgovarajući nedostatak Jamajke — — — — — — — — — — 242
Značaj utvrđenih luka na primeru Jamajke — — — — — — — — 242
Jamajka pruža primer interesovanja SAD za evropske međunarodne prilike — — — — — — — — — — — — — — — 242
Procena važnosti Malih Antila kao operaciskih baza u Karipskom Moru 242

Strana

Zaključci u vezi sa relativnom strategiskom vrednošću Kube, Jamajke i Malih Antila — — — — — — — — — — — — — — 243
Kraj opšteg razmatranja o strategiskim osobinama Karipskog Mora 245
Posebna primena na interese Sjedinjenih Država u Karipskom Moru 245
Metod upotrebljen u ovoj primeni — — — — — — — — — — — — 245
Suprotnosti između 1911 i 1887 godine, vremena prvog pisanja — — 246
Tesna veza između strategije i međunarodnih odnosa — — — — — 246
Poređenje između međunarodnih i pomorskih prilika 1887 i 1911 godine 246
Poređenje između položaja koje su držale Sjedinjene Države u Meksikanskom i Karipskom Moru 1887 i 1911 godine — — — — — 248
Poziciski značaj Ki Vesta — — — — — — — — — — — — 250
Slabost baze Sjedinjenih Država u Meksikanskom Moru 1887 godine 250
Lek koji je tada predviđen — — — — — — — — — — — — 251
Promene od 1887 godine naovamo, koje povoljno deluju na uticaj Sjedinjenih Država u Karipskom Moru — — — — — — — — — 252
Razvoj Ki Vesta u ovom međuvremenu — — — — — — — — — 252
Suprotnosti između prednosti Gvantanama i Ki Vesta — — — — — 252
Njihovi odnosi: odnosi međusobne pomoći i odnosi u vezi s operacijama kako ofanzivnim, tako i defanzivnim — — — — — — — — 253
Strategisko dejstvo flote koja se oslanja na Gvantanamo kao na centar uz podršku Ki Vesta i Kulebre — — — — — — — — — — 254
Relativna neefikasnost prepada bilo na kopnu bilo na moru — — — 254
Kratak pregled posledica promene vlasti u Karipskom Moru za poslednjih dvadeset godina — — — — — — — — — — — — — 254
Povoljan i nepovoljan uticaj uvođenja pare na pomorske operacije — — 255
Primer zahteva moderne pomorske strategije koju pružaju Karipsko More i Panamska Prevlaka — — — — — — — — — — — 255
Odnos Prevlake i Kanala sa uzajamnom pomoći atlantske i pacifičke obale — — — — — — — — — — — — — — — 255
Karipsko More — ključ za Atlantik i Pacifik — — — — — — — 255

Glava XIII

RAZMATRANJE RUSKO-JAPANSKOG RATA

Značaj predmeta ovog poglavlja za pomorsku strategiju — — — — 256
Greške i nedostaci daju bogatiji materijal za ilustraciju načela nego uspesi 256
Razlozi i primeri — — — — — — — — — — — — — — 257
Zbog čega se u razmatranje prvo uzima rusko vođenje rata — — — 257
»Tvrđavska flota« (»Fortress Fleet«) i »postojeća flota« (»Fleet in Being«) 257
Pravilan postupak sa suprotnim koncepcijama — — — — — — 257
Rasprava o »kompromisu« i »usklađivanju« u vezi sa tipovima brodova i planovima kampanja — — — — — — — — — — — — 258
Bitne karakteristike kompromisa — — — — — — — — — — — 258
»Jedinstvo cilja« — mentalna suprotnost kompromisa — — — — — 258
Primer uzet iz suprotnih sistema planinske i rečne odbrane — — — 259
Potreba za preciznošću misli i upotrebe reči — — — — — — — 260
Tačno značenje reči »kombinacija« — — — — — — — — — 260
Utisak koji stvara reč »kompromis« — — — — — — — — — 261
Oklopna krstarica kao kompromis — — — — — — — — — — 261
»Tvrđavska flota« — ruska koncepcija — — — — — — — — — 261
Primer: Port Artur i Vladivostok — — — — — — — — — — 261
Opšti uticaj ove koncepcije na rusku praksu — — — — — — — — 262
Ruska nacionalna sklonost ka defanzivi — — — — — — — — — 262
»Tvrđavska flota« i »postojeća flota« pretstavljaju: jedna defanzivnu, druga ofanzivnu ideju — — — — — — — — — — — 262
Poseban uticaj ruskog gledišta na metod:
1) okupljanja flote na Dalekom istoku — — — — — — — — — 262

Strana

2) u njenom raspoređivanju tamo, posle okupljanja — — — — — 263
Upozorenje na koje ovo navodi protiv deobe borbene flote SAD između Atlantika i Pacifika — — — — — — — — — — — 263
Relativni strategiski značaj Port Artura i Vladivostoka u ovom ratu 264
Karakteristično defanzivan stav i dejstvo ruske portarturske flote — — 364
Neefikasan rezultat — — — — — — — — — — — — — 265
Položaj kod Vladivostoka tražio bi ofanzivnu akciju — — — — — 265
Teorija »postojeće flote«. Verovatan uticaj na aktivnost Rožestvenskog 265
Opšti kurs Japanaca ukazuje na njihovo neprihvatanje — — — — 266
Opasnost se uviđa, ali se prihvata — — — — — — — — — 266
Vojna bezbednost nije isto što i bezbednost u miru — — — — — 267
Uspešan prepad nije isto što i presecanje komunikacija — — — — 268
Zarobljavanje na moru japanskog opsadnog konvoja — — — — — 268
Slična nezgoda Bonaparte pred Akrom — — — — — — — — — 268
Uticaj ruske koncepcije »tvrđavske flote« na rukovođenje eskadrom Port Artura — — — — — — — — — — — — — 268
Ocena rukovođenja ovom eskadrom prilikom njenog pokušaja bekstva iz Port Artura 10 avgusta 1904 godine — — — — — — — — 269
Suprotni uslovi treba da se izmire ne kompromisom, već usklađivanjem 270
Nelsonove izreke koje se mogu primeniti na ovaj slučaj — — — — 270
Kompromis u ruskoj akciji između ideja bekstva i borbe — — — — 271
Pogubna posledica — — — — — — — — — — — — — 271
Kamimurina akcija u vezi s ruskim krstaricama 14 avgusta 1904 godine 271
Pogled na pravilno rukovođenje ruskom eskadrom u Vladivostoku — — 272

Glava XIV

RAZMATRANJE RUSKO-JAPANSKOG RATA

(kraj)

Rukovođenje Rožestvenskog svojom eskadrom — — — — — — — 273
Jedinstvo shvatanja — kriterijum za ocenu — — — — — — — 273
Nastupa strategisko ratište pomorskog rata — — — — — — — 273
Kolebanja Rožestvenskog — — — — — — — — — — — — 274
Tvrđenja u »Rasplati« Semjonova — — — — — — — — — — 274
Pitanje o količini uglja koja se ponela na poslednju etapu — — — 275
Uticaj na Rožestvenskog opomena iz Petrograda (Lenjingrada) — — 275
Uticaj rđavog rukovođenja kod Port Artura na planove Rožestvenskog 275
Opšta vojna pouka — — — — — — — — — — — — — 275
Pitanje predaje; kad je opravdana — — — — — — — — — — 276
Vladanje morem je odlučujući i objedinjujući činilac u ovom ratu — — 276
Prema tome, problem Rožestvenskog bio je pre svega problem ruske flote kod Port Artura — — — — — — — — — — — — 276
Smisao ove postavke u vezi s pravilnim postupkom koji se može izvući iz nje — — — — — — — — — — — — — — — 276
Osnovni zahtev jeste da se dobije bitka pod povoljnim okolnostima 277
Tok postupka Rožestvenskog — — — — — — — — — — — — 277
Nedostatak jedinstvenosti cilja — — — — — — — — — — — 277
Indikacije — — — — — — — — — — — — — — — 278
Poređenje sa Rankeovom primedbom o Viljemu III Engleskom — — — 278
Posebna primena na problem Rožestvenskog — — — — — — — 278
Pitanje brodova za snabdevanje — — — — — — — — — — 279
Nedoumica između suprotnih potreba. Kompromis i usklađivanje — — 279
Pogled na kurs Rožestvenskog — — — — — — — — — — — 280
Slikovit citat iz Lanfrijevog Napoleona — — — — — — — — 280
Japanska pomorska strategija — — — — — — — — — — — 281

Strana
Susret sa zapletenim i mučnim uslovima — — — — — — — — 181
Potreba da se ne izlažu ratni brodovi, osim ako je cilj od odlučnog značaja — — — — — — — — — — — — — — — 281
Stvarno izlaganje opasnosti u opštem planu kampanje — — — — 281
Mere da se na moru postigne nadmoćnost sa brojno slabijom mornaricom 282
Pri ovakvom cilju treba voditi računa o jedinstvenosti namere. Početne mere — — — — — — — — — — — — — — 282
Dalja procedura odaje isto jedinstvo shvatanja — — — — — — 282
Taktičke mere koje obezbeđuju strategiski cilj savladivanja neprijateljske flote — — — — — — — — — — — — — 283
Strategiski uspeh ovih mera u sprečavanju Rusa da pobegnu u Vladivostok — — — — — — — — — — — — — — — 284
Strategiski i drugi razlozi za Kamimurin položaj u Cušimskom Moreuzu 284
Opšta pravilnost japanskog postupka — — — — — — — — — 284
Svetlost koju ovo baca na teoriju »postojeće flote« — — — — — 286
Potreba primanja rizika — — — — — — — — — — — — — — 286
Citat Napoleona — — — — — — — — — — — — — — — — 287
Citat Nelsona — — — — — — — — — — — — — — — — 287

Glava XV

ODNOSI OBALSKIH UTVRĐENJA I POMORSKE STRATEGIJE

Obalske tvrđave na granici između vojne i pomorske oblasti — — — 288
Odatle neizbežan sukob mišljenja — — — — — — — — — — 288
Analiza funkcija flota i tvrđava u pomešanim pomorskim i kopnenim operacijama — — — — — — — — — — — — — — 288
U takvim operacijama je funkcija obalske tvrđave, zbog sklanjanja flota, u suštini ofanzivna — — — — — — — — — — 289
Odatle nastaje potreba za utvrđivanjem na kopnenoj strani — — — 290
Brodovi su u nepovoljnom položaju u odnosu na tvrđave — — — 290
U udaljenim morima su obalske tvrđave potrebne čak i nadmoćnoj pomorskoj sili — — — — — — — — — — — — — — 290
Gibraltar, Aleksandrija, Malta — — — — — — — — — — — — 290
Strategiski uticaj nekoliko luka na istoj obali — — — — — — — 291
Potreba za obalskim tvrđavama na atlantskoj i pacifičkoj obali Sjedinjenih Država — — — — — — — — — — — — — — 292
Uticaj na kretanje flote i bezbednost njenih baza — — — — — — 292
Odlučan uticaj Port Artura na rat između Japana i Rusije — — — 292
Strategiski uslovi koji se mogu stvoriti sličnom upotrebom Vladivostoka 293
Uslovi koji proizilaze iz stacioniranja ruske flote u Port Arturu umesto u Vladivostoku — — — — — — — — — — — — — — 293
Flota je tamo podređena tvrđavi, shodno pogrešnom načelu — — — 294
Rusko neraspoloženje prema ofanzivnoj pomorskoj akciji — — — — 294
Nužna potreba Japana da uništi rusku flotu pre dolaska pojačanja — — 294
Uticaj ove potrebe na kopnenu kampanju — — — — — — — — 294
Ruski plan kopnene kampanje — — — — — — — — — — — 295
Poređenje sa akcijom nadvojvode Karla 1797 godine, koju ističe Bonaparta 295
Držanje Port Artura bitna je odlika ruskog plana — — — — — — 295
Važno dobijanje vremena, iako je Port Artur najzad pao — — — — 296
Poređenje sa Đenovom 1880 godine — — — — — — — — — 296
Ruski plan je prava kombinacija: dva dela, ali jedna akcija — — — 296
Uzroci neuspeha — — — — — — — — — — — — — — — 296
Mornarice potrebne zemljama koje imaju malo brodova zauzetih spoljnom trgovinom. Rusija i SAD — — — — — — — — — 297
Spoljni interesi nisu ograničeni na trgovinu i plovidbu — — — — 297
U reprezentativnoj vladavini pomorski interesi pružaju zakonsku podršku mornarici — — — — — — — — — — — — — 297
Prekomorski interesi i problemi SAD — — — — — — — — — 297

PREGLED SKICA U PRILOGU

1. — Crtež koji pokazuje preimućstva centralnog položaja
2. — Strategiska situacija kod Plevne 1877 godine
3. — Bonapartin centralni položaj kod Kastiljona 1796 godine
4. — Kampanja u Nemačkoj, od juna do oktobra 1796 godine
5. — Pokreti holandske i engleske mornarice u Sredozemnom Moru, 1653—1654
6. — Holanđani i Englezi u Lamanšu, 1652—1653
7. — Karta srednje i zapadne Evrope koja pokazuje ratove, 1630—1713
8. — Atinski pohod na Sirakuzu, 415 pre n.e.
9. — Karta Španije i Portugalije koja pokazuje situaciju 1812 godine sa nastupanjem i otstupanjem ser Džona Mura 1808—1809
10. — Karta Sredozemnog Mora, za praćenje pomorskih ratova 1793—1798
11. — Karta Meksikanskog i Karipskog Mora
12. — Crteži koji pokazuju načine suprotstavljanja pri odbrani nekoliko planinskih prevoja, ili prelaza preko reke
13. — Poprište pomorskog rata između Japana i Rusije

VOJNA BIBLIOTEKA

— inostrani pisci —

U svojoj seriji **klasika** izdala je dosada ova dela:

I knjiga: **Klauzevic**

O RATU

Opšte priznato klasično delo u kome je nemački vojni pisac general Karl fon Klauzevic početkom XIX veka filozofski razradio suštinu rata i postavio temelje ratnoj veštini.

Delo ima 582 strane, staje 340 din.

(rasprodato)

II knjiga. **Žomini**

PREGLED RATNE VEŠTINE

Učesnik u Napoleonovim ratovima, general Anri de Žomini je otkrio i razradio osnovne principe ratne veštine i visoko uzdigao vojnu nauku prošloga veka. Stoga se pri izučavanju savremene vojne nauke ne mogu obići dela vojnih klasika XIX veka: Klauzevica i Žominija.

Delo ima 380 strana, staje 250 din.

(rasprodato)

III knjiga: **Erl**

TVORCI MODERNE STRATEGIJE

Delo pretstavlja esej vojne misli za poslednjih pet stoleća koji je obradila grupa od 20 američkih pisaca. Od značajnijih tvoraca moderne strategije, koji su ušli u ovo delo, pominju se: Makijaveli, Voban, Fridrih Veliki, Napoleon — Žomini i Klauzevic; Adam Smit, Marks, Engels i Lenjin; Moltke i Šlifen; Ardan di Pik i Foš; Čerčil, Lojd Džordž i Klemanso; Ludendorf, Mahan, Duet i Hitler — kao pretstavnik nacističkog shvatanja rata.

Delo ima 603 strane, staje 380 din.

(rasprodato)

IV knjiga: **Engels**

IZABRANA VOJNA DELA

(I sveska)

Knjiga sadrži Engelsove radove o razvoju rodova vojske kroz istoriju i o stanju evropskih vojski polovinom prošlog veka, članke o dobrovoljačkom pokretu i nekoliko studija, kao što su: **Po i Rajna, Savoja, Nica i Rajna. Mogućnosti i preduslovi za rat Svete alijanse protiv Francuske 1852 godine, Planinski rat nekad i sad,** zatim opis nekoliko bitaka i biografije nekih značajnijih istoriskih ličnosti.

Delo ima 551 stranu staje 400 din.

V knjiga: **Šlifen**

KANA

Generalfeldmaršal fon Šlifen, dugogodišnji načelnik nemačkog Generalštaba pre Prvog svetskog rata, obradio je bitku za okruženje i uništenje tipa Kana na osnovu kritičke analize niza primera iz Napoleonovih i Moltkeovih ratova. Ova studija, koja je korisno poslužila ne samo nemačkim generalima, već i mnogim ostalim vojskovođama za planiranje i izvođenje operacija za okruženje i uništenje neprijatelja, i danas je značajna i aktuelna.

Delo ima 380 strana, sa posebnim atlasom skica, staje 400 dinara.

VI knjiga: **Mering**

OGLEDI IZ ISTORIJE RATNE VEŠTINE

Ovo delo pretstavlja zbirku odabranih radova Franca Meringa, koji rasvetljavaju sa marksističke tačke gledišta pojedine ratne događaje, obuhvatajući: Maraton, Termopile, Peloponeski rat, Hanibala, Cezara, a zatim Srednji vek, Sedmogodišnji rat i nešto detaljnije ratove Francuske revolucije. Pored toga, u ovo delo ušli su i članci koji tretiraju pitanja milicije i stalne vojske, suštine rata, kao i druge istoriske probleme. Na kraju knjige data su kratka objašnjenja istoriskih događaja, ličnosti i geografskih naziva sa skicom stare Grčke.

Delo ima 384 strane, staje 420 din.

VII knjiga: **Engels**

IZABRANA VOJNA DELA

(II sveska)

Ova knjiga obuhvata zbirku Engelsovih kritičkih radova i članaka koji se odnose na ratna zbivanja u svetu u drugoj polovini XIX veka, kao što su: Krimski rat 1853—56, Ustanak u Indiji 1858, Italijansko-austriski rat 1859, Američki građanski rat 1861—65, Prusko-austriski rat 1866, Francusko-pruski rat 1870—71, Ustanak u Španiji 1873, kao i Engelsove ocene nekih dela, ličnosti i događaja.

Delo ima 683 strane.

VIII knjiga: **Žofr**

RATNI MEMOARI

Maršal Žofr, potpretsednik Višeg ratnog saveta i načelnik Generalštaba uoči rata, a u ratu vrhovni komandant francuske vojske do kraja 1916 godine, opisao je u svojim **Memoarima** stanje francuske vojske i njene pripreme uoči Prvog svetskog rata, zatim pokretne operacije 1914, stabilizaciju 1915, stvaranje Solunskog fronta i izvođenje savezničkih ofanziva u 1916 godini. Delo je dokumentovano mnogobrojnom arhivskom građom.

Delo ima 676 strana, cena 900 din.

(rasprodato)

IX i X knjiga: **Mao Ce Tung**

IZABRANA DELA

Pod ličnom redakcijom autora izašla su **Izabrana dela** Mao Ce Tunga na kineskom jeziku u četiri knjige. Mi ih objavljujemo u prevodu sa ruskog. Ona sadrže najvažnije radove Mao Ce Tunga iz vremena Kineske revolucije i rata protiv Japana. Radovi su raspoređeni hronološki, u skladu sa pet perioda istorije Komunističke partije Kine. U ova dela ušli su i oni važni radovi kojih nije bilo u ranijim izdanjima. Prvi tom originala odnosi se na period Prvog i Drugog građanskog revolucionarnog rata; drugi i treći na rat sa Japanom, a četvrti tom sadrži radove iz vremena Trećeg građanskog revolucionarnog rata, kao i radove napisane posle stvaranja Kineske narodne Republike.

U našem izdanju dela izlaze u dve knjige.

I knjiga ima 572 strane, cena 1.200 dinara.

XI knjiga: **Mahan**

POMORSKA STRATEGIJA

Klasično delo koje pretstavlja filozofiju rata na moru. Svojom pojavom još početkom ovog stoleća ono je udarilo solidan temelj pomorskoj strategiji kao nauci, te i danas zauzima vidno mesto u vojno-pomorskoj literaturi.

Mahan je poznat našim čitaocima i iz dela **Tvorci moderne strategije** od Erla u kome ima svoje poglavlje. Po ugledu na Žominijevu teoriju rata na kopnu, Mahan je u svojoj **Pomorskoj strategiji** razradio teoriju rata na moru. Njegovo delo služi kao osnova za dublje ulaženje u probleme rata na moru.

Delo ima 320 strana.

XII knjiga: **Lenjin**

VOJNA DELA

U ovu zbirku Lenjinovih **Vojnih dela** ušli su u celini ili izvodno radovi napisani u vremenu od 1897 do marta 1923 godine koji rasvetljavaju pretežno razna vojna pitanja toga vremena.

U radovima iz perioda 1897—1904 godine Lenjin otkriva klasni karakter carske ruske vojske i ukazuje da je takva vojska bila potrebna carizmu za vođenje oružane borbe protiv radničke klase kao i za osvajanje tuđih zemalja i pljačkanje drugih naroda. Zato on postavlja pred Partiju zadatak razvijanja revolucionarnog rada u vojsci i stvaranja socijaldemokratskih grupa u vojnim jedinicama, ističući ideju o zameni stalne carske vojske naoružavanjem čitavog naroda.

U člancima napisanim za vreme Prve ruske revolucije (1905—1907), Lenjin je marksistički razradio novu teoriju i taktiku proletarijata u revoluciji u kojima je istakao hegemoniju proletarijata u narodnoj revoluciji. U ove radove spada i Lenjinova razrada osnove vojnog programa boljševičke partije u buržoasko-demokratskoj revoluciji, kao i njene strategije i taktike, pri čemu je ukazao na nužnost stvaranja, naoružavanja, obučavanja i vaspitavanja revolucionarne armije i njenog pripremanja za oružani ustanak.

U ostalim delima Lenjin proširuje marksističko učenje o ratu i vojsci, iznosi istoriske uslove izbijanja ratova u doba imperijalizma, njihove uzroke i klasni karakter i daje naučnu analizu međusobne veze između rata i politike; razrađuje osnovne marksističke postavke o vrsti ratova i stavu proletarijata i Partije prema pravednim i nepravednim ratovima.

Iako je jasno da se u Lenjinovim delima ne može povlačiti neka strogo određena granica između čisto vojnih i ostalih domena njegove delatnosti, pošto takva granica ne postoji ni u prirodi obrađenih problema, redakcija je ipak nastojala ovakvim izborom studija, govora, depeša i raznih članaka da omogući čitaocu lakši uvid u vojnu delatnost Lenjina.

Delo je u pripremi za štampu i izići će u jednoj knjizi od oko 600 strana.

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA »VOJNO DELO«

Poštanski fah 692, telefon: 44-981/43

Beograd, Zahumska 26

MAHAN

POMORSKA STRATEGIJA

*

Jezički redaktor

DOBRIVOJE ALIMPIĆ, prof.

*

Tehnički urednik

major

SLOBODAN MITIĆ

*

Korektori

DANICA GLUMAC

GORDANA BANOVIĆ

*

Štampanje završeno aprila 1960

Tiraž: 3.000

Štampa Vojno štamparsko preduzeće — Beograd

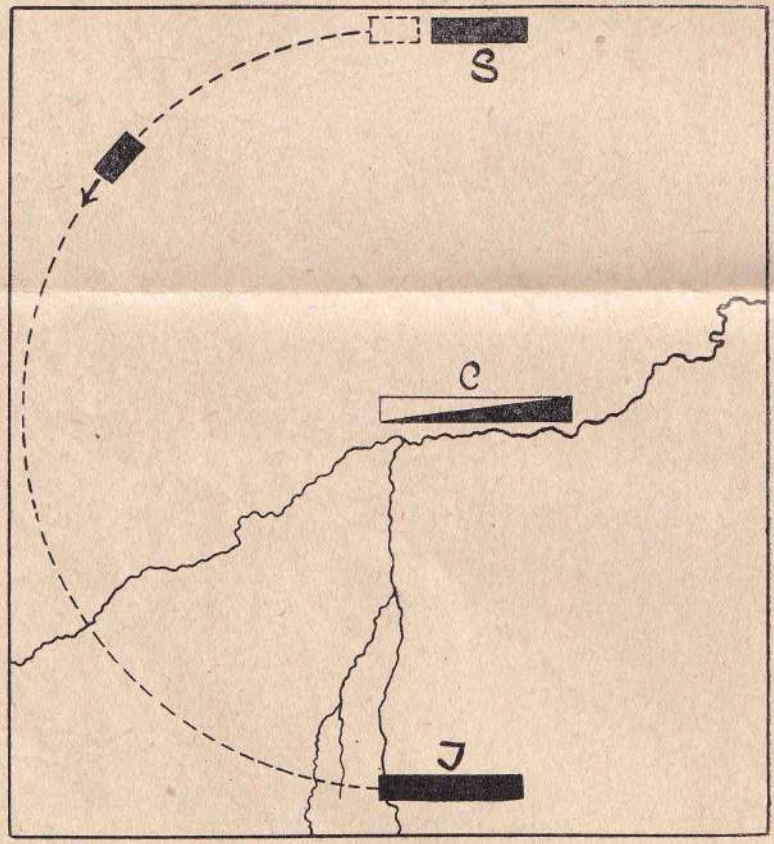

Skica 1. — Crtež koji pokazuje preimućstva centralnog položaja

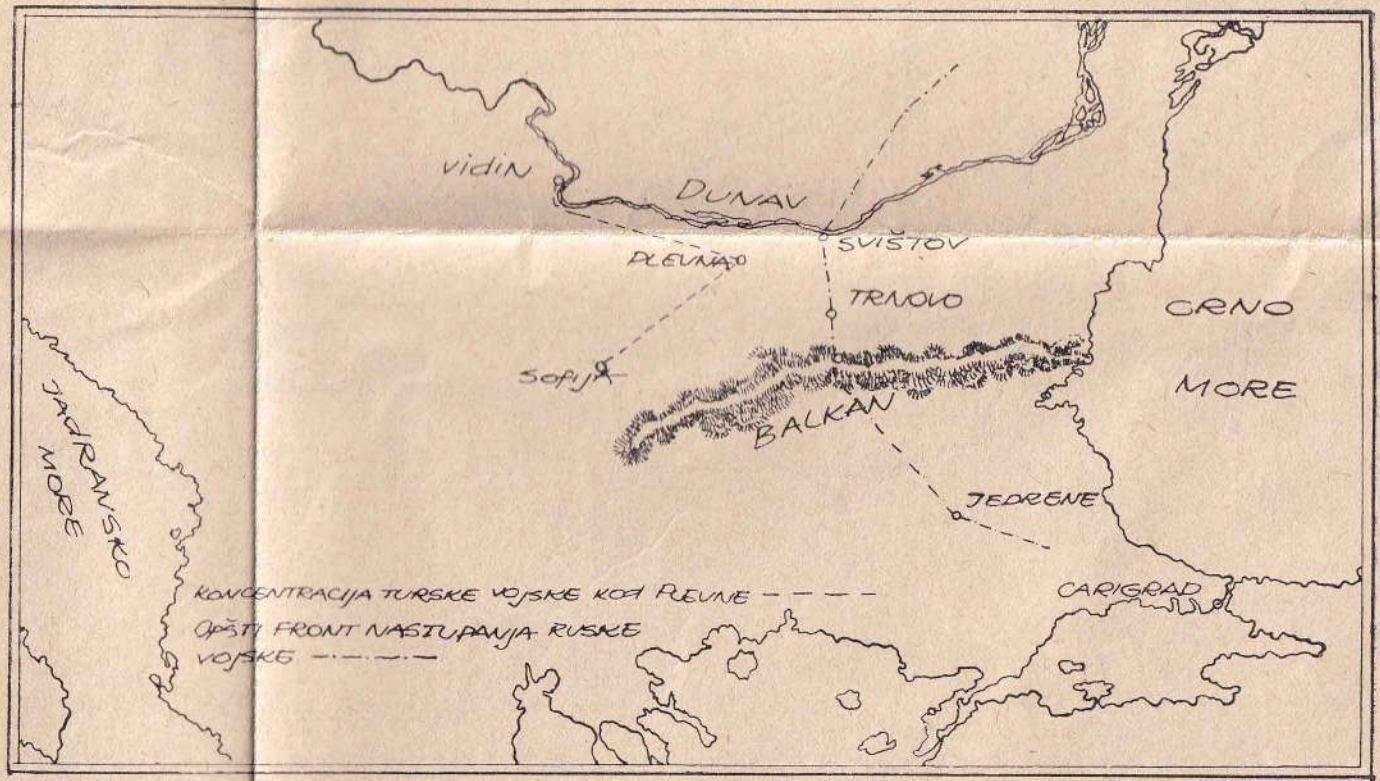

Skica 2. — Strategiska situacija kod Plevne 1877 godine

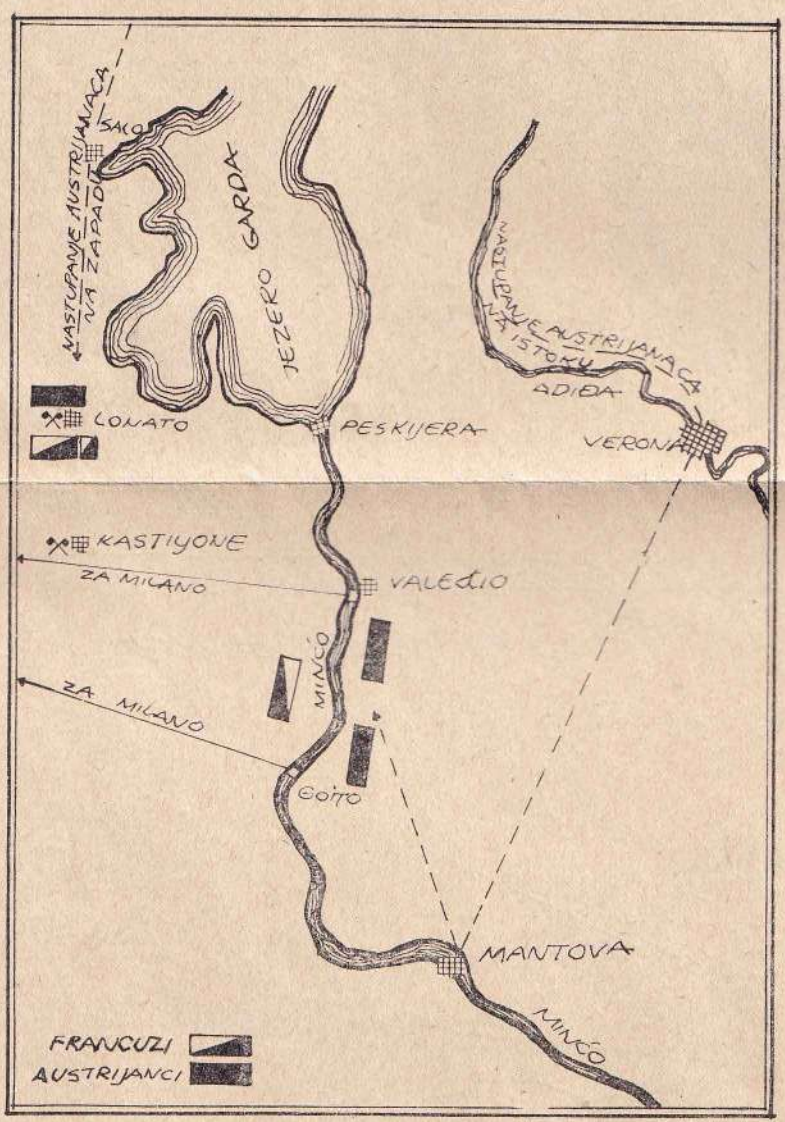

Skica 3. — Bonapartin centralni položaj kod Kastiljona 1796 godine

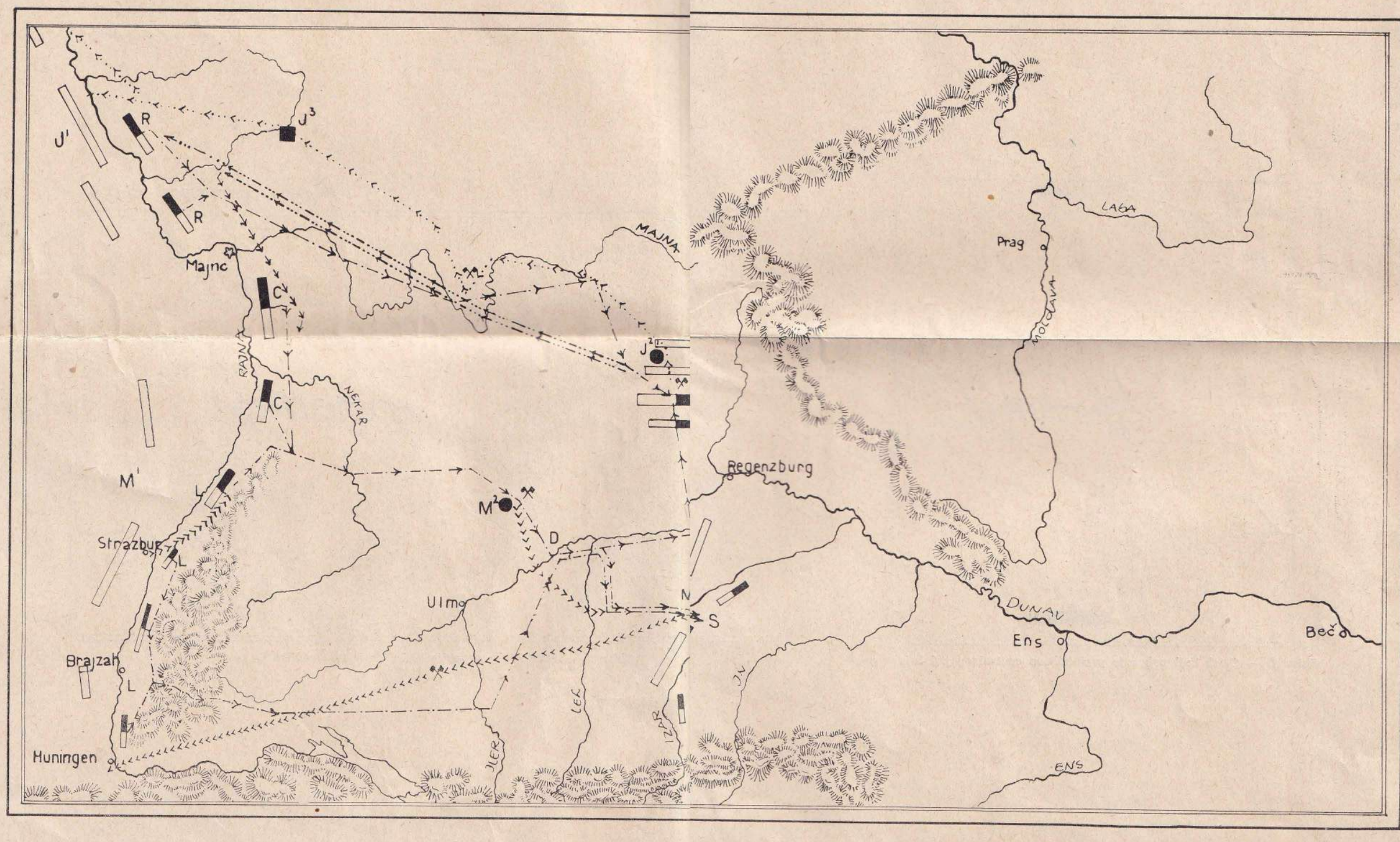

C L R J M D N S

Francuske divizije
Austriske divizije
Austriski centar, na Rajni
Austrisko levo krilo, na Rajni
Austrisko desno krilo, na Rajni
Žurdan, Francuska severna vojska
Moro, Francuska južna vojska
Spajanje austriskog centra i levog krila
Spajanje austriske glavnine i desnog krila (Žurdan počinje da se povlači)
Austrisko levo krilo zadržava Moroovo napredovanje
Istovremeni položaji Žurdana i Moroa — 10 avgusta
Istovremeni položaji Žurdana i Moroa — 9 septembra

Austriska konvergentna povla i francuska napredovanja
Žurdanovo povlačenje
Austrisko gonjenje Žurdana
Moroovo napredovanje, na del kome se ne podudara sa austriskim povlačn
Moroovo povlačenje
Austriski marš na jug radi anja Moroa

Skica 4. — Kampanja u Nemačkoj, od juna do oktobra 1796 godine

KAMPANJA U NEMAČKOJ

jun — oktobar 1796

Skica pokazuje: francusko nastupanje na dva spoljna pravca; austrisko konvergentno povlačenje ka centralnom položaju na Dunavu; austrisku koncentraciju severno od Dunava prema Francuzima na severu; i usled toga divergentna povlačenja obeju francuskih vojski.

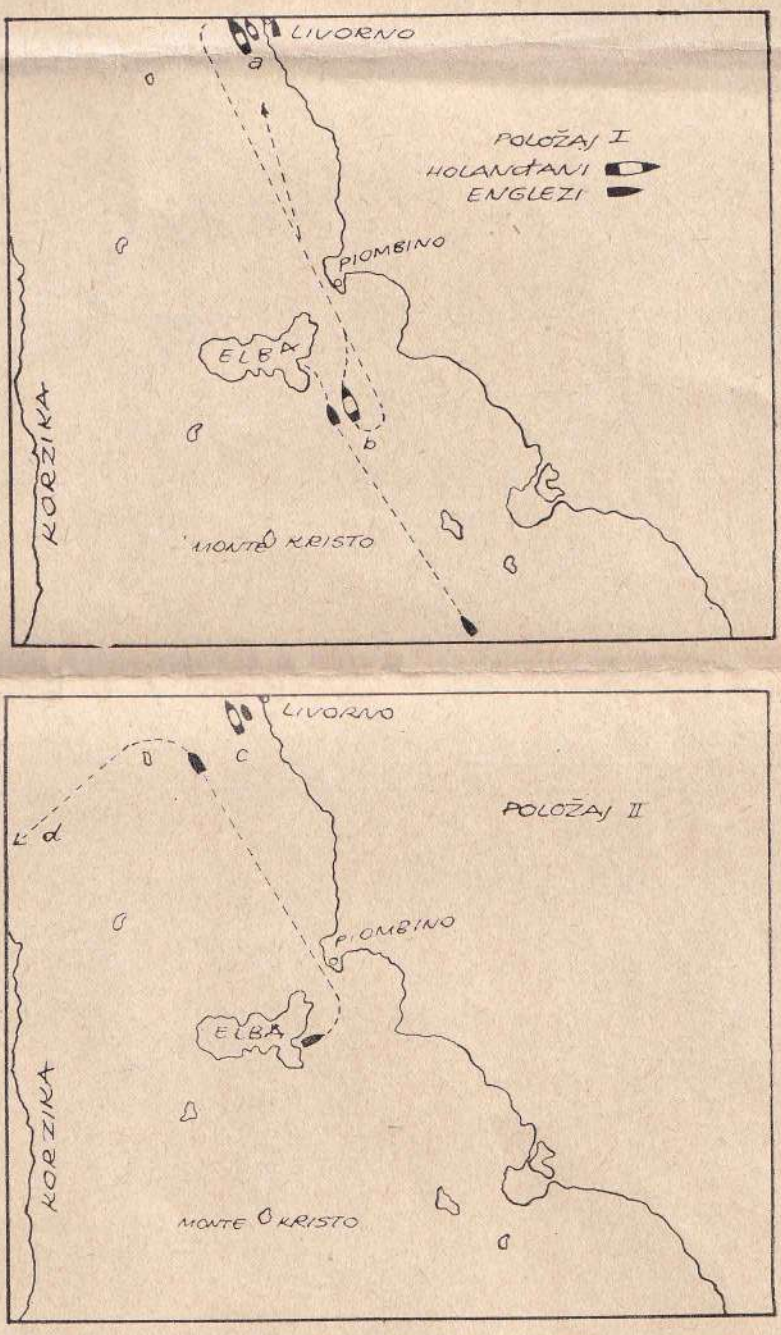

Skica 5. — Pokreti holandske i engleske mornarice u Sredozemnom Moru, 1653—1654

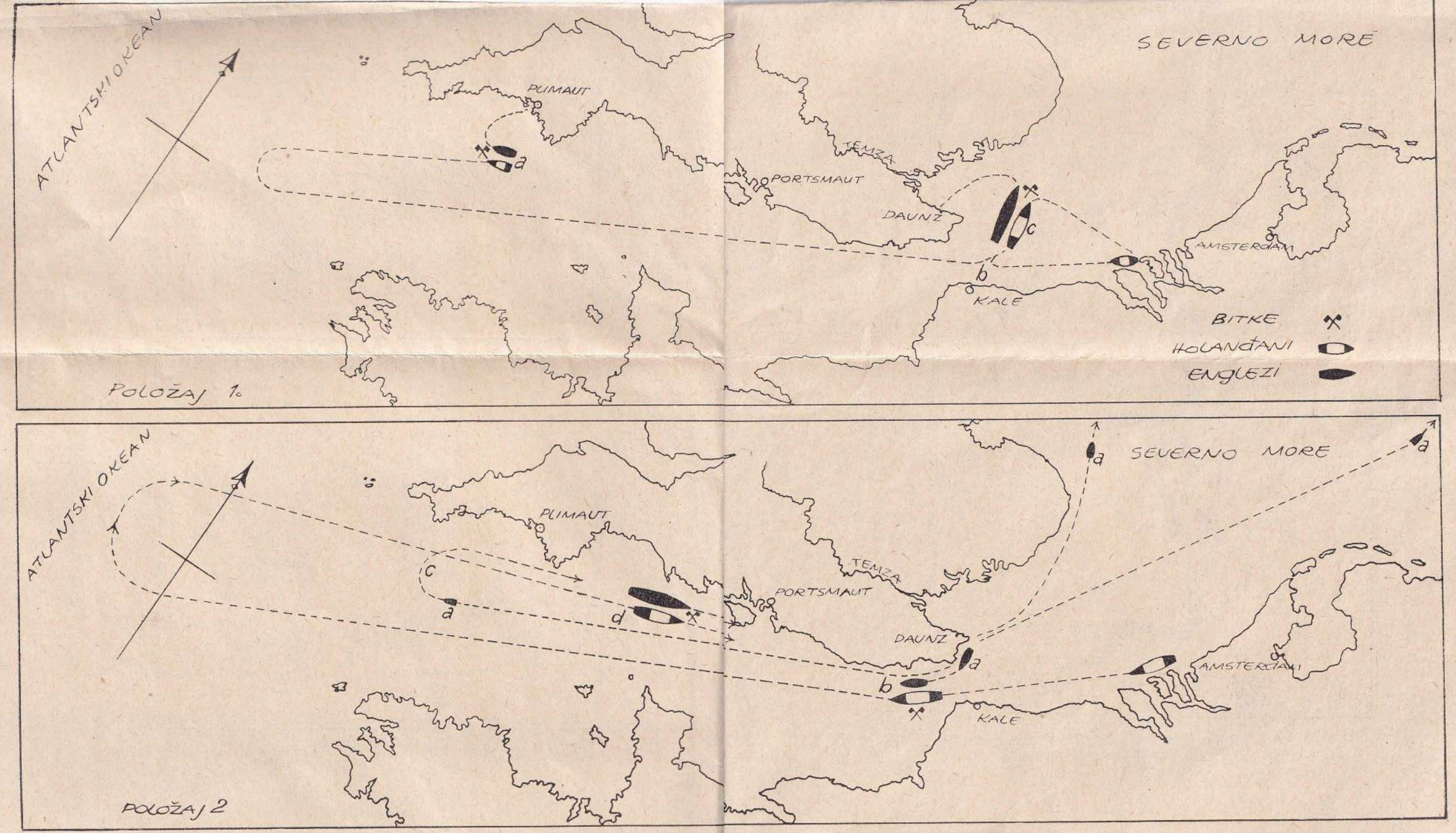

Skica 6. — Holanđani inglezi u Lamanšu, 1652—1653

Skica 7. — Karta srednje i zapadne Evrope koja pokazuje ratove 1630 — 1713

Skica 8. — Atinski pohod na Sirakuzu, 415 pre n. e.

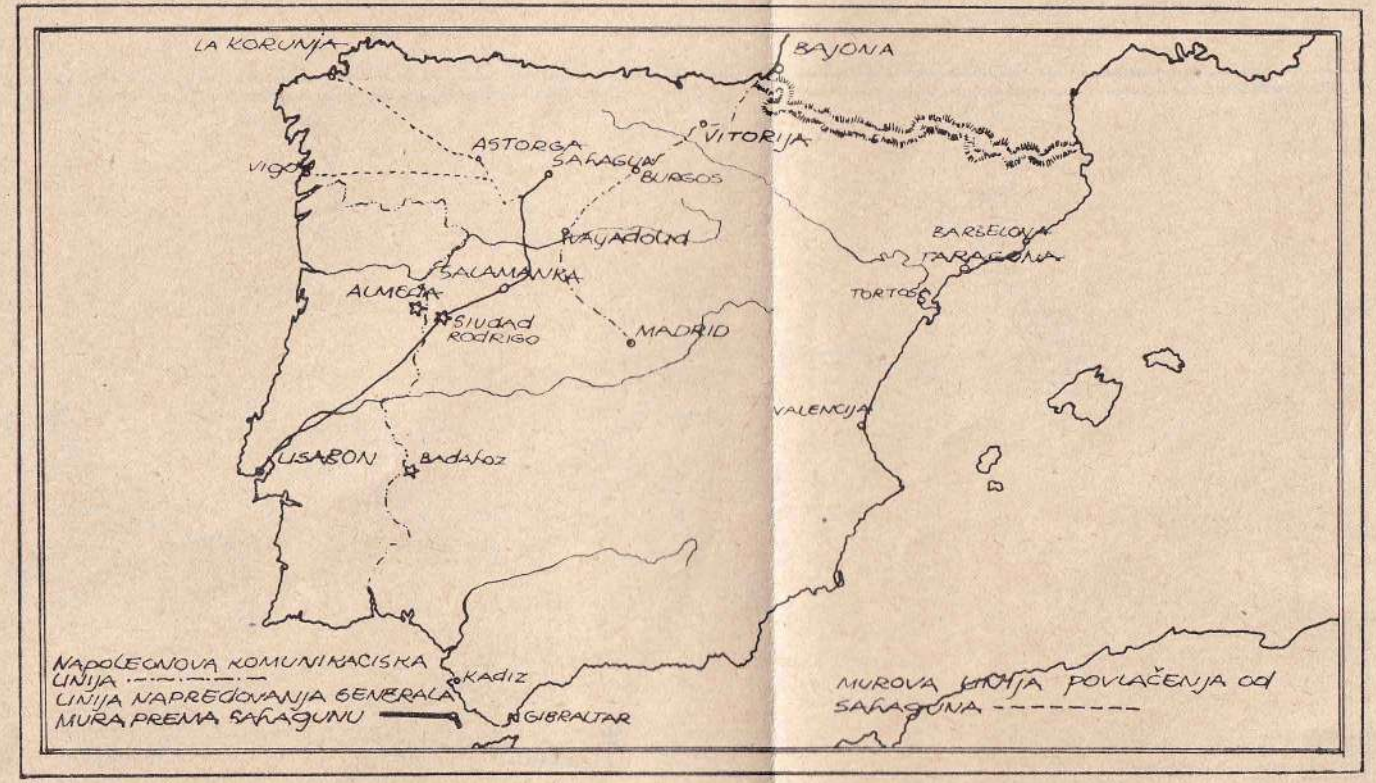

Skica 9. — Karta Španije i Portugalije koja pokazuje situaciju 1812 godine sa nastupanjem i otstupanjem ser Džona Mura 1808—1809

Skica 10. — Karta Sredozemnog Mora za praćenje pomorskih ratova 1793—1798

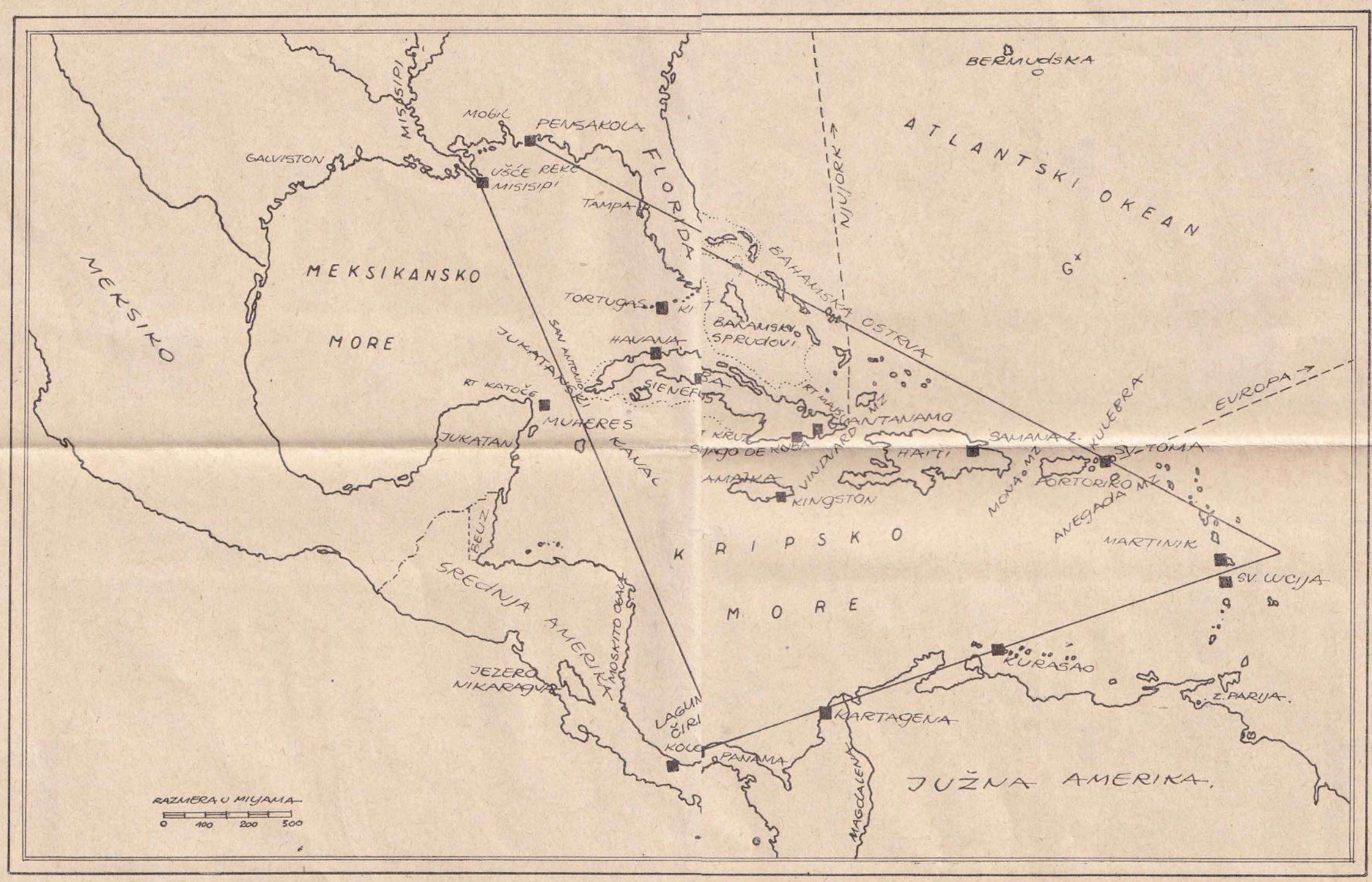

Skica 11. — Karta Meinskog i Karipskog Mora

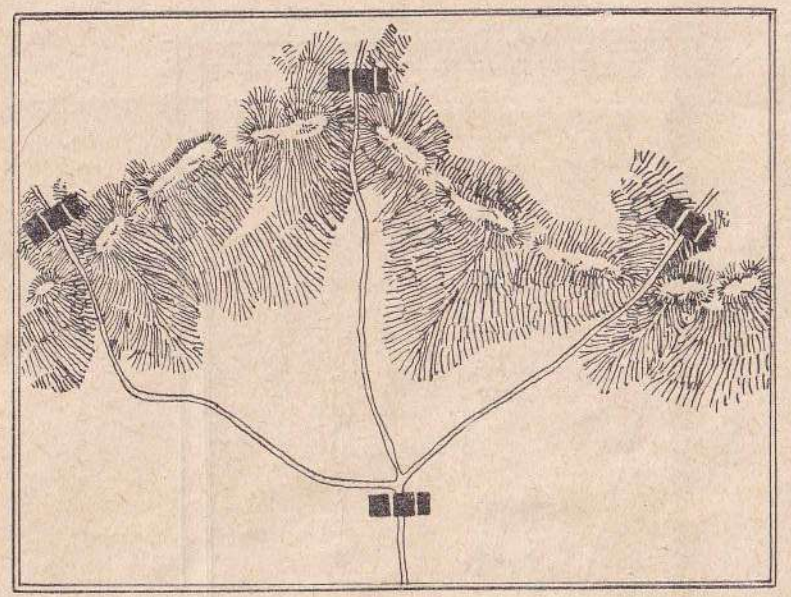

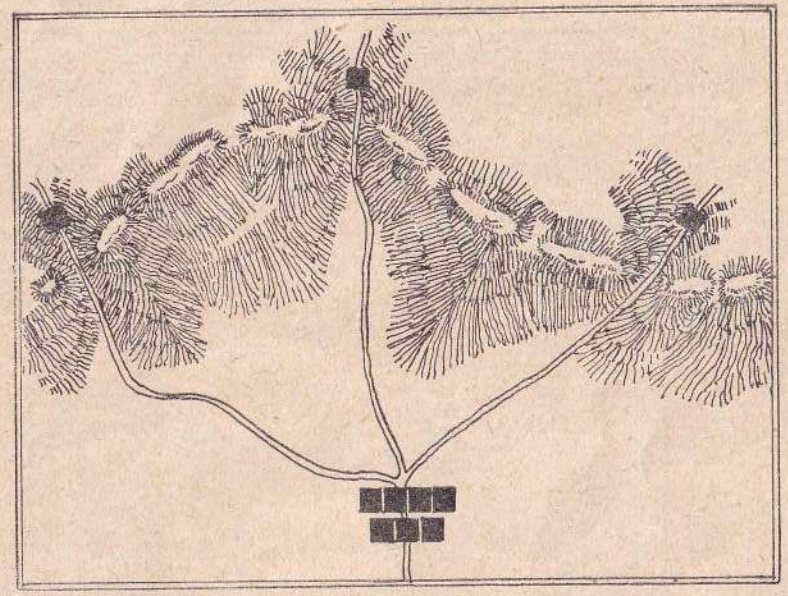

Skica 12. — Crteži koji pokazuju načine suprotstavljanja pri odbrani nekoliko planinskih prevoja, ili prelaza preko reke

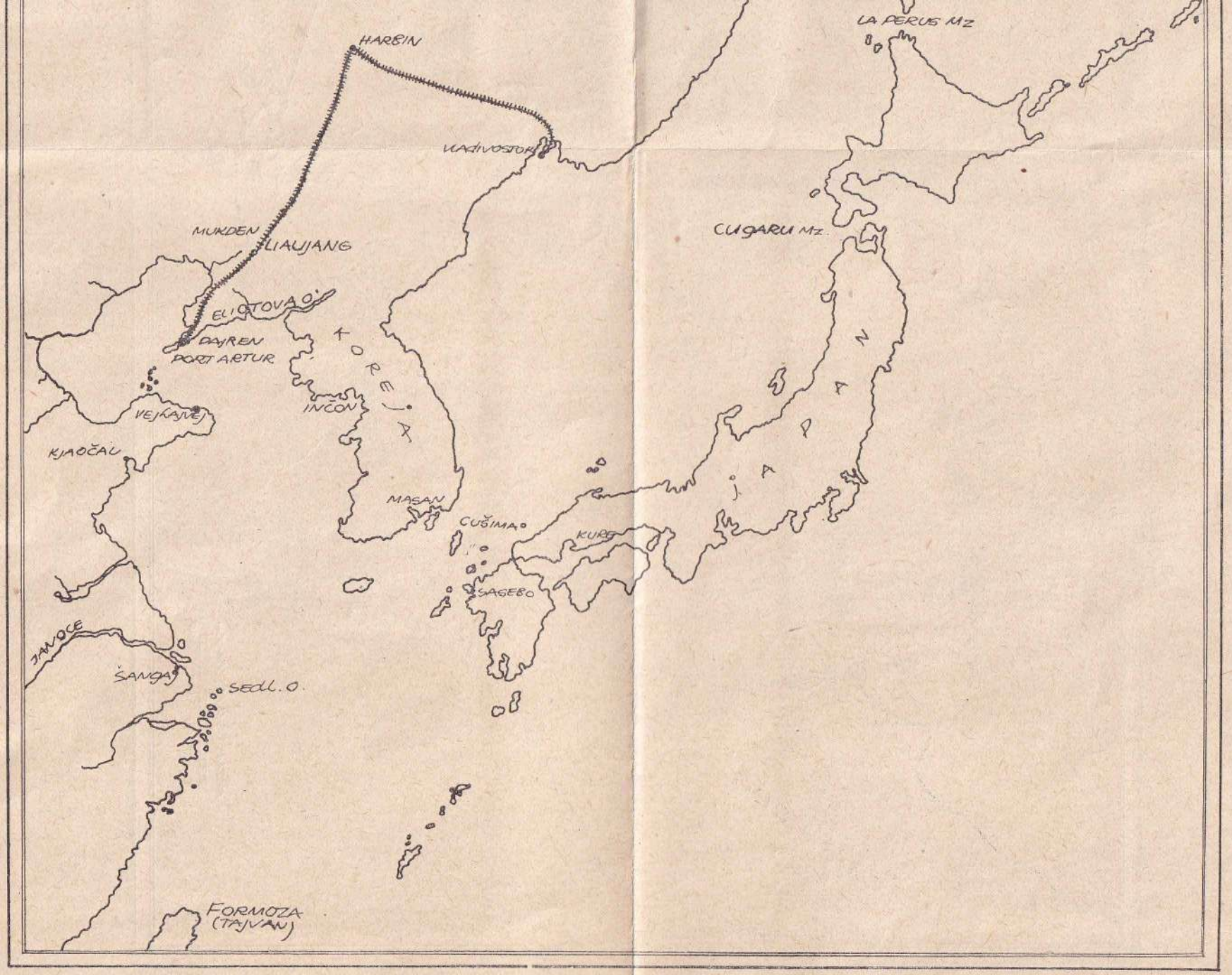

Skica 13. — Poprište pomorskog rata između Japana i Rusije

CENA 700 DIN.